

P. Dr. HERMES PEETERS O. F.M.

MANUALE
THEOLOGIAE MORALIS

Vol. II

PARS SPECIALIS

MARIETTI EDITORI
TORINO-ROMA

MISSIONI FRANCESCANE
SEGRETERIA GENERALE - ROMA

*Nihil obstat quominus opus cui titulus « Manuale Theologiae
Moralis », cd. 2a, auctore A. R. P. Hermes Peeters O. F. M.
imprimatur.*

Fr. Antonius M. Lunardi
Censor.

Imprimi potest.

Romae, ex Aedibus Curiae Generalis Ordinis, 4 martii 1962.

Fr. Aug. Scpinski
Minister Generalis O. F. M.

Imprimatur.

Casali, 15 septembres 1962.

Can. M. Debernardis
Vic. Generalis.

© 1962 Mariette Editori Ltd. - Printed in Italy.

Ius proprietatis vindicabitur (15-IX-1962)

BIBLIOGRAPHIA ¹

- Aertnys-Damen, C. SS. R., *Theologia Moralis*, ed. 17, Taurini 1958.
- Arregui, A. M., S. L., *Summarium Theologiae Moralis*, ed. 12, Bilbao 1934.
- Génicot-Salsmans, S. I., *Institutiones Theologiae Moralis*, ed. 10, Bruxellis 1922, 2 vol.
- Haering, B., *Das Gesetz Christi*, Friburgi Brisgoviae 1959.
- Iorio, Th. A., S. I., *Theologia Moralis*, ed. 4, Neapoli 1953, 3 vol.
- Merkelbacii, B. H., O. P., *Summa Theologiae Moralis*, ed. 2, Parisiis, 3 vol.
- Noldin-Schmitt, S. L., *Summa Theologiae Moralis*, ed. 28, Barcinone 1944, 3 vol.
- Prümmer, Dom. M., O. P., *Manuale Theologiae Moralis*, ed. 10, Friburgi Brisgoviae 1945, 3 vol.
- Tillmann, Dr. Fritz, *Handbuch der Katholischen Sittenlehre*, Düsseldorf 1938, 4 Bd. (6 vol.).

SIGLA

- AAS: *Acta Apostolicae Sedis*, Romae 1909 ss.
- DB: Denzinger-Bannwart, S. I., *Enchiridion Symbolorum*, ed. 16-17, Friburgi Brisgoviae 1928.
- EP: Roui-T De Journal, M. J., S. I., *Enchiridion Patristicum*, ed. 6-7, Friburgi Brisgoviae 1929.
- EA: RouliT De Journal-Dutilleul, S. I., *Enchiridion Asceticum*, Friburgi Brisgoviae 1930.
- CIC: *Codex Iuris Canonici*, cd. Vat. Romae.
- PL: J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*. Parisiis 1844-1855.
- PG: J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*. Parisiis 1857-1862.

¹ Praeter recensitos Auctores, omnes conferri possunt tractatus de theologia morali.

PARS SPECIALIS

LIBER I

De officiis erga Deum

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et in tota anima tua et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum (Mt. 22,37-38).

Hoc mandatum non tantum officia nostra erga Deum, sed et omnia officia nostra comprehendit: caritas enim Dei urget nos ut *omnia* officia nostra, tum erga Deum, tum erga nosmetipsos, tum erga proximum fideliter impleamus. Attamen, uti patet, imprimis refert officia nostra erga Deum, quorum compendium uno verbo exprimi potest: caritas venerationi iuncta.

Officia autem nostra erga Deum non solum in caritate erga Deum fundantur, sed et in caritate erga seipsum et erga proximum.

Caritatem Dei fundamentum esse impletionis officiorum nostrorum erga Deum, est res per se aperta.

Caritatem erga seipsum similiter urgere nos ad fidelem impletionem officiorum nostrorum erga Deum, similiter patet ex eo quod caritas erga seipsum hominem urget ad finem suum adipiscendum in altera vita et in hoc mundo, qui finis in caritate et unione cum Deo consistit.

Caritatem tandem erga proximum etiam esse fundamentum impletionis officiorum nostrorum erga Deum probatur ex eo quod homo tanquam ens sociale, sed praesertim tanquam membrum Corporis Christi Mystici maximum habet influxum in proximum, suoque etiam exemplo alios adducere potest ad finem eorum ultimum, Deum.

Quae autem in uno mandato Caritatis implicite continentur, hic explicite exponenda veniunt quinque capitibus.

Caput I De devotione

Caput II De religione

Caput III De Fide

Caput IV De Spe

Caput V De Caritate.

CAPUT I

DEVOTIO

1. —NOTIO. Devotionem intelligimus illam mentem, illum statum animae, quo homo ex una parte est conscius relationis suae ad Deum, quae est omnimoda dependentia in toto suo esse et agere a Deo Creatore suo, et obligatio in omnibus quaerendi gloriam Dei; ex altera parte perfecte et omnimode sese Divinae voluntati committit, ita ut tota vita eius hoc unico verbo exprimi possit: Fiat mihi secundum verbum tuum. Haec devotio, uti patet, in homine christiano, filio Dei adoptivo, etiam figuram pietatis assumet, qua conscius suae relationis filiationis divinae, totam vitam instituere conetur ad modum pii filii, qui in omnibus Patri placere studet.

Haec devotio in actuali oeconomia divina sese extendere debet etiam ad Christum. Oeconomia enim divina talis est, ut nemo possit Deum glorificare nisi per Christum, ut nulla glorificatio Deo accepta sit nisi sit simul glorificatio Christi. Omnem potestatem dedit Pater Filio, ita ut quicumque vult Deo se vovere, per Christum id faciat necesse sit.

Insuper autem Christus, uti Redemptor, novum ius sibi acquisivit in homines: per ipsum, et per ipsum solum, homo potest recuperare vitam perditam, gratiam et amicitiam Dei. Cum autem haec gratia et amicitia sint absolute necessariae ad Voluntatem Divinam adimplendam, patet devotionem etiam ex hoc capite necessario sese extendere ad Christum. Devotio ergo Christiana includit etiam, ut homo sibi conscius sit de sua relatione ad Christum: frater Christi et membrum Corporis eius Mystici,

in toto suo esse et agere supernatural! omnino dependens a Christo suo Redemptore; ex altera parte voluntati Christi utpote Voluntatis Dei manifestationi, perfecte et omnimode se tradat.

2. — COROLLARIUM. *De subiectione Voluntati Divinae.*

Ex devotione homo se totaliter committit Voluntati Divinae, in bonis et in malis.

Dona et talenta quae a Deo recepit, locum et dignitatem ad quam Deus eum in Corpore Christi Mystico praedestinavit, omnia cum gratitudine acceptat, neque conquerit de eo quod alii forsā maiora dona et talenta, locum et munus forsā magis honorificum acceperint: voluntati Dei acquiescit nihilque aliud desiderat: imo gaudet, quia ita fuit beneplacitum Domino.

Etiam mala quae ei in haereditatem Deus assignavit, cum plena resignatione imo forsā cum gaudio a Deo acceptat, illa non ut mala sibi, sed ut voluntatem Patris amantissimi pro bono spiritali filii dilectissimi considerans.

3. — PRINCIPIA I. Homo tenetur totam vitam suam Deo et Christo devovere.

Explicatur. Homo: h. e. omnis homo, non tantum Christianus, etsi de Christiano, utpote de officiis suis erga Deum melius instructo, dici possit a fortiori.

Totam vitam suam: h. e. singulos actus vitae suae; non enim sufficit ut finem suum in altera vita attingat, sed debet etiam in singulis actibus vitae suae Deo se vovere.

Deo et Christo: cf. supra, n. 1; hoc autem valet non tantum de homine christiano, sed de omni homine; nam omnis homo per se tenetur Christo vitam suam devovere Deumque per Christum honorare. Solum quia huius obligationis est ignarus, ab ea potest esse excusatus, et hic et nunc teneri ad Deo directe vitam suam devovendam.

Devovere: negative hoc significat hominem nihil facere posse quod sit contra gloriam et voluntatem Dei; sed positive etiam includit obligationem in omnibus quaerendi gloriam et voluntatem Dei, ita ut in omnibus debeat renuntiare tum propriae

voluntati tum omnibus quae sibi cara sunt, uti patri, matri, uxori etc. in quantum haec sunt contra voluntatem Dei.

Probat ur. Haec obligatio logice sequitur ex iis quae in Parte Fundamentali nn. 11-14 diximus de fine hominis in hac vita.

Lc. 14, 26 : Si quis venit ad me, et non odit patrem et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.

Gravitas transgressionis. Transgressio huius obligationis non constituit peccatum separatum, cum hanc obligationem non transgrediatur nisi per transgressionem alterius obligationis.

4. — II. Omnis homo tenetur Deo servire in subiectione Ecclesiae Catholicae.

Explicatur. *Omnis homo:* per se etiam non-christianus, non-catholicus, qui tamen ex ignorantia potest esse excusabilis.

In subiectione: h. e. tenetur omnibus iustis mandatis Ecclesiae oboedire : in rebus fidei et morum, sed etiam (saltem quoad Catholicos) in re disciplinari.

Ecclesiae Catholicae : utpote soli legitimae Ecclesiae a Christo institutae. Hoc includit etiam subiectionem Papae, Episcopo, sacerdotibus, uno verbo Ecclesiae hierarchicae.

Probat ur. *Ex S. Scriptura.* Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit (Lc. 10, 16).

Sicut misit me Pater, et ego mitto vos (Io. 20,21).

Tibi dabo claves regni coelorum. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis (Mt. 16, 19). Iamvero, si Ecclesia habet claves regni coelorum et potest ligare et solvere prout vult, unusquisque tenetur in ea Deo servire.

Ex traditione: **S. Ignatius M.:** Ubi comparuerit Episcopus, ibi et multitudo sit, quemadmodum ubi fuerit Christus Iesus, ibi Catholica est Ecclesia. Non licet sine Episcopo neque baptizare neque agapem celebrare; sed quodcumque ille probaverit, hoc et Deo est beneplacitum, ut firmum et validum sit omne quod peragitur (*Ad Smyrn.*, 8, 2; EP 65).

S. Irenaeus: Ubi enim Ecclesia, ibi et Spiritus Dei; et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia (*Adv. Haer.*, 3, 24, 1; EP 226).

Gravitas transgressionis. Qui recusat Ecclesiae subiici, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate rei in qua se non subiicit. Qui Deo vult servire extra Ecclesiam Catholicam, non potest Deo placere; hoc autem non impedit quominus Deus in sua bonitate et clementia ignorantium servitium acceptet.

5. — III. Homo debet Deo servire in reverentia.

Explicatur. In reverentia: reverentia est ille sensus mixtus ex amore et timore quo timor amore temperatur, et quasi solvitur, amor vero, propter incomprehensibilem perfectionem obiecti sui timore quodam a nimia familiaritate avocatur. Timor reverentiae impedit quominus amans obiectum sui amoris tanquam sibi aequale consideret cum quo ad libitum agere potest; amor reverentiae impedit quominus anima timore perculsa sterilis fiat. Ille sensus reverentiae debet esse sensus fundamentalis in omnibus actionibus et in tota vita hominis, ita ut non ex mero timore servili Deo serviat, sed neque in indebita familiaritate coram Deo appareat.

NOTA. Quandoque occurrit ut animae simplices in expressione sui amoris vel etiam fidei in Deum utuntur modis obiective non valde convenientibus, uti e. g. ponendo imaginem in loco minus decenti quando Deus preces non exaudit. Talia obiective non sunt probanda; attamen subiective, utpote expressio firmae fidei simplicium damnari non debent.

APPLICATIO

Virtus devotionis dulces et pretiosos in anima mea producit fructus.

Primus qui vocari potest fructus est ipsa assecutio finis mei in terris, ipsa perfectio Christiana, ipsa imitatio Christi, ipsa perfectio imaginis Christi in anima mea; et proinde etiam obtentio finis mei post mortem.

Secundus fructus est ambulatio coram Deo. Quaerimus multa media et adminicula ad semper deambulandum in conspectu Dei: homo Deo et Christo devotus sibi semper conscius manens relationis suae ad Deum et Christum, necessario et spontanee ambulat in conspectu Dei. In omnibus videt Patrem et Protectorem suum, qui sua Providentia totam vitam eius regit.

Tertius fructus est omnimoda oboedientia erga Deum in omnibus. Leges et praescriptiones ei non sunt dura vincula, sed solum manifestationes quid hic et nunc agendum est.

Quartus fructus est sensus gratitudinis qui totam vitam meam pervadet. Ita sumus assuefacti a Deo gratias recipere, ut illas non amplius videamus, illas e contra quasi aliquod debitum a Deo accipiamus. Sunt etiam in vita quotidiana inter homines, tales qui pro quolibet vel minimo beneficio gratias agunt: sunt semper felices; alii vero qui etiam maxima beneficia uti debitum accipiunt: semper infelices se sentiunt tanquam nullum unquam beneficium recipientes. Etiam in vita mea cum Deo debeo primis esse similis, et hic fructus devotionis, gratitudo, erit mihi initium vitae beatae.

CAPUT II

RELIGIO

Caput praecedens tractavit de statu animi generali quem homo habere debet erga Deum. Nunc autem tractandum est de actibus quos homo ponere debet propter suam relationem ad Deum.

Art. 1

DE RELIGIONE IN GENERE

6. — NOTIO. Religio est virtus qua homo reddit Deo cultum ei debitum.

Explicatur. *Cultum*: sub voce cultus comprehendimus omnes actus agnitionis supremi dominii Dei: adorationem, gratitudinem pro beneficiis acceptis, orationem, petitionem remissionis peccatorum, Sacrificium, etc. Hic cultus comprehendit tum actus internos tum externos, tum cultum privatum tum publicum totius societatis.

7. — PRINCIPIA I. Omnis homo tenetur Deum colere iuxta modum ab ipso Deo praescriptum.

Explicatur. *Omnis homo*: per se etiam non-christianus.

Deum colere: infra, in art. sequentibus, dicetur ad quosnam actus in specie tenetur.

Modum ab ipso Deo praescriptum: hic modus est adhaesio

religioni catholicae et participatio cultui catholico, excluso omni alio. Cultus catholicus utique non tantum comprehendit cultum publicum, sed etiam cultum privatum; in hoc tamen quandam relinquit libertatem; quas autem formas Ecclesia prohibet, etiam in cultu privato, a Deo similiter sunt prohibitae.

Probat ur. Si Deus est supremus Dominus totius creationis, omnis homo necessario debet eum colere seu ut talem agnoscere; et quidem, eadem necessitate, Deo ius est praescribendi modum quo homo eum colere debeat.

Gravitas transgressionis. Qui vel Deum non colit vel eum colit modo a Deo prohibito, committit peccatum mortale.

8. — II. Homo tenetur Deum colere cultu tum interno tum externo, tum privato tum publico.

Explicatur. *Cultu interno:* cultus internus consistit in actibus cultus, qui etsi forsan in habitu externo corporis manifestentur (externa recollectio, iunctio manuum, genuflexio, etc.) tamen in sola anima perficiuntur. Ita oratio mentalis etiamsi genuflectendo peragitur, est cultus internus; ipsa autem genuflexio est cultus externus.

Cultu externo: consistit in actibus cultus qui etiam mediante corporis organis externis peraguntur, uti oratio vocalis, genuflexio, etc.

Cultu privato: consistit in actibus cultus ab homine tanquam individuo peractis, etiamsi in publico vel a multis peraguntur.

Cultu publico: consistit in actibus cultus qui a societate religiosa (vel civili tanquam religiosa) peraguntur. Illi actus peraguntur et peragi possunt solum a deputatis illius societatis religiosae; si autem dicimus omnem hominem teneri Deum colere cultu publico, hoc significat societatem teneri Deum colere singulosque homines teneri iuxta gradum suum saltem aliquando huic cultui publico participare.

Probat ur. 1. *Cultus internus:*

Deus reprobat iudaeos: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Mt. 15,8; Is. 29, 13).

Spiritus est Deus, et omnes qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare (Io. 4, 24).

Cultus mere externus esset cultus pharisaicus, non esset verus cultus, quia sicut anima forma est hominis, ita et actus animae sunt forma actuum hominis.

2. *Cultus externus:*

In V. T. Deus ipse cultum externum minutim ordinavit.

Homo est compositus ex anima et corpore, utrumque a Deo creatum. Ergo etiam tenetur homo anima et corpore Deum ut supremum Dominum agnoscere seu Deum colere.

Homo, uti infra statim probabitur, debet etiam publice Deum colere. Atqui cultus publicus qui non sit externus, est impossibilis. Ergo.

3. *Cultus privatus:*

Homo imprimis tamquam individuus stat coram Deo et fine finaliter ipse debet de propria vita Deo respondere; unde etiam tamquam homo privatus Deum colere tenetur.

4. *Cultus publicus:*

Homo etiam est ens sociale ex natura sua, et proinde etiam tamquam ens sociale Deum colere tenetur. Ergo, unusquisque tenetur iuxta gradum suum cultui publico participare.

Ecclesia est societas visibilis ad cultum Dei instituta. Ergo Ecclesia debet publice Deum colere.

9. — SCHOLION I. *De cultu Dei a societate civili.*

Etsi sub Novo Testamento cultus Dei societati ecclesiasticae sit commissus, societas civilis tamen ab obligatione Deum colendi non est exonerata, sed tenentur gubernia qua talia cultui publico iuxta ordinationes Ecclesiae participare. Non amplius licet utique gubernio cultum Dei publicum organizzare, sed tenentur sub ditione Ecclesiae in cultu publico cooperari.

Per institutionem enim Ecclesiae, ius in cultum publicum Deus a societate civili abstulit, illudque Ecclesiae utpote societati religiosae exclusive commisit. Ex altera autem parte societas civilis qua talis etiam est institutum divinum suamque auctoritatem a

Deo habet : unde etiam societas civilis qua talis tenetur, etsi sub ditione Ecclesiae, Deum colere cultu publico.

Falsum est ergo principium modernum : Religio est res privata.

10. — COROLLARIUM. *Utrum societas civilis debeat ritus infidelium, schismaticorum et haereticorum tolerare?*

Per se eos tolerare non debet neque potest, quia sunt ritus a Deo prohibiti (cf. n. 7) vel imo nonnunquam superstitiosi (cf. n. 12). A fortiori ergo non possunt approbari aut foveri (cf. *Syllabus* Pii IX, 77-80; DB 1777-1780).

Per accidens autem quandoque tolerari possunt saltem ubi iam existunt et adhuc magna pars incolarum non est ad Fidem Catholicam conversa; si scii, ex eorum prohibitione maiora mala sint timenda vel maiora bona impedirentur.

NOTA. Quod dicitur de societate civili, a fortiori valet de Ecclesia, quae proinde de « intolerantia » argui nequit si illos ritus non tolerat.

11. — SCHOLION IL *De solemnitate in cultu.*

Cultus, praesertim publicus, instituendus est modo Divinae Maiestati convenienti. Cum ergo Deus sit immensae maiestatis, nulla solemnitas externa in vestibus sacris, cantu, coeteroque apparatu externo superflua existimetur, sed saltem certis occasionibus pro posse adhibeatur: Missa sollemnis, pontificalis, processiones, cum maiore numero ministrantium, assistentium, lucis, incensi, etc.

In specie adhibeantur cantus aliaque genera musicorum iuxta verba S. Augustini: Qui cantat, bis orat.

In his omnibus autem semper observandae sunt praescriptiones Ecclesiae conservandusque est spiritus religiosus : vitandum est quidquid sapit modum mundanum et theatralem.

Cf. Pius X, *Motu Proprio de Musica Sacra*, 22 Nov. 1903; Pius XI, *Const. Apost. de liturgia deque cantu gregoriano et musica sacra*, 20 Dec. 1938; Pius XII, *Litt. Enc. de Sacra Liturgia*, 20 Nov. 1947; Instr. S. C. Rit., 3 Sept. 1958. — Vide etiam Alexius Benigar O. F. M., *Liturgia Romana* 1, p. 160.

12. — SCHOLION III. *De Superstitione.*

Superstitio in sensu populari est quod theologi vocare solent vanam observantiam (cf. n. 43); in sensu theologico vero est actus quo cultus divinus tribuitur cui non debetur vel tribuitur Deo modo indebito. De hac sola hic agimus.

Dividitur ergo in duas species:

1. *Cultus divinus tribuitur cui non debetur*: a. v. aliqua creatura (homo, res, angelus vel daemon) tanquam Deus habetur et colitur, sive per sacrificium, sive per adorationem, orationem aliumve quemcumque actum quo Deus coli solet. Patet ex ipsa notione talem cultum semper esse peccatum mortale.

Huic peccato accedit actio illius qui falsas reliquias venerandas exhibet vel ut veras spargit, qui falsa miracula vel falsas apparitiones simulans loca cultus erigere conatur et similia.

2. *Cultus Deo vero tribuitur modo indebito*: hoc etiam potest dupliciter fieri: vel adhibetur *cultus falsus*, uti si quis Deum coleret more Mahometanorum, Judaeorum, haereticorum, aut si laicus vel sacerdos nominatim excommunicatus nomine Ecclesiae Missam celebrat, aut si Minister Ecclesiae caeremonias peragit vel Sacramenta administrat ritu ab Ecclesia non approbato (a fortiori si hoc facit ritu ab Ecclesia prohibito); vel vero cultui *admiscentur vanae observantiae* (cf. n. 43), uti si quis Missam audire vult talis sacerdotis tantum quia vocatur Petrus, vel quia Feria VI celebratur, vel si in orando specialis efficacia tribuitur certo numero, colori, situi, etc.

Cultu falso verum Deum colere semper est peccatum mortale, quia est inoboedientia erga Deum qui cultum Ecclesiae Catholicae exclusive praescribit (cf. n. 4 et 7). Huc referenda est etiam assistentia divinis officiis paganorum, haereticorum vel schismaticorum, etiamsi in caeremoniis eorum nihil habeatur quod ab Ecclesia sit prohibitum (cf. n. 133, 1).

Cultui vero vanas observantias miscere est peccatum eodem modo ac vana observantia quae admiscetur; potest tamen aggravari eo quod haec mixtio fiat iniuria pro cultu vero vel periculum constituat irrisionis et contemptus Religionis Catholicae. Notandum est devotiones novendiales vel triduanas, series gregorianas

Missarum caeterasque praxes ab Ecclesia probatas non esse vanas observantias, sed in pias traditiones fundatas, et proinde omnino esse licitas.

13. — SCHOLION IV. *De Sacrilegio.*

Sacrilegium est violatio rei sacrae qua sacrae.

Res intelligitur tum res, tum persona, tum locus. *Sacrum* vocatur quod servitio Dei dedicatum, ei reservatur et ab usu profano retrahitur. *Violatur* talis res quoties vel ad servitium Dei inepta redditur vel ad usum profanum adhibetur vel etiam indebite tractatur. Dicitur violatio rei sacrae *qua sacrae*, ut indicetur sacrilegium adesse tantummodo si res violatur sub illo respectu in quo est sacra; non tamen requiritur ut ille qui eam violat, intendat illam qua sacram violare.

Sacrilegium distinguitur personale, locale et reale, prout persona, locus vel res sacra violatur.

1. *Sacrilegium personale.* Persona sacra est tum clericus (inde a suscepta tonsura) tum religiosus utriusque sexus (inde a suscepto habitu religioso).

Violatur persona sacra per violentam manus iniectionem: verberare, conspuere, luto aliisque sordibus inquinare, vestem lacerare, etc.; non tamen per verba iniuriam facere (privilegium canonis, c. 119).

Utrum etiam sit sacrilegium usurpare iurisdictionem in eos, trahendo eos ad tribunal civile sine licentia Ordinarii loci vel S. Sedis (privilegium fori, c. 120), adigendo eos ad servitium militare, munera vel officia civilia publica cum statu clericali non convenientia (privilegium immunitatis, c. 121), controvertitur. Plerique auctores affirmant; alii merito negant eo quod in Codice violatio eorum privilegiorum non dicitur sacrilegium, dum quoad privilegium canonis explicite statuitur.

Videtur committi sacrilegium personale etiam per violationem (etiam per actum mere internum) voti. Voto enim quaedam actio Deo sacratur, et per violationem voti haec iterum in usum profanum adhibetur, quod est proprium sacrilegii. Disputatur autem inter Auctores utrum violatio *omnis* voti sit sacrilegium (cf. n. 72).

Videtur sententia affirmativa retinenda. Si quis autem vult sententiam mitiorem sequi, utitur iure suo.

Notandum est, etiam sacrilegii reum esse qui peccatum luxuriae committit cum persona voto castitatis obstricta, etiamsi ipse non sit tali voto obstrictus; nam peccatum est idem in utroque et in utroque eandem malitiam induit (objective). Unde si duae personae sunt sacrae, duplex habetur sacrilegium.

NOTA. Non possumus consentire cum Prümmer (II, p. 433, nota 104) quando dicit: « Ergo persona sacra committit sacrilegium... si suadet personae laicae peccatum luxuriae cum alia persona laica ». Tale peccatum enim est peccatum alienum, quod induit malitiam quam habet in aliis (cf. vol. I, n. 173). Nisi ergo in suadendo propriae libidini indulgeat, non videtur committere sacrilegium.

2. *Sacrilegium locale*. Locus sacer est qui publica benedictione Deo sacratus est: ecclesia vel oratorium solemniter benedictum, coemeterium benedictum, sepulchrum singulariter benedictum; non vero oratorium benedictione communi benedictum. Huic loco sacro competit sanctitas et immunitas, quorum violatio constituit sacrilegium. Quoad sacrilegium per violationem sanctitatis loci, locus sacer intelligitur sensu stricto, ita ut excludantur e. g. sacristia, turris, porticus, tectus supra ecclesiam, crypta subterranea (nisi et ipsa fuerit benedicta), etc.; quoad sacrilegium per violationem immunitatis loci, locus sacer intelligitur sensu lato, ita ut haec omnia includantur.

Violatur locus sacer

1) Per violationem eius sanctitatis:

a) per violationem canonicam ecclesiae, scii, delicto homicidii, iniuriosa et gravi sanguinis effusione, impio vel sordido usu (convivia, choreae, stabulationes equorum, etc.), sepultura infidelis vel excommunicari post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam;

NOTA. Si haec violatio est certa, notoria, in ipsa ecclesia perfecta, requiritur reconciliatio (c. 1172, § 1).

b) per actus qui loci sanctitati dedecent, uti luxuria consummata vel alia gravis impudicitia, cultus idololatricus, iudicia, mercatus vel spectacula profana.

NOTA. 1. Venditio obiectorum etiam ad ipsum cultum inservientium (uti candelarum, rosariorum, etc.) in ipsa ecclesia etiam est prohibita. Censet tamen Laymann (cf. Noldin, III, p. 173) hanc tolerari posse modo pacem sanctuarii non disturbet.

2. Scenicae actiones, et in specie projectiones luminosae, etiam si sint honestae et piae, in ecclesia prohibentur.

2) Per violationem eius immunitatis :

a) per violationem iuris asyli (c. 1179)

b) per effractionem, devastationem, furtum ; probabiliter etiam per furtum rei non sacrae e loco sacro.

3. *Sacrilegium reale*. Res sacrae sunt ex natura sua: Sacrificium Missae, Sacramenta, sacramentalia, reliquiae, libri sacri, etc.; ex Ecclesiae dedicatione: vasa sacra, altaria consecrata, ornamenta ecclesiastica; ex pertinentia ad Ecclesiam: bona ecclesiastica.

Violatur res sacra:

1. per Sacrificii Missae indignam, oblationem ;

2. per Sacramentorum profanationem: indignam administrationem vel susceptionem, simulationem;

3. per indignam tractationem S. Hostiae: exponere periculo corruptionis, adhibere vasa vel ornamenta non decentia etc.;

4. per sacramentalium profanationem : indigna administratio vel susceptio, abusus superstitiosus (cf. vol. ITT, n. 43);

5. per abusum rerum sacramentalium;

6. per simoniam (cf. n. 14);

7. per profanationem reliquiarum vel imaginum;

8. per indignam tractationem vasorum vel ornamentorum sacrorum ;

9. per vanam usurpationem Nominis Dei (cf. n. 24);

10. per sacrorum librorum abusum (e. g. verba S. Scripturae detorquendo ad vana etc.);

11. per usurpationem, furtum, destructionem, venditionem vel emptionem boni ecclesiastici.

NOTA. 1. Sunt qui admittunt sacrilegium reale in illo qui peccatum luxuriae committit statim post susceptam Eucharistiam vel dum indutus est vestibus sacris vel dum defert Ssmam Communionem ad infirmos etc. Si autem hoc admittitur, admittendum est sacrilegium reale pro quolibet peccato (e. g. furti) in talibus circumstantiis commisso. Sacrilegium utique haberetur si ita agendo res sacra

directe indigne tractaretur vel periculo profanationis exponeretur; secus autem videtur quod non.

2. Tactus vasorum sacrorum actu S. Eucharistiam continentium (sub mortali) extra casum necessitatis, reservatur sacerdotibus et diaconibus (cf. vol. III, η. 301). Tactus nuda manu vasorum, corporalium, etc. ante lotionem reservatur clericis et sacristis (sub veniali, sine rationabili causa).

3. Vasa sacra vel ornamenta sacra, imagines benedictas etc. ad alium usum adhibere licet, si forma eorum prius fuerit penitus destructa; secus est peccatum veniale, saltem si est usus sordidus vel indecorus. Attamen magis decet ea adhibere ad alias res sacras conficiendas vel ea comburere. Non tamen necesse est ut calices aliaque vasa sacra prius a sacerdote exsecrentur antequam artifici tradantur reficienda (S. C. R. 20 Apr. 1822). Ita si quis adhibere vult materiam calicis (etiam consecrationem adhuc retinentis) ad alium calicem conficiendum, non debet prius a sacerdote eius forma destrui antequam artifici tradatur.

Vasa et ornamenta non sacra, uti sedilia, candelabra, vasa florum, tapéta, etc. ad ecclesiam pertinentia ad alium usum adhibere licet, dummodo nihil indecorum praeseferat.

4. Bona ecclesiastica sunt bona quae ad Ecclesiam pertinent, non autem quae ad sacerdotem privatim pertinent. Bona autem ecclesiae vel domui religiosae etc. oblata, sed nondum ab eis percepta (uti legatum pio operi relictum) nondum sunt bona ecclesiastica et proinde eorum furtum non est sacrilegium; item redditus boni ecclesiastici postquam a titulari fuerunt percepti (uti stipendium beneficii, pensio ecclesiastica) iam in plenum eius dominium transierunt et cessaverunt esse bona ecclesiastica.

Gravitas peccati. Sacrilegium est peccatum mortale vel veniale pro gravitate indignae tractationis et pro maiore vel minore connexionione rei cum cultu Dei. Ita gravissimum est indigna tractatio Ssmac Eucharistiae, deinde Sacramentorum. Gravius generatim est sacrilegium personale.

Generatim tenent AA. sacrilegium subdividi in tres species: personale, locale et reale, ita ut in confessione haec species infima etiam esset declaranda.

14. — SCHOLION V. *De Simonia* (cf. c. 727-730).

Simonia stricte dicta seu turis divini est quaelibet conventio vel studiosa voluntas, etiam tacita, commutandi res spirituales vel spirituali adnexas pro pretio temporali.

Dicitur: *quaelibet conventio*: sive emptio-venditio sive quaelibet alia conventio; etiam tacita, h. e. in qua animus simoniacus non expresse manifestatur, sed ex circumstantiis colligitur; etiam ad effectum non deducta: e. g. si A convenit cum B ut C concedatur oilicium ecclesiasticum, et interim C hoc officium iam obtinet sine interventione B, non tantum habetur peccatum simoniae (cf. vol. I, n. 42), sed etiam effectus canonici statuti contra simoniam. Uti patet, malitia simoniae habetur tum apud illum qui dat rem spiritualem tum apud illum qui dat rem temporalem. Nec refert utrum conventio fiat in commodum convenientium an in commodum tertii.

Dicitur etiam: *vel studiosa voluntas*: non necessaria est conventio stricte dicta, sed sufficit in uno voluntas sive dandi sive acceptandi spirituale pro temporali vel temporale pro spirituali. Hic iterum non refert utrum illa studiosa voluntas sit in proprium commodum an in commodum tertii.

Dicitur: *commutandi*: sive formaliter (scii, si datur talis res temporalis pro tali re spirituali vel vice-versa) sive virtualiter (scii, si datur talis res temporalis proxime et immediate ut alius moveatur ad rem spiritualem dandam vel vice-versa). Non autem habetur vera simonia si quis alii dat rem temporalem ad captandam eius benevolentiam, etiamsi speret inde (h. e. ex benevolentia) bonum spirituale vel spirituali adnexum obtinere; neque si quis gratis alii inservit ut possit ita suam probitatem vel dexteritatem probare, etiam si speret inde (propter suam probitatem vel dexteritatem) aliquod beneficium accipere; neque si quis *ex gratitudine* pro spirituali recepto praestaret temporale vel *ex gratitudine* pro temporali recepto praestaret spirituale: cavendum tamen est ne sub his lateat simonia palliata.

Dicitur etiam: *res spirituales*: sacramenta, sacramentalia, potestas ordinis vel iurisdictionis, indulgentiae, dispensatio, etc.: uno verbo, quidquid ex ipsa re vel ex institutione Dei vel Ecclesiae sive formaliter (uti gratia) sive causaliter (uti Sacramenta) sive effective (uti absolutio a censuris, dispensatio a votis vel impedimento, etc.) ad salutem refertur animarum in ordine supernaturali. *Res spirituali adnexa*: sive res temporalis sine spirituali esse non potest, uti beneficium vel officium ecclesiasticum,

vel etiam ius et praesentatio ad illud, ius patronatus, etc.; sive res spiritualis quae adnexa est temporali fit obiectum saltem partiale contractus: e. g. si in venditione calicis consecrati pretium vel pars pretii requiritur *quia* est consecratus.

Dicitur etiam: *pro pretio temporali*: in hoc consistit propria malitia simoniae, quod valor rerum spiritualium aequiparatur valori rerum temporalium. Pretium temporale autem non significat quod debeat esse pecunia aestimabile, sed solet distingui 1) *mimus a manu* seu pecunia vel alia res pecunia aestimabilis; 2) *munus a lingua* seu favor, officium praestandum, laus, vituperium, patrocinium, etc.; 3) *munus ab obsequio*, famulatus, etc.

Simonia iuris ecclesiastici: est dare res temporales spirituali adnexas pro temporalibus spirituali adnexis, vel res spirituales pro spiritualibus, vel etiam temporales pro temporalibus, si id ob periculum irreverentiae erga res spirituales ab Ecclesia prohibeatur (c. 727, § 2). Ita habetur simonia iuris ecclesiastici si quis absque consensu legitimae auctoritatis vel cum stipulationibus vetitis permutat beneficium ecclesiasticum cum alio beneficio ecclesiastico (cf. c. 1441, 1486, 1487, 1488, 1927); si quis indebite aliquid percipit occasione celebrationis Missae vel collationis Sacramentorum; si quis reliquias (sive thecis inclusas sive solutas) vendit (potest tamen theca iusto pretio vendi et reliquia donari); similiter negotiatio vel mercatura ex stipendiis Missarum (c. 827). Non autem si quis reliquias cum reliquiis permutat, vel unam rem sacram cum alia re sacra (exceptis, ut supra, beneficiis, quorum permutatio propria auctoritate peracta, ab Ecclesia prohibetur).

Simonia iuris ecclesiastici ergo non est simonia stricte dicta, cum non commutetur spirituale pro temporali, sed est actio ab Ecclesia prohibita propter periculum simoniae facile orientis, et cui Ecclesia eosdem effectus canonicos adiunxit ac simoniae stricte dictae (c. 729).

NOTA. Cum ratio prohibitionis simoniae iuris ecclesiastici sit *periculum* labendi in simoniam iuris divini, applicandus est c. 21, iuxta quem haec prohibitio valet etiamsi in casu particulari hoc periculum non adsit.

Non autem habetur simonia quando temporale datur *non pro* re spirituali, sed eius occasione ex iusto titulo a sacris canonibus vel a legitima consuetudine recognito, e. g. stipendium Missae, ius stolae, dare eleemosynam ut pauper oret pro se etc. Utrum autem plus exigere quam statutum est sit simoniacum, disputatur. Si mente simoniaca plus exigitur, proculdubio est simonia; iamvero, dicunt nonnulli, vix ex alio titulo quam ex mente simoniaca exigi potest; quare hoc (saltem in foro externo) pro simonia habendum esse dicunt.

NOTA. Stipendium huiusmodi a lege ecclesiastica vel a statutis dioecesanis statutum, etiam ab iis legitime recipitur qui eo pro sustentatione non stricte indigent. Ex altera autem parte recipi non potest pro iis actibus ministerii pro quibus iam ex aliunde (ex redditibus beneficio vel officio adnexis) sufficientem sustentationem obtinet.

Neque tamen habetur simonia si requiritur compensatio pro labore extrinseco, e. g. si sacerdos ad confessiones audiendas debet longum iter instituere, si venditor calicis debet eum cum expensis mittere ad episcopum pro consecratione, etc.

Effectus canonici simoniae tum iuris divini tum iuris ecclesiastici sunt: « Firmis poenis in simoniacos iure statutis, contractus ipse simoniacus et, si simonia committatur circa beneficia, officia, dignitates, subsequens provisio omni vi caret, licet simonia a tertia persona commissa fuerit, etiam inscio proviso, dummodo hoc non fiat in fraudem eiusdem provisi aut eo contradicente. Quare 1) ante quamlibet iudicis sententiam res simoniace data et accepta, si restitutionis sit capax nec obstat reverentia rei spirituali debita, restitui debet, et beneficium, officium, dignitas dimitti; 2) simoniace provisos non facit fructus suos; quodsi eos bona fide perceperit, prudentiae iudicis vel Ordinarii permittitur fructus perceptos ex toto vel ex parte eidem condonare » (c. 729). Restitutioni autem obstat reverentia spirituali debita e. g. si reliquiae essent restituendae impio.

Gravitas peccati. Simonia iuris divini semper est peccatum mortale, quia semper implicat gravem offensionem rei spiritualis; simonia autem iuris ecclesiastici est peccatum mortale vel veniale prout maius vel minus periculum simoniae iuris divini

includit. Attendendum autem est semper ad scandalum quod tam facile oritur apud fideles ex cupiditate auri in clero.

- NOTA. 1. Obire officia ecclesiastica praecipue proptei· lucrum, non est quidem simonia, sed est peccaminosum.
2. Non est prohibitum exigere remunerationem pro instructione quae non unice ad salutem animae dirigitur, e. g. S. Theologiae, Iuris Canonici etc.
3. Licet pecunia se liberare a vexatione iniusta in consecutione spiritualis, e. g. si quis ius habet ad beneficium, sed iniuste a consecutione eius prohibetur, potest pecuniam dare ut illud beneficium consequatur; sed non licet pecunia sibi ius acquirere. Itaque, si competitor mediis iniustis vult impedire electores ne te ad tale officium ecclesiasticum eligant, licet pecuniam dare competitori ut ab iniusta agitatione abstineat, sed non licet electoribus pecuniam dare ut te eligant; similiter licet, competitori dare pecuniam ut ab iniusta competitione abstineat, non autem ut a competitione simpliciter abstineat.
4. Licet redimere res sacras profanationi expositas, e. g. vestes sacras vel reliquias quae secus publice venderentur.
5. Non videtur esse simonia dare pecuniam ut alius faciat spirituale in proprium suum commodum, e. g. alicui dare pecuniam vel munus ut ad Sacramenta accedat vel ut in ordinem religiosum intret.
6. Ministri religionis semper memores sint se habere « Dominum partem haereditatis suae » uti Episcopus in prima Tonsura dicit, et propterea omnis etiam apparentia avaritiae et cupiditatis ab eis sit aliena, ne in hoc Christianis sint scandalum. Rarissime proinde spiritualia denegent etiam iis qui stipendium iustum solvere recusant.
7. Non omittant sacerdotes opportune instruere fideles de vera indole stipendii, iuris stolae, taxarum, etc.

Ar t . 2

DE ADORATIONE

15. — NOTIO. Adoratio est actus quo alteri propter superioris eius excellentiam honorem exhibemus in protestationem nostrae erga eum subiectionis.

In sensu theologico, adoratio stricte dicta seu latreutica est actus quo Deo propter supremam eius excellentiam honorem exhibemus in protestationem omnimodae nostrae erga eum subiectionis.

Explicatur. *Latreutica*: seu cultus latriae, soli Deo reservatur: agnoscit enim *supremam* eius excellentiam et *omnimodam* subiunctionem. Huic opponitur 1) adoratio seu cultus *duliae* (c. n. 19) quo alterius excellentiam supernaturalem nostramque erga eum relativam subiunctionem agnoscimus; 2) adoratio seu cultus *civilis* quo alterius excellentiam civilem (h. e. in vita sociali) nostramque erga eum relativam subiunctionem agnoscimus.

Cf. n. 20 de cultu relativo.

Actus: sive internus (intellectus et voluntatis) sive externus. Praecipuus actus adorationis externus est sacrificium, de quo infra, n. 51 ss.; ille soli adorationi latreuticae reservatur (n. 52); reliqui vero actus, uti genuflexio, prostratio, osculum, salutatio, denudatio capitis, etc., etiam in cultu *duliae* vel in cultu civili adhiberi possunt.

16. — PRINCIPIUM I. Cultus latriae soli Deo exhiberi potest.

Explicatur. *Cultus latriae*: tum internus tum externus; actus cultus externi qui soli Deo reservantur, uti sacrificium, pro aliis nunquam adhiberi possunt; actus vero externi qui ex natura sua non soli Deo reservantur, etiam erga alios adhiberi possunt dummodo ex circumstantiis appareat eos non esse cultum latriae seu agnitionem *supremae* excellentiae *omnimodaeque* subiunctionis. Ita thuris oblatio, prostratio etc. erga idola nunquam permittitur, quia semper uti cultus latriae habentur; erga magnos viros eorumve imagines non prohibentur si sunt actus cultus *duliae* (si agitur de excellentia supernaturali gratiae) vel *civilis* (cf. n. 15).

Soli Deo: cum Christus sit verus Deus tum in sua forma naturali tum sub speciebus eucharisticis, patet etiam Christum sub utraque hac forma esse adorandum cultu latriae.

Gravitas transgressionis. Cultum latriae alii ac Deo exhibere est peccatum mortale idololatriae.

17. — COROLLARIUM. *De Ritibus Sinensibus*.

Huius principii in historia celebris applicatio habetur in quaestione de Ritibus Sinensibus, quae etiam in aliis regionibus, praesertim orientalibus viguit.

Voce « Ritus Sinenses » intelliguntur caeremoniae quaedam et ritus, quibus Sinenses Confucium et antenatos honorare consueverunt, praesertim solemnia sacrificia seu oblationes in utroque aequinoctio, combustio incensi et candelarum et appositio ciborum coram tabella mortuaria vel coram feretro, inclinationes et prostrationes coram cadavere vel imagine vel tabella defuncti, etc.; circa quorum liceitatem vel illiceitatem saeculo xviii acris exorta est disputatio. Quae disputatio causa fuit severissimae legislationis ecclesiasticae, non solum illos ritus, sed etiam omnem de Ritibus Sinensibus disputationem severissime prohibentis. Anno autem 1939 illa legislatio mitigata fuit; (salva prohibitione de « quaestione Rituum » disputandi) quaedam licita, quaedam non illicita, quaedam toleranda, alia tandem licita et honesta sunt declarata. Non quod « superstitiones » factae sint « licitae », sed hoc quod antea erat prohibitum (propter rationes disciplinares) etiam ubi populus illud non religiosum haberet, nunc, considerata mutata mente in vastioribus regionibus, declaratur licitum. Quodsi tamen in quodam casu particulari illi ritus adhuc ut religiosi a populo interpretarentur, et protestationes rectae intentionis catholicorum non proficerent, illi ritus propter scandalum, non obstante decreto SCPF diei 4 dec. 1939, possent catholicis nunc, aequae ac antea, esse prohibiti.

18. — PRINCIPIUM II. Omnis homo tenetur Deo aliquando exhibere cultum latriae tum internum tum externum, tum privatim tum publice.

Explicatur. Omnis homo: est enim obligatio ex iure naturae.

Aliquando: determinari non potest quoties; cum autem sacrificium sit supremus actus adorationis, pro Christianis nulla est difficultas (cf. n. 117).

Internum : sine interna voluntate, externa adoratio esset hypocrisis.

Externum, privatim, publice: cf. n. 8.

Probat ur. Mt. 4,10: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies. Io. 4, 23: Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.

Vide etiam argumenta, n. 8.

19. — SCHOLION I. *De cultu duliae.*

Cultus duliae est honor cuidam personae (angelo vel homini) exhibitus propter suam eminentem excellentiam supernaturalem.

Per se talis veneratio aliquatenus convenit omni Christiano in statu gratiae: ita S. Leonidas osculatus est pectus filii sui Origenis neo-baptizati. Propter autem incertitudinem status gratiae et instabilitatem humanam, et quia nescimus aliorum *eminentem* excellentiam, ille cultus duliae publicus generatim permittitur solum erga eos quos Ecclesia talis honoris dignos declaravit per Beatificationem vel Canonizationem. Erga alios autem reverentia debetur.

Sanctis vero et Angelis *debetur* cultus duliae, qui erga B. M. V. vocatur *hyperduliae* propter specialem locum quem obtinet. Cultum autem duliae Sanctis et Angelis deberi, non significat omnes Christianos teneri singulos Sanctos et Angelos cultu duliae explicitè venerari, sed significat omnes homines eos tali cultu licite venerari, nec ulli homini licere eis tales honores negare eosve spernere.

NOTA. Sancti ubique et quovis actu duliae coli possunt. Beati vero publice coli non possunt nisi loco et modo a S. Sede concessio, scii, titulus Beati eis dari potest, eorum imago sine diademate venerari potest, sed sine induito apostolico ecclesia vel altare eis dicari nequeunt nec reliquiae exponi vel in processione ferri nec festum celebrari. Pro Servis Dei et Venerabilibus nullus cultus publicus (h. e. nomine Ecclesiae a persona deputata per actus qui ex voluntate Ecclesiae Deo, Sanctis vel Beatis tantum exhibendi sunt) permittitur; ita prohibentur functiones liturgicae, collectae vel litaniae speciales, imagines altari imponere vel cum aureolis depingere, « ex-voto » sepulchro apponere; permittitur vero invocatio privata, etiam aliis audientibus, depictio imaginum sine notis sanctitatis, conservatio secreta « ex-voto », cultus privatus reliquiarum.

20. — SCHOLION II. *De cultu relativo.*

Res quae in intima relatione sunt cum quadam persona cui dandus est cultus latriae vel duliae, etiam correlativo honore prosequendae sunt.

Tales sunt imprimis *reliquiae*: Reliquiae S. Crucis aliorumque instrumentorum Passionis, corpora Sanctorum: illa eorumque

vel minimae particulae semper cum veneratione convenienti iuxta praescripta Ecclesiae tractanda sunt, nec licet ea sine honore abiicere vel destruere.

NOTA. Reliquiae insignes (Corpus, caput, brachium, antibrachium, cor, lingua, manus, crus, pars in qua passus est martyr) sine licentia Ordinarii in aedibus vel oratoriis privatis asservari nequeunt; ad cultum publicum reliquiae requiritur scriptum authenticitatis alicuius Cardinalis, Episcopi vel alius viri ecclesiastici ad hoc delegati; reliquiae exponendae clausae sint et obsignatae (Reliquia S. Crucis nunquam in una theca cum aliis includatur); reliquiae in processione deferri possunt (reliquiae Beatorum ibi tantum, ubi permittitur Missa et Officium eorum), sed non in processione theophorica nisi ex consuetudine immemorabili; reliquiae vendi nequeunt, sed diligenter custodiantur et a profanatione praeserventur.

Simili cultu relativo prosequendae sunt imagines Dei vel Sanctorum, h. e. semper licet eis signa cultus et reverentiae (uti genuflectionem, oscula, salutationes, etc.) exhibere et nunquam licet eas deshonorare, uti Ecclesia contra iconoclastes semper tenuit; non tamen semper eodem cum honore haberi *debent* ac reliquiae: dum enim reliquias in loco ubi cum rebus profanis miscentur, servare non licet, nihil obstat quominus imagines etiam cum aliis rebus mixtae asserventur, e. g. ad vendendum. In his imprimis ad intentionem attendendum est: ita qui ex intentione deshonorandi imaginem destrueret vel rebus profanis misceret, committeret peccatum mortale, quia deshonoratio refertur ad personam imagine repraesentatam.

NOTA. Imago insolita in loco sacro ne ponatur sine licentia Ordinarii loci; Ordinarius prohibeat imagines falsa dogmata promoventes, indecentes, rudiores ad errorem inducentes, etc. Benedictio solemnis imaginis publice expositae reservatur Ordinario. Restauratio imaginis pretiosae non fiat sine licentia Ordinarii et consilio peritorum. Imagines pretiosae, reliquiae insignes vel valde veneratae alienari nequeunt sine licentia S. Sedis.

21. — SCHOLION III. De *Idololatria*.

Idololatria est cultus latriae exhibitus creaturae.

Illa creatura potest esse daemon, homo, animal vel res inanimata (sol, stellae, etc.).

Idololatria dividitur materialis et formalis.

Idololatria *materialis* est *mere materialis*, quando quis non vult creaturam adorare, sed de facto erronee aliquid adorat quod adorandum non est: e. g. si quis adorat hostiam quam putat consecratam, sed quae consecrata non est; vel est *simulata*, quando quis scienter externe adorat quod adorandum non est, sed in corde suo illud adorare non vult: e. g. si quis cogitur thus offerre idolo et hoc facit ex timore, in corde suo resistens.

Idololatria *formalis* est *perfecta* si quis revera credit in divinitatem illius obiecti, e. g. paganus bonae fidei; est *imperfecta* si revera vult cultum latriae exhibere etsi sciat obiectum esse creaturam, e. g. si quis sacrificium offert diabolo ad aliquod bonum ab ipso obtinendum.

Idololatria est gravissimum peccatum mortale. Utique idololatria mere materialis non est peccatum, quia actus non est imputabilis (cf. vol. I, n. 58, 134), sed esset peccatum in eo qui voluntarie causam poneret, e. g. qui hostiam non consecratam poneret in ostensorio. Idololatria simulata est gravissimum peccatum, et etiam ad mortem vitandam non permittitur. Idololatria formalis perfecta subiective non est peccatum. Idololatria formalis imperfecta est gravissimum peccatum mortale.

Ar t . 3

DE LAUDE DEI

22. — Homo creatus est sacerdos totius creationis, h. e. qui debet nomine omnium creaturarum laudes cantare Dei et omnes creaturas reducere ad gloriam et laudem Dei. Quapropter non tantum pro seipso, sed etiam nomine creaturarum irrationabilium homo debet Deum laudare.

Laus est sermo (sive mentalis sive oralis) extollens magnitudinem virtutis alterius.

Unde homo tenetur corde et ore extollere magnitudinem Dei, tum quam in ipso Deo invenit, tum quam in seipso et in creaturis

videt; propter omnes perfectiones Dei et propter omnes manifestationes illarum perfectionum in quacumque creatura, tenetur dicere: Magnificat anima mea Dominum.

Sub Novo Testamento perfectissima laus Dei habetur in Sacrificio Missae.

23. — SCHOLION I. *De blasphemia et maledictione Dei.*

Blasphemia est contumeliosa locutio de Deo.

Ad eam autem etiam referuntur actiones quae eadem intentione contumeliosa ponuntur etiam sine verbis, e. g., si quis decapitat statuas sacras, si quis pedibus conculcat crucifixum, etc. (cf. n. 13, de sacrilegio).

Verba contumeliosa de Sanctis per se non sunt blasphemia (etsi graviter peccaminosa!), sed saepe in eodem spiritu contumeliam in Deum inferendi, proferuntur, et proinde ad blasphemiam sunt referenda (vocatur *blasphemia mediata*).

Blasphemia potest esse vel *simpliciter contumeliosa*, si contumeliose de Deo edicit; vel *haereticalis* si simul implicat negationem alicuius veritatis fidei (Deus est iniustus); vel *maledictoria* si malum Deo exoptat et imprecatur.

NOTA. Maledictio contra homines est peccatum contra proximum, et proinde de ea hic non agimus; cf. n. 34, 37, 366.

Uti patet omnis blasphemia per se est peccatum mortale. Generatim autem tenent AA. tres species (contumeliosam, haereticalem, maledictoriam) esse distinctas et proinde in confessione accusandas. Quandoque autem proferuntur ex vehementi passione, ira vel dolore, et tunc quandoque non perfecte imputantur (vol. I, n. 52). Sunt insuper formulae, blasphematoriae in se, quae tamen sine advertentia ex consuetudine proferuntur, vel imo corrupta pronuntiatione adhibentur. Ad earum malitiam diiudicandam, considerata est primum ipsa intentio loquentis; deinde ipse sensus verborum et communis aestimatio loci. Unde etsi generatim peccata non sunt, attamen non conveniunt in ore Christiani; insuper, in ore personae aliqua auctoritate munita, uti parentum, scandalum parere possunt eo quod subditi illa imi-

tentur, imo ad veras blasphemias adhibendas incitentur; de cetero non raro includunt vanam Divini Nominis assumptionem, de qua in scholio sequenti.

24. — SCHOLION II. *De vana Nominis Dei assumptione.*

Secundum praeceptum decalogi explicite prohibet vanam Nominis Dei assumptionem. Hoc autem non tantum valet de Nominis Dei, sed de omni irreverentiosa assumptione nominis sanctorum vel rerum sanctarum, e. g.: Mi Deus! Iesus! Sacramentum! Malitia huius consistit in irreverentioso usu talium nominum ad affectus suos admirationis, irae, impatientiae, etc. exprimendos. Quare pius usus Christianorum seinvicem salutandi e. g. « Laudetur Iesus Christus » vel « Cor Iesu Sacratissimum, adveniat regnum tuum » vel « Ave Maria », nullo modo huic vanae assumptioni accensendus, sed econtra laudandus et promovendus est, dummodo cum debita reverentia dicatur.

Vana Dei Nominis assumptio generatim est peccatum veniale; si autem gravem irreverentiam includit, est mortale.

25. — COROLLARIUM. *De vana usurpatione nominis daemonis.*

Per se non est peccatum etiam frequens et inutilis et irreverentiosus usus nominis daemonis, etsi quidam sentiant hoc esse peccatum veniale, quia etiam vanus usus illius nominis adhuc est nimis honor daemoni! Certe minus decens est ut Christiani illud nomen semper habeant in ore (cf. Iorio, II, 63, III).

Art. 4

DE GRATITUDINE

26. — NOTIO. Gratitude est specialis expressio amoris et honoris erga alium propter bonum aliquod receptum.

Gradus. Gratitude exprimi potest:

1) per mera signa amoris et honoris;

- 2) per omissionem omnis actus qui benefactorem attristare possit ;
- 3) per aliquam actionem in favorem benefactoris.

27. — PRINCIPIA I. Omnis homo tenetur aliquando suam gratitudinem erga Deum exprimere pro universis beneficiis acceptis.

Explicatur. Aliquando: pressius determinari nequit quando-nam haec obligatio urgeat. In Novo Testamento perfectior expressio gratitudinis est Sacrificium Missae.

Exprimere: hic agimus tantum de affectu et verbis expressis gratitudinis.

Pro universis beneficiis: pro beneficiis omnibus hominibus concessis, ut creatio, elevatio ad ordinem supernaturalem, mors Christi et Redemptio obiectiva, etc. ; pro beneficiis sibi et multis aliis concessis, uti Redemptio subiectiva, admissio ad veram fidem, praeservatio a peccatis, etc.; pro beneficiis particularibus sibi concessis.

28. — II. Omnis homo tenetur ex gratitudine erga Deum vitare peccata Deique voluntatem in omnibus implere.

Explicatur. Ex gratitudine: certe omnis homo tanquam servus Dei iam tenetur voluntatem Dei implere. Hic autem hanc obligationem consideramus sub respectu gratitudinis erga maximum benefactorem.

29. — III. Convenit ut homo aliquando aliquod opus non obligatorium ponat ad exprimendam suam gratitudinem.

Explicatur. Convenit: non enim videtur esse obligatio, cum ex una parte ipsum opus non sit obligatorium, et ex altera parte talis expressio gratitudinis non videatur obligatoria: talis enim expressio gratitudinis etiam apud homines non est necessaria nisi quando benefactor opere indiget ; iamvero Deus opere nostro non indiget ; ergo non videtur talis expressio necessaria, sed solum conveniens tanquam intensior expressio gratitudinis.

Ar t . 5

DE ORATIONE

30. — NOTIO. Oratio est conversatio hominis cu «l Deo.

Explicatur. *Conversatio* : conversatio habet duplicem sensum: unum commercii, relationis ; alium colloquii. Oratio in utroque sensu est conversatio hominis cum Deo. Attamen in sensu illo largiore commercii, relationis, iuxta quem omne exercitium virtutis et omnis actio bona est oratio, vox hic non sumitur: tunc potius refertur ad devotionem (cf. n. 2). Hic loquimur de conversatione tanquam colloquio cum Deo, in quantum scii, anima in oratione loquitur cum Deo.

31. — DIVISIO. Oratio dividitur :

1. Ratione obiecti de quo anima loquitur ad Deum, in orationem *adorationis*, *laudis*, *gratiarum actionis* vel *petitionis*. Natura orationis adorationis, laudis et gratiarum actionis ex supra dictis (art. 2-4) patet; in oratione petitionis vero, quae definitur etiam « petitio decentium a Deo », distingui solet tanquam species specialis *oratio propitiatoria* in qua petitur remissio peccatorum pro se vel pro aliis, et *oratio intercessionis* in qua petitur bonum pro aliis.

2. Ratione modi quo colloquium perficitur, in orationem *mentalem* et *vocalem*. Oratio mentalis perficitur solis facultatibus internis ; verbis utique, sed non verbis externe expressis, affectus actualis orantis exprimit. Oratio vocalis non exclusis facultatibus internis, etiam voce (sive alta voce sive submissa voce) verba orationis profert ; non raro adhibentur formulae praehabitaе, quarum verba non sempei' sensibus actualibus orantis conveniunt (e. g. si quis in honorem S. Ioseph recitat Rosarium ad petendam sanitatem).

NOTA. 1. Ad orationem mentalem referri solent etiam meditatio et contemplatio. Illae per se non sunt oratio, etsi in eis mens occupetur

in rebus divinis; cum tamen meditatio et contemplatio generatim non habeatur, nec haberi conveniat sine expressione affectuum erga Deum, ad orationem mentalem iure merito referuntur. Meditatio autem et contemplatio non sunt normae agendi, sed inedia ad vitam recte instituendam; quapropter de cis non in Theologia Morali, sed in Theologia Spirituali tractandum est.

2. Pro oratione vocali, etsi non requiratur ut verba sensibus actualibus orantis conveniant, non tamen sufficit mera recitatio verborum (etiam cum attentione), sed requiritur intentio ea recitandi ad orandum: non est ergo oratio, si quis formulam precum recitat solum ad eam memoriter discendam vel ad monstrandum se formulam memoriter scire, etc., nisi in his simul habeat intentionem orandi.

3. Ratione personae quam agit orans, in orationem *privatam* et *publicam*. Oratio privata est si fit ab orante non ad hoc ab Ecclesia deputato; publica est si fit ab orante ad hoc ab Ecclesia deputato. Nihil ergo refert numerus orantium, iuxta quem potius distinguitur oratio *singularis* et *communis*. Ita sacerdos recitans suum Breviarium solus in suo cubiculo, recitat orationem *publicam*; recitans autem Rosarium ex propria devotione cum suis fidelibus in ecclesia, recitat orationem communem, sed *privatam*; videtur autem oratio publica si illud recitat ex mandato Summi Pontificis vel Episcopi tales preces praecipientis.

NOTA Prümmer (II, 337) et uti videtur etiam Noldin (II, 139, III) tenent orationem publicam necessario esse oralem. Imo Prümmer ex hoc promit argumentum pro necessitate recitationis *vocalis* Divini Officii. Non tamen apparet cur non possit Ecclesia delegare suos ministros ad orationem mentalem, e. g. ad horam adorationis Summi ad petendam pacem; et non apparet cur talis adoratio non sit publica.

32. — PRINCIPIA I. Omnis homo debet aliquando orationem adorationis, laudis et gratiarum actionis fundere.

Hoc sequitur ex supra dictis, n. 18, 22, 27.

33. — II. Omnis homo debet aliquando petere decentia a Deo pro se et pro aliis, imprimis remissionem peccatorum.

Explicatur. *Debet*: necessitate praecepti, uti patet ex probatione thesis, et etiam aliquando necessitate medii, in quantum scii, constat Deum generatim maiores gratias, uti perseverantiam

finalem, non concedere nisi humiliter eas petentibus (cf. infra, prob. ex ratione).

Aliquando : pro semctipso quoties occurrit necessitas; pro aliis quoties caritas id postulat. Quidam theologi volunt statuere obligationem semel in hebdomada vel in mense vel in anno, sed haec omnia sunt arbitraria; similiter quoad obligationem initio usus rationis moralis. In Catechismo dicitur orandum esse quotidie mane et vespere et ante et post refectiones, in periculis et tentationibus ; ibi autem indicatur convenientia, non stricta obligatio, si excipias tentationes, in quibus facile potest esse obligatio. Item conveniens est orare quoties opus maioris momenti incipimus.

NOTA. Verba Christi apud Lc. 18,1: Oportet semper orare et nunquam deficere, inteliigenda sunt imprimis de oratione in sensu lato, uti supra diximus, de relatione, commercio cum Deo, quo omnes actiones nostrae sunt pro et cum Deo et ita indeficienter constituunt orationem; sed inteliigenda etiam sunt de oratione in sensu stricto quatenus orare debemus cum confidentia et perseverantia (cf. infra, n. 35) et nunquam possumus ex taedio et torpore vel animi deiectione deficere.

Decentia: sunt imprimis bona spiritualia necessaria; deinde bona temporalia et spiritualia non necessaria sed desiderabilia. Bona necessaria cum sint necessaria possunt absolute peti ; bona vero non-necessaria possunt peti cum debita subiectione Voluntati Divinae, h. c. ita ut acquiescamus Voluntati Divinae si Deus melius indicaverit ea non concedere. Sub voce « bona » intelligitur etiam aversio mali. Uno verbo dici potest: quidquid licite desideratur, licite etiam petitur.

Pro aliis: h. e. tum pro aliis determinatis (praesertim si sunt magis nobis connexi), tum pro aliis in genere; qui orat pro aliis in genere neminem excludere potest propter universalitatem praecepti caritatis.

Ecclesia utique certas preces, praesertim publicas, pro excommunicatis prohibet, e. g. Sacrificium Missae (cf. vol. III, n. 600) ; attamen pro eorum conversione orare semper licet, imo privatim pro eis alia bona implorare non prohibetur.

Pro damnatis et daemoniis autem orare non licet, quia pro illis

nullum bonum peti potest, nec ullius beneficii Dei amplius sunt capaces.

Pro defunctis in purgatorio etiam orare debemus, praesertim pro illis qui specialiter nobiscum sunt coniuncti, uti parentes et benefactores, necnon illi qui forsan ratione nostri peccaverunt (sive ex scandalo sive ex nimia indulgentia erga nos): pro illis peti potest remissio paenarum purgatorii.

Pro sanctis orandum non est, cum omnia bona possideant; possumus tamen pro eorum externa glorificatione (beatificatione, canonizatione, etc.) orare.

Imprimis: remissio enim peccatorum est gratia, quae utique a nostra conversione etiam pendet, sed imprimis a Deo est exspectanda.

Probat ur. Ex S. Scriptura: Plurimae sunt exhortationes ad petendum bona a Deo: Petite et dabitur vobis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis (Mt. 7,7); parabola de amico importuno (Lc. 11,5-8). Vigilate et orate ut non intretis in tentationem (Mt. 26,41). Propterea dico vobis, omnia quaecumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis (Mc. 11, 24). Usque modo non petistis quidquam in nomine meo; petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum (Io. 16, 24). Quibus si accedit ratio theologica, fit solidum argumentum.

Ex ratione: Ex experientia patet hominem multis indigere quae non sunt in potestate eius, praesertim in spiritualibus; imo ex Cone. Trid. (DB 806) scimus neminem posse perseverare nisi per Deum. Unde recte concludit S. Augustinus quod Deus « iubendo monet et facere quod possis et petere quod non possis » (*De Nat. et Gratia*, c. 43, n. 50; PL 44, 271).

Gravitas transgressionis. Qui non peteret sibi necessaria a Deo, committeret peccatum, sed non, uti videtur, distinctum a peccato negligentiae curae suiipsius. Qui autem nunquam aliquid peteret a Deo, non ex acedia vel superbia, sed ex perfecta confidentia in Divinam Providentiam, nunquam petens, sed omnia exspectans a Deo, nullo modo peccaret: ei enim sufficienter et abundanter provisum est! Qui peteret non decentia a Deo (mala moralia, e. g. protectionem in furto patrando vel etiam peccatum

veniale) committeret peccatum mortale tentationis Dei vel saltem irreverentiae.

34. — COROLLARIUM. *Utrum liceat sibi vel proximo petere mala physica?*

In quantum mala physica sunt media ad bona spiritualia magni valoris obtinenda, licet etiam mala physica petere. Ita licet sive pro semetipso sive pro proximo petere mortem potius quam peccatum, vel tanquam medium impossibilitatis peccandi. Similiter licet, praesertim sibimetipsi, petere morbum tanquam medium expiationis peccati vel acquirendi merita. Attamen in his semper prudenter agendum est, ne malum physicum sit potius occasio mali moralis, uti si ille pro quo petitur malum physicum non sit capax illud in patientia Christiana perferre.

Mala autem physica (e. g. mortem) petere quatenus sunt medium ad finiendum aliud malum physicum (dolores atroces) non est illicitum, etsi magis sit christianae vitae conveniens petere vires necessarias ad illud malum physicum in spiritu christiano perferendum.

35. — III. In omni oratione homo debet habere reverentiam et devotionem, et attentionem saltem externam et in quantum potest etiam internam; in oratione petitionis vero etiam confidentiam et perseverantiam.

Explicatur. In omni oratione: uti patet, non est oratio, si quis legit formulam orationis, non ad colloquendum cum Deo, sed e. g. ad videndum quid in hac oratione continetur.

Reverentiam et devotionem: in habitu et situ debet omnia vitare quae irreverentiam denotant. Ad reverentiam etiam refertur humilitas; propter reverentiam debitam etiam non potest oratio interrumpi sine necessitate.

Attentionem saltem externam: h. e. debet omnia vitare quae attentionem ab oratione seu a Deo avertere valent; in quantum autem potest, debet etiam internam attentionem habere, quia si quis voluntarie aliis rebus attendit dum loquitur ad Deum, committit irreverentiam erga Deum. Involuntaria autem distractio

cum a voluntate non pendeat, non constituit irreverentiam, pro posse tamen vitanda est, praesertim per externam attentionem seu per exclusionem cuiuslibet actionis quae attentionem internam a Deo avertere valet. In oratione autem vocali necesse non est ut homo attendat ad verba seu sensum verborum, sed potest etiam aliis verbis internis cum Deo loqui dum formulam — praesertim si est praescripta, non electa vel si fit oratio in communi — recitat: unum requiritur, scii, ut mentem ad Deum vertat; verba autem externa sint saltem sicut harmonia ad melodiam affectuum quam in corde suo cantat.

Confidentia et perseverantia: h. e. debet confidere in potentia et bonitate Dei; attamen non debet habere absolutam confidentiam se obtenturum esse quod petit : ad efficaciam enim orationis habentur conditiones, ut infra, n. 36, dicemus. Neque tamen potest statim a petendo desistere, sed debet cum perseverantia orare, h. e. imprimis, non potest desistere a petendo etiam alia bona, si unum non obtinuerit.

Gravitas transgressionis. Qui voluntarie sine necessaria reverentia (e. g. cum distractionibus voluntariis vel sine necessaria attentione) orat, committit peccatum mortale vel veniale prout maior vel minor est irreverentia; generatim autem veniale non excedit. Notetur involuntarias distractiones in orando non constituere quidem peccatum, sed maculam vitandam in quantum potest.

36. — COROLLARIUM. *De requisitis ad orationem efficacem.*

Supra, n. 35, diximus quid requiratur ut oratio sit moraliter bona ; alia autem sunt requisita ut oratio petitionis sit necessario efficax:

1. Id quod petitur sit necessarium ad salutem aeternam et finem nostrum attingendum ; si autem non est necessarium, sed utile, quo magis appropinquat huic necessitati, eo magis habet efficaciam. Si autem quod petitur est (de facto, pro nobis) nocivum ad salutem aeternam, nulla est efficacia expectanda.

2. Ille qui petit sit in statu gratiae et insuper afferat condiciones ad bonam orationem (cf. n. 35). Etsi Deus non raro etiam

exaudiat preces peccatorum, patet tamen peccatum, quo homo fit Dei inimicus, esse magnum obstaculum necessariae efficacitati orationis.

3. Si petitur gratia conversionis, requiritur ut ille pro quo petitur sit bene dispositus saltem ad gratias praeparatorias recipiendas: a. V. ut talis oratio sit necessario efficax, requiritur etiam bona voluntas illius pro quo fit petitio, etsi non requiratur ut iam velit sese convertere; quamvis enim Deus possit etiam rebelles nostras flectere voluntates, tamen gratiam iustificationis (quae petitur) non concedit nisi iis qui gratiae coopérantes sese ad illam praeparant; unde efficacia orationis ad gratias praeparatorias restringitur, quarum ulterior efficacia pendet a bona voluntate illius pro quo fit petitio.

37. — SCHOLION I. *De Benedictione et Maledictione.*

Specialis forma orationis petitionis est benedictio et maledictio qua homo super alium imprecatur bonum vel malum.

Benedictio semper dirigitur ad Deum (sive directe sive per intercessionem Sanctorum). Omnino laudabilis et commendabilis est usus saepe benedicendi, praesertim ex parte illorum quibus munus est benedicendi (parentes, sacerdotes).

Maledictio vero dirigitur vel ad Deum vel ad diabolum, seu est precatio ut sive Deus sive diabolum malum adiiciat alteri. Si tales preces ad diabolum diriguntur, certe sunt peccatum mortale. Si ad Deum diriguntur et sunt moderatae et fundatae in iustitia divina, non sunt peccatum, dummodo habeatur proportio caritatis inter causam maledictionis et malum quod auguratur; si vero illa proportio deest, sunt peccatum contra caritatem. Si autem, uti solent, non sunt moderatae, sunt peccatum contra iustitiam. Non raro autem tales maledictiones procedunt ex ira et passione, ita ut earum imputabilitas non raro minuatur. Attamen tenetur omnis homo, imprimis ad iracundiam proclivis, praepedire tales explosiones iracundiae in quantum potest, secus hae maledictiones fiunt voluntariae in causa (cf. vol. I, n. 154 et n. 52).

NOTA. Solent maledictores non tam serio intendere quae proferunt, et pavescerent si revera acciderent quae deprecantur. Quapropter omnes Christiani — et praesertim parentes pueros maledicentes —

hortandi sunt ut a maledicendo abstineant. Etsi enim Deus non soleat tales orationes exaudire, posset tamen quandoque illa mala revera immittere...

38. — SCHOLION II. *De oratione ad Angelos et Sanctos et ad Animas in purgatorio.*

Uti patet, oratio adorationis soli Deo offerri potest; potest tamen oratio cultus duliae (vel hyperduliae) eis offerri quibus talis cultus competit (cf. n. 19).

Oratio vero laudis vel gratiarum actionis pro beneficiis eorum intercessionem acceptis offerri potest angelis et sanctis in coelo.

Oratio tandem petitionis similiter offerri potest angelis et sanctis in coelo, non tamen talis qua ab eis directe bona imploremus, cum solus Deus sit largitor omnium bonorum, sed talis qua per eorum intercessionem bona a Deo obtinere confidimus. Ab illa oratione non excluduntur pueri baptizati qui ante usum rationis decesserunt; non tamen solet Ecclesia ad illos orare, exceptis Martyribus Innocentibus Bethlehemitis; nihil tamen impedit quominus quis privatim ad eos oret, e. g. ad obtinendam gratiam Baptismi pro pueris nascituris qui sunt in periculo mortis.

Noldin (II, 141) dicit etiam sanctos et iustos in terra existentes utiliter invocari posse: hoc autem generatim oratio vocari non solet, sed potius commendatio nostri in precibus eorum.

Utrum etiam ad animas in purgatorio oratio petitionis dirigi possit, disputatur. Non pauci sunt fideles qui contendunt se per intercessionem animarum in purgatorio beneficia a Deo impetrasse. Hanc praxim Ecclesia neque probat neque reprobat.

39. — COROLLARIUM. *De obligatione orandi ad Angelos et Sanctos.*

Ponitur quaestio utrum oratio ad Angelos et Sanctos sit mere utilis et licita, an etiam obligatoria. Certe non est ita obligatoria, ut qui etiam nunquam ad Sanctos oraret, inde committeret peccatum, nisi hoc faceret ex contemptu. Cum tamen B.M.V. sit Mediatrix Omnium Gratiarum, vix non necessarium est ad ipsam saltem aliquando orationes dirigere.

40. — SCHOLION III. *De Tentatione Dei.*

Tentatio Dei est oratio (irreverentiosa, seu potius impositio propriae voluntatis) qua quis a Deo miraculosa indebite petit vel exspectat. Duplex habetur species: una ex defectu fidei, alia ex praesumptione oriens. De praesumptione ulterius agendum erit infra, n. 164. Unde hic de sola tentatione Dei ex defectu fidei agimus, h. e. si quis aliquid miraculosum a Deo petit vel exspectat tanquam argumentum alicuius veritatis fidei, e. g. si quis dubitans de reali praesentia Christi in Eucharistia, peteret a Deo ut possit in S. Hostia Christum videre speciebus latentem.

Uti patet talis tentatio Dei semper est peccatum mortale; nam Deus dedit hominibus argumenta sufficientia, imprimis auctoritatem Ecclesiae, ad probandas veritates Fidei. Quodsi autem aliquis non ex superbia, sed cum humili submissione Voluntati Divinae, peteret aliquod signum potius tanquam adiumentum psychologicum ad vincenda dubia contra voluntatem surgentia, hoc nullo modo esset tentatio Dei neque esset peccatum.

41. — SCHOLION IV. *De commercio cum diabolo.*

De commercio cum diabolo ad eum honorandum iam supra diximus, n. 21. Nunc agimus de commercio cum diabolo ad aliquid petendum.

Omne commercium cum diabolo ad aliquid petendum est gravissimum peccatum, non tantum propter periculum cui anima sese exponit ex commercio cum illo qui facile in astutia sua petit peccatum pro favore petito, sed etiam propter ipsum commercium cum inimico Dei, a quo petitur res quam a Deo non petimus vel exspectare non possumus. Semper ergo continet insubordinationem dispositionibus Dei.

Hoc commercium quandoque est explicitum, quandoque implicitum. *Explicitum* commercium habetur si quis explicito pacto a diabolo petit rem desideratam; *implicitum* quando quis non quidem explicite rem petit a diabolo, sed tamen a mediis ineptis exspectat: cum enim neque a causis naturalibus (nam adhibentur media inepta) neque a Deo neque ab Angelis res exspectari possit, necessario a diabolo exspectari debet.

NOTA. In dubio utrum effectus proveniat a causa naturali an a diabolo, semper tribui potest causae naturali, et proinde licitum est eum provocare. In dubio utrum effectus proveniat a daemone an a Deo, generatim tribuendus est daemoni, nisi habeatur ratio specialis admittendi interventum Dei: non enim facile admittendum est miraculum sine ratione speciali.

Explicitum commercium, uti patet, est peccatum mortale ex toto genere suo. Implicitum vero per se similiter semper est peccatum mortale; attamen fides, utique falsa, illa media non esse inepta, non raro subjective excusat a peccato.

Uti patet, non solum ille qui directe commercium habet cum diabolo (divinus, magus, etc.), sed etiam ille qui tales consulit eorumve servitia expetit, idem committit peccatum.

Etsi in istis negotiis saepesaepius agatur de dexteritate et fraude, qua decipitur populus, potius quam de vero commercio cum diabolo, Christiani tamen omnino ab iis consulendis abstinere debent, tum propter periculum ne verum subsit commercium cum diabolo, tum propter scandalum, tum propter periculum sanitatis animae et corporis quod non raro tali praxi subest (praesertim in spiritismo), tum propter spiritum diffidentiae erga Divinam Providentiam qui in iis manifestatur qui quaerunt in tali praxi obtinere quod Deus in sua bonitate et sapientia eis concedere non intendit. Illi autem qui ita populum decipiunt, non committunt quidem peccatum commercii cum diabolo, sed peccatum deceptionis et scandali.

Res quae a diabolo ita peti solet, est vel cognitio rerum abscon- ditarum sive futurarum sive praesentium (divinatio) vel certi effectus omnino miri (magia) vel tandem inflictio cuiusdam mali tertiae personae (maleficium). De his in sequentibus scholiis speciatim tractandum est.

42. — SCHOLION V. *De Divinatione.*

Divinatio est invocatio diaboli ad res occultas sive praesentes sive futuras cognoscendas.

Illa invocatio potest esse expressa, si expressis verbis invocatur aut si expressa fit conventio cum diabolo ut talibus signis res occultas revelet; vel potest esse implicita, si quis sciens media

adhibita esse inepta ad res occultas manifestandas, ea tamen adhibet, ab eis responsum exspectans: cum enim tale responsum neque a Deo neque ab Angelis exspectare possit, implicate illud a diabolo exspectat.

Malitia illius actus non tantum consistit in periculo cui anima sese exponit ex commercio cum diabolo (cf. n. 41), sed praesertim consistit in ipso commercio cum inimico Dei, et in insubordinatione dispositionibus Providentiae. Haec ultima malitia semper inest, etiamsi divinantes protestantur se nullum commercium cum diabolo habere velle.

Invocatio explicita diaboli est peccatum mortale ex toto genere suo; etiam invocatio implicita ex se est peccatum mortale, attamen non raro levitas animi et inadvertentia faciunt divinantem non attendere ad totam malitiam huius actus ita ut non tota malitia sit imputanda.

Ipse divinator semper graviter peccat, nam vel suam notitiam a diabolo habet, et tunc est vera divinatio; vel consulentes decipit, scandalum praebet, et alios in periculum inducit vitam suam iuxta responsa divinatoris instituendi.

Consulentes graviter peccant propter formalem cooperationem et scandalum, praesertim si vitam suam iuxta responsa divinatoris dirigunt.

Multiplices sunt modi divinationis; de quibusdam autem hic in specie quaedam dicenda sunt:

1. *Somnia*: etsi somnia possint esse medium quo Deus utitur ad occulta manifestanda (e. g. S. Ioseph), generatim tamen a causis naturalibus (situ corporis, constitutione cordis, stomachi, etc.) causantur. Quapropter, si quis ex somniis vult res occultas dignoscere, et praesertim vitam suam dirigere, committit peccatum mortale divinationis, nisi solida habeat argumenta admittendi tale somnium esse a Deo immissum. Si autem quis actionem non obligatoriam (e. g. equum ascendere) omittit propter somnium, timens ne hoc somnium sit a Deo immissum tanquam monitum, nullo modo peccat. Si quis vero positive peteret a diabolo ut per somnium respondeat ad quaesitum suum, evidenter committeret peccatum mortale divinationis.

2. *Sortes*: sortes sunt duplicis speciei: *divisoriae* et *consultoriae*. Sortes divisoriae sunt medium ad vitandas vel componendas lites, quo scii, partes conveniunt sorte tribuere cuique partem suam: hoc nihil divinationis habet, et est omnino licitum, nisi fiat per modum ludi aleatorii (cf. n. 577).

Sortes consultoriae sunt usus sortium sive ad res occultas dignoscendas sive ad determinandum modum agendi. Si responsum expectatur a diabolo, habetur vera divinatio; si responsum expectatur a Deo, habetur tentatio Dei seu praesumptio (cf. n. 165), nisi agatur de re maximi momenti vel habeatur (in casu rarissimo) specialis inspiratio, uti e. g. in electione Matthiae Apostoli: tunc autem convenit ferventem praemittere orationem. Si quis autem etiam in re minoris momenti, ex firma fide in paternam Providentiam Dei, praesertim post ferventem orationem, inter libere eligenda iuxta sortem eligit quasi sit voluntas Dei, evidenter non peccat, sed e contra actum virtutis ponit. Ita e. g. S. P. N. Franciscus ter aperiens Missale inveniens eundem textum Evangelii, illum fecit normam vitae suae.

3. *Virga divinatoria* vel *Pendulus sidereus*. Virga divinatoria est virga quarundam arborum, quae in manu quorundam hominum habet vires speciales ad detegenda quaedam corpora, imprimis aquam et metalla sub terra abscondita. Pendulus sidereus est annulus aureus qui suspensus in manu quorundam hominum, habet vires speciales ad detegendas qualitates rerum vel etiam personarum. Illae vires nondum sunt scientificè indagatae, sed videntur esse magneticae, et proinde mere naturales. Quapropter usus talis virgae vel penduli nihil habet divinationis.

4. *Astrologia*: astrologia quae ex causis naturalibus coniectat ventum, tempestates, etc. est scientia naturalis, et nihil habet commune cum divinatione; astrologia autem quae ex consideratione siderum contendit futura praedicere, etiam actiones futuras liberas, aperte est superstitiosa et illicita.

5 *Spiritismus*: Spiritismus est ars instituendi commercium cum animis defunctorum vel aliis spiritibus, praesertim ad obtinendum ab eis responsum ad quaestiones occultas vel ad miranda patranda.

Non consentiunt AA. in explicandis istis phaenomenis. Certo constat plerumque subesse fraudes. Ubi nulla est fraus quidam volunt facta explicare per imaginationem et suggestionem vel per vires naturales occultas; quandoque autem etiam interesse operam diaboli, non est dubitandum, eo vel magis quod spiritistae paulatim se erigunt in religionem cum propriis doctrinis fidei catholicae contrariis (e. g. negatur aeternitas paenarum inferni) et cum proprio cultu.

Quapropter, qui sive tanquam spiritista sive tanquam « medium » in illis cooperatur, peccatum mortale committit vel commercii cum diabolo vel gravis deceptionis proximi cum scandalo (et non raro cum detrimento sanitatis); imo potest committere peccatum contra fidem, si ita dogmata vel cultum falsum propagat. Similiter qui mediatorem consultat vel active cooperatur, committit peccatum mortale; qui autem sessionibus spiritisticis, etiam mere passive, sine gravi ratione interest, etiam praemissa protestatione contra daemonem, praeterquam plerumque propriae sanitati nervorum damnum faciat, committit saltem peccatum veniale, quod ex interna approbatione factorum vel ex gravi scandalo vel ex periculo perversionis facile potest fieri peccatum mortale.

- NOTA. 1. Gravis ratio assistendi sessioni spiritisticac potest esse, si homo probus et eruditus vult studii causa vel ad naturam spiritismi manifestandam, tali sessioni intēresse. Attamen consulendum est ut hoc nonnisi consulto Ordinario loci faciat.
2. Circa spiritismum habentur declarationes Cone. Baltimorensis, n. 36, et plura Decreta S. Officii, quorum ultimum (27 Apr. 1917) prohibet etiam meram assistentiam sessionibus spiritisticis.

43. — SCHOLION VI. *De vana observantia.*

Vana observantia est adhibitio medii ad effectum certum quem neque ex natura neque ex Dei vel Ecclesiae ordinatione producere valet.

Dicimus: neque ex Dei vel Ecclesiae ordinatione producere valet; ut excludantur a vana observantia tum Sacramenta tum Sacramentalia. In usu Sacramentalium utique quandoque potest haberi abusus superstitiosus, a quo Christiani maxime sunt deterrendi. Attamen, quae in his rebus hominibus parvae fidei vi-

dentur superstitiosa, non raro sunt solum expressio firmæ fidei. Ita si quis volens emere terram quæ venalis nondum est, in ea sepelit numisma S. Ioseph cum firma fiducia ut per intercessionem S. Ioseph proprietarius moveatur ad vendendam illam terram, hoc non est superstitio, sed modus orationis, dummodo tali praxi non tribuatur effectus infallibilis. Similiter observare certum numerum orationum, dierum (novena, triduum, etc.) vel certas orationes, nullo modo est superstitiosum, dummodo hoc fiat in reverentiam erga Deum vel Sanctum, et non numero qua tali tribuatur specialis vis.

Duplex præsertim habetur species vanæ observantiæ: una est activa, adhibitio rei vel actionis ad vitanda mala (morbos vel calamitates) vel adipiscenda bona; alia est potius passiva, observatio eventus fortuiti ex quo conficitur aliquid fausti vel infasti, iuxta quod quis vitam suam dirigit.

Observantia activa, seu adhibitio mediorum ad vitanda mala vel ad precanda bona, a paganis adhibetur præsertim ad curandas infirmitates, ad nativitatem et ad mortem, ad sepulturam, ad diversa festa novi anni etc. Etiam electio « dici fausti » ad certos actus ponendos est vana observantia activa.

Observantia passiva seu observatio eventus fortuiti, e. g. visus quorundam animalium, certi numeri, etc. est potius vanus timor quam vera superstitio, et eo frequentior inveniri solet quo minor est vera fides.

Cum medium adhibitum in vana observantia activa non valeat effectum producere, effectus expectatur sive explicitè sive implicitè a diabolo: unde eius malitia in hoc consistit commercio cum diabolo. Malitia vero observantiæ passivæ videtur consistere in defectu fidei in Divinam Providentiam.

Vana observantia cum explicita expectatione effectus a diabolo, semper est peccatum mortale ex toto genere suo; cum implicita expectatione effectus a diabolo est peccatum mortale (cf. n. 41). Vana observantia passiva generatim erit peccatum veniale, præsertim si quis habitualiter vitam suam iuxta tales eventus dirigit; sæpius autem nullum peccatum est, sed potius modus agendi ridiculus, quia influxum tribuit eventibus Fortuitis absque ullo momento.

44. — SCHOLION VII. *De Magia.*

Magia est ars operandi mira per causas occultas.

Causa occulta intelligitur tum causa naturalis cuius natura ignoratur, tum diabolus. Quapropter miracula vera non sunt magia, quia Deus, qui est causa miraculi, non est causa occulta.

Prout causa est naturalis vel diabolica, magia dividitur in *magiam albam* et *magiam nigram*.

Magia alba, quia per causas naturales, etsi incognitas, mira producit, nihil mali habet per se.

Magia nigra autem, cum per diabolum quaerat mira producere, eodem modo ac divinatio et vana observantia diiudicanda est.

45. — SCHOLION VIII. *De Maleficio.*

Maleficium seu incantatio est inflictio, ope diaboli, alicuius mali cuidam personae, sive ipsi personae sive eius bonis, ita ut damnum inde patiatur.

Uti patet, maleficium, praeter malitiam magiae, etiam includit malitiam iniustae damnificationis proximi, et proinde inducit obligationem damnum reparandi, et imprimis curandi ut maleficium auferatur.

Species singularis maleficii est maleficium amatorium, quo quis ope diaboli quendam nolentem tentât inflammare amore (plerumque impuro) erga se vel erga tertiam personam.

NOTA. 1. Maleficium amatorium tamen non tollit libertatem.

2. Maleficium rarius evenit, et homines dicentes se (vel pueros suos) esse aegrotos propter maleficium, generatim hortandi sunt ad maiorem curam hygienicam...

3. Mago qui verum maleficium inflixerit, vel etiam alii mago, non licet maleficium auferre si ad hoc requiritur novus recursus ad diabolum vel ad alia media illicita in se; licet tamen, imo obligatio est, si hoc potest mediis naturalibus licitis, vel oratione ad Deum ut diabolo imponat cessare a maleficio.

46. — SCHOLION IX. *De Magnetismo, Hypnotismo etc.*

Magnetismus est vis magnetica seu electrica quae quibusdam inest et peculiare effectus producere valet, praesertim sanationem morborum. Franciscus Mesmer (t 1815) inde invenit novam

artem curandi morbos, quae vocatur Mesmerismus. Haec ars paulatim sese evolvit in hypnotismum, quo ope illarum virium subiectum inducitur in statum somni artificialis, in quo, iussu hypnotizantis, varia efficit quae aliter efficere non valet, et e contra nihil contra iussum hypnotizantis efficere potest.

Cum autem haec phaenomena nullum commercium cum diabolo includant, sed solis viribus occultis naturalibus explicentur, hic non ulterius est insistendum. Ulteriora vide n. 256.

Ad rem S. Officium quoad usum magnetismi die 4 Aug. 1856 declaravit: reprobantur tanquam illicita illa experimenta quae ad finem non naturalem, non honestum, non debitis mediis assequendum ordinantur (cf. longiorem textum DB 1653-1654).

Ar t . 6

DE OBLATIONIBUS

Omnia quae homo habet, habet a Deo, qui proinde etiam supremum dominium habet super omnia. Attamen quaedam bona Deus dominio singularis hominis dedit, ita ut ipse homo de illis ad libitum, iuxta leges Dei, disponere possit in proprium vel aliorum commodum. Ex ipsis convenit ut homo etiam quaedam Deo offerat sive ad supremum Dei dominium agnoscendum, sive ad laudem Dei sive in gratitudinem pro beneficiis receptis sive per modum petitionis. Inter istas oblationes praecipuum locum obtinet sacrificium; quare de eo in altera paragrapho speciatim agemus.

§ 1. DE OBLATIONIBUS IN GENERE

47. — NOTIO. Oblatio est elargitio alicuius rei non petitaе, Deo facta.

Explicatur. *Non petitaе*: hoc autem non significat quod non possit esse obligatoria: sunt oblationes liberae et oblationes obligatoriae. *Non petitaе* significat quod debet ultro elargiri et non exspectari usquedum obligatio urgeatur.

Deo facta: agitur enim de oblatione religiosa. Oblatio autem

vel immediate vel mediate Deo elargitur. Immediate elargitur Deo — etiam si ab homine, puta sacerdote, recipitur — quoties res offertur Deo in eius honorem sive ipsi cultui sive usibus ministrorum sive in usum pauperum deputanda: tunc sacerdos eam recipit, non nomine proprio, sed nomine Dei. Mediate elargitur Deo, quando res offertur directe sacerdoti qua tali: ita e. g. stipendia Missarum, taxae iuris stolae, taxae pro dispensationibus etc. quae offerantur directe ad sustentationem sacerdotis: illas sacerdos recipit nomine proprio.

48. — PRINCIPIA I. Potest homo Deo offerre corpus, sanitatem, vitam, etc. dummodo nullum damnum aliis inde oriatur; nihil tamen facere potest quo ipse corpori, sanitati, vitae etc. damnum afferat.

Explicatur. *Corpus, sanitatem, vitam, etc.*: sunt illa bona quae homo possidet, de quibus tamen dominium non habet, sed dominium est apud Deum. Videretur ergo hominem non posse talia bona Deo offerre, cum ipse non habeat dominium. Cum autem Deus hoc dominio uti non soleat modo extraordinario, potest homo Deo offerre ut illo modo extraordinario utatur, e. g. potest seipsum paratum declarare suscipiendi morbos vel mortem si Deus tunc determinatam gratiam (e. g. sanitatem alterius concederet.

Nullum damnum aliis: si e. g. alii ius habent ad operam eius; ita e. g. non posset mater propriam vitam offerre Deo pro vita neonati, si tunc alii pueri, cura materna indigentes, damnum paterentur.

Nihil tamen...: h. e. non potest propter hanc oblationem sibi adimere vitam vel sanitatem, cum hac oblatione sibi non acquirat dominium super haec bona.

49. — II. Per se potest homo ex omnibus licite possessis oblationes facere.

Explicatur. *Per se*: si enim oblatione damnum fit alii personae, cui e. g. debitum vel assistentia reddenda est, haec oblatio fit illicita, etsi res oblata sit legitime possessa. Similiter propter scandalum oblatio potest esse illicita; e. g. sacerdotes accipientes

pecuniam ludae dixerunt : non licet eos mittere in carbonem, quia pretium sanguinis est (Mt. 27, 6).

Potest: h. e. nulla est obligatio; convenit tamen ut homo aliquando oblationes faciat.

50. — III. Omnis Christianus tenetur, iuxta leges ecclesiasticas, oblationes facere ad sustentationem ministrorum: «I **cultus**.

Explicator. *Tenetur*: est obligatio ex iure divino, a lege ecclesiastica ulterius determinanda.

Iuxta leges ecclesiasticas: ita Ecclesia statuit taxas diversas ex quibus ministri sustentantur: stipendia Missarum, iura stolae, taxas pro dispensationibus obtinendis, etc.; in quibusdam regionibus ipsa Ecclesia vel etiam Gubernium civile statuit certas taxas proportionatas divitiis fidelium quibus quotannis contribuitur sustentationi ministrorum.

Gravitas transgressionis. Qui recusat oblationes ab Ecclesia praescriptas elargiri dum potest, committit peccatum mortale contra religionem.

NOTA. Etsi obligatio haec ex parte fidelium sit obligatio gravis, sacerdotes tamen non facile debent in casu particulari arguere ad illam obligationem urgendam, non quia haec obligatio non sit vera, sed quia vitare debent omnia quae suspicionem avaritiae ingerant. Certe contra mentem et voluntatem Ecclesiae generatim ageret sacerdos, qui recusaret non solventibus taxam Sacramenta vel Sacramentalia administrare (cf. Merkelbach, II, 708).

§ 2. DE SACRIFICIO IN SPECIE

51. — NOTIO. Sacrificium est actus quo homo quandam rem propriam, ad hoc destructam vel destruendam, cuidam offert ad agnoscendum eius supremum dominium et propriam sublectionem.

NOTA. Sacrificium sensu lato etiam dicitur quilibet actus humanus, subiccto quodammodo arduus, sive in honorem Dei sive in honorem Sancti, sive etiam in commodum proximi vel etiam in proprium commodum (h. e. ad aliud bonum obtinendum) positus. Ita dicitur mercator sacrificare propriam quietem ad obtinendum lucrum. De hoc sacrificio hic non agitur.

Explicatur. Homo : homo offert sacrificium sive per se sive per alium ; qui publice constituti sunt ad sacrificia pro aliis offerenda, vocantur sacerdotes.

Quandam rem propriam : homo non offert aliquam actionem, sed aliquam rem.

Propriam : illa res debet ad illius hominis dominium pertinere, ut ita possit exprimere supremum Dei dominium. Sufficit autem ut illa res ei ad hoc data sit: ita e. g. Christus nobis datur sub speciebus eucharisticis ad hoc ut possimus illum Deo offerre in sacrificium.

Ad hoc destructam vel destruendam : probabilius non requiritur ut res in ipso sacrificio destruat, sed res antea iam destructa (uti Christus in Cruce occisus) vel postea in complementum sacrificii destruenda offeratur. — Ex hoc etiam patet distinctio inter sacrificium et simplicem oblationem, qua homo aliquam rem vel etiam actionem offert, non autem destruit, sed illam in servitium Dei adhibendam statuit. Ita si quis in honorem Dei construit ecclesiam, non offert sacrificium, sed oblationem.

Cuidam : non dicimus Deo, sed cuidam, ut comprehendantur etiam illa quae offeruntur diabolo, idolis, etc... Haec utique non sunt licita, debent tamen sub notione sacrificii venire.

Ad agnoscendum... : in hoc consistit formale sacrificii, quod illa oblatio sit symbolum ad exprimendum supremum Dei dominium et propriam subiectionem.

52. — PRINCIPIUM I. Sacrificium soli Deo offerri potest.

Explicatur. Sacrificium : utique sacrificium stricte dictum ; sacrificia late dicta seu oblationes etiam aliis offerri possunt.

Soli Deo : soli Deo vero; idolis, daemoniis vel hominibus sacrificium offerre non licet.

O/Jerri potest : ex iure naturae.

Probatum. Nemo habet nec habere potest supremum dominium super hominem eiusve activitatem nisi solus Deus verus. Atqui sacrificium est agnitio talis supremi dominii. Ergo nemini nisi soli Deo vero offerri potest.

Gravitas transgressionis. Qui alii ac Deo vero offert sacrificium, committit peccatum mortale.

53. — SCHOLION. *De sacrificiis idolis, magnis viris, antenatis oblatiis.*

Apud paganos multa sacrificia offerri solent sive idolis, sive magnis viris (uti Confucio), sive antenatis. Patet omnem participationem tali sacrificio, si sunt vera sacrificia, esse peccatum mortale. Et illa participatio non tantum consistit in concursu activo in ritu sacrificali, sed etiam simplex assistentia potest esse participatio, sicut Christianus Missae assistens etiam sacrificio participat.

Difficultas autem esse potest in indicando utrum quaedam caeremonia sit sacrificium necne. Uti regula generalis haberi potest ea omnia esse sacrificia quae sive ex natura rei talia apparent sive a populo generatim ut talia habentur.

Assistentia ad caeremonias in honorem idolorum nunquam est licita, nisi aliquando curiositatis vel studii causa *semoto omni scandalo* fiat. Assistentia autem ad caeremonias in honorem magni viri (e. g. Confucii) licita est dummodo nullo modo cultum religiosum sapiat; in hoc sensu intelligi volunt Decreta S. Sedis circa Ritus in Iaponia, Sinis etc. (cf. n. 17). Oblationes autem animalium vel victualium vix unquam non erunt sacrificia.

54. — PRINCIPIUM II. Nullum verum sacrificium hodie permittitur praeter Sacrificium Missae.

Explicatur. *Verum Sacrificium*: sacrificia in sensu lato seu oblationes non prohibentur.

55. — PRINCIPIUM III. Omnis homo debet aliquando Deum colere participando Sacrificio.

Explicatur. *Omnis homo*: haec est obligatio ex iure naturae; quare pagani, nescientes cetera sacrificia praeter Sacrificium Missae esse abolita, subiective tenentur alia sacrificia offerre, utique soli Deo vero, non autem idolis aliisve.

Aliquando determinari non potest quoties; sed Ecclesia sta-

tuit ut omnis Christianus singulis dominicis et festis Sacrificio Missae assistat (cf. n. 117).

Participando sacrificio: unusquisque iuxta gradum suum; cum laicus non possit Sacrificium Missae offerre, ipse debet participare per assistentiam (in quantum possibile activam, offerendo cum sacerdote) vel etiam procurando ut Sacrificium nomine suo offeratur.

Pr o b a t u r . Cum Sacrificium sit suprema agnitio supremi domini Dei, omnis homo tenetur per hoc saltem aliquando supremum Dei dominium agnoscere.

NOTA. Ulteriora vide infra, ubi de sanctificatione dominicae, n. 117.

Ar t . 7

DE VOTO

§ 1. NATURA

56. — **NOTIO.** Votum est promissio deliberata et libera Deo facta de bono honesto, possibili et meliore.

Explicatur. *Promissio:* ergo non sufficit merum propositum, sed requiritur *vera intentio* novam obligationem assumendi vel saltem antiquam obligationem novo ligamine religionis confirmandi. Sufficit tamen intentio virtualis et implicita. Ita qui ad caeremoniam professionis religiosae accedit, habet intentionem sufficientem, etiamsi, dum formulam professionis pronuntiat, sit distractus et de obligatione assumenda non cogitet (intentio virtualis); similiter qui scit subdiaconatum implicare votum castitatis, sed solum de subdiaconatu recipiendo cogitat, de voto castitatis nihil cogitans, habet intentionem sufficientem (intentionem implicitam).

NOTA. Sic dicta « Vota Baptismi » quibus baptizandus declarat se abrenuntiare satanae, mundo et pompis eius, non sunt votum, sed merum propositum, uti patet ex eo quod, pro infantibus, patrimis est qui declarat.

Deliberata: requiritur plena et perfecta deliberatio, h. e. usus rationis sufficiens et cognitio sufficiens obiecti voti. Usus rationis requiritur perfectus, nec sufficit, ita AA. omnes, ille usus rationis qui sufficit ut in transgressionem obligationis habeatur peccatum mortale: nemo enim censetur velle novam obligationem sibi imponere sine pleno usu rationis; unde invalida sunt vota emissa ab ebrio vel etiam semi-ebrio vel semi-dormiente, a semi-fatuo, ab homine mente turbato passione vel timore vehementi, etc.; saepe etiam invalida sunt vota emissa ab hystericis vel a pueris etiam post aetatem discretionis. Cognitio obiecti voti etiam requiritur, non tamen omnium circumstantiarum et consequentiarum voti, sed sufficit cognitio obiecti quoad substantiam; secus enim nullum votum esset validum! nemo enim potest omnes difficultates praevidere quae ex voto oriri possunt.

Libera: requiritur perfecta libertas: nemo enim potest seipsum obligare si non est liber.

Deo facta: h. e. promissio fit in obsequium et honorem Dei. Quare vota sanctis facta per se non sunt vota, sed actus cultus duliae (n. 19). Attamen sic dicta vota Sanctis facta solent de facto fieri Deo in honorem Sancti vel Deo coram Sanctis uti patronis et testibus: et tunc sunt vera vota. Similiter si Deo fit promissio exsequendi quod Sancto fuit promissum, habetur verum votum.

De bono honesto: obiectum voti debet esse honestum seu licitum, h. e. quod nulla alia obligatione impeditur; de quo enim homo licite disponere non potest, non potest Deo esse acceptabile neque Deum honorare. Si autem obiectum ipsum non est malum, sed solum fit malum ex intentione voventis, distinguendum est: si finis malus est causa motiva et totalis voti, ita ut quasi intret ipsum obiectum voti, votum est invalidum (cf. vol. I, n. 37, 39); si autem finis malus est causa tantum impulsiva et partialis voti, actio est illicita (propter finem malum), sed votum est validum. Ita si quis sponsalibus ligatus votum castitatis perfectae emittit, ea imprimis intentione ut ita comparti damnum afferat, illud votum est invalidum; si autem idem facit ad honorandum Deum, etsi secundarie etiam velit ita comparti damnum afferre, votum est validum etsi illicitum. Similiter votum sub conditione inho-

nesta per se est illicitum sed validum, nisi ipsa conditio intret ipsum obiectum voti.

Votum autem de re vana vel inutili quae nihil ad cultum Dei conferre potest (e. g. nunquam primum movendi pedem dexterum) est invalidum, nisi obiectum fiat ex circumstantiis vel fine vere bonum. Ita si quis vovet nunquam transire talem plateam ad vitandum periculum peccati ibi existens, votum hoc est validum.

Possibili: h. e. quod est in potestate voventis. Potest aliquid non esse in potestate voventis tripliciter: vel in quantum res praeter voluntatem hominis ex legibus naturae accidit (e. g. mors), vel in quantum homo physice vel moraliter eam efficere non valet, vel in quantum vovens non habet ius in illam rem (e. g. res aliena, actio aliena, status clericalis filii).

Si autem obiectum voti est partim possibile partim impossibile, distinguendum est: si obiectum est indivisibile, et non potest totum impleri, vovens ad nihil tenetur nisi pars impossibilis pro minima habenda sit; ita si quis voverit tali die Missae assistere, sed propter alios labores debet parum ante finem Missae abire, tenetur tali Missae assistere; si autem non potest nisi initio Missae assistere, ad nihil tenetur. Si obiectum est divisibile et ratio voti adhuc habetur in parte possibili, tenetur ad partem possibilem implendam; ita si quis vovit peregrinationem instituere ieiunus et non potest manere ieiunus, tenetur tamen instituere peregrinationem; si vero non potest peregrinationem instituere, non tenetur manere ieiunus per tot horas sicut secus fecisset; si autem vovit peregrinationem et ieiunium (duas res, etiamsi eas eodem die instituere intenderit), et non potest unum observare, tenetur aliud sine primo instituere, nisi e. g. ieiunium tanquam accidens peregrinationis voverit: tunc enim accidentale sequitur principale et proinde teneretur ad peregrinationem, etiam si ieiunium sit impossibile, sed non teneretur ad ieiunium si peregrinatio sit impossibilis.

Meliore: h. e. debet esse melior (saltem consideratis omnibus circumstantiis subiectivis) suo opposito: ita est imprimis observatio consilii evangelici, quae cum sit plene in libera electione hominum, constituit materiam maxime aptam pro voto; sed et-

iam observatio praecepti potest esse obiectum voti, quia melius est observare legem, et homo potest libere addere novum vinculum (voti) pro eodem obiecto. Res autem in se bona, sed non in se melior suo opposito (e. g. Matrimonium), per se non potest esse obiectum voti; per accidens autem, in quantum scii, pro tali subiecto est melior suo opposito (e. g. Matrimonium ineundum cum puella quam violaverit, vel Matrimonium pro eo qui in coelibatu se periculo peccandi exponeret), talis res potest esse obiectum voti validum. Res tandem in se indifferens potest esse obiectum voti solum in quantum in specialibus circumstantiis est melior suo opposito, e. g. propter bonum exemplum vel propter mortificationem: ita bibere vel non bibere potus alcoholicos est res in se indifferens, sed propter bonum exemplum erga illos qui eis abutuntur, melius est non bibere, unde potest esse obiectum voti.

Gravitas defectus. Si quis voluntarie vovet votum invalidum, peccat: est enim irreverentia erga Deum. Si quis fecte vovet (sine intentione sufficienti) committit peccatum mortale; si quis rem inhonestam vovet, committit peccatum mortale etiam, uti videtur, si res est leviter inhonesta, quia rem inhonestam Deo promittere est semper gravis irreverentia erga Deum, quasi Deo talis res sit acceptabilis; si quis rem omnino vanam vel inutilem vovet, videtur committere peccatum veniale; si quis voluntarie vovet rem impossibilem, videtur committere peccatum mortale, quia videtur irridere Deo; si quis vovet rem impeditivam boni melioris, videtur committere peccatum saltem veniale.

Si quis vovet votum validum sed illicitum, sive quia finis est inhonestus sive quia conditio addita est inhonesta sive quia habentur circumstantiae prohibitivae, committit peccatum mortale vel veniale iuxta gravitatem inhonestatis.

57. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Utrum quis votum an merum propositum elicuerit, omnino pendet ab intentione voventis. In dubio ergo interrogandus est utrum vere novam obligationem assumere voluerit, seu utrum sub peccato, saltem veniali, sese obligare intenderit; nam generatim ita distingui potest votum a pro-

posito, quod votum gencratim addit obligationem sub peccato, saltem veniali, dum propositum nullam novam obligationem sub peccato inducit. Si dubium solvi nequit, stari potest pro libertate, scii, non esse elicited votum, sed merum propositum ; expedit tamen tunc ad cautelam a voto dispensari (cf. n. 83 ss.).

2. Votum non vovendi, si absolute emittitur, est invalidum quia est de non meliore : melius est enim (absolute loquendo) vovere quam non vovere; si autem votum emittitur non vovendi sine licentia e. g. Confessarii, illud votum est validum, si est medium prudentiae contra levitatem in votis emittendis. Si quis, post tale votum, sine licentia Confessarii voveret, committeret peccatum contra votum non vovendi ; utrum vero illud novum votum sine licentia Confessarii elicited sit validum necne, pendet ab intentione quam habebat in emittendo voto non vovendi : si tunc habebat intentionem faciendi ut omnia vota sine licentia Confessarii emissa essent invalida, vota ita emissa sunt invalida; si tunc non habebat intentionem talem, vota postea emissa sunt valida (etsi illicita).

3. Vota illorum qui sunt sub potestate aliorum, e. g. religiosorum, puerorum, uxorum, etc. sunt invalida si obiectum voti est contra voluntatem superioris : ita si Constitutiones prohibent omne votum privatum, omne votum privatum est invalidum, quia est contra voluntatem superiorum ; si Constitutiones vel mandatum particulare prohibent exire ex conventu, votum peregrinationis instituendae est invalidum. Illorum autem vota sunt valida sed rescindibilia (cf. n. 78 ss., 80 ss.), si non sunt contra expressam voluntatem Superioris. E. g. si uxor vovet peregrinationem quam maritus ei non prohibuit, votum est validum, sed si rationes requisitae adsunt (n. 79), maritus illud rescindere seu irritare potest.

4. Votum vitandi omnia peccata mortalia est validum ; votum autem vitandi omnia peccata venialia, etiam semi-deliberata, est invalidum, quia moraliter impossibile. Votum vero semper faciendi quod perfectius apparet (etsi non facile permitti debeat), est validum.

5. Votum quo parentes vovent filios ordini religioso vel statui clericali, per se est invalidum ; similiter votum quo quis vovet actionem ab alio ponendam. Non raro autem sic vovens intentionem habet promittendi ut omnia faciat quae sunt in potestate sua, e. g. ut filium ita religiose educet ut, salva omnino eius libertate, ad statum religiosum vel clericalem amplectendum dirigatur.

6. Qui vovet externe, sed non intendit sese obligare, invalide vovet; qui autem ita professionem religiosam emisisset, deberet vel professionem renovare vel rem ad S. Sedem referre. Qui ita voverit in suscipiendo Subdiaconatu, non quidem valide voveret, sed tamen ad castitatem eodem modo teneretur, non quidem vi voti, sed vi legis ecclesiasticae; insuper ita vovendo committit peccatum mortale.

7. Qui vovet, sed cum proposito non servandi obligationem, valide vovet, sed committit peccatum mortale vel veniale prout votum obligat sub mortali vel sub veniali (voluntas transgrediendi obligationem idem constituit peccatum sicut ipsa transgressio).

58. — SCHOLION I. *De voto emisso cum errore.*

Cum requiratur, ad validitatem voti, promissio deliberata, quaestio surgit quid sit de voto emisso cum errore circa obiectum voti. Error enim facit ut voluntas aliud intendat ac revera elicit.

Si error est substantialis, h. e. versatur circa ipsum obiectum vel circa circumstantias tanti momenti ut veritate cognita votum non emisisset, votum est invalidum. Ita si quis vovet offerre rem cuius pretium multum superat hoc quod putabat, votum est invalidum.

Si error est accidentalis, h. e. versatur circa circumstantias quae veritate cognita non impedissent quominus votum emisisset, votum est validum.

Si error est de ipso motivo voti, e. g. si quis voveret ad obtinendam sanitatem patris quem erronee putat aegrotum, votum est invalidum ; si vero agitur de causa mere impulsiva, votum est validum : ita si quis vovet peregrinationem in talem locum ad sanitatem patris obtinendam, quia ibi potest etiam amicum visitare, votum valet etiam si amicus ibi non habitat.

Vota autem publica ex nullo errore fiunt invalida nisi ex errore

circa ipsam substantiam votorum : hoc requiritur ad stabilitatem status religiosi.

59. — SCHOLION II. *De voto ex metu emisso.*

Si metus usum rationis perturbat, votum est invalidum (cf. n. 56). Hoc autem rarius accidit.

Votum ex metu (non tantum cum metu!) etiam gravi emissum, per se est validum ; si autem metus gravis est a causa libera iniuste incussus ad extorquendum votum, votum videtur esse invalidum, quia Deus talem promissionem non acceptat, ne videatur iniuriam voventi illatam approbare; insuper, saltem pro Christianis, certe est invalidum ex lege ecclesiastica (c. 1307, § 3). Si vero metus gravis est a causa libera iniuste incussus, sed non ad extorquendum votum, votum est, saltem pro Christianis, invalidum ex lege ecclesiastica (ib.). Dicitur: saltem pro Christianis, quia disputatur utrum hic canon ex auctoritate ecclesiastica declaret talia vota invalida (et tunc lex valeret tantum pro Christianis) an exponat legem naturae.

Professio religiosa cum metu gravi emissa est invalida (c. 572, §1,4).

Si solus metus levis et iniuste incussus causam dederit voto, videtur etiam votum esse invalidum.

Certe metus est ratio sufficiens ad petendam dispensationem a voto (cf. n. 85).

60. — DIVISIO. Votum dividitur in

1. *Personate* si quaedam actio ponenda vel omittenda promittitur; *reale* si quaedam res offerenda promittitur; *mixtum* si promittitur tum res tum actio.

2. *Temporale* si post elapsum certum tempus cessat ; *perpetuum* si per totam vitam servandum promittitur.

3. *Absolutum* si nulla additur conditio; *conditionatum* si obligatio pendet ab impletione conditionis, e. g. si pater meus sanatur. Ad votum conditionatum reducitur votum *paenale* quo quis vovet paenam sibi infligere si iterum peccet: e. g. si iterum mendacium dixerim, voveo hoc publice manifestare.

4. *Expressum* si verbis exprimitur; *tacitum* seu *implicitum* si continetur in alia actione, e. g. votum castitatis in susceptione subdiaconatus.

5. *Publicum* si a legitimo superiore ecclesiastico nomine Ecclesiae acceptatur; secus est *privatum*. Sola vota in Ordine vel Congregatione religiosa in vel cum professione religiosa emissa, etiam sine publicitate, sunt publica; alia autem vota, etiamsi coram altari a sacerdote cum magna solemnitate recipiuntur, sunt privata.

6. *Solemne* si actus voto contrarios reddit invalidos; *simplex* si actus voto contrarios reddit illicitos, sed relinquit validos. Ille effectus pendet solum ab eo quod Ecclesia votum tanquam solemne vel simplex agnoscit. Votum privatum semper est simplex.

NOTA. Vota, etsi simplicia, etiam temporalia in Societate Iesu emissa, reddunt Matrimonium invalidum.

7. *Reservatum* si potestas dispensandi vel commutandi est apud solam S. Sedem eiusve delegatum; *non-reservatum* si illa potestas est etiam apud alios superiores.

8. *Singulare* si a persona physica emittitur; *commune* si a persona morali seu a communitate emittitur.

61. — PRINCIPIA I. Omnis homo congruenti usu rationis pollens, est voti capax, nisi a iure prohibeatur.

Explicatur. *Omnis homo*: etiam non-catholici et pagani: possunt enim et ipsi Deo promittere aliquid in obsequium vel honorem Eius, dummodo existentiam Dei admittant.

Nisi a iure prohibeatur: a votis publicis seu a professione religiosa prohibentur qui novitiatum validum non peregerunt, et proinde omnes qui iuxta c. 542 a novitiatu prohibentur; insuper qui legitimam aetatem non habent (c. 572).

Probatur. Can. 1307, § 2: Nisi iure prohibeantur, omnes congruenti rationis usu pollentes, sunt voti capaces.

62. — II. Votum congruenter emissum, est opus bonum et utile, Deo honorificum.

Explicatur. *Congruenter emissum*: h. e. cum debita deliberatione emissum ab eo qui in Dei gratiam confidens, potest rationabiliter praevидere se posse votum servare. Si autem emittitur ab eo qui propter circumstantias, e. g. qualitates físicas et morales subiecti, praevидetur nonnisi cum miraculo morali votum servare posse, est peccatum imprudentiae.

Probatur. *Ex doctrina Ecclesiae*: Cone. Trid.: Si quis dixerit ita revocandos esse homines ad Baptismi suscepti memoriam, ut vota omnia quae post Baptismum fiunt, vi promissionis in Baptismo ipso iam factae, irrita esse intelligant, quasi per ea et fidei, quam professi sunt, detrahatur et ipsi Baptismo, A. S. (DB 865).

Innocentius XI damnavit propositiones: Vota de aliquo faciendo sunt perfectionis impeditiva (DB 1223) et Praepositis oboediendum est in exteriori, et latitudo voti oboedientiae religiosorum tantummodo ad exterius pertingit; in interiori vero aliter se res habet, quo solus Deus et director intrant (DB 1285).

Ex S. Scriptura: Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum (Deut. 23,21).

S. Paulus votum habebat et ad illud solvendum ivit in Ierusalem (cf. Act. 18, 18 et 21,23ss.).

Ex Traditione: S. Augustinus: Nunc vero, quia tenetur apud Deum sponsio tua, non ad magnam iustitiam invito (si exhortor ne recedas a voto), sed a magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, qualis mansisses, si nihil tale vovisses. Minor enim tunc esses, non peior. Modo autem tanto, quod absit, miserior si idem Deo fregeris, quanto beatior, si persolveris. Nec ideo te vovisse paeniteat, imo gaude, iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset... Felix est necessitas quae in meliora compellit (ep. 127; PL 33, 487).

§ 2. OBLIGATIO

63. — PRINCIPIMUM I. Votum obligat modo et tempore prout intentum fuit.

Explicatur. *Modo et tempore*: cum votum considerari possit tanquam lex privata, eadem valent de eo quae de modo et tem-

pore legis implendae (vol. I, η. 88), excepto tantum quod dum lex impletur etiamsi subiectum habeat intentionem eam non implendi, votum in tali intentione non impletur: cum enim haec obligatio sibimetipsi imponatur, qui ponit actum promissum cum intentione non implendi obligationem, censetur hanc obligationem sibi ulterius imponere. Non quidem requiritur positiva intentio votum hic et nunc implendi, sed non potest haberi intentio non-implendi. Ita si quis vovit Missam audiendam, proxima die audit Missam de voto non cogitans, satisfecit; si autem audit Missam intendens nondum satisfacere voto, voto non satisfecit.

Prout intentum fuit: tum quoad gravitatem obligationis, tum quoad interpretationem voti, intentio voventis tempore quo vovit, est critérium. Potest tamen semper modo benigniore (dummodo sit verus) interpretari.

Omnes concedunt voventem posse materiam gravem vovere sub levi; sed disputant AA. utrum possit etiam materiam levem vovere sub gravi. Si non fuit expressa intentio voventis, rationaliter praesumi debet ex ordinarie contingentibus: ita si de obligatione sub gravi vel sub levi non cogitavit, supponitur eum voluisse materiam gravem sub gravi, materiam levem sub levi vovere.

Si intentio etiam praesumi non potest, votum interpretandum est iuxta naturam voti vel iuxta consuetudinem Ecclesiae vel iuxta usum communem hominum: ita (nisi aliter intenderit) qui vovit recitationem Rosarii, potest etiam alternatim cum aliis recitare; qui vovit ieiunium per mensem, non tenetur diebus dominicis ieiunare.

- NOTA. 1. Pro gravi habetur illa materia quae quoad iustitiam censetur absolute gravis, vel quae in lege ecclesiastica solet sub gravi obligare, uti Missa, ieiunium, Communio, vel etiam quae notabiliter confert ad finem primarium voti, scii, cultum Dei (e. g. ingressus in religionem), vel ad finem talis voti (e. g. abstinencia ab alcoholicis).
 2. Professio religiosa semper obligat sub gravi; si enim quis intenderet sub levi tantum se obligare, Ecclesia talem professionem non acceptaret, et proinde esset invalida.
 3. Difficile est dictu utrum et quandonam omissiones leves coalescant, ita ut efficiant materiam gravem (cf. vol. I, n. 184): ante omnia pendet ab intentione voventis; deinde autem considerandum est utrum in

eodem voto materiam moraliter unam constituent; ita si quis vovet qualibet die parvam eleemosynam, ut ita magnum levamen pauperibus tribuat, materia coalesceret; si vero ita vult sibi quotidie parvum onus imponere, materia non coalescit; generatim tenent AA. vota personalia non coalescere.

64. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Qui vovet se per mensem quotidie auditurum esse Missam non tenetur dominica duas Missas audire, nisi talem habuerit intentionem; qui vovit ieiunium per unum mensem, non debet ieiunare in die qua ei occurrat labor faciendus qui solet a ieiunio excusare.

2. Qui vovit dare eleemosynam tali homini quem putavit esse pauperem, si postea invenit eum non esse pauperem, ad nihil tenetur si causa motiva voti fuit *illius* hominis inopia sublevanda, tenetur autem alteri dare, si causa motiva fuit *alicuius* pauperis inopiam sublevare.

3. Qui vovit eleemosynam dare, nulla determinata quantitate, potest etiam parvam dare, non tamen tam parvam ut videatur potius Deo irridere.

4. Si quis vovit Missam ab alio celebrandam, et iam cum sacerdote convenit de Missa celebranda, non tenetur, si ille postea conventioni non stat, alium quaerere.

5. Si quis vovit ingressum in religionem, non tenetur, ex religione dimissus, in aliam Congregationem petere admissionem.

65. — COROLLARIUM. *De dubio in voto.*

Si dubium insolubile habetur circa existentiam voti, h. e. utrum fuerit emissum necne, non habetur obligatio cum obligatio dubia sit obligatio nulla (cf. Probabilismum, vol. I, n. 144).

Si dubium insolubile habetur circa obligationem voti, utrum fuerit validum necne vel utrum iam fuerit impletum necne, non habetur obligatio dummodo ratio gravis habeatur pro probabili invaliditate vel pro probabili iam facta impletione voti: obligatio enim etiam in hoc casu est dubia.

Si dubium insolubile habetur circa modum quo votum implendum sit, et iuxta supra data principia (n. 63) dubium solvi nequit, vovens potest sibi eligere modum qui sibi placet.

Ad quietem conscientiae generatim bonum erit in dubio petere dispensationem: ipsum dubium iam constituit rationem sufficientem ad dispensandum necessariam (cf. n. 83 ss.).

66. — SCHOLION. *De collisione votorum.*

Si quis emisit votum stante adhuc obligatione alterius voti cum hoc impossibili, debet secundum votum reddere possibile adimplendo primum. Quodsi hoc etiam non est possibile, secundum votum videtur esse invalidum (obiectum illicitum propter obligationem contrariam), nisi ex circumstantiis possit censi commutatio primi voti (cf. n. 87).

NOTA. Noldin (II, 222, 2b) tenet: si secundum manifeste dignius est, tenetur servare secundum; si aequale est, censetur commutationem fecisse. Ratio autem huius non apparet: quomodo potest quis facere commutationem si e. g. immemor est voti prioris?

67. — PRINCIPIUM II. Omne votum obligat solum voventem ; votum reale autem transit ad haeredes.

Explicatur. *Solum voventem*: ita filii non tenentur voto parentum nec subditi voto superioris. Si autem parentes nomine totius familiae vel superior nomine totius communitatis vovet, subditi tenentur ad obiectum voti praestandum, non tamen tanquam votum (nisi et ipsi una cum superiore voverint), sed tanquam onus communitatis ; similiter posteri tenentur ad obiectum voti praestandum tanquam onus communitatis.

NOTA. Ad observanda festa, ieiunia vel abstinentias voto Superioris imposita non tenentur subditi vel posteri ratione voti, nisi et ipsi voto adhaeserint et ita ipsi votum fecerint. Superior autem qui ius habet legem vel statutum pro communitate condendi quo festum, ieiunium vel abstinentiam imponat, potest, tale votum emittens, hoc festum, ieiunium vel abstinentiam per legem vel statutum imponere tanquam onus communitatis: ad hoc autem requiritur ut claris verbis hoc faciat. Notandum tamen est Ordinarios locorum, iure Codicis, etiam pro proprio territorio non posse festum, ieiunium vel abstinentiam indicare nisi per modum actus (c. 1244). Unde etiam ubi talis obligatio ante Codicis promulgationem ab Ordinario loci, etiam propter votum, imposita fuerit, hodie non amplius existit (cf. AAS 1937, p. 343-345).

Votum reale: non autem votum personale; votum mixtum autem pro parte qua reale est.

Transit ad haeredes: non qua votum, sed qua onus haereditati adnexum; ergo ex iustitia. Hanc obligationem haeredes implere debent ante legata etiam pia, sed post debita iustitiae. Non tamen debent ad hanc obligationem voti implendam, detrahere ex haereditatis parte quae eis legitime contingit.

PROBATUR. Can. 1310: Votum non obligat, ratione sui, nisi emittem. Voti realis obligatio transit ad haeredes; item obligatio voti mixti ex parte qua reale est.

68. — COROLLARIUM I. *Utrum votum ab alio impleri possit.*

Votum personale, uti patet, ab alio impleri nequit: obiectum enim est actio propria.

Votum reale etiam ab alio impleri potest, non tamen nolente vovente: hic enim tunc censetur sibi obligationem ulterius imponere velle.

Votum mixtum ab alio impleri potest quoad partem realem, in quantum haec a parte personali est separabilis: ita si quis vovit propriis manibus curare patrem, non sufficit ut per alium pater curetur.

69. — COROLLARIUM II. *De obligatione voti conditioriati.*

Votum conditionatum solum obligat quando conditio impleta est. Qui autem mediis iniustis impediret ne conditio impleatur, peccaret quidem contra votum, sed non violaret votum; nec teneretur votum implere, cum hoc non obliget nisi impleta conditione. Ita si quis voverit se post matrimonium filiae ingressurum religionem, et ex proposito impediret matrimonium filiae, peccaret contra votum, sed non teneretur religionem ingredi quamdiu filia matrimonium non de facto inierit. Si quis autem vovit se post mortem matris ingressurum religionem et totis viribus conatur matris vitam salvare, minime peccat contra votum, sed actum pietatis filialis ponit.

Si autem conditio non impletur, sed aequivalenter impletur, votum non obligat. E. g. si quis ad sustentationem matris obli-

gatus vovet post mortem matris ingredi religionem, non tenetur ante mortem matris votum implere, etiamsi inopinate alio modo sustentationi matris abunde sit provisum.

70. — COROLLARIUM III. *De obligatione voti disiunctivi.*

Si quis disiunctive vovet rem bonam et rem malam vel impossibilem, totum votum est invalidum, quia iuxta tenorem voti potest sine laesione voti (etsi forsan non sine peccato) rem malam vel impossibilem eligere. Atqui si hanc eligit, votum est invalidum. Ergo ab initio votum est invalidum.

Si disiunctive vovet plures res aptas, debet unam ex istis eligere. Si autem *post* electionem aliae res pereunt, ita ut, si illas elegisset, votum factum esset impossibile, tenetur tamen rem electam praestare: per electionem enim disiunctio soluta est et votum determinatum est ad hoc unum. Si vero post electionem res electa fit impossibilis, ad nihil amplius tenetur propter eandem rationem. Si vero *ante* electionem una res perit sine culpa voventis, similiter ad nihil tenetur, quia integrum ei est illam rem impossibilem factam eligere. Si e contra ante electionem una res perit ex culpa voventis, tenetur aliam rem praestare: nam non debet ex propria culpa emolumentum habere, et censetur rem ex propria culpa pereuntem non eligere.

71. — SCHOLION I. *De voto paenali.*

Votum paenale potest vel vovere paenam simpliciter pro non-observantia alicuius obligationis iam existentis (e. g. recitatio orationis quoties blasphemaverim) vel vovere novam obligationem, addita paena si non observatur (e. g. recitatio rosarii, addita paena, si non observaverim, eleemosyna; vel etiam audiendi Missam die dominica, addita paena si non observatur, eleemosyna).

Prima species non elevat obligationem iam existentem ad materiam voti, sed sola paena pro transgressione cadit sub voto. Unde, ut in exemplo supra citato, si blasphemat, committit peccatum blasphemiae, non autem peccatum contra votum, sed statim oritur obligatio ex voto recitandi orationem; quam si non recitat, violat votum.

Altera species inducit novam obligationem ex voto et addit paenam pro transgressione etiam ex voto obligantem. Unde, ut in altero exemplo citato, si non recitat rosarium vel non audit Missam die dominica, violat votum, et insuper tenetur ex voto dare eleemosynam ; quam si non dat, iterum violat votum.

Utrum et quomodo sub peccato obliget paena sic statuta, pendet imprimis ab intentione voventis. *Per se* non obligat si transgressio cui paena additur, non est culpabilis. Generatim autem talis paena est potius medicinalis, ut quis cautior fiat et vigilantior: tunc generatim paena obligat etiam si transgressio fuit inculpabilis ; nam secus haec « medicina » non haberet effectum.

72. — SCHOLION II. *Utrum laesio voti sit sacrilegium.*

Disputatur inter AA. (cf. n. 13). Omnes concedunt violationem voti *solemnis castitatis* (etiam voti castitatis in subdiaconatu) esse sacrilegium. Alii concedunt etiam violationem omnis voti *publici castitatis* esse sacrilegium ; alii tenent violationem *omnis voti castitatis* esse sacrilegium.

Ratio autem videtur convincere quod violatio *omnis* voti dicenda est sacrilegium. Omne votum enim (et non solum votum castitatis) personam sub aliquo respectu consecrat, h. e. talem actionem vel talem potentiam vel talem rem ab usu profano retrahit et Deo sacrat; per violationem voti autem haec res vel actio vel potentia iterum in usu profano adhibetur, quod est proprium sacrilegii. Quodsi talis argumentatio non retinetur valida, potius concludendum videtur *nullius* voti violationem esse sacrilegium.

§ 3. CESSATIO

/. *Ab intrinseco.*

73. — PRINCIPIA I. Voti obligatio cessat completa impletione.

Explicatur. *Completa impletione*: h. e. si actus vel res etiam quoad numerum praestita est.

74. — II. Voti obligatio cessat elapso tempore ad finiendam obligationem appposito.

Explicatur. *Ad finiendam obligationem*: non autem ad urgendam obligationem. Hoc etiam valet pro qualibet parte voti: ita e. g. si quis vovit ieiunium quolibet sabbato (qua sabbato), non tenetur Feria II ieiunare, etiamsi culpabiliter sabbato omisit ieiunium; si quis vovit Rosarium quolibet sabbato (qua sabbato) non tenetur proximo sabbato supplere quod omisit, bis recitando.

75. — III. Voti privati obligatio cessat vel suspenditur mutatione substantiali materiae promissae.

Explicatur. *Privati*: vota publica non cessant mutatione substantiali materiae; talis mutatio autem potest causam dare dispensationi (n. 83 ss.).

Vel suspenditur: si scii, ad tempus tantum habetur mutatio substantialis, et postea revertuntur conditiones uti primum, obligatio voti suspenditur tantum et reviviscit.

Mutatione substantiali: materia substantialiter seu notabiliter mutatur «) si materia postea fit illicita, e. g. si pecunia promissa invenitur postea servitutam esse ad peccatum; b) si materia fit maius bonum impediens, e. g. si quis vovit peregrinationem et interim pater eius aegrotat cui servire debet; c) si materia fit physice vel moraliter impossibilis, e. g. si quis vovit ingressum in monasterium et postea perdit sanitatem requisitam; si quis vovit receptionem S. Communionis tali die et ieiunium naturale fregit; d) si circumstantiae ita mutantur ut, si vovens mutationem praevidisset, votum non fecisset: e. g. si quis peregrinationem promittit quam via ferrea peragere intendit, nunc ita pauper fit ut viae ferreae expensas solvere non possit, non tenetur pedester ire; e) si materia fit prorsus inutilis, e. g. si quis voverit eleemosynam dare tali homini et ille homo interim fit dives.

NOTA. 1. Uti patet, tentationes insurgentes contra castitatem non inducunt mutationem substantialem in volo castitatis. Similiter periculum ex morbo contagioso non inducit mutationem in voto inserviendi infirmis.

2. Si materia fit partim impossibilis, servanda sunt quae supra diximus, n. 56, de obiecto voti partim impossibili.

3. In dubio utrum conditiones sint sufficienter mutatae ut obligatio

cesset ab intrinseco, vel standum est voto vel petenda dispensatio (infra, n. 83).

4. Si materiam voluntarie reddidit impossibilem, iudicandum est ut supra pro voto conditionato, n. 69.

76. — IV. Votum conditionatum cessat deficiente conditione a qua votum pendet.

Explicatur. *Deficiente conditione*: h. e. votum omnino cessat quando certum fit conditionem non fore verificatam; quamdiu autem hoc certum non est, votum suspenditur. Sicut enim per certam implctionem conditionis obligatio fit absoluta, ita per certam non-impletionem obligatio absolute cessat.

77. — V. Votum cessat deficiente causa finali voti, non vero deficiente causa mere impulsiva.

Explicatur. *Causa finali*: si scii, causa finalis est quasi « conditio a qua votum pendet ». Ita e. g. si quis (absolute quoad formam) vovet peregrinationem *ad* obtinendam sanitatem matris, ad nihil tenetur si mater moritur.

Causa impulsiva: seu secundaria, a qua votum non pendet.

2. Per irritationem.

78. — Praenotandum. 1. Irritatio est annullatio seu invalidatio actus, ita ut nullum effectum habeat nullamque obligationem relinquat.

Irritationem voti multi AA. vocant irritationem directam ad illam distinguendam a suspensione, quam vocant irritationem indirectam. Maioris autem claritatis causa nomen irritatio melius reservatur pro vera irritatione (directa), et indirecta (cf. n. 80) vocatur suspensio. Quam terminologiam de coetero etiam innuit codex, c. 1312.

2. Potestas dominativa non necessario includit potestatem iurisdictionis, sed supponit subditum ita a superiore pendere ut non possit independenter ab eo vitam suam dirigere: superior ergo habet directam potestatem in voluntatem subditi ad vitam eius dirigendam.

Talem potestatem certe ex iure naturae habet pater (vel qui patris locum tenet), et probabiliter etiam mater, in filios (etiam mere adoptivos) impuberes. Controvertitur utrum etiam maritus habeat talem potestatem in uxorem (Cum sit dubium iuris, practice potest maritus vota uxoris irritare: cf. vol. I, n. 145).

Ex lege ecclesiastica videtur haec potestas dominativa patris (et matris) in filios impuberes extensa ad puberes minores nondum emancipatos (cf. Vermeersch, *Epitome*, II, n. 643). Unde hanc habent solum parentes baptizati, necnon (uti videtur) parentes etiam non baptizati *in favorem* filiorum baptizatorum. — Minores sunt usque ad annum 21 completum; potestati dominativae subtrahuntur ergo eo quod 21 annum complent vel eo quod statum vitae independentem ineunt (matrimonium, statum clericalem vel religiosum).

Ex lege ecclesiastica etiam potestatem dominativam obtinent Superiores religiosi et etiam Superiorissae in suos subditos professos. Ergo Papa eam habet in omnes religiosos professos; Ordinarius loci in omnes religiosos professos non exemptos; Superiores religiosi, etiam locales, in omnes professos sibi subditos. Dicimus: ex lege ecclesiastica: nam non videtur haec potestas profluere ex ipsa natura voti oboedientiae; secus enim deberet eadem potestas profluere etiam ex voto *privato* oboedientiae; quod omnes negant.

NOTA. 1. Can. 561 dicit: Novitius potestati Magistri ac Superiorum religionis subest cisque oboedire tenetur. Quod Génicot (I, p. 257 nota) interpretatur de potestate dominativa, simul tamen denegans Magistro et Superioribus potestatem irritandi vota novitiorum; si autem cum omnibus AA. dicimus Magistros et Superiores non habere potestatem irritandi, debemus etiam ex c. 1312, § 1 eis denegare potestatem dominativam.

2. Iorio II, 109 a, tenet potestatem dominativam etiam convenire Superioribus societatum sive virorum sive mulierum in communi viventium sine votis, de quibus c. 673 ss., dummodo in iis subditi voto privato oboedientiae erga Superiores ligentur; quod videtur confirmari responso Pont. Comm. Cod. Int. dici 26 Mart. 1952.

79. — PRINCIPIUM. Voti privati obligatio cessat, etiam invito vovente, per irritationem ab eo qui potestatem dominativam in voluntatem voventis legitime exercet.

Explicatur. Voti privati: etiam reservati, nam nullam facit Codex exceptionem; non tamen voti publici, h. e. professionis religiosae et illorum votorum qui cum professione religiosa in aliquibus religionibus emittuntur.

Cessat: ita ut nullo in casu obligatio postea reviviscat (c. 1312).

Etiam invito vovente: cum enim Superior habeat potestatem dominativam, subditus non est sui iuris nec proinde potest contra voluntatem Superioris obligationem assumere, sed econtra Superior potest contra eius voluntatem obligationem levare.

Legitime: illam potestatem legitime exercet quoad omnia vota privata emissa tempore quo potestatem dominativam habet, etiamsi vota sint postea tantum explenda. Ita pater potest irritare votum filii minorennis nondum emancipati etiamsi votum sit post emancipationem tantum implendum (e. g. votum ieiunandi quotidie inde a 21 anno completo); Superior Religiosus potest irritare vota religiosorum *post* professionem emissa (quoad vota ante professionem emissa, n. 80 s.).

Legitime utitur superior (vel pater) hac potestate irritandi, etiamsi ipse dederit licentiam vovendi vel votum approbaverit vel imo promiserit se nunquam esse votum irritaturum (cf. Prümmer, II, 414). Non potest autem irritare votum a superiore altiore approbatum; e contra potest superior altior legitime irritare votum a superiore inferiore approbatum.

Disputatur autem utrum pater possit irritare vota circa materiam quae sive iure naturali sive iure positivo divino vel ecclesiastico videtur ab eius potestate subtracta, uti ingressus in religionem, castitas perfecta, etc.

NOTA. Inutilis est quaestio quam ponit Prümmer (II, 416) utrum Superior Religiosus possit irritare votum religiosi transeundi ad religionem arctiorem: iuxta disciplinam hodiernam enim nemo potest transire ad aliam religionem sine licentia S. Sedis.

Ad legitimum usum huius potestatis etiam requiritur iusta causa (c. 1312); sine iusta causa irritatio est illicita, sed tamen valida. Qui sine iusta causa irritat votum subditi, videtur committere peccatum veniale.

3. *Per suspensionem.*

80. — *Praenotandum.* *Suspensio* est cessatio temporaria obligationis.

Suspensionem voti multi AA. vocant *irritationem* indirectam. Melius tamen videtur relinquere nomen *irritationis* pro vera *irritatione*, scii, *directa*, uti innuit etiam c. 1312 et pro *irritatione* indirecta adhibere vocem *suspensio* (cf. n. 78).

81. — *PRINCIPIUM.* Voti privati obligatio, etiam invito vovente, suspenditur per *suspensionem* ab eo qui potestatem habet in materiam voti, quamdiu voti adimplementum sibi praejudicium affert; obligatio voti privati ante professionem religiosam emissi eo ipso suspenditur donec vovens in religione permanserit.

Explicatur. *Suspenditur*: ita ut cessante causa iterum reviviscat obligatio. Haec est differentia inter *irritationem* et *suspensionem*, quod in *irritatione* obligatio omnino exstinguitur, non vero in *suspensione*.

Qui potestatem habet in materiam: hic non agitur, sicut in *irritatione*, de potestate in voluntatem voventis, sed de iure cui per votum affertur praeiudicium, sive ius sit directe in ipsam materiam voti sive votum sit cum iure impossibile. Ita si uxor vovet castitatem, vovet materiam quae pertinet ad ius mariti; si famulus vovet peregrinationem, vovet rem quae componi non potest cum iure domini ad famulatum. Uti patet, haec potestas suspendendi valet pro omni voto (privato) quocumque tempore emisso, dummodo hic et nunc praeiudicium afferat. Ita si uxor ante matrimonium vovit perfectam castitatem, hoc votum post matrimonium praeiudicium affert iuri mariti, et proinde ab ipso suspendi potest.

Talem potestatem habent: *Summus Pontifex* quoad vota omnium fidelium quae ipsius iuribus praeiudicium afferunt (e. g. circa bona ecclesiastica); *Episcopus*, *Superior religiosus* (etiam *Magister Novitiorum*) quoad vota novitiorum quae praeiudicium afferunt disciplinae; *superiores civiles* quoad vota subditorum quae iuribus suis praeiudicium afferunt; *maritus* et *uxor* res-

pective quoad vota quae praeiudicium afferunt eius iuribus matrimonialibus (ius in corpus, in cohabitationem, in gubernationem familiae, etc.); *parentes* quoad vota liliorum nondum emancipatorum (h. e. apud parentes habitantium) quae praeiudicium afferunt gubernationi familiae; *director collegii* quoad vota studentium quae ordinem domus disturbant; *dominus* quoad vota famuli quae in ipsius praeiudicium vergerent.

Si talis superior dedit licentiam pro voto emittendo vel votum approbavit, videtur eum non amplius habere ius votum suspendendi, quia videtur tunc iuri suo cecidisse in honorem Dei; sunt tamen AA. qui tenent eum etiam tunc ius suspendendi retinere; hoc concedere possumus si, post datam licentiam vel approbationem circumstantiae essent notabiliter mutatae.

Quam diu: ergo si nullum praeiudicium ei affert, non potest votum suspendere, et statim ac praeiudicium cessat, etiam obligatio reviviscit.

Ante professionem religiosam: vota post professionem religiosam emissa possunt irritari, etiamsi nullum praeiudicium afferunt (cf. n. 79). Ante professionem religiosam, ergo etiam durante novitiatu emissa, possunt suspendi si praeiudicium afferunt, e. g. si disciplinae novitiatus nocent; sed professione religiosa eo ipso suspenduntur donec vovens in religione permanserit (c. 1315).

82. — COROLLARIUM PRACTICUM. Solet proponi casus duorum coniugum qui mutuo consensu post matrimonium emisissent votum continentiae. Vir potest irritare votum uxoris, quae ita iterum recipit ius in corpus mariti; ita votum mariti uxori praeiudicium affert, unde potest uxor huius voti obligationem suspendere, et ita uterque iterum habet ius etiam petendi debitum. Hic modus agendi a nonnullis vocatur tutus ac licitus. Merito autem notat Prümmer (II, 415) hanc esse periculosam elusionem voti et delusionem Dei! Si est periculum in mora et aliud remedium non habetur, utique adhiberi poterit, sed sinceritas postulat ut potius, ubi possibile est, petant dispensationem a voto.

4. *Per dispensationem.*

83. — Dispensatio a voto est declaratio Ecclesiae, iuxta potestatem ei concessam, Deum non amplius urgere promissionem obligationemque relaxari: quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo (Mt. 18, 18; 16, 19). Quapropter dispensare potest solum a votis Christianorum; a votis paganorum nemo dispensare potest, quia Ecclesia in eos non habet iurisdictionem.

84. — AUCTOR. 1. Vota *reservata* dispensare potest sola S. Sedes et qui a S. Sede hanc facultatem acceperunt. Attamen in periculo mortis vel si impedimentum detegatur quando omnia parata sunt ad nuptias, Ordinarius loci necnon parochus vel sacerdos qui ad normam can. 1098, n. 2, Matrimonio assistit, et etiam confessarius (sed hic pro solo foro interno in actu sacramentalis confessionis) possunt, impletis conditionibus in c. 1043-1045 relatis, ab impedimentis Matrimonii dispensare, inter quae est etiam impedimentum voti, excepto tamen impedimento proveniente ex sacro presbyteratus ordine (cf. vol. III, n. 562, 573). Insuper Pont. Comm. Cod. Int. die 26 ian. 1949 explicite declaravit Ordinarios non posse a votis Sedi Apostolicae reservatis, neque ab obligatione coelibatus ex subdiaconatu et diaconatu oriente, ne urgente quidem necessitate, dispensare vi can. 81.

2. Vota *non-reservata* dispensare potest n) Sancta Sedes; b) Ordinarius loci quoad proprios subditos et peregrinos; c) Superior, etiam localis, religionis clericalis exemptae quoad omnes super quos habet iurisdictionem ordinariam (c. 514; cf. vol. III, n. 152, 6); d) ii qui ab Apostolica Sede hanc facultatem acceperunt (c. 1313) vel ab Ordinario loci hanc potestatem delegatam habent.

NOTA. 1. Vota reservata sunt: omnia vota publica (salvis c. 214, 640, 648, 669); votum privatum perfectae et perpetuae castitatis et votum privatum ingrediendi in religionem votorum solemnum, dummodo haec vota privata emissa fuerint absolute et post completum decimum octavum aetatis annum (c. 1309) et sub gravi obligent: si illae conditiones non *omnes* implentur, non sunt reservata.

2. Reservatur votum perfectae et perpetuae castitatis: ergo non votum non nubendi vel votum virginitatis vel votum non peccandi contra castitatem, etc. Votum autem perfectae et perpetuae castitatis cum compartis consensu post Matrimonium emissum, est reservatum.
3. Votum ingrediendi Ordinem religiosum votorum solemnum, est reservatum quoad substantiam tantum, non quoad accidentia, e. g. qualem ordinem. Requiritur autem ut haec religio hic et nunc habeat vota solemnia: ita e. g. in locis ubi Clarissae non habent vota solemnia, votum ingrediendi ordinem Clarissarum non est reservatum, etsi alibi sit reservatum.
4. Vota haec ante annum decimum octavum completum emissa, non sunt reservata nec fiunt reservata eo quod vovens annum decimum octavum compleat, nisi, post hoc, votum absolute iterum emittat.
5. Vota privata conditionata non reservantur. Notat Prümmer (II, 424) conditionem de futuro necessario vel de praeterito vel de praesenti non esse conditionem nisi apparenter ac proinde votum cum tali conditione revera esse absolutum, verificata conditione. Cum autem tale votum non possit omnimode dici absolute emissum, lex late interpretanda est, et proinde non videtur esse reservatum.
6. Votum privatum sub influxu metus etiam levis emissum, non reservatur (Prümmer, II, 424).
7. Votum privatum emissum cum obligatione sub levi tantum, non videtur reservatum.
8. Votum reservatum, si fuerit in aliam materiam commutatum (cf. n. 87) haec alia materia non reservatur.
9. Votum dubium non reservatur; potest ergo ab Ordinario dispensari. Quod si factum fuerit, dispensatio valet etiamsi *postea* a vovente cognoscatur votum fuisse certum.
10. Facultatem dispensandi a votis non-reservatis non habent Confessarii, sed obtinenda est ab Ordinario loci vel, si agitur de voto cuiusdam Regularis, ab eius superiore. Confessarii Regulares illam facultatem habent caque uti possunt etiam extra confessionem.
11. Si quis votum castitatis (sive reservatum sive non) emisit, et postea Matrimonium inire vult, requiritur dispensatio; postquam autem Matrimonium etiam sine dispensatione valide inierit, non requiritur dispensatio ad licitum *usum* Matrimonii, sed illa dispensatio continetur in c. 1111. Ita Gasparri, *De Matrimonio*, n. 431 (1932).

85. — REQUISITA. Ad concedendam dispensationem requiritur (praeter potestatem) *a)* causa momento voti proportionata (ad val.). Iusta causa generatim censetur bonum commune Ecclesiae, reipublicae, communitatis, profectus voventis, periculum

transgressionis etiam ob peculiarem indispositionem voventis, magna difficultas servandi votum etiamsi fuit praevisa, scrupula ex voto orientia, defectus maturae deliberationis in emissionem voti, metus. Dispensatio concessa cum iusta quidem causa sed non proportionate gravi, est valida sed illicita; in dubio utrum causa sit *sufficiens* necne, licita est dispensatio; in dubio autem utrum causa *adsit* necne, illicita est, et validitas pendet a facto utrum revera adsit necne.

b) Ut dispensatio non laedat ius aliis quaesitum (c. 1313). Hoc requiritur ad validitatem dispensationis. Ius aliis quaesitum habetur si obiectum voti est promissio alteri homini facta *et acceptata*, vel contractus. Quamdiu autem promissio ab altero nondum est acceptata vel contractus nondum conclusus, alter ius nondum acquisivit in illam rem, et proinde a voto dispensari potest, quia dispensatio nullum ius aliis quaesitum laedit. Similiter si ille tertius iuri suo cedit.

- NOTA. 1. Si ille tertius est defunctus (e. g. in voto celebrandi Missam pro defuncto) ille non potest acceptare promissionem, et proinde votum dispensari potest.
2. Si ille tertius est persona religiosa vel institutum ecclesiasticum vel causa pia, Summus Pontifex utpote supremum dominium habens omnium bonorum ecclesiasticorum, potest dispensare, et quidem simul cum dispensatione voti censetur cedere iuri ab illo religioso vel instituto ecclesiastico vel causa pia quaesito.
3. Si promissio *gratuita* facta est principaliter in honorem Dei et nonnisi secundarie in utilitatem tertii, videtur Summum Pontificem dispensare posse, quia ille tertius ius acquisivit tantummodo dependenter a promissione Deo facta, et proinde illud ius perit cum illa promissione: ab hac autem dispensari potest, ergo et ab illa.

c) Generatim, ut quaedam paenitentia imponatur iuxta momentum voti dispensati. Obligatio autem talem paenitentiam imponendi non habetur, sed valde commendandum est, praesertim in dispensatione a voto deliberate emisso. In voto vero sine sufficiente deliberatione (ante pubertatem, ex metu, etc.) emisso facilius potest dispensatio concedi quin paenitentia imponatur. Haec paenitentia generatim ne imponatur sub peccato.

d) Consensus voventis (secus ac in irritatione); nam si vovens non consentit in levanda obligatione, censetur illam renovare.

86. — PRINCIPIUM. Votum cessat per dispensationem ab eo qui facultatem dispensandi habet.

Explicatur. *Votum*: omne votum, etiam reservatum, etiam publicum.

Ab eo qui: cf. n. 84.

5. *Per commutationem.*

87. — Commutatio est substitutio alterius boni pro bono promisso cum eadem obligatione.

Hoc aliud bonum potest esse melius quam primum, vel aequale, vel minus. Ad hoc diiudicandum, considerandum est non tantum opus in se, sed et omnes circumstantiae obiectivae et subiectivae; uno verbo, opus melius est quod hic et nunc omnibus consideratis Deo gratius est.

Generatim autem valde difficile est, ubi agitur de obiectis disparibus (e. g. Missa et peregrinatio), iudicare utrum opus omnibus consideratis sit melius vel non. Quapropter, nisi agatur de evidenter meliore, non est congruum propria auctoritate commutare, ne postea scrupuli oriantur de validitate commutationis, sed expedit semper commutationem petere a congrua auctoritate (n. 88).

88. — PRINCIPIUM. Voti obligatio cessat per commutationem factam ab eo qui hanc potestatem habet.

Explicatur. *Cessat*: h. e. nova obligatione subintrante, prima omnino cessat, ita ut nullo in casu reviviscat, nisi commutatio sub hac conditione facta sit, ut, si altera non impleatur vel impleri non possit, prima reviviscat.

NOTA. Hoc omnes AA. concedunt, ubi dicunt nullam superesse obligationem, si novum opus post commutationem fiat impossibile. Sed tunc non bene intelligitur cur dicant facta commutatione voventem posse eligere inter primum opus et novum, imo, si pluries commutatum fuit, eum posse eligere inter diversa illa opera. Commutatio enim non facit votum disiunctivum, sed simpliciter tollit primam obligationem novamque inducit. — Cum autem haec sententia sit communis, licite quisque ea utitur.

Ab eo qui... : potestatem commutandi opus voto non reservato promissum in melius vel in aequale bonum, habet etiam ipse vovens; potestatem commutandi tale opus in minus bonum, habet solum ille qui habet potestatem dispensandi (c. 1313): cf. n. 84; vota reservata a sola S. Sede commutari possunt.

NOTA. 1. Cum votum ingrediendi ordinem votorum solemnum sit reservatum quoad substantiam tantum (cf. n. 84), commutatio accidentium, c. g. qualem ordinem, fieri potest ab eo qui hanc potestatem habet.
 2. Quoad votum castitatis quatenus est impedimentum Matrimonii, cf. vol. III, η. 525 ss.
 3. Cum ex c. 1314 ipse vovens habeat potestatem commutandi et proinde extinguendi primam obligationem, non apparet cur AA. uti Noldin (II, 238), Génicot (I, 331, III), Prümmer (II, 435), Merkelbach (II, 739), teneant voventem qui *propria* auctoritate commutavit, teneri ad primum opus redire si aliud factum est impossibile.

89. — REQUISITA. 1. Ad commutandum in opus melius, nulla requiritur causa, uti patet.

2. Ad commutandum in opus aequale, requiritur levis causa, ne sit mera inconstantia.

3. Ad commutandum in opus minus bonum requiritur causa proportionata, non tamen tam gravis ac pro dispensatione.

NOTA. Disputatur inter AA. utrum haec causa requiratur ad validitatem an ad liceitatem commutationis. Utraque sententia est probabilis, ergo practice tuta.

4. Ad omnes commutationes requiritur (ad validitatem) ut commutatio non laedat ius tertio quaesitum: vide supra, n. 85, b.

Ar t . 8

DE IURAMENTO

§ 1. NATURA

90. — NOTIO. Iuramentum est invocatio Dei in testem propriae sinceritatis.

Explicatur. *Invocatio Dei*: unde iuramentum est actus vere religiosus, nam Dei omniscientia, iustitia, veracitas in eo honoratur. Exinde etiam sequitur verum iuramentum emitti non posse ab eo qui in Deum non credit, et sic dictum iuramentum civile quo iuratur quidem verbaliter, sed Deus in testimonium non vocatur, pro iis qui in Deum non credunt (vel qui iuramentum ut illicitum habent), non esse verum iuramentum; nec deberet hoc nomine vocari ut confusio idearum vitetur. Patet tamen talem caeremoniam easdem inducere obligationes et paenas in foro externo quas iuramentum.

Ex hoc similiter sequitur iuramentum verum non haberi ubi Deus non invocatur sive explicite, sive saltem implicite, e. g. *per* signum conventionale (erectio duorum digitorum, tactus crucifixi vel evangelii etc.) vel per creaturam. Cf. n. 91, 1.

In testem: iuramentum originem habet in mendacitate hominis et in necessitate quandoque habendi maiorem certitudinem. Fundatur in eo quod Deus non potest permittere ut homo mentiando Deum invocet in testem, sed talem actum severissime punire debet sive in hac sive saltem in altera vita, et homo non facile supponitur tam procax et impudens ut illas punitiones Dei obire audeat.

Haec invocatio in testem potest fieri etiam negative, invocando scii. Deum ut vindicem si iuramentum non est sincerum vel promissio non observatur (iuramentum imprccatorium).

Propriae sinceritatis: solent dicere AA.: in testem veritatis; magis autem placet dicere: sinceritatis; nam iuramentum potest esse licitum etiamsi veritas (objective) non dicatur, nunquam

autem potest esse licitum si iurans non sincere, iuxta propriam cognitionem edicit. Hoc verbo insuper melius comprehenditur iuramentum promissorium.

Ex hoc ergo apparet iuramentum semper addi alicui elocutioni, cui debet maiorem addere certitudinem in mente audientis. Iuramentum ergo nihil addit firmitatis ipsi elocutioni, sed relinquit elocutionem sicuti est, maiorem dans certitudinem sive de veritate facti quando agitur de iuramento assertorio, sive de executione promissionis quando agitur de iuramento promissorio.

91. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Dubium esse potest aliquando utrum quaedam formula Deum saltem implicite invocet in testem necne. Certe in quibusdam linguis in usu sunt plures expressiones quae quotidie in ore sunt popularium, et quae per se sunt iuramentum (e. g. Deus damnet me); cum autem absque ulla intentione iurandi ex mera consuetudine emittantur, non sunt vera iuramenta nec ab audientibus ut talia considerantur; attamen Christiani, ubi talis usus viget, exhortandi sunt ut ab illa consuetudine se corrigant, quia talis consuetudo irreverentiam erga Deum includit.

Ad iudicandum autem utrum quaedam formula adhibita iuramentum sit necne, attendendum est imprimis ad intentionem illius qui formulam adhibet; quae intentio, nisi aliter ex adiunctis pateat, semper interpretanda est iuxta sensum in quo verba adhiberi *solent* et consequenter ab audientibus intelliguntur.

Verum iuramentum per se sunt: testis sit mihi Deus, iuro per Deum, per Christum, etc.; perdat me Deus, vivit Deus; etiam ipsum verbum « iuro » videtur esse verum iuramentum per se.

Formulae: Vivit Deus, Deus est veritas, Deus novit, coram Deo loquor, a Noldin (II, 243) dicuntur ambiguae, sed videntur eodem modo vera iuramenta. Imo: auferat me diabolus, fulmine tangar, ibidem dicuntur non esse formulae iuratoriae, sed videntur eodem iure esse dicenda vera iuramenta (imprecatoria).

Formulae: per B. M. V., per crucem, per altare, per sanctos, per coelum et terram, per animam meam, etc. possunt esse formulae iuramenti impliciti; possunt autem etiam esse adhibitae ad fortiter affirmandum sine invocatione Dei.

Formulae : amputentur mihi aures, per honorem meum, tam verum sicut Deus existit, sicut Christus est praesens in Ssma Eucharistia — et similia, non sunt per se formulae iuramenti. Nonnulli putant in talibus verbis: tam verum sicut Deus existit etc. contineri irreverentiam erga Deum et Revelationem, quia certitudinem factorum contingentium comparant cum certitudine Fidei, quae obiective est maior; attamen non videtur inesse irreverentia, nam non agitur de comparanda certitudine obiectiva, sed de subiectiva, quae ut omnes concedunt, non necessario est maior pro Revelatione.

2. lusiurandum quo parentes non raro iurant se tali modo tractaturos filios (punire, verberare, eiicere ex familia, privare haereditate etc.) generatim non est serium, et proinde non est verum iuramentum propter defectum intentionis (cf. n. 93). Attamen parentes ab iis abstineant.

92. — **DIVISIO.** Unica divisio inter multas, quae sub respectu morali interest, est divisio in *iuramentum assertorium* et *iuramentum promissorium*. Assertorium est illud in quo asseritur factum praeteritum vel praesens; promissorium est illud in quo asseritur voluntas in posterum aliquid faciendi vel omittendi: haec voluntas potest esse merum propositum (*promissorium simplex*) vel vera promissio facta sive Deo (*votum iuratum*) sive homini (*promissio iurata, contractus iuratus*) sive etiam Deo simul et homini (*promissio cum voto iurata*).

93. — **REQUISITA.** Ad iuramentum requiritur

1. *Intentio* iurandi (ad val.): qui enim non habet intentionem invocandi Deum in testem, non iurat.

NOTA. 1. Iuramentum per se videtur etiam posse per procuratorem emitti. Codex autem ecclesiasticus pro iuramentis in Codice requisitis, non agnoscit procuratorem (c. 1316, § 2).

2. Generatim AA. etiam requirunt formulam iuramenti. Haec autem non vere requiritur; nam, uti omnes concedunt, iuramentum potest etiam emitti sine verbis, per sola signa (e. g. elevatio dexterarum), imo iuramentum mere internum concedunt esse verum iuramentum.

2. *Sinceritas* seu *veritas* (ad lie.) : scii, in iuramento assertorio requiritur ut factum asseratur sicut est in cognitione iurantis :

unde si cognitio dubia est vel ex auditu tantum, hoc etiam debet in assertione exprimi; in iuramento promissorio requiritur sincera voluntas observandi quod proponitur vel promittitur.

Quaeritur tamen utrum liceat iurare cum restrictione mentali. Restrictio pure mentalis, in qua scii, neque ex verbis neque ex circumstantiis vera intentio loquentis apparere potest, in iuramento adhiberi non potest (cf. DB 1176, 1178). Restrictio late mentalis vel aequivocatio ex gravi causa adhiberi potest etiam in iuramento. Gravis causa est si tale iuramentum est unicum medium ad seipsum vel alios tuendum contra iniustam aggressionem, iniustam interrogationem etc.

3. *Iustitia* (ad lie.): scii, in iuramento assertorio hoc quod asseritur debet esse tale ut etiam licite asseri possit: ita contra hoc requisitum esset sub iuramento asserere quod sine peccato etiam sine iuramento asseri non potest, e. g. quod alterius famam vel honorem indebite laedit; in iuramento promissorio hoc quod promittitur debet esse honestum et licitum.

4. *Gravis ratio* (ad lie.): Deum enim invocare in testem est res gravis, ita ut gravis ratio requiratur ad hoc faciendum. Ex altera parte, iuramentum originem habet in necessitate habendi aliquando maiorem certitudinem quam mendacitas humana permittit: haec autem necessitas nonnisi in rebus maioris momenti adesse potest; in rebus minoris momenti sufficiat assertum, vel promissio « per honorem ».

5. *Reverentia* erga Deum in iuramento pronuntiando (ad lie.): iuramentum enim est actus religiosus.

Gravitas transgressionis. Qui fecte iurat quando ad iuramentum non obligatur, committit saltem peccatum veniale irreverentiae erga Deum; qui vero fecte iurat quando ad iuramentum emittendum obligatur, committit peccatum mortale: quando enim lex obligat ad iuramentum emittendum, supponitur agi de re magni momenti. Imo tenetur in tali casu in foro externo observare quod iuravit, usquedum fictionem suam manifestam fecerit. Cf. insuper c. 1321: si iurans dolo egit, iuramentum interpretandum est secundum intentionem illius cui iuratur.

Qui false iurat, h. c. sine sinceritate, semper committit pec-

catum mortale, quod non admittit parvitatem materiae (perjurium).

NOTA. Periurium stricte dictum est iuramentum falsum, scii, tum iuramentum assertorium in quo iurans asserit aliter ac cognoscit, tum iuramentum promissorium in quo iurans non habet intentionem faciendi quod proponit vel promittit, vel iurat quod certe scit esse impossibile. Immerito etiam periurium vocatur iuramentum cui aliud requisitum deest, vel etiam non-observatio obligationis ex iuramento promissorio (sincere tamen facto) orientis (n. 97 ss.).

Qui fecte *et* false iurat, committit peccatum mortale ex toto genere suo.

Qui iurat cum restrictione pure mentali, false iurat, et proinde committit peccatum mortale.

Qui iurat cum restrictione late mentali, sed absque causa sufficienti, videtur committere peccatum veniale; si autem ita facit ubi ad iuramentum obligatur (in iudicio, in contractu iurato etc.) videtur committere peccatum mortale.

Qui iniuste iurat, videtur committere peccatum mortale vel veniale iuxta gravitatem iniustitiae; qui scienter sub iuramento promittit rem (etiam leviter) inhonestam seu illicitam, semper committit peccatum mortale, quia scienter iurat iuramentum invalidum (promissionem invalidam) Deumque invocat testem malae intentionis.

Qui sine ratione proportionate gravi vel sine reverentia iurat, videtur committere peccatum veniale.

NOTA. Iurando tangere S. Scripturam hebraeorum vel haereticorum, secluso contemptu fidei, non videtur illicitum: nam tunc iuratur per verbum Dei, quod in ea (etsi cum erroribus mixtum) revera continetur.

94. — PRINCIPIMUM I. Omnis homo potest in debitis requisitis iuramentum emittere; imo, si legitime ad hoc accersitur, iuramentum emittere debet.

Explicatur. *Omnis homo*: a lege ecclesiastica autem non admittuntur ad iuramentum solemne impuberes, infames, illi qui iam de periurio convicti fuerint, etc.

Legitime: h. e. quoties a lege propter bonum commune statui*

tur, e. g. in iudicio, in assumptione alicuius muneris publici, etc.; sed etiam si a privato, ex gravi ratione exigitur (cf. n. 96).

Probat ur. Ex S. Scriptura: tum in V. T. tum in N. T. inveniuntur exempla iuramenti; ipse S. Paulus saepius utitur formula: Deus mihi est testis, et simili.

Ex praxi Ecclesiae: Ecclesia in pluribus occasionibus iuramentum praescribit; non raro illud tanquam sufficiens argumentum in dubio insolubili agnoscit.

95. — **OBIECTIO.** Christus (Mt. 5,33 ss.) et S. Iacobus (5, 12) dicunt: nolite iurare omnino, sed sit sermo vester: est, est, non, non. Ergo saltem Christianis non licet iurare. *Resp.* Haec verba diriguntur contra usum tunc vigentem facilius iurandi, a quo Christus et S. Iacobus discipulos retrahere volebant. Exigunt a Christianis tam solidam sinceritatem, ut iuramentum non amplius sit necessarium; non tamen absolute prohibent quominus obsequium praestent iis qui huic sinceritati credere nolunt, vel propter bonum commune super hanc sinceritatem fundare non possunt.

96. — **PRINCIPIUM II.** Omnis homo potest in debitis requisitis iuramentum exigere.

Explicatur. In debitis requisitis: imprimis requiritur ratio gravis quae maiorem certitudinem exigat quam quae a tali homine exspectari possit. Insuper requiritur, nisi adsit gravis ratio, moralis certitudo de sinceritate iurantis in iuramento emittendo: ita qui iam scitur antea peiurasse, non facile ad iuramentum est iterum admittendus, tum quia ex talis hominis iuramento maior certitudo quae quaeritur haberi nequit, tum quia ille homo non est in occasionem ponendus peccatum suum iterandi. Gravis autem ratio ad admittendum ad iuramentum illum de cuius sinceritate est dubium, esset e. g. bonum publicum, quod ab omnibus testibus in iudicio exigit iuramentum; si autem alia forma (e. g. per honorem) quae non sit iuramentum, sed in casu falsitatis easdem paenas post se trahat, esset possibilis, haec iuramento cum dubia sinceritate esset praeferenda.

Gravitas transgressionis. Qui sine gravi ratione exigit iuramentum, videtur committere peccatum veniale sicut ille qui sine gravi ratione illud emittit; qui sine gravi ratione ad iuramentum admittit hominem quem forsan periurium emissurum praescit, committit peccatum mortale vel veniale prout maior habetur probabilitas periurii.

§ 2. DE OBLIGATIONE EX IURAMENTO PROMISSORIO ORIENTE

97. — *NOTA.* 1. Ex iuramento assertorio qua tali, cum sit sola assertio de praesenti vel praeterito, nulla obligatio oritur nisi illa reparandi vel praeveniendi damna quae ex assertionem (falsa vel iniusta) aliis obvenire possunt; quae damna eo maiora esse possunt, quod propter iuramentum in audientibus maiorem certitudinem pepererit.
2. Qui inde ab initio habet intentionem non implendi iuramentum promissorium, iurat sine sinceritate, et proinde committit periurium, quod non admittit parvitatem materiae.

98. — *PRINCIPIA I.* Ex iuramento promissorio simplici oritur obligatio servandi propositum.

Explicatur. Obligatio: ex religione. Si ergo res proposita in se non est obligatoria, fit obligatoria ex iuramento; si iam in se est obligatoria, haec obligatio duplicatur obligatione ex religione.

Servandi propositum: propositum interpretandum est iuxta intentionem iurantem, et quidem secundum strictum sensum verborum, ita ut, servato sensu verborum, minima obligatio possibilis imponatur: nisi enim explicite maiorem obligationem assumere intendat, unusquisque supponitur sibi minimam obligationem imponere voluisse (cf. c. 1321).

Gravitas transgressionis. Qui propositum iuratum non observat, committit peccatum per se mortale (admittitur tamen parvitas materiae in transgressionem): in iuramento enim supponitur agi de re magni momenti; unde eius obligatio debet esse sub gravi. Hoc autem non impedit quominus, etsi tota res sit magni momenti, transgressio sit in re minoris momenti; ita si quis, e. g. ad ebrietatem pronus, iuravit se non amplius poturum vinum, hoc censetur res magni momenti pro illo homine; attamen inde

non sequitur eum peccatum mortale committere si unicum haustum vini bibat.

99. — II. Ex voto iurato oritur obligatio observandi votum etiam propter iuramentum.

Explicatur. Etiam propter iuramentum : h. e. obligatio ex voto duplicatur obligatione ex iuramento.

Gravitas transgressionis. Transgressio obligationis iuramenti ita est intime connexa cum transgressionem obligationis voti, ut huius sequatur naturam et gravitatem.

100. — III. Ex promissione iurata acceptata et ex contractu iurato oritur obligatio standi promissioni et contractui etiam propter iuramentum, nihilque faciendi quo promissio vel contractus fiat invalidus.

Explicatur. Acceptata: promissio enim nondum acceptata nondum parit obligationem; iuramentum autem sequitur naturam actus cui additur (n. 101).

Etiam propter iuramentum: h. e. obligatio ex promissione vel contractu duplicatur obligatione ex iuramento.

Nihilque faciendi...: h. e. non licet iuranti ponere causam quo ipse ad promissionem vel contractum servandum non teneretur (quia e. g. eum redderet impossibilem vel illicitum), nec licet ponere causam quo ipse possit contractum rescindere; licet tamen iuranti, si altera pars poneret causam rescindibilitatis, iure suo uti et contractum rescindere; imo licet ponere causam qua altera pars ius rescindendi acquirat, dummodo hic actus in se sit licitus: alter enim hoc iure uti non debet.

Probat ur. Prima pars patet.

Altera pars: *nihilque faciendi*: iuramentum enim additur ad dandam maiorem firmitatem promissioni vel contractui, ut ille qui promissionem vel contractum acceptat inde maiorem habeat securitatem de eius impletionem. Si autem iuranti liceret ponere causam invaliditatis vel rescindibilitatis, haec maior securitas non haberetur.

Gravitas transgressionis. Obligatio iuramenti ita est intime connexa cum obligatione promissionis vel contractus, ut eius transgressio naturam et gravitatem huius transgressionis sequatur.

101. — IV. Iuramentum additum nihil addit validitati actus cui additur.

Explicatur. Validitati actus: h. e. si actus (votum, promissio, contractus) ita positus est ut sine iuramento esset invalidus, etiam addito iuramento est invalidus et proinde nullam obligationem parit.

NOTA. Uti patet, si quis voluntarie actui invalido addit iuramentum, committit periurium (n. 93).

102. — V. Iuramentum¹¹ stricte interpretandum est secundum ius et secundum intentionem¹² iurantis; si autem hic dolo agit, secundum intentionem illius cui iuratur.

Explicatur. Secundum ius: iuramentum nihil mutat legibus interpretationis actus cui additur (votum, promissio, contractus), sed sicut interpretaretur eius obligatio sine iuramento, ita etiam interpretatur cum iuramento.

Secundum intentionem iurantis: haec interpretari potest secundum consuetudinem: ita qui iuravit se observaturum statuta alicuius societatis, non debet ea aliter observare ac alii debent, et consequenter statuta quae in desuetudinem venerunt, observare non tenetur, nisi aliter intenderit.

Probat ur. Can. 1321: lusiurandum stricte est interpretandum secundum ius et secundum intentionem iurantis, aut, si hic dolo agat, secundum intentionem illius cui iuratur.

103. — VI. Iuramentum per vim aut metum gravem extortum valet, sed a superiore ecclesiastico relaxari potest.

Explicatur. Valet: nisi per vim vel metum ipse actus cui additur sit invalidus: tunc enim iuramentum nihil addit validitati actus (supra, n. 101).

A superiore ecclesiastico: h. e. qui habet potestatem dispensandi, irritandi vel commutandi votum, eandem potestatem et eadem ratione habet quoad iuramentum (c. 1320; cf. n. 79, 81, 84, 88).

104. — VII. Iuramentum ex errore aut dolo emissum, est invalidum si agitur de errore substantiali; si error est accidentalis, entum est validum sed relaxari potest.

Probat ur. C. 103, § 2: Actus positi... ex dolo valent... sed posunt per iudicis sententiam rescindi.

C. 104: Error actum irritum reddit, si versetur circa id quod constituit substantiam actus vel recidat in conditionem sine qua non; secus actus valet, nisi aliud iure caveatur; sed in contractibus error locum dare potest actioni rescissoriae ad normam iuris.

C. 1321: Iuramentum stricte interpretandum est secundum ius et secundum intentionem iurantis. Hoc etiam valet si iurans fuit deceptus.

105. — VIII. Iuramenti obligatio cessat cum obligatione actus cui additus fuit; pro dispensatione, irritatione, commutatione obligationis talis actus, requiritur potestas dispensandi, irritandi, commutandi iuramentum.

Explicatur. *Cessat cum obligatione actus*: h. e. si obligatio voti, promissionis vel contractus cessat, eo ipso etiam cessat obligatio iuramenti; notandum est obligationem promissionis vel contractus, et proinde etiam iuramenti additi, cessare posse per condonationem vel mutuum consensum.

Potestas dispensandi etc.: qui habet potestatem dispensandi, irritandi vel commutandi votum, eandem potestatem et eadem ratione habet quoad iuramentum; sed si iurisiurandi dispensatio vergat in praeiudicium aliorum qui obligationem remittere recusent, una Apostolica Sedes potest iusiurandum dispensare propter necessitatem vel utilitatem Ecclesiae (c. 1320).

106. — IX. Obligatio iuramenti promissorii est personalis nec transit ad haeredes.

Explicatur. Nec transit ad haeredes: qua iuramentum. Ita si quis sub iuramento promisit aliquid quod non potuit durante vita perficere, non tenentur eius haeredes hoc perficere propter iuramentum; si autem sub iuramento promisit se aliquid per testamentum daturum, haeredes tenentur hoc dare ex iustitia, non autem ex motivo religionis.

107. — SCHOLION. *De iuramento fidelitatis.*

Est iuramentum quod gubernium civile exigit a magistratibus et primariis officialibus rei publicae necnon ab officialibus exercitus. Pro primariis officialibus rei publicae includit promissionem observandi leges rei publicae nihilque moliendi contra gubernium: hoc autem non significat eos sub iuramento teneri etiam minimas praescriptiones legum observare. Pro magistratibus includit promissionem munus suum iuxta leges obeundi: similiter non significat eos ex iuramento teneri etiam minimas praescriptiones observare. Pro militibus includit promissionem gubernium contra invasores internos et externos defendendi etiam cum periculo mortis.

Ar t . 9

DE ADIURATIONE

108. — NOTIO. Adiuratio est imperium vel petitio creaturae iniuncta sub invocatione Dei vel personae aut rei sacrae.

Explicatur. Imperium vel petitio: unde dividitur adiuratio in *imperativam* et *obsecrativam*. Ad imperativam reducitur *exorcismus* quae est adiuratio diaboli, de qua infra, n. 111.

Creaturae: adiuratio fit generatim ad creaturam rationabilem (hominem, diabolum) utpote imperii vel petitionis capacem; quandoque etiam fit ad creaturam irrationabilem, ut quando sancti adiurarunt e. g. locustas ne segetibus nocerent: talis adiu-

ratio cum fiat ad creaturam imperii vel petitionis incapacem, semper includit orationem ad Deum auctorem naturae ut Ipse illam dirigat.

Sub invocatione Dei: imperium vel petitio fit «per Deum, in nomine Dei, propter amorem Dei». Haec invocatio additur ut creatura efficacius inducatur ad imperium vel petitionem exsequendum.

Personae vel rei sacrae: quae scii, relationem dicat ad Deum et ita mediata sit invocatio Dei. Si adiuratio fit sub invocatione personae vel rei non sacrae (propter amorem matris tuae, per caput tuum, etc.), non est adiuratio religiosa. Si invocatur sanctus, est cultus duliae vel hyperduliae (n. 19).

109. — PRINCIPIUM I. Adiuratio cum debita reverentia est licita dummodo imperium vel petitio sit licita, et habeatur ratio sufficiens.

Explicatur. Reverentia: adhibetur enim nomen Dei (n. 24).

Licita: h. e. requiritur ut possit licite hic et nunc et tali modo hanc rem iubere vel petere. Ita e. g. illicitum est diabolum adiurare ut inde emolumentum aliquod habeamus (n. 41).

Ratio sufficiens: habetur si e. g. secus homo (vel diabolus) imperio vel petitioni probabiliter non obtemperaret; ad adiurandum creaturas irrationales autem requiritur ut non sit tentatio Dei.

Gravitas transgressionis. Qui adiuratione iuberet vel peteret rem illicitam vel modo illicito, committeret peccatum gravius vel levius prout iussio vel petitio esset gravius vel levius illicita. Qui absque ratione vel absque reverentia adiuraret, committeret peccatum veniale vanae assumptionis Nominis Dei (cf. n. 24).

110. — II. Adiuratio qua talis nullam inducit obligationem in adiurato.

Explicatur. H. e. si adiuratus ex aliunde non tenetur imperio vel petitioni obtemperare, ad hoc etiam addita adiuratione non tenetur.

111. — SCHOLION. *De Exorcismo.*

Exorcismus stride dictus est eiectio diaboli ex homine possesso; late dictus est annullatio influxus diaboli in aliqua creatura.

Clericus ordine Exorcistatus auctus specialem habet potestatem adhibendi exorcismos; attamen ad exorcismum adhibendum non *requiritur* specialis potestas: convenit tamen ut potius clericus ad hoc ordinatus exorcizet quam laicus; et insuper (quavis nullus exorcismus habeat effectum completum infallibilem) maior effectus caeteris paribus exspectari potest a clerico ordine Exorcistatus munito quam a laico. Ad exorcismum autem solemnem et publicum adhibendum (cf. *Rit. Rom.*, Tit. XI) requiritur (etiam pro sacerdote) ex lege ecclesiastica (c. 1151) expressa et specialis licentia ab Ordinario: hoc propter periculum scandalum ex imprudenter adhibito exorcismo publico.

De exorcismo late dicto iure notat Noldin (III, 54, nota 3): « Valde suadendum est Ecclesiae ministris ut exorcismum *simplicem* saepius peragant memores verbi Domini: in nomine meo daemones eiicient; praesertim vero super eos qui vehementi tentatione vexantur, et super paenitentes quos advertunt difficultates experiri in eliciendo dolore et proposito de peccatis vel in peccatis suis sincere manifestandis. Uti possunt hac vel simili formula: In nomine Iesu praecipio tibi, spiritus immunde, ut recedas ab hac creatura Dei ». Generatim autem fiat secreto, ita ut nec paenitens id advertat.

Ar t . 10

DE OBSERVANTIA FESTORUM

§ 1. IN GENERE

112. — Ex hucusque dictis de religione in genere et de praecipuis actibus religionis in specie, sequitur non solum hominem debere certum tempus in operibus religionis impendere, sed etiam cultum publicum Dei esse obligatorium. Ad primum, cul-

tum privatum, iam est conveniens ut certa tempora statuatur quibus homo huic officio vacet; ad alterum vero, cultum publicum, necessarium iam est ut tempus statuatur quo omnes huic officio vacare teneantur: secus enim cultus publicus evadit illusorius.

Inde iam patet observantiam festorum fundari in iure naturae, in obligatione scii, cultus Dei tum privati tum praesertim publici. Ulteriores vero determinationes observantiae festorum, quando scii, et quomodo tempora sint sanctificanda, sunt iuris positivi. Disputatur autem inter AA. utrum omnes illae determinationes ultiores sint iuris positivi ecclesiastici, an quaedam sint etiam iuris positivi divini.

Non pauci tenent praeceptum in quantum statuit *imam diem in hebdomada* esse sanctificandam, esse iuris positivi divini, quia in S. Scriptura praescribitur, secundum exemplum Creatoris septima die quiescentis.

Pauci tenent praeceptum in quantum statuit *diem dominicam* esse sanctificandam, etiam esse iuris positivi divini; alii vero obiiciunt quod Apostoli initio videntur sabbatum, non vero dominicam sanctificasse: unde concludunt hoc praeceptum non esse a Christo, sed ab Apostolis. Etsi nullum argumentum afferri possit in favorem iuris divini huius praescriptionis, tamen neque haec obiectio valet: nam ius divinum non necessario a Christo est promulgatum; etiam Apostoli potuerunt per inspirationem praecepta divina recipere: certum est enim Revelationem divinam clausam esse solum morte ultimi Apostolorum.

In quantum autem hoc praeceptum statuit dies sanctificandos esse sumendos *24 horarum* a media nocte ad mediam noctem, sanctificandos esse etiam *alios dies festos* praeter diem dominicam, necnon *modum sanctificandi*, omnes concedunt esse iuris ecclesiastici.

113. — SUBIECTUM. 1. Ad quaedam tempora cultu Dei etiam publico sanctificanda tenetur omnis homo sufficienti usu rationis pollens. Haec obligatio est enim iuris naturae; qui autem usu rationis non pollent, Deum colere non valent et proinde tempus ad hoc servare neque tenentur. Inde etiam obligatio gubernii ci-

vilis procurandi tempus liberum ut omnes possint huic obligationi, imprimis cultus publici, satisfacere.

2. Ad reliqua elementa huius praecepti servanda tenentur omnes baptizati usu rationis pollentes et septimum aetatis annum completum habentes. Nam omnes baptizati sunt subiecti legibus Ecclesiae inde ab usu rationis, sed non ante septimum aetatis annum completum, nisi aliter expresse caveatur (c. 12). Ergo etiam haeretici et schismatici baptizati hac lege tenentur. Ignorantia tamen plerumque excusantur. Inde etiam obligatio gubernii procurandi ut cessatio a laboribus diebus dominicis et festivis promoveatur.

114. — TEMPORA. Sanctificandi sunt omnes dies dominici totius anni et, in Ecclesia universali, decem tantum dies festi : Nativitatis Domini (25 Dec.), Circumcisionis (1 Ian.), Epiphaniae (6 Ian.), Ascensionis, Ssmi Corporis Christi, Immaculatae Conceptionis (8 Dec.), Assumptionis B. M. V. (15 Aug.), S. Ioseph (19 Mart.), SS. App. Petri et Pauli (29 Iun.) et Omnium Sanctorum (1 Nov.); sicubi vero aliquod festum ex enumeratis legitime sit abolitum vel translatum, nihil inconsulta S. Sede innovetur (c. 1247).

NOTA. Ordinarii locorum peculiare dies festos indicare possunt per modum actus tantum (c. 1244).

115. — SCHOLION. *De observantia festorum publica.*

Hodie, introductis in multis locis etiam Missis serotinis, maior praebetur hominibus possibilitas primae obligationi observantiae festorum satisfaciendi. Qui enim mane laborare tenentur, vespere Missae assistere *possunt*. Non minus autem urget altera obligatio, abstinendi scii, a labore. Utraque simul constituit festorum sanctificationem. Quare nunc non minus quam antea peccant qui absque gravi necessitate exigunt, praesertim si modo ordinario, ut operarii die dominica laborent, etiamsi solum per dimidiam diem; qui insufficienti salario cogunt operarios ad laborandum etiam die dominica.

Hodie ubique terrarum gubernia praeoccupantur de meliore

statu vitae operariis procurando, « syndicatus » dimicant ad iura operariorum vindicanda, sed vix est gubernium catholicum, vix est syndicatus catholicus qui *ius* operariorum ad observationem festorum defendat.

§ 2. DE MISSA AUDIENDA

116. — PRAENOTANDUM. Per se Christiani ad nihil aliud positivi in diebus festis tenentur nisi ad Missam audiendam. Cum autem festorum sanctificatio secumferat tempus liberum, et propterea istis diebus soleant haberi instructiones et conciones, illi Christiani quorum instructio non est sufficiens (cf. n. 142), per accidens possunt esse obligati ad assistendum concionibus; attamen etiam hic de stricta obligatione loqui non possumus, cum possint etiam aliis mediis et aliis temporibus sibi necessariam instructionem acquirere.

Recte ad rem dixit Summus Pontifex Pius XII in suis Litteris Encyclicis de Sacra Liturgia, 20 Nov. 1947: « Rebus igitur divinis, quibus Deus colitur, animus autem pabulo caelesti enutritur, dies dominica ceterique dies festi consecrandi sunt: et quamvis Ecclesia id tantum praecipiat, ut Christifideles nempe a servili labore abstineant et Eucharistico intersint Sacrificio, de vespertino autem cultu praeceptum nullum habeat, aliud tamen etiam atque etiam commendat in votisque habet; ac ceteroquin aliud quoque postulat singulorum necessitas, qua omnes sibi tenentur propitiare Deum ut eius impetrent beneficia. Summo dolore noster oppletur animus, cum cernimus qua agendi ratione nostris hisce temporibus mediam diei festi partem, postmeridianam dicimus, christianus populus traducat: publica spectaculorum loca publicique ludi frequentantur quam maxime, dum sacrae aedes minus quam decet celebrantur. At oportet utique omnes nostra adeant templa, ut inibi catholicae fidei veritatem doceantur, ut Dei laudes concinant, utque per sacerdotem Eucharistica benedictione ditentur, et contra huius vitae adversa caelesti ope muniantur ».

117. — PRINCIPIUM. Omnis Christianus tenetur singulis dominicis et festis de praecepto integro Sacrificio Missae assistere.

Explicatur. Omnis Christianus: scii, qui tenetur ad observantiam festorum: cf. n. 113, 2.

Tenetur: ex lege ecclesiastica.

Singulis dominicis et festis de praecepto: cf. n. 114. Etiam in Nativitate Domini, etsi unusquisque sacerdos tres Missas celebrare possit, Christiani tamen nonnisi uni Missae assistere tenentur; convenit tamen ut etiam duabus vel tribus missis assistant.

Integro Missae Sacrificio: h. e. ab initio Missae usque ad finem. Preces post Missam privatam a Leone XIII praescriptae, ad ipsam Missam non pertinent, cum *post* Missam recitandae sint; attamen cum istae preces a Summo Pontifice praescriptae sint post Missam a sacerdote *cum fidelibus* recitandae, convenit saltem sine sufficienti ratione non abire ante finem harum precum. Ultimum Evangelium antea non quidem ad Missam pertinebat, sed post Missam, h. e. post benedictionem celebrantis, ex votiva devotione, legebatur; cum autem nunc in omnibus Missis ab ipsis rubricis praescribatur, dicendum videtur Ultimum Evangelium nunc ad ipsam Missam pertinere et proinde sub praecepto cadere. Alii autem aliter sentiunt, concludentes irreverentiosum quidem esse si fideles sine ratione sufficienti ultimo Evangelio non intersunt, ipsos autem praecepto satisfacere (Prümmer, 11,478).

Integra Missa intelligenda est etiam de eodem Sacrificio: ergo non sufficit alteri parti unius et deinde primae parti alterius Missae assistere. Non desunt tamen AA. qui tenent hoc sufficere dummodo Consecratio et Communio sint eiusdem Missae.

NOTA. Non raro solet in instructionibus nimis insisteri in « materia gravi » huius praecepti, ita ut fideles secum portent ideam: « sufficit » si ante offertorium adsum et non ante Communionem abeo. De facto hoc non sufficit, sed clare docendum est Christianos *teneri* integrae Missae assistere.

Assistere: de modo assistendi plura dicenda sunt infra, n. 119.

Probatur. C. 1248: Festis de praecepto diebus (quibus ex c. 1247, § 1 includuntur omnes et singuli dies dominici) Missa audienda est.

Gravitas transgressionis. Qui die de praecepto integrae Missae non assistit, committit peccatum per se mortale; hoc peccatum autem potest propter parvitatem materiae esse veniale. Parva materia censetur si tarde advenit vel citius abit, ita tamen ut saltem ante offertorium adveniat vel ab initio circiter Missae (saltem ab epistola) usque ad Communionem sacerdotis inclusive assistat; si autem sive Offertorio sive Consecrationi sive Communioni sive etiam notabili parti Canonis non assistat, videtur esse materia gravis propter momentum harum partium in Sacrificio.

118. — COROLLARIA PRACTICA. 1. *Utrum quis teneatur alteri Missae assistere, si non integrae Missae adstiterit.*

Si quis propria culpa non integrae Missae adstiterit, obligationi suae non satisfecit et tenetur alteri Missae assistere, si vult (uti debet) vitare peccatum etiam veniale. Si quis praeter propriam culpam, e. g. propter improvisam discrepantiam horologiorum, propter improvisum impedimentum in via, tardius advenit vel citius abire cogitur, distinguendum est: si parum tardius, parum pro nihilo reputari potest, cum sit praeter propriam culpam; si notabiliter tardius (e. g. post inceptum Offertorium), per se tenetur alteri Missae assistere; attamen bona voluntas praeter propriam culpam frustrata, simul cum notabili incommodo si hic ex altera Missa audienda oriretur, potest constituere causam excusantem.

2. *Utrum quis teneatur supplere ex alia Missa quod in una omisit.*

Disputatur inter AA. et videtur respondendum negative. Ratio autem quae ad hoc responsum negativum afferri solet, non valet. Dicunt etenim: praecepto substantialiter satisfactum est, nihil ergo sub praecepto praestandum remanet et « res morales non sunt adeo rigorose expendendae » (apud Iorio, II, 116). Vera autem ratio cur negative respondendum censemus, est, quod, ut supra η. 117 iam diximus, integra Missa inteliigenda est de eodem

sacrificio nec unum sacrificium incompletum partibus alterius compleri potest: propterea nemo tenetur partes omissas supplere, sed vel tenetur alteri Missae integrae assistere vel ad nihil tenetur, uti in Corollario 1 huius numeri diximus.

3. *Utrum quis teneatur parti Missae assistere si, sive ex culpa sive praeter culpam, integrae assistere non potest.*

Duplex videtur distinguendus casus: vel locum celebrationis iam adivit quando notat se non posse toti Missae assistere et quaeritur utrum debeat manere ad assistendum parti cui assistere potest; vel locum celebrationis nondum adivit, et quaeritur utrum debeat illum adire.

Quoad primum, nulla videtur esse ratio cur non debeat manere et praeceptum implere prout potest.

Quoad alterum distinguendum videtur: si pars quam omittere debet est parva (e. g. si debet Communionem ineunte abire ut possit tempestive pervenire ad viam ferream) tenetur reliquae parti assistere si sine incommodo proportionate hoc facere potest; si autem maiorem partem Missae omittere debet (e. g. si non posset nisi circa tempus Consecrationis pervenire ad locum celebrationis) ad nihil teneri videtur.

119. — MODUS ASSISTENDI. Patet in audienda Missa requiri quae in omni actu cultus requiruntur: attentio, devotio, reverentia. Ut autem quis huic *praecepto* satisfaciat requiritur (ad val.) assistentia

1. *Corporalis*: h. e. quae solet uti moralis unio ab hominibus haberi: ita si Missa celebratur in oratorio vel cubiculo, corporaliter assistunt qui adsunt in oratorio vel cubiculo, etiamsi celebrantem nec videre nec audire valeant; similiter illi qui, oratorio vel cubiculo repleto vel ex alio motivo intrare non valentes, in locis contiguis adsunt, ita ut unum coetum cum aliis in oratorio vel cubiculo elliciant: moralis unitas autem tunc magis supponit assistentiam religiosam de qua infra. Si vero Missa celebratur sub divo, corporaliter praesentes sunt qui adsunt in platea ubi Missa celebratur vel etiam e fenestris domuum contiguarum Missae adsistunt: pro his omnibus autem similiter magis attendendum est ad assistentiam religiosam de qua infra.

Per Radio autem vel Televisionem Missam audire non sufficit ad praesentiam corporalem; proculdubio laudandi sunt qui Missae assistere non valentes, devote eam ex Radio vel Televisione audiunt, sed praecepto Missae audiendae non satisfaciunt.

NOTA. Non videtur assentiendum sententiae illorum qui dicunt posse praecepto satisfacere qui per fenestram domus potest aspicere altare in ecclesia, dummodo domus non plus quam 30 passus distet ab ecclesia! Si hoc conceditur, non apparet cur non concedatur satisfacere qui altare videre non potest, sed tamen progressum Missae audire potest ex precibus vel cantu. Similiter concedendum esset tunc hominem ex lecto posse satisfacere praecepto dummodo cius lectus non plus quam 30 passus ab ecclesia distet!

Ex altera parte tenendum videtur hominem ex fenestra posse Missae sub divo celebratae assistere, etiamsi plus quam 30 passus ab altari distet!

2. *Religiosa, saltem passiva*: h. e. non sufficit mera physica praesentia, e. g. dormientis vel opus profanum perficientis, sed requiritur ut religiosa occupatione ad Sacrificium aliquomodo attendat. Dicitur autem: saltem passiva. Passiva assistentia est illa qua mere corporaliter et religiose quis assistit Sacrificio quin in eius oblatione partem sumat: e. g. si quis tempore Missae rosaria, litanias, Breviarium aliasve preces recitat quin mentem suam ad oblationem Sacrificii vertat nisi forsan tempore Consecrationis; activa assistentia est illa qua quis in ipsa oblatione Sacrificii activam partem sumit sive tanquam celebrans, minister, chorus, organista, sive etiam offerendo cum sacerdote. Hi omnes praecepto satisfaciunt; praesertim autem chorus et organista curent ut officio suo quantum melius possunt religiose fungantur et saltem momentis liberis mentem ad sacrificium (et non ad confabulationes) advertant. Alii qui officium implent non directe ad Sacrificium pertinens, sed tamen ad cultum Dei relatum, uti qui curant de bono ordine in ecclesia servando vel de eleemosynis colligendis etc., praecepto satisfaciunt: etiam ipsi autem curent ut officio suo quantum melius possunt religiose fungantur.

Etsi christifideles huic obligationi satisfaciant assistentia religiosa passiva, merito tamen notat Instructio S. C. Rit. 3 Sept. 1958 : « Sedulo curandum est ut fideles non tanquam extranei vel

muti spectatores Missae quoque lectae intersint, sed illam praestent participationem quae a tanto mysterio requiritur et quae uberrimos affert fructus » (n. 28). Modos autem quibus fideles Missae participare possunt vide in eadem Instructione n. 22-34.

3. *In loco praescripto*: ex c. 1249: legi de audiendo sacro satisfacit qui Missae adest ubicumque catholico ritu celebretur, sub dio aut in quacumque ecclesia vel oratorio publico aut semipublico et in privatis coemeteriorum aediculis de quibus in c. 1190 (h. e. in coemeteriis a familiis seu personis privatis ad suam sepulturam erectis), non vero in aliis oratoriis privatis nisi hoc privilegium a Sede Apostolica concessum fuerit.

Pro oratoriis privatis proinde videndum est indultum eiusque conditiones; cf. autem etiam can. 1194 et 1195.

Oratoria S. R. E. Cardinalium et Episcoporum sive residentialium sive titularium, licet privata sint, fruuntur iuribus et privilegiis quibus oratoria semipublica gaudent (c. 1189) et proinde ibi possunt omnes fideles praecepto Missae audiendae satisfacere; imo idem possunt ubicumque ab Episcopo vel in commodum Episcopi praesentis celebratur.

Celebrans et minister eius, praecepto satisfaciunt ubicumque celebrat vel ministrat.

In oratorio semi-publico Ordinarius potest quaedam officia divina prohibere, e. g. posset prohibere ne christiani admittantur die dominica ad assistendum Missae in qua non fiat concio (c. 1193); attamen qui hoc non obstante ibi Missae adstiterit, etsi forsitan peccatum inoboedientiae commiserit, tamen praecepto Missae audiendae satisfaceret: c. 1249 enim sine restrictione dicit in oratorio semi-publico legi de audiendo Sacro satisfieri posse.

Missa in altari portatili celebrata praecepto satisfaciunt ii in quorum intuitu privilegium hoc datum est; ita si Missionarius in altari portatili celebrat, omnes fideles possunt hac Missa praecepto satisfacere, quia intuitu Christianorum privilegium datum est; si autem sacerdoti infirmo datum est intuitu ipsius sacerdotis, ipse solus (eiusque minister Missae) potest ita praecepto satisfacere, nisi dicatur cum Vermeersch (*Epitome*, II, 653) aram portatilem esse moraliter sub dio.

Quando autem Ordinarius loci, vel, si agitur de domo religionis

exemptae, Superior maior, vi can. 822, 4 licentiam dederit celebrandi extra ecclesiam et oratorium super petram sacram in loco decenti, omnes qui tali Missae assistunt praecepto Missae audiendae satisfaciunt (Pont. Comm. Cod. Int., 26 Mart. 1952).

120. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Intentio quacum quis Missae assistit, non impedit impletionem praecepti (vol. I, n. 88). Ita si quis ad ecclesiam vadit ad audiendam musicam vel imo ad videndam puellam cum praevisione pravorum desideriorum, non obstante peccato pravi desiderii, satisfacit praecepto Missae audiendae, dummodo religiose assistat; si vero de religiosa assistentia non curat, praecepto non satisfecit.

2. Disputatur inter AA. utrum requiratur attentio ad satisfaciendum praecepto Missae audiendae. Sed, uti recte concludit Prümmer (II, 480), duae sententiae practice vix discrepare videntur.

Externa attentio, h. e. conamen hominis vitandi ea quae cum interna attentione componi non possunt (vol. III, 17), requirenda esse videtur ad ipsam impletionem praecepti: sine ea enim religiosa assistentia est impossibilis; solum iis qui officio quodam funguntur, uti supra, n. 119, 2, dictum est, impletio huius officii permittenda est etsi externam attentionem ad Sacrificium vel orationem impedian. Interna autem attentio in quantum est possibilis, requirenda est pro *recta* impletionem praecepti.

Qui ergo per totam Missam fuit distractus, peccavit vel non, prout distractio fuit voluntaria vel non, sed praecepto Missae audiendae satisfecit, ita ut aliae Missae assistere non teneatur.

3. Disputatur etiam inter AA. utrum praecepto Missae audiendae satisfacit qui durante Missa peccata confitetur. Respondendum videtur: dissuadenda est haec praxis, qua solent duo exercitia religiosa simultanée impleri « ad salvandum tempus »! Illis vero qui revera sine proportionato incommodo alio tempore vel ante Missam confiteri non possunt, permittendum est. Et revera praecepto Missae audiendae satisfacere videntur. Nullum enim est dubium purificationem animae a peccatis esse actum religionum et proinde religiosam assistentiam minime impedire: si quis

durante Missa dolorosum examen conscientiae institueret et propositum eliceret vitam emendandi, nemo est qui non diceret talem hominem optimo modo Sacrificio participasse; qualis autem differentia, si hoc fit in confessionali?

121. — SCHOLION I. *Utrum satisfaciat praecepto Missae audiendae, qui Missam audit quam ritu catholico verus sacerdos, sed sectae schismaticae vel haereticae, celebraverit.*

Cum conditio Codicis sit impleta, non constat ipsum non satisfacisse, quamvis formalis communicatio cum huiusmodi celebrante iure positivo prohibeatur, ac proin Missam eius audire non liceat.

122. — SCHOLION II. *Qui habet indultum oratorii privati (vel altaris portatilis) teneturne privilegio suo uti si secus haberet rationem excusantem a Missa audienda?*

Casus est e. g. si talis homo aegrotaret ita ut non possit domum suam relinquere, sed posset ad oratorium privatum ire: teneturne tunc ibi Missae assistere? Sunt qui doceant (e. g. Noldin, II, 262, 3) eum non teneri, quia nemo tenetur uti privilegio suo. Melius tamen distinguendum videtur: si Missa ibi celebratur, tenetur ibi assistere, nam tenetur praeceptum implere ubicumque potest: atqui ipse potest in oratorio privato praecepto satisfacere, ergo debet. Non tamen videtur obligatus ad procurandum ut ibi Missa celebretur, ut ita possit praecepto satisfacere: nemo enim tenetur uti privilegio eo fine ut possit legem servare a qua secus excusaretur.

123. — SCHOLION III. *Quomodo potest praecepto satisfieri in mari?*

Si oratorium seu altare fixum in navi habetur, hoc videtur oratorio publico aequiparandum, et proinde omnes fideles possunt ibi praecepto satisfacere; et consequenter omnes fideles in tali navi itinérantes tenentur praecepto Missae audiendae. Similiter si capellanus navis in loco commodiore celebrari statuit.

Si tale oratorium seu altare non habetur, sed Missa celebratur in altari portatili sive in cubiculo privato sive in loco communi

(refectorio, aula recreationis, etc.), disputatur inter AA. utrum fideles possint (et proinde teneantur) tali Missa praecepto satisfacere. Sunt qui negant, quia c. 1249 talem locum non numerat inter loca ubi praecepto satisfieri potest; alii affirmant contententes c. 1249 solum excludere oratoria *privata* quae privilegium hoc a S. Sede non habent! Vermeersch (*Epitome*, II, 563) affirmat, tenens Missam celebratam in ara portatili esse moraliter sub dio celebratam.

Consequentiae practicae harum sententiarum sunt: si negatur fideles tali Missa posse satisfacere, negandum est eos teneri tali Missae assistere (nisi forsan ratione scandali); e contra tamen tenentur (per se, nisi sint aliae rationes excusantes) Missam audire in oratorio in terra, si tempore debito ad terram descendant sive definitive sive ad brevem visitationem, etiamsi in navi Missam iam audierint. Si vero tenentur fideles posse tali Missa satisfacere, dicendum est eos etiam obligari ad tali Missae assistendum, et proinde, si talem Missam audierint, non amplius obligantur si ad terram appulerint.

Practice vero, propter probabilitatem utriusque sententiae, fideles admoneri, non vero obligari possunt ad tali Missae (h. e. non in altari fixo celebratam) assistendum.

124. — CAUSAE EXCUSANTES. Applicanda sunt solum quae in Theologia Morali Fundamentali (vol. I, 92) dicta sunt de causa excusante ab observatione legis in genere: praeter ignorantiam et impossibilitatem physicam, impossibilitas moralis observandi legem *per se* excusat, seu lex positiva cum gravi incommodo non obligat. Exempla talis impossibilitatis moralis afferri solent:

1. Si iter ad ecclesiam nimiam defatigationem affert sive propter longitudinem itineris sive propter debilitatem virium sive propter inclementiam aëris, etc. Sunt qui dicunt iter pedestre unius horae etiam robustos excusare; videndum potius est quid viri prudentes illius regionis de hoc iudicent.

2. Si commoratio in ecclesia per durationem Missae (propter multitudinem, incensum, etc.) esset vere nocivum pro sanitate, uti esse potest pro aegrotis, convalescentibus, anhaemicis, neura-

sthenicis, hystericis et hypocondricis. Pro talibus excusandis non debemus esse nimis laxi, ne sub praetextu morbi foveatur indifferentia religiosa; sed neque nimis severi: exhortentur ut ecclesiam frequentent quando non habentur circumstantiae nocivae, e. g. durante hebdomada.

Mulieres non raro tempore menstruationis et lactationis, sed praesertim primis et ultimis temporibus gestationis, hoc incommodo laborant, et proinde, si iam expertae sunt tale incommodum, possunt esse excusatae a Missa audienda, praesertim si esset nocivum puero quem gestant.

Notandum tamen huic incommodo aliquando mederi posse modo se vestiendi (vestes non nimis laxae, non nimis strictae, non nimis calidae, non nimis frigidae, etc.), adeundo ecclesiam quando aër est minus corruptus, parum manducando ante Missam, sedendo vel positionem saepius mutando, etc.

De his vide Capellmann-Bergmann, *La Médecine Pastorale*, Paris 1926, p. 242.

3. Si merito timetur magnum damnum in onore (e. g. puella ex delicto occulto praegnans) vel in bonis fortunae (e. g. si opus incoeptum abrumpi nequit sine magno damno, vel si propter tempus in Missa audienda absumptum magnum damnum oriretur vel occasio extraordinaria et transitoria magni lucri perderetur) vel in bono pacis (e. g. si uxor vel filii graviter vexarentur a marito vel parentibus, vel milites a duce vel commilitonibus, etc.).

4. Interdum si iter instituitur, etiam ad meram recreationem; attamen in genere curandum est ut saltem aliquando Missae assistant, ne ita indifferentia religiosa foveatur.

5. Si debent infirmo assistere vel proximum in urgenti necessitate adiuvare.

6. Si debent locum vel domum vel greges custodire; tunc autem, in quantum potest, custodiae ita organizandae sunt, ut unus unam alter aliam Missam audiat.

Uno verbo: excusat a Missa audienda causa propter quam etiam alia res at magni momenti omitteretur.

NOTA. 1. Illi quorum opera praesertim diebus dominicis venundari solent, ut aurigae, nautae, tonsores, pistores, etc. (cf. n. 126) debent in

quantum possunt negotia sua ita regulare, ut eis tempus sit ad Missam audiendam.

2. Quid facere debeant qui assistentiam Missae abrumpere debuerunt, vide supra, n. 118, 1.

Diximus etiam supra: *Per se* excusat. Per accidens ergo potest non excusare, propter adiunctam legem naturalem, quando scii, cedit in odium vel contemptum Dei vel fidei vel religionis, quando cedit in damnum commune vel in grave damnum spirituale etiam particulare. Et hoc facile obtinet apud illos qui *ordinarie* vivunt in circumstantiis a Missa audienda per se excusantibus: e. g. qui longe ab ecclesia vivunt: tanti enim momenti est assistentia Missae in vita Christiani, ut experientia teste, nemo possit per longius tempus eam negligere sine notabili propriae animae damno. Unde videtur recte iudicare Prümmer (II, 487) post Lehmkuhl, assistentiam Missae aliquando etiam iure divino praecipui, illosque qui die dominica solent excusari, saltem aliquoties teneri diebus ferialibus Missae assistere, si possunt.

125. — DISPENSATIO. Locorum Ordinarii et parochi possunt, in casibus particularibus iustaque de causa, ab obligatione audiendi Missam dispensare subiectos sibi singulos fideles vel singulas familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos necnon vagos quamdiu in suo territorio actu commorantur; non autem totam dioecesim vel totam parochiam in genere.

Superiores in religione clericali exempta idem possunt quoad personas sibi subiectas (vide c. 514, § 1 vel vol. III, 152, 6).

§ 3. DE CESSATIONE AB OPERIBUS

126. — PRINCIPIUM. Omnis Christianus tenetur dies dominicas et festa de praecepto sanctificare abstinendo ab operibus lege positiva prohibitis.

Explicatur. *Omnis Christianus*: scii, qui tenetur ad observantiam festorum; cf. n. 113, 2.

Tenetur: lege ecclesiastica.

Dies dominicas et festa de praecepto: cf. n. 114.

Lege positiva prohibitis: scii. c. 1248: operibus servilibus, actibus forensibus, itemque, nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria indulta, publico mercatu, nundinis, aliisque publicis emptionibus et venditionibus.

Multum disputatur inter AA. quid in specie hac lege prohibeatur, praesertim quid sub voce « operibus servilibus » sit intelligendum. De qua quaestione exstant articuli (ad usum privatum utriusque cleri primae regionis ecclesiasticae et Vicariatus de Tatung) in Responsa, t. III, p. 334 et 418 et t. IV, p. 11, a R. P. Ouwerx C. I. C. M. conscripti.

Ecclesia nunquam declaravit sensum vocis « operibus servilibus », sed eius interpretationem reliquit probatis auctoribus, iamvero non una fuit eius interpretatio decursu temporum, imo, quando ante aliquot decennia videbantur quasi concordare AA., haec concordia videtur potius fuisse materialis quam formalis, eo quod manualia simpliciter ab invicem transscribebant elenchum operum prohibitorum.

Dum res intenta erat semper eadem, nomen quo designabatur saepius variabat iuxta circumstantias in quibus vivebat maior pars populi. Quare etiam nomen hodie adhibitum non est nimis etymologice stringendum, nec proinde critérium sumendum ex eo quod antiquitus opera solebant a « servis » fieri. Neque est critérium quod « ad commoda corporis ordinentur et corporali labore potissimum exercentur » (Noldin, II, 266); neque quod fiunt propter lucrum: nam ex iis criteriis tot faciendae sunt exceptiones operum quae ab omnibus conceduntur licita, ut vera criteria dici non amplius possint. Verum autem critérium videtur desumi posse ex fine legis, qui fuit semper constans: illa opera prohibentur quae sanctificationi diei Domini non conveniunt. Dominica enim et festa debent esse sacra, in cultu Dei et sancta laetitia transigenda. Quapropter prohibentur quae impediunt quominus fideles possint ita dies istos transigere: labores qui eis sunt potius dura necessitas quam recreatio, et insuper actiones forenses, publici mercatus et emptiones-venditiones quae non raro litigationes et turbationem pacis implicant. Labores vero qui

directa sunt praeparatio ad maiorem solemnitatem cultus (e. g. erectio altaris in via publica pro Missa vel Processione; necessaria pro nutritione, etc. in magno concursu populi pro festo etc.) vel ad recreationem (e. g. praeparatio melioris cibi et potus etiam cum maiore labore quam in hebdomada, vectio curruum etc.) sunt licita, etiam si cum lucro et in magnis officinis fiunt; ita licet in panificio coquere panes qui post paucas horas consumendi sunt, non vero (nisi adsit alia necessitas) panes qui etiam post unum vel duos dies saporem conservant: tales enim possunt etiam sabbato confici; similiter licet etiam in officina barbas radere, etc., imo illis qui in hebdomada officinam adire nequeunt, capillos tondere, etc. *Uno verbo*, permittuntur omnia opera manualia quae ad cultum vel ad recreationem sive propriam sive aliorum pertinent, non vero quae secus infra hebdomadam per modum sustentationis vitae fieri solent. Ita potest quis dominica venari; ille autem qui durante hebdomada venari solet ut ex venatione vivat, non potest dominica venari, nisi forsan uti dux comitetur alios qui ex recreatione venatum exeunt.

Labores autem intellectuales (legere, studere, docere, etc.) non cadunt sub conceptu « operis servilis », et proinde permittuntur etiam dominicis diebusque festivis. *Consulendum* tamen est ut etiam talibus laboribus addicti diebus festivis labores hebdomadae saltem per variationem occupationis interrumpant.

Actus forenses prohibiti, sunt illi qui ad proprie dictum iudicium pertinent, et proinde quietem dominicalem turbare solent: citare partes, examinare testes, exigere iuramentum iudiciale, ferre vel exsequi sententiam. Illi autem qui formam magis privatam induunt, uti consulere advocatum, iudicem extra sessionem informare, etc. non prohibentur.

Quoad publicos mercatus, nundinas aliasque publicas emptiones et venditiones, lex ea prohibet nisi aliud ferant legitimae consuetudines aut peculiaria indulta.

Gravitas transgressionis. Qui facit opus prohibitum committit peccatum veniale vel mortale iuxta gravitatem materiae. Pro actibus forensibus, mercatu, emptionibus-venditionibus, AA. generatin'» non indicant quid censeatur materia gravis, sed dicunt gravitatem desumendam esse ex « qualitate operis ». Pro operibus

servilibus uti materiam gravem assignare solent opus omne per spatium longum, ultra tres horas sive continuum sive interruptum in una die; imo si opus est magis servile, materiam gravem indicant illud per spatium ultra duas horas protractum etsi interruptum.

Materia coalescit in eadem persona et eadem die, non vero diebus diversis vel diversis personis. Ita, qui iubet tres homines per unam horam laborare, committit peccatum (alienum) veniale iubendi tribus personis per horam violare dominicam; qui vero iubet unum hominem per tres horas laborare, committit peccatum (alienum) mortale.

127. — CAUSAE EXCUSANTES. 1. Necessitas propria vel aliena: e. g. agricolae qui debent festinanter metere ne messis pereat; sartores qui debent vestes praeparare pro nuptiis vel funeribus imminentibus; operarii qui debent vigilare super fornaces vel machinas, vel opus perficere quod interrumpi non vel nonnisi cum magno damno potest. Item licet laborare pro aliquo paupere determinato (non pro pauperibus in genere) cui ratione gravis necessitatis laborare licet.

2. Bonum pacis: e. g. famuli, uxores, filii, qui ab hero, marito, patre ad laborandum coguntur.

3. Paupertas talis ut sine labore etiam die dominica, se suosque sustentare nequeant. Attamen hic etiam fidendum est in Divina Providentia, quae certe benedicet laborem propter Eius cultum interruptum.

4. Otiositas, quae est mater peccati, vitanda. *Theoretice* otiositas vitari potest longioribus precibus, lectionibus, deambulationibus, etc.; *practice* vero illa remedia, praesertim ruri vel apud illos qui exire non solent, habent limitem. Tunc melius quam otium periculosum est honesta occupatio. Inculcetur tamen talibus ut saltem spiritum legis servent, eligendo pro die dominica, in quantum possunt, labores leviores quibus dominica a ceteris diebus discrepet.

128. — DISPENSATIO. C. 1245: Non solum Ordinarii locorum, sed etiam parochi, in *casibus singularibus* iustaque de causa,

possunt subiectos sibi *singulos* fideles *singulasve* familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia festorum... dispensare; in religione clericali exempta eandem dispensandi potestatem habent Superiores ad modum parochi quoad personas sibi subiectas (cf. c. 514 vel vol. III, 152, 6).

APPLICATIO

Si devotio mea debet esse viva, necesse est ut in actibus religionis sese manifestet.

Quodnam dulcius officium quam Deum adorare! quem scio optimum meum benefactorem, a quo omnia habeo quae habeo et sum, Patrem meum amantissimum! quomodo non libentissime coram eo me provolverem eiusque supereminentiam agnoscerem. Adoro te, o Sanctissima Trinitas, vita mea naturalis et supernaturalis! Pater meus et Redemptor meus! adoro te!

Laus Deo! haec est ipsa ratio meae existentiae. Ad hoc sum in hoc mundo, ut Deo serviam eumque in omnibus actibus meis laudem, imo ut per os meum omnis creatura laudet Dominum. Si iam ex creatione omnis homo constitutus est sacerdos ut nomine creaturarum mutarum laudes cantet Creatoris, quantum magis debeo ego in exultatione cantare laudes Dei mei, qui speciali consecratione electus sum in participationem summi sacerdotii Christi!

Gratitudo! Omnis respiratio mea est testis novae gratiae, novi beneficii Dei: estne etiam testis incrementi gratitudinis? Si possem et ego scribere historiam animae meae, mere enumerare beneficia recepta — et quot beneficia recepi quin ea animadverterim! Agimus tibi gratias, omnipotens Deus, pro universis beneficiis tuis. Da mihi hanc gratiam, ut nullam unquam gratiam a te recipiam quin illam advertam, quin pro ea gratias agam!

Oratio, h. e. conversatio cum Patre et Benefactore meo, cui omnia mea exponere valeo, sicut puer potest omnia matri suae enarrare. Quot homines quaerunt ubi possint corda sua alleviare per solam expositionem suarum tribulationum. Felices qui talem

invenerunt, apud quem possint confidenter se exonerare. Felicem me, qui talem inveni! et ipse est omnipotens Pater meus!

Suscipe Domine, sancte Pater, omnipotens aeterne Deus, suscipe sacrificium meum de manibus meis; simul cum Immaculata Hostia, suscipe me, suscipe corpus et animam meam, suscipe intellectum et voluntatem omnesque facultates meas, ut ab omni usu profano eas arripias Tibique soli inserviant, Tuo servitio reserventur.

Da mihi Domine, spiritum virtutis religionis.

CAPUT III

FIDES

§ 1. NOTIONES

129. — Quoad fidem supernaturalem distinguendum est inter habitum seu virtutem fidei, fidem habitualement et fidem actualem seu actum fidei, ad quam distinctionem nonnulli AA. de re tractantes non sufficienter attendunt. Virtus enim seu habitus fidei non est idem ac fides habitualis.

1. *Virtus seu habitus fidei* est facultas infusa qua homo capax fit supernaturaliter credere (seu credere sicut oportet, uti dicunt Concilia).

Virtute ergo fidei homo non tantum *disponitur* ad firmiter assentiendum, sed simpliciter fit *capax* non ad assentiendum, sed ad *supernaturaliter* assentiendum seu ad assentiendum *sicut oportet*. Sine hac virtute infusa homo potest quidem assentire veritatibus revelatis, etiam ob auctoritatem Dei revelantis (e. g. catechumenus, qui nondum est iustificatus et proinde virtutem infusam fidei nondum recepit), sed non valet assentire sicut *oportet*, h. e. supernaturaliter. Haec virtus est donum gratuitum Dei, quod simul cum gratia iustificationis infunditur. Si quis hoc donum non habet, eius actus fidei non est supernaturalis in se; si quis hoc donum habet, eius actus fidei semper est supernaturalis.

De hac virtute in Theologia morali per se non esset agendum, per accidens autem de ea dicendum est, in quantum homo tenetur eam in se conservare et augere.

Virtus fidei distinguitur *viva* et *mortua*, prout simul cum ea habetur vel non habetur gratia sanctificans (caritas). Sine gratia vocatur mortua, quia, etsi vera potentia maneat, nihil tamen supernaturaliter operari valet.

2. *Fides habitualis* est ille status animi credentis ex actu fidei lim emisso et nunquam retractato procedens. Illa fides habitualis possibilis est tum in eo qui habitum seu virtutem fidei possidet, tum etiam in eo qui eam non possidet, sed nullum valorem supernaturalem habet nisi ex virtute fidei.

Illa fides potest etiam esse viva, seu potius *vivida*, h. e. quae effectivum exercet influxum in vitam fidelis, ita ut ad frequentiores actus, saltem implicitos, fidei prorumpat.

3. *Actus fidei* est ille actus quo quis hic et nunc in intellectu per voluntatem alicui veritati assentit. Ille actus potest esse *naturalis* vel *supernaturalis* prout ex virtute seu habitu fidei infuso procedit vel non.

Actus fidei potest esse *explicitus*, si intellectus suum assensum exprimit; vel *implicitus*, si explicite non exprimitur, sed continetur in alio actu qui sine fide esse non potest, e. g. in receptione Sacramentorum, in genuflexione coram Ssmo, in oratione, etc.

§ 2. DE HABITU FIDEI

130. — PRINCIPIA I. Omnis adultus habitu fidei carens, tenetur se ad eum recipiendum praeparare.

Explicatur. Omnis adultus: sive nunquam eum possederit, uti paganus vel iudaeus, sive illum per peccatum contra fidem perdidit.

Tenetur: obligatio est ex iure divino; sola ignorantia multos excusat.

Se praeparare: haec praeparatio fit per actum fidei et contritionis de omnibus peccatis, saltem mortalibus. Haec autem praeparatio minime est positiva, ita ut praeparatio possit habitum fidei adducere: quantumvis assentiat veritatibus revelatis, etiam propter auctoritatem Dei revelantis, non potest quis ita credere,

ut habitum infusum accipere mereatur, sed hic habitus est donum Dei gratuitum omnino, ad quod nemo potest positive se praeparare.

Probat ur. Deus exigit fidem, uti infra, n. 134ss., videbimus; atqui, uti ex Theologia Dogmatica scimus, Deus non dat iustificationis gratiam nec virtutem infusam fidei, nisi illi qui debite se ad illam praeparaverit.

Gravitas transgressionis. Qui recusat se ad gratiam fidei praeparare, committit peccatum mortale; generatim autem potius erit in statu peccati mortalis habitualis (cf. vol. I, 192). Quoties autem explicite recusat, committit peccatum mortale.

131. — II. Qui donum fidei recepit tenetur illud caute custodire, nullique periculo exponere.

Explicatur. *Custodire:* virtus fidei perditur per peccatum contra fidem.

Nullique periculo: quaenam sint praecipua pericula, infra dicetur, n. 133.

132. — III. Qui donum fidei recepit, tenetur eius incrementum procurare usque ad perfectam vitam ex fide.

Explicatur. *Incrementum:* fides probabilius simul cum gratia crescit ex omni opere bono et ex receptione Sacramentorum, sed praesertim (et de hoc imprimis agitur in hac thesi) eo quod homo in suis iudiciis ferendis assumit principia fidei, ita permittens fidem effectivum habere influxum in vitam suam (cf. n. 144).

133. — SCHOLION. *De periculis fidei.*

1. *Communicatio cum infidelibus et haereticis.* Communicatio potest esse mere *civilis*, ad vitam socialem pertinens, vel *in sacris* ad cultum pertinens. Haec communicatio in sacris distinguitur *passiva* si vel infidelis actibus cultus nostri vel fidelis actibus cultus infidelis mere assistit quin activam partem in eis assumat; vel *activa* si vel infidelis in actibus cultus nostri vel fidelis in actibus cultus infidelis activam partem assumit, prae-

sidendo, ministrando, sacrificando, etc. De his omnibus distinctim agendum est.

NOTA. Ad communicationem in sacris pertinet etiam communicatio *in mixtis*, quales sunt celebratio matrimonii vel funerum aliarumque caeremoniarum quae quidem religiosae sunt, sed simul referunt ad relationes sociales quibus homines solent in rebus gaudiosis vel dolorosis congaudere vel condolere. In istis autem, relationes sociales iam constituunt rationem gravem, quae ad licitam communicationem in sacris, uti statim dicitur, requiritur.

Si autem matrimonium vel funus in hac forma celebrantur ex intentione contraria ecclesiae, assistentia nunquam licita est.

a) Civilis communicatio cum infidelibus vel haereticis in vita commerciali et sociali per se non prohibetur, nisi agatur de excommunicato vitando (c. 2267). Per accidens tamen, si scii, illud commercium propter intimitatem vel frequentiam vel alias particulares circumstantias constituit periculum, non tantum ne quis fidem amittat, sed etiam ne incrementum in spiritu fidei impediatur, ab hac communicatione etiam mere civili omnino abstinendum est.

NOTA. En ratio et fundamentum impedimenti matrimonii mixti necnon cautionum. Cautiones sunt medium ad illud periculum remotius faciendum; efficacius autem removetur abstinendo a tali matrimonio (cf. 4, huius numeri).

Quodsi ex ratione proportionate gravi a tali commercio abstinere non possit, tenetur tamen saltem periculum remove, mutando illud in periculum remotum (cf. vol. I, n. 205, 3).

/;) Communicatio in sacris mere passiva, h. e. mera assistentia passiva actibus cultus infidelium et haereticorum, Christianis per se est prohibita; ex ratione tamen proportionate gravi (e. g. studium cultus eorum, urbanitas, necessitas socialis, etc.) potest esse licita, dummodo non oriatur scandalum nec periculum proximum perversionis.

c) Communicatio autem illa qua infideles et haeretici permittuntur passive assistere actibus cultus nostri ex ratione missiologica valde commendanda est.

d) Talis vero communicatio qua active participant infideles nostris actibus cultus publici, permittenda non est. Ita haereti-

eus nequit valide admitti uti patrinus in Baptismo, imo potius administrandus est Baptismus sine patrino quam cum patrino haeretico (c. 765; S. Off. 27 Iun. 1900); nihil tamen obstat quominus haereticus sit praesens ad Baptismum, e. g. tanquam testis; accedente gravi causa et absente scandalo acatholici possunt esse testes in matrimonio catholico (S. Off. 19 Aug. 1891); sed illicitum est in sacris functionibus haereticos in chorum invitare, alternis psallere, dare eis pacem, sacros cineres etc. quae interioris vinculi ac consensionis indicia iure meritoque aestimantur (S. Off. 22 Iun. 1859). Hodie tamen, quoad sacramentalia, viget mitior disciplina, nisi agatur de sacramentalibus quae singulis publice in ecclesia administrantur.

NOTA. Dum 1 Maii 1889 S. Off. uti abusum tollendum declaravit consuetudinem habendi cantores acatholicos in cantu liturgico, 24 Ian. 1906 permisit ut puellae schismaticae (et proinde etiam alii acatholici) una cum catholicis in choro cantent in functionibus ecclesiasticis ac praesertim in expositione ac benedictione cum Ssmo; deficiente catholico organista potest temporarie ad officium organistae in ecclesia admitti musicus acatholicus, dummodo scandali periculum sit remotum (S. Off. 23 Febr. 1820).

Nihil etiam prohibet quominus acatholici privatim nobiscum orent.

e) Communicatio autem activa fidelis in actibus cultus infidelium semper prohibetur (n. 7, 12). Quare nunquam licet (nisi in gravi mortis periculo: vol. III, 42, 3) ab haeretico petere Sacramenta vel sacramentalia; neque licet esse patrinum in Baptismo haeticorum: nam patrinus debet petere Baptismum a ministro; licet tamen adesse mere ut testis; nec licet in officiis cultus infidelium vel haeticorum participare cantu, musica, etc.: hoc autem licet ad vitandum grave incommodum (e. g. pro famulis, nautis, militibus, incarceratis, etc.: Paulus V, 1606), dummodo ne imponatur ex contemptu fidei. Non licet pro infirmo acatholico ministrum acatholicum advocare ut ritus religiosos perficiat; sed licet eum monere aegrotum desiderare ut veniat ad invisendum; ita etiam licet mensam aliaque utensilia non sacra praeparare quibus ad ritus suos performandos indiget, sed non licet illa ei durante ritu subministrare.

Similiter licet iurando tangere Bibliam Hebraeorum vel haereticorum (cf. n. 93).

NOTA. 1. Laicis prohibitum est cum haereticis publice disputare de rebus fidei; provocati possunt quidem respondere et imo privatas disputationes habere, dummodo sint sufficienter instructi. Pro disputationibus publicis requiritur licentia S. Sedis vel, si casus urget, Ordinarii loci (c. 1325, § 3).

2. Sine gravi causa non licet audire conciones haereticorum neque (et ad hoc multi non sufficienter attendunt) mediante Radio; similiter non licet sine causa proportionata et remoto scandalo, per Radio vel Televisionem audire emissiones cultus infidelium vel haereticorum.

2. *Frequentatio scholarum acatholicarum.* Scholae acatholicae distinguendae sunt duae species: tales in quibus fides impugnatur vel saltem doctrina fidei adversa docetur, et tales in quibus nihil contra fidem catholicam docetur.

Periculum quod latet in scholis primae speciei (anti-catholicis) nemo est qui non videt, gravisque obligatio eas non frequentandi nisi ex gravissima ratione et dummodo periculum quam maxime removeatur, omnibus patet.

Periculum autem in scholis alterius speciei (neutralibus) similiter non parvum est: « qui non est mecum, contra me est; et qui non colligit mecum, dispergit » (Lc. 11,23). Quare illas scholas frequentare sine ratione sufficienti etiam non licet, et semper cautela adhibendae sunt ut periculum removeatur per solidam instructionem religiosam.

NOTA. Quaestio etiam ponitur utrum catholicis liceat in talibus scholis docere. Evidenter bonus catholicus in talibus scholis potest multa mala corrigere et bona facere, et proinde non tantum licet, sed valde commendabile est ut tales munus docendi ibi suscipiant, dummodo tamen non obligentur ad loquendum contra Ecclesiam vel aliquam doctrinam catholicam, nec ex alia parte commercium cum aliis professoribus constituat periculum pro fide ipsorum.

3. *Lectio librorum doctrinam infidelium vel haereticorum spargentium.* Ecclesia sapientissime composuit tum normas generales tum indicem librorum quos legere omnibus fidelibus qui specialem licentiam non habent, prohibitum est, etiamsi pro tali determinato fidei ex tali determinato libro periculum non adsit (c. 21). Etiam illi autem qui licentiam obtinuerint legendi libros

prohibitos, hac facultate uti non possunt, si adverterint aliquem librum pro ipsis constituere periculum perversionis. Insuper autem *ex lege naturali* prohibentur omnes libri qui *de facto* pro tali homine constituunt periculum perversionis, etiamsi ab Ecclesia non fuerint explicite damnati.

4. *Matrimonium mixtum (vel cum incredulo practico)*. Matrimonium tale, uti patet, est intima communicatio cum infideli vel haeretico, de qua supra, huius scholii η. 1, diximus. Sed etiam experientia docet matrimonia catholici cum infideli vel cum haeretico (vel etiam cum catholico tepido), maximum constituere periculum pro fide tum partis catholicae tum puerorum. Quare ad tale matrimonium ineundum requiritur (praeter dispensationem ab impedimento) ut ex una parte adsit ratio gravis et ex altera parte periculum removeatur. Cf. vol. III, η. 560, 575, 576.

NOTA. Praeter illa pericula quae positive fidem fidelium aggredi conantur, etiam superbia mentis, qua quis vult de omnibus proprio iudicio iudicare, necnon vita peccaminosa, constituunt periculum fidei, in quantum animum praeparant ad paulatim reficiendum iugum fidei et religionis.

§ 3. FIDES INTERNA

134. — PRINCIPIUM I. Omnis homo tenetur assentire cuilibet veritati quam cum certitudine scit esse a Deo revelatam; in specie omnibus veritatibus quas Ecclesia Catholica credendas proponit.

Explicatur. Assentire: quando primum audit aliquam veritatem esse a Deo revelatam, tenetur actum assensus elicere; deinde tenetur illam fidem habitualement conservare; generatim dicitur illum etiam teneri saltem aliquoties in vita illum assensum renovare; difficile autem dictu est quandonam ad hoc teneatur; hoc autem pressius definiri nequit neque debet, cum certe huic obligationi satisfaciat per actus fidei internos et externos de quibus in sequentibus sermo erit. Stricta obligatio eliciendi actum fidei in articulo mortis (quamvis sit summe optandus) etiam difficile probatur.

Cuilibet veritati: h. e. debet assentire toti revelationi seu omnibus veritatibus revelatis, etiam iis quas explicitè non cognoscit; insuper debet assentire singulis veritatibus quas cum certitudine scit esse a Deo revelatas.

Cum certitudine scit: hoc valet etiam pro revelationibus privatis: qui cum certitudine scit aliquam revelationem privatam fuisse a Deo factam, tenetur illi credere; talis autem certitudo habetur pro revelatione publica in eo quod Ecclesia illas veritates credendas proponit: Ecclesia enim est custos infallibilis Revelationis; unde de illis in specie valet principium enuntiatum.

NOTA. Negatio revelationis privatae (etiam culpabilis) non vocatur haeresis.

Probatur. Ex doctrina Ecclesiae: Cone. Trid. vocat Baptismum Sacramentum fidei, sine qua nulli unquam contigit iustificatio (DB 799).

Cone. Vat.: Quoniam vero « sine fide impossibile est placere Deo » et ad filiorum eius consortium pervenire, ideo nemini unquam sine illa contigit iustificatio, nec ullus, nisi in ea « perseveraverit usque in finem » vitam aeternam assequetur. Ut autem officio veram fidem amplectendi in eaque constanter perseverandi satisfacere possemus, Deus per filium suum unigenitum Ecclesiam constituit, suaeque institutionis manifestis notis instruxit, ut ea tanquam custos et magistra verbi revelati ab omnibus possit cognosci (DB 1793).

Ex S. Scriptura: Mc. 16, 16: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.

Hcbr. 11,6: Sine fide autem impossibile est placere Deo.

Ex ratione: Qui certo scit Deum aliquid revelasse, etiam personae cuidam privatae, saltem non potest negare huius veritatem neque de ea dubitare; secus implicate negat vel dubitat Deum nec falli nec fallere posse, quod est maxima iniuria Dei.

Pro revelatione publica Deus dedit Ecclesiam fundamentum obiectivum certitudinis absolutae; unde pro illis veritatibus quas Ecclesia proponit, nemo potest non habere illam certitudinem absolutam (nisi ex ignorantia).

Gravitas transgressionis. Qui vel unam veritatem certe revelatam negat vel etiam in dubium revocat, committit peccatum mortale incredulitatis vel haeresis.

135. — SCHOLION I. *De revelationibus privatis.*

Sunt revelationes de quibus ecclesiastica auctoritas (S. Sedes) nullum iudicium tulit; sunt aliae quas Ecclesia approbavit. Illa approbatio est vel negativa (declaratio in iis nihil contineri contra fidem et mores: quod fit e. g. in causis beatificationis et canonizationis) vel positiva (declaratio illam revelationem revera esse a Deo: e. g. S. Margaritae M. Alacoque).

Revelatio privata positive a S. Sede approbata, ab omnibus admitti debet ex oboedientia erga Ecclesiam; cum autem tales revelationes non sint obiectum infallibilitatis, non praebent talem certitudinem ut eius negatio sit contra fidem seu haeresis.

Revelatio privata a S. Sede non vel nonnisi negative approbata admitti et credi debet solum ab iis qui habent certitudinem de divina eius origine.

136. — SCHOLION II. *De dubio contra fidem.*

Cum fides catholica sit certissima, nemini (obiective) unquam potest esse causa sufficiens de ea dubitandi (DB 1794).

Catholicus qui in dubium revocat aliquam sententiam quam certe scit ab Ecclesia propositam ut revelatam, est haereticus, quia saltem implicite negat vel infallibilitatem Dei vel infallibilitatem Ecclesiae.

Catholicus qui veritatem revelatam non quidem positive in dubium revocat, sed potius anceps haeret, tenetur per actum fidei hanc veritatem amplecti; quodsi remisse se habet, venialiter vel mortaliter peccat, prout minus vel magis se ponit in periculum fidei amittendae. Notandum tamen, in talibus saepesaepius non agi de vero dubio contra fidem, sed potius de quadam idea transitoria, quae ad maximum est tentatio contra fidem; etiam si tales ideae pertinaciter manent, non sunt peccatum, dummodo voluntas eas non approbet.

Aatholicus, qui dubitat de propria fide, tenetur quamprimum serio investigare veram religionem eamque amplecti.

137. — COROLLARIUM. *De tentatione Dei.*

Tentatio Dei habetur duplex: una ex praesumptione, de qua infra, n. 165; alia ex dubio contra fidem. Cum haec generatim connectatur orationi, de hac tractavimus supra, n. 40.

138. — SCHOLION III. *De haeresi.*

Haeresis est negatio voluntaria seu pertinax unius vel plurium veritatum fidei catholicae.

NOTA. Hic agitur de haeresi in sensu morali; quoad haereticum in sensu canonico cf. Canonistas.

Est negatio voluntaria seu pertinax: h. e. requiritur ut quis, sciens illam veritatem esse revelatam, voluntarie eam neget vel dicat eam non esse certam (cf. n. 136); non autem requiritur ad pertinaciam, ut per longius tempus neget. Ubi deest haec pertinacia, sive quis nesciat hanc veritatem ab Ecclesia ut revelatam proponi, sive bona fide ignoret auctoritatem Ecclesiae in hac re, negatio vocatur *haeresis materialis*.

Unius vel plurium veritatum: si omnes veritates denegat totamque religionem christianam reiicit, vocatur apostata.

Fidei catholicae: h. e. quae ab Ecclesia Catholica uti revelata proponuntur credenda. Unde non est haereticus qui negat veritatem quam erronee putat ab Ecclesia credendam propositam: committit tamen peccatum mortale haeresis, quia implicite negat infallibilitatem Ecclesiae. Neque est haereticus qui negat doctrinam communem vel conclusionem theologiam, nam illae ab Ecclesia non uti revelatae proponuntur: potest tamen committere peccatum imprudentiae, in quantum doctrinam in Ecclesia generatim admissam relinquit.

Peccatum haeresis est mortale ex toto genere suo.

139. — COROLLARIUM. *Utrum peccet contra fidem, qui non reiicit propositionem ab Ecclesia proscriptam.*

Qui non reiicit propositionem ab Ecclesia damnatam ut haereticam, est haereticus.

Qui non reiicit propositionem quam Ecclesia damnat, sed non ut haereticam, non est haereticus, sed peccat contra oboedien-

tiam Ecclesiae debitam. Quare omnes Christiani tenentur talibus propositionibus etiam interne assentire, *donec contrarium certe probetur*.

140. — SCHOLION IV. *De apostasia*.

Apostasia est reiectio totius religionis Christianae ab illo qui in Ecclesia Catholica fuit baptizatus vel ad eam ex haeresi conversus; ad apostasiam non requiritur transitus ad aliam sectam, sed sufficit reiectio religionis catholicae.

Unde apostata stricte loquendo non est qui in aliqua secta baptizatus religionem christianam (acatholicam) reiicit: nam veram fidem non reiicit. Attamen et ipse graviter peccat contra fidem, si ita implicate saltem reiiciat infallibilitatem et credentiam Dei.

Apostasia est peccatum ex toto genere suo mortale.

141. — SCHOLION V. *Possuntne infideles ad fidem compelli?*

Mediis moralibus utique, h. e. vi persuasionis, non tantum possunt sed debent ad fidem amplectendam compelli, iuxta verbum Christi: Compellite intrare (Lc. 14, 23) et S. Pauli: Praedica verbum opportune, importune (2 Tim. 4,2).

Vi autem physica vel etiam vi morali quae non est persuasionis, compelli non debent ad fidem amplectendam, etsi a legitimis superioribus (e. g. superiore domus in qua degunt, vel etiam a principe) obligari possint ad instructionem in fidem *audiendam*. Imo possunt compelli ne fidei praedicationem vel exercitium sive blasphemiis sive praedicationibus sive persecutionibus aliisve mediis impediunt: nam Ecclesia a Christo habet ius ubique praedicandi et exercendi suum cultum.

Quid quoad pueros infidelium cf. vol. III, η. 76, 77, 87-89.

142. — PRINCIPIUM II. Omnis homo tenetur de veritatibus fidei sibi sufficientem cognitionem acquirere iuxta gradum suae educationis et officium.

Explicatur. *Sufficientem*.· minimum requisitum in iis qui amplioris cognitionis non sunt capaces, est ut sciant Deum exsistere

cumque unicuique retribuere iuxta opera eius : haec cognitio dicitur necessaria necessitate medii, quia sine illa nulla fides, et proinde nulla salus est possibilis. Haec autem solum in casu extremae necessitatis sufficit, quando nempe impossibile est ampliore cognitionem acquirere sive propter tarditatem mentis sive propter defectum temporis et periculum mortis. Secus requiritur etiam cognitio saltem summaria Ssmae Trinitatis et operis Redemptionis. Etiam haec autem solum sufficit quando amplior cognitio non est possibilis. Pro susceptione Sacramentorum insuper requiritur cognitio naturae Sacramenti recipiendi. Generatim autem requiritur ab omnibus (exceptis illis qui habent intellectum nimis tardiores) cognitio saltem summaria omnium veritatum quas Ecclesia in suo magisterio ordinario et extraordinario proponit : veritates contentae in symbolo apostolico, Immaculatam Conceptionem, Praesentiam realem in Ssma Eucharistia, infallibilitatem Ecclesiae et Summi Pontificis, Assumptio B. M. V. in coelum, etc. Dum autem summaria cognitio veritatum harum sufficit pro illis qui profundioris cognitionis non sunt capaces, profundior tamen cognitio requiritur in illo qui illius est capax, et quidem eo profundior quo maioris est capax. Imprimis unusquisque curare tenetur ut educatio sua religiosa sit proportionata educationi suae intellectuali (scholae primariae, mediae, universitatis).

Qualis cognitio requiratur ut quis possit Baptismum recipere cf. vol. III, n. 62, 80-84 ; qualis ut possit admitti ad Sacramentum Paenitentiae, ib. n. 186.

Officium : si quis habet officium alios in fide instruendi, evidenter requiritur in eo profundior cognitio veritatum fidei. Ita sacerdos, magister scholae (praesertim si debet docere religionem), catechista, patrinus, parentes, etc. In ipsis requiritur talis cognitio ut possint officio suo educatoris rite fungi; parentes tantam saltem habeant cognitionem quanta pro educatione quotidiana est necessaria, relicta ulteriore instructione prolis magistris vel sacerdotibus.

Gravitas transgressionis. Qui cognitionem summariam veritatum pro posse non acquirit, committit peccatum mortale vel

veniale pro gravitate negligentiae; qui profundiorē cognitionem iuxta suum statum non acquirit, committit peccatum mortale vel veniale iuxta gravitatem negligentiae.

143. — PRINCIPIUM III. Omnis Christianus tenetur ex fide vivere.

Explicatur. Ex fide vivere: h. e. debet in omnibus rebus iudicare iuxta principia fidei, iuxta veritates revelatas, ita ut fides non sit tantum aliquid accidentale in vita eius, sed totus eius modus vivendi repleatur actibus implicitis fidei.

144. — COROLLARIUM. *De mediis proficiendi in fide.*

Cum fides sit donum infusum intime cum gratia sanctificante connexum augmentum gratiae item significat augmentum fidei. Requiritur autem etiam augmentum *spiritus fidei*, seu influxus fidei in vitam nostram: ille augetur praesertim: 1) ferventi et frequenti oratione, sicut Apostoli oraverunt: Adauge nobis fidem (Lc. 17,5); 2) lectione S. Scripturae in qua nobis tum veritates credendae tum commercium Dei cum hominibus exponitur; 3) lectione aliorum librorum de fide tractantium, praesertim si non tantum theoretice de ea disserunt, sed etiam vitae practicae eam applicant; 4) pia auditione sermonum et instructionum in quibus non tantum rudimenta fidei exponenda sunt, sed etiam eius usus quotidianus; 5) exercitio fidei in vita quotidiana practica, cogitando, iudicando, loquendo et operando semper secundum principia fidei, non secundum prudentiam huius saeculi; 6) propagatione fidei apud alios (cf. n. 150).

§ 4. FIDES EXTERNA SEU PROFESSIO FIDEI

145. — PRINCIPIA I. Omnis fidelis tenetur generatim etiam externe fidem suam manifestare, vivendo ut bonus catholicus.

Explicatur. Generatim: h. e. in ordinariis circumstantiis vitae; possunt tamen esse circumstantiae in quibus, uti infra, n. 147, dicemus, licet fidem suam dissimulare, ita ut ad extra non appareat.

Probat ur. Ex S. Scriptura: Rom. 10, 9: Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, et in corde tuo credideris, salvus eris; corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Mt. 10,32: Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui in coelis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui in coelis est.

Ex ratione: Christus fundavit Ecclesiam visibilem ad quam omnes homines de iure pertinere debent. Qui ergo hanc obligationem cognovit, tenetur Ecclesiae visibili aggregari, et hoc supponit illam saltem professionem fidei quae consistit in vita boni catholici.

Fides sine operibus mortua est, uti dicit S. Iacobus (Iac. 2, 20 et 26); ergo fidelis tenetur ita vivere ut fides ex operibus appareat.

Gravitas transgressionis. Qui non vivit, saltem in essentialibus, ut bonus catholicus, vivit in statu peccati mortalis. Peccatum autem distinctum ab illo negligentiae diversorum officiorum non habetur.

146. — II. Omnis fidelis tenetur fidem suam externe explicite confiteri, quoties honor Dei vel praeceptum Ecclesiae hoc exigit.

Explicatur. Honor Dei: honor Dei involvitur e. g. quoties fit publica statistica circa adhaesionem diversis religionibus vel quoties non-confessio aequiparanda est negationi; quoties ab auctoritate publica vel etiam a privatis quis compellitur *in odium fidei* ad aliquid faciendum (e. g. ad manducandas carnes die abstinentiae — nisi possit proclamare Ecclesiam in talibus circumstantiis non urgere legem suam). Cf. n. 147.

Praeceptum Ecclesiae: professionem fidei emittere debent: Baptizandi (infantes per patrinum), haeretici vel schismatici ad Ecclesiam redeuntes, qui participant Concilio vel Synodo, promoti ad Cardinalatum, episcopatum etc., Vicarius capitularis, promoti ad canonicatum vel dignitatem in capitulo, consultores dioecesani, Vicarius Generalis, Parochus, beneficiarius curatus, Seminarii rector et professores tum Philosophiae tum Theologiae,

tum iuris Canonici, promovendi ad subdiaconatum, librorum censores in curia episcopali, prima vice recipientes facultatem audiendi confessiones vel concionandi, Rector et professores Universitatis vel Facultatis canonice erectae, qui post examen academicis gradibus donantur, Superior religiosus in religione clericali (cf. canones respectivos).

Probat ur. C. 1325 : Fideles Christi fidem aperte profiteri tenentur quoties eorum silentium, tergiversatio aut ratio agendi secum ferrent implicitam fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi.

Gravitas transgressionis. Qui fidem non confitetur quando honor Dei id exigit, committit peccatum mortale ; qui fidem non confitetur quando Ecclesia id praecipit, committit peccatum mortale inoboedientiae erga Ecclesiam, uti patet ex eo quod Ecclesia privat officio eos qui professionem fidei praescriptam non emittunt.

147. — III. Nulli unquam fideli licet suam fidem etiam mere externe sive verbis sive actibus negare; licet tamen aliquando, ex ratione proportionate gravi, fidem suam occultare seu dissimulare, nunquam vero aliam fidem simulare.

Explicatur. *Nulli unquam:* neque ad vitandam mortem.

Fidem suam: vel etiam unicum articulum fidei.

Sive verbis sive actibus: si scii, ille actus generatim interpretatur uti negatio fidei (cf. n. 148).

Negare: Certe quidquid solet considerari negatio, ut negatio habendum est: ita si quis a publica auctoritate (etiam illegitima) sive ad publicas statisticas similemve finem, sive etiam intentione persecutionis interrogatur de sua fide, non tantum ad non-negandam, sed ad eam confitendam teneri videtur (cf. n. 146). Non tamen tenetur obtemperare et se sistere, si auctoritates publicae legem ferunt qua omnes christiani debent se sistere ; etiam si non-obtemperare uti negatio fidei consideraretur, non tenetur, cum haec lex sit iniqua et ut non-exsistens sit habenda: non-obtemperando enim nihil facit nihilque faciendum omittit, quod negationem includat.

Si vero non a publica auctoritate, sed in privato commercio interrogatur, fidem negare non potest, eam autem aperte confitendi stricta obligatio adesse non videtur, sed eam dissimulare poterit ex ratione proportionata. Silentium generatim potius considerabitur tanquam confessio fidei; attamen in certis circumstantiis merito habebitur uti negatio, e. g. si interrogatus silet dum alius pro eo respondet negando; vel si pluribus simul interrogatis quidam negant, alii tacere non possunt.

Qui alios contra fidem loquentes vel catholicam religionem irridentes aut calumniantes audit, per se contradicere eosque monere tenetur, ne eis consentire videatur; si tamen timendum est ne irrisores vel calumniatores meliorem partem obtineant, aut peiores calumniae aut sibi gravia incommoda inde oriantur, tacendo non peccat. Sacerdos autem vix tacere poterit, praesertim inter catholicos: facilius enim posset esse scandalum, dum facilius etiam posset sperari fructus.

Ex ratione proportionate gravi: talis posset esse, praesertim ad breve tempus, ratio studii faciendi, gravis damni vel incommodi vitandi. Semper autem supponitur remotum esse periculum perversionis et scandalum. Uti patet, requiritur etiam ut illo tempore non urgeat obligatio explicite fidem confitendi (n. 146).

Dissimulare: h. e. ita agere ut alii scire non possint fidem eius: hoc potest fieri eo quod interrogatus modo evasivo respondet, vel eo quod actus ponit qui solent a non-catholicis poni, sed non tanquam signa distinctiva alicuius religionis vel sectae (e. g. signa portat alicuius associationis cuius membra generatim, sed non necessario, non sunt catholici; si vero necessario sunt non-catholici, ea signa portare non licet), vel eo quod praecepta positiva Ecclesiae non servat (e. g. ieiunii, abstinentiae, Missae audientiae, etc.).

Simulare: h. e. aliquid dicere vel facere ex quo alii merito concludant eum ad talem religionem vel sectam pertinere, e. g. ordinarie templa acatholicorum frequentare, coenam protestanticam sumere, coram idolo genuflecti etiam cum intentione venerandi solum Deum verum omnipraesentem, vestes vel signa portare quae sunt alicuius religionis vel sectae distinctiva.

NOTA. 1. Si ille actus non est religiosus (e. g. talem vestem induere) et non fit cum intentione simulandi adhaesionem illi fidei, est dissimulatio potius quam simulatio.

2. Recte notat Prümmer (I, 507): Generatim multo melius est fidem candide profiteri, quia damna ex professione orientia non solent esse tanta quanta apparent prima fronte considerata. E contra, ex genuina professione fidei solent maxima bona produci tum pro ipso profitente tum pro aliis eius exemplum admirantibus.

Probat ur. *Negare*: Mt. 10,33: Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui in coelis est.

Innocentius XI damnavit: Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenuo confiteri ut Deo et fidei gloriosum consulo: tacere ut peccaminosum per se non damno (DB 1168).

Fidem etiam mere externe negare, est gravis iniuria veracitati Dei illata.

Dissimulare: ubi non urget obligatio aperte confitendi fidem, potest occultari, dummodo non negetur: hoc enim semper est prohibitum. Requiritur autem ratio proportionate gravis, quia dissimulatio semper inducit alios in errorem, saltem negative, eo quod veritatem non cognoscant: quod non licet nisi ex ratione proportionata (cf. n. 379).

Simulare: etiam mera externa acceptatio fidei seu cultus falsi, est gravis iniuria Dei.

Gravitas transgressionis. Qui fidem suam negat vel aliam fidem simulat, committit gravissimum peccatum mortale. Qui fidem suam dissimulat sine ratione, committit peccatum mortale; sine ratione sufficiente, committit peccatum mortale vel veniale prout defectus est maior vel minor.

148. — COROLLARIUM PRACTICUM. 1. Negatio fidei habetur

a) *verbis*: qui negat se esse catholicum vel affirmat se esse aliquid cum fide catholica impossibile (secta haeretica, etc.); non vero qui negat se esse sacerdotem vel religiosum;

b) *Jactis*: qui sacrificat idolo, coram idolo genuflectit, coenam protestanticam sumit, infidelium sacra ordinarie frequentat (cf. n. 147: simulare);

NOTA. Ad quaestionem utrum catholici possint genufleclere coram Hostia consecrata ab haeretico vel schismatico, respondit Pius VI (18 Maii 1793, ad 11): genuflectendum est (est enim Corpus Christi verum), sed vitare debent occasiones occurrendi schismaticos Ssmum deferentes. Idem dicendum de imaginibus vel Ssmo in ecclesiis haeticorum vel schismaticorum: possunt et debent venerari, sed curandum est ne in precibus cum schismaticis Christiani associantur.

c) *signis*: cf. n. 147: dissimulare, simulare;

d) *silentio*: cf. n. 147: negare.

2. Si quis haeticus vel paganus vellet ad fidem catholicam converti, sed hoc publice non potest sine gravi incommodo, posset clam, e. g. coram duobus testibus in Ecclesia recipi et deinde fidem suam dissimulare, non vero antiquam fidem simulare; et proinde non amplius posset e. g. coenam protestanticam recipere, munus ministri cultus acatholici exercere, etc.

149. — IV. Omnis fidelis tenetur pro parte sua cooperari in propaganda fide.

Explicatur. *Pro parte sua*: hoc onus imprimis pro toto orbe incumbit S. Sedi et Episcopis, utpote praepositis iure divino Ecclesiae. In proprio territorio deinde incumbit Episcopis et parochis; deinde etiam aliis sacerdotibus et religiosis. Illi quos elegit Deus ad fidem propagandam opera sua et qui huic vocationi consenserunt, tenentur speciali modo; sed et omnibus Christianis hoc onus incumbit pro posse suo: exemplo vitae Christianae, orationibus et eleemosynis.

In propaganda fide: h. e. in consolidanda, ut magis ac magis ex fide vivant christiani, et in propaganda fide apud non-catholicos.

150. — SCHOLION. *De fuga in persecutione*.

Qui fugit, non negat, imo implicite confitetur suam fidem: quapropter fuga in se considerata, est licita.

Per accidens autem potest esse illicita, si scii, alicuius praesentia ad salutem fidelium est necessaria (uti pastoris animarum); si eius praesentia non est necessaria, sed utilis, potest

manere vel fugere (e. g. sacerdos qui non habet curam animarum); si vero eius conservatio bono publico est necessaria, vel si cui imminet periculum proximum negandi fidem, non solum potest, sed debet fugere. Similiter si eius praesentia nullum bonum afferre potest proximo, sed e contra solum malum augere, debet fugere (ex caritate).

APPLICATIO

Fides me facit Deo similem: nam Fide cognosco Deum sicuti est.

Fides est illuminatio totius vitae meae: quid sciunt alii de magnis problematibus vitae humanae? et pro me vix sunt mysteriosa! Omnes illae quaestiones deprimunt illos qui sine Fide sunt, mihi autem omnia sunt pulcherrima et luminosa. Omnia in vita mea accipiunt sensum, et ipse dolor et labor vix adhuc est dolor et labor! convertuntur in fontem gaudii!

O quam gratus esse debeo Deo pro hoc dono Fidei!

Sed non solum me elegit Deus ut Fidem habeam, sed et ut illam apud fratres meos propagare adiuvem. Fides ex auditu: utinam etiam in omnem terram exeat sonus meus. Felicitatem Fidei dedit mihi Deus; volo totis viribus eam fratribus meis communicare. Non sibi soli vivere, sed aliis proficere, est obligatio mea ex Fide quam recepi. Sed quomodo potero aliis lucem praebere Fidei, si in me non est pharus illuminans totam vitam meam?...

CAPUT IV

SPES

§ 1. NOTIONES

151. — Sicut pro fide, ita etiam hic distinguendum est inter habitum seu virtutem spei, spem habitualement et spem actualem seu actum spei.

1. *Virtus seu habitus spei* est facultas infusa, qua homo fit capax supernaturaliter sperandi, h. e. tum anhelandi visionem et unionem cum Deo, tum confidendi in auxilio divino.

De hoc habitu repetenda essent quae supra, n. 129, de habitu fidei sunt dicta.

2. *Spes habitualis*: est ille status animi ex actu spei olim emisso et nunquam retractato procedens.

Illa spes habitualis tum in eo qui possidet habitum spei tum in eo qui eum non possidet est possibilis, et oritur ex actu spei, praesertim ex actu repetito. Nullum autem valorem supernaturalem habet nisi ex virtute infusa spei.

Etiam illa spes potest esse languida vel vivida prout minorem vel maiorem influxum habet in vitam christiani et saepius ad actus spei provocat.

3. *Actus spei* est ille actus quo quis hic et nunc in spem ad Deum se erigit.

Possunt esse actus diversi, uti apparebit ex his quae infra, n. 157 ss. dicemus.

Ille actus etiam potest esse naturalis vel supernaturalis prout

ex virtute seu habitu infuso spei procedit vel non : in homine hoc habitu carente nunquam est supernaturalis, quia ad actus supernaturales nondum est capax; in homine hoc habitu (simul cum caritate) ornato, semper est supernaturalis.

Illi actus ponuntur etiam *implicite* e. g. in oratione petitionis.

152. — **SCHOLION I.** *De relatione spei et timoris.*

Spes nostra est intima certitudo, absque ulla haesitatione; et tamen debet esse timori coniuncta, h. e. timori ex parte nostra. In quantum spes considerat Deum, nulla potest esse haesitatio, nulla pusillanimitas, sed firma certitudo Deum semper esse paratum nobis dare quaecumque nobis sunt necessaria, imo et abundantiora nobis dare. In quantum autem spes nosmetipsos considerat, debet conscia manere nostrae pravitatis et debilitatis, possibilitatis proinde deficiendi a cooperatione cum gratia; ita tamen semper, ut, non obstante nostra pravitate et debilitate, confidamus in clementia divina quae nos non deseret.

153. — **SCHOLION II.** *De honestate spei.*

Spem, quatenus anhelat visionem Dei et unionem cum Eo, vel quatenus confidit in auxilio divino, esse virtutem et actionem bonam, nemo est qui possit negare.

Sed sunt AA. acatholici qui post Lutherum et Calvinum asseruerunt spem tanquam motivum agendi, h. e. observationem obligationum eo quod inde speramus recipere a Deo retributionem, esse malam.

Nemo catholicorum unquam negabit caritatem tanquam motivum spem longe superare perfectione; sed eo quod caritas perfectior est, spes nondum est mala! De cetero, etsi melius sit officia implere quia officia sunt, non tamen vile est officia implere propter praemium, etiamsi praemium esset vilioris generis: nam ad hoc praemium a legislatore datur, ut homines ad finem suum alliciat. Hic vero, in vita Christiana, praemium non est quodlibet, sed est visio Dei, unio cum Deo, caritas Dei! Quid vilis potest inesse, si quis officia sua implet intuitu obtinendae unionis cum Deo?

§ 2. DE HABITU SPEI

154. — PRINCIPIA I. Omnis adultus habitu spei carens, tenetur se ad eum recipiendum praeparare.

Explicatur. *Omnis adultus*: sive nunquam illum possesserit, sive illum per peccatum contra spem perdiderit.

Tenetur: ex iure divino.

Se praeparare: hoc fit eo quod, gratia actuali adiutus, actus spei elicit: illa praeparatio autem nunquam potest esse positiva, ita ut per illam habitum spei mereri valeat. — Evidenter requiritur etiam contritio de omnibus peccatis saltem mortalibus, eo quod virtus spei nonnisi in iustificatione infundatur, haec vero non detur sine contritione de omnibus peccatis mortalibus.

Probat ur. Spes est praeparatio requisita ad iustificationem; qui ergo recusat se ad spem praeparare, implicite recusat se ad iustificationem praeparare; Deus vero nemini concedit iustificationem et gratias infusas, qui non se debite ad eas praeparaverit.

155. — II. Qui donum spei recepit, tenetur illud caute custodire nullique periculo exponere.

Explicatur. *Custodire*: virtus spei perditur per peccatum contra spem.

Nullique periculo: praecipua pericula sunt: nimia adhaesio rebus mundanis, et vita peccaminosa. Nam nimia adhaesio rebus mundanis alienat vitam Christianorum a bonis spiritualibus, et impedit anhelationem rerum divinarum; vita peccaminosa post aliquod tempus potest generare desperationem sive quoad remissionem peccatorum sive quoad possibilitatem sese corrigendi.

156. — III. Qui donum spei recepit, tenetur eius incrementum procurare.

Explicatur. *Incrementum*: habitus spei probabilius crescit simul cum gratia ex omni opere bono et ex receptione Sacramentorum, sed praesertim ex repetitis actibus, ita ut spes repleat totam vitam christiani.

§ 3. DE SPE HABITUALI ET ACTUALI

157. — PRINCIPIUM I. *Omnis homo tenetur a Deo desiderare visionem et unionem beatificam.*

Probatur. Visio et unio beatifica est finis hominis ultimus, et quidem obligatorius (vol. I, n. 12). Ergo illam desiderare similiter est obligatio.

158. — SCHOLION I. *Utrum peccet contra spem qui desiderat semper vivere hic in terra.*

Generatim hoc desiderium non est omnino sincerum ; si quis autem sincere hoc desideraret, peccaret contra spem, in quantum spes includit anhelationem visionis et unionis cum Deo. Tale peccatum esset mortale.

159. — SCHOLION II. *Utrum peccet contra spem qui ex taedio vitae optat mortem.*

Videtur esse defectus spei in quantum spes dicit confidentiam in auxilio divino. Si tamen hoc desiderium mortis habetur simul cum debita patientia et subiectione Divinae Providentiae, non videtur esse peccatum ; si vero ei coniungatur defectus subiectionis Divinae Providentiae, videtur esse peccatum veniale; si ei coniungitur rebellio contra Providentiam, potest imo esse peccatum mortale.

Uti patet, optare mortem non ex taedio vitae, sed ex vero et sincero desiderio unionis cum Deo, non est peccatum, sed actus virtutis.

160. — PRINCIPIUM II. *Omnis homo tenetur semper in Deum confidere ad obtinendas gratias necessarias pro fine ultimo attingendo.*

Explicatur. *Semper:* h. e. quoties scit proprias vires non sufficere.

In Deum confidere: h. e. habere illam fiduciam Deum velle ei

dare omnia necessaria et etiam de facto ea esse daturum, si saltem ipse homo ex parte sua non ponit obstacula.

Gratias necessarias: imprimis gratiam justificationis si eam nondum habet, et omnes gratias actuales ad eam conservandam et augendam.

Pro fine ultimo: tum pro fine ultimo post mortem, tum pro fine ultimo in terris (vol. I, n. 9 et 11).

161. — PRINCIPIUM III. Omnis homo debet confidere in Divinam Providentiam tum pro bono suo spirituali, tum pro bono suo temporali.

Explicatur. Confidere: h. e. intimam habere certitudinem se a Divina Providentia recepturum necessaria, imo et plus quam necessaria; insuper debet habere intimam certitudinem Providentiam Divinam super ipsum vigilare eiusque vitam ad maius eius bonum dirigere.

Bono suo spirituali: h. e. Divina Providentia non tantum dat ei gratias supernaturales, sed etiam circumstantias vitae dirigit in maius bonum spirituale singulorum hominum.

Bono suo temporali: hic requiruntur (et generatim maxime desunt) notiones rectae circa bonum temporale; nec exspectanda sunt miracula ut Deus bono temporali singulorum provideat (etsi Deus non raro talia miracula operatur pro iis qui magna fiducia in ipsum confidunt), cum bonum temporale sit semper bono spirituali subordinandum, et malum temporale semper possit in bonum spirituale adhiberi. Praesertim autem considerandum est, multa sic dicta mala temporalia subiective tantum esse mala propter nostrum defectum rectae intelligentiae, multa vero alia provenire ex nostris defectibus, caractere, imo et mala voluntate.

162. — PRINCIPIUM IV. Omnis homo tenetur ex spe vivere.

Explicatur. Ex spe vivere: h. e. debet in omnibus ita se tradere Divinae Providentiae, sicut filius confidit in patre suo; debet magis ac magis crescere in illa fiducia, ita ut totam vitam suam tradat in manum Patris, omnesque vitae circumstantias acceptet ut dispositiones Divinae Providentiae.

163. — SCHOLION I. *De desperatione.*

Desperatio est actus vel status animi in quo quis putat se a Deo non fore accepturum vel beatitudinem sive media necessaria ad illam obtinendam, vel necessaria ad honeste vivendum.

Desperatio ergo imprimis est actus intellectus, iudicium. Malitia autem eius consistit in eo quod voluntas huic iudicio haeret, quamvis Revelatio abundanter manifestaverit infinitam Misericordiam Divinam, paratam omnes homines adiuvere.

Ab hoc distinguenda est illa pusillanimitas qua aliquando etiam homines pii torquentur propter incertitudinem salutis et timorem ne Deus permittat eos ex fragilitate labi in peccatum mortale in eoque mori. Hic certe est defectus spei, sed non est desperatio; plerumque imo non erit nisi tentatio contra spem vel scrupulositas, nullumque constituet peccatum. Quodsi in illo timore exaggerato haeret, poterit esse peccatum veniale, raro autem peccatum mortale.

Similiter si quis ex pravo habitu peccare solet, et dicit se desperare de possibilitate sese corrigendi, generatim non agitur de vera desperatione, sed potius de pusillanimitate: non tam de auxilio gratiae, sed potius de propria cooperatione desperat: quare hoc non est peccatum desperationis, sed tales sunt ad maiorem confidentiam in gratiam exhortandi et ad bonam voluntatem in cooperando; interim eis exponatur doctrina de habitu retractato seu de habitu non-voluntario, qui in quantum ei obstat bona voluntas, potest minuere imputabilitatem actus (vol. I, n. 53).

Vera autem desperatio est peccatum mortale ex toto genere suo, h. e. semper est peccatum mortale, si saltem sufficiens est intellectus et libertas.

Causae desperationis sunt praesertim defectus vitae fidei (n. 143-144) et vita peccaminosa. Remedium est meditatio mysteriorum fidei et parabolarum, Dei misericordiam infinitam manifestantium.

164. — SCHOLION II. *De praesumptione.*

Praesumptio est exaggeratio spei in quantum confidit a Deo recipere quod legitime ab eo exspectare non potest. Unde, sicut

diversa sunt obiecta spei, ita etiam diversi sunt actus praesumptionis :

1. praesumptio qua quis confidit obtinere beatitudinem propriis viribus sine adiutorio gratiae: haec includit haeresim pelagianam vel semi-pelagianam ;

2. praesumptio qua quis confidit obtinere beatitudinem sine propria cooperatione : haec includit haeresim lutheranam vel quietisticam ;

3. praesumptio qua quis confidit obtinere adiutorium Dei ad malum perpetrandum (e. g. ad vindictam) : haec includit blasphemiam contra sanctitatem Dei;

4. praesumptio qua quis peccat vel in statu peccati manet eo quod Deus est misericors: haec est simplex praesumptio; in quodam gradu iam invenitur in illo qui in peccato mortali vivens conversionem suam (saltem per contritionem perfectam) procrastinat; similiter in eo qui levi animo peccata (etiam venialia) committit eo quod tam facile per confessionem condonantur; sed praesertim habetur in eo qui ex misericordia Dei sumit motivum ad peccandum;

NOTA. Qui autem dum peccat adhuc sperat veniam, sed non ex futura venia ansam sumit ad peccandum, non committit peccatum praesumptionis.

5. praesumptio qua quis a Deo exspectat quae ab eo exspectare non potest e. g. cognitionem rerum absconditarum vel donum praedicationis sine sufficienti praeparatione.

NOTA. Qui autem cum debita reverentia et submissione petit a Deo cognitionem necessariam vel manifestationem divini beneplaciti qua indiget et quam aliunde colligere non potest, nullo modo est praesumptuosus.

6. praesumptio qua quis in periculum sive spirituale sive temporale se confert absque motivo proportionate, a Deo exspectans ut ex eo eum liberet, etiam per miraculum. Cavendum autem est ne hic praesumptio dicatur quod de facto est altissima spes! Praesumptio est e. g. quod diabolus Christo proposuit, scii, ut prosiliret ex pinnaculo templi, simpliciter ad videndum utrum Deus adjuvaret illum ; sed altissima erat spes, quando Petrus

dixit Iesu: iube me ad te venire super undas maris. Similiter altissima est spes, si quis in honorem Dei incipit opus necessarium (e. g. institutum caritatis) sine capitali pecunia, solum confidens in Divinam Providentiam. In his, dummodo habeatur debita reverentia et submissio, habetur potius expressio spei.

Praesumptio quae includit haeresim vel blasphemiam, est peccatum mortale ex toto genere suo; alia peccata praesumptionis sunt peccata mortalia vel venialia iuxta gravitatem materiae.

APPLICATIO

Spes mea, gaudium meum.

Fundamentum spei nostrae sunt omnes actus divinae bonitatis et misericordiae, quibus me inter tot alios elegit ut me crearet, me redimeret, me vocaret ad fidem, sacerdotium, sanctitatem; omnia illa mysteria fidei, mysteria misericordiae; omnes illae gratiae particulares quibus animam meam replevit. Tota vita mea est fundamentum spei, — et propter hoc causa gaudii et laetitiae.

Habitualis laetitia animae, erit expressio spei meae. Quomodo possum recordari fundamenti spei meae, et simul esse tristis? Creatus, redemptus, baptizatus, insertus in Corpus Christi mysticum, filius Dei, frater Christi, praedilectus, omnibus gratiis repletus, omnipotenti Providentia paterna protectus — quomodo possum esse tristis? Dolores corporis et animi possunt ad tempus me affligere, sed semper consolabor in sancta laetitia spei meae.

CAPUT V

CARITAS

§ 1. NOTIONES

165. — Voces amor, dilectio, caritas, solent aequè adhiberi ad appetitum voluntatis ad bonum designandum, attamen cum notis particularibus. Amor est terminus magis generalis, qui etiam appetitui sensitivo, imo in animalibus irrationalibus, applicari potest. Dilectio, cum implicet notionem seligendi, solum pro entibus rationalibus adhibetur. Caritas vero quandam nobilitatem dilectionis et amoris implicat, et proinde melius amorì Dei convenit.

Amor seu caritas distinguitur duplex: amor concupiscentiae et amor benevolentiae.

Amor concupiscentiae est ille quo homo amat obiectum quia est sibi bonum. Ab illo autem distinguendus est ille appetitus quo homo aliquam rem vult habere, sed solum propter propriam utilitatem et delectamentum; ille appetitus, verus amor, multo minus caritas, vocari nequit, quia de facto homo non aliam rem, sed seipsum quaerit; ille appetitus non est stabilis, sed cadit cum utilitate vel delectabilitate obiecti, et in eo homo nullo modo exit extra propriam personam, quod est proprium amoris. Sed amore concupiscentiae de quo hic loquimur, homo vere amat obiectum in se, etsi motivum huius amoris sit eius bonitas relativa. Ita e. g. mendicus potest amare suum benefactorem eo quod semper ab eo accipit eleemosynam; talis amor si est verus, non cadit eo quod e. g. benefactor factus est incapax ulterius

dare eleemosynam: non enim seipsum diligit, sed ipsum benefactorem vere diligit. Hic amor si est ad Deum, solet vocari *caritas imperfecta*.

Amor benevolentiae: est ille quo homo amat obiectum tanquam bonum in se, h. e. amat obiectum quia in se continet perfectionem. Illo amore homo gaudet de omni bono seu perfectione quod obiectum iam possidet, eique exoptat bonum seu perfectionem quam nondum habet. Illo amore homo *non attendit* ad bonum quod inde sibi proflui possit, etsi de facto in homine talis amor non longe duraret si non esset mutuus! Ille amor etiam vocatur *amor amicitiae*, quia inter veros amicos invenitur, et sine illo vera amicitia esse non potest. Ille si est ad Deum, etiam vocari solet *caritas perfecta*.

Sicut pro fide et spe, etiam hic distinguendum est inter habitum seu virtutem caritatis, caritatem habitualement et caritatem actualement seu actum caritatis.

1. *Virtus seu habitus caritatis* est facultas infusa, qua homo fit capax supernaturaliter Deum amare (seu amare sicut oportet).

Potest quidem homo sine hac virtute infusa Deum amare, etiam ut summum bonum, sed non sicut oportet, non supernaturaliter, h. e. ita ut valeat ad finem hominis attingendum. Haec virtus est donum Dei omnino gratuitum, quod in momento iustificationis gratis datur, et quo omnes actus amoris illius hominis sunt supernaturales.

Hic habitus perditur quolibet peccato mortali.

NOTA. Hic habitus infusus caritatis probabiliter reddit hominem capace non tantum ad supernaturaliter amandum Deum, sed etiam ad supernaturaliter amandum proximum: amor Dei et proximi unum sunt. Hic autem de caritate erga proximum non agimus, quia solum de nostris obligationibus erga Deum est sermo.

2. *Caritas habitualis* est ille status animae amantis ex actu amoris olim emisso et nunquam retractato procedens.

Illa caritas habitualis esse potest tum in eo qui virtutem caritatis possidet tum in eo qui illam virtutem non possidet, sed sine virtute infusa nullum valorem supernaturalem habet. Cum autem actum caritatis *perfectae* a non-iustificato elicited, ex mi-

sericordia Dei (non ex propria virtute) *semper* gratia Justificationis sequatur, ille actus caritatis perfectae hominis non-iustificati, etsi in se sine ullo valore, accedente gratia Justificationis seu virtute infusa caritatis, transformatur in actum valoris aeterni.

3. *Actus caritatis* est ille actus quo quis hic et nunc amore se Deo iungit.

Caritatis autem actus voluntas diversimode operatur:

a) *Complacentia*: qua voluntas gaudet de perfectione Dei eique congratulatur.

b) *Desiderio*: quo voluntas optat Deo perfectionem quam non habet, gloriam scii, externam semper maiorem: unde orat: Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, sanctificetur nomen tuum, etc.

Simul autem tristatur de peccatis tum suis tum aliorum, quia sunt diminutio illius gloriae divinae.

c) *Desiderio unionis*: qua voluntas desiderat semper vivere et uniri cum Deo.

d) *Amore oboedientiali effectivo*: quo voluntas vult effective in propria vita (et in quantum potest in vita aliorum) augere gloriam Dei externam per perfectam subiectionem eius voluntati.

Unde actum caritatis *implicite* quis elicit quoties quodlibet opus bonum facit vel legem observat « propter Deum ».

§ 2. DE HABITU CARITATIS

166. — PRINCIPIA I. Omnis adultus habitu caritatis carens, tenetur se ad eum recipiendum praeparare.

Explicatur. Omnis adultus: sive eum nunquam possesserit sive eum per peccatum mortale perdiderit.

Tenetur: ex iure divino tanquam ad medium absolute necessarium ad salutem.

Se praeparare: hoc fit per actum contritionis de omnibus peccatis, saltem mortalibus, coniunctum (si agitur de baptizato) cum Sacramento Paenitentiae saltem in voto (cf. vol. ITT, n. 135 et 140).

Probatur. Caritas et iustificatio saltem ita intime coniunguntur, ut obligatio ad finem supernaturalem iam in hoc mundo (vol. I, n. 12), inducat obligationem possidendi habitum caritatis.

167. — II. Qui donum caritatis recepit, tenetur illud caute custodire nullique periculo exponere.

Explicatur. *Custodire*: virtus caritatis perditur per omne peccatum mortale.

Nullique periculo: periculum pro virtute caritatis est omne periculum peccati mortalis (cf. vol. I, n. 205), sed etiam vita tepida et peccata venialia deliberata, quia haec viam sternunt ad peccatum mortale.

Probatur. Caritas cum iustificatione saltem ita intime colligatur, ut una sine alia exsistere nequeat.

168. — III. Qui donum caritatis recepit, tenetur eius incrementum procurare usque ad summam caritatem.

Explicatur. *Incrementum*: virtus caritatis crescit per receptionem Sacramentorum et per omnia opera bona, sed praesertim per repetitos actus amoris, imprimis caritatis perfectae. Cum autem probabilius etiam caritas proximi directe ex hac virtute infusa originem trahat, probabilius etiam per actus caritatis proximi magis quam per alia opera bona, hic habitus infusus crescit.

Probatur. Sequitur ex obligatione tendendi ad perfectionem christianam (vol. I, n. 12).

§ 3. DE CARITATE HABITUALI ET ACTUALI

169. — PRINCIPIUM I. Omnis homo tenetur habitualiter Deum amare amore efficaci et appetitive summo sine modo, et ab eius amore nunquam desistere.

Explicatur. *Habitualiter*: hoc supponit illum, quando primum Deum cognovit, actum amoris elicuisse illumve (etiam implicite) revocatum renovasse.

Amore efficaci: h. e. non sufficit affective Deum amare, sed ille amor debet hominem movere ad omnia officia sua implenda.

Appretiative summo: haec appretiatio debet esse in voluntate, non autem requiritur in affectibus sensitivis. Voluntas debet esse talis, ut velit omnibus renuntiare potius quam Deo; ad hoc autem non requiritur (imo maxime dissuadendum est, ne voluntas fiat pusillanimis) ut voluntas comparisonem instituat inter singulas creaturas et Deum, et inquirat utrum huic in concreto velit renuntiare potius quam Deo. Sufficit ut voluntas in genere velit Deum super omnia.

Sine modo: ad exemplum Christi, qui nunquam, neque in amore erga Deum neque in amore erga nos, dixit: sufficit!

Probat ur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et in tota anima tua et in tota mente tua (Mt. 22, 37).

Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus; et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus (Mt. 10, 37).

170. — PRINCIPIUM II. Omnis homo tenetur actum amoris Dei elicere saltem a) quando primum Deum cognovit; b) postquam amorem habituales per peccatum mortale abruptit; c) in articulo mortis.

Explicatur. *Saltem*: utrum aliis temporibus etiam teneatur explicitum actum amoris elicere, difficile est probatu. Actus implicitos utique elicere debet quoties legem aliquam observare seu obligationem aliquam implere debet.

Quando primum Deum cognovit: h. e. quando sufficientem usum rationis acquirit, vel quando instruitur de existentia Dei.

Postquam... abruptit: hic actus continetur in actu contritionis; quodsi Sacramentum Paenitentiae recipere non potest, hic actus debet esse contritionis perfectae (vol. III, η. 135 et 140).

In articulo mortis: ita saltem videtur esse rationabile: in articulo enim mortis, quando agitur de definitiva acquisitione finis supremi, rationabile videtur ut anima in quantum potest in actu supremi amoris Dei discedat.

171. — SCHOLION I. *De zelo gloriae Dei.*

Cum caritas perfecta sit amor benevolentiae, qui scii, non solum gaudet de perfectione obiecti sui amoris, sed etiam desiderat ei omne bonum dare quod potest, huic caritati perfectae intime connexus est zelus gloriae Dei, h. e. illa cura procurandi ut sive in propria vita sive in vita aliorum et societatis, Deus magis cognoscatur, honoretur, glorificetur; ut Corpus Christi Mysticum eiusque sancta Ecclesia ubique crescant et floreant splendore operum et virtutum.

Cum hic sit zelus gloriae Dei, patet ex obligatione caritatis, etiam fluere obligationem zeli Dei.

172. — SCHOLION II. *De odio Dei.*

Hic non agitur de illo odio Dei, quod implicite continetur in omni peccato mortali, sed de odio explicito, quod est contrarium caritatis. Hoc odio homo vult malum Deo (etsi sciat se inaniter velle), quia Deum considerat ut sibi malum, vel, adhuc peius, quia vellet Deum subire malum.

Uti patet, sicut amor Dei est primum et maximum praeceptum, odium Dei est pessimum peccatum.

173. — SCHOLION III. *De acedia.*

Acedia est taedium seu fastidium rerum spiritualium. Sicut caritas gaudet in rebus spiritualibus, ita acedia in eis fastiditur. Generatim oritur ex pigritia, qua homo repugnat a conatibus in vita christiana necessariis; non est mala voluntas, sed defectus bonae voluntatis!

Acedia merito inter « vitia capitalia » enumeratur, nam ex ea naturaliter fluit torpor et negligentia in officiis adimplendis et legibus servandis; inde pusillanimitas quae usque ad desperationem crescere potest, cum videat vitam christianam absque conatibus et bona saltem voluntate (a quibus abhorret) esse impossibilem. Deinde, cum in vita christiana gaudium et satisfactionem invenire non valeat, facile eas quaeret etiam in illicitis delectationibus.

Acedia ergo videtur potius esse status peccati quam peccatum

distinctum (vol. I, η. 192), et tunc est peccatum mortale vel veniale prout ad graves vel leviores transgressionem obligationum inducit. Quandoque autem illud taedium in actum prorumpit, ita ut homo tristetur de sua vocatione ad vitam christianam, ad vitam sacerdotalem, ad vitam religiosam, vel in genere de via perfectionis inceptae; in illa tristitia incipit cogitare de hac via bona deserenda, imo eam deserit: uti patet talis acedia non tantum est status peccati, sed etiam peccatum actuale et quidem mortale.

Remedium contra acediam est frequens meditatio tum seque-
larum acediae, tum pulchritudinis et gaudii vitae vere Christianae.

APPLICATIO

Deus caritas est! ... et ego? nonne et ego totus caritas esse deberem?

In Baptismo data est mihi capacitas amandi Deum supra naturam, capacitas autem non absoluta, sed relativa: ipsam meam capacitatem augere possum et debeo — usque ad ultimum momentum vitae meae.

In morte finietur in me possibilitas augendi meam capacitatem amandi Deum, et pro tota aeternitate stabilietur haec mea capacitas: quantum tunc dolebo quod non magis in me illam auxerim! Volo ergo ex nunc totis viribus conari ut illam capacitatem in me augeam... Sed quid sunt pauperes mei vires? Supple ergo in me bone lesu, amator amantium, quod pauperibus viribus meis in me perficere non valeo, ut in illo supremo momento anima mea in exstasi amoris discedere possit!

LIBER II

De officiis erga seipsum

174. — Caritas venerationi iuncta, compendium est officiorum nostrorum erga Deum: caritas venerationi iuncta erga nosmetipsos, compendium est officiorum hominis erga seipsum.

Amor sui nullo modo est egoismus, sed, sicut caritas Dei et caritas proximi, vera virtus Christiana. Egoismus est vitium quo homo, propter proprium commodum, aliorum iura laedit; caritas autem sui est virtus qua homo secundum legem Dei propriam perfectionem quaerit.

Officia hominis erga seipsum, sicut officia erga Deum, triplex habent fundamentum caritatis: caritatem erga seipsum, erga Deum, erga proximum.

Homo tenetur officia sua erga seipsum implere ex caritate erga seipsum. Caritas enim ordinata sui requirit ut homo rationabiliter quaerat propriam perfectionem, ad quam ducunt officia erga seipsum.

Ex caritate erga Deum. Caritas enim Dei requirit ut homo tum dona Dei conservet et amplificet, tum per propriam perfectionem Deum glorificet. Insuper Christus, cui Pater omnem tradidit potestatem, pretiosi Sanguinis effusione meruit ut omnes homines scipsos efficiant perfecta membra Corporis eius Mystici.

Ex caritate tandem erga proximum. Homo enim natura sua est ens sociale, et uniuscuiusque status influit in statum societatis: quo maior est perfectio singulorum, eo altior est etiam normalis gradus civilisationis: unde omnes et singuli suum conferre debent ad bonum communitatis per propriam perfectionem, quae attingitur in impletionem officiorum erga seipsum. Insuper homo est membrum Corporis Christi Mystici, et maior minorve perfectio alicuius membri physicum influxum (supernaturalem) habet in sanctificationem omnium membrorum: omnia membra in perfectione singulorum magis perficiuntur per hoc quod vocamus Communionem Sanctorum.

CAPUT PRAEVIUM

DE CARITATE ERGA SEIPSUM

175. — PRINCIPIA I. Omnis homo tenetur erga seipsum habere caritatem fundatam in aestimationem donorum Dei in seipso.

Explicatur. *In aestimationem donorum Dei*: illa dona sunt tum talenta naturalia tum etiam dona supernaturalia. Talis caritas nullo modo ducere potest ad egoismum neque ad elationem sui et superbiam, sed necessario ducit ad omne genus virtutum : devotionis, gratiarum actionis et laudis erga Deum, humilitatis et magnanimitatis erga seipsum, caritatis erga proximum; omne peccatum ei fiet abominatio, quia omne peccatum, etiam minimum, etiam secretissimum, est vilipendium donorum Dei in seipso.

Probat ur. Christus posuit caritatem erga seipsum normam caritatis erga proximum : Diliges proximum tuum sicut teipsum (Mt. 22, 39). Ergo vult ut homo etiam seipsum amet.

176. — II. Caritas erga seipsum debet esse subiecta caritati erga Deum; generatim autem debet ceteris paribus praeferri caritati erga proximum.

Explicatur. *Subiecta*: h. e. homo debet semper amare Deum magis quam seipsum, nec potest unquam quidquam facere (peccatum) quo caritatem erga Deum laedat, quantumvis commodum sibimetipsi afferre videatur.

Generatim : sunt scii, quaedam exceptiones quibus licet, etiam

ceteris paribus, caritatem erga proximum praeferre caritati erga seipsum. Hoc nunquam licet in rebus spiritualibus necessariis, ita ut nunquam liceat quodlibet vel minimum peccatum committere propter proximum; licet autem in rebus spiritualibus non necessariis: e. g. licet ex caritate erga proximum renuntiare indulgentiae. Ulteriora vide infra, n. 371, ubi de ordine caritatis erga proximum.

Ceteris paribus: scii, si agitur de bonis eiusdem ordinis vel eiusdem valoris. Ita proprium bonum spirituale praeferendum est bono spirituali proximi; bonum autem spirituale proximi necessarium quod aliter obtineri nequit praeferendum est proprio bono corporali, etiam vitae, etc.

NOTA. Vita humana autem tot elementis est complexa, ut practice vix unquam cetera omnia paria sint: requiritur sensus moralis et caritatis tenerae ad recte iudicandum quandonam caritas sui vel proximi praevalere debeat.

PROBATUR. Prima pars patet: Deus enim amandus est super omnia, etiam supra seipsum (cf. n. 169).

Altera pars: unusquisque homo uti persona responsabilis de propria vita, stat coram Deo; secundarie tantum respondere debet de vita proximi. Quapropter tenetur primum de proprio bono curare, secundarie vero de bono proximi.

APPLICATIO

Merito dicit S. Augustinus speciale mandatum non requiri ad hoc ut homo seipsum amet. Nullum autem officium est quod homo tam facile exaggeret et detorqueat. Verus amor sui, amor sui christianus, est nobilitas animi, illa nobilitas quae ex Deo est. Vera ergo caritas erga seipsum necessario coniungitur humilitati quae scit quidem nobilitatem suam, sed conscia etiam est hanc nobilitatem ex Deo esse. Vera caritas erga seipsum necessario coniungitur gratitudini activae erga Deum, qua homo conatur ex hac nobilitate maiorem quam potest laudem Deo referre.

SECTIO I

RELATE AD PROPRIAM PERSONALITATEM

CAPUT I

DE TALENTIS

177. — **PRINCIPIA I.** Omnis homo tenetur talenta a Deo accepta intra mensuram propriae potentiae evolvere et amplificare, usque ad perfectionem ad quam Deus eum praedestinavit.

Explicatur. *Talenta*: talenta vocantur omnes capacitates naturales et supernaturales quibus Deus talem hominem instruxit. Non autem dicitur: omnia talenta; ne quis putet se teneri omnes suas capacitates excolere: potest enim quis habere plures capacitates quas omnes simul excolere non valet. Quapropter additur:

Intra mensuram propriae potentiae: hoc est in duplici sensu intelligendum, scii, quod quinque talenta debeant alia quinque referre, duo debeant alia duo referre, unum vero debeat etiam aliud referre; sed etiam significat quod homo non debet ambitiose velle plus praestare quam talenta eius permittunt. Quodsi plures habet capacitates quas omnes simul excolere non valet, debet illa eligere quae magis conferunt ad vocationem ad quam Deus eum praedestinavit; quodsi ad illam indifferentes sunt, potest libere eligere.

Evolvere et amplificare: sicut ipsa vox «talenta» est figura

styli, ita et « alia quinque vel duo referre » similiter est figura styli. Homo non potest sibi acquirere talenta alia, sed omnia dona Dei sunt; potest autem (et debet) diligenti exercitio illa talenta evolvere et amplificare, talenta latentia manifestare, manifesta ad perfectionem ducere.

Praedestinavit: Deus non tantum homines praedestinat ad salutem et visionem beatificam, sed et ad locum proprium in Corpore Christi Mystico, quod est humanitas. Omnis homo habet finem communem qui est glorificatio Dei hic in terris et visio beatifica in coelo; sed et habet finem particularem ad quem Deus eum dirigit. Hoc clarius apparet in vitis magnorum hominum et sanctorum, hoc autem item valet in vita vel minimi filiorum hominum: in domo Patris mei mansiones multae sunt (Io. 14,2); nam et corpus non est unum membrum, sed multa; si dixerit pes: quoniam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore?... nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit (1 Cor. 12, 14 ss.). Hic finis particularis utique fini ultimo communi subordinatur et quasi quid accidentale accedit; est tamen vera praedestinatio divina, cui homo se conformare tenetur, non quidem sub paena exclusionis a fine ultimo communi, sed tamen vere tenetur. Haec autem praedestinatio generatim erui debet tum ex capacitatibus et talentis subiecti tum ex circumstantiis vitae.

Probat ur. Ex parabola de talentis Mt. 25, 14ss.: qui talentum suum non ampliavit, non tantum nullum praemium recipit, sed punitur: Et inutilem servum eiicite in tenebras exteriores: illic erit fletus et stridor dentium.

178. — II. Omnis homo tenetur iuxta talenta sua sibi eligere professionem.

Explicatur. *Tenetur*: h. e. qui nullam professionem eligit, sed in otio vitam transit, peccat contra seipsum et contra societatem.

Iuxta talenta sua: h. e. debet sibi eligere professionem ad quam exercendam capacitatem requisitam habet. Plerumque autem talenta non ita determinant professionem ut inter plures eligere non possit. Contra hanc obligationem autem peccat tum ille qui

e. g. ex ambitione vult professionem eligere ad quam capacitates requisitas non habet, tum parentes alique qui ex similibus motivis volunt iuniores urgere ad professionem ad quam non sunt capaces.

Eligere: h. e. non debet sine necessitate hanc suam professionem mutare, etiamsi nova pariter sit iuxta talenta sua: hoc sequitur ex ipsa notione professionis uti status stabilis.

Professionem : Professio est status stabilis in quo quis labore suo tum sibi necessaria ad vivendum acquirit, tum societati humanae inservit. Illa professio ergo est medium tendendi ad finem suum particularem seu implendi locum ad quem Deus singulos homines praedestinavit in Corpore Christi Mystico, de quo in principio praecedenti. Vocatur professio status stabilis: hoc autem non significat hominem non posse professionem suam mutare: si circumstantiae vitae mutantur vel si aliter professio apparet non amplius subministrare necessaria ad vivendum vel servitio societatis humanae inservire, potest, imo debet quandoque, homo aliam sibi professionem iuxta talenta sua eligere.

NOTA. 1. Materfamilias iam habet professionem suam a natura designatam: ista generatim ei iam praebet occupationes sufficientes, ut alios labores iam quaerere non debeat; insuper sufficienter societati humanae inservit. Cum ipsa unum corpus cum marito efficiat, participat etiam professioni eius. Abusus est in societate, et proinde huic mederi societatis officium est, si materfamilias debet extra familiam laborare ad necessaria pro vitae sustentatione acquirenda.

2. Status clericalis vel religiosus, etiam reclusorum, non minus quam alii status, est professio quae societati humanae inservit.

179. — III. Omnis homo tenetur in hac sua professione diligenter laborare.

Explicatur. *In hac sua professione*: quam sibi elegit hic et nunc.

Diligenter laborare: h. e. nemini licet in otio dies suos transigere; etiam si labore suo non indiget ad vitae necessaria acquirenda, laborare debet in servitium humanitatis, ut locum impleat ad quem Deus eum in Corpore Christi Mystico praedestinavit. Labor autem habetur triplicis speciei: labor qui vocatur corpo-

ralis seu manualis, labor intellectualis seu studium, et labor administrativus seu organizativus (ad quem referuntur etiam officia gubernii).

Probatur. Iam ante peccatum originale Deus posuit hominem in hortum ut illum coleret et custodiret (Gen. 2, 15).

Post peccatum autem labor factus est paena et homo in sudore vultus sui panem suum manducare debet (Gen. 3,17).

Etiam Christus laboravit prius labore manuum, deinde in sua professione Messiae.

S. Paulus gloriatur se praeter laborem sacri ministerii etiam manibus suis sustentationem sibi acquisivisse (Act. 18,2; 1 Cor. 9; 2 Thess. 3,6), et concludit: Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete nihil operantes, sed curiose agentes. Iis autem qui huiusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Iesu Christo ut cum silentio operantes suum panem manducent (2 Thess. 3, 10).

APPLICATIO

...Ne nos qui plus ceteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur, ab auctore mundi inde gravius iudicemus. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse humilior atque ad serviendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione (S. Greg. M., *Horn. 9 in Evang.*; Comm. Conf. Pont., III Noct.).

Et inter haec dona eminet tempus... Tempus meum non est, sed Dei, Corporis Christi Mystici seu societatis humanae. Ego sum administrator tantum temporis mei, sed illud in honorem Dei in utilitatem proximi administrare debeo, h. c. utili labore implere teneor.

Labor ergo mihi non sit dura necessitas, sed munus quod Deus mihi affidavit in Corpore Christi Mystico adimplendum. Certe est et manet paena peccati, sed a Christo sanctificata: iugum enim meum suave est et onus meum leve (Mt. 11,30).

Professio ergo mea nihil aliud est nisi munus meum, locus meus in Corpore Christi Mystico, et proinde est honorifica. Illum locum mihi eligere non pertinet ad me, sed ad Deum : ad me pertinet illum implere!

Etsi professio sit status stabilis, Deus tamen potest me ab illa revocare. Sacerdos sum utique in aeternum, professione religiosa Deo sacratus sum in aeternum, sed intra limites sacerdotii vel status religiosi, multae adhuc sunt professiones diversae, ad quas Deus per Superiores me destinare potest, a quibus autem similiter, sive per Superiores sive per circumstantias vitae, potest me revocare. Una debet esse mea praeoccupatio : in quacumque professione est praedestinatio Dei, ibi etiam debeo in omni diligentia laborare propter Deum et proximum.

CAPUT II

CHARACTER

§ 1. IN GENERE

180. — PRINCIPIUM. Omnis homo tenetur characterem suum formare ita ut in ipso resplendeant virtutes Christi.

Explicatur. Characterem: cf. vol. I, n. 32.

Formare: Omnis homo nascitur caractere quodam dotatus, in quo maxime influunt temperamentum, constitutio corporis, haereditas corporalis, etc. Ille autem character natus potest ac debet formari, imprimis tempore educationis, sed etiam per totam vitam: tempus enim educationis non ponitur « ad finiendam obligationem », sed « ad urgendam obligationem »! Nec unquam potest quis dicere: ita est character meus. Si ita est character meus, haec non est ratio male agendi, sed characteris formandi et reformandi. Character est talentum, character sunt vires quae possunt ad bonum vel ad malum adhiberi. Omnis character habet sua bona quibus facilitatur propensio ad bonum (sed quae exaggerata etiam fiunt mala!), et habet sua mala quibus facilitatur propensio ad malum, sed quae possunt etiam dirigi ad bonum: officium ergo est hominis, bona characteris excolere et impedire ne in malum vertantur, et simul mala characteris refrenare et in bonum dirigere. Hoc est characterem formare. Character potest esse excusatio seu imminutio imputabilitatis pro actu praeterito (vol. I, n. 32), nunquam autem excusatio pro actione praesenti vel futura.

Resplendeam virtutes Christi: character est enim modus prae-

dominans agendi : si ergo in eo resplendent virtutes Christi, praedominat in vita illius hominis perfectio Christiana, qui est finis omnis hominis hic in terris (vol. I, n. 11 et 14).

§ 2. QUAEDAM VIRTUTES IN SPECIE

Hic tractamus de quibusdam virtutibus quibus character omnis hominis in imitationem virtutum Christi ornari debet, sive ad eas ex natura sua iam inclinetur, sive eas arduo labore exercere et acquirere debeat. Aliae utique adhuc sunt virtutes quas homo colere debet; hic autem de illis praecipuis agimus quae potius tanquam notae sui characteris cum ornare debent.

1. *Humilitas.*

181. — NOTIO. Humilitas est virtus qua homo de seipso iudicat sicuti est.

Explicatur. *Indicat:* iudicium est comparatio cum norma; homo humilis tanquam normam sumit non alios (sive meliores sive peiores se), sed seipsum: seipsum comparat sibiipso; quod est, comparat illi quod esse potuit, tam in malo quam in bono; quod est, comparat illi quod potuisset esse in malo, si gratia Dei cum non praeservasset; quod est, comparat illi quod potuisset (et debuisset) esse in bono, si gratiae Dei semper cooperatus fuisset. Hoc considerans Deo gratias agit quia eum non plus peccare permisit et seipsum pro vili habet eo quod bona non fecit quae facere potuisset et debuisset; unde etiam non audet seipsum meliorem aestimare aliis.

Sicuti est: unde solet dici: humilitas est veritas. Vera humilitas ergo non est, in se negare dona et talenta quae Deus dedit, sed scire se illa dona et talenta non habere nisi ex Deo. Vera humilitas non est de se dicere mala quae non fecit (nec credit!), sed scire se ex se esse ad multa peiora capacem, iuxta illud verbum : omnis homo nascitur in labiis habens osculum ludae cum possibilitate illud dandi aliquando. Quare verus humilis libenter

opprobria et convicia sustinet, sciens se pro sua vilitate (possibilitate peccandi) multa maiora mereri; sciens insuper talia esse inhaerentia statui naturae lapsae in quo propter peccatum originale vivimus.

182. — **NECESSITAS.** Discite a me quia mitis sum et humilis corde (Mt. 11,29). Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (1 Petr. 5,5). S. Augustinus, *Epist. ad Diosc.*, n. 22 (PL 33, 442): Non aliam tibi ad capessendam et obtinendam veritatem viam munias, quam quae munita est ab illo, qui gressuum nostrorum tanquam Deus vidit infirmitatem. Ea autem est prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, et quoties interrogares hoc dicerem, non quo alia non sunt praecepta, quae dicantur, sed nisi humilitas omnia, quaecumque bene facimus, et praecesserit et comitetur et consecuta fuerit, et proposita quam intueamur, et opposita cui adhaereamus, et imposita, qua reprimamur, iam nobis de aliquo bono facto gaudentibus totum extorquet de manu superbia. Vitia quippe cetera in peccatis, superbia vero etiam in recte factis timenda est, ne illa quae laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur.

183. — **SCHOLION I.** *De Ambitione.*

Ambitio est tendentia ad magna et honorifica facienda. Haec ambitio, dummodo sit moderata intra fines propriorum talentorum, nullo modo humilitati opponitur (n. 181). Facile autem ambitio excedit limites et impellit praesertim ad ambienda munera ad quae capacitas deest. Talem ambitionem esse vitium reprimendum patet. Huic tamquam causae etiam imputanda sunt omnia damna ex mala impletione muneris oritura (cf. etiam, n. 238).

184. — **SCHOLION II.** *De Modestia.*

Ad humilitatem refertur modestia, quae est virtus qua homo solet in modo agendi et loquendi omnia vitare quae attentionem aliorum in se convertunt. Ad illam autem pertinet moderatio in qualitate et ornatu vestium. Praesertim mulieribus licet maio-

rem pretiositatem et ornatum vestium quaerere, dummodo propter hoc alia officia non laedantur, expensae non superent id quod rationabiliter expendi potest nec scandalum aliis praebeatur (cf. n. 339).

185. — SCHOLION III. *De Simplicitate.*

Simplicitas est virtus qua homo nihil speciale sibi quaerit, neque apparatus externum, neque luxum, neque specialem considerationem ex parte aliorum.

Haec virtus valde connexa est cum humilitate et modestia. A Domino commendatur quando dixit: estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae (Mt. 10,16), imo uti necessaria proponitur: nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum.

186. — SCHOLION IV. *De Superbia.*

Superbia est vitium humilitati directe oppositum, quo quis sese existimat supra id quod revera est, aliosque proinde despiciat. Unde superbia est, bonum sibi proprium tribuere, etiamsi sit verum; a fortiori bona non-vera sibi tribuere; superbia est, negare (etiam mere interne) propriam defectibilitatem. Sed insuper superbia est etiam non velle ab aliis iniurias pati: nam hoc implicite nihil aliud est quam non velle agnoscere nos vivere in statu naturae lapsae.

2. *Mansuetudo.*

187. — NOTIO. Mansuetudo est virtus qua homo non nisi secundum rectam rationem sese opponit iniuriis.

Explicatur. *Secundum rectam rationem*: potest homo contra rectam rationem sese opponere (vel non opponere) iniuriis per defectum vel per excessum. Per defectum peccat contra rectam rationem quando non sese opponit iniuriis quibus sese opponere debet (ignavia, cf. n. 193), per excessum quando se ultra modum opponit: actus huius excessus vocari solet iracundia, habitus irascibilitas (ira vocatur ipsa passio, quae per se est indifferens).

Sese opponit iniuriis: iniuriae sunt non tantum verba iniuriosa, sed omnia adversa, etiam ex causis naturalibus provenientia, et etiam illa quae subiective tantum uti iniuriae apprehenduntur.

NOTA. Hodie multi solent suam irascibilitatem palliare sub voce « nervositatis ». Utique existit nervositas, quae est status pathologicus; sed multi essent minus nervosi, si mansuetudini studere vellent.

188. — **NECESSITAS.** Discite a me quia mitis sum (Mt. 11,29). Fili, in mansuetudine opera tua perfice (Eccli. 3, 19). Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum (Mt. 10,16).

189. — **MEDIA AD EAM ACQUIRENDAM.** Meditatio exempli Christi qui fuit « rex mansuetus » (Mt. 21,5), quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam (1er. 11, 19).

Meditatio status nostri in natura lapsa.

Virtus humilitatis, fortitudinis et patientiae.

190. — **COROLLARIUM.** *Relatio mansuetudinis ad humilitatem.*

Vera mansuetudo, saltem uti nota characteris seu uti habitua-lem statum animi, sine humilitate est impossibilis. Sine humilitate enim facile de iniuriis false indicamus, pro iniuria habentes quod est conditio vel sequela status nostri, vel iniurias passas exaggerantes. Quodsi de iniuriis false indicamus, non possumus secundum rectam rationem nos eis opponere. Quapropter superbus facile est irascibilis.

191. — **SCHOLION I.** *De Clementia.*

Mansuetudo in puniendo vocatur clementia, quae inclinat ad paenam debitam mitigandam vel imo remittendam in quantum recta ratio permittit.

Clementiae opponitur crudelitas, quae inclinat ad paenam ultra mstitiam vel imo dolores absque ratione infligendos (cf. n. 212).

192. — **SCHOLION II.** *De Vindicta.*

Vindicta est actus quo homo vult compensationem sibi pro malo a proximo illato procurare. Per se est res licita; attamen

facile excedit limites rectae rationis, sive quia quantitatem compensationis excedit, sive quia compensationem quaerit mediis iniustis, sive quia eam quaerit ex fine malo. Quoad quantitatem compensationis saepe difficile est iudicare quaenam sit iusta quantitas, praesertim si agitur de propria causa: nemo enim iudex bonus in propria causa. Quoad compensationem mediis iniustis, haec solet fieri eo quod compensatio quae quaeritur non est vera compensatio (e. g. occisio consanguinei innocentis pro malefactore) vel eo quod compensatio quaeritur in rebus illicitis. Quoad compensationem ex fine malo, haec solet esse praesertim ex odio: uti patet, talis vindicta est illicita etiamsi fiat mediis iustis, e. g. si quis ex odio et spiritu vindictae apud iudicem urget punitionem illius qui iniuriam intulit; potest quidem iustam punitionem urgere, sed nunquam ex odio.

Talis vindicta excessiva est peccatum mortale vel veniale prout quantitas plus minusve excedit, prout media sunt plus minusve iniusta vel finis est graviter vel leviter malus.

Notandum est, etsi compensationem procurare per se licitum sit, mansuetudo tamen et clementia sunt virtutes christianae, quae etiam in compensatione procuranda, colendae sunt. Imo propter periculum excessus consulendum est ut semper a privata vindicta abstineamus et compensationem, ubi necessaria est pro bono publico, per solos superiores quaeramus. Hoc valet imprimis in illis regionibus, in quibus spiritus vindictae est in antiquis traditionibus et tantas calamitates super populum afferre solet. Ibi oportet exemplo nostro illum spiritum calamitosum refricare in populo. Quodsi vero inde forsitan aliquando compensationem pro iniuriis non recipere videmur, sciamus Deum dixisse: Mihi vindicta, et ego retribuam (Dt. 32,35; Rom. 12,19; Hebr. 10, 30), cumque in omni iustitia omne malum puniturum.

193. — SCHOLION III. *De Ignavia.*

Ignavia est excessus mansuetudinis, eo quod quis non audet sese opponere iniuriis quibus sese opponere debet, uti si quis ex officio tenetur invigilare super bonum publicum. Cavendum tamen est ne ipsa mansuetudo vel clementia ignavia dicatur: recta ratio, non autem laesa superbia ibi est iudex.

Ignavia autem habetur si quis interne quidem irascitur, imo iram suam manifestat apud illos qui ad rem nullam relationem habent, sed apud illum qui iniuriam infert, non sese opponit: qui vult non sese opponere, debet etiam de iniuria non irasci.

De ignavia quatenus est defectus fortitudinis, cf. infra, n. 204.

3. *Patientia.*

194. — NOTIO. Patientia est virtus qua quis sine protestatione adversa suffert.

Explicatur. Sine protestatione: h. e. non murmurat, non lamentatur, sed plena voluntate, imo cum gaudio, adversa acceptat.

Adversa: sunt dolores et aegritudines corporis, adversitates temporum, tempestatis, et etiam hominum, conviciae, iniuriae, etc.

Suffert: a quocumque inferantur, a causis naturalibus vel a causis liberis, ab amicis vel ab inimicis.

195. — NECESSITAS. Patientia enim vobis necessaria est (Hebr. 10,36).

Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit (Rom. 5, 3).

In patientia vestra possidebitis animas vestras (Lc. 21, 19).

Caritas patiens est ... omnia suffert (1 Cor. 13,4-7).

196. — COROLLARIUM. *Relatio patientiae ad humilitatem et mansuetudinem.*

Vera patientia sine humilitate et mansuetudine est impossibilis. Superbus enim facile est irascibilis nec potest patienter adversa tolerare, quia putat ea esse contra suam dignitatem.

Patientia et mansuetudo insuper seinvicem complent. Mansuetudo enim compescens irascibilitatem est fundamentum patientiae; patientia vero mansuetudinem perficit eo quod non tantum rationabiliter admittit adversa obvenientia, sed etiam adversa quae iam supervenerunt, sine protestatione suffert: ita posset

quis esse mansuetus, sed non patiens; raro autem posset quis esse patiens quin sit mansuetus.

197. — **SCHOLION I.** *De Longanimitate.*

Patientia quam quis exercet exspectando per longius tempus antequam iura sua vel vindicationem iniuriae urgeat, vocatur longanimitas; aliquando autem simpliciter vocatur patientia.

198. — **SCHOLION II.** *De Impatientia.*

Impatientia est vitium defectus patientiae sive in adversis sufferendis sive in exspectando.

Impatientia saepe est causa indeliberationis, et inde multa bona impedit et multa mala affert; insuper est causa multorum peccatorum contra reverentiam Deo debitam et contra caritatem proximi.

199. — **SCHOLION III.** *De Aequanimitate.*

Aequanimitas est ille status animi quo quis contentus est de omnibus quae ei accidunt.

Fundamentum huius aequanimitatis est devotio seu conscientia suae relationis filialis ad Deum providentem (cf. n. 2), et spes seu magna fiducia in Divinam Providentiam (cf. n. 161). Ex his enim oritur illa tranquillitas animi quae de nulla re excitatur, in omnibus considerat voluntatem Dei, et proinde bonum suum, etiamsi ipse non perspiciat quid boni inde proflui possit; ex his scit omnia, etiam homines, etiam homines malos, esse instrumenta in manu Dei: non sunt ipsi qui adversa afferunt, sed Deus est, qui per manus illorum nobis imponit crucem ad nostram utilitatem. Ex hac scientia anima tranquille omnia ex manu Dei acceptat, et contenta est. Contenta est de his quae habet, nec desiderat quae habere non potest.

4. *Fortitudo.*

200. — **NOTIO.** Fortitudo est virtus qua quis a recta via non declinat propter impedimenta, etiam propter periculum propriae vitae.

Explicat l r. *A recta via*: h. e. ab officio suo. Non declinare a proposito seu voluntate sua, si non est officium, non est fortitudo, sed obstinatio. Si vero agitur de re vel indifferenti vel libera, non declinare ab ea erit fortitudo vel obstinatio prout habetur ratio cohonestans vel non (n. 206).

Non declinat: h. e. non cessat ab officio suo implendo.

Propter impedimenta: h. e. resistantiam aliorum, bonorum vel malorum, parentum et amicorum vel inimicorum, etiam pericula obvenientia ex causis naturalibus: uno verbo, omnia quae tendunt ad eum ab officio suo implendo avertendum; neque ipsum periculum mortis vel imo certitudo mortis eum ab officio suo avertere valet. Sed etiam causae internae, uti passiones, taedium, torpor, etc. sunt impedimenta quae homo fortis non agnoscit.

201. — NECESSITAS. Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret: cui resistite fortes in fide (1 Petr. 5,8).

Regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud (Mt. 11, 12).

Nolite timere eos qui occidunt corpus (Mt. 10, 28).

202. — MEDIA AD EAM ACQUIRENDAM. Meditatio valoris rerum coelestium et vilitatis rerum terrestrium; prudentia et providentia; consuetudo strenue agendi etiam in rebus minoribus quotidianis; confidentia in Divina Providentia.

203. — COROLLARIUM. *Relatio fortitudinis ad humilitatem, mansuetudinem et patientiam.*

Facile apparet fortitudinem, si humilitati non coniungitur, haud difficile degenerari in obstinationem.

Mansuetudo autem et fortitudo se invicem intra limites rectae rationis conservant: mansuetudo impedit ne fortitudo fiat durities, fortitudo vero impedit ne mansuetudo fiat ignavia seu neglectus officiorum (n. 193).

Fortitudinem esse fundamentum patientiae, patientiam vero moderamen fortitudinis, similiter facile patet.

204. — SCHOLION I. *De Timiditate et Temeritate.*

Timiditas est exaggeratus timor malorum temporalium, praesertim periculi mortis.

Non autem est timiditas si quis timet ubi rationabiliter timendum est, nec se immiscet periculis ubi ratio proportionata non habetur. Ita fuga non est timiditas, si rationabiliter aggressioni resisti non potest.

Temeritas, seu praesumptio, est exaggeratio fortitudinis, qua quis, nimis in propriis viribus confidens, non timet ubi timendum est et sese sine sufficienti ratione periculis exponit.

Timiditas in quantum contra dictamen rationis fugit pericula, vocatur ignavia, de qua, quatenus est exaggeratio mansuetudinis, diximus supra, n. 193; temeritas coniungitur praesumptioni (n. 164).

Timiditas vincitur confidentia in Divina Providentia; temeritas humilitate et prudentia.

205. — SCHOLION II. *De Verecundia.*

Verecundia est timor opprobrii, et proinde est virtus vel vitium prout causa verecundiae est malum vel bonum, est vituperii dignum vel non. Ita si quis timet opprobrium ex peccato sive praeterito sive futuro oriundum, secundum rectam rationem verecundatur: talis verecundia potest esse protectio naturalis contra tentationes. Ad eam refertur pudicitia de qua infra, n. 337.

Si quis autem timet opprobrium vel derisionem ex actione bona vel omissione mali, contra rectam rationem verecundatur, et talis verecundia facile inducit ad peccatum. Ita qui verecundatur non de peccato commisso, sed de accusatione in Confessione facienda, qui propter opprobrium hominum verecundatur de bono faciendo vel de malo omittendo (respectus humanus).

Talis verecundia humilitate et fortitudine (adiuvante oratione) vincenda est.

206. — SCHOLION III. *De Obstinatione.*

Obstinatio est vitium non declinandi a proposito seu voluntate sua, etiamsi recta ratio aliter suadeat.

In hoc autem utrum « recta ratio » aliter suadeat, uti norma habenda non est sapientia et prudentia humana, sed sapientia et prudentia divina, ratio fide illuminata. Nec obstinatio calumnietur quod revera est sancta fortitudo.

207. — SCHOLION IV. *De Continentia.*

Continentia in sensu generali est virtus cohibendi pravas et vehementes passiones, uti iracundiam, luxuriam, etc.

Continentia solet non raro in specie applicari passionibus Veneriis et vocatur castitas, de qua infra, n. 311 ss.

Illam esse intime connexam cum fortitudine patet.

208. — SCHOLION V. *De Perseverantia et Constantia.*

Perseverantia est virtus qua quis in eadem actione permanet non obstante diuturnitate.

Constantia est virtus qua quis in omnibus suis actionibus iisdem semper principiis regitur ab eisque non declinat.

Utramque virtutem esse connexam inter se et cum virtute fortitudinis patet.

209. — SCHOLION VI. *De Martyrio.*

Martyrium est actus supremae fortitudinis qua quis mortem corporalem sustinet ab hoste fidei vel virtutis christianae propter fidem vel virtutem christianam.

NOTA. Hic datur definitio Martyrii, non quid requiritur ab Ecclesia ut quis ut Martyr *canonizetur*.

Dicitur: *Mortem corporalem*: tribulationes et malae tractationes quandoque etiam dicuntur Martyrium in sensu lato; verum autem Martyrium non habetur, si mors non actu sequatur.

NOTA. Sunt tamen Martyres quos Ecclesia ut tales honorat, etsi ex suo Martyrio mortui non sint, uti S. Ioannes Evangelista, S. Thecla, etc.

Dicitur: *Sustinet*: h. e. voluntarie acceptat; non tamen videtur impedire Martyrium, si quis impetum inimici avertere seque defendere conetur, dummodo voluntarie eam acceptet ex quo eam avertere non valet. Infantes autem, qui voluntariae accepta-

tionis non sunt capaces, si ex odio fidei vel alius virtutis Christianae occiduntur, semper sunt Martyres.

Dicitur: *Ab hoste fidei vel virtutis Christianae*: etsi quandoque etiam vocetur Martyr sensu lato ille cui mors, praevisa et voluntarie acceptata, infertur a causis non liberis, e. g. a morbo contagioso, stricto sensu tamen martyr est solus cui mors infertur ab inimico fidei vel virtutis christianae.

NOTA. 1. Forte, dicit Prümmer (II, 623), videntur esse Martyres ii milites qui pura intentione, i. e. propter Deum, ex amore iustitiae et legis divinae pugnaverunt et occisi sunt in bello iusto.
2. Non licet seipsum occidere (cf. n. 267 ss.) neque propter aliquam virtutem Christianam servandam. Ita non potest virgo seipsam occidere ne violetur. Suicidii autem arguenda non est e. g. S. Apollonia, quae *dum ut comburatur raperetur*, sua sponte in ignem prosiliit: ipsa solum exsecuta est quae carnifices iam erant facientes.

Dicitur: *Propter fidem vel virtutem christianam*: non requiritur ut proponatur electio inter mortem vel defectionem a fide seu virtute; sufficit ut occidatur qua christianus, etiamsi fiat sub praetextu quod Christianismus e regione externa venerit. Uti patet, debet esse propter *veram* fidem; unde si quis haereticus in bona fide occiditur propter fidem (non tamen specificè propter haeresim), coram Deo poterit meritum Martyrii habere, Martyr tamen vocandus non est. A fortiori si occiditur specificè propter haeresim, Martyr vocari non potest.

Verum Martyrium etiam habetur si quis occiditur propter aliam virtutem *christianam*. Unde Martyr non est (etsi forsan coram Deo meritum martyrii habeat) mulier pagana quae mortem sustinet ne violetur; catechumena vero quae ex amore Dei ita mortem sustinet, est Martyr, quia iam censetur occisa propter virtutem christianam. Martyr est etiam qui occiditur propter actum caritatis proximi: ita si quis occiditur quia potavit hominem a latronibus ad mortem vulneratum; similiter sacerdos, huius periculi conscius, in aliqua regione manens vel penetrans ne christiani sine assistentia sacerdotis maneant, si propter hoc occiditur (etsi forsan sub alio praetextu), vere martyr est, quia propter caritatem proximi mortem sustinet. Hoc sensu Missionarii in locis periculosis, si occiduntur, veri martyres dici possunt.

Non tamen est Martyr, si quis, etiam ab hoste fidei, occiditur ex mera vindicta.

Martyrium verum, cum sit actus perfectissimus caritatis Dei, omnem culpam et paenam delet, ita ut qui vere est Martyr, statim in coelum avolet, quin per purgatorium transeat. Quare dicit Innocentius III: Iniuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre.

5. *Austeritas.*

210. — NOTIO. *Austeritas est virtus qua quis a puerilibus abstinet et officia sua serio exsequitur.*

Explicatur. *A puerilibus abstinet:* pueri multum ludere solent, nec rem in serium vertere: hoc puerum decet, sed hominem maturum dedecet. Huic tamen nullo modo obstat moderatus lusus et recreatio, ut infra, n. 213, dicetur (cf. n. 263).

Serio exsequitur: h. e. etsi vix agnoscens, quid sit suum officium, illud statim uti officium exsequendum considerat, nec levi animo parvipendit.

211. — SCHOLION I. *De Levitate.*

Levitas est vitium quo homo officia sua non in serium vertit, sed ex inconsideratione et incuria parvipendit.

212. — SCHOLION II. *De Durtie et Crudelitate.*

Austeritas exaggerata ducit in durtiem et crudelitatem erga seipsum et erga alios. Durties et crudelitas erga alios nunquam est virtus, quia erga alios semper requiritur mansuetudo et caritas: imprimis enim attendendum est ne sub praetextu officii implendi vel legis servandae obligationes nostras erga proximum laedamus; magis adhuc cavendum est ne propter iura nostra urgenda proximum laedamus (cf. n. 191).

Durties vero et crudelitas erga seipsum, si est vera durties et crudelitas, etiam est peccatum; attendendum est autem ne durties vel crudelitas vocetur quod revera non est, uti e. g. mortificatio etiam valde severa.

213. — SCHOLION III. *De ludo.*

Austeritati nullo modo obstat moderatus lusus et recreatio (n. 263). Cum enim vires tum animae tum corporis limitentur et constanti usu consumantur, honesta recreatione restaurentur necesse est. Imo illi qui continuis suis iocis alios ad hilaritatem provocant, minime peccant contra austeritatem, dummodo officia sua gravi animo impleant.

Ludus autem debet esse honestus, h. e. nihil turpe, nihil damnosum proximo (e. g. laesio famae, detractio), nihil damnosum bonis fortunae, non ultra mensuram. Uti patet, ludus etiam restringi debet tempore et loco debito.

Contra austeritatem peccat proinde per excessum, etiam ille qui modo suo moroso aliis fit onerosus eosque ab honesta hilaritate impedit.

6. *Magnanimitas.*

214. — NOTIO. Magnanimitas est virtus qua quis magno animo, non propter retributionem (etsi forsan etiam cum retributione), etiam ultra strictam obligationem, seipsum propter Deum vel proximum superimpendit.

Explicatur. *Magno animo*: non calculans nec minutim exquirens, non haesitans nec quasi invitatus, sed libenter et ex toto corde, sine modo et absque mensura.

Non propter retributionem: non sibi calculat emolumenta quae inde habere potest; hoc autem non impedit quominus sciat ex hoc sibi emolumentum proventurum, imo quominus haec scientia ei novum stimulum superaddat.

Etiam ultra strictam obligationem: sine modo et absque mensura, sicut Christus seipsum pro nobis sine modo et absque mensura tradidit. Uti patet autem, semper manet intra limites rectae rationis.

215. — SCHOLION I. *De Liberalitate seu Munificentia.*

Magnanimitas si agit de pecunia expendenda sive pro pauperibus sive pro bono publico, pro cultu divino, pro operibus culturae promovendis, etc., vocatur liberalitas seu munificentia.

216. — SCHOLION II. *De Prodigalitate.*

Prodigalitas est excessus ultra rectam rationem, praesertim in pecunia expendenda.

Prodigalitas est maius vel minus peccatum prout magis vel minus per eam laeduntur aliae obligationes.

217. — SCHOLION III. *De Pusillanimitate.*

Pusillanimitas est vitium quo quis ex inordinato appetitu proprii commodi, quasi timet nimis pro Deo vel proximo sese impendere.

Ex tali pusillanimitate non raro oritur ex una parte scrupulositas qua quis semper timet ne aliquid fecerit quo a Deo puniri possit, ex altera vero parte laxitas conscientiae qua quis solum quaerit vitare peccata mortalia, de peccatis venialibus non curans quoties proprio commodo obstare videntur. Imo ex tali pusillanimitate haec scrupulositas et laxitas non raro in eadem anima inveniuntur.

218. — SCHOLION IV. *De Pigritia.*

Pigritia est vitium quo quis ex inordinato appetitu proprii commodi, bonum faciendum omittit vel saltem tardius facit.

Est ergo etiam species pusillanimitatis, et magnanimitati opponitur.

7. *Prudentia.*

219. — NOTIO. Prudentia est virtus quae facit hominem in omnibus agendis, consideratis omnibus circumstantiis, iudicare secundum rectam rationem, eumque praevenit tum ab excessu tum a deficientia.

NOTA Sedulo autem distinguenda est prudentia humana a prudentia coelesti. Prudentia humana seu huius saeculi, non est vera prudentia, sed plus aequo proprium commodum et emolumentum quaerit, ita ut non secundum rectam *rationem* iudicet.

220. — NECESSITAS. Estote ergo prudentes sicut serpentes (Mt. 10, 16).

Etiam in Theologia Morali saepius ad indicium hominum prudentum remittitur.

221. — COROLLARIUM. *Relatio ad humilitatem, mansuetudinem, patientiam, fortitudinem, aliasque omnes virtutes.*

Prudentia merito vocatur auriga et moderatrix omnium virtutum. Si enim « in medio virtus » (cf. vol. I, n. 163), ipsa prudentia debet indicare rectam rationem.

222. — SCHOLION I. *De Eubulia, Synesi et Gnome.*

Solent, uti partes ad totum, ad prudentiam referri.

1. *Eubulia* seu bonum consilium quod est talentum semper recte iudicandi et inveniendi rectum modum agendi.

2. *Synesis* seu bonum iudicium, quod est talentum semper recte applicandi praescripta et leges.

3. *Gnome* seu iudicium temperatum, quod est talentum recte iudicandi de exceptione in legis applicatione facienda (cf. epikeia, vol. I, n. 87 et 130).

Illa tria sunt talenta seu dona Dei quae faciunt hominem prudentem, sed ad virtutem prudentiae non sunt absolute necessaria: in illis qui illa dona non acceperunt, virtus prudentiae postulat ut viros prudentes tanquam consiliarios suos adhibeant.

223. — SCHOLION II. *De Providentia et Sollicitudine.*

Prudentia quandoque confunditur cum providentia: homo providus utique est homo prudens, sed prudentia magis complectitur quam providentia.

Providentia est virtus qua homo ex praeteritis et praesentibus discit quid futurum sit et media disponit ad mala in futuro sive a se sive ab aliis avertenda.

In quantum autem versatur circa futurum proximum, vocatur etiam sollicitudo, generatim quandam anxietatem cordis includit.

Moderata sollicitudo et providentia, praesertim in quantum media disponit ad mala spiritualia avertenda, est virtus. Nimia vero sollicitudo, praesertim in temporalibus, est vitium quod a Domino vituperatur (Lc. 12,22; Mt. 6,25): confidentia in Divina

Providentia omnem sollicitudinem superfluam a nobis tollere potest.

224. — **SCHOLION III.** *De Praecipitatione et Inconsideratione.*

Praecipitatio et inconsideratio est exaggeratio qua quis sine praevia consideratione omnium circumstantiarum, agit potius secundum impulsum sive internum (characteris, passionis, etc.) sive externum.

225. — **SCHOLION IV.** *De Cunctatione.*

Cunctatio est exaggeratio per defectum, qua quis post sufficientem considerationem non audet decidere quid agendum.

226. — **SCHOLION V.** *De Imprudentia.*

Imprudentia est vitium quo quis sciens in illa actione esse periculum (sive physicum sive morale), tamen illam actionem sine ratione sufficienti ponit.

APPLICATIO

Character meus sunt vires fundamentales, quibus Deus me exstruxit ad Illi secundum rectam rationem serviendum.

Defectus vel culpa singularis facile condonatur, sed secundum characterem, qui est modus habitualis et constans agendi, homo indicatur: et hoc iudicium est in honorem vel contumeliam Christi et Corporis eius Mystici. Quare character meus faciet vitam meam, existentiam meam, esse in glorificationem vel in contumeliam Christi. Si character meus bonus est, pulchre et honorifice occupabo locum meum in Corpore Christi Mystico.

Unde obligatio a caractere meo removendi omnem maculam. Etiamsi mihi in culpam non imputatur, quia non est voluntarium, si est macula, eam remove teneor propter Christum.

CAPUT III

DE HONORE ET FAMA

Ar t . 1

DE HONESTATE

Honestas est fundamentum honoris, quare antequam de honore et bona fama loquamur, prius agendum est de honestate.

227. — NOTIO. Honestas est hominis mens relate ad officia sua implenda, qua hominum aestimationem meretur, et per quam constituitur eius personalitas seu excellentia moralis.

Explicatur. *Mens*: seu modus considerandi officia sua; ille modus debet esse talis ut inde aestimationem hominum mereatur, scii, constans in impletione officiorum.

Meretur: utrum de facto hominum aestimationem obtineat an forsitan sive ob falsa iudicia hominum sive ob pravam mentem hominum illam non obtineat, nihil refert ad honestatem: honestas habetur si objective aestimationem meretur.

Personalitas moralis: personalitas hic non sumitur in sensu metaphysico, sed in sensu morali, pro excellentia hominis sub respectu morali. Haec personalitas moralis est fundamentum honoris et bonae famae.

228. — PRINCIPIUM. Omnis homo tenetur per vitam honestam sibi aestimationem hominum mereri.

Explicatur. *Tenetur*: etiamsi liceat aliquando honori renuntiare (n. 231) nunquam tamen licet ipsam honestatem pessumdare.

Per vitam honestam: h. e. per sinceram impletionem officiorum suorum; non sufficit honestas mere externa, quae est hypocrisis, qua homines volunt ad extra apparere honesti etsi revera non sint.

Sibi mereri: et etiam si illam perdiderit, tenetur eam recuperare per novam vitam honestam.

229. — COROLLARIUM. *De rehabilitatione incarceratorum, etc.*

Inde sequitur tum pro hominibus privatis tum pro gubernio, obligatio homines, qui per vitam inhonestam hanc aestimationem perdiderunt, adiuvandi in suis conatibus eam recuperandi. Utique possunt et debent puniri pro criminibus suis, si hoc pro bono societatis vel pro reparatione ordinis est necessarium; attamen conversio eorum ad meliorem frugem etiam potest et debet esse ratio clementiae; et praesertim postquam per debitam paenam paenitentiam egerint ordoque laesus restitutus fuerit, officium est hominum et societatis talem hominem iterum recipere. Dignum et iustum est, praesertim si agitur de recidivis, vera argumenta eius conversionis requirere, sed nemini ius est eius rehabilitationem indebite difficiliorem, vel imo impossibilem reddere. Quare societates quae uti scopum habent rehabilitationem incarceratorum, prostitutarum, ebrietati deditorum, etc. collaborationem Status experiri debent.

Ar t . 2

DE HONORE

Honor distinguitur duplex, unus in ordine morali, alius in ordine sociali, de quibus in duabus paragraphis tractandum est.

§ 1. DE HONORE MORALI

230. — NOTIO. Honor moralis est agnitio passiva propriae personalitatis moralis, in quantum est apud subiectum.

Explicatur. *Agnitio passiva*: est ergo agnitio personalitatis moralis ab aliis, considerata in ipsa persona quae hanc personalitatem possidet, non in illa quae eam agnoscit. Honor ergo est in possidente, non in agnoscente. Si agnoscens illam agnitionem manifestat, hominem honorat; si solum interne eam agnoscit, eum « in honorem habet » (cf. n. 421 ss.). Hic agitur solum de honore qui est in possidente.

Propriae personalitatis moralis: seu honestatis.

In quantum...: in quantum scii, illa agnitio est apud alios, est bona fama, de qua infra, n. 241.

231. — PRINCIPIUM. Omnis homo tenetur honorem suum defendere contra aggressores, in quantum est necessarius ad officium suum in societate implendu;''

Explicatur. *Defendere*: h. e. exigere ut eius personalitas moralis agnoscatur et non pessumdetur; potest immo ab auctoritatibus publicis exigere ut honor laesus per convenientem punitionem vindicetur.

In quantum...: h. e. in quantum est necessarium ad officium suum implendum, debet, secus autem semper potest honorem suum defendere. Cum enim omnis homo ius habeat ad honorem suum, potest illum etiam defendere; cum autem ad rite implendum officium suum in societate, etiam minimum, necessarium sit ut homo non despiciatur, sed eius personalitas moralis agnoscatur, inde sequitur etiam obligatio honorem suum defendendi; ubi vero non est necessarium ad officium suum implendum, haec defensio etiam non est necessaria: ita laesus susceperit iniurias in sua passione et nullo modo sese defendit.

232. — COROLLARIUM. *De aestimatione sui.*

Agnitio propriae personalitatis moralis a semetipso, vocatur aestimatio sui. Illa aestimatio sui potest utique exaggerari eo quod homo seipsum decipiens in seipso videt bona et capacitates quae reapse non habet vel eo quod inde honores quaerit qui sibi non conveniunt (cf. n. 238) vel eo quod in iis bonis et capacitatibus (etiam veris) sistens, Deum Auctorem omnis boni et omnis

capacitatis (saltem practice) non agnoscit: tunc aestimatio sui vertitur in superbiam (n. 186).

Sana autem aestimatio sui qua homo sua talenta et capacitates agnoscit, simul conscius remanens Deum esse eorum Auctorem ad Illumque omnem laudem esse referendam, talis aestimatio sui est actus bonus, imo est optima praemunitio contra omnia quae honestatem obiectivam laedere possunt.

233. — SCHOLION I. *De Iniuria.*

Iniuria est actus (vel verba) quo personalitas moralis alicuius hominis pessumdat. Hoc autem supponit illum hominem etiam sub hoc respectu possidere fundamentum honoris, scii, honestatem. Omnis homo sub aliquo respectu est persona moralis, sub aliquo respectu habet honestatem, et propterea omnis homo sub aliquo respectu habet honorem; sub respectu autem sub quo ei honestas deest, non potest iniuriam pati: ita non est iniuria si latroni dicitur eum esse iniustum. Quodsi crimen seu defectus honestatis est secretum, potest esse laesio bonae famae, sed non est iniuria.

Praesertim autem in actionibus, quid sit iniuria, multum pendet a moribus populi, imo saepe in eodem populo differt in diversis classibus civium. Ita alapa solet semper uti gravis iniuria haberi in classi nobilium, non semper a plebe.

Attendere autem debet etiam omnis homo, ne tanquam iniuriam habeat quod de facto talis non est vel quod ut talis non fuit intentum.

234. — SCHOLION II. *De Duello.*

Duellum est pugna inter duos homines statuto tempore cum statutis armis mortiferis facienda ad vindicandam iniuriam passam.

De essentia duelli est ut fiat 1) inter duos homines vel saltem inter duas partes parvo numero sed aequali constitutas; 2) ex conventionem de tempore, loco et armis; 3) armis mortiferis h. e. talibus quae ex se et non tantum per accidens sunt apta ad occidendum; sed non requiritur ut de facto aliquis occidatur vel etiam graviter vulneretur: ergo verum est duellum etiam sub

conditione ut pugna cesset statim ac unus vulnus etiam leve acceperit, dummodo fiat armis ad occidendum aptis.

Duellum auctoritate privata instituere semper est graviter illicitum, quia ex una parte propriam vitam et vitam alterius periculo exponit, et ex altera parte finem intentum, scii, vindicationem iniuriae, nullo modo attingere valet: nam exitus duelli nullo modo probat utrum iniuria facta fuerit necne, sed pendet a casu vel a dexteritate duellantium; si ille qui iniuriam intulit occiditur vel vulneratur, dicendum est, non esse proportionem inter vitam et honorem, et proinde non licere honorem vita alterius vindicare; si ille qui iniuriam passus est occiditur vel vulneratur, adhuc maior fit iniuria.

Quapropter Ecclesia severas statuit paenas contra omnes qui duellum faciunt, provocant vel acceptant, in illo tanquam testes funguntur vel quomodocumque adiuvant, illud permittunt vel non impediunt: incurrunt eo ipso excommunicationem simpliciter S. Sedi reservatam (c. 2351); insuper ipsi duellantes et qui eorum patrini vocantur sunt ipso facto infames infamia iuris (c. 2351); qui autem in duello vel ex vulnere in duello suscepto moriuntur, prohibentur a sepultura ecclesiastica, nisi ante mortem aliquae paenitentiae signa dederint (c. 1240, 1241).

NOTA. Etiam sic dicta duella academica seu mensurae, etsi non sint vera duella, utpote sine periculo gravis vulnerationis, subsunt iisdem paenis ecclesiasticis (S. C. C. 13 Iun. 1925).

Duellum vero auctoritate publica susceptum, h. e. quod inter paucos loco pugnae belli a guberniis vel ducibus statuitur, eadem ratione licitum vel illicitum est ac ipsum bellum: si bellum est iniustum, neque licet ei tale duellum substituere; si bellum est iustum, licet (imo valde humanum est) loco magni praelii ubi multi occiduntur et vulnerabuntur, paucorum vitam exponere.

§ 2. DE HONORE SOCIALI

235. — NOTIO. Honor socialis est agnitio passiva propriae excellentiae socialis.

Explicatur. *Agnitio passiva*: honor socialis sicut honor mora-

lis est in possidente, non in agnoscente; in agnoscente seu agnitio activa vocatur honoratio (cf. n. 427).

Excellentiae socialis: illa excellentia potest oriri ex pertinentia ad certam classem socialem vel ex officio in vita sociali.

236. — PRINCIPIA I. Qui vult honorem socialem possidere, debet sese huius dignum exhibere.

Explicatur. *Qui vult*: nemo enim tenetur honorem socialem ambire, uti in n. sequenti dicitur.

Huius dignum: si excellentia socialis oritur ex pertinentia ad certam classem, duplex casus habetur: vel illa pertinentia habetur ex propriis meritis (socialibus) vel ex haereditate; si ex propriis meritis, debet ita vivere ut illud praemium non vertatur in damnum vitae sociali; si ex haereditate, debet ita vivere ut excellentia illa socialis vitae sociali etiam prosit: tali non sufficit ex meritis antenatorum honorem sibi sumere. Si vero illa excellentia socialis oritur ex officio quo quis fungitur, tenetur illud officium ita implere prout merito ab illo expectari potest.

237. — II. Omnis homo potest, sed non debet, honorem socialem congruum ambire; tenetur tamen honorem socialem defendere in quantum est necessarius ad officium suum in societate implendum.

Explicatur. *Potest sed non debet*: honorem enim socialem congruum ambire, est consequentia naturalis electionis professionis congruae (n. 178); cum autem talenta nostra professionem non ita determinent, sed electionem inter diversas professiones generatim relinquunt, nemo tenetur professionem magis honorificam eligere. Per accidens tamen posset quis obligari ad honorem socialem ambiendum, e. g. si nullus alius homo aptus ad tale munus inveniretur.

Congruum: h. e. iuxta propria talenta et capacitates (n. 178).

Defendere in quantum... h. e. exigere ut alii hanc socialem excellentiam agnoscant; hoc autem non debet nisi in quantum est necessarium ad officium suum implendum. Tunc enim honoratio magis refertur ad ipsum munus quam ad propriam personam.

238. — **COROLLARIUM I.** *De Ambitione.*

Ambitio seu tendentia ad magna et honorifica, potest dupliciter intelligi: vel est tendentia ad magna et honorifica facienda, vel est tendentia ad honores sociales recipiendos.

Prima tendentia, ad magna et honorifica facienda, dummodo haec propria talenta et capacitates non excedant, nullo modo est reprobanda: ex una parte non est contra humilitatem (n. 183), ex altera parte congruit cum rectis principiis de honore sociali (n. 237).

Altera tendentia, ad honores recipiendos, facile ducit ad excessum et tunc est expressio superbiae. Si ambiuntur honores supra propriam dignitatem et capacitates, certe est superbia; si exiguntur honores modo indebito, certe etiam est expressio superbiae; si vero exiguntur honores propriae dignitati et muneri congrui, actio est bona (n. 237).

239. — **COROLLARIUM II.** *De Honore exigendo a Superiore coram Subditis.*

Quaestio ponitur utrum Superior possit honori ex parte subditorum renunciare, et in genere utrum possit « actus humilitatis » ponere quibus a subditis despiciatur.

Discretio et prudentia adhibenda est: honoribus qui potius muneri quam personae coniunguntur (uti honores liturgici Superioribus religiosis vel Episcopis concessi) renunciare non potest; ceteris autem honoribus, qui potius accidentales sunt et aestimationem muneris eius apud subditos non impediunt, licite renunciare potest; actus autem qui cum despectu personae eius etiam impedimentum auctoritatis necessariae constituerent, ponere non potest. Item attendere debet ne alios Superiores, collegas vel successores, qui tales legitimos honores exigerent, in difficultate ponat.

240. — **SCHOLION.** *De Vana Gloria.*

Vana gloria est excessiva cupiditas vel delectatio in laude sui sive illa laus sit fundata factis sive non.

Si illa laus non est fundata factis seu bonis operibus et qualitatibus suis, evidenter est contra rectam rationem talem laudem

cupere; si illa laus est fundata in bonis suis operibus vel qualitatibus, eam quaerere vel in ea delectari, similiter est contra rectam rationem. Nam Deus solus est auctor boni et capacitatis in nobis, et ad ipsum omnis laus est referenda; si quis ergo propriam laudem quaerit, vel in ea delectatur, illam ad Deum non refert, quod est contra rectam rationem.

Ar t . 3

DE FAMA

241. — NOTIO. *Fa'ma* est agnitio passiva propriae personalitatis moralis in quantum est apud alios.

Explicatur. *Agnitio passiva:* personalitas moralis agnoscitur ab aliis. Non est ipsa exhibitio signorum honoris seu honoratio in actibus externis, sed est ipsa aestimatio seu agnitio passiva, interna personalitatis moralis, qua alii non dicunt sed cogitant talem hominem esse honestum.

In quantum est apud alios: illa agnitio passiva in quantum est in possidente, est honor (n. 230), in quantum est apud alios, a. v. in quantum alii cogitant talem hominem esse honestum, ille homo habet bonam famam.

242. — PRINCIPIA I. Omnis homo potest permittere ut bona fama sua pereat, nisi bona fama sit necessaria ad officia sua implenda; sed nihil facere potest quo iure merito pereat.

Explicatur. *Permittere:* h. e. non tenetur bonam famam contra aggressores defendere, sed potest in humilitate tolerare ut alii cum non aestiment.

Nisi sit necessaria: e. g. sacerdos sine bona fama non potest munus suum implere: quare ipse tenetur illam defendere.

Officia sua: non tantum ad munus implendum, sed etiam si ex mala fama alii (e. g. familia) damnum paterentur, tenetur bonam suam famam defendere.

Quo iure merito pereat: h. e. nihil potest facere quo honestatem, quae est fundamentum obiectivum bonae famae, laedat; etsi non teneatur bonam famam defendere, non tamen licet honestatem laedere (n. 228).

243. — II. Omnis homo potest bona || sua || defendere, etiam falsam, nisi propter bonum commune crimen revelandum sit.

Explicatur. Potest: sed non tenetur nisi uti in principio I dictum est (n. 242).

Defendere: h. e. potest etiam per auctoritatem publicam exigere ut fama laesa restituatur, etiamsi ad officia implenda non sit stricte necessaria: omnis enim homo ius habet ad bonam famam. Potest insuper prohibere et mediis legitimis impedire quominus fama eius apud alios laedatur, etiamsi haec bona fama sit absque fundamento honestatis: omnis enim homo ius habet ne etiam verum eius crimen divulgetur (n. 403 ss.).

Etiam falsam: h. e. quae non fundatur in veram honestatem.

Nisi propter bonum commune...: ita si perversitas alicuius hominis esset periculum pro communitate in qua vivit; tunc ei unica defensio famae suae remanet, scii, emendatio vitae. Notandum tamen, etiam in hoc casu famam hominis non posse plus destrui quam necesse sit ad hoc periculum avertendum (cf. n. 429).

APPLICATIO

Omnis gloria eius ab intus (Ps. 44). Hoc sum, tantum valeo, quod sum et quantum valeo in oculis Dei, non quod sum in oculis hominum. Quapropter non debeo nimis dolere si homines non me honorant, si homines meas capacitates non agnoscunt et me ad officia honorifica non adhibent. Forsan ipsi melius quam ego possunt iudicare de veris meis capacitatibus... Et si ipsi non recte iudicant, scire debeo me etiam habere alios defectus, quos ipsi forsitan non cognoscunt, inhonestatem secretam, pro qua mereor

ut etiam verae meae capacitates non agnoscantur: forsitan haec est punitio Dei pro aliis peccatis et defectibus meis, quam proinde in spiritu humilitatis acceptare teneor.

Et si homines me honorant, conscius semper maneam defectionis et defectibilitatis meae; in intimo cordis scire debeo hunc honorem esse muneris, non personae. Scire debeo quod « Noblesse oblige », generis claritas altiores inducit obligationes; quo magis me honorant homines, eo maiores sunt obligationes meae. Consciens mihi manere debeo omne donum perfectum a Deo esse, ipsum esse auctorem omnis capacitatis meae, et proinde ipsi soli omnis honor et gloria.

SECTIO II
RELATE AD PROPRIAM ANIMAM

CAPUT I
VITA SUPERNATURALIS

244. — PRINCIPIA I. Omnis homo tenetur vitam supernaturalem diligenter custodire, vel, si illam non possidet, ad eam recipiendam diligenter se praeparare.

Explicatur. *Diligenter custodire*: debet vitare omne peccatum mortale quo vita supernaturalis perditur; debet vitare omne peccatum veniale, quo vita supernaturalis debilitatur; debet vitare omne periculum peccati quo vita supernaturalis in periculo ponitur (cf. vol. I, n. 205).

St illam non possidet: sive illam nondum possederit sive illam per peccatum mortale perdiderit.

Se praeparare: etsi non possit positive se ad eam recipiendam praeparare, ita ut possit eam acquirere, tenetur tamen per actus fidei et paenitentiae sese praeparare ut eam recipiat; nam Deus nemini dat iustificationem qui non est debite ad eam praeparatus.

Probat ur. Hoc sequitur ex his quae diximus de fine hominis obligatorio (vol. I, n. 12).

245. — II. Omnis christianus tenetur vitam suam supernaturalem omni genere virtutum ornare.

Explicatur. *Omni genere virtutum ornare*: h. e. non tantum debet peccata vitare, sed omnes suas obligationes erga Deum, proximum et seipsum diligenter implere.

Probat. Hoc sequitur ex eo quod finis hominis est perfectio Christiana (vol. I, n. 11-12).

246. — III. Omnis christianus tenetur vitam suam supernaturalem roborare per opera bona, et in specie per frequentem receptionem Sacramentorum.

Explicatur. *Per opera bona*: opera enim bona sunt media primaria augendi gratiam; augmentum gratiae autem est roboratio vitae supernaturalis.

Receptionem Sacramentorum: cf. vol. III. Sacramenta enim, imprimis S. Communio, sunt media instituta ut ex opere operato gratiam augeant et vitam supernaturalem roborent.

APPLICATIO

Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? (Mt. 16, 26). Etiam si meipsum perfectum hominem facerem, nihil prodest, nisi me simul faciam hominem supernaturaliter perfectum.

Si linguis hominum loquar et angelorum, si habuero prophetiam et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil sum, nihil mihi prodest (1 Cor. 13,1-3).

Non potest arbor mala bonos fructus facere (Mt. 7, 18); palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vite (Io. 15,4). Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (Mt. 7,19). Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur (Mt. 15, 13).

Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quae autem parasti, cuius erunt? Sic est stultus omnis qui sibi thesaurizavit et non est in Deo dives (Lc. 12,20).

CAPUT II

INTELLECTUS

Ar t . 1

DE CULTURA INTELLECTUS

247. — PRINCIPIA I. Omnis homo tenetur intellectum suum ita scientia excolere, ut capax sit omnia officia sua implere.

Explicatur. Tenetur: ex lege naturali.

Ita... ut: gradus ergo huius culturae differt ab homine ad hominem iuxta eius positionem sociale, statum vitae et professionem electam, etc.

Omnia officia sua: complectitur ergo multiformem scientiam: scientiam religiosam circa veritates credendas et circa officia erga Deum, seipsum et proximum; scientiam requisitam ad rite obeundam professionem suam; si est pater vel materfamilias, scientiam bene educandi liberos, etc. Insuper haec obligatio non limitatur ad tempus praeparationis ad statum vitae vel professionem seu ad tempus educationis, sed tenetur semper cognitiones suas complere iuxta exigentias temporum et scientiae.

NOTA. Ex hoc principio, collate supra, n. 178, patet illum qui seipsum incapacem invenit intellectualiter ad professionem vel officium electum rite adimplendum, teneri ad desistendum ab hoc officio vel professione.

Gravitas transgressionis. Qui sufficientem scientiam sibi non acquirit, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate

negligentiae, et insuper tenetur damna reparare quae ex imple-
tione officii cum insufficienti scientia oriuntur.

248. — II. Omnis homo debet sibi insuper quandam culturam intellectualem generalem acquirere.

Explicatur. *Debet:* non est stricta obligatio pro omnibus et singulis, sed in genere illa obligatio existit; ita ut, si quis ex motivo altiore (servitio Dei) talem culturam generalem negligeret, nullo modo peccaret; si quis autem sine motivo altiore illam negligit, certe contra suam obligationem agit.

Insuper: h. c. praeter culturam stricte necessariam uti in principio I dictum est (n. 247).

Quandam culturam generalem: agitur de illis cognitionibus quae non directe ad propriam professionem et officia referuntur, sed quae faciunt hominem « civilizatum ». Extensio illarum cognitionum valde differt secundum tempora et loca, et secundum locum quem quis occupat in societate. In genere dici potest, illas cognitiones debere esse tales ut homo convenienter cum hominibus suae regionis et conditionis conversari possit.

Probatur. Haec obligatio deduci nequit ex obligationibus hominis erga seipsum: nemo enim stricte tenetur singulas facultates suas usque ad maximum excolere; per se sufficit illa cultura, qua capax fit officia sua implere. Haec obligatio, etsi sit obligatio erga seipsum, fundatur tamen in suis obligationibus socialibus: cultura tum generis humani tum proprii populi non potest progredi, imo debet regredi, nisi singuli cooperentur, sibi culturam convenientem acquirendo, ut ita gradus culturae etiam popularis elevetur. Ex hoc autem non sequitur stricta obligatio pro singulis, sed potest haec cultura ex motivo altiore (servitio Dei) a quibusdam negligi: notandum tamen cum Tillmann (IV, 2, p. 126) sanctum incultum nunquam fuisse ideale christianum.

249. — COROLLARIUM. De Cultura Populari.

E\ hac obligatione sequitur etiam obligatio societatis civilis procurandi media quibus illa cultura fiat maiori numero civium accessibilis, ut ita etiam gradus culturae popularis semper cre-

scat. Attamen etiam in istis tum ab exaggeratione tum a falsis conceptibus cavendum est.

Ex una parte curari debet ut qui eminenti intelligentia sunt dotati a Deo, occasionem etiam recipiant talenta sua evolvendi eo quod e. g. divites vel etiam ipse Status pro eorum studiis media oeconomica praebeant (bursae studiorum). Similiter curandum est ut gradatim totus populus ad maiorem quantitatem scientiae educetur. Ex altera autem parte vitandum est ne valor studiorum ita exaltetur, in eisque ita fons beatitudinis describatur, ut populares omnes velint studiis incumbere vel saltem pro omnibus filiis suis occasionem studendi obtinere, et nemo amplius velit laboribus manualibus incumbere. Valor spiritus super materiam, vitae intellectualis supra vitam materiale, utique docendus est, sed non minus debet proponi valor et nobilitas laboris manualis. Neque labor spiritus neque labor manuum despici potest, sed sciendum est utrumque esse societati bene ordinatae aequè necessarium, utriusque collaborationem esse ordinem a Deo institutum, in quo unusquisque hominum propriam partem explendam a Deo recipit.

Bona proinde est tendentia ut omnibus pateat aditus ad scholas primarias, imo ut omnes pueri ad assistentiam scholae primariae obligentur; sed exaggerata est tendentia ut omnibus pateat etiam aditus ad scholas medias. Tot enim officia, educationem scholae mediae requirentia, in societate non habentur, ita ut multi post studia peracta officium conveniens non inveniant; ex altera parte generatim qui scholam mediam frequentarunt — maxime qui sunt mediocrioris intelligentiae! — nolunt amplius manibus laborare, et ita fit ut qui melioris sint intelligentiae officium conveniens obtinere non possint, multi habeantur « homines sine labore », et pro labore manuum desint homines! Et ita ille motus « pro cultura populari » vergit in maximum damnum societatis.

250. — SCHOLION. *De Studiositate et Curiositate.*

Homo quandoque definitur animal curiosum, ad significandam eius naturalem tendentiam ad investigandam veritatem. Illa tendentia bene ordinata vocatur studiositas.

Etsi curiositas non necessario includat exaggerationem, haec vox reservari solet pro exaggerata et inordinata inclinatione ad sciendum.

Studiositas, cum sit tendentia ad intellectum excolendum, est bona, eiusque neglectus in tantum est peccatum, in quantum supra descriptas obligationes transgreditur.

Curiositas vero, cum sit exaggerata et inordinata tendentia, est mala. Eius inordinatio potest esse in eo quod per studium rerum inutilium vel minus utilium intellectus retrahitur a studio necessario: ita si quis tempus terit in legendis libris vel ephemeridibus ita ut pro studiis necessariis ad implenda propria officia, non supersit tempus vel non supersint vires intellectuales, habet curiositatem exaggeratam. Vel inordinatio potest esse in eo quod medium cognoscendi est illicitum: ita si quis vult discere a diabolo vel a mago vel spiritista, etc. (cf. n. 41 ss.). Vel inordinatio potest esse in eo quod quis quaerit discere quod inquirere non licet, e. g. secretum alterius (cf. n. 403); vel in eo quod scientia est periculosa: ita si quis quaerit scientiam ex qua ei oriri possunt tentationes contra castitatem, contra fidem, etc. (lectio librorum prohibitorum).

Curiositas est peccatum pro gravitate inordinationis vel periculi ad quod inducit: si retrahit a studio necessario, est peccatum mortale vel veniale prout plus vel minus impedit scientiam plus vel minus necessariam; si media adhibita sunt illicita, est peccatum mortale vel veniale prout media sunt; si obiectum licite inquirei non potest (secretum), generatim est peccatum veniale, nisi inde alii grave damnum inferatur; si curiositas ducit in periculum, est peccatum mortale vel veniale prout maius vel minus periculum est ad maius vel minus peccatum.

Ar t . 2

DE USU INTELLECTUS

251. — PRINCIPIA I. Homo semper tenetur in omnibus intellectu suo vitam et actiones suas dirigere, et nunquam ¶ permittere ut passiones, etc., imo ut inadvertentia, usu: ¶ rationis subvertentes, causa sint actionis contra recta; rationem.

Explicatur. *Passiones etc.*: concupiscentia, passiones, habitus, etc. ita possunt usum rationis subvertere, ut actus non sit amplius imputabilis (vol. I, n. 51 ss.). Attamen homo tenetur per educationem aliaque media naturalia et supernaturalia, impedire quantum in se est, quominus illa usum rationis subvertant, ne actus in tali statu commissi evadant voluntarii in causa (vol. I, n. 49, 205).

Imo et inadvertentia: etsi inadvertentia sit ex natura sua involuntaria (vol. I, n. 21), tenetur homo illam quantum potest vitare, saltem in quantum constituit periculum transgrediendi obligationes.

Probatur. Homo eo ab animalibus distinguitur, quod ratione vitam suam dirigit; haec est eius dignitas divinitus data, nec unquam permittere potest ut modo pecorum agat.

252. — II. Homo non potest nisi ex ratione proportionate gravi inducere statum in quo usus rationis suspenditur.

Explicatur. *Ex ratione proportionate gravi*: talis ratio est restauratio virium corporalium et spiritualium, sanitas corporis, etc.

Statum in quo: hoc habetur in somno naturali, in somno artificiali, in hypnotisme et in ebrietate, de quibus in separatis scholiis agendum est.

Pr obatur. Usus rationis est maxima dignitas hominis, cui non-nisi ex ratione proportionate gravi renuntiare potest.

Gr avitas transgressionis. Qui se privat usu rationis sine ratione proportionate gravi, committit peccatum mortale; per somnum naturalem autem vix unquam per se erit peccatum mortale, cum ipse somnus naturalis requirat aliqualem defatigationem ut venire possit.

253. — SCHOLION I. *De Somno Naturali.*

Somnus est status relaxationis functionum animalium (e. g. motus), subsistentibus functionibus vegetalibus (restauratio virium), in quo usus rationis, et consequenter etiam voluntatis, suspenditur.

Natura animalis, etiam hominis, ita a Creatore constituta est, ut nullum corpus animale possit vires operando consumptas sufficienter in statu vigiliae reficere; unde omne corpus normale, viribus ad certum gradum exhaustis, naturaliter suspendit usum rationis et in somnum incidit : ex hoc patet talem suspensionem usus rationis per se esse licitam.

Dicimus: *per se*; nam per accidens potest esse illicita: abusus enim est, pro tota vita morali nocivus, si quis notabiliter ultra tempus requisitum se somno dare solet: praeterquam enim tempus pretiosum terat in pigritia, etiam character eius damnum patitur, fit flaccus, absque energia et voluntate. Quantum somni requiratur et sufficiat, non potest generaliter dici, sed differt ab homine ad hominem, secundum aetatem, laborem, dispositionem corporis, pluresque alias circumstantias.

Per accidens somnus potest esse illicitus etiam propter tempus, eo quod propter aliquod officium quis illo tempore tenetur vigilare. Notandum hominem posse quandoque per voluntatem somnum reprimere, quandoque per sumptionem materialium nervos excitantium (caffaeum, tabaccum, etc.). Talibus mediis, imprimis voluntate, somnum repellere est obligatio quoties illo tempore alia obligatio requirit vigilantiam.

Per defectum quis peccare potest, si absque motivo sufficienti somnum reprimat ita ut aliis temporibus suis officiis rite vacare non valeat.

254. — **COROLLARIUM.** *De usu soporativorum.*

Quandoque ex abnormali excitatione nervorum somnus non venit, etsi sit ad restaurationem virium necessarius. Quodsi hoc per longius tempus durat, potest esse nocivum sanitati corporis. Tunc licitum est ope medicinae somniferae nervos sedare ita ut somnus veniat. Cum autem tales medicinae facile evadant noxiae corpori, et ita nervos afficiant ut assuefacti sine illis dormire non amplius valeant, non licet eas sumere nisi consulto medico vel medicinae perito, qui eas permittere non potest nisi in quantitate et modo ad sanitatem necessario.

255. — **SCHOLION II.** *De somno artificiali seu de usu narcoticorum.*

Narcotica sunt materiae quae corpori iniectae statum somno similem inducunt, usum rationis suspendentes vel saltem impedientes. Praecipui sunt: chloroformium, aether, morphium, opium, cocaina, etc. Chloroformium, aether et similia facile inducunt somnum artificiale perfectum; morphium, opium, cocaina, etc. potius inducunt quendam soporem in quo plus minusve impeditur usus rationis.

Illas materias quae somnum perfectum inducunt et usum rationis tollunt, adhibere non licet nisi ex causa proportionate gravi: debet esse proportionata tum defectui usus rationis tum periculo mortis, quod, etsi hodie minimum sit, ei tamen inesse potest.

Illas materias quae solum soporem inducunt, etsi usum rationis non tollant, adhibere tamen non licet nisi ex ratione proportionate gravi. Ipsorum periculum immediatum est minus vel nullum, sed eorum usus, etiam in minima quantitate facile creat cupidinem irresistibilem quae nonnisi nova sumptione narcotici sedari potest, ex quo tunc cupido iterum crescit: ita paulatim non solum sanitas corporis, sed et tota vita moralis destruitur; ad illam cupidinem sedandam homo paratus fit ad omnia, etiam ad gravissima crimina.

Quare utraque species narcoticorum nonnisi de consulto medici vel medicinae periti conscientiosi adhiberi potest, pro quibus sequentes dari possunt regulae:

1. Usus transitorius et adeo exiguus ut alium effectum non habeat nisi pacationem nervorum et restaurationem virium (secluso ergo periculo cupidinis), licitus est.

2. Usus in maiore quantitate vel frequentia, si fit ob solam voluptatem vel ad sedandam narcoticorum cupidinem, est peccatum mortale, quia non habetur ratio proportionate gravis; si vero fit ex ratione proportionate gravi, uti in operatione chirurgica ut infirmus tranquillius sese medico committat, vel ut corpus dolores non sentiens melius quiescat et ita vires reficere possit, etc., licitus est. Uti patet anaesthesia localis facilius permittitur.

3. Etiam in articulo mortis usus narcoticorum per se non est illicitus, praesertim si usum rationis non tollunt: melius est utique si moribundus dolores mortis patienter suffert; sed si de facto tali patientia caret, licitum est dolores eius lenire. Uti patet, ad *solas* angustias mortis, non vero dolores morbi, arcendas, non licet adhibere narcotica. Item non licet ope narcoticorum tollere usum rationis, si moribundus nondum est paratus ad mortem et probabiliter usum rationis non recuperabit: maioris enim momenti est bona praeparatio ad mortem quam diminutio dolorum.

Cf. Allocutio Pii Pp. XII (AAS, 1957, 129-147).

256. — SCHOLION III. *De Somno Hypnotico.*

Hypnosis est status somni plus minusve profundi, in quem subiectum hypnotizatum ab hypnotizante inducitur. Hypnotizatus in illo statu non habet usum sensuum nisi prout hypnotizans ei suggerit, ita ut res actuales non percipiat, res vero suggestas percipiat. Similiter non habet usum rationis et voluntatis nisi dependentor a voluntate hypnotizantis, ita ut nihil possit cogitare vel facere praeter voluntatem illius, et etiam suggestiones eius necessario sequatur. Hypnotizans potest ad libitum eum revocare a somno; quod si non faceret, post aliquod tempus hypnotizatus sponte ad se redit. In statu vigiliae hypnotizatus vix ullam memoriam habet eorum quae in somno hypnotico acciderunt, sed tamen necessaria compulsione exsequitur (etiam in statu vigiliae) quae hypnotizans ei durante somno iniunxerit.

Ex his patet ad somnum hypnoticum requiri gravissimam rationem, et insuper quasdam cautelas. Non enim solum agitur de tollendo usu rationis, sed de tradenda tota persona, etiam propria libera voluntate, arbitrio alterius. Insuper ut ipsi medici fatentur, somnus hypnoticus periculum inducit sanitati, praesertim si pluries exercetur.

Gravissima ratio est morbus (praesertim nervorum) curandus qui aliter curari non posset; item videtur progressus scientiae esse ratio sufficiens.

Cautelae requisitae sunt: ut medicus hypnotizans sit peritus, ita ut damnum sanitatis ad minimum reducatur; ut hypnotizans sit tantae probitatis, ut certe constet eum sua potestate non esse abusurum sive ad peccandum sive ad peccatum suggerendum. Ad hoc bonum est ut semper testes adsint.

257. — SCHOLION IV. *De Ebrietate.*

Ebrietas est sublatio vel saltem impedimentum usus rationis ex usu potuum alcoholicorum proveniens.

Inde distinguitur ebrietas perfecta in qua usus rationis totaliter tollitur, et ebrietas imperfecta in qua aliquis usus rationis adhuc retinetur. Uti patet, ebrietas imperfecta multos admittit gradus: ex experimentis laboratorii apparet etiam minimam quantitatem potus alcoholici iam minuere potentiam reactionis subiecti et proinde iam aliquatenus minuere agilitatem intellectus: talis autem diminutio, ad quam probandam requiruntur instrumenta laboratorii, non vocatur ebrietas, etiam imperfecta. Ebrietas incipit ubi homo notabiliter perdit invigilantiam super rectum usum rationis, quod manifestatur eo quod non amplius scit recte iudicare, incipit dicere verba et iudicia quae secus non diceret, lingua titubat, gressus et motus fiunt incerti, res videntur ante oculos gyrationem vel apparent duplices, etc.; ebrietas perfecta habetur quando non amplius discernit bonum et malum morale, praesertim si facit quae secus nunquam faceret vel a quibus abhorret, si res faciles et quotidianas exsequi non valet (e. g. aperire portam domus suae); post factum supponi potest ebrietatem fuisse perfectam, si proxima die non amplius recordatur rerum notabilium quae acciderunt.

NOTA. Ab ebrietate distinguenda est « passio potuum alcoholicorum » seu ebriositas quae consistit in vehementi tendentia ad bibendum (vol. I, n. 29) et quae potest esse peccaminosa, imo constituere peccatum mortale, etiam si nunquam ad perfectam perditionem usus rationis ducat: eius immoralitas consistit in immoderato usu potus alcoholici qui nocet sanitati, in neglectu officiorum status, qui solet illam passionem comitari, sed praesertim in eo quod tali passioni deditus dominium in seipsum perdit, propensionibus suis resistendi potentiam perdit, et paulatim ducit vitam hominis et Christiani indignam. De his cf. infra, n. 298.

Ebrietas perfecta sine ratione proportionate gravi, semper est peccatum mortale. Ebrietas imperfecta sine ratione proportionata per se est peccatum veniale.

NOTA. Noldin (I, 346) dicit etiam perfectam ebrietatem admittere parvitatem materiae, si quis scii, ad breve tempus, quod horam non attingit, sine necessitate se privat usu rationis. Ipse autem notat hoc pro praxi vix ullius esse momenti, cum praevideri vix possit potum non diutius horae spatio usu rationis esse privaturum. Videtur autem parvitatem materiae in ebrietate perfecta semper esse negandam: nam etiamsi quis cum certitudine sciret perfectam ebrietatem non ultra horam esse duraturam vel se statim esse dormitutum per tempus quo etiam sine ebrietate esset dormitutus, tamen perfecta ebrietas absque ratione proportionate gravi videtur semper supponere magnam intemperantiam, ita ut saltem ex hoc capite habeatur gravitas materiae.

Ebrietas etiam perfecta, licita est ex ratione proportionate gravi. Uti patet, ratio nunquam potest esse inordinata concupiscentia potus alcoholici. Pro ebrietate perfecta requiritur ratio longe gravior quam pro imperfecta. Pro ebrietate perfecta videtur unica ratio proportionate gravis esse sanitas corporis, e. g. morbus, uti typhus, curandus vel depellendus, vis veneni ex morsu serpentis coercenda, etc. Ad ebrietatem imperfectam requiritur minor ratio: iuxta Prümmer (II, 670): « e. g. ad melancholiam pellendam, in nuptiis aliisque festivitatibus mundanis, ebrietas imperfecta ex se nullum est peccatum, nisi tamen inde scandalum aliudve grave incommodum oriatur. Hinc bibere usque ad hilaritatem per se quidem non est illicitum, sed clericus, paterfamilias aliaeque personae in dignitate constitutae evitare debent huiusmodi hilaritatem, quoniam facile exinde oriri possunt grave scandalum aliaeque gravia incommoda ».

Notandum tamen est, ebrietatem etiam imperfectam, praesertim apud illos qui sunt « vini capaces » posse esse peccaminosam (etiam graviter) ex alio capite, scii, ex intemperantia, qua tanta quantitas potus alcoholici sumitur, ut, etsi usum rationis vix notabiliter afficiat, tamen sanitati noceat. Ex altera parte « vini incapaces » possunt facilius absque peccato potum alcoholicum sumere usque ad notabilem effectum super usum rationis.

Similiter etsi non perdat usum rationis, peccat contra temperantiam qui tantam quantitatem potus alcoholici sumit, ut sanitati nocere debeat, artificiose autem (e. g. per medicinam vel per vomitum) tollit influxum super usum intellectus: Noldin (I, 346) putat hoc non esse peccatum mortale; huic autem assentire non possumus; nam privatio usus rationis non est unica norma iudicandi. Cf. infra, n. 293.

APPLICATIO

Deus dedit mihi intellectum, ut in eo Eum cognoscam. Nihil amatum quin praecognitum. Si ergo volo amare Deum in se et in operibus suis, debeo intellectum meum excolere et omnimoda scientia ornare iuxta meam potentiam et possibilitatem, ut per scientiam vita mea reducatur ad Deum.

Scientia autem solida, non vana curiositas. Non possum tempus meum terere in curiosis investigationibus, in inutilibus lectionibus, cum detrimento solidae scientiae quae mihi sacerdoti convenit, imo obligatio est. In societate moderna multa scientia a sacerdote requiritur: non quidem omnem scientiam acquirere possum — nemo potest! — sed saltem non sit mea culpa: tempus quod mihi supcrest post sacrum ministerium, ad veram scientiam acquirendam adhibeam, et non in inutilibus, multo minus in inanibus teram.

Scientia autem inflat, nisi sapientia duplicetur, quae a Spiritu Sancto discitur.

CAPUT III

VOLUNTAS

258. — PRINCIPIA I. Omnis homo tenetur voluntatem suam ita roborare ut dominium obtineat super alias potentias.

Explicatur. *Tenetur*: ex lege naturali.

Ita roborare: educatio ad hoc tendit, ut voluntas roboretur. Etsi dominium absolutum voluntatis super alias potentias, ita ut semper possit non peccare, ante peccatum originale fuerit donum praeternaturale, quod per peccatum originale est perditum, recta ratio tamen postulat, ut quod dono non amplius habet, proprio conatu quantum potest acquirat. Utique in hac vita, post peccatum, homo non amplius valet tale dominium acquirere ut possit nunquam peccare (Cone. Trid. ; DB 833), sed tamen illud dominium perfectum manet ideale non tantum Christiani, sed omnis hominis, cui quam maxime appropinquare tenetur.

Alias potentias: tales sunt tum intellectus tum omnes potentiae animales et végétales hominis. Plures functiones vegetales utique determinationi voluntatis humanae non subsunt, in casque voluntas dominium obtinere neque valet neque debet; sed sunt praesertim tendentiae et appetitus corporales, quibus invigilare debet voluntas, ut semper secundum rectam rationem tendant nec unquam indicium rationis praeveniant. Et ipsi intellectui dominare debet voluntas eo quod intellectum ad attentionem ad veritatem amplectendam, et ad actum fidei eliciendum cogere debeat.

Pr ob a t u r . Voluntas est maximum donum naturae humanae, ex qua omnes eius actiones moralitatem seu habitudinem ad normam honestatis (vol. I, n. 35) accipiunt. Ex libertate actus hominis fit actus humanus (vol. I, n. 16). Voluntas ergo debet totam vitam hominis regere secundum normas moralitatis. Unde tenetur homo curare, ut voluntas sufficiens dominium super totam activitatem suam obtineat.

259. — II. Omnis homo potest, imo et aliquando debet, voluntatem suam, salvis legibus divinis et humanis, voluntati alterius subiicere.

Explicatur. *Potest* : generatim non est obligatio, nisi aliquando, uti statim dicetur.

Aliquando debet: quando scii, ordo societatis in qua vivit vel votum similisve obligatio id requirit.

Salvis legibus divinis et humanis: h. e. nunquam licet alteri obedire si ille alius postulat rem sive a lege naturali sive a lege divina positiva sive a lege ecclesiastica vel civili vel etiam a regulis societatis privatae prohibitam, nisi ille alius stet supra illam legem eamque solve, saltem in casu, valeat.

Alterius: ille alter potest esse sive superior sive aequalis, vel etiam inferior; legitimo superiori *debet* obedire quoties ordo societatis in qua vivit et ille est superior, vel votum similisve obligatio id requirit; secus autem, etiam aequali vel inferiori, obedire *potest*.

Subiicere: non agitur hic de illa subiectione qua in hypnotisme quis voluntatem simul cum intellectu alteri tradit, sublata ipsa psychologica libertate : de illa egimus supra, n. 256. Hic agitur de illa subiectione qua homo, libertate arbitrii retenta, propriam voluntatem determinat ad faciendum id quod alteri libet. Hoc potest facere etiam per modum habitus (votum, promissio, iuramentum).

Gr a v i t a s t r a n s g r e s s i o n i s . Si quis non obedit quando obedire tenetur, committit peccatum inoboedientiae mortale ve! veniale

iuxta gravitatem materiae et gravitatem qua superior suam voluntatem urget.

APPLICATIO

Voluntas est quasi divina potestas in me, qua possum totam vitam meam regere, potestas quae potest informare vitam meam, quae potest facere historiam mundi, potestas cui etiam voluntas divina cedit: nam neminem vult Deus cogere nisi qui ipse velit.

Sed ridiculus non raro est dominus! Risus hominum, derisio, periculum derisionis non raro sufficit ut faciat quod vellet non facere, quod scit non esse faciendum! Omnibus inservit dominus, excepto uno Illo Cui servire regnare est!

Saltem ego, sacerdos, debeo facere voluntatem meam dominum. Saltem ego volo voluntatem meam ita exercere ut potens sit ... etiam obedire!

260. — Homo ex anima et corpore componitur. Non solam animam, etsi sit pars dignior, sed et corpus cum reverentia et amore tractare debet. « Vita et sanitas sunt discipulo Domini gratiae seu dona Dei, quae reverenter accipere, fideliter custodire et conscientiose curare debet » (Tillmann, IV, 2, p. 18).

Corpus in doctrina sana catholica duplicem praebet aspectum, qui in omnibus epistolis S. Pauli apparet; neuter negligi potest, si volumus vere christiane cogitare.

Corpus est donum Dei, de qua dicit S. Scriptura: Et vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona (Gen. 1, 31). Corpus nostrum non est sicut corpus animalium, sed est ex natura sua intime cum anima coniunctum; non est career animae, non est merum instrumentum animae, sed est socius eius, qui si non esset, neque anima crearetur; ex illa unione cum anima ipsae actiones corporis quodammodo spiritualizantur: perceptiones sensuum nostrorum non sunt sicut perceptiones animalium, sed ex natura sua ad cognitionem intellectualem ducunt; affectus et appetitus sensitivi ex natura sua spiritualem reactionem voluntatis provocant. « Corpus humanum est plus quam organismus vegetalis et animalis; illudque "plus" non solum consistit in maiore perfectione physiologica, sed in aliqua specie spirituali » (Tillmann, IV, 2, p. 21).

Insuper corpus est quasi organum nostrae unionis cum Christo Capite generis humani, Capite Corporis Mystici: animae singulae creantur, corpora vero unum ex alio procreantur sicque consti-

tuunt unitatem generis humani et proinde etiam unitatem nostram cum Christo ; animae sunt, tam in ordine naturali quam in Corpore Mystico supernatural!, principium individuae nostrae responsabilitatis erga Deum, corpus vero facit omnes homines pertinere ad unam familiam, imo ad unum magnum corpus. Unio nostra supematuralis viva et vivifica cum Christo consistit in gratia sanctificante, cuius subiectum est anima, sed ipsa unio materialiter fundatur in unitate generis nostri cum Christo Capite, ergo in corpore.

Illi tituli exigunt ab homine reverentiam et amorem erga corpus suum.

Sed negligi non potest et alius aspectus : corpus est fomes peccati ; potentiae inferiores concupiscunt adversus spiritum, volunt subvertere rectam rationem, et voluntati dominari : ex hoc requiritur ut homo imponat corpori disciplinam.

CAPUT I

CURA CORPORIS

Ar t . 1

CURA POSITIVA

261. — PRINCIPIA I. Omnis homo debet ita de corpore suo curare ut officia status sui exercere valeat.

Explicatur. *Curare*: haec cura non tantum includit id quod evolutionem et vires corporis fovet, sed etiam ornatum corporis (cf. n. 339).

Ut officia status sui exercere valeat: haec obligatio ergo differt iuxta diversitatem officiorum status: ita debet vires necessarias acquirere ut possit professionem suam exsequi, uxor debet ita apparere ut marito sit societas amoena, etc.

Probat ur. Ex una parte cura moderata certe est bona, et cura necessaria ad exercitium officiorum certe moderata dici debet. Ex altera parte exercitium officiorum est obligatio, ergo etiam media necessaria, ut cura corporis necessaria, sunt obligatoria.

262. — II. Omnis homo potest mediis honestis ita de corpore suo curare, ut illud ad maximam pulchritudinem et vigore ■ educet, dummodo cultura corporis culturam spiritus non impediat.

Explicatur. *Potest*: h. e. nemo tenetur, sed qui vult, licite facit.

Mediis honestis: talia sunt recreatio, exercitia corporalia, vestitus et ornatus : in quantum illa honesta sunt infra in scholiis dicendum est (n. 263, 264, 339).

Dummodo...: facile enim oritur abusus quo illa media pro seipsis coluntur, et pulchritudo vel vigor corporis videtur esse finis vitae: de vigore corporis solliciti culturam spiritus omnino negligunt. Ille abusus autem liceitatem usus non tollit.

Probat ur. Prima pars: *liceitas*: corpus est bonum, creatura Dei, quod ad perfectionem deducere certe licitum est. Imo perfectio corporis, moderato cultu procurata, potest esse optimum instrumentum ad servitium Dei cum gaudio praestandum: mens sana in corpore sano.

Altera pars: *dummodo...* : corpus nunquam potest esse finis ultimus, cum semper debeat subiici spiritui.

263. — SCHOLION I. *De Recreatione*.

Vires humanae sunt limitatae, et post laborem sive manuum sive intellectualem homo experitur defatigationem seu exhaustionem virium : illum limitem nemo potest impune notabiliter transgredi : indiget requie vel (praesertim si agitur de fatigatione ex labore intellectuali) recreatione, occupatione alia quae ei gaudium et delectationem afferat. Praesertim ubi agitur de defatigatione mentali, recreatio poterit esse etiam defatigatio corporalis, dummodo hominem distrahat. Post requiem et recreationem vires refoectae sunt et novus labor incipere potest ; quodsi recreatio necessaria negligitur, corpus potest, saltem post aliquod tempus, incapax fieri vires reficiendi.

Ex eo sequitur recreationem esse licitam, imo obligatoriam; attamen debet regulis honestatis respondere.

Refectio virium cui ipsa natura providit, est somnus, de quo supra, n. 253.

Recreatio licita est solum post convenientem laborem : qui non laborat, sed in pigritia tempus terit, nullum ius habet ad gaudia et delectationem quae alii ex recreatione hauriunt.

Qualitas recreationis debet esse proportionata propriis mediis oeconomicis: illicita est recreatio (e. g. magnum iter) cuius

sumptus essent tales ut postea pro debita sustentatione familiae non sufficeret pecunia.

Recreatio debet esse talis ut revera vires restituat et non potius propter suam immoderationem vires magis exhauriat: quod facile evenire potest ubi recreatio quaeritur in excessu potus vel delectationis venereae.

Tempus recreationis debet eligi tale ut illo tempore aliqua obligatio non urgeat: e. g. quando officia status urgent, vel cura familiae, vel obligatio Missae audiendae, etc.

Consulendum est ut recreationi semper aliquid utile pro cultura generali mentis copuletur.

Recreatio ordinaria consistit in societate cum amicis et proximis: homo naturaliter invenit in conversatione et ludo cum illis illud gaudium et distractionem quae sunt elementa essentialia omnis recreationis. Primario autem haec societas quaerenda est in propria familia; quod tamen non impedit quominus aliquando etiam apud alios recreatio quaeri possit. Si quis autem in propria familia ordinarie non potest debitam recreationem invenire, illamque semper apud alios quaerit, signum est ei in relationibus familialibus aliquid deesse bonumque examen conscientiae in hac materia ei consulendum est.

Recreatio valde utilis sunt excursiones in campis et silvis, praesertim pro illis qui in civitate vivunt, ut ita per pulchritudinem creationis animum ad Creatorem elevent: ne autem illae fiant impedimentum recreationis in familia, consiliandum est ut generatim cum propriis familiaribus fiant.

Theatrum et spectacula cinematographica et alia similia sunt recreationes licitae, dummodo quae ibi repraesentantur non sint contra bonos mores, et praesertim si sunt pro cultura mentis utilia.

Choreae non sunt prohibitae, dummodo neque ipsis saltantibus neque spectatoribus occasionem praebeant peccati. Quoad hoc notandum est choreas, etiam virorum cum mulieribus, non esse ex natura sua malas, sed posse esse decentes et proinde licitas; inter modernos autem modos multi sunt (etiam singulorum, vel multorum eiusdem sexus) qui sive per motus corporis sive per appropinquationem corporum ad lasciviam provocant

ipsos saltantes vel spectatores. Tales esse omnino prohibitos patet.

De recreatione quae consistit in exercitiis corporalibus cf. scholion seq.

264. — SCHOLION II. *De Exercitiis Corporalibus.*

Exercitia corporalia possunt esse recreatio, sed simul sunt media ad augendam pulchritudinem et vigorem corporis. Qua talia sunt bona, imo usque ad certum gradum possunt esse obligatoria, praesertim pro iuvenibus. Praeter exercitium voluntatis quod praesupponunt, exercitium virtutis temperantiae in delectationibus (manducatione, potu, usu delectabilium, imo et luxuriae) quod nonnulla requirunt, solent etiam procurare corpus sanum, fundamentum mentis sanae. Quare praesertim iuvenibus valde sunt commendanda, dummodo cum necessaria moderatione colantur, ita scii, ut cultura corporis culturam spiritus non impediatur, et iuvenes exercitia corporalia non ut scopum in se quaerendum considerare incipiant.

Exercitiorum corporalium distinguendae sunt duae species: exercitia gymnastica et exercitia sportiva.

Exercitia gymnastica sunt exercitia selecta ad procurandam normalem evolutionem et formationem totius corporis omniumque musculorum. Talia exercitia sunt valde commendabilia, dummodo revera conditionibus sint adaptata (viribus, sexui). Evidenter requiritur etiam ut in decenti vestitu perficiantur.

Exercitia sportiva sunt exercitia magis unilaterialia: in eis quidam muscoli praesertim excoluntur. Uti patet, exercitium illorum musculorum naturaliter secumfert exercitium aliorum: ita non potest quis formare musculos pedum ad currendum, quin simul formet musculos respirationis. Attamen cum exercitia sportiva soleant secum ferre competitiones, facile etiam cadunt in exaggerationes, ita ut sanitati corporis quandoque magis noceant quam prosint: ita e. g. si quis paucis secundis percurrit plura centena metrorum, sed in adventu quasi perdit sensus, vix non potest dici exaggeratio. Nec debet in his exercitiis, sub praetextu maioris libertatis in motibus, vestitio secundum decentiam negligi.

Ar t . 2

MORTIFICATIO

265. — Alius aspectus etiam negligi non potest: corpus non tantum est socius animae in servitio Dei, sed est etiam fomes peccati, eo quod potentiae inferiores concupiscant adversus spiritum, rectam rationem subvertere velint, et voluntati dominari.

Unde necessaria est severa disciplina, qua recta ratio et voluntas seipsas imponunt appetitibus corporis, illos in moderatione custodiunt, et recto usui subiiciunt.

Quapropter, dum ex una parte requiritur cura corporis, ex altera parte requiritur disciplina seu mortificatio.

Mortificatio est dolor vel incommodum vel etiam laesio corpori imposita eo fine ut corpus discat voluntati subdi, et voluntas discat appetitus corporis regere.

Infra, n. 284, videbimus licitum esse ex ratione proportionate gravi corpus etiam laedere: a fortiori licet ei dolores et incommoda imponere: disciplina autem voluntatis super appetitus corporis acquirenda, certe est ratio proportionate gravis.

Sed et alia habetur ratio proportionate gravis, scii, paenitentia seu reparatio pro peccatis iam commissis sive propriis sive aliorum. Unde ponimus

266. — PRINCIPIUM. Omnis homo potest sive ex spiritu mortificationis sive ex spiritu paenitentiae corpus suum mortificare.

Explicatur. Potest: in quantum habeatur necessitas mortificationis docet Theologia Spiritualis; hic solum eius liceitas statuitur.

Ex spiritu mortificationis: h. e. ad acquirendum dominium voluntatis in corpus et ita peccata praevenienda.

Ex spiritu paenitentiae: h. e. ad offerendum Deo reparationem pro peccatis commissis sive propriis sive aliorum.

Mortificare: dolores vel incommoda vel etiam leviores laesio-

nes (non vero graves laesiones vel mutilationes) corpori suo infligere. Imo idem licet, etiamsi inde praevideatur probabilis abbreviate vitae (cf. n. 276).

APPLICATIO

Omnia munda mundis. Corpus meum nullo modo est malum in se, sed est creatura Dei: Et vidit Deus cuncta quae fecit, et erant valde bona!

Malum est solum, si sino corpus meum regnare super voluntatem nec permitto voluntatem regere corpus eiusque desideria secundum rectam rationem. Sed cura corporis cum severa disciplina stare potest. Non debeo ergo corpus meum despiciere, sed illud revereri uti socium animae ab ea animatum et spiritualizatum, uti templum Spiritus Sancti ab Eo sanctificatum, uti membrum Corporis Christi mystici ab Eo glorificatum et iterum glorificandum, — modo paratum sit in omnibus obedire.

Multum laboris mihi restat pro gloria Dei faciendum: hoc partim corpore, partim mente perficere debeo, sed etiam pars mentis mediante corpore perficienda est: necessaria est ergo rationabilis cura corporis in honorem Dei. Mens sana in corpore sano.

Insuper corpus meum est instrumentum sacrificii et paenitentiae: fomes utique peccati, si illud subiugare negligo, sed simul instrumentum reparationis pro me et pro aliis, quo possum Deo offerre praeter rosas rubras amoris etiam flores purpureos mortificationis et paenitentiae.

CAPUT II

VITA CORPORIS

Ar t . 1

IPSA VITA

267. — PRINCIPIUM I. Nullus homo potest propria auctoritate per se vel per alium aliquid facere ad vitam propriam sibi perimendam.

Explicatur. *Propria auctoritate*: hoc additur ad excludendum casum quo quis a legitima auctoritate ad mortem damnatus, imperio vel licentia iudicis, hanc sententiam capitalem erga seipsum exsequatur: iudex enim videtur posse executionem sententiae committere cui vult, etiam ipsi damnato. Non vero licet damnato propria auctoritate executionem praevenire, e. g. venenum sumendo.

NOTA. Quid dicendum de illis Martyribus qui dum ad martyrium raperentur, proprio Marte prosilierunt in ignem sibi iam paratum? Generatim AA. hoc explicant vel ex speciali inspiratione divina vel ex ignorantia: nec una nec alia explicatio probari potest. Videtur potius explicandum factum ex eo quod illi Martyres sponte se tradiderunt instrumento Martyrii ipsis iam parato, cui carnifices eos tradere iam se parabant, aesi ipsi sibi fuerint executores sententiae iam latae (cf. n. 209).

Per alium: uti e. g. Saul qui iussit militi ut eum interficeret: hoc eodem modo est suicidium aesi seipsum occidisset.

Aliquid facere: vel omittere; sive mors inde directe causetur

(e. g. globulo cerebrum confodendo) sive paulatim mors inde sequi debeat (e. g. aperiendo viam alicui gaz venenoso in cubiculum ubi ipse dormit).

Ad vitam propriam sibi perimendam : hoc includit intentionem seipsum occidendi et vocatur *suicidium directum*. De suicidio indirecto, ubi occisio sui non intenditur, sed solum permittitur, agemus in principiis sequentibus.

Perimendam : etiam si cum certitudine praevideatur mortem mox esse naturaliter secuturam, non licet eam positive accelerare (e. g. sic dicta euthanasia). Non tamen tenetur medicinis etc. eam positive per aliquot horas vel etiam dies prolongare.

Probat 1^r. Vita est tempus probationis a Deo unicuique homini ad merita statutum; nemini ergo licet hoc tempus neque pro se neque pro aliis directe etiam ad minimum tempus abbreviare morte violenta.

NOTA. Solet hoc principium probari ex eo quod 1) est contra caritatem erga seipsum et 2) est contra iura communitatis humanae. Contra haec autem argumenta obiici possunt sequentia:

1. Est contra caritatem erga seipsum, quia vita est summum bonum: vita est summum bonum theoretice, sed practice non raro « melior est mors quam vita amara » uti dicit ipsa S. Scriptura (Eccli. 30,17); nec apparet utrum caritas erga seipsum non potius mortem quam vitam postulet! Utique dolores et adversitates patienter tolerando homo habet occasionem multa merita sibi comparandi, sed cum non probetur hominem teneri ad omnes occasiones meriti arripiendas, non probatur eum teneri ad talem vitam sibi conservandam, eo vel magis quod illa vita practice ei etiam est occasio multorum peccatorum, praesertim impatientiae. Ergo haec ratio non plane probat illiceitatem suicidii.
2. Est contra ius communitatis humanae, quia homo non potest se proprio Marte a servitio communitatis eximere: quid autem si vita illius hominis facta est communitati inutilis vel imo onus? Ergo etiam hoc argumentum non sufficienter probat illiceitatem suicidii.

Gravitas transgressionis. Suicidium directum, propria auctoritate peractum, semper est peccatum mortale.

268. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Non licet ponere *cum intentione* sese occidendi actionem ex qua mors, licet per accidens

tantum, sit secutura: ita non licet cum intentione quaerendi mortem hieme sub divo sine operimentis dormire vel in locis periculosis vagare.

2. Non licet seipsum directe occidere ad vitandam mortem certam et duriolem; a fortiori hoc non licet ad vitandam etiam atrocissimam captivitatem. Utrum autem et in quantum liceat aliquid facere periculosum, etiam cum maxima probabilitate mortis secuturæ, infra dicetur, n. 271. Hic solum dicitur non licere directe se occidere.

3. Non licet virgini seipsam occidere ad impediendam sui violationem. In quantum possit ac debeat mortem eligere ab alio ei inferendam potius quam sui violationem, infra dicetur, n. 324. In quantum possit aliquid facere periculosum (e. g. fugam periculosam) etiam cum maxima probabilitate mortis secuturæ, vide infra, n. 271.

4. Non licet moribundo, petere ut, ad abbreviandos dolores eius, occidatur.

269. — SCHOLION. *Paenae ecclesiasticae contra suicidium committentes vel attentantes.*

Can. 1240: Ecclesiastica sepultura privantur nisi ante mortem aliqua dederint paenitentiae signa, qui se ipsi occiderint deliberato consilio.

C. 1241: Similiter prohibetur ne pro ipsis Missa exsequialis, etiam anniversarii, vel alia publica officia funebria celebrentur.

Hae paenae autem non applicantur si suicidium non certe fuerit factum deliberato consilio, sed e. g. in statu amentiae saltem transitorio. Similiter si crimen suicidii fuerit omnino occultum, propter honorem superviventium hae paenae non applicantur.

C. 985: Sunt irregulares ex delicto qui sibi vitam adimere lentaverunt.

C. 2350: Qui in seipsos manus intulerint, si mors secuta non sit, arceantur ab actibus legitimis ecclesiasticis et, si sint clerici, suspendantur ad tempus ab Ordinario definiendum, et a beneficiis aut officiis curam animarum interni vel externi fori adnexam habentibus removeantur.

270. — PRINCIPIUM II. Omnis homo potest, dummodo nulum aliud officium obstet, seipsum substituere homini certe morituro.

Explicatur. Potest: imo est altissima expressio virtutis caritatis proximi.

Dummodo...: ita si vita eius esset familiae necessaria, non posset seipsum alii certe morituro substituere. Notandum tamen, hic iudicandum esse secundum sapientiam divinam, non secundum sapientiam humanam, sicut quandoque tales homines respondent: si ego in talibus circumstantiis morior, Divina Providentia curam de mea familia habebit.

Substituere: hoc est, eius loco mori (non cum ipso mori!).

Certe morituro: e. g. damnato ad mortem, vel ab auctoritate publica propter bonum commune destinato ad opus perficiendum in quo certe morietur, vel seipsum obiiciendo leoni ut alius possit aufugere, in naufragio tabulam salvationis alii cedendo, etc.

Probat ur. Maiorem caritatem nemo habet ut animam suam ponat pro amicis suis.

271. — PRINCIPIUM III. Omnis homo potest, imo aliquando debet, ex ratione proportionate gravi, aliquid facere ex quo mors eius certe sequi praevideatur; nunquam tamen potest mortem suam directe intendere.

Explicatur. Imo aliquando debet: quando scii, alia ratio, e. g. bonum commune, id postulat: ita miles cui mandatum datum est a superioribus, tenetur, etiam cum certitudine propriae mortis, munitiones destruere, si secus hostes possent eis potiri; civis autem potest, sed non tenetur.

Ex ratione proportionate gravi: haec ratio debet esse proportionata bono inde secuturo. Iorio (II, 164) tenet probabilius esse rationem proportionatam pro virgine vitanda violatio, etiamsi non adsit periculum consensus proximum, quia etiam sola integritas corporalis maximi aestimatur.

Aliquid facere: aliquid quod non est directe occisio sui, sed ex

quo mors certe sequi praevidetur, etsi indirecte: e. g. prosilire ex alta rupe vel fenestra. Vocatur *occisio sui indirecta*.

Nunquam tamen: hoc patet ex supra dictis in Principio I (n. 267).

*Probat*ur. Ex principio cum duplici effectu: vol. I, n. 49, IV.

Gravitas transgressionis. Qui sine ratione sufficiente aliquid facit ex quo mors certe sequi praevideatur, committit peccatum mortale, etiamsi per accidens mors non sequatur.

272. — PRINCIPIUM IV. Omnis homo potest, imo aliquando debet, ex ratione proportionate gravi, propriam vitam periculo exponere.

Explicatur. *Imo aliquando debet*: quando scii, alia obligatio id postulat.

Ex ratione proportionate gravi: haec ratio debet esse proportionata tum bono inde secuturo tum gravitati seu proximitati periculi mortis. Talis ratio esset e. g. (dummodo aliud medium non habeatur) salvare vitam ex alio periculo magis certum, salvare magnum bonum (uti virginitatem), defendere proximum adversus iniustum aggressorem, bonum publicum, progressus scientiae; non vero mera iactantia, vana gloria vel temeraria sponsio.

Periculo exponere: quaedam possunt generatim esse periculosa, quae tamen pro aliquibus nullo modo vel remote tantum sunt periculosa ob eorum probatam dexteritatem: ita tectus aedificiorum vel turres ascendere, artes « acrobaticas » exercere, beluas domare, etc.

*Probat*ur. Si licet aliquid facere ex quo mors certe sequi praevideatur, a fortiori licet aliquid facere quo vita in periculum tantum venit, et quidem eo facilius quo minus est periculum. Requiritur autem rationem proportionate gravem patet ex principio de duplici effectu (vol. I, n. 49, IV).

Gravitas transgressionis. Qui sine ratione proportionata vitam suam periculo exponit, committit peccatum mortale vel veniale prout periculum est maius vel minus, et defectus rationis est maior vel minor.

273. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Licet in tectibus et aliis locis periculosis labores necessarios perficere, dummodo sive in propria dexteritate sive in modo sese alligandi cautelae sufficientes adhibeantur.

2. Licet pro progressu scientiae etiam experimenta periculosa, expeditiones periculosas (explorationes) etc. peragere, dummodo omnes cautelae adhibeantur ut periculum ad minimum reducatur.

3. Licet pro bono communi labores suscipere periculosos, uti carbones ex fodinis excavare, materias explosivas producere, etc. Debent tamen ipsi operarii, et praesertim domini, omnes cautelas praebere ut periculum ad minimum reducatur.

4. Non tantum possunt, sed ubi casus ferat debent milites in defensione patriae, pastores animarum, medici, infirmarii et similes in impletione sui officii etiam periculo vitae sese exponere. Debent autem etiam rationabiliter curare ut periculum quam maxime removeatur.

5. Licet, etiam ordinarie, per modum sustentationis vitae, artes « acrobaticas » exercere, dummodo propriam dexteritatem non excedant, ita ut periculum nonnisi per accidens adsit.

274. — PRINCIPIUM V. Homo culpabilis potest seipsum sistere iudici, etiam cum certa praevisione damnationis ad mortem.

Explicatur. *Potest:* sed non tenetur, nisi ita aliis damnum inferat; potest enim omnibus mediis licitis (uti fuga, absconsio) seipsum subtrahere iudicio humano, debet tamen damnum alii propter suam actionem imminens impedire.

Probatur. Ratio sufficiens hic esset amor iustitiae vel paenitentia post peccatum.

275. — COROLLARIUM. Non raro accidit in persecutionibus, quod Christiani se sistant iudici ut martyrium obtineant. Saeculis u et ni episcopi hoc prohibuerunt, non quod sit malum in se, sed propter rationes disciplinares, scii, ne omnes christiani moriantur, et ne aliqui temerarie se martyrio offerant qui postea

forsan non essent fortes in pugna. Hae rationes possunt etiam nostris temporibus talem modum agendi reddere illicitum ; sub respectu autem propriae vitae conservandae eodem modo ac in principio respondendum est : confessio fidei est ratio sufficiens ad vitam suam certae mortis praevisioni exponendam.

276. — PRINCIPIUM VI. Omnis homo potest ex ratione proportionate gravi, labore □ suscipere quo etiam vita eius notabiliter abbrevietur.

Explicatur. *Ex ratione proportionate gravi*: bonum publicum, sustentatio familiae, etc.

Laborem suscipere: agitur de laboribus qui, etsi periculum mortis violentae (per explosiones, inundationes, incendia etc.) secum forsitan non ferant, in talibus circumstantiis perficiendi sunt, ut sanitati hominis damnum faciant et vitam abbrevient, uti labores in fodinis, in fabricis vitri, vel ubi exhalantur vapores qui paulatim sunt nocivi, uti vapores plumbi, etc.

Probat. Si licet directe vitam periculo exponere, a fortiori licet ex ratione proportionata laborem suscipere quo vita fine finaliter abbrevietur.

Gravitas transgressiONIS. Vix non erit ratio sufficiens in eo qui tales labores suscipit ; quare vix unquam inquietandus erit homo de hac re.

277. — COROLLARIUM. Collaborare debent auctoritates civiles, homines scientifici, et domini, ut conditiones vitae et laboris talium hominum ita accommodentur ut influxus nocivus talis laboris quam maxime minuatur, et ita vita non amplius notabiliter abbrevietur; vel curandum esset ut tales homines non per longius tempus tali labori incumbere debeant, ita ut influxus nocivus non sit magnus.

278. — PRINCIPIUM VII. Nullus homo graviter aegrotus videtur teneri ad media etiam ordinaria adhibenda ad vitam suam protrahendam, nisi aliud officium obstet.

Explicatur. *Videtur teneri*: propter auctoritates quae videntur contrarium insinuare, nolumus hanc sententiam ut certam proponere.

Media etiam ordinaria: medicinae, quies, aliaque a medico conscientioso praescripta quae sine expensis vel incommodis extraordinarie magnis comparari possunt; a fortiori non tenetur (hoc omnes concedunt) ad media extraordinaria adhibenda qualia sunt: medicinae valde pretiosae, transmigratio ad alium locum (mare, montes, etc.), operatio chirurgica periculosa vel dolorosa vel pretiosa, etc.

Protrahendam : etiam forsitan per multos annos.

Nisi aliud officium obstet : e. g. si vita eius esset necessaria pro sustentatione familiae, pietas erga parentes qui secus nimio dolore afficerentur, etc. Si tale officium obstaret, teneretur ad media ordinaria adhibenda, non tamen ad media extraordinaria.

Probatur. Ex una parte nihil iit ad mortem adducendam; ex altera parte potest morbos, etiam graves, cum omnibus sequelis accipere e manu Dei. Ergo non tenetur ad morbum eiusve sequelam, mortem, removendum.

279. — SCHOLION. *De Desiderio Mortis.*

Supra, n. 159, iam diximus de liceitate vel illiceitate desiderii mortis propriae ex taedio vitae.

Unde iam patet, desiderium mortis, dummodo debitae subiectioni voluntati divinae sit coniunctum, nullo modo esse illicitum, praesertim si habetur ex motivo nobili: sincero desiderio unionis cum Deo, impossibilitate amplius peccandi, etc.

Art. 2

INTEGRITAS CORPORIS

Non tantum vita corporis, sed et integritas membrorum homini a Deo data est conservanda. Attamen, uti patet, generatim praeferenda est, vel saltem praeferri potest, conservatio vitae integritati corporis.

280. — **NOTIONES.** *Laesio* est quaelibet vulneratio cuiuslibet partis corporis. Abscissio autem capillorum et unguium non est laesio, quia capilli et excrescentiae unguium reputantur superflua corporis: de cetero ad illam laesionem (si ita vocari potest) permittendam, semper habetur ratio sufficiens in incommodo quod capilli et ungues nimis longi praebent.

Mutilatio est laesio gravis qua sive aliqua functio organica sive usus definitus alicuius membri supprimitur vel saltem notabiliter minuitur. Ita operatio de hernia non est mutilatio, operatio autem de appendice est mutilatio quia illud organum (etsi eius usus non sit notus) totaliter supprimitur; vasectomia et oophorectomia est mutilatio, etsi nullum organum auferatur, quia per eas usus proprius organorum genitalium (scii, ad generandum) redditur impossibilis.

NOTA. Ubi natura organa vel membra gemina providet, abscissio vel reductio ad inhabilitatem unius eodem modo est mutilatio ac si unum tantum membrum vel organum habeatur.

2. Membrum excessivum, e. g. sextum digitum, amputare non est mutilatio, et proinde licitum est, etiamsi sit perfecte sanum. Talis enim amputatio, quin alicuius membri functionem organicam vel definitum usum minuat, potius organorum rectum usum faciliorem reddit, eo quod membrum excessivum generatim erit impedimentum in explendis operibus normalibus.

281. — PRINCIPIUM I. Nullus homo potest seipsum (sive per se sive per alium) mutilare nisi haec mutilatio necessaria sit ad salvandam vitam vel sanitatem totius corporis vel alterius membri.

Uti patet, non potest maior laesio admitti quam necessaria est ad finem obtinendum.

Gravitas transgressionis. Qui seipsum (per se vel per alium) mutilat sine ratione sufficiente, committit peccatum mortale.

282. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Licet membrum vel organum amputare cuius morbus constituit periculum sive mortis sive amissionis alterius membri vel organi, uti si morbus unius oculi constituat periculum ne et alius oculus contaminetur: licet tunc oculum aegrotum avellere ad salvandum oculum sanum.

2. Licet manum amputare catena ligatam, si hoc esset unicum medium effugiendi certam mortem e. g. per incendium, vel etiam durissimam captivitatem.

3. Non licet mendico seipsum mutilare ad excitandam misericordiam.

4. Non licet seipsum mutilare ad evadendum officium etiam periculosum, uti e. g. ne cogatur ad servitium militare. Ex eadem ratione reprobanda sunt etiam (etsi corpus vix laedant) parva media quae milites vel studentes adhibere solent ut possint admitti ad hospitale et ita impletionem suarum obligationum evadere.

5. Non licet exstirpare « appendicem » nisi sit aegrot.

283. — SCHOLION. *De Sterilizations.*

Sterilizatio quocumque modo fiat, sive per amputationem organorum (castratio) sive per vasectomiam vel oophorectomiam, sive per radios X, est mutilatio.

Castratio praeter damna quae omnis sterilizatio infert societati, etiam magna damna infert ipsi subiecto.

Unde patet sterilizationem non esse licitam nisi in quantum est necessaria ex morbo organorum genitalium ad conservationem vitae vel sanitatis corporis. Sterilizatio vero ex aliis motivis semper est peccatum mortale.

Neque ad vitandas tentationes contra castitatem est licita: ex una parte enim sterilizatio nullo modo immunem facit a tentationibus, imo potius potest esse incentiva eo quod onus prolis non sit timendum; ex altera parte tentationes non sunt peccatum eisque resistere cum gratia Dei meritorium est.

Neque ad praecavendam conceptionem futuram, etiam periculosam pro vita mulieris, est licita: habetur enim aliud remedium, scii, continentia. Nec dicatur: ipsi sunt matrimonio iuncti, ergo ius habent ad copulam: de hoc infra, n. 343, 350.

Neque in punitionem delinquentium potest ab auctoritate civili imponi: est enim mutilatio quae rationem paenae non habet: quoad dolorem enim solet esse minimus, quoad ignominiam generatim est occulta, quoad impedimentum novi criminis est inef-

ficacissimura, nam talis homo potius allicitur ad luxuriam, cum onus prolis timere non debeat.

Neque ad « meliorationem » qualitatis prolis (eugenetica) imponi potest : auctoritas civilis nullum ius habet in membra subditorum nisi in quantum ius habet puniendi criminosos; neque de consensu subiecti sterilizandi potest hoc fieri, cum et ipse ius in membra non habeat nisi morbus illius membri periculum constituat pro vita vel sanitate corporis. Habentur alia media ad obtinendam « meliorationem » qualitatis prolis, scii, observantiam legis moralis et imprimis legis castitatis intra et extra Matrimonium (cf. Pius XI, *Casti Connubii*, 31 Dec. 1930).

Ad rem S. Off. 24 Febr. 1940: An licita sit directa sterilizatio sive perpetua sive temporaria sive viri sive mulieris? Resp. Negative, et quidem prohiberi lege naturae, eamque quoad sterilizationem eugeneticam attinet, Decreto huius S. Congregationis die 21 Mart. 1931 reprobata iam esse.

284. — PRINCIPIUM II. Nullus homo potest operationi chirurgicae vel cuilibet alii laesioni se subiicere sine ratione proportionate gravi.

Explicatur. *Sine ratione proportionate gravi*: talis esset salvatio vitae, sanitas corporis vel membri, cessatio dolorum (uti pro exstirpatione dentis); imo pro laesione vel operatione minoris momenti, ratio sufficiens esset etiam deformitas removenda, uti e. g. rectificatio oculorum, narium, etc. Ratio sufficiens pro levi laesione est etiam mortificatio; cf. n. 265-266.

Gravitas transgressionis. Qui laesioni cuidam corporis sese subiicit sine ratione proportionata, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate laesionis et defectu rationis.

285. — PRINCIPIUM III. Omnis homo potest, dum modo nullum aliud officium obstat, seipsum laedere vel mutilare pro alio, vel pro alio seipsum periculo laesionis vel mutilationis exponere.

Explicatur. *Potest*: imo est alta expressio virtutis caritatis proximi.

Pro alio: potest scil. partem proprii corporis (partem sanguinis, cutis, muscolum, imo oculum vel simile) alteri dare transplantandam ad illius vitam vel sanitatem salvandam; similiter potest loco alterius aliquid facere quo periculo vel imo certitudini mutilationis vel laesionis sese exponit.

Probat ur. Si potest vitam propriam pro aliis sacrificare (n. 270-272), potest a fortiori integritatem corporis sacrificare.

286. — SCHOLION. *De Transplantationibus.*

Transplantationes sunt operationes chirurgicae qua partes (sanguis, cutis, textura muscularis, etc.) sive eiusdem corporis sive alterius inseruntur in locum aegrotum ad perfectiorem sanationem illius loci vel totius corporis obtinendam. Tales partes quandoque etiam ab animalibus desumi possunt, quandoque etiam a corpore humano mortuo (uti cornea visiva oculi): uti patet, si sufficiens sanatio absque laesione corporis alterius obtineri potest, non licet corpus ad hoc laedere. Si autem transplantatio ab alio corpore vivo est necessaria, licet proprium corpus ad hoc praebere.

Iorio (II, 168 d) explicite tractat de tali transplantatione organorum genitalium (scii, testiculorum vel ovariorum vel etiam partis unius), et dicit eam esse illicitam. Proculdubio illa operatio prout dicitur a medico Voronoff peracta, qua « ovaria et testiculi simiarum in feminis et viris, praesertim puellis et pueris ab 8 ad 10 annos aetatis inseruntur » ad meliorandam speciem humanam, certe est absque ratione sufficiente peracta et proinde graviter reprobanda. Si autem transplantatio (sive a simia sive ab homine desumpta) esset pro sanitate corporis (debilitas generativa et infecunditas non sunt morbi!) necessaria (et efficax!), non apparet cur talis transplantatio non sit licita. Neque nota P. Iorio valde convincit ubi dicit: « Praeterea indecentiam involvit ab ipsa natura reprobata propter dubiam in prole paternitatem, item ob consectaria quoad indolem, temperamentum aliasque physicas qualitates etc. ». Hoc esset scientificè examinandum, utrum consanguinitas physiologica oriatur ex testiculo an non potius ex toto corpore et sanguine.

287. — PRINCIPIUM IV. Omnis homo potest seipsum, ex ratione proportionate gravi, periculo, imo et certitudini utilitatis vel laesionis corporis exponere.

Quae supra, n. 271-272 dicta sunt de periculo et certitudine mortis, a fortiori valent de periculo et certitudine mutilationis vel laesionis.

Ar t . 3

SANITAS CORPORIS

Homo non solum debet vivere, debet etiam officia sua implere : ad hoc autem quidam gradus sanitatis corporis generatim requiritur.

288. — PRINCIPIA I. Omnis homo debet media ordinaria adhibere ad illam saltem sanitatem conservandam, quae est necessaria ad officia sua implenda.

Explicatur. Media ordinaria: illa sunt imprimis moderatus et rationabilis usus mediorum curae corporis (n. 261 ss.), rationabilis proportio laboris et recreationis, somni, etc.

Necessaria: notandum est officia generatim eo melius impleri posse quo sanius est corpus: mens sana in corpore sano. Non tamen tenetur homo ita sanitatem suam curare ut officia sua quantum melius implere possit.

Probat ur. Illa media ordinaria non adhibere idem esset ac nolle, saltem voluntario in causa, officia sua implere.

Gravitas transgressionis. Qui illa media ordinaria non adhibet, committit peccatum mortale vel veniale, prout sanitas grave vel leve damnum inde patitur.

NOTA. Non tamen debet homo nimis esse praeoccupatus de sanitate sua, ita ut quolibet diei momento quaerat quid facere vel omittere debeat, quid vel qualem medicinam hodie manducare vel bibere debeat ut bonam salutem conservet. Rationabiliter vivat, si est sanus, vel praescriptiones medici sequatur, si est aegrotus; de cetero non debet

de sua sanitate curare: illa continua praeoccupatio iam debet inter « media extraordinaria » connumerari, quae de cetero non raro eum potius impedit quominus officiis suis debite attendat.

289. — II. Omnis homo potest, imo aliquando debet, ex ratione proportionate gravi, aliquid facere ex quo sanitas eius periclitetur.

Explicatur. Aliquando debet: si scii, alia ratio id postulet, e. g. bonum commune, caritas proximi, etc. : ita miles positus in custodem alicuius loci, debet ibi remanere etiam cum periculo sanitatis; similiter ex officio medici, curam animarum habentes, infirmarii, etc.

Ex ratione proportionate gravi: bonum publicum, sustentatio familiae, caritas proximi, etc.

Aliquid facere: sive per modum actus (e. g. descendere in aquam tempore hiemali ad salvandam vitam proximi) sive per modum habitus (labor insaluber, cura infirmorum contagiosorum).

Probat ur. Si licet vitam periculo exponere (n. 270 ss.), a fortiori licet sanitatem periculo exponere.

290. — COROLLARIUM. Collaborare debent auctoritates civiles et domini, ut operarii in conditionibus quantum possibile est salubribus laborare possint.

291. — III. Homo aegrotus non videtur teneri ad media ordinaria adhibenda ad sanitatem suam recuperandam, nisi aliud officium obstet.

Explicatur. Non videtur teneri: propter auctoritates quae videntur contrarium insinuare, nolumus hanc sententiam uti certam proponere.

Media ordinaria: sunt medicinae, quies, ceteraque a medico conscientioso praescripta quae non sunt expensis vel incommodis extraordinarie magnis comparanda; a fortiori non tenetur (hoc omnes concedunt) ad media extraordinaria adhibenda, qualia sunt medicinae valde pretiosae, transmigratio ad alium locum

(mare, montes, etc.), operatio chirurgica periculosa vel dolorosa vel pretiosa, etc.

Nisi aliud officium obstet : e. g. si officia status sui implere non amplius valet, si aegrotus nimium gravamen esset proximo, etc. Si tale officium obstet, tenetur ad media ordinaria adhibenda, non tamen ad media extraordinaria.

*Probat*ur. Potest dolores et incommoda morborum e manu Dei patienter acceptare. Ergo non tenetur ea remove.

292. — SCHOLION. *Utrum operatio chirurgica considerata sit medium extraordinarium.*

Operationes quae etiam hodie vocantur periculosae eo quod magna pars habeat exitum lethalem, vel quae etiam hodie sunt difficiliiores, rariores, pretiosiores, certe sunt media extraordinaria. Quae autem hodie solent parvae operationes vocari et quasi quotidie fiunt, uti herniae, appendicitis similesve, per se non sunt media extraordinaria ; per accidens autem, propter paupertatem patientis, extraordinariam anxietatem, pudorem virginalem, etc. possunt etiam tales operationes esse medium extraordinarium.

APPLICATIO

Vita est maximum donum Dei: est tempus mihi concessum ad Deum glorificandum in hoc mundo, ad meipsum pro aeternis laudibus Dei praeparandum. Vita est tempus, quo omnia genera meritorum colligere possum et debeo, in gloriam Christi, in gratitudinem erga Christum. Vita est tempus quo in anima mea imaginem Christi insculpere valeo ad me transformandum in alterum Christum.

Vita mea est sicut corbona vacua, quam Deus in die nativitatis meae in manus meas posuit. Parentes mei educatione pulcherrime ornaverunt illam corbonam, sed ego debeo illam implere, implere pulchris fructibus vitae — et utinam nunquam putridos fructus peccati ei imponam!

Vitam meam conservare debeo, sed etiam implere. Et forsan

maioris momenti est eam implere quam eam conservare. Melior est vita plena quadraginta annorum quam vita vacua octoginta annorum! Non debeo esse nimis scrupulosus in vita mea non abbrevianda!...

Veniet dies, quando et mihi dicent: Proficiscere, anima Christiana... Quid tunc dicam? Poterone Deo gratias agere pro dono vitae meae? Poterone tunc laeto vultu corbonam meam Deo offerre? An dicam forsitan: nondum sum paratus, adhuc concedas mihi parum temporis? — Quomodo volo tunc hoc « parum temporis » adhibere? quid volo tunc facere? hoc ipsum fac nunc! nunc adhibe tempus modo quo illud tunc adhibere velles.

Dulcissime Iesu, nescio quantum temporis me adhuc ab illo momento separet: parum vel multum? certe non nimium! volo ergo illud tempus implere, bene implere pulcherrimis fructibus. Tu me adiuva, tu in me operare quod meae deficientiae deest, ut quando venerit dies, corbonam meam laeto vultu tibi possim offerre.

CAPUT III

SOBRIETAS

Corpus humanum habet duos magnos instinctus, unum ordinatum ad conservationem individui, alterum ordinatum ad conservationem generis humani. Uterque instinctus tendentiam habet ad usum immoderatum, contra rationem. E contra homo tenetur utrumque dominio rationis et voluntatis subiugare. Quare in duobus capitibus distinctis addendum est quid licitum et quid illicitum sit in istis instinctibus.

Ar t . 1

NUTRITIO

293. — PRINCIPIUM I. Omnis homo tenetur, quoad quantitatem et qualitatem ita uti cibo et potu, ut eius vita et sanitas conserventur.

Explicatur. *Quoad quantitatem et qualitatem* : habetur minimum infra quod vita et sanitas conservari nequeunt, et maximum ultra quod cibus et potus vitae vel saltem sanitati nocent. Intra illos autem duos limites habetur sat magna distantia etiam in eodem individuo, ita ut possit homo una die minus altera die plus manducare vel bibere quin illos limites transgrediatur; imo in casu exceptional!, dummodo non per tempus nimis longum protrahatur, illi limites possunt sine damno ullo aliquantulum

superari: ita minor quantitas, quae paulatim fieret insufficiens, potest absque ullo damno per aliquot dies servari; similiter quantitas maior, quae paulatim fieret damnosa sanitati, potest absque ullo damno una aliave die sumi. Ita ipsa natura corpus nostrum praeparavit ut licite possit diebus festivis et gaudiosis, etiam delectatione frui prandii copiosioris; simul autem reliquit spatium mortificationis, ieiunii et abstinenciae.

Quoad qualitatem ciborum etiam non requiritur nimia praeoccupatio: sufficit ut abstineamus ab illis in maiore quantitate sumendis quae certe paulatim nocent, uti potus alcoholici.

Uti patet, ubi maior quantitas cibi vel potus a medico praescribitur vel etiam secus ad sanitatem ordinatur, est licita.

Probatur. Esus et potus est medium a natura institutum ad conservationem vitae et sanitatis: illo ergo medio certe uti debemus; illo autem ita uti ut damnum vitae vel sanitati afferat, evidenter est abusus ab ipsa natura reprobatus.

Gravitas transgressionis. De moralitate inediae voluntariae specialiter erit dicendum infra, n. 295. Quoad excessum in esu et potu *per modum actus*, generatim erit peccatum veniale; si quis autem talem commiserit excessum ut actu inde etiam infirmetur (stomachus vel cor non amplius possit laborare), certe commisit peccatum mortale. Quoad excessum *per modum habitus* difficulter dici poterit peccatum mortale, quia difficulter poterit probari grave damnum sanitatis. Si quis per media artificialia (e. g. per vomitum ad hoc provocatum) sibi procurat possibilitatem plus manducandi vel bibendi absque damno sanitatis, certe etiam committit peccatum mortale, quia perverse utitur delectatione a Deo esui et potui adnexa (n. 257).

NOTA. 1. Ita generatim; notetur tamen quod dicit Capcllmann-Bergmann, p. 108: non raro inveniuntur qui manducant non ad famem pacandam vel corpus nutriendum, sed ex sola voluptate manducandi. Manducant, uti dicit Hartmann, quamdiu placet, et cum cibi delicati et conditi sibi succedant, manducant multum ultra necessarium. Quid inde? Initio stomachus nimis oneratus difficilem perficit digestionem, convulsiones stomachi, tormina (« coliche »), congestiones sanguinis in capite quibus omnis labor fit difficilis. Paulatim afficiuntur organa digestionis: unde frequentes vomitus, diarrhea et constipatio alter-

nantes, hcmorrhoides. Cibi corpori non amplius proficiunt, unde fastidium usque ad hypocondriam: vires spiritus paulatim decidunt. Numerosi morbi acuti vel chronici causantur morbo organorum digestionis, qui ipse causatur nutritione excessiva. Insuper corpulentia, artuum dolores, arteriosclerosis, etc. Ex his iam potest iudicari gravitas peccati gulae.

2. Quoad excessum potuum alcoholicorum, cf. etiam supra, n. 257.

294. — **SCHOLION I.** *De Diaeta.*

Diaeta est praescriptio a medico facta iuxta quam talis homo ad sanitatem servandam vel recuperandam, tenetur cibum et potum iuxta certas normas sumere. Quaestio ponitur utrum aegrotus talem diaetam licite possit non observare, a. v. utrum peccet si illam non observat.

Uti patet, si vult sanitatem recuperare, debet praescriptis medici stare. Sub respectu autem morali, vitae et sanitatis servandae, non videtur teneri ad diaetam observandam, nisi aliud officium obstet (n. 272 ss. et 291); sub respectu obligationis ita utendi cibo et potu ut eius vita et sanitas conserventur, sequentia sunt dicenda:

Diaeta utique est modus utendi cibo et potu ita ut sanitati talis hominis non noceat, sed est modus extraordinarius; cibi autem vel potus a medico prohibiti non vere inducunt infirmitatem, sed solum permittunt morbum, qui vel minore intensitate vel in germine iam adest, sese evolvere, dum diaeta vult morbi evolutionem impedire vel imo illum sanare. Diaeta proinde potius quam modus utendi cibo et potu, est remedium recuperandi sanitatem: ad hoc autem adhibendum nemo teneri videtur (n. 291). Unde etiam qui diaetam non observat, nullo modo peccare videtur.

295. — **SCHOLION II.** *De inedia voluntaria.*

Inedia voluntaria est recusatio omnis cibi et potus ad mortem usque si necesse est, qua ultimis temporibus quidam homines praesertim politici iura quaedam in bonum publicum ab adversariis obtinere volunt. Iorio (II, 164, 6°), Noldin (II, 327), Merkelbach (II, 353) et alii illum modum agendi uti suicidium damnant. Concedit quidem Noldin illam ob gravissimam causam theoretice admitti posse dummodo intentionem habeat inediam

protrahendi usque ad periculum mortis tantum, practice vero hoc momentum facile determinari non posse, et proinde etiam permitti non posse.

Uti patet, praesupponimus agi de vera iustitia obtinenda, et quidem in re magni momenti.

Tunc contra hoc argumentum dicendum videtur: inedia voluntaria nullo modo est directum suicidium: non est abstinencia a cibo et potu « usquedum mors inde sequatur », sed usquedum iustitia obtineatur, etiamsi mors inde sequi debeat. Hoc patet ex eo quod tales homines, si adversarii concedunt quod petunt, statim ab inedia cessabunt, omniaque facient quae possunt ut vires suas recuperent: mors eorum ergo non a propria voluntate, sed potius a voluntate aliorum (utrum ius concedant) pendet. Quare talis inedia ad summum dici potest suicidium indirectum (n. 271) vel imo actio qua vitam *periculo* exponit, quod ex ratione proportionata licet (n. 272).

Alia autem quaestio est utrum sit medium aptum ad finem suum obtinendum: ubi nulla est spes ut, saltem post talem mortem, adversarii ius faciant, inedia voluntaria est illicita, utpote sine ratione sufficiente peracta. Ubi vero est spes ut adversarii (e. g. ex timore tumultus populi) saltem post et propter hanc mortem ius quaesitum concedant, non videtur esse illicita, dummodo agatur de vera iustitia et de re magni momenti (boni publici).

296. — PRINCIPIUM II. Omnis homo potest quolibet cibo et potu uti, nisi a legitima auctoritate sit prohibitum.

Explicatur. Quolibet cibo et potu: uti patet, cibus vel potus non sunt venenosa vel ita putrida ut eorum usus periculum vitae vel sanitatis constituat; similiter petrae et similia quae ab apparatu digestivo dissolvi nequeunt, ita ut nullum valorem nutritivum habeant. Sensus huius principii est, in Novo Testamento non existere cibos impuros vel prohibitos ut in Antiquo Testamento, in Mahumetanismo, in Buddhismo, etc.

Legitima auctoritate: ita in spiritu mortificationis quaedam Regulae Ordinum religiosorum prohibent suis sodalibus usum

carnis, ovorum, tabacci, etc. Similiter Ecclesia certis diebus, in spiritu mortificationis, praescribit abstinentioniam a carnibus vel ieiunium, de quibus infra, n. 301 ss.

297. — SCHOLION I. *De Cupediis.*

Cupediae sunt comestibilia quae solent parvior quantitate sumi sive post prandium sive inter prandia, imprimis propter delectationem.

Eorum usum per se esse licitum iam patet ex vol. I, n. 41 ; per accidens autem quatenus eorum usus facile fit irrationabilis, in iis magis quam in aliis cibis requiritur refrenatio, praesertim apud pueros.

Irrationabilis est usus si post prandium maior quantitas de eis sumitur quam decet ; si extra prandia in tanta quantitate vel frequentia sumuntur, ut naturalem appetitum nutritionis perturbent, et cibos vere nutritivos manducare pigeat; si vergat in debilitatem voluntatis, ita ut voluntas illum appetitum regere non valeat.

Talis irrationabilis abusus generatim erit peccatum veniale.

298. — SCHOLION II. *De Ebriositate.*

Ebriositas non est ebrietas (n. 257), sed est passio potuum alcoholicorum seu vehemens tendentia ad illos bibendos. Possibile est ut ebriosus nunquam in vita sua sit ebrius, saltem nunquam sit perfecte ebrius, imo nunquam sit ebrius in alto gradu. Facile autem illa frequentia usus potuum alcoholicorum nocebit sanitati, facile inducet ad neglectum status officiorum etiam maioris momenti, facile etiam (si agitur de parentibus) nocebit sanitati prolis nasciturae, facile debilitat voluntatem, ita ut haec non solum illum appetitum, sed etiam appetitum luxuriae (a copioso usu potuum alcoholicorum insuper excitatum) regere non valeat, homo incipiat vivere vitam homine et christiano indignam.

Ebriositas cum sit in se abusus, semper est peccatum : quid dicendum de singulis actibus qui ebrietatem sive perfectam sive imperfectam constituunt, cf. supra, n. 257. Sed ipsa passio quae ebriositatem constituit est peccaminosa (peccatum habituale,

vol. I, n. 192); in quantum nocet sanitati, generatim erit peccatum veniale (η. 293); in quantum ducit ad neglectum status officiorum erit peccatum mortale vel veniale pro gravitate neglectus et officiorum; in quantum constituit periculum nocendi sanitati prolis nasciturae, erit peccatum mortale vel veniale pro gravitate nocumenti praevisi; in quantum debilitat voluntatem et subvertit rectum ordinem inter appetitus corporales et voluntatem, potest esse peccatum mortale vel veniale pro gravitate deordinationis.

NOTA. Cum hodie ebriositas et alcoholismus in multis locis iam lacta sit vera plaga, officium est tum Status tum Ecclesiae subveniendi conatibus eorum qui huic plagae mederi volunt tum per personalem abstinentionem sive absolutam sive moderatam, tum per opera rehabilitationis alcoholicorum. Ecclesia et Status debent, ubi necesse est, etiam instituta et hospitalia ad talem finem aedificare. Sed praesertim cooperari debent ad meliorandas conditiones vitae quae ad alcoholismum conferunt: conditiones laboris et vitae familiaris, quae multos, praesertim operarios, ducunt ad consolationem quaerendam extra familiam, in ebrietate.

299. — PRINCIPIUM III. Omnis homo debet nutritionem suam modo humano et christiano sumere.

Explicatur. *Modo humano et christiano*: etiam in iis functionibus quae sunt homini cum animali communes, homo manet homo, et proinde eas humano, imo et christiano modo exsequi, est eius officium. Quapropter decet saltem ut prandia sua oratione sanctificet, gratiarum actione concludat erga eum de cuius largitate ea sumpsit. Pulchritudo ordinis et nitoris in mensa (non exclusis vasis pulchrioribus, mappis mundis, floribus, etc. saltem in festivis occasionibus) convenienter tradent prandio characterem humanum; sed praesertim etiam in ipso actu nutritionis semper appareat nos non vivere ad manducandum, sed manducare ad vivendum. In ipsa nutritione appareat, corpus omnesque eius appetitus a ratione et voluntate regi.

300. — SCHOLION. De Conventionibus civilibus urbanitatis.

Exsistunt multae conventiones urbanitatis, praesertim ad mensam. Illa omnia non sunt necessaria, et de facto non raro mu-

tantur: quod hodie est inurbanum, cras praescribitur. Attamen in sua totalitate illae conventiones volunt esse expressio illius requisiti moralis, quod scii, nutritio debet fieri modo homine digno. Ut tales etiam christianus eas acceptare debet: conventiones urbanitatis ei sint medium educationis et disciplinae sui.

Ar t . 2

IEIUNIUM ET ABSTINENTIA

Uti supra vidimus, n. 296, per se homo a nullo cibo vel potu abstinere debet, dummodo rationabiliter eis utatur. In spiritu autem mortificationis Ecclesia omnibus christianis praescribit ieiunium et abstinentiam certis diebus observanda.

§ 1. IEIUNIUM

PRAENOTANDUM. Hic non agitur de ieiunio eucharistico prout ante receptionem S. Communionis servandum praescribitur, de quo cf. vol. III, η. 322, sed solum de illo ieiunio quod in spiritum mortificationis ab Ecclesia praescribitur.

301. — NOTIO. Ieiunium in eo consistit ut in una die unica tantum fiat comestio, cum licentia tamen etiam mane et vespere aliquid cibi sumendi.

NOTA. Ita intelligitur ieiunium quando ab Ecclesia praescribitur; si autem indultum particulare vel votum cuiuslibet personae physicae vel moralis, constitutiones vel regulae cuiusvis religionis vel instituti, ieiunium aliter intelligent, hac notione a codice tradita (c. 1251) nihil in illis mutatur, sed ieiunium debet iuxta illud indultum etc. interpretari (c. 1253); ubi autem talia vota vel regulae vel constitutiones nihil de notione ieiunii statuunt, possunt secundum notionem Codicis interpretari.

Explicatur. *In una die:* a media nocte ad mediam noctem; computationes temporis autem vide can. 33, § 1.

Unica comestio: h. e. unica comestio plena seu ad satietatem; licitae enim sunt duae aliae comestiones uti in ipso canone dicitur.

NOTA. Solent AA. in illa unica comestione ita videre essentiam ieiunii ut qui sive culpabiliter sive inculpabiliter duplicem refectionem plenam sumpserit, ad nihil amplius teneatur (Ita Génicot, I, 441). Hoc autem videtur exaggeratum: *saltem*, qui culpabiliter ieiunium violavit, tenetur illud non gravius violare! Nullam differentiam inferre videtur utrum per plenam refectionem an per plures refectionunculas fuerit violatum.

In illa unica comestione plena nullus cibus prohibetur, nisi simul urgeat praeceptum abstinentiae (n. 309); nec vetitum est carnes et pisces in eadem refectione permiscere (c. 1251).

Hora illius comestionis non determinatur: ex consuetudine autem sumitur versus meridiem, uti etiam insinuat eo quod mane et vespere aliquid cibi sumere liceat. Attamen serotinam refectionem seu collationem prandio permutare non prohibetur; non vero ab AA. conceditur prandium cum frustulo matutino permutare. Cum autem lex non statuatur tempus sumendi refectionem plenam, non videtur peccare contra legem qui eam mane sumeret, dummodo tunc per totam diem nihil aliud sumat nisi « aliquid cibi » vespere.

NOTA. Moralistae hoc concedere non solent, sed tenent tempus illius refectionis necessario esse meridiem, ita ut qui absque ratione (notabiliter) ultra horam eam anticipet, committat peccatum veniale, qui absque ratione sufficienti (notabiliter) ultra duas horas eam anticipet, committat peccatum mortale.

Aliquid cibi: haec verba videntur insinuare in istis refectionunculis abstinendum esse ne fiant vera relectio; attamen ipse canon dicit in eis servandam esse circa ciborum quantitatem et qualitatem probatam locorum consuetudinem. Nulla ergo regula generalis dari potest, sed in unaquaque regione videndum est quid *ibi* sinat probata consuetudo. Quoad quantitatem autem non una est sententia moralistarum: sunt qui tenent normam relativam et dicunt quantitatem concedendam variare iuxta subiectum; alii tenent normam absolutam et omnibus concedunt (ad vitanda scrupula) eandem quantitatem, scilicet 2 uncias mane et 8 uncias

vespere (uncia a quibusdam dicitur 27 gr., ab aliis 30, ab aliis 31,25); alii tandem utramque sententiam coniungunt dicentes omnibus quantitatem absolutam esse concedendam, illis autem quibus hoc non sufficeret, plus esse concedendum. Quoad refectiorem serotinam practice concordant; difficultas autem est in frustulo matutino: nam multis non sufficiunt 2 unciae ad officia sua implenda. Critérium firmum datur ab ipso Codice: standum est probatae consuetudini loci; sed quaeritur quid concedi possit ubi haec consuetudo adhuc est in formatione.

Certe non valet argumentatio R. P. Matthaei Ramstein O. F. M. Conv., in Periodico *The Priest*, Mart. 1948, 190: « Sufficit ut cibus sumptus in frustulo et collatione simul non attingat quantitatem plenae refactionis, nam c. 1251 ponit essentiam ieiunii in unica refactione. Plena refectio, media computatione, aestimari solet 32 uncias. Ergo stricte loquendo frustulum et collatio simul sumpta possunt attingere 31 uncias quin violetur ieiunium ». Sed ex spiritu legis cl. Auctor reducit illas 31 uncias ad 20 uncias! ex illis 20 unciis potest ad libitum sumere pro frustulo matutino, relinquendo quae supersunt pro collatione. Nemo est qui non videt illam argumentationem esse sat arbitrariam: ex eo quod codex unam refactionem ponit essentiam ieiunii (?), nondum sequitur in reliquis refectiunculis simul sumptis permitti quod non attingit unam plenam refactionem; quod ipse auctor intellexit, nam illam quantitatem arbitrarie reducit ad 20 uncias.

De facto autem Codex minime essentiam ieiunii reponit in unicam refactionem, sed simul concedit ut mane et vespere aliquid sumatur: essentia ergo ieiunii in eo consistit quod quis praeter refactionem unicam nihil aliud cibi sumat nisi forsan « aliquid » mane et « aliquid » vespere.

Notatu dignum est quod dicit Concilium Provinciale Mechliniense quintum (1937), n. 69-70: «Eae ne praeponantur legis interpretationes quae eiusdem essentiam immutent, sed neque eae quae eiusdem observationem reddunt permultis practice impossibilem; modus humanus servandi legem suadeatur potiusquam plerique fideles declarentur a lege immunes... Ita fas est sperare fore ut fideles ad spiritum mortificationis et paenitentiae redeant; cavendum est ne lex ieiunii, quae tam salutaris est

quaeque exemplo Christi Domini doctrinaque Patrum ab exordiis Ecclesiae orta est, desuetudine pereat ».

Hortatur idem Concilium fideles ut diebus ieiunii refectiunculam matutinam ad simpliciores reducant formam ab eaque removeant diversitatem ciborum qui forsitan aliis diebus apponi solent; quoad quantitatem autem « unicuique licebit tantam sumere quanta cuique necessaria est ad vitandam indispositionem quae ipsum impediat quominus officia status convenienter adimplere valeat; et ex eo quod ieiunium quadragesimale, utpote longum et continuum, difficilius sustinetur quam ieiunia vigiliarum et quatuor temporum, refectiunculae paulo abundantiores infra illud permitti possunt ». Hoc modo ieiunium, a quo nunc longe maior pars fidelium sese excusatam tenet, iterum urgeri poterit, et paucis tantum vere aegrotis eius observantia erit impossibilis. Et abstinentia ab omni cibo, etiam a cupediis, electuariis etc. tempore intermedio iam erit sufficiens mortificatio pro multis.

Gravitas peccati. Qui sive refectiunculas copiosiores sumit sive praeter refectionem et refectiunculas concessas aliquid cibi sumit, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate materiae. Non concordant AA. in determinando quaenam sit materia gravis: omnes concedunt 2 uncias supra quantitatem licitam adhuc esse materiam levem; practice teneri potest ultra 4 uncias supra quantitatem licitam esse materiam gravem. Nihil autem refert utrum illam quantitatem una vice an pluribus comestionibus sumpserit: materia enim in una die coalescit; quo magis autem superat (in una die) quantitatem licitam, eo gravius est peccatum.

Quale peccatum sit in refectiunculis manducare cibos prohibitos a consuetudine, non solent moralistae determinare.

302. — COROLLARIA. 1. Praeter unam refectionem et duas refectiunculas per totam diem nihil cibi (nec cupcdias nec electuaria nec bellaria) sumere licet. Cibus autem est quod non primarie sumi solet ad sitim depellendam (exceptis potibus qui ad delectationem sumuntur, uti liquores alcoholici), sive sit solidum sive liquidum. Fructus qui manducantur censentur cibus: etsi etiam

ad sitim depellendam sumi possint, solent tamen uti cibus sumi (etiam uva); succus autem fructuum expressus qui bibitur, censetur potus. Electuaria et pastilli qui in ore diluuntur ad sitim sedandam vel ad oris fetorem tollendum vel ad vocem conservandam, etc., non censentur cibus. Idem dicendum de « chewing gum » (« gomma da masticare ») et similibus.

Sunt etiam qui concedunt ut semel vel iterum cum potu aliquid cibi degustetur « ne potus noceat ».

2. Potus non est restrictio. Potus censetur omne id quod in iis regionibus per modum potus, i. e. (praeter potus qui ad delectationem sumuntur, uti liquores alcoholici) quod ad sitim sedandam sumi solet, etiam si per accidens vim nutritivam habent: aqua, cerevisia, vinum, limonata, caffeeum, thea, imo et in aliquibus locis lac (saltem sublato grasso), chocolates tenuis, etc. Talis materia etiam si congelata fuerit, non cessat esse potus; « ice-cream » (« gelato ») autem quod ex lacte, etc. conficitur, censetur verus cibus.

3. Quaerunt moralistae quot temporis durare possit illa unica comestio, et utrum eam interrumpere liceat.

Cum dies ieiunii sint dies paenitentiae, deterrendi sunt homines a magnis prandiis, ita ut quaestio de duratione non ponatur. Quodsi de facto tale prandium habeatur, dicere solent moralistae illud praeter culpam non posse ultra duas horas protrahi: certe homo sani iudicii scandalizaretur si quis in die ieiunii et paenitentiae ultra duas horas assideret; unde merito concluditur hoc esse peccaminosum.

Quoad interruptionem iudicandum iuxta mentem hominum sani iudicii: utrum unica refectio interrupta an duplex refectio dicenda sit. Unde brevissima interruptio (quadrantis) ex quacumque causa, pro nihilo reputatur; etiam longior interruptio ex rationabili causa non facit refectionem duplicem. Imo concedunt moralistae unicam esse refectionem si quis iam a mensa discessit cum intentione non amplius manducandi, et postea revertitur et videns novum cibum quem nesciebat apponendum, iterum assidet et manducat; vel revertens invenit commensales adhuc assidentes et ipse iterum assidet et manducat. Vix autem possumus consentire cum Merkelbach (II, 955) quando dicit:

« Interruptio si sit brevissima, v. g. unius quadrantis vel moraliter infra semihoram, etiam sine iusta causa, non impedit quin comestio sit moraliter continua, *etiamsi interrumpatur cum intentione proseguendi alibi, in caupona* ». Hoc mihi videtur vix non esse duplex refectio.

4. Qui ex inadvertentia mane sumpsit refectionem plenam, per se, iuxta supra exposita, teneretur nihil amplius sumere usque ad vesperam. Attamen cum talis refectio matutina, iuxta sententiam communem moralistarum probabilem, sit inversio ordinis refectionum, ad quam nemo tenetur, posset facere ac si hoc ientaculum non sumpsisset et pro reliquo observare praecepta ieiunii; imo, iuxta Gcnicot (I, 44) a lege ieiunii esset pro hac die excusatus; cf. supra, n. 301.

Quodsi ex inadvertentia ientaculum sumpserit quod tamen refectio plena non sit, potest pro reliquo facere ac si hoc ientaculum non sumpserit: Ecclesia enim iuxta communem interpretationem, omnibus concedit unam plenam refectionem, quam cum nondum sumpserit, adhuc sumere ei fas est; ex altera parte ientaculum ex inadvertentia sumptum, erat involuntarium relate ad legem ieiunii, ergo nullum peccatum constituit.

5. Qui ultra quantitatem licitam manducaverit, adhuc tenetur lege ieiunii, et proinde ab ulteriore laesione legis abstinere debet. Iorio (II, 299, 6°) putat eum qui *culpabiliter* duplicem sumpsit refectionem, probabilius non peccare si tertiam superaddat. Utique *aliud* peccatum non committit, cum materia in una die coalescat, sed peccatum fit gravius, quod etiam vitare tenetur.

6. Peregrinus et advena per se tenetur sese accommodare, quoad quantitatem et qualitatem ciborum, usui loci ubi nunc est. Attamen non videtur prohibendus ne, semoto scandalo, usus proprii loci originis sequatur, praesertim si differentiae sunt notabiles: nam esse potest quod talis peregrini vel advenae corpus, e regione ubi maior quantitas vel cibus fortior est necessarius, huic assuefactum, non possit subsistere cum usu loci ubi nunc est.

303. — SUBIECTUM. Lege ieiunii tenentur omnes christiani (etiam non-catholici) ab expleto 21 anno ad incoeptum sexagesimum (c. 1254).

Hoc valet pro lege ieiunii ecclesiastici; si quis autem ex voto vel ex constitutionibus vel regula tenetur etiam ante 21 annum vel post sexagesimum ieiunare, hoc lege ecclesiastica non est immutatum (c. 1253); ubi autem tale votum vel regula vel constitutiones nihil speciale statuerunt, potest secundum c. 1254 •interpretari.

304. — **TEMPUS.** 1. Lex ieiunii servanda est singulis diebus Quadragesimae (exceptis dominicis) a feria IV Cinerum ad Sabbatum Sanctum post meridiem; singulis feriis IV, VI et sabbatis Quatuor Temporum (nisi incidant in festo de praecepto *actu* celebrato in illo loco); in Vigiliis Pentecostes, Immaculatae Conceptionis B. M. V., Omnium Sanctorum et Nativitatis Domini (nisi incidant in die dominica vel festo de praecepto *actu* celebrato in illo loco) (c. 1252). Ieiunium autem Vigiliae Nativitatis Domini in antevigiliam anticipare licet.

In Vigilia anticipata non habetur ieiunium. Ut festum de praecepto suspendat legem ieiunii, requiritur ut in illo loco *actu* celebretur tanquam festum de praecepto, h. e. cum obligatione Missae audiendae et abstinendi a laboribus servilibus (cf. n. 114).

2. Ordinarius potest diem ieiunii indicare per modum actus tantum (c. 1244).

3. Episcopus consecrans et qui petunt ecclesiam sibi consecrari, per eum diem qui consecrationem praecedit, ieiunent (c. 1166). Ergo praeter episcopum etiam parochus; populus non tenetur nisi ipse populus petierit ecclesiam sibi consecrari; quodsi « fabrica ecclesiae » petierit, membra eius ieiunare debent.

4. Certis diebus ex voto obligantur qui voto sunt obstricti (cf. supra, n. 63 ss.).

5. Diebus a Constitutionibus vel Regula statutis tenentur illi qui ab eis obligantur.

305. — **EXCUSATIO.** Praeter ignorantiam, sola impossibilitas sive physica sive moralis illud observandi, excusat a ieiunio (cf. vol. I, n. 92). Impossibilitatem autem constituit omne verum grave incommodum quod ex observatione ieiunii oriretur. Ita excusantur:

1. Infirmi et convalescentes quibus unica refectio cum duabus refectiunculis non sufficeret ad sanitatem restaurandam.

2. Debiles sanitate qui non possunt unica refectione sufficientem cibum sumere; similiter qui ex vacuitate stomachi notabilem dolorem vel vertiginem capitis patiuntur, vel nocte dormire non possunt.

3. Mulieres praegnantes vel lactantes; iuxta nonnullos etiam tempore menstruationis.

4. Pauperes qui nesciunt utrum in die unam refectionem plenam habere poterunt; sed etiam illi qui propter suam paupertatem cibis tam levibus nutriri solent ut (considerato etiam labore perficiendo) unica refectione sufficientem quantitatem nutritivam sumere nequeant.

NOTA. Ex eadem ratione excusantur e. g. advenae e regione ubi solide nutriri solent, in regionem ubi levibus cibis nutriuntur: si tales sui iuris non sunt, ita ut cibos sibi eligere non possint (e. g. in convictu vel conventu viventes) posset hoc eis esse ratio excusans a ieiunio.

5. Qui labores sive corporales sive spirituales valde defatigantes peragere debent: in his considerata est non tantum vis musculorum, sed etiam excitatio nervorum defatigans. In diiudicando autem utrum labor valde defatigans censendus sit, considerandae sunt circumstantiae, constitutio subiecti, etc.; non potest dari regula generalis, nisi forsitan haec: qui ieiunans laborem quem quacumque ex causa omittere non potest, non valet cum necessaria attentione perficere, certe excusatur a ieiunio. Notandum tamen hominem etiam posse assuefieri, ita ut quod initio non valebat, post paucos dies facere possit.

NOTA. Si autem generalis dispensatio data esset pro omnibus tali labori incumbentibus, hac dispensatione uti potest etiam ille qui posset legem observare (cf. vol. I, n. 101).

6. Qui longum iter instituere debent, sive pedestre 4-5 horarum sive etiam curru (via ferrea, automobili, aeroplano) vel navi per moraliter totam diem: nam etiam talia itinera, etsi curru commodo peracta, sunt valde defatigantia.

7. Qui gravem indignationem (e. g. parentum) incurrerent si ieiunarent (incommodum morale). Non tamen si in despectum

fidei vel Ecclesiae praeciperentur non ieiunare, nisi prius declaraverint Ecclesiam in talibus circumstantiis praeceptum suum non urgere.

NOTA. 1. Utrum liceat talem laborem vel tale iter sine necessitate suscipere, cf. vol. I, n. 80.

2. Subiectum per se excusatur solum in illa die in qua habetur ratio excusans: lex enim haeret dici. Unde si quis durante Quadragesima quadam die non haberet rationem excusantem (e. g. quia dies laboris vacat vel labor sit illa die minus defatigans) per se teneretur illa die ieiunare. Potest autem tempus quadragesimale etiam uti unitas quaedam considerari, ita ut, si una alterave die tantum non sit excusatus, possit se etiam in illa die excusatum habere, nisi illa dies fuerit praecise feria IV Cinerum vel feria VI Parasceves: tunc enim propter specialem characterem illius diei, deberet ieiunare. Si autem saepius occurrerent tales dies quibus non excusatur, deberet ieiunium observare quoties non excusatur.

306. — **DISPENSATIO.** Dispensare possunt (c. 1245):

1. Papa pro tota Ecclesia.

2. Loci Ordinarius et parochus, in casibus singularibus iustaque de causa, pro sibi subiectis singulis fidelibus singulisve familiis etiam extra territorium existentibus, necnon intra territorium pro peregrinis.

3. Superiores (etiam locales) religionis clericalis exemptae pro singulis sibi subiectis (c. 514; cf. vol. III, η. 152, 6).

4. Ordinarii omnes, ex causa peculiari magni populi concursus aut publicae valetudinis pro tota quoque dioecesi seu loco.

NOTA. 1. Confessarius ergo non habet facultatem dispensandi, nisi eam delegatam acceperit; potest tamen interrogatus declarare in casu haberi causam excusantem vel non.

2. Dispensando a ieiunio curet dispensans ut spiritum mortificationis fidelibus inculcet.

3. Preces vel eleemosynae quas Ordinarii locorum dispensando a ieiunio praescribere solent, obligant ex praecepto Ordinarii, non vi legis ieiunii; quare gravitas illius obligationis pendet ab intentione Ordinarii, quae non praesumitur sub peccato, a fortiori non praesumitur sub peccato mortali obligare, nisi probetur.

§ 2. ABSTINENTIA

PRAENOTANDUM. Hic agimus solum de illa abstinentia quae certis diebus in Ecclesia praescribitur, non de illa quae e. g. a quibusdam Regulis vel Constitutionibus Religiosorum praescribitur.

307. — NOTIO. Abstinentia in eo consistit quod quis carne iureque ex carne non vescatur (cf. c. 1250).

Explicatur. *Carne:* caro hic intelliguntur omnes partes (etiam ossa et sanguis) mammiferorum et avium. Ova autem et lacticia, imo et adeps animalium si uti condimentum adhibetur, non sunt prohibita (c. 1250). Ex consuetudine, orta ex falsa cognitione scientiarum naturalium, dicunt quidam Auctores licitam esse manducationem lutrae, castoris, fulicae, anatis marinae. Certe carnem mammiferorum qui semper in aqua vivunt, uti cetis, licet manducare. Similiter caro omnium animalium qui ad classem mammiferorum vel avium non pertinent, uti piscium, reptilium (serpentes) et amphibiorum (ranae, testudines), moluscorum (limaces, conchae, ostreae) et crustacium (cancri, cammari) etc. manducari potest. In dubio utrum quid sit caro (in sensu legis abstinentiae) semper licet ea vesci: tunc enim prohibitio est dubia, ergo nulla.

lure ex carne: ius est illud liquidum quod per pressionem vel coctionem ex aliqua re extrahitur. Ius quod ita ex carne (vel etiam ex ossibus) extrahitur, diebus abstinentiae neque ut condimentum adhiberi potest; solum ius ex adipe uti condimentum adhiberi potest.

Condimentum autem est quidquid, sive solidum sive liquidum, in modica quantitate adhibetur ut cibus principalis paretur vel frigatur vel sapidior fiat. Unde licet etiam ius ex adipe (etiam ex adipe laridi) et quaelibet alia condimenta pani superlinire, nec necesse est frustula quae post liquefactionem remanent, remove, dummodo vere uti condimentum ex adipe haberi possint.

Praeparata autem quae in commercio inveniuntur, e. g. Maggi,

adhiberi possunt si sunt solum condimenta et non sunt ex carne extracta: ita « condimentum iusculi » adhibere licet, « extractus carnis » vero vel « iusculum solidum » utpote ex carne extracta, adhibere non licet. Peptones ex eadem ratione prohiberi videntur, etsi nonnulli AA. eas licitas dicant quia usu vulgari non censentur caro nec carnis saporem habent. Idem dicendum de gelatina si ex carne extracta est.

Gravitas peccati. Qui carnem vel ius ex carne manducat die abstinentiae, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate materiae. Non conveniunt AA. in determinando quid sit materia gravis: alii dicunt, si excedit dimidiam unciam, alii si unam, alii si duas; imo Génicot (I, 444) tenet duas uncias carnis constituere materiam gravem, pro iure autem ex carne 4 uncias.

Tenent etiam AA. materiam (secus ac pro ieiunio) non coalescere, ita ut si quis decies in die manducet dimidiam unciam carnis, non committat peccatum mortale, sed decem peccata venialia; si autem una vice manducet duas uncias, committat peccatum mortale. Non bene apparet illa distinctio inter ieiunium et abstinentiam.

308. — **SUBIECTUM.** Omnis christianus (etiam non-catholicus) qui septimum aetatis annum explevit tenetur lege abstinentiae (c. 1254).

309. — **TEMPUS.** 1. Dies abstinentiae currit a media nocte ad mediam noctem; quoad computationem temporis cf. c. 33, § 1.

2. Lex abstinentiae servanda est singulis feriis VI per totum annum, feria IV Cinerum, singulis Sabbatis Quadragesimae, singulis feriis IV, VI et Sabbatis Quatuor Temporum, Vigiliis Pentecostis, Immaculatae Conceptionis B. M. V., Omnium Sanctorum et Nativitatis Domini nisi illae dies incidant in die dominica vel festo de praecepto quod *actu* celebratur in illo loco (c. 1252). Abstinentia autem Vigiliae Nativitatis Dni, una cum ieiunio, in antevigiliam anticipare licet. In vigilia anticipata non habetur abstinentia; ut festum de praecepto suspendat legem abstinentiae requiritur ut festum in illo loco *actu* celebretur uti festum

de praecepto, h. e. cum obligatione assistendi Missae et abstinendi a labore servili (cf. n. 114).

NOTA. 1. Dies ergo abstinentiae *simul* et ieiunii sunt sequentes: feria IV Cinerum, feriae VI et sabbatum in Quadragesima, feria IV, VI et sabbatum Quatuor Temporum, et Vigiliae Pentecostes, Imm. Cone. B. M. V., Omnium Sanctorum et Nativitatis Domini (vel 23 Dec.).
2. In nonnullis regionibus de licentia S. Sedis abstinentia sabbati in Quadragesima (excepto sabbato Quatuor Temporum in Quadragesima) translata est in feriam IV. Peregrini in regionibus ubi abstinentia servatur feria IV loco sabbati, debent alterutro die abstinere pro sua libertate et remoto scandalo (S.C. C. 9 Febr. 1924).

310. — EXCUSATIO. Praeter ignorantiam sola impossibilitas physica vel moralis illam servandi, excusat ab abstinentia (cf. vol. I, n. 92). Impossibilitatem autem constituit omne verum grave incommodum quod ex abstinentia oriretur. Ita excusantur:

1. Infirmi et convalescentes qui carne indigent ad sanitatem recuperandam. Ad hoc autem decernendum, consilium petatur medici conscientiosi.

2. Mulieres praegnantes et lactantes : etiam hic consulatur medicus conscientiosus. Quandoque mulieres praegnantes habent vehementem appetitum carnum, cui resistere (secundum quosdam) non possunt sine damno prolis; alii vero negant ullum damnum proli inde secuturum. Praesertim autem si, uti accidit, aliorum appetitu carent nisi carne condiantur, non facile eis esus carnis est prohibendus.

3. Pauperes mendicantes qui manducare debent quae eis dantur; item pauperes qui casu ea die carnem habent eamque servare non possunt.

4. Qui labores tam defatigantes peragere debent ut post laborem. ex defatigatione, nullum appetitum manducandi experiantur: tales enim indigent cibis sapidioribus et fortioribus. Raro autem ipse labor durus excusat ab abstinentia: nam alii cibi, uti ova etc. eandem vim nutritivam habent, ita ut esus carnum ex hoc capite non sit necessarius.

5. Illi qui pro refectione nonnisi carneum prandium habere possunt : e. g. qui refectionem suam emere debent et nullum

conveniens prandium sine carne obtinere possunt, vel milites qui de mensa communi nonnisi prandium carneum habere possunt, vel qui sub potestate patrisfamilias aut domini sunt, qui carnes proponit, vel qui ad prandium invitati carneum prandium inveniunt, quod sine gravi incommodo declinare non possunt, vel si ex errore carneum prandium fuit paratum nec sine gravi incommodo aliud parari potest.

Uti patet, nunquam tales excusantur si carnes apponerentur in contemptum religionis, nisi post declarationem Ecclesiam in tali casu non urgere suam legem, et se proinde non in contemptum religionis, sed a lege excusatum manducare carnes.

DISPENSATIO. Ab abstinentia iidem dispensare possunt ac a ieiunio : supra, n. 306.

APPLICATIO

Qui manducat, in Domino manducet, qui abstinet, in Domino abstineat.

Vere ut filios nos tractat Deus : de omnibus quae in Paradiso, h. e. in terra inveniuntur, licet nobis manducare, excepto solo fructu arboris scientiae boni et mali. Qui cibus, qui potus ad malum nos ducit, hic solus prohibetur; quantitas vel qualitas vel modus qui tendit ad concedendum corpori dominium super spiritum, sumi non potest, sed debet mortificatione restringi. Omnia mihi licita sunt, libertate filiorum Dei, sed non omnia expediunt.

Quapropter Sancta Mater Ecclesia per legem abstinentiae et ieiunii omnes filios suos ad illam mortificationem inducit, memor illius verbi S. Hieronymi: Sine Cerere et Baccho friget Venus, h. e. per abstinentiam cibi et potus tepescit luxuria.

CAPUT IV

CASTITAS

311. —Alter instinctus est ordinatus ad conservationem generis humani. Deus hominem creando, masculum et feminam fecit illos itaque commisit illis onus et honorem collaborandi cum ipso Deo, continuandi aliquomodo creationem, procreandi novos homines: crescite et multiplicamini et replete terram.

Cum autem bonum generis humani (educatio corporalis et spiritualis prolis) postulet ut illud opus perficiatur in unione stabili unius viri et unius mulieris, ideo Creator ipse statuit ut nonnisi in legitimo Matrimonio liceat huic instinctui indulgere. Unde castitas extra-matrimonialis et castitas matrimonialis seu coniugalis.

Cum autem illud opus gravia onera etiam secumferat, instinctum illum fecit Deus vehementem, eique vehementem delectationem adiunxit. Eo ipso autem maius est periculum ne ille instinctus ordinem rationis subvertat et spiritui dominari velit. Quapropter non solum vitandus est ipse abusus huius instinctus, sed et omne quod illum excitare vel stimulare potest extra licitum usum.

Virtus quae hunc regulatur instinctum est castitas.

Castitas est verecundia, in se et in aliis, erga omne id quod relationem dicit ad transmissionem vitae.

Illa verecundia impellit hominem ad considerandam transmissionem vitae et omne id quod ad eam relationem dicit, tanquam dominium sacrum Dei, cui nemo nisi iuxta leges divinas appropinquare potest. Haec verecundia, haec reverentia sanctitatis

transmissionis vitae inducit hominem, non solum ad observandas omnes leges quibus Deus hoc suum circumdedit dominium, sed etiam ad reverendum in proprio corpore et in corpore cuiuslibet proximi quidquid ad illam transmissionem vitae relationem dicit. Ubi vera talis deest verecundia, castitas est in maximo periculo.

Hacc verecundia sese manifestat in *pudicitia*, quae est naturalis castitatis custos, uti n. 337 dicemus. Qui timorata et exquisita pudicitia ornatur — absque scrupulositate! —, in tuto habet castitatem, etiam contra tentationes: homo enim pudicus omni sensui, omni cogitationi vel phantasiae periculosis viam praecludit; ubi vero talis deest pudicitia, castitas ab intra et ab extra tentationibus impugnatur.

Ar t . 1

NOTIONES

312. — **PRAENOTANDUM.** Pueri et iuvenes vivere solent in ignorantia circa processus sexuales. Circa tempus praesertim pubertatis tum ignorantia tum intempestiva scientia possunt esse valde nocivae eorum castitati. Quapropter quaestio de « initiatione sexuali » est quaestio valde delicata simul et magni momenti.

Pueri gradatim de his rebus instruantur, et nunquam in publico, sed privatim ita ut possit eorum actuali necessitati instructio adaptari. Non plus autem eis explicetur quam necesse est ad intelligendum quod in seipsis accidit vel ad legitimae eorum curiositati satisfaciendum. Quando sunt in tenera aetate, curandum est ne quid videant vel audiant (sive a parentibus, sive a famulis, sive a vicinis vel amicis) quod possit impuras cogitationes excitare vel, quod peius est, malos habitus inspirare; paulatim (saltem circa tempus pubertatis) parentes (inquantum fieri potest, secus alii viri prudentes pro pueris, mulieres prudentes pro puellis) eos doceant de gestatione matris, de partu, de nutritione lacte

materno, ita ut pueri magnam aestimationem matris concipiant; nihil adhuc dicatur de parte patris in generatione, sed pater proponatur tanquam caput familiae, custos matris et prolis. Tempestive etiam pueris explicetur pollutio nocturna, puellis menstruatio, quin tamen eorum nexus cum copula ab initio indicetur. Paulatim, maturiores facti, totum processum discant; simul autem eis exponatur pulchritudo castitatis et effectus nocivi luxuriae. In tota illa instructione parentes semper ita quaestionibus puerorum respondeant ut etiam si omnia dicere nondum velint, tamen nunquam in pueris confidentiam in parentes destruant eo quod pueri videant parentes velle aliquid celare: ita enim curiositati satisfacere quaerent ex aliis fontibus, plerumque ex venenosis. Nunquam quaestiones puerorum praeveniant ita ut eorum curiositatem excitent, sed ex altera parte eorum legitimae curiositati satisfaciant ita ut pueri non timeant dubia et quaestiones suas confidenter proponere.

Pia oratio illam educationem semper comitetur.

Magis autem quam illa instructione seu initiatione circa processus sexuales, pueri indigent tempestiva educatione ad castitatem, ad illam reverentem verecundiam, in se et in aliis, erga omne illud quod relationem dicit ad transmissionem vitae. Hac exulta verecundia, absque periculo poterunt gradatim responsa ad sua problemata accipere, nam cum debita reverentia accepta, periculosam curiositatem non excitabunt.

313. — 1. ORGANA. Organa generationis *in viro* sunt tria: duo testiculi, duae vesiculae seminae et membrum virile seu virga, quae inter se canalibus deferentibus colligantur. Inde a pubertate (physiologica) testiculi praeter alios humores elaborant humorem quondam viscosum, qui *semen* vocatur et quod generatim continet *zoospermata*, unde semen fit prolificum seu fecundum. Semen a testiculis elaboratum, per canales deferentes defertur ad vesiculas seminarias ubi asservatur; pars seminis simul cum aliis humoribus (hormonibus) in sanguinem transit, ubi ad robur corporis inservit; reliquum semen sive naturaliter sive sub influxu voluntatis per virgam erectam cum magna genitalium commotione emittitur: *seminatio*.

NOTA. Ab hac seminis cieclione distinguenda est *distillatio*, quae est eiectio (generatim stillatim, cum vel sine virgae erectione, sed sine organorum commotione) alicuius humoris transparentis et filamentosi ex glandulis prostatae et urethrae provenientis.

Organa generationis *in muliere* etiam sunt tria: duo ovaria quae oviductu colligantur utero seu matrici, et vagina quae est sicut canalis largior qui ex ore uteri ad superficiem corporis protrahitur. Os vaginae seu vulva constat ex duplici plico pellis (magna labia et parva labia) in quarum summitate habetur parvus penis qui vocatur *clitoris*. Inde a pubertate (physiologica) usque ad menopausam (circa a. 48-52 aetatis) in ovariis singulis mensibus (circa 28 dierum spatio) maturescit saltem unus ovulus. Statim ac ovulus maturus est, ab ovario solvitur et lente (7-8 dies vel plus) per oviductum ad uterum descendit, ubi, si fuerit fecundatus a zoospermate virili, sese evolvit in novum hominem qui post novem menses per vulvam dilatatam in lucem editur. Si vero non fecundatur, post paucos dies moritur et simul cum aliis materiis pro evolutione foetus iam paratis, ex utero per vaginam emittitur; haec emissio ovuli non fecundati vocatur *menstruatio* vel fluxus menstruus, qui non raro disturbanceibus physicis (defectus appetitus, etc.) et psychologisis (irascibilitas, anxietates et scrupuli, tristitia usque ad melancholiam) comitatur. — In muliere non habetur seminatio stricte dicta, sed excitatio venerea in eius organis comitari solet erectione clitoridis et secretionem (generatim interna, rarius externa) humorum vaginalium, quae a quibusdam solet seminatio mulieris vocari, rectius autem distillatio dicitur.

NOTA. Ubra mulieris non sunt organa generationis stricte dicta, etsi cum generatione novi hominis (scii, cum nutritione neonati) intimam dicant relationem; insuper ubra sub una categoria cum organis generationis sumenda sunt eo quod excitatio papillae mamillarum etiam excitationem venercam secumferat.

314. — 2. GENERATIO. Generatio fit eo quod vir super mulierem iacentem incumbens membrum virile erectum vaginae mulieris introducit ibique semen emittit. Semine ita emisso, zoospermata motu sibi proprio ulterius penetrant uterum et etiam oviductus. Ibi si zoosperma ovulum maturum invenit, illum penetrat

sicque fecundat; secus post plures (7-8 dies vel plus) dies moritur. Illa fecundatio ovuli a zoospermate, ex parte mulieris vocatur *conceptio*: ex hoc momento concepit (novum hominem).

Uti patet, in actu generationis sola immissio membri virilis in vaginam mulieris cum seminis emissionem pendet a libera voluntate; reliqua omnia sunt necessaria et ab ipsa natura perficiuntur. Ille actus (immissio membri virilis in vaginam mulieris, etiam si ex aliqua causa ibi non emittatur semen) vocatur *copula carnalis* vel concubitus vel commixtio sexuum, in qua vir active, mulier passive, vel potius receptive se habet (nam et mulier agit, excitationem veneream provocando).

315. — 3. DELECTATIO VENEREA. Omnis excitatio humorum et organorum genitalium ex natura sua producit satisfactionem seu delectationem, quae vocatur delectatio venerea. Haec delectatio *perfecte*, usque ad satietatem (saltem ad satietatem physicam) experitur a viro in seminis effusione (sive intra sive extra copulam), a muliere in erectione clitoridis cum secretionem humorum vaginalium; *imperfecte*, sed vere, experitur in omni excitatione humorum et organorum genitalium quae iam est initium excitationis venereae, sed usque ad actum perfectum non progreditur: talis excitatio cum delectatione imperfecta generatim manifestatur per erectionem genitalium (membra virilis vel clitoridis) et saepe comitatur distillationem seu emissionem aliorum humorum; hic actus vocatur *commotio carnalis*. Notandum tamen non omnem erectionem genitalium esse veneream seu cum delectatione coniunctam, sed eam posse etiam ex causis physicis sine delectatione provenire. Notandum similiter in impuberibus (praesertim prope pubertatem) delectationem veneream etiam completam iam esse possibilem etsi perfecta erectio et praesertim emissio seminis nondum sit possibilis: percipitur autem in turpi commotione genitalium usque ad satietatem physiologicam, et solet distillationem compleri.

Actus qui directe producit delectationem veneream, sive completam sive incompletam, dicitur *actus luxuriae* (perfectae vel imperfectae).

Actus luxuriae involuntarius (pollutio nocturna, vel in muliere

stuprum patiente) uti patet, non est peccatum, dummodo non adsit consensus voluntatis seu « delectatio animi » in delectatione eum comitante. Notandum tamen est in istis: aliud est voluptatem pollutionis approbare seu consentire in delectationem veneream, aliud est gaudere de naturae exoneratione seu de eo quod illa tensio naturae absque laesione voluntatis cessavit.

316. — 4. IMPUDICITIA. Sunt insuper quidam actus qui directe delectationem veneream non producant, et proinde veram luxuriam (etiam imperfectam) non constituunt, qui tamen indirecte eam causant eo quod facile excitationem veneream producant: tales sunt quidam tactus, oscula, amplexus, aspectus, cogitationes, colloquia, cantus, lectiones. Illi actus vocantur *impudici*.

Actus impudici ergo constituunt non luxuriam, sed periculum (proximum vel remotum) luxuriae. Notandum tamen proximitatem periculi magna ex parte pendere ex fine seu spiritu in quo perficiuntur actus illi. In his praesertim valet antiquum dictum: omnia munda mundis! Si quis mundo corde et munda intentione etiam minus honesta videt vel tangit, absque periculo esse potest; si vero voluptuose mulierem in faciem aspicit, potest ei esse periculum proximum luxuriae.

Ulteriora vide infra, n. 338.

317. — SCHOLION I. *De amore*.

Quando agitur de castitate, amor significat inclinationem voluntatis erga aliam personam (sive eiusdem sive alterius sexus) quae etiam in sensus redundat et non raro in facie, oculis, acceleratione pulsationum cordis et respirationis manifestatur. Ille amor potest esse spiritualis, sensibilis vel sensualis seu voluptuosus prout qualitates spiritus vel corporis vel voluptas constituunt fundamentum huius amoris.

Si quis alium amat mere propter eius qualitates spirituales, imprimis supernaturales, sanctitatem vitae, virtutes, sed etiam dotes intellectuales et voluntatis, characteris, etc. hic amor constituit veram et sanctam amicitiam, quae potest esse magnum bonum et imo optimum medium progressus in vita spirituali. Hic amor potest etiam exsistere inter personas diversi sexus (uti

etiam quaedam vitae sanctorum demonstrant), sed tunc maxima requiritur prudentia, nam facile potest (praesertim si frequens est corporalis praesentia) degenerare in amorem sensibilem vel imo sensualem.

Si quis alium amat propter qualitates corporales, hoc constituit amicitiam vix huius nominis dignam, et sive sit erga personam eiusdem sexus sive erga personam alterius sexus, facile degenerat ad amorem sensualem. In se non est malus, sed est valde periculosus (etiam inter personas eiusdem sexus), praesertim in iuvenibus, nisi possit ordinari ad legitimum matrimonium, in quo est perfecte legitimus.

Si quis alium amat propter voluptatem, hic amor est actus (vel habitus) impudicus ad luxuriam proxime inclinans, qui proinde licitus non est nisi in legitimo matrimonio (n. 355).

318. — SCHOLION II. *De Virginitate.*

Virginitas distinguitur triplex:

1. *Virginitas mere physiologica* seu corporea habetur in solis mulieribus. Os enim vaginae ex nativitate solet partim occludi membrana quadam quae *hymen* seu sigillum virginale vocatur. Haec membrana generatim per primam copulam carnalem frangitur (defloratio virginis), et semel fracta nunquam restituitur. Virginitas physiologica ergo consistit in eo quod hymen intactum est conservatum. Haec virginitas plurimum aestimatur, ita ut defloratio virginis in stupro maior habeatur iniustitia quam simplex stuprum. Attamen sub respectu morali haec virginitas physiologica est minoris momenti, cum ex una parte fieri possit (etsi raro) ut copula perfecta tamen hymenem non rumpat, et ex altera parte hymen rumpi possit etiam accidentaliter per aliam causam quam copula.

NOTA. Attamen virgo etiam contra voluntatem violata excluditur a « consecratione virginis » quae in monasteriis fieri solet (nisi violatio manserit occulta).

2. *Virginitas moralis* habetur tum in viris tum in mulieribus et consistit in eo quod quis nunquam voluntarie delectationem Veneriam completam (etiam extra copulam) admisit. Illam ergo

non tollit delectatio imperfecta (commotiones carnales), sed illam tollit copula etiam licita in matrimonio.

Castitas ergo ex una parte plus dicit quam virginitas, nam contra castitatem est omnis luxuria illicita, etiam imperfecta; ex altera parte vero minus dicit quam virginitas, nam contra virginitatem est etiam copula in matrimonio legitima, quae non est contra castitatem.

NOTA. Virginitatem moralem non tollit defloratio violenta virginis, dummodo in delectationem non consentiat.

3. *Status virginalis* consistit in virginitate morali simul cum voluntate ab omnibus delectationibus venereis tum licitis tum illicitis (perpetuo) abstinendi.

Status virginitatis ergo iniri nequit ab illis qui sive culpabiliter sive inculpabiliter (in honesto matrimonio) voluntarie delectationem perfectam admiserunt.

Requiritur voluntas, quae potest, sed non debet, voto vel iuramento roborari, ab omnibus delectationibus venereis abstinendi: ergo non habetur status virginitatis si quis haberet solum voluntatem abstinendi a delectationibus venereis *perfectis*. Omnis ergo actus luxuriae imperfectae voluntariae est contra statum virginitatis, et proinde, si illa voluntas est voto vel iuramento firmata, est peccatum contra votum vel iuramentum. Attamen talis actus non ita est contra statum virginitatis ut illum solvat: retinetur enim virginitas moralis (est enim luxuria imperfecta) et voluntas ab omnibus delectationibus venereis abstinendi in paenitentia renovari potest. Actus vero voluntariae luxuriae *perfectae* ipsum statum virginitatis solvunt, cum eius fundamentum, virginitatem moralem, solvant, et potest ad maximum in « statum paenitentis » converti.

Solent etiam requirere AA. ad statum virginitatis voluntatem *perpetuo* abstinendi. Hoc tamen non nimis stricte est intelligendum: status virginitatis potest etiam ad unum annum vel ad triennium iniri, etiam cum intentione: post hoc videbimus. Requiritur tamen ut ad determinatum tempus sit voluntas, non vero e. g. quandiu mihi placet vel usquedum matrimonii ineundi occasionem inveniam.

De praestantia virginitatis supra matrimonium, cf. vol. III
η. 479.

Ar t . 2

CASTITAS EXTRA-MATRIMONIALIS

**319. — PRINCIPIUM I. Omnis homo potest in perpetui ca-
stitatem perfectam servare.**

Explicatur. *Omnis homo*: etiam in matrimonio vivens, in quantum scii, ab ipso pendet; uti patet, matrimonio iunctus, quandoque tenetur ad copulam carnalem perficiendam. Sensus autem huius thesisi est quod per se nemo tenetur matrimonium inire (vol. III, η. 478-479) et quod imo intra matrimonium potest, de consensu coniugis, castitatem perfectam servare.

Castitatem perfectam: cf. infra, n. 320.

Probat ur. Contra illos qui tenent instinctum propagationis generis humani eodem modo esse homini necessarium ac instinctum conservationis individui, tenendum est instinctum propagationis necessarium esse quidem generi humano, non autem cuilibet individuo; Divinam autem Providentiam res ita disposuisse ut homines semper numero sufficientes libera optione Matrimonium inire velint, ita ut nemini in particulari sit obligatio.

Hoc etiam patet ex doctrina Ecclesiae coelibatum et virginitatem permittentis, imo supra matrimonium aestimantis (vol. III, η. 479).

320. — PRINCIPIUM II. Extra Matrimonium omnis homo tenetur servare perfectam castitatem.

Explicatur. *Extra matrimonium*: sive nunquam fuerit matrimonio iunctus sive matrimonium sit solutum (vol. III, η. 493-494).

Perfectam castitatem: h. e. debet omittere omnem actum voluntarium luxuriae sive perfectae sive imperfectae; in actibus autem involuntariis (pollutione nocturna, mulieris stuprum patientis, etc.) debet vitare voluntarium consensum tum in pollutionem tum in delectationem veneream (cf. n. 315); uti patet, tenetur

etiam vitare ne sine ratione proportionate gravi causam ponat ex qua actus luxuriae (involuntariae) sequatur (vol. I, n. 49; cf. etiam infra, n. 337).

Probat ur. *Ex doctrina Ecclesiae* scimus delectationem veneream licite quaeri non posse nisi intra licitum usum matrimonii.

Ex S. Scriptura : 1 Thess. 4. 3 : Haec est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra : ut abstineatis vos a fornicatione ; ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes quae ignorant Deum.

Gal. 5. 19: Manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria... ; quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

Ex ratione: non facile probatur *singulos* actus luxuriae esse nocivos sanitati, sed solum eorum abusus ; praesertim luxuria secundum naturam (copula) extra matrimonium non potest esse magis nociva per se quam intra matrimonium, nisi forsan in quantum sepem pudicitiae evertendo viam aperit abusui.

Sed probari potest sic: Quoad *luxuriam perfectam* : sicut usus instinctus nutritionis licitus est solum secundum dictamen rationis, ita et usus instinctus propagationis licitus est solum secundum dictamen rationis. Atqui ratio et natura humana (bonum generis humani, educatio corporalis et spiritualis prolis) postulat ut opus procreationis perficiatur solum in unione stabili unius viri et unius mulieris seu in legitimo matrimonio. Ergo omnis usus potentiae procreandi extra legitimum matrimonium est illicitus.

Hoc facile intelligitur quoad luxuriam secundum naturam seu fornicationem et adulterium ; quoad luxuriam autem contra naturam seu pollutionem (masturbationem) patet eo quod testimonio medicorum masturbatio tremenda damna inferat sanitati, quae quidem, etsi realiter adsint, non statim oculo laico apparent, sed, cum masturbatio quasi necessario crescat in habitum, eo terribiliora sunt.

Quoad luxuriam imperfectam (commotiones carnales) : luxuria

imperfecta non tantum est actio quae potest luxuriam perfectam causare, sed est vera inchoatio luxuriae perfectae seu actus luxuriae inchoatus: quare, si non licet actus luxuriae perfectae ponere, neque licet illum actum inchoare, eo vel magis quod talis actus propter vehementiam illius instinctus difficillime abrum-pitur et facillime usque ad perfectam luxuriam ducit.

Gravitas transgressionis. Omnis actus voluntarius luxuriae, tum perfectae tum imperfectae, extra Matrimonium legitimum est peccatum mortale. Uti patet, gravius peccatum est perfecta quam imperfecta luxuria. Insuper specificè distinguuntur (ita ut explicite in confessione accusandi sint) actus secundum naturam et actus contra naturam. Deinde distincta species *additur* ex quibusdam circumstantiis subiecti (voti, matrimonii, cognationis) peccantis vel cum quo peccatum consummatur. Unde nominantur: simplex fornicatio, stuprum, raptus, incestus, luxuria sacrilega, adulterium, pollutio (solitaria), onanismus, sodomia, bestialitas, de quibus infra in scholiis.

Actus luxuriae voluntarius in causa est peccatum mortale vel veniale vel nullum prout causa est magis vel minus proxime influens in luxuriam et nulla vel insufficiens vel sufficiens habetur ratio causam ponendi (cf. infra, n. 338).

Qui voluntarie consentit in delectationem veneream orientem (extra copulam licitam) ex actu licito, quam proinde intendere non potest, committit peccatum mortale.

NOTA. Sunt qui non improbable tenent (Waffelaert, *De Virt. Card.*, post Caietanum et Sanchez) actum luxuriae *imperfectae* in sponsis qui sese ad matrimonium iam praeparant (procantibus) non esse peccatum mortale sed veniale, etiam si motus carnales directe quaerant; rationem huius mitioris sententiae dicunt: iam habent aliquod ius! Sed si habent ius ad delectationem veneream incompletam, non bene apparet quare sit peccatum! vel nullum ius habent, et tunc sunt sicut alii extra matrimonium, vel ius habent, et tunc nullum est peccatum, neque veniale. Quare haec sententia iuremerito communiter reficitur.

321. — SCHOLION I. *De Fornicatione.*

Fornicatio est copula ex mutuo consensu facta inter solutum et solutam (h. e. neutro matrimonio coniuncto).

Dicitur ex mutuo consensu, quia si una pars (maxime mulier) non consentit, vocatur stuprum, de quo infra, n. 323.

Dicitur inter solutum et solutam, quia si una pars (vel utraque) est matrimonio ligata, vocatur adulterium, de quo infra, n. 329.

Est peccatum secundum naturam, et sub hoc respectu minus quam pollutio; attamen ex altera parte est maius, quia includit scandalum et cooperationem ad peccatum alterius; gravius est, uti patet, in eo qui seducit quam in eo qui seducitur ad fornicandum; specialis insuper est gravitas, si vir seducit *virginem* ad fornicandum, quia illam voluntariam, sed *seductam*, in peiorem inducit conditionem, quod non habetur in muliere iam deflorata: dedecus familiae et difficultas ineundi honestum matrimonium.

Quoad fornicationem onanisticam, cf. infra, n. 333.

322. — COROLLARIUM. *Concubinatus, Matrimonium illegitimum, Meretricium.*

Ad fornicationem referuntur omnes concubitus in concubinato, sicut in omni specie matrimonii illegitimi et in meretricio. Insuper autem tales vivunt in *statu* peccati mortalis eo quod in periculo proximo fornicationis manent, et generatim, saltem si status eorum publice est notus, magnum scandalum praebent.

323. — SCHOLIUM II. *De Stupro.*

Stuprum est copula cum muliere invita.

NOTA. Solent AA. stuprum vocare etiam fornicationem cum *virgine* consentiente; attamen non apparet cur sub respectu morali talis actus sit potius ad stuprum quam ad fornicationem reducendus. Utique, si virgo *seducta* fuerit ad fornicandum, ita ut vim moralem quodammodo passa sit, hic actus habet aliquid iniustitiae stupri, uti supra iam notavimus, n. 321. Attamen ad illam speciem moralem (in confessione declarandam) reducendus non videtur; a fortiori hoc non potest si virgo nullam vim moralem passa sit.

Dicitur cum muliere, quia vix haberi potest casus quo vir invitatus copulam perficiat.

Dicitur cum invita: ideo fornicari cum amente, ebria, dormiente vel cum puella quae sufficientem usum rationis nondum adeptam est, habet malitiam stupri. Violentia, vis physica, minae

vel metus iniuste incussus (etiam metus reverentialis), dolus (si puellae ignorantia abutitur), fraus (e. g. si false promittit matrimonium vel magnam dotem) faciunt invitam.

Malitiae luxuriae additur malitia iniustitiae.

NOTA. Malitiam stupri induunt etiam actus impudici (saltem tactus, oscula, etc.) supra mulierem (vel virum) invitam patrati, et quidem cum eadem gravitate peccati quam habent sub respectu castitatis (n. 337).

324. — COROLLARIUM I. *De Resistentia.*

Mulier vim patiens proculdubio debet interne resistere, h. e. nullo modo potest consentire copulae vel delectationi venereae inde secuturae.

Per se debet etiam externe resistere (repellendo, clamando, etc.), nisi haec resistentia esset prorsus inutilis vel media extraordinaria requireret (e. g. occisionem aggressoris) vel periculum inferret gravis damni; tunc enim potest externe se passive habere, dummodo non sit periculum consensus (vol. I, n. 26).

Ex hoc iam sequitur responsum ad quaestionem quam ponit Iorio (II, 164, 3°); An virgo teneatur permittere se occidi potius quam violari? Negative, modo voluntate positiva resistat. Unde approbari potest sententia Cornelii a Lapide (In Dan. 13, 23) Susannam potuisse sine peccato duorum senum libidinem in se permittere, passive se habendo, secluso voluntatis consensu in delectationem. Sed etiam sententia Lacroix (l. 3, p. 1, n. 916) tenenda est: tamen non expedit eam sententiam (de resistentia mere passiva) publice proponere... quia apta est causare abusus praesertim apud rudes (utraque sententia apud Iorio l. c.).

Addit Iorio: « Quod de virgine hic dicitur, applices cuicumque mulieri, quin imo et viro quem forte insana et furenti libidine mulier persequatur ». Pro viro tamen videtur potius restrictio facienda propter partem activam quam in copula habet: non bene apparet quomodo mere passive se habere valeat.

325. — COROLLARIUM II. *Utrum, possit mulier stuprata semen receptum expellere.*

Uti infra videbimus, n. 344, mulier per se non potest post copulam semen expellere vel zoospermata occidere. Utrum autem

hoc possit post iniustam oppressionem, disputatur inter AA. (cf. Merkelbach, *Quaest.*, p. 44; Iorio, II, 226).

Certe nunquam potest expellere vel occidere ovulum iam fecundatum: ovulus fecundatus enim iam est novus homo, qui occidi non potest.

Consentimus cum Merkelbach semen etiam in casu stupri dici non posse « iniustum aggressorem », sed non consentimus, quando dicit « aggressio cessavit, et semen iam est in loco proprio naturali ». Iniusta aggressio, a stupratore facta, utique iam cessavit, sed semen non ita est in loco proprio naturali, ut inde expelli non possit. Semen potius est res quae ibi deposita est contra voluntatem illius quae ius habebat custodiendi proprium corpus; quod si ibi vi depositum fuit, ius habet illud inde expellere quamdiu novus homo factus non est. Quare consentimus cum responso Iorio: licet semen expellere non tantum ex vagina, sed etiam ex utero, dummodo fiat statim post copulam, h. e. quamdiu non sit periculum expellendi ovulum fecundatum. Recte autem notat etiam Merkelbach expulsionem seminis non licere si mulier vere in copulam consensit, etiam si ex metu, vi aut dolo inceperit. Excipe tamen casum quo puella decepta, post copulam tantum deceptionem perspexerit.

326. — SCHOLION III. *De Raptu.*

Raptus est abductio personae libidinis explendae causa.

Dicitur *abductio*, h. e. translatio ab uno loco ubi sub tutela est (mariti, parentum, tutorum, etc.) ad alium locum ubi libido ad libitum expleri potest. Unde generatim ille alius locus est secretus seu ignotus illis qui eius tutelam habent, vel saltem talis ut ibi suam tutelam exercere non valeant.

Dicitur *personae*: viri vel feminae, eiusdem vel diversi sexus, consentientis vel inviti.

Dicitur *libidinis explendae causa*: nam si ex alia causa (e. g. ut possit vitam religiosam ducere), non habetur raptus. Contra Iorio (II, 227 NB a) tamen sentimus esse raptum etiam si abductio facta sit intuitu matrimonii.

In quantum raptus constituit impedimentum matrimonii, cf. vol. III, η. 563.

Raptus qua talis, praeter actus singulos luxuriae, iam constituit iniuriam tum contra illos qui illius personae tutelam habent, tum, si persona invita rapitur, contra ipsam personam raptam.

327. — SCHOLION IV. De Incestu.

Incestus est copula inter illos qui ligantur impedimento (etiam mere ecclesiastico) consanguinitatis, affinitatis, publicae honestatis vel cognationis legalis.

NOTA. Sunt tamen etiam AA. (uti Iorio, II, 222) qui negant incestum esse inter publica honestate vel cognatione legali ligatos. Ratio autem specialis malitiae incestus (impietas erga illos cum quibus semper convivendum est), videtur, etsi in gradu diverso, etiam in iis adesse. Alii, uti Merkelbach (*Quaest.*, p. 49), incestum dicunt etiam copulam inter cognatione spirituali ligatos: cum autem hic ratio specialis malitiae, si habetur, est irreverentia erga Sacramentum, videtur potius dicendum sacrilegium quam incestus.

Dicitur: *qui ligantur*: ratio enim incestus non amplius habetur si copula habetur intra matrimonium legitimum (puta per dispensationem).

Quoad impedimenta consanguinitatis, etc. cf. vol. III, η. 565, 567, 569, 571.

Malitia luxuriae duplicatur malitia impietatis erga communem stirpem.

Disputatur inter AA. utrum specie morali (in confessione accusanda) diversae sint species incestus. Videntur specie differre peccata inter consanguineos, affines, publica honestate vel cognatione legali ligatos, quia ratio incestus (communitas sanguinis) diversimode in iis invenitur. Diversi autem gradus vel lineae videntur maiorem vel minorem gravitatem, non autem diversam speciem constituere.

NOTA. Rationem incestus induunt etiam actus impudici prohibiti, et quidem eadem gravitate quam habent sub respectu castitatis (n. 337).

328. — SCHOLION V. De Luxuria Sacrilega.

Luxuria sacrilega est luxuria violans personam, locum vel rem sacram (cf. n. 13).

Unde luxuria sacrilega personalis est omnis luxuria (etiam

incompleta) commissa a persona vel cum persona voto castitatis ligata; quodsi utraque persona est voto castitatis ligata, habetur duplex malitia sacrilegii.

Luxuria sacrilega localis est omnis luxuria (etiam inter coniuges) patrata in loco sacro.

Luxuria sacrilega realis est omnis luxuria (etiam inter coniuges) ad quam perpetranda adhibetur res sacra: huius speciei pessimum est peccatum sollicitationis ad turpia in confessione (vol. III, η. 215). Non videtur esse sacrilegium luxuria perpetrata statim post receptionem S. Eucharistiae: cf. supra, n. 13, 3, nota 1.

Habet malitiam luxuriae, nisi sit actus legitimus inter coniuges; semper autem ei accedit malitia sacrilegii.

NOTA. Malitiam sacrilegii personalis induunt etiam actus impudici prohibiti, et quidem cum eadem gravitate sacrilegii quam habent sub respectu castitatis (infra, n. 337). Actus autem impudici in loco sacro vel ope rei sacrae induunt malitiam sacrilegii, etiam inter coniuges, quam habent sub respectu castitatis extramrimonialis (n. 338).

329. — SCHOLION VI. *De Adulterio.*

Adulterium est copula patrata inter non-coniuges quorum una pars saltem est matrimonio iuncta.

Definitur etiam: violatio proprii vel alterius tori.

Quodsi uterque est matrimonio iunctus, habetur duplex ratio et duplex malitia adulterii.

Ad malitiam luxuriae accedit malitia (duplex) iniustitiae.

NOTA. 1. Si una vel utraque pars est sponsalibus ligata (non vero si sunt inter se sponsalibus ligati: tunc enim est simplex fornicatio), habetur quidem specialis malitia iniustitiae (contra contractum sponsalium), sed non habetur adulterium.

2. Rationem adulterii induunt etiam actus impudici prohibiti et quidem cum eadem gravitate adulterii quam habent sub respectu castitatis (n. 337).

3. Etiam actus contra naturam (pollutio, sodomia, bestialitas) aliquomodo induunt malitiam adulterii si peraguntur a coniugato, eo quod saltem ad tempus, propter satietatem veneream, seipsum ineptum vel saltem minus aptum reddit ad actum conjugalem.

4. Adulterium habetur etiamsi coniux coniugati consentiat: ipse enim ius non habet permittendi violationem tori sui; quare eius consensus nihil valet.

5. Fecundatio artificialis, semine ab alio viro desumpto, quamvis graviter illicita (cf. n. 345) non videtur esse adulterium.

330. — **SCHOLION VII.** *De Pollutione.*

Pollutio seu masturbatio seu peccatum solitarium est luxuria completa extra copulam carnalem.

Dicitur *luxuria completa* seu cum delectatione perfecta (cf. n. 315); ergo in viro usque ad eiectionem seminis, in muliere usque ad erectionem clitoridis cum secretionem (plerumque interna) humorum vaginalium. In impuberibus, eunuchis aliisque semine carentibus, habetur in turpi commotione genitalium usque ad satietatem physiologicam.

Dicitur *extra copulam carnalem*: quomodocumque procuretur, sive per actus impudicos non quidem directe intendatur sed tamen praevideatur, sive per actus impudicos (praesertim frictionem genitalium) directe procuretur.

NOTA. Si propria pollutio, vel etiam alterius personae pollutio, procuratur per tactus impudicos in aliam personam, videndum est ex intentione utrum sit mera pollutio an adsit etiam affectus sodomiticus, etc.

Illicitus est consensus in qualibet pollutione, etiam involuntarie vel contra voluntatem oriente.

Pollutio est peccatum contra naturam, quod eo facilius crescit in malum habitum, quod solitarius est, et proinde protectione pudoris caret. Est autem sanitati damnosissimum inter peccata luxuriae: unde etiam patet gravitas eius deordinationis.

NOTA. Ita est damnosa pollutio solitaria ut quandoque medici immorales consilient fornicationem illis qui vitio masturbationis laborant; iniuste autem, nam non sunt facienda mala in se ad aliud malum curandum. Unicum verum remedium est robur voluntatis (vol. I, n. 154). Illa damna, etsi non semper statim apparent, non minus sunt vera.

Ad recte autem iudicandum, notandum est non omnem pollutionem quae accidit etiam in statu perfectae vigiliae, esse voluntariam. Fieri potest ut imaginationes et phantasiae contra voluntatem ita persistent, ut etiam pollutionem producant, voluntate non consentiente.

331. — **COROLLARIUM I.** *De Masturbatione ut habitus.*

Pollutio uti habitus malus sat diffusa est et propterea specialem meretur attentionem.

Rarior est casus quo quis ex mera mala voluntate delectationem vnercam quaerat quin aliquis stimulus internus eum praeveniat. Ille stimulus est excitatio nervorum Venereorum, quae excitatio a diversis causis potest provocari. Huic autem excitationi nunquam cedere licet nisi in actu coniugali, h. e. in copula cum proprio coniuge. Malignitas huius vitii autem in eo consistit, quod voluntas huic excitationi difficulter resistit et post quodlibet peccatum magis ac magis fit debilis.

Quapropter convenit non solum voluntatem roborare, sed et causas huius excitationis pro posse remove.

Quaedam causae sunt pure physicae et a voluntate minime pendent: tales sunt temperamentum, propensiones haereditariae, quidam morbi (uti phthisis, quae videtur in sanguinem spargere toxinam nervorum Venereorum excitativam), praesertim morbi nervorum (neurasthenia, et imprimis hysteria): illae causae, saltem si excitationes ultra normales provocant, a medico curandae sunt.

Aliae sunt causae psychicae anormales, uti hypersexualitas qua excitatio venerea ex quavis vel levissima causa provocatur (in viris vocatur satyriasis, in mulieribus nymphomania) et perversio sexualis, qua excitatio venerea provocatur a causis quae per se ad libidinem provocare non solent. Persiones sexuales sunt diversae species: 1) sadismus, quo delectatio excitatur in seipso per crudelitatem in alios (pungere, strangulare, flagellare, etc.) vel etiam legendo vel narrando actiones crudeles; 2) masochismus, quo delectatio excitatur patiundo punctiones, flagellationes, etc. sive propria sive aliena manu; 3) fetichismus, quo delectatio excitatur per res per se indifferentes (plerumque manus, pes, vestis, calceamentum, etc. personae amatae); 4) homosexualitas, qua delectatio excitatur per visum, etc. personae eiusdem sexus.

Illae causae psychicae anormales, quamdiu graves non sunt, possunt etiam per bonam voluntatem et strenuam resistantiam (adiutorio utique gratiae) curari; quodsi graviter anormales factae sunt, requirunt curam psychiatri.

Notandum etiam est, supradictas causas tum physicas tum psychicas minime per se tollere liberum arbitrium: fortiores et frequentiores possunt provocare excitationes (tentationes), sed per se non impediunt libertatem; quoties ergo voluntas cedit istis excitationibus, per se committit peccatum mortale.

Aliae sunt causae tum physicae tum psychicae normales, quae a voluntate regulari possunt ac debent, uti calor et mollities lecti, potiones excitantes (e. g. alcoholici), actus impudici, phantasmata plus minusve obscoena, turpes lectiones, repraesentationes, etc. Illae causae plus minusve excitant pro diversitate personarum, et praesertim pro complexu psychico in quo subiectum vivit. In his praesertim valet: omnia munda mundis, vel potius, omnia immunda immundis. Si quis pura mente et intentione illas causas ponit, minorem, ceteris paribus, excitationem provocabunt; si quis autem mente et intentione venerea illas ponit, facile usque ad pollutionem ducent.

NOTA. Inter causas habitus masturbationis maxime ordinarias, proh dolor! censenda est etiam educatio seu modus tractandi pueros et etiam infantes. Cautissimi debent esse praesertim qui corpora puerorum contrectant (matres, nutrices, etc.) ne in eis quamvis parvulis Venereos nervos excitent, e. g. per inutilem (forsan libidinosum) tactum genitalium eorum, quae excitatio nimis facile, uti tristi experientia constat, crescente aetate, evolvitur in pessimum vitium masturbationis.

332. — COROLLARIUM II *De Pollutione nocturna.*

A masturbationem seu pollutionem voluntaria distinguenda est pollutio quae dicitur nocturna eo quod soleat in somno fieri.

Uti supra, n. 313, iam diximus pars seminis in sanguinem transit, reliquum eiicitur. Quodsi non sub influxu voluntatis elicitur (quod extra copulam conjugalem est illicitum, uti vidimus), natura ipsa illud eiicit, praesertim durante somno, in eo quod vocatur pollutio nocturna. Haec pollutio non raro comitatur somniis impuris. Haec pollutio, utpote processus naturalis, praeter voluntatem productus, nullo modo constituit peccatum. Quodsi autem talem pollutionem patiens e somno evigilat, nihil facere potest ad positive eam ad finem perducendam, nec potest voluntate consentire in delectatione venerea. Notandum autem

est etiam hic: aliud est consentire in delectatione, aliud est gaudere eo quod facta est exoneratio naturae. Nec videtur obligari ad positive impediendam pollutionem (quod de cetero iam incepta seminatione esset impossibile) sed sufficit ut, mentem in quantum potest ad alia avertendo (elevando cor ad Deum in oratione), passive se habeat quoad processum naturalem.

Notandum est tamen, non omnem pollutionem nocturnam, etiam in somno, esse involuntariam, sed posse esse voluntariam in causa. Si quis enim praevidens pollutionem nocturnam, vel, quod peius est, intentione eam provocandi, actus impudicos ponit absque ratione proportionate gravi (n. 337), etiam illa pollutio nocturna ei imputatur in culpam (vol. I, n. 49).

Causa autem non impudica, sed omnimode licita, ut honesta conversatio cum persona alterius sexus, usus moderatus cibi vel potus etiam excitantis, situs commodior in lecto, etc. ex qualibet rationabili causa poni potest, dummodo ne ponatur *ad* pollutionem provocandam.

333. — SCHOLION VIII. *De Onanism o.*

Onanismus est copula in vase debito peracta, sed ita ut semen in uterum penetrare non possit.

- NOTA. 1. A medicis vocari solet onanismus quod theologi pollutionem seu masturbationem vocare solent. Haec autem est confusio idearum; nam onanismus est peccatum Onan, qui non fecit peccatum solitarium, sed copulam interruptit (Gen. 38,9).
2. Onanismus praesertim propagatur a Neo-malthusianismo tanquam medium minuendi numerum nativitatum quin minuatur delectatio venerea (Birth-Control).

Dicitur *in vase debito*: h. e. in vagina mulieris: secus enim habetur sodomia vel aliud peccatum contra naturam.

Dicitur *ita ut semen in uterum penetrare non possit*: hoc diversis mediis impeditur: vel copula abrumpitur antequam semen emissum fuerit, ita ut seminatio fiat extra vaginam; vel membrum virile tegitur tenui involucro semen retinente, vel os vaginae spongia vel involucro (pessario) occluditur, vel statim post copulam lotionibus vaginae et uteri expellitur semen vel occiduntur zoospermata pulvere anticonceptionali, etc.

NOTA. 1. Lotio vaginae post unam horam post copulam non videtur amplius expellere semen et proinde est licita; lotio autem uteri non videtur intra 12 horas post copulam permittenda.

2. Non est onanismus, sed licitum est, copulam, rite inceptam cum intentione eam rite perficiendi, abrumpere propter necessitatem, e. g. propter personam supervenientem vel propter nimiam defatigationem, spasmum, etc. quae non permittunt illam perficere; vel etiam abrumpere copulam illicitam, ex paenitentia sincera (non vero ex intentione onanistical). Uti patet requiritur ut remotum fiat periculum consensus in pollutionem forte orituram.

Non est onanismus ex mutuo consensu copulam abrumpere *dummodo* pro neutro sit periculum pollutionis (quod rarum erit!): tunc est actus graviter impudicus inter solos coniuges licitus.

Neque est onanismus copulam perficere etsi mulier semen retinere non valeat: hoc enim est ex morbo mulieris, accidentale copulae; similiter licitum est copulam perficere etsi sciatur eam esse sterilem (cf. n. 351).

Neque est onanismus, sed licitum est, cohibere distillationem humoris vaginalis (distillatio enim, etsi copulam et fecundationem adiuvet, non tamen est necessaria), statim post copulam surgere vel mingere: illa enim non expellunt semen (saltem non maiore quantitate) nec impediunt fecundationem. Non raro autem tales actiones induunt malitiam onanismi *ex intentione* ita fecundationem impediendi (n. 344, 2).

Onanismus est peccatum gravius quam simplex fornicatio, quia est peccatum contra naturam. Etiam inter coniuges copula onanistica est peccatum mortale.

Reliquas quaestiones vide infra, n. 350, ubi de onanismo coniugali.

334, — SCHOLION IX. *De Sodomia.*

Sodomia est copulae simulatio inter personas eiusdem sexus vel inter personas diversi sexus sed in vase indebito.

Dicitur *copulae simulatio*: h. e. introductio membri virilis vel applicatio genitalium mulieris in quadam saltem apparenti apertura corporis alterius.

Perfecta dicitur sodomia si habetur concubitus inter mares consummatus per pollutionem in ano; reliqui modi dicuntur sodomia imperfecta.

Est peccatum gravissimum contra naturam, quod insuper ex

circumstantiis potest induere malitiam etiam stupri, raptus, incestus, sacrilegii, adulterii.

NOTA. Sodomia a viro perpetrari solet cum pueris vel aliis qui aliquam speciem teneritatis femineae praeseferunt. Quapropter saepius *pae-derastia* (graece παῖ = puer; ἐραμαι = amo) vocatur.

335. — **SCHOLION X.** *De Bestialitate.*

Bestialitas est copula cum bestia.

Dicitur *copula*: ergo actus impudici in bestiis peracti non induunt malitiam bestialitatis, nisi includant affectum ad concubitum cum bestia.

Dicitur *cum bestia*: non refert qualis bestia sit, nec utrum sit mas vel femella.

NOTA. Ad bestialitatem refertur etiam concubitus cum diabolo, si ille formam corporis humani assumeret.

Bestialitas est pessimum inter peccata luxuriae.

336. — **SCHOLION XI.** *De Necrophilia.*

Necrophilia est copula cum muliere mortua.

Ad malitiam luxuriae accedit malitia violationis cadaveris (non raro etiam malitia sadismi).

NOTA. Ad necrophiliam refertur etiam copula (vel potius pollutio) cum statua peracta. Non autem habet specialem malitiam, sed est simplex pollutio.

337. — **PRINCIPIUM III.** **Extra Matrimonium omnis homo tenetur servare pudicitiam; licet tamen ex ratione proportionate gravi ponere actus impudicos.**

Explicatur. *Extra matrimonium*: sive nunquam fuerit matrimonio iunctus, sive matrimonium sit solutum (vol. III, η. 493-494).

Servare pudicitiam: h. e. non tantum debet abstinere ab actibus impudicis sed etiam debet abstinere ab impudice se praebendo oculis aliorum. Impudice se praebet qui sive in vestitu sive in gestibus et modo agendi aliis praebet obiectum aspectus vel cogitationis impudicae. Ab illo autem homo abstinere debet non tantum ratione scandali, sed etiam ad propriam pudicitiam, sepem castitatis, servandam (nudismus).

Ex ratione proportionate gravi: debet esse proportio inter incommodum quod oriretur ex omissione actus (e. g. pruritus) et influxum actus in excitandos nervos venereos. Ita rationes possunt esse: pruritus abigendus, cura corporis necessaria (lotiones, balnea, etc.), examen medicum perficiendum, studium, etc. Quo ergo magis (etiam subiective) aliquis actus incitat ad pollutionem, eo maior requiritur causa; si quis autem abnormaliter esset sensibilis, liceret ei ex rationabili causa (e. g. cura corporis, vel, quoad oscula, usus socialis) hoc quod licet aliis, dummodo remotum faciat periculum consensus in pollutione forsitan oritura.

NOTA. Gravitas influxus cuiusdam actus in luxuriam multum etiam pendet a subiecto: a frigida vel calida complexione, ab educatione et assuefactione, a moribus et usibus publicis. Unde ad iudicandam gravitatem proportionis etiam haec elementa subiectiva considerata veniunt. Ex altera autem parte inde etiam liquet educationem etiam ita esse faciendam ut non provocet ad hypersexualitatem, sed iuvenes et pueri res naturales naturaliter, mundo corde, considerare discant, tanquam opus Dei, non tanquam opus diaboli.

Actus impudicos: cf. infra, n. 338 et supra, n. 316. Uti patet, remotum faciendum est periculum consensus in pollutione forsitan oritura.

PROBATUR. *Primum:* Pudicitia est sepes castitatis. Cum luxuria sit passio vehemens et maior requiratur vis voluntatis quam homines habere solent ad semper ei resistendum, vitandum est quantum potest omne id quod nervos venereos excitare soleat.

Secundum: Actus impudici non sunt mali in se, sed solum in quantum causam dant actuum luxuriae; atqui quod non est malum in se, ex ratione proportionate gravi facere licet.

GRAVITAS TRANSGRESSIONIS. Qui impudice se praebet oculis aliorum, non videtur aliud peccatum committere nisi peccatum scandalum, quod erit mortale vel veniale prout ad mortale vel veniale alios inducit; quodsi autem ita et seipsum ad luxuriam impellit, huius peccati etiam erit culpabilis, saltem in causa. Qui actus impudicos ponit sine ratione, committit peccatum mortale vel veniale prout actus magis vel minus influit in luxuriam, etiamsi de facto luxuria non sequatur. Qui actus impudicos ponit cum

ratione, sed sine ratione proportionata (e. g. plus tangens quam necesse est) committit peccatum mortale vel veniale iuxta deficientiam rationis.

NOTA. 1. Diversi actus impudici, qui faciunt actum moraliter unum, unicuique constituunt peccatum (dummodo fiant super idem subiectum seu eandem personam); imo actus impudici qui luxuriam praeparant vel complent, unicum peccatum cum peccato luxuriae constituunt (vol. I, n. 190). Ita si quis aspectus et tactus impudicos simul facit, habet unicum peccatum (utique gravius quam soli aspectus vel soli tactus) impudicitiae; si autem plures mulieres successive impudice tangit, habet plura peccata.
2. Ex circumstantiis possunt actus impudici etiam induere malitiam stupri, adulterii, sacrilegii, etc.

338. — **SCHOLION I.** *De actibus impudicis.*

NOTA. 1. Uti patet, quando dicimus licitum esse talem actum, manet tamen obligatio remotum faciendi periculum consensus in pollutionem forte orituram.
2. Quod sibi non licet, non licet permittere ut in se fiat, non solum propter cooperationem in peccatum alterius, sed etiam propter propriam pudicitiam et castitatem servandam.

1. *Tactus.* Non omnis tactus sive proprii sive alterius corporis est impudicus, nisi fiat affectu venereo; ex affectu venereo enim omnis tactus potest esse impudicus.

Tactus manus absque affectu venereo in proprio corpore super genitalia nuda vel in ano, sunt impudici, et quidem graviter, si non sunt simplices tactus, sed fricationes. Quapropter liciti sunt tantummodo ad rationabilem curam corporis, ad pruritus abigendum, et similia.

Tactus manus absque affectu venereo in corpore alterius eiusdem sexus super genitalia nuda vel etiam vestibis cooperta vel in ano, imo si agitur de muliere, super mamillas, etiam vestibis coopertas, sunt impudici; graviores quidem sunt quam tactus proprii corporis; quapropter liciti sunt tantummodo illis qui curam corporis alterius habent ad curam vel examen necessarium (medici, aegrotorum ministri, etc.) vel propter similem rationem; facilius autem liciti sunt si illae partes sunt vestibis coopertae.

Tactus manus absque affectu venereo in corpore alterius di-

versi sexus super illas partes quae solent non vestiri (caput, manus), non sunt impudici; super genitalia (vel mulieris mamillas), etiam vestibis cooperta, sunt graviter impudici; similiter super pectus, dorsum, collum, ventrem, crura si sunt nuda, sunt graviter impudici; super pectus, dorsum, collum, ventrem, crura vestibis cooperta, sunt leviter impudici; quapropter graviter impudici liciti sunt tantummodo ex gravi ratione, uti cura vel examen corporis necessarium, etc.; leviter impudici liciti sunt ex rationabili causa.

Uti patet, tactus protractus requirit maiorem causam quam tactus obiter factus.

Tactus genitalium animalium absque affectu venereo est leviter impudicus, cum affectu venereo vel usque ad pollutionem animalis est graviter impudicus.

2. *Oscula*. Oscula in fronte, facie, non sunt impudica nisi fiant ex affectu venereo.

Oscula super os, non protracta, sunt leviter impudica, nisi fiant ex affectu venereo; protracta autem, praesertim si immittitur lingua in os alterius (osculum columbinum), sunt graviter impudica. Quapropter protracta, et praesertim columbina, non nisi ex gravi ratione permittuntur; talis ratio esset e. g. amor inter nupturientes fovendus.

Oscula super partes indecentes (genitalia, mamillas) sunt graviter impudica, ita ut extra matrimonium rarissime sint licita.

3. *Amplexus*. Item amplexus ex affectu venereo est graviter impudicus.

Amplexus absque affectu venereo, quo solum caput et pars superior corporis attrahitur, non est impudicus.

Amplexus circa renes quo pars inferior corporis (vestibis cooperta) et genitalia attrahuntur, est graviter impudicus et non nisi ex gravi ratione est licitus.

Amplexus quo corpus nudum attrahitur est gravissime impudicus, ita ut extra matrimonium vix unquam sit licitus.

4. *Aspectus*. Aspectus generatim est minus graviter impudicus quam tactus; imo facilius est immunis a malitia scandalii.

Aspectus non est solus visus, sed supponit aliqualem consciam considerationem.

Aspectus proprii corporis non est impudicus nisi fiat ex affectu venereo; aspectus propriorum genitalium absque affectu venereo est leviter impudicus, ex affectu venereo est graviter impudicus.

Aspectus corporis alterius, sive eiusdem sive diversi sexus, etiam vestibis cooperti, ex affectu venereo est impudicus.

Aspectus nudorum genitalium alterius eiusdem sexus absque affectu venereo, est leviter impudicus, et licitus est ex rationabili causa, e. g. in balneo communi.

Aspectus nudorum genitalium alterius diversi sexus, absque affectu venereo, est graviter impudicus, et licitus est solum ex gravi causa, e. g. examine vel cura medici, etc.

Aspectus corporis indecenter vestiti absque affectu venereo, per se est leviter impudicus et proinde licitus ex rationabili causa; si autem indecentia vestitus in eo est quod ad lasciviam provocat, est graviter impudicus et proinde nonnisi ex gravi causa licitus (cf. n. 339).

Aspectus actus luxuriae (copulae, etc.) hominum est maxime impudicus et incentivus, et proinde nunquam licitus est; hoc adeo valet, ut etiam coniuges possint ac debeant copulam abrumperere si ex improvviso alius supervenerit.

Aspectus copulae inter animalia (praesertim inter animalia maiora) est graviter impudicus et proinde est licitum tantum ex gravi causa, uti e. g. ad eorum procreationem procurandam (attamen convenit ut hoc fiat, in quantum potest, ab hominibus matrimonio iunctis).

In quantum licitus sit aspectus nuditatis in picturis, statuis, etc. cf. infra, n. 340.

5. *Cogitationes*. Cogitationes impudicae sunt quae uti obiectum habent rem vel actum impudicum vel ad luxuriam spectantem.

Cogitationes illae quandoque spontanee veniunt et tunc nullo modo sunt peccatum, nisi voluntas in eis delectetur easque retineat; tunc enim eodem modo sunt diiudicandae sicut cogitationes voluntarie evocatae.

Quandoque tales cogitationes a voluntate evocantur: si ex affectu venereo, constituunt peccatum mortale vel veniale prout obiectum est peccatum mortale vel veniale; quodsi autem voluntas per brevissimum tantum tempus eas retinuerit (quod

rarum est si ex affectu venereo evocantur), poterit non esse peccatum mortale, sed veniale.

Si absque affectu venereo evocantur (e. g. pro studio), licitae sunt ex ratione proportionate gravi.

NOTA. Remedium ad tales cogitationes repellendas est tranquillitas mentis et neglectus harum idearum cum elevatione cordis ad Deum. Si quis nervose quaerit aliam occupationem et seipsum excitat, res generatim peior fit.

6. *Colloquia, cantus, lectiones, spectacula, etc.* Quae uti obiectum habent res turpes, sunt impudica in quantum cogitationes impudicas provocant, et proinde sunt eisdem normis ac cogitationes iudicanda; possunt autem etiam implicare malitiam scandali.

339. — SCHOLION II. *De Vestitu.*

Vestitus sub diversis respectibus relationem dicit ad moralitatem, quorum praecipuus est pudicitia servanda. Quare hoc loco volumus diversos respectus considerare.

1. *Vestitus et sanitas corporis*: vestitus debet ita tempestati adaptari ut corpus contra eius influxus protegatur. Vitanda est ergo in aestate nimia mollities quae tendit ad exuendas vestes quas decentia et usus populi praescribunt; in hieme nimia mollities qua corpus nimis calide induitur, ita ut frigori resistere non valeat, sed simul etiam nimia imprudentia qua sub praetextu edurandi corpus morbi contrahuntur (rheumatismus, bronchitis, pulmonitis, cystitis, etc.).

2. *Vestitus et apparentia externa*: vestitus et ornatus licite adhiberi possunt etiam ad augendam pulchritudinem exterioris apparentiae, praesertim mulierum; et hoc non tantum tempore aetatis nubilis. In hoc autem ratio habenda est imprimis regulis pudicitiae; deinde etiam differentiae sexus, aetatis, status socialis, ita ut mulieri maior ornatus in vestitu licitus sit quam viro, iuniori maior quam vetulae. Item non licet in vestitu luxum quaerere supra media propria fortunae (n. 189, 262).

Quodsi usus, vel imo lex quandam formam vestitus praescribit cuidam classi hominum (militum, cleri, etc.) iuxta praescripta

talis forma deferri potest vel imo debet; et si sit exclusive tali classi hominum reservata, alii illam deferre non possunt.

Similiter vestes muliebres viri portare non possunt nec vestes virorum mulieres, nisi ex gravissima ratione (e. g. ad vitandam persecutionem). Ex ioco autem vel in theatro, ubi nullum est periculum confusionis sexuum, licitum est.

Notandum hic etiam venit, curam quam quis habet de vestitu suo (negligentia, cura moderata, cura exaggerata) tum manifestare posse hominis characterem tum etiam influxum habere posse in characterem.

3. *Vestitus et pudicitia*: vestitus, non tantum propter scandalum, sed etiam propter propriam castitatem et pudicitiam servandam, debet esse talis ut pudicitiam non laedat. Pudicitia autem laedi potest dupliciter: vel quia deteguntur quae tegenda sunt, vel quia vestitus nimis producit formas corporis libidinis incentivas. Haec ultima forma gravius laedit pudicitiam quam prima. Unde nunquam licet, neque ad usui sic dictae modae sese accommodandum, ita vestiri ut vestes formas corporis libidinis incentivas producat.

Quoad primam formam autem, qua scii, deteguntur quae tegenda sunt, multum pendet ab usibus. In ordinariis circumstantiis vitae requirendum videtur ut saltem (tum vir tum mulier) totum truncum cum maiore parte brachiorum et crurum cooperatum habeant; quod si autem vir quandoque pectus et dorsum detegat, videtur esse leviter tantum impudicum et ex rationabili causa licitum (e. g. ad facilius laborandum). In locis vero reservatis personis eiusdem sexus ex rationabili causa (e. g. ad nandum vel in balneo communi) permitti potest etiam perfecta nuditas ubi usus hoc fert (a fortiori si usus vestium pro balneo in illa regione pro suspecto haberetur, uti in laponia); difficilius autem permitti potest in sic dictis balneis solis vel aeris, ubi nuditas cum otio facilius posset parare tentationes

340. — COROLLARIUM. *De Nuditate in picturis, statuis, etc.*

Distinguenda est etiam hic nuditas naturalis et affectata seu provocativa.

Nuditas provocativa, qua scii, vestitus, si habetur, positiones

membrorum, etc. attentionem ad res venereas attrahunt, semper est graviter impudica et proinde tum talem photographiam, picturam, statuam, etc. producere, tum ei uti modellum inservire, tum eam aspicere (saltem per aliquod tempus) semper est peccatum mortale.

Nuditas naturalis (totalis) est minus impudica, et absque affectu venereo eam producere vel aspicere, potest ex causa proportionata esse licitum.

Si agitur de photographia hominis (viri vel mulieris) idem dicendum est ac supra, n. 338, 4, de aspectu impudico dictum est, et non licet eam producere neque obiectum se praebere neque eam aspicere absque gravi causa.

Si agitur de pictura, statua, etc. gravis impudicitia est, et proinde nunquam licitum, seipsum nudum praebere modellum, praesertim si pictor vel sculptor est diversi sexus; gravis impudicitia est (propter attentionem ad anatomicam constructionem) eam producere et ex gravi causa (uti studium) potest esse licitum; levis impudicitia est eam aspicere, et ex rationabili causa licitum.

341. — SCHOLION III. *De Nupturientibus.*

Nupturientes, uti patet, cum nondum sint matrimonio iuncti, tenentur castitatem et pudicitiam extra-matrimonialem servare.

Eorum autem status, amor mutuus intuitu futuri matrimonii fovendus, potest esse ratio sufficiens qua quidam actus leviter vel etiam gravius impudici (uti oscula) (n. 338) eis sint liciti.

Uti patet, tenentur semper remotum facere periculum consensus in delectationem veneream forte orituram.

Cf. n. 320 nota.

342. — SCHOLION IV. *De peccatis internis contra castitatem.*

Solent AA. quaedam addere de desideriis, gaudiis et delectationibus morosis pravis. Non autem est ratio cur hic specialem de hac re instituamus quaestionem; nam praeter principia generalia vol. I, n. 194 ss. tradita, hic nihil speciale est addendum.

Non raro solent boni fideles sese accusare de pravis desideriis:

notandum est desiderium esse actum voluntatis, et proinde non quoties aliqua idea transit per intellectum « bonum esset hoc facere », habetur pravum desiderium, sed solum si voluntas tendit ad illud faciendum, habetur desiderium peccaminosum.

De cogitationibus impuris, cf. supra, n. 338.

Art. 3

CASTITAS CONIUGALIS

343. — PRINCIPIUM. *Intra Matrimonium omnis homo potest per se copulam carnalem perficere secundum dictamen rationis.*

Explicatur. Intra matrimonium: h. e. unusquisque cum legitimo coniuge exclusive.

Omnis homo: etiam sterilis, dummodo naturalis copulae sit capax; hoc valet etiam si sterilitas (non vero impotentia!) ortum habet ex operatione chirurgica. Ubi vero certa impotentia habetur (h. e. ubi virga vaginam penetrare non valet) delectationem veneream quaerere non licet.

Per se: per accidens enim, si e. g. voto voverit a copula abstinere, fieri potest illicita; item si dubium est de validitate matrimonii: abstinendum est usquedum dubium solvatur; si autem solvi non potest, licita est copula, quia tunc standum est pro validitate matrimonii.

Secundum dictamen rationis: haec pars thesis est maximi momenti: non raro enim auditur sententia: intra matrimonium homo ius habet ad copulam; ius utique habet, attamen non ius absolutum, sed ius restrictum dictamine rationis: de modo, loco, tempore, frequentia, de quibus in scholiis.

344. — SCHOLION I. *De modo.*

Ad copulam requiruntur duo ex parte actus: effusio seminis intra vaginam, et retentio seminis a muliere. Quodsi unum ex istis ex ratione non-physiologica non adest, copula est illicita.

Dicitur ex ratione non-physiologica : h. e. ex voluntate ; si enim involuntarie ex ratione physiologica semen non intra vaginam effundatur (praeter in casu impotentiae) vel mulier semen retinere non valet, copula potest esse licita ; si autem voluntarie hoc fiat (vel ex certa impotentia) illicita est.

1. *Effusio seminis intra vaginam* : per se ad generationem possibilem sufficit ut vagina partialiter penetretur (copula dimidiata), vel imo ut semen ad os vaginae deponatur. Quapropter, si ex ratione physiologica, non voluntaria, sive quia vir vaginam perfecte penetrare non valet, sive quia seminatio fit nimis celeriter, copula perfecta sit impossibilis, copula dimidiata vel imo ad os vaginae est licita; illam autem voluntarie ita perficere sine ratione physiologica, est peccatum mortale; sunt tamen AA. qui tenent copulam dimidiatam voluntariam non esse peccatum mortale, sed veniale.

Si autem illa impossibilitas constituit veram impotentiam (vol. III, η. 557) etiam post matrimonium initum supervenientem, copula etiam illicita est; quamdiu autem impotentia non est certa, conatus licitus est ; quando autem certa evadit, etiam conatus illicitus est.

Copulam abrumpere ante seminationem in vagina perfectam, per se non licet, nisi ex necessitate (cf. n. 333). Perfecta autem seminatione, vir se retrahere potest, etiam si mulier completam delectationem nondum habeat: vir enim post seminationem vix potest copulam protrahere cum statim relaxatio sequatur; quodsi autem mulier completam delectationem ex ipsa copula non habeat, potest eam *statim* post copulam sibi procurare per tactus : est enim hoc complementum ipsius copulae.

Modus naturalis copulae est ut vir super mulierem iacentem incumbat ; alius modus, etiamsi permittat effusionem seminis intra vaginam, nisi fiat ex iusta causa, est illicitus et constituit peccatum veniale; si autem effusionem seminis intra vaginam impedit vel fiat ex affectu onanistico (n. 333), constituit peccatum mortale.

NOTA. Iuxta medicos viro succubo vel stando copulam perficienti facile oriri potest morbus: unde ex hoc capite talis situs potest esse illicitus.

2. *Retentio seminis a muliere*: omnis ergo actio qua mulier semen expellere vel conceptionem impedire conatur, est in se mala et peccatum mortale. Tales sunt lotiones vaginales mox post copulam, praesertim si adhibentur substantiae ad necanda zoospermata. Statim autem surgere, ambulare, mingere, per se non est peccatum, quia conceptionem impedire non valent; at tamen hi actus possunt *ex affectu onanistico* esse peccatum mortale (n. 333).

NOTA. 1. Nulla praxis onanistica est certe praeservativa contra conceptionem: ipsae lotiones vaginales statim post copulam non certe impediunt conceptionem: nam in ipso actu copulae iam pars seminis solet intrare uterum, quae potest sufficere ad conceptionem (cf. n. 350).

2. Lotio vaginae post unam horam post copulam non videtur amplius expellere semen, et proinde est licita; lotio autem uteri non videtur intra 12 horas post copulam permittenda.

Quid possit mulier stupro violata, cf. supra, n. 325. Idem dicendum videtur de uxore vi oppressa a marito qui ius copulae perdidit (n. 352). Non tamen recta videtur sententia Noldin (IV, 69): « pessarium autem ponere antequam talis aggressio timetur, non permetterem uxori, quia faceret actum ab initio contra naturam ». Pessarium ponere non est actus contra naturam, sed contra naturam est pessario posito copulam admittere: hoc autem mulier in casu non facit. Quodsi ei licet sese contra semen defendere lotionibus, non apparet cur hoc non similiter liceret pessario; nisi forsan dicas: est periculum ne postea consentiat et tunc impedire conceptionem fit illicitum, quod omitendo lotiones vitari potest, sed posito pessario vitari non potest; ad hoc respondeo: si periculum talis consensus praevidetur usus pessarii esset illicitus, secus autem licitus.

345. — COROLLARIUM. *De Fecundatione artificiali.*

Fecundatio artificialis in eo consistit quod semen colligitur ope instrumenti (e. g. siphunculi) et ita organis femineis introducitur.

S. Off. 25 Mart. 1897 declaravit illicitam artificialem fecundationem. Hoc responsum AA. applicabilem dicunt illis modis quibus semen modo illicito obtinetur, e. g. per copulam onanisticam vel per pollutionem; non vero illis modis quibus semen ex co-

pula perfecta obtinetur, e. g. si copula quantum potest perficitur semenque in vagina (vel, si aliter non potest, ad os vaginae, cf. n. 344) deponitur, deinde autem ope siphunculi ulterius in uterum proiicitur: haec enim non est vera fecundatio artificialis.

Neque est fecundatio artificialis, ope instrumenti e. g. vaginam dilatare vel uterum in naturali positione collocare, dummodo copula naturaliter perficiatur.

Nonnulli auctores licitum tenebant zoospermata vel semen, c. g. ope siphunculi, directe ex depositis internis extrahere et in organa mulieris introducere, eo quod talis extractio non sit in se illicita, sed permitti potest aliquando, e. g. ad morbum detegendum: non est quidem pollutio, sed hoc nondum methodum fecundationis totam iustificat. Post allocutiones autem a Summo Pontifice Pio XII a. 1949 et 1956 ad medicos habitas, liceitas talis praxis non amplius teneri potest, etiamsi semen a proprio marito mulieris desumitur.

Disputatur utrum mulier fecundationem artificialem admittens, semine desumpto a viro non suo, rea sit adulterii. Quaestio est minoris momenti: res prohibita est, et quidem graviter, quodquod sit nomen quod ei datur. Et si quis eam adulterium vocare velit, certe admittere debebit eam non esse adulterium stricte dictum, et proinde talem mulierem poenas contra adulteros latas non incurrere.

346. — SCHOLION II. *De loco.*

Uti supra iam vidimus, n. 328, copula prohibetur in loco sacro. Insuper prohibetur ubicumque ab aliis videri potest (cf. supra, n. 338, 4). Haec circumstantia tanta est, ut omnes AA. concedant copulam abrumpendam esse, etiam cum periculo effundendi semen extra vaginam, si alius superveniret. Quapropter parentes etiam curare debent ne pueri, iam grandiusculi, etiam ratione nondum compotes, in eodem lecto vel in eodem cubiculo cum ipsis dormiant, vel saltem ita faciant ut pueri nihil de actu coniugali deprehendant.

347. — COROLLARIUM. *De Habitatione.*

Ex hoc sequitur obligatio Status curandi ut populus, etiam inter pauperiores, possit habere domum decentem, quae non solum requisitis hygienicis respondeat, sed etiam sufficientia cubicula separata habeat ut moralitati satisfiat.

348. — SCHOLION III. *De Tempore.*

Nullum tempus per se est impedimentum copulae coniugalis: etiam temporibus festivis, diebus ieiunii, nocte ante receptionem S. Communionis, licite habetur, etsi ex spiritu paenitentiae diebus ieiunii vel ex reverentia erga Sacramentum diebus receptionis Sacramenti (nisi quis saepius ad Sacramenta accedere soleat) abstinere, sit valde laudabile.

Per accidens autem potest tempus reddere copulam illicitam, quando scii, copula damnum afferret sibi vel comparti vel proli:

1. *Sibi*: Videtur copula esse licita, etiam si periculum damni vel imo vitae propriae constituat e. g. ex contagione morbi, praesertim venerei (ceteri enim morbi vix ex copula constituunt periculum contagionis), ex morbo talem excitationem cordis non sustinente, statim post prandium copiosiore (periculum apoplexiae), pro muliere tempore menstruationis vel purgationis (6 hebdomadae post partum), etc. In matrimonio enim copula est actus normalis vitae, qui constituit causam sufficientem ut quis possit causam ponere quo sive sanitas sive vita eius periculo exponatur, nisi aliud officium obstet (supra, n. 272 et 289).

2. *Comparti*: si ex copula grave damnum sanitatis vel vitae immineat comparti, etiam licita est copula consentiente compare, non vero invita comparto: ipsa compars enim licite potest sese periculo exponere, simul autem ius habet (quod in matrimonio non amisit) vitam et sanitatem suam servandi. Unde non potest compartem periculo exponere nisi ipsa velit, et proinde debet eam de periculo monere si illud non cognosceret, saltem si agitur de periculo contagionis.

3. *Proli*: copula semper illicita est si nocitura est proli iam conceptae: ita tempore praegnationis illicita esset copula, si notum esset mulierem ad abortum esse physice praedispositam,

secus autem non. Copula enim per se non producit abortum; *frequens* autem copula propter nimiam excitationem organorum mulieris facile potest abortum procurare; similiter si mulier iam est ad abortum physice praedisposita, quaelibet parva causa, et etiam copula, potest abortum provocare: Quare in talibus circumstantiis copula esset illicita.

Si copula est nocitura proli ex ipsa copula forsitan oriturae, si scii, proles nascitura est cum morbo corporali (e. g. syphili) vel mentali, non videtur esse illicita, etsi abstinencia consilianda sit. Non est illicita, nam nemo habet obligationem erga nondum existentem, forsitan ex actu suo oriturum; est tamen abstinencia consilianda, vel saltem moderatio in usu matrimonii tum ex consideratione pauperae creaturae cui talis existentia praeparatur, tum ex consideratione sociali, quia talis proles semper est onus societatis.

NOTA. 1. Ad hunc casum etiam refertur ille quo numerus prolis iam natae est maximus quem status oeconomicus familiae portare possit. Etiam tunc copula non est illicita, sed illicita est copula onanistica: vel abstinencia requiritur, vel confidentia in Providentiam, quae cum nova prole etiam mittet nova media iis qui in ea confidunt.

2. Proli iam natae copula vix unquam erit damnosa, e. g. tempore lactationis. Nova conceptio utique impediret productionem lactis materni; sed ex una parte tempore lactationis (saltem initio) rara est nova conceptio, et ex altera parte deficientiae lactis materni aliter provideri potest.

Idem dicendum si novus partus involvat probabilem mortem matris: certe miserendi sunt pueri iam nati, et propterea abstinencia consilianda erit; copula autem ex hac consideratione non videtur illicita, nam ex una parte tales praedictiones medicorum non semper implentur, et ex altera parte educationi prolis etiam mortua matre provideri potest.

3. Ulteriora vide Capellmann-Bergmann, p. 327 ss.

349. — SCHOLION IV. *De Frequentia.*

Etiam in matrimonio copula carnalis est licita solum cum moderatione, intra limites rationis. Illae limites ex observatione ipsius naturae deducuntur: immoderatus est usus qui vires corporis et nervorum exhaurit. Sunt quandoque theologi qui dicunt copulam bis in una nocte esse licitam: hoc videtur ita intelligen-

dum, ut, si hoc per modum exceptionis aliquando occurrat, non essent coniuges de immoderatione vituperandi. Habitualiter autem plus quam bis, vel ad summum ter in hebdomada copulam perficere videtur sanitati graviter damnosum, et proinde est gravis immoderatio contra rectam rationem. Coniuges consilium petant a medico.

350. — **SCHOLION V.** *De Onanismo coniugali.*

Supra, n. 333, iam locuti sumus de onanismo in se considerato; onanismus autem coniugalis insuper facta est plaga socialis.

Onanismus etiam in matrimonio ex nulla ratione unquam est licitus: neque ad vitandum onus educationis prolis (sive iam numerosa habeatur sive non), neque ad vitandam praegnantiam periculosam: medium licitum ad illos fines obtinendos est sola abstinencia. Nec dicatur: matrimonio iuncti ius habent ad copulam: ius utique, sed secundum dictamen rationis. Quodsi vir per plures annos esset absens, nonne et tunc abstinencia esset necessaria? an tunc conceditur ius ad copulam (adulterinam)? Qui autem fortitudinem voluntatis ad abstinenciam necessariam non habet, debet consequentias in se assumere.

NOTA. Nulla praxis onanistica est certe effectiva. Medicus Debreyne (apud Capellmann-Bergmann, p. 313) citat duos casus, in quorum uno septem ex octo filii, in altero omnes septem filii ita « ex improvise » nati sunt non-obstante praxi onanistica. Hoc factum posset forsan inservire ad deterrendos onanistas a praxi sua tam immorali et tam insalubri, et insuper inefficaci!

In quantum autem potest coniux cooperari in copulam ex parte coniugis onanisticam?

Formalis cooperatio certe nunquam est licita, neque ad mortem vitandam: nam haec est intrinsece mala. Ergo non licet ante seminis effusionem sese retrahere, nec licet sive membrum virile obtegere sive os vaginae occludere, nec licet semen expellere aut zoospermata occidere.

Materialis autem cooperatio ad onanismum naturalem ex gravi causa licita est, quales sunt periculum iurgiorum, periculum incontinentiae vel adulterii non tantum proprii sed etiam coniugis.

Ob tales causas ergo licet tum petere tum reddere copulam, etiam cum praevisione quod coniux se retrahat ante seminationem vel semen rite receptum expellat vel occidat. Tenetur tamen quantum potest exhortationibus, precibus, blanditiis, etc. coniugem onanistam ad meliorem frugem adducere. Potest etiam consentire voluptati, non vero peccato coniugis : ratio cur haec omnia licita sint est haec: quamdiu durat cooperatio, copula normalis adhuc manet possibilis.

NOTA. Quaeritur etiam utrum mulier (de viro non est quaestio, cum ipse nunquam possit quaerere satiationem extra vaginam) quae non fuerit satiata in copula retractata, possit seipsam tactibus satiare. Disputatur inter AA. Videtur distinguendum: si praeter culpam potest tali copulae cooperari, etiam praeter culpam videtur posse actum complere seipsam satiando: si enim illam excitationem licite provocare potest, etiam licite eam (sicut in copula normali) complere potest; quoties autem non potest praeter culpam cooperari, neque potest actum complere.

Cooperatio autem etiam mere materialis ad onanismum mechanicum (obtectio membri virilis, occlusio uteri) est mala in se: quando enim incipit copula, iam ita fit, ut semen in uterum penetrare non possit. Unde talis cooperatio non est licita nisi ex gravissima causa, et eadem resistentia opponenda est ac pro stupro (n. 324; S. Paenit., 3 lun. 1916). Merkelbach (*Quaestiones*, p. 115) videtur uti non improbabile tenere virum licite cooperari (materialiter) si uxor utitur spongia vel pessario ad occludendum uterum; cum autem actus ab initio sit talis ut recte peragi non possit, haec sententia non videtur admittenda.

Onanismo mechanico aequiparanda est praxis introducendi substantiam anticonceptionalem (zoospermata occidentem) in vaginam *ante* copulam: et tunc copula a principio est mala. Si autem talis substantia *post* copulam introducitur, vel per lotiones semen expellitur, idem dicendum videtur ac pro onanismo naturali.

NOTA. 1. In confessione bona fides quoad onanismum conjugalem vix unquam admitti potest, quapropter confessarius debet, ubi suspicatur, prudenter interrogare, et ubi peccatum habetur suaviter sed fortiter (eo severius quod agitur de bono communi) increpare. Propter idem bonum commune raro erunt in bona fide relinquendi.

2. Quoad abstinentiam periodicam tanquam remedium contra onanismum conjugalem, vide n. seq.

351. — **SCHOLION VI.** *De Abstinencia periodica seu de Sterilitate facultativa.*

Tamquam remedium contra onanismum quidam proponunt abstinentiam periodicam. Abstinencia absoluta enim difficulter obtineri potest; quapropter proponunt abstinentiam tempore quo conceptio maiorem probabilitatem praebet, ita ut copula perficiatur solum quando conceptio est moraliter impossibilis. Haec praxis a S. Paen. 16 lun. 1880 iam fuit declarata licita.

Illi qui ex mera voluptate et ex intentione vitandi onera matrimonialia onanistice vivunt, hac methodo a vitio averti vix poterunt: abstinere enim non volunt. Qui autem ob motiva fundata (sanitatis vel oeconomica) conceptionem vitant, non raro hac methodo salvari poterunt ab onanismo: ipsi enim non vili-bus motivis egoisticis ducuntur, sed motivis consideratione dignis. Notandum tamen est sacerdotem et confessarium non nimis debere insistere in certitudine huius methodi: nam absolute certa non est, et si forsan conceptio occurreret, posset sacerdos a coniugibus accusari de deceptione, imo posset maritus suspicari uxorem de adulterio.

Copula videtur esse sterilis cum sat magna probabilitate per 11 dies ante menstruationem et per 9 dies (exceptionaliter per 4 dies tantum) post menstruationem. Qui ergo per illos 20 (vel 15) dies tantum copulam instituunt, per reliquos autem 8 (vel 13) dies abstinent, quasi certe poterunt conceptionem evadere. In singulis casibus consulendus erit medicus.

Cum autem copula conjugalis sit medium a Deo institutum ad propagationem et conservationem generis humani, patet abstinentiam periodicam non posse ita adhiberi, ut hic finis totaliter frustretur. Certe, sicut nemo tenetur copulam perficere etiam in matrimonio, ita nemo tenetur tempore maioris fertilitatis eam perficere, sed unusquisque potest abstinere quando vult. Attamen, non videtur esse secundum dictamen rationis copulam ita instituere ut a fine primario, procreatione prolis, frustretur, nisi huic fini satisfactum fuerit et insuper habeatur ratio proportio-

nata, e. g. periculum novi partus vel vera impossibilitas susten-
tandi prolem numerosiorem.

**352. — PRINCIPIUM II. Uterque coniux potest semper copu-
lam rationabiliter petere.**

Explicatur. Uterque coniux: aequo iure.

Potest: per accidens etiam debet, si scii, sciret compartem ex
timiditate non audere rationabiliter petere, posset ex caritate
obligari ad petendum aliquando, praesertim si sciret compar-
tem esse in periculo proximo incontinentiae: una enim caro
sunt, et proinde ex caritate tenetur eam ex periculo peccati sal-
vare, si medio tam facili potest.

Semper: potest semper petere, et quidem ita ut coniux tenea-
tur reddere, nisi ius petendi perdiderit; si enim ius petendi per-
diderit, petere potest, sed coniux reddere non tenetur. Ius autem
petendi perditur propter adulterium (nisi uterque adulterium
commiserit vel coniux adulterium permiserit vel condonaverit),
amentiam vel ebrietatem (quamdiu hic status perdurat); item
per mutuum consensum vel legitimam separationem tori et co-
habitationis (vol. III, η. 486).

Rationabiliter: rationabiliter petit quoties iuxta dictamen ra-
tionis petit (n. 343 ss.) et ius petendi non amisit.

**353. — PRINCIPIUM III. Uterque coniux tenetur se || per ra-
tionabiliter petenti reddere debitum.**

Explicatur. Tenetur: ex iustitia contractus matrimonialis.

Semper: h. e. dummodo compars ius petendi non perdiderit
(cf. supra, n. 352).

Rationabiliter petenti: rationabiliter petit quoties iuxta dicta-
men rationis petit (n. 343 ss.) et ius petendi non amisit.

Reddere debitum: h. e. copulam perficere.

NOTA. Pauca notanda sunt de obligatione reddendi debitum cum periculo
infectionis venereae. Praeter grave damnum proli forsan nasciturae
oriundum, etiam pro ipsa comparte sana tremendae sunt sequelae
coitus cum comparte morbo vcnenco infecta. Quapropter non tene-
tur in tali periculo debitum reddere. Quodsi autem talem copulam

physice vel moraliter evadere non possit, potest omnia remedia (medicinas praeservativas) adhibere ad infectionem vitandam, etiam si sint occisiva zoospermatum (vol. I, n. 49); non autem licitum videtur media adhibere quae impediunt copulam naturalem (e. g. membrum virile involucro cooperire semen retinente, pseudo-vaginam adhibere, etc.).

Gravitas transgressionis. Qui rationabiliter petenti debitum coniugale reddere nollet, committeret peccatum mortale, et insuper esset reus peccati alieni pollutionis vel adulterii si praevideri posset coniugem se illi daturum esse propter negatum debitum coniugale.

Item qui rationabiliter petenti solet monstrare se aegre tantum consentire, potest peccatum mortale committere eo quod coniugem a petendo debito avertat, cum periculo incontinentiae vel imo adulterii.

354. — PRINCIPIUM IV. Coniuges possunt, sive ad tempus sive in perpetuum, de mutuo consensu ab actu coniugali abstinere.

Explicatur. Sive ad tempus sive in perpetuum: hoc potest fieri sive ab initio vitae matrimonialis sive post aliquod tempus; tempus abstinentiae potest etiam esse limitatum ad certos periodos (cf. n. 351).

De mutuo consensu: uterque enim habet idem ius petendi, cui in altero respondet obligatio reddendi; si ergo unus non consentit in abstinentiam, alter potest non petere, sed debet reddere.

Ab actu coniugali: et proinde etiam ab actibus graviter impudicis, quia in casu non possunt per copulam absolvi (cf. n. 355). Actus autem leviter impudici, qui solum tendunt ad vitam coniugalem fovendam, liciti sunt, in quantum periculum incontinentiae non inducunt.

355. — PRINCIPIUM V. Intra Matrimonium liciti sunt actus etiam graviter impudici, qui ad copulam coniugalem referri possunt.

Explicatur. Intra matrimonium: h. e. illi actus tantum qui habent seipsum vel coniugem uti obiectum. Illiciti sunt ergo (et malitiam adulterii habent) tactus, aspectus, etc. tertiae personae.

Uti patet, actus impudici liciti extra matrimonium, etiam coniugatis sunt liciti.

Ad copulam referri: h. e. qui vel inservire possunt ad copulam coniugalem faciliorem reddendam, vel qui, si forsan periculum proximum pollutionis inducunt, per copulam coniugalem absolvi possunt, vel qui sunt complementum ipsius actus coniugalis. Ita licet in seipsum actus graviter impudicos perficere ad seipsum excitandum; imo potest mulier quae in actu coniugali ad perfectam delectationem pervenire non posset, ante copulam iam distillationem vaginalem provocare; similiter potest mulier quae peracta copula satiata nondum fuerit, hanc delectationem tactibus (a se vel a marito peractis) provocare *statim* post copulam, ita ut actus adhuc sit moraliter unus. Non autem licet in seipsum actus graviter impudicos perficere cum periculo *proximo* luxuriae, absente coniuge; neque licet in se vel in coniuge actus graviter impudicos perficere cum periculo proximo luxuriae, in loco vel tempore quando copula perfici nequeat (n. 346 et 348).

Pro actibus leviter impudicis coniuges semper habent rationem sufficientem in vita coniugali fovenda. Hoc etiam valet de illis qui in *legitimo* matrimonio, propter impotentiam unius supervenientem, copulam perficere non valent nec proinde licite delectationem quaerere possunt.

Probat ur. Actus impudici non sunt mali in se, sed solum in quantum causam dant luxuriae prohibitae. A. in casu non dant causam luxuriae prohibitae, sed luxuriae licitae. Ergo et ipsi liciti sunt.

Gravitas transgressionis. Qui committit actus impudicitiae qui ad copulam coniugalem referri non possunt, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate impudicitiae (n. 338).

APPLICATIO

O quam pulchra est casta generatio cum claritate! Paulo minus ab angelis... Imo plus quam angelis! Parum est enim extra carnem caste vivere, magnum autem est in carne more angelorum vivere.

Qui caste vivit, non solum animam suam salvam facit, sed et ipsius corporis saluti prodest. Hoc est maxime mirabile in ordine a sapientissimo Deo instituto, ut leges quas servandas condidit, etiam in bonum ipsius subiecti vergant. Absit dicere quod omnes infirmitates, nervositates, debilitates corporales et mentales ex peccatis contra castitatem oriantur, sed certum est quod populus castus populus sanus est, et ubi vitium impurum dominium habet, in societate sicut in individuo, mox incipit decadentia.

Et ego votum vovi castitatis! Solemniter Deo promisi non solum castitatem servare, sed exemplum me ponere mundo. Exemplum semper debet superare illud ad quod debet inducere, secus speratum influxum non habebit. Mea ergo castitas debet esse non tantum perfecta, sed et tam eminens, ut omnem speciem carnalis desiderii devitet. Quod aliis absque umbra peccati est licitum, mihi non eo ipso est licitum, vel saltem plerumque non expedit: in meo vestitu, in meo modo agendi et loquendi, praesertim in colloquendo cum mulieribus, certe non debeo excessiva verecundia ferri, sed memor esse debeo semper dignitatis meae sacerdotalis. Affabilis, non amabilis!

CAPUT V

CADAVER

Etiam post mortem homo debet cum veneratione suum corpus tractare. Etsi modus tractandi cadaver suum non sit actus voluntarius in se, potest tamen esse voluntarius in causa, eo quod homo durante vita sua quaedam disponere possit circa modum quo cadaver suum tractari desiderat. Illi actus voluntatis etiam debent regulis moralitatis submitti.

356. — PRINCIPIA I. Homo potest permittere ut cadaver suum post mortem propter bonum proximi etiam mutiletur.

Explicatur. *Propter bonum proximi*: non autem propter aliud motivum. Bonum proximi autem intenditur quando cadaver adhibetur pro addiscenda praxi chirurgi, pro studio anatomiae vel morborum. Item si pars sana (e. g. cornea visiva oculi) transplantatur in alium hominem aegrotum, etc.

Probat ur. Si homo iam potest durante vita permittere ut propter proximum mutiletur, a fortiori hoc potest post mortem.

357. — II. Omnis christianus debet disponere ut cadaver suum, in quantum potest, inhumetur.

Explicatur. *Omnis christianus*: est enim lex ecclesiastica; ergo per se etiam afficit christianos non catholicos.

Debet: sub poena etiam exclusionis a sacramentis morientium et a sepultura ecclesiastica (c. 1240).

In quantum potest: Si scii, moritur in mari, potest etiam in mari demergi, si eius transportatio ad litus esset incommoda. Etiam partes cadaveris dismembrati in quantum potest inhumari debent. Partes autem corporis vivi amputatae etiam inhumari convenit.

Inhumetur: in specie prohibetur crematio, sed non quasi crematio sit malum in se, sed imprimis quia defensores cremationis voluerunt ex una parte agere contra antiquam traditionem Christianam et ex altera parte ita manifestare se non credere in resurrectionem mortuorum.

Gravitas transgressionis. Qui ante mortem disponit ut cadaver suum cremetur, committit peccatum mortale.

APPLICATIO

Credo in resurrectionem mortuorum!

Proficiscere, anima Christiana ... et corpus diem resurrectionis in pace et quiete sepulchri expectet. In pulverem quidem revertetur, iuxta sententiam Iudicis post peccatum originale, sed in gloriosam resurrectionem, ut corruptibile induat incorruptionem, et mortale induat immortalitatem. Si interim corpus meum mortuum potest adhuc proximo prodesse, prosit! pro reliquo autem requiescat in pace.

LIBER III

De officiis erga proximum

358. — Caritas tandem venerationi et iustitiae iuncta compendium est officiorum nostrorum erga proximum.

Quandoque dicitur iustitiam esse fundamentum relationum nostrarum erga proximum, ultra quam quandoque etiam caritas urget. Hoc autem ex doctrina Christi, iuxta quam praeceptum caritatis erga proximum simile est praecepto caritatis erga Deum, videtur minus recte dictum. Relationes nostrae erga proximum regulantur imprimis caritate, quae utique includit reverentiam erga iura alterius seu iustitiam.

Fundamentum ergo officiorum nostrorum erga proximum, sicut officiorum nostrorum erga Deum et nosmetipsos, est caritas, et quidem triplex caritas erga Deum, erga nosmetipsos et erga proximum.

Homo tenetur officia sua erga proximum implere ex caritate erga Deum: proximus enim est filius Dei, amicus Dei, quem Deus supra modum diligit; officia nostra nihil aliud sunt nisi modus illum amicum Dei tractandi sicut Deus vult: si ergo caritas Dei urget nos, debet nos urgere etiam ad officia nostra erga proximum fideliter exsequenda.

Homo tenetur officia sua erga proximum implere ex caritate erga seipsum. Ex caritate enim erga seipsum homo debet rationabiliter quaerere perfectionem propriae personalitatis moralis. Iamvero hominis personalitas moralis ab aliis iudicari solet secundum modum tractandi alios; imo et ipse Deus considerat ut sibi factum quidquid facimus proximo, eademque mensura nos mensurabit qua et nos erga proximum uti erimus. Ergo et caritas erga nosmetipsos debet esse ratio implendi officia nostra erga proximum.

Homo tenetur etiam ex caritate erga proximum omnia officia sua erga ipsum implere, nam omnes relationes erga proximum ad caritatem reducuntur, uti ex toto hoc libro patebit.

SECTIO I
HOMO AD HOMINEM

CAPUT I
DE CARITATE ERGA PROXIMUM

Ar t . 1
DE HABITU CARITATIS

359. — Probabilius habitus infusus caritatis (supra, n. 165) duplex habet obiectum: Deum et proximum, ita ut per illum solum homo ad actum supernaturalem caritatis proximi fiat capax. Quae ergo supra n. 165-168 de habitu caritatis dicta sunt, dicta sunt non solum de caritate Dei, sed et de caritate proximi. Potest quidem homo proximum amare sine hac virtute infusa, sed non sicut oportet, non supernaturaliter, non ita ut valeat ad finem hominis attingendum.

Ar t . 2
DE CARITATE HABITUALI ET ACTUALI

360. — PRINCIPIUM I. Omnis homo tenetur omnem proximum, etiam inimicum, amare.

Expl iC/VTUR. *Tenetur:* ex lege naturali, et ex lege positiva Christi.

Proximum: proximus omnis homo vivens.

Etiam inimicum: explicite statuitur, quia, etsi etiam in lege naturali contineatur, vix tamen praeter a Christo agnoscebatur, et a Christo fuit explicite statutum. Inimicus est omnis qui nos odio prosequitur, qui nos offendit vel iniuria affecit.

Amare: non agitur de amore sensibili qui etiam in sensus redundet, uti supra n. 317, sed agitur de mera voluntatis tendentia qua homo desiderat alterum habere bonum, congaudet in rebus eius prosperis, contristatur in rebus eius adversis. Ab hac tendentia neminem, ne maximum quidem inimicum, excludere potest. Nec factum quod alter eum odio prosequitur, eum ab hoc amore dispensat: hic enim amor non fundatur in reciprocitate, sed est obligatio etiam si alter ei non respondet.

Probat ur. Secundum autem mandatum simile est huic: diliges proximum tuum sicut teipsum (Mt. 22, 39).

Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem (Io. 13, 34-35).

Carissimi, si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit unquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet et caritas eius in nobis perfecta est (1 Io 4, 11 ss.).

Si quis dixerit quoniam diligo Deum et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum (1 Io. 4, 20-21).

Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri qui in coelis est: qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. Si enim diligitis cos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani hoc faciunt? (Mt. 5, 44).

Cf. DB 1160-1161.

Gravitas transgressionis. Qui vel unum hominem a suo amore excludit, committit peccatum mortale.

361. — SCHOLION I. *De odio.*

Odium sensu stricto est vitium quo homo desiderat alteri malum. Sicut amor non refert ad aliquod bonum particulare, ita et odium non refert ad aliquod malum particulare: potest sese manifestare in optando malum particulare, sed ipsum odium non se restringit ad aliquod malum. Hoc odium directe opponitur caritati, et est peccatum mortale.

Quandoque vocatur odium (sensu lato) etiam displicentia non erga personam, sed erga qualitatem personae, erga eius actionem vel habitum. Si illa actio vel habitus est displicentiae digna, tale odium, quod etiam vocatur abominatio, est licitum, imo potest esse actus virtutis, e. g. si est abominatio eius peccati; si illa actio vel habitus non est displicentiae digna, sed e contra aestimationem meretur, illa displicentia potest etiam esse peccatum sive mortale sive veniale, prout res magis aut minus meretur aestimationem, vel displicentia est maior vel minor.

NOTA. Ab odio sedulo distinguendus est sensus ille naturalis aversionis, etiam ex vera offensione ortus, vel praesertim ex putativa vel etiam ex mera differentia characteris aliave ratione « imponderabili » uti dicitur (e. g. antipathia, de qua infra n. 362) proveniens. Quamdiu talis sensus naturalis aversionis voluntatem non afficit nec causa est indebitae tractationis proximi, non est peccatum, sed solum passio refrenanda. Unde si quis sese accusat se non posse oblivisci iniuriam vel non posse aliquem aspicere, alloqui, salutare absque vehementi commotione, moneri quidem debet de hac passione refrenanda, imo de periculo peccati odii, sed non necessario de peccato odii est redarguendus.

362. — SCHOLION II. *De sympathia et antipathia.*

Sympathia et antipathia sunt tendendae inclinationis vel aversionis erga aliquam personam, generatim involuntariae, iudicium rationis praevenientes. Illae tendentiae, utpote involuntariae, neque sunt actus boni neque mali; attamen voluntas tenetur curare ne sub earum influxu proximum contra rectam rationem tractet. Unde tenetur antipathiam refrenare ne contra caritatem agat; sympathiam autem similiter refrenare tenetur, praesertim si est in altiore dignitate constitutus, ne uni plus aequo faveat. Non quidem prohibetur homo uni plus alio favere, dummodo sit ratio

congrua (maior habilitas, maior docilitas, maior virtus, etc.), sed non licet uni plus *aequo* favere.

363. — SCHOLION III. *De praedilectione et amicitia.*

Hoc praeceptum caritatis universalis non tamen impedit quominus unum (etiam voluntate) plus diligamus quam alium. Ita parentes et propinquos nostros plus quam alios diligere possumus et debemus; qui nobiscum unitate fidei, patriae, societatis, finis, etc. sunt coniuncti, plus aliis diligere possumus. Sed insuper inter illos qui nullo vel eodem vinculo nobiscum iunguntur, possumus unum prae aliis diligere uti amicum, dummodo aliis iniuriam non faciamus. Amicitia est licita et bona, dummodo praecepto caritatis universalis proximi non obstet. Neque per se amicitia est impedimentum caritatis universalis, imo cor dilatat, egoismum depellit, et capaces nos reddit ad omnes homines caritate amplectendos. Curandum tamen est ut veri maneant sensus amicitiae, qui neque in egoismum neque in invidiam vel zelotypiam degenerent.

364. — SCHOLION IV. *De affabilitate.*

Affabilitas est virtus quae inclinat ad semper tractandos alios cum caritate et urbanitate, simulque (secundum rectam rationem) vitandi quidquid aliis displicere possit.

Contra hanc virtutem peccari potest per defectum, sive per morositatem sive dure vel alte alios tractando; vel per excessum, vitando ultra modum quod aliis displicere possit: et tunc est ignavia, de qua supra, n. 193, vel adulatio.

Morositas est vitium quo quis difficilem se praebet in suis relationibus cum aliis, et praesertim nescit cum aliis congaudere, ita ut alii etiam morositate unius in suo gaudio turbentur.

Adulatio est vitium quo quis in proprium commodum, ad captandam alterius benevolentiam, ultra modum, et praesertim non sincere eum cum urbanitate tractat; eius malitia consistit praesertim in periculo adhibendi etiam media iniusta ad benevolentiam captandam.

365. — **SCHOLION V.** *De invidia et zelotypia.*

Invidia est displicentia de bono alterius eo quod ipse alius illud possidet.

Zelotypia est displicentia de bono alterius eo quod ego illud non possideo.

Sunt peccata mortalia vel venialia prout referuntur ad maiora vel minora bona et magis vel minus serio desideratur proximum illo bono carere.

366. — **SCHOLION VI.** *De maledictione.*

Maledictio est imprecatio mali super proximum.

De maledictione Dei tractavimus supra, n. 23.

De maledictione quatenus est species orationis (imprecatoriae) tractavimus supra, n. 34 et 37.

Maledictio autem quae ex odio procedit est peccatum mortale sicut et ipsum odium.

367. — PRINCIPIUM II. **Omnis homo tenetur data occasione omni homini exhibere congrua signa venerationis et dilectionis, nisi adsit ratio proportionata ea omittendi.**

Explicatur. Tenetur: saltem si denegatio posset apparere tanquam expressio odii vel inimicitiae.

Data occasione: h. e. quoties iuxta usum solent inter tales homines talia signa exhiberi.

Omnis homini: etiam inimico; inimicitia vel odium, etiam quam fovet solus alius, nunquam potest esse ratio illa signa denegandi.

Congrua signa venerationis et dilectionis: h. e. illa signa venerationis et dilectionis quae homo talis conditionis solet homini talis conditionis exhibere. Talia sunt salutationes (saltem resalutatio), interroganti respondere, volenti merces expositas vendere, a communibus orationibus vel eleemosynis non excludere, damnum imminens avertere, etc. Signa autem specialia, uti relationes familiares, etc. generatim exhibere non tenetur, nisi in specialibus circumstantiis: e. g. si alter talia signa exhibet, si ita sperari possit reconciliatio, si denegatio pareret scandalum.

NOTA. Optimam regulam practicam tradit Prümmer, I, 575: Quoties ex aliquo signo vel beneficio denegato statim concluderet quilibet homo prudens et aequabilis, adesse inimicitiam, tunc tale signum est commune, et etiam inimico est exhibendum.

Congrua : h. e. adaptata relationi quae inter duos homines sive ex natura sive ex positione sociali intercedit. Ita alia sunt signa quae consanguineis (iuxta diversum gradum), superioribus, etc. quam quae simplici proximo debentur.

Nisi adsit ratio: si scii, ex temporanea denegatione possit maius bonum sperari, e. g. conversio vel reconciliatio alterius. Nunquam autem potest esse expressio odii, quia ipsum odium est malum.

Gravitas transgressionis. Qui ex odio omitteret signa congrua, committeret peccatum mortale (odii). Qui ex despectu proximi signa congrua omitteret, committeret peccatum superbiae; et ita similiter, iuxta motivum ex quo signa congrua omittit: ipsa autem omissio in se non videtur esse peccatum (secluso scandalo); si vero omissio etiam mere externe appareret tanquam expressio odii etc., esset peccatum scandali.

368. — **COROLLARIUM PRACTICUM**. 1. Non peccat, sed recte agit pater qui filium propter gravem offensam per aliquod tempus non aspicit vel non alloquitur, ut ita ostendat gravitatem offensae, et filium puniat vel ad emendationem provocet.

2. Peccant generatim (saltem ex scandalo) alumni eiusdem seminarii vel religiosi eiusdem conventus, qui, hucusque familiariter conversantes, iam nolunt seinvicem alloqui vel salutare.

3. Qui inimicum obviam venientem non salutatur nisi ille prius salutaverit, non peccat, nisi ille alius sit in tali dignitate constitutus, ut debeat prius salutari, vel si negata salutatio ab homine prudenti vel etiam a videntibus statim interpretetur tanquam signum inimicitiae.

369. — **SCHOLION**. *De reconciliacione*.

Reconciliatio est restitutio relationum normalium inter duas personas, cum depositione omnis sensus odii vel vindictae. Om-

nem sensum odii esse deponendum, patet ex principio I (n. 360); vindictam quandoque esse licitam, supra, n. 192, vidimus; relationes normales esse restituendas, sequitur ex principio II (n. 367). Unde etiam sequitur reconciliationem remitti quidem posse usquedum *legitima* vindicta seu compensatio pro malo illato obtenta fuerit, secus autem statim esse quaerendam.

Unde offensor tenetur statim curare ut relationes normales restituantur, et proinde debet etiam paratus esse ad legitimam compensationem praestandam. Offensus vero tenetur oblatam reconciliationem acceptare, et compensationem non ultra legitimam requirere neque acceptationem differre.

Etsi minor, vera tamen obligatio est etiam offenso reconciliationem directe quaerere, nec licet modo puerorum dicere: ipse incepit, ergo ipse debet primum passum reconciliationis facere, sed in utroque est vera obligatio reconciliationem quaerendi, salvo iure offensi quaerendi legitimam compensationem. Cf. Mt. 5, 23; 6, 12; 18, 21.

Notetur etiam, reconciliationem dici restitutionem relationum *normalium*. Unde si reconciliandi sunt fratres, restituendae sunt relationes fraternae; si reconciliandi sunt superior et inferior, restaurandae sunt relationes superioris et subditi. Relationes vero specialis intimitatis et amicitiae, quia libere assumuntur, non necessario sunt restaurandae, sed sufficit ut restaurentur relationes normales quae inter tales personas vigere solent.

NOTA. Generatim est ultra legitimam compensationem, *requirere* ut offensor explicitam veniam petat ab offenso. Hoc autem non impedit quominus non raro offensor habeat obligationem veniam petendi, si aliter reconciliatio fieri non potest, praesertim si offensus est pater, dominus, superior, etc.; attamen etiam in hoc casu offensus non potest reddere reconciliationem dependentem ab hac conditione.

370. — PRINCIPIUM III. Omnis homo tenetur proximum suum in omni difficultate adiuvere ab eoque omnem iniuriam amovere, quoties hoc sine proportionate incommodo facere potest, et nullam inde aliam certam obligationem laedit.

Explicatur. *Proximum suum*: h. e. omnem hominem, etiam inimicum, cuius difficultas ei innotescit; generatim autem non

tenetur inquirere homines in difficultate constitutos. Quodsi autem omnes adiuuvare nequit, debet servare « ordinem caritatis », de quo infra, n. 371.

In omni difficultate: illae difficultates possunt esse oeconomicae, possunt esse in scientia, consilio, etc., possunt etiam esse in rebus parvis vitae quotidianae; difficultas est omne id in quo adiutorium alterius potest esse necessarium vel etiam utile. Hoc maxime confert ad perfectionem caritatis christianae, quod quis etiam in minimis detegit omnes occasiones proximum adiuuandi.

Om nem iniuriam: iniuria est omne id quod eum dolore corporis vel animi afficit.

Sine proportionate incommodo: Alios adiuuvare necessario aliquod incommodum secumfert. Hoc incommodum proprium assumere in commodum proximi, constituit pulchritudinem moralem caritatis. Certe nemo tenetur propter proximum assumere incommodum quod propter semetipsum assumere non debet (vide supra, 267 ss.). Si proprium incommodum superat vel aequat commodum proximi, nulla est obligatio adiuuandi; perfectio (quae non est obligatoria) autem caritatis postulat ut etiam tunc proximum adiuvemus: quod semper licitum est, dummodo ad adiuuandum proximum nullam aliam certam obligationem laedamus. Quoties autem commodum proximi notabiliter superat proprium incommodum, adiuuvare proximum est obligatorium. Hoc etiam ad perfectionem christianae caritatis confert, quod quis, ad exemplum Christi, proprium commodum despiciat ad alios adiuuandos.

Et nullam inde...: nunquam enim potest propter caritatem alia certa obligatio omitti; notandum tamen caritatem ipsam a pluribus obligationibus, imprimis positivis, uti assistentia Missae, ieiunio, etc. quandoque excusare.

Probat ur. Christus in ultimo iudicio damnabit peccatores quia misericordiam non egerunt (Mt. 25,41).

Christus non tantum vult ut omittamus erga alios quae volumus ut alii nobis faciant, sed etiam vult ut faciamus aliis quae volumus ut alii nobis faciant (Mt. 7, 12). Atqui omnis homo normaliter desiderat ut alii se in difficultate constitutum adiuvent.

Ergo Christus vult ut nos etiam alios in difficultatibus eorum adiuvemus.

Gravitas transgressionis. Qui proximum in eius difficultatibus non adiuvat, committit peccatum mortale vel veniale prout proportio inter commodum proximi et incommodum proprium est maior vel minor. Qui sive dolore corporis vel animi directe eum afficit, sive talem dolorem ab eo non removet, committit peccatum mortale vel veniale prout res est maioris vel minoris momenti camque facilius vel difficilius facere potest.

371. — **SCHOLION I.** *De ordine caritatis.*

Ordo caritatis servandus est tum quoad res tum quoad personas.

1. *Quoad res:* distinguenda sunt bona spiritualia necessaria (vita supernaturalis) et non-necessaria, bona animae naturalia (usus rationis, libertas), bona honoris et famae, bona corporalia (vita, integritas et sanitas corporis), bona externa (bona fortunae, etc.).

Bona spiritualia necessaria nunquam, neque ex caritate, sacrificare licet. Reliqua bona quandonam sacrificare liceat, in Libro II suis locis vidimus; quandonam autem sacrificari debeant ex caritate, regula generali exprimi non potest, sed requiritur prudentia (non terrestris, sed coelestis!) ad iudicandum de proportionem inter commodum proximi et incommodum proprium.

NOTA. Regula quae e. g. a Noldin (II, 76) datur: unusquisque « per se amare tenetur primo seipsum quoad bona spiritualia, secundo proximum quoad eadem bona spiritualia, tertio seipsum quoad bona corporalia, quarto proximum quoad eadem bona corporalia, quinto seipsum quoad bona externa, sexto proximum quoad eadem bona externa » — est aequae insufficiens, et insuper non semper adhiberi potest: non semper enim tenetur quis bona spiritualia proximi praeferre proprio bono corporali (e. g. vitae) nec proximi bona corporalia propriis bonis externis! Hae distinctiones, sicut et distinctio in necessitatem extremam, gravem et communem, habent suum momentum, sed normas securas dare nequeunt.

2. *Quoad personas:* si omnes simul adiuvari nequeunt qui adiutorio indigent, selectio facienda est, et quidem prius adiuvandi

sunt qui in maiore sunt necessitate vel circa bona maioris momenti ; ceteris paribus, prius adiuvandi sunt qui nobis sunt magis coniuncti seu quorum cura ad nos spectat sive ex natura (proprius coniux et pueri, parentes, fratres ceterique consanguinei et affines, benefactores) sive ex officio (superiores et subditi, membra eiusdem societatis).

372. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Non licet vel minimum peccatum committere neque ad bonum spirituale proximi necessarium obtinendum.

2. Licet ex caritate (bonum corporale vel spirituale proximi) se exponere *periculo* peccati remoto, vel imo proximo, dummodo media naturalia et supernaturalia vitandi peccatum adhibeantur.

3. Qui *ex officio* tenetur alicui succurrere, non potest, hoc neglecto, alium, cui ex officio succurrere non tenetur, adiuvere, etiam si hic alius in maiore sit necessitate: caritas enim non permittit negligere officium. Ita si quis parochus vocatur ad assistendum patri (non-parochiano) moribundo et parochiano moribundo, tenetur parochiano assistere, etiamsi propter hoc debeat patrem negligere.

4. Sacerdos vocatus ad puerum moribundum baptizandum et simul ad adultum moribundum absolvendum, si nemo alius adest qui possit puerum baptizare, debet prius adiuvere puerum, dummodo adultus possit seipsum iuvare contritione. Deberet autem prius adiuvere adultum, si hic probabilius esset in peccato mortali nec seipsum contritione adiuvere posset. Ratio est quia in priori casu (quo adultus potest seipsum adiuvere) puer est in maiore necessitate spirituali, in altero casu adultus, utpote peccati personalis reus, est in maiore necessitate spirituali.

373. — SCHOLION II. De misericordia.

Misericordia est actus caritatis erga proximum in miseria constitutum, et definiri potest: inclinatio voluntatis ad adiuvandum proximum in difficultatibus eius.

Solent opera misericordiae reduci ad septem opera corporalia et septem spiritualia; sed illa classificatio est sat arbitraria et

inutilis, ita ut hodie a multis auctoribus relinquatur. Opera misericordiae sunt omnes actus quibus proximus in sua difficultate sive corporali sive spirituali adiuvatur, nec est necessaria ulterior classificatio.

374. — **SCHOLION III.** *De eleemosyna.*

Etsi etymologice eleemosyna idem sit ac misericordia, hodie universaliter sumitur pro pecunia aliave re materiali data (in plenum dominium) alteri ad eius inopiam sublevandam.

Dicitur: datam in plenum dominium alteri: unde pecunia quae solum mutuatur, non est eleemosyna; similiter inde sequitur neminem posse dare in eleemosynam rem cuius sive dominium sive liberam administrationem non habet, nisi de licentia illius ad quem spectat.

Obligatio dandi eleemosynam in genere sequitur ex eo quod quis possidet bona terrestria quibus non indiget, eo quod tenetur talia bona in bonum aliorum impendere (n. 672). Insuper autem haec obligatio oritur ex eo quod proximus iis indiget: huic applicatur principium generale (n. 370).

Ex eo ergo quod proximus re indiget, nemo tenetur talem ei dare eleemosynam, qualem in proprium commodum non expenderet vel etiam expendere non teneretur. Ita non tenetur dare eleemosynam ut pauper aegrotus possit ire ad regiones externas ad sanitatem recuperandam, vel ut possit subire operationem valde pretiosam, etc. Medicus autem posset aliquando teneri ad faciendam operationem, etiam gratis, ad salvandam vitam vel sanitatem pauperis, quando scii, pro ipso medico incommodum non est extraordinarium.

Nemo tenetur talem eleemosynam dare, ut ipse inde haberet incommodum nimium. Ad adiuvandum proximum in extrema necessitate constitutum, deberet dare eleemosynam etiam talem ut ipse in gravi necessitate incideret, excepto, uti diximus, si illa eleemosyna esset talis ut tantam pecuniam et pro seipso in extrema necessitate non teneretur expendere (etsi forsan de facto eam expenderet). Ad adiuvandum proximum in gravi necessitate constitutum, deberet dare eleemosynam etiam talem ut ipse in communi necessitate incideret, excepto similiter si tantam pe-

cuniam etiam pro seipso in gravi necessitate non teneretur expendere (etsi forsan eam expenderet). Ad adiuvandum proximum in necessitate communi constitutum, deberet dare eleemosynam, sed non talem ut ipse in necessitate incideret.

Videtur dici posse, neminem teneri mendicanti ignoto, e. g. in viis publicis, dare eleemosynam, praesertim in locis ubi mendicatio est quasi professio et medium ad otiose vivendum, et mendicantes sciunt artificiose fingere necessitatem, etiam extremam. Non potest enim eleemosynam dans iudicare de vera vel ficta necessitate, et insuper non raro, si uni dat eleemosynam in via publica, statim occurrunt decem alii a quibus se liberare non amplius valet.

375. — PRINCIPIUM IV. Omnis homo tenetur ex caritate omnem proximum suum etiam molestum patienter tolerare.

Explicatur. Etiam molestum: h. e. molestia ordinaria; si revera intolerabiliter molestus sit, potest, intra fines caritatis, eius molestiam vitare.

Probatur. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi (Gal. 6, 2).

APPLICATIO

Qui fratrem quem videt non diligit, quomodo poterit Deum diligere quem non videt?

Manifestatio caritatis Dei est caritas proximi; critérium ultimi iudicii erit caritas proximi; signum distinctivum discipuli Christi est caritas proximi. Et etiam homines, etiam increduli, bonum hominem vocant eum qui habet caritatem erga proximum. Ubique caritas est critérium, ubique caritas est norma. Revera in ea tota lex pendet et prophetae!

Notatu etiam dignum est, quomodo Christus (Mt. 5, 48) postquam dixerit: Si diligitis eos qui vos diligunt, nonne et publicani hoc faciunt? si salutaveritis fratres vestros tantum, nonne et ethnici hoc faciunt? — addit: Estote ergo vos perfecti sicut

et pater vester coelestis perfectus est. Exhortatio ergo ad perfectionem iungitur doctrinae de caritate proximi. Ego ergo, qui ex vocatione ad perfectionem tendere debeo, in caritate proximi me perficere debeo.

Tam vastus autem est campus caritatis proximi, ut nunquam eum plene explorare possim. Requiritur oculus specialis, inspiratio specialis Spiritus Sancti, ad semper videndas omnes occasiones caritatem erga proximum exercendi. Hanc habilitatem mihi dabit Spiritus Sanctus, si instanter eam peto.

CAPUT II

DE SINCERITATE

Ar t . 1

IN ACTIONIBUS

376. — PRINCIPIUM I. In suis relationibus cum aliis, omnis homo generatim debet qualitates quas externe manifestat, etiam interne colere; potest tamen quandoque ex caritate bonos affectus simulare.

Explicatur. *Generatim*: nam, uti in secunda parte principii dicitur, potest quandoque ex caritate simulare.

Qualitates: scii, virtutes et talenta, affectus, etc. Uti patet, defectus et peccata si quae externe manifestat (quod etiam non licet), debet interne detestari (cf. n. 387).

Quas externe manifestat: uti in principio II, n. 379, videbimus, non tenetur omnia externe manifestare; quod autem externe prae se fert, debet correspondere interno cordis.

Ex caritate: potest quandoque, si caritas erga proximum requirit, externe manifestare affectus gaudii, etc. etsi in intimo corde sentiat dolores: ita ad consolandum proximum, potest fingere gaudium et tranquillitatem, dum in corde suo est tristis et anxius.

Probat ur. Homo ex una parte est ens sociale, quod sine adiutorio et collaboratione aliorum hominum vitam suam instituere

non valet: ad hoc autem requiritur ut in aliis confidere possit; ex altera parte homo non potest alterius hominis intentiones cognoscere nisi ipse eas manifestet. Ergo homo ex officio sociali generatim debet seipsum manifestare sicut interne est.

377. — **SCHOLION I.** *De hypocrisi.*

Hypocrisis est vitium quo homo externe affectat qualitates seu virtutes quas interne neque habet neque colere intendit.

Non est ergo hypocrisis, si quis ad facilius acquirendum habitum alicuius virtutis, externe ponit actus huius virtutis, etiamsi generatim vitio contrario indulgeat. Ita si quis ponit actum humilitatis ad sese in humilitate exercendum, etsi generatim sit superbus, non est hypocrita; si autem non ex intentione virtutem acquirendi, sed ad eam apud alios simulandam ita agit, est hypocrita.

Hypocrisis in se considerata est potius ridicula; si autem aliis damnum infert, est etiam peccatum mortale vel veniale prout damnum est grave vel leve.

378. — **SCHOLION II.** *De fiducia et suspiciositate.*

Effectus sinceritatis est fiducia, qua alii actiones nostras admittunt quales apparent. Omnis homo ergo ita colere debet sinceritatem, ut fiduciam aliorum recipere mereatur. Sed ex altera parte homo etiam debet in aliis confidere eorumque actus, nisi aliter constet, interpretari sicut apparent.

Notandam tamen hanc fiduciam medium tenere inter credulitatem et suspicionem. Proculdubio nemo malus nisi probetur, sed ex altera parte homo tam facile abutitur suo iure celandi veritatem (n. 379), ut quaedam circumspectio erga ignotos, et imprimis erga illos qui iam deceperunt, sit omnibus licita. Credulitas quae omnibus absque criterio se fedit, peccat contra prudentiam; suspiciositas autem quae omnibus a priori diffidit, peccat contra caritatem. Fiducia autem quae est virtus, stat inter utramque, propius autem ad credulitatem.

NOTA. Contra suspiciositatem sese defendere debent praesertim qui defectu corporali, uti surditate, laborant.

379. — PRINCIPIUM II. Omnis homo potest quandoque veritatem coram aliis celare.

Explicatur. *Quandoque*: ita generatim vitam suam privatam; si autem auctoritates publicae propter bonum publicum investigant de vita privata alicuius, hic eam manifestare debet in quantum investigatur; auctoritates autem publicae eam publicare non possunt nisi in quantum ad bonum publicum est necessarium. Nemo autem tenetur per se actiones suas sive bonas sive malas sponte manifestare (accusatio suiipsius). Similiter etiam vita unius societatis erga alteram, unius nationis erga alteram celari potest.

Celare: h. e. abscondere, non manifestare, quod autem vult manifestare, debet etiam veritati respondere, uti ex n. 376 patet.

380. — COROLLARIUM. De secreto.

Ex hoc sequitur ius hominis ad secretum. Secretum enim nihil aliud est nisi celatio veritatis erga alios. Infra, n. 401 ss., videbimus obligationem hominis servandi secretum alterius: illa obligatio in hoc iure fundatur.

Hodie vero magis ac magis dilagatur abusus eorum qui sub specie « informandae opinionis publicae » in quotidianis foliis divulgant quidquid de vita privata hominum scire valuerunt, et proinde ad vitam privatam indagandam nulli parcunt medio. Non haesitamus peccati etiam mortalis reum dicere illum qui ita notitias circa vitam privatam hominum contra voluntatem eorum carpit et contra eorum voluntatem publici iuris facit, nisi agatur de publico delicto vel periculo, ita ut ille homo ius ad secretum servandum amiserit (n. 407, 434). Quoties ergo quis iure merito sese opponit ne photographia sua vel notitia sua publici iuris fiat, a peccato, etiam mortali, immunis non est qui eas in publicis foliis divulgat, imo qui tales photographias vel notitias carpere conatur: ius enim alterius ad secretum laedit.

¶

381. — SCHOLION. De ingenuitate.

Ingenuitas est virtus qua homo tendit ad non celandum veritatem, sed seipsum manifestandum sicuti est.

Contra illam peccari potest sive per exaggerationem sive per defectum. Exaggeratio ingenuitatis habetur, si veritas manifestatur ubi prudentia eam celandam monet; defectus ingenuitatis habetur in caractere praecluso, qui tendit ad non sese manifestandum, etiam ubi recta ratio suadet manifestationem sui, saltem uni viro prudenti faciendam.

Virtus etiam hic est inter utrumque extremum, sed propius ad manifestationem veritatis.

382. — PRINCIPIUM III. *Omnis homo potest ex gravi ratione, imo aliquando etiam ex ioco, dissimulare quod est, imo et simulare quod non est.*

Explicatur. *Ex gravi ratione:* nunquam autem ad simpliciter decipiendos alios, uti faciunt e. g. deceptores et seductores. Licet autem e. g. ad propriam vel aliorum vitam vel magnum bonum salvandum, uti faciunt exploratores seu speculatores actionum inimici in bello (n. 405). — Quoad manifestationem Fidei cf. supra, n. 147, 148. Quoad simulationem in vestitu cf. supra, n. 339.

Ex ioco: dummodo scii, damnum ex ioco non oriatur et deceptio suo tempore solvatur.

Dissimulare quod est: h. e. non manifestare se habere tale officium, se pertinere ad talem societatem, fidem etc. (n. 147). Ita e. g. iter facere « incognito ».

Simulare quod non est: h. e. assumere externam apparentiam illius quod non est, quasi e. g. tale officium habeat, ad talem societatem, fidem etc. pertineat; portare vestes vel signa distinctiva vel ponere actus distinctivos alicuius officii, societatis, etc. ad quam non pertinet (n. 147, 339). Uti patet, cum simulatio includat positivam quandam deceptionem, requiritur maior ratio ad simulandum quam ad dissimulandum.

Probatur. Ex principio duplicis effectus (vol. I n. 49, IV): deceptio aliorum ex una parte, salvatio vitae vel magni boni proprii vel alieni ex altera.

Gravitas transgressionis. Qui absque ratione simulat quod non est, committit peccatum mortale vel veniale prout alii inde grave vel leve damnum patiuntur.

Ar t . 2

IN VERBIS

383. — PRINCIPIUM I. In suis relationibus cum aliis, omnis homo generatim debet loqui secundum veritatem prout illam cognoscit.

Explicatur. *Generatim*: quandonam possit contra veritatem loqui, fusius explicabitur infra, n. 384.

Prout eam cognoscit: h. e. expressio debet huic respondere quod est in mente, et proinde neque debet maiorem exprimere certitudinem ac quae est in mente. Non quidem debet semper *totam* veritatem exprimere, uti infra, n. 384 videbimus, sed quod exprimit debet esse prout est in mente nec potest pars veritatis ita exprimi ut altera parte reticita detorqueatur, nisi licitum sit contra veritatem loqui (n. 384).

Probat ur. Sit autem sermo vester : est, est ; non, non (Mt. 5, 37 ; lac. 5,12).

Renovamini autem spiritu mentis vestrae et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra (Eph. 4,23).

Nolite mentiri invicem (Coi. 3, 9).

Omne mendacium ex veritate non est (1 Io. 2,21).

Homo est ens sociale, et in vita sua sociali indiget adiutorio aliorum hominum ; verba autem sunt medium communicationis inter homines; si ergo liceret ad libitum verbis exprimere alia quam quae in mente habentur, omnis communicatio socialis evaderet impossibilis. Cf. *Pastor Hermae*, 3, 1, 4, infra in applicatione, post n. 390.

384. — SCHOLION I. *De mendacio.*

Mendacium est locutio contra veritatem prout cognoscitur, quando secundum veritatem loquendum esset.

NOTA. Inde patet non mentiri, sed errare, qui falsa dicit quae putat esse vera, e contra mentiri (subiective) qui vera dicit quae putat esse falsa.

Multum disputatur inter AA. de recta definitione mendacii. Quidam dicunt: Mendacium est locutio contra mentem ad fallendum prolata (Noldin, II, 636; Génicot, I, 413); alii: locutio voluntaria contra mentem (Prümmer, II, 166); alii simpliciter: locutio contra mentem (Merkelbach, II, 858); alii addunt: cum voluntate falsum dicendi (Iorio, II, 253). Ratio harum differentiarum est quod ex una parte omne mendacium est peccatum, ex altera parte aliquando licitum, imo etiam necesse est non secundum veritatem loqui. Quandoque enim ius proximi ad bonam famam vel ad secretum, vel etiam caritas erga proximum, efficit ut homo non possit veritatem dicere; ius proprium ad secretum (n. 380) secum ducit etiam ius ad non dicendam veritatem. Ita si quis interrogatur utrum verum sit talem hominem tale quid fecisse, posset respondere se nunquam aliquid simile de illo audivisse, etsi optime sciat rem esse veram, dummodo ille homo in hoc casu habeat ius servandi suum honorem vel suum secretum; ita non liceret tali modo respondere auctoritati legitime de facto investiganti (e. g. in tribunali), quia ibi reus non habet ius servandi suum honorem vel secretum.

Solent Moralistae dicere etiam in tali casu non licere loqui contra veritatem cognitam, sed solum licere uti amphibologiis vel restrictione mentali. *Atmphibologia* seu *aequivocatio* est adhibitio verbi in duplici sensu quem revera etiam in dictionariis habet. *Restrictio mentalis* est restrictio sensus phraseos ad sensum determinatum, quae fit in mente loquentis. Vocatur restrictio *pure mentalis* si verba ita adhibentur ut ille sensus determinatus nullo modo appareat, uti si interrogatus utrum in laponia fuerit, respondet: utique fui ibi, restringens mentaliter ad: in cartis geographicis vel desiderio. Vocatur *late mentalis* si restrictio ex circumstantiis dignosci posset, uti si interrogatus respondeat:

nescio, intelligens: quod possim tibi dicere. Haec ultima (late mentalis), dicunt illi AA., potest esse licita.

Contra hanc doctrinam autem dicendum, ex una parte liceitatem restrictionis etiam late mentalis in se, non posse probari; ex altera parte amphibologias et restrictiones mentales non sufficere ad tuendum ius sive proprium sive alienum ad secretum.

Liceitas restrictionis mentalis in se probari nequit. Probatur enim ex principio duplicis effectus: honeste autem consideranti patet restrictione mentali utentem non mere passive se habere relate ad deceptionem proximi, sed eam directe intendere, et conservationem secreti nonnisi mediante deceptione proximi obtineri.

Usus amphibologiae et restrictionis mentalis non sufficit ad tuendum ius ad secretum. Nam eorum usus non est tam facilis ut etiam hominibus simplicioribus pateat, et proinde rectus usus solis hominibus eloquio habilioribus reservatur: deberemus ergo omnes homines simplices in hac arte instruere! Insuper homines astuti facile ita possent interrogare ut ambigue respondere sit impossibile, vel possent ex cunctatione in respondendo (ad inveniendam rectam restrictionem) veritatem coniicere, ita ut secretum coram ipsis non sit in tuto.

Quapropter melius videtur dicere, hic agi de collisione iurium et obligationum (vol. I, n. 94), scii, iuris unius hominis veritatem ex eloquio audiendi, et iuris alterius ad bonam famam vel secretum, vel obligatio alterius ad caritatem proximi: inter illa, ius veritatem audiendi generatim est minoris momenti, et proinde ceteris iuribus vel obligationibus cedere debet.

Uti patet, qui ad loquendum non est obligatus, non potest contra veritatem loqui, etiam ad secretum vel bonam famam vel caritatem servandam: potest enim et debet veritatem simpliciter celare silentio.

Qui autem ad loquendum cogitur, e. g. interrogatione, in circumstantiis in quibus secretum, bonam famam vel caritatem servare debet, potest generatim etiam contra veritatem loqui; in circumstantiis vero in quibus ius ad secretum vel bonam famam vel obligatio caritatis non habetur, debet loqui secundum veritatem prout eam cognoscit (e. g. testis in tribunali).

Dicimus autem: *generatim* potest contra veritatem loqui: nam si obligatio dicendi verum non oritur tantum ex generali obligatione sociali dicendi veritatem, sed ex alia obligatione maioris momenti quam secretum, bona fama vel caritas servanda, hoc ius illi obligationi cedere debet, et homo debet secundum veritatem loqui. Ita ubi urget obligatio externe fidem confitendi (n. 146 ss.), debet veritatem confiteri; qui ex officio tenetur alios in veritate instruere, debet eos in veritate instruere; qui ab auctoritate (indicé, parentibus, superiore) legitime rem examinante interrogatur, tenetur secundum veritatem loqui prout eam cognoscit. Ex eadem ratione etiam in contractibus loquendum est secundum veritatem: nam maioris est momenti quam secretum vel fama vel caritas servanda, ut homines in contractibus faciendis sibi invicem fidere possint.

Mendacium solet dividi in *officiosum*, *iocosum* et *damnosum*, prout ratio contra veritatem loquendi est seipsum vel alium ab incommodo liberandum, vel iocus, vel damnum aliis inferendum. Ita si quis interrogatus ubinam fuerit, dicit se fuisse in ecclesia, ne puniatur quia vagavit per campos, dicit mendacium officiosum. Mendacium iocosum, quod est verum mendacium, sicut dissimulatio et simulatio (n. 382) licitum est, dummodo damnum ex ioco non oriatur et veritas suo tempore manifesta fiat. Mendacium officiosum generatim est peccatum veniale. Mendacium damnosum est peccatum mortale vel veniale prout damnum est maius vel minus.

385. — **SCHOLION IL** *De locutionibus usualibus.*

In usu universali sunt quaedam locutiones quae de facto sunt contra veritatem cognitam, quae tamen ab omnibus intelliguntur. Ita si quis dicit: Dominus non est domi; omnes sciunt dominum non velle hospites recipere. Illae locutiones uti mendacia taxanda non sunt, sed verba in talibus circumstantiis prolata, dicenda sunt alium obtinuisse sensum, quem omnes intelligunt et omnes eis dare intendunt.

386. — SCHOLION III. *De exaggeratione in loquela.*

Exaggeratio in loquela, qua res vel factum proponitur exaggeratis qualitatibus et circumstantiis, per se est mendacium et quatale indicandum est. Mercatores autem qui commendantes merces suas carum qualitates exaggerant, vel dicunt se infra pretium emptionis vendere, non mentiuntur, quia ex usu universali verba eorum a nemine ita intelliguntur.

Etiam adulatio (n. 364) et iactantia (n. 387) sunt exaggerationes et mendacia.

Notandum est, illum qui ita exaggerare solet generatim nec animadvertere suas exaggerationes; nec alii ei credunt. Unde peccatum est minus vel nullum. Attamen est defectus, quem corrigere tenetur, nisi agatur de mendaciis mere iocosis (n. 384).

387. — SCHOLION IV. *De iactantia.*

iactantia est loquela qua quis ultra modum gloriatur de propriis factis sive veris sive falsis.

Si de veris iactatur, refertur ad superbiam (n. 186); si de falsis, est mendacium.

Adhuc detestabilior est iactantia de peccatis commissis. Praeter enim scandalum quod in iactantia saepe maius est quam in ipsa commissione peccati, includere solet adhaesionem voluntatis ad peccatum seu novam approbationem actus peccaminosi (vol. I, n. 189), et proinde eius malitiam iterat.

388. — PRINCIPIUM II. *Omnis homo potest, imo aliquando debet veritatem celare.*

Explicatur. Potest: quando scii, ipse ius habet ad secretum proprium servandum, potest, sed non debet, veritatem celare.

Aliquando debet: quando alius ius habet ut secretum servetur vel ut eius fama servetur, vel si manifestatio veritatis esset contra caritatem et nulla altior obligatio urget ad veritatem revelandam, hanc celare debet.

Celare: in quantum potest etiam contra veritatem loqui, supra, n. 384 iam dictum est.

Gravitas transgressionis. Qui veritatem manifestat quando eam celare debet, committit peccatum mortale vel veniale prout in re maioris vel minoris momenti violat caritatem vel ius alterius ad bonam famam vel ad secretum.

389. — **SCHOLION I.** *De ingenuitate et discretione.*

Sicut ingenuitas in actionibus (n. 381), ita et ingenuitas in verbis, est virtus qua homo tendit ad non celandam veritatem, sed ad dicendam veritatem prout eam cognoscit.

Etiam contra ingenuitatem in verbis peccari potest per exaggerationem eo quod quis (sine necessitate) dicit veritatem ubi caritas vel prudentia suadet silentium; per defectum peccatur eo quod veritatem celat quando caritas vel prudentia suadet ut eam dicat (ignavia, n. 193). Caritas et prudentia bene excultae debent indicare normam practicam quandonam veritas dicenda vel tacenda sit.

Discretio, quae sensu lato est tendentia ad non vel parum loquendum, in sensu stricto est virtus qua homo tendit ad non revelandam veritatem ubi non convenit. Contra ipsam peccari potest per exaggerationem eo quod quis non loquitur quando loqui deberet; per defectum eo quod quis nimis facile loquitur de secretis.

Ingenuitas et discretio sunt duae virtutes correlativae, quae seinvicem temperare debent.

390. — **SCHOLION II.** *De fraude.*

Fraus est vitium quo quis veritatem quam revelare tenetur, celat ut eo facilius finem suum obtineat.

Dicitur: quam revelare tenetur; h. e. quam revelare tenetur saltem si finem illum obtinere vult. Ita nemo tenetur defectum secretum equi sui manifestare; si autem equum vult vendere, defectum ementi revelare tenetur; nemo tenetur morbum suum revelare; si autem vult Matrimonium inire, tenetur comparti morbum molestum revelare (vol. III, η. 551). Ad hoc autem potest teneri sive ex caritate sive ex iustitia sive ex aequitate sive ex quolibet alio motivo. Fraus autem in eo consistit, quod illam

veritatem quam revelare tenetur, sed quae est obstaculum ad finem suum obtinendum, celat ut eo facilius finem obtineat.

Cum fraus generatim damnum inferat proximo, solet etiam praeter malitiam mendacii, includere malitiam iniustae damnificationis, quae ad restitutionem obligat (n. 591).

APPLICATIO

Qui me misit, verax est, dicit Christus (Io. 8, 26). Ipse misit et me in mundum, ut sequar exemplum eius.

« Amor veritatis et solum verum verbum exeat ex ore tuo, ut spiritus quem Deus in hanc carnem implantavit, verus inveniatur coram omnibus hominibus; ita et glorificabitur Dominus qui habitat in te; nam verax est Dominus in omni verbo suo et in ipso non est mendacium. Mendaces proinde negant Dominum eumque decipiunt, eo quod bonum sibi affidatum quod a Deo acceperunt, ei non reddunt. Nam receperunt spiritum veracem; si eum ergo uti spiritum mendacem restituunt, mandatum Domini non servaverunt et deceptores facti sunt. Unde tenetur servus Dei in veritate ambulare nec deberet mala conscientia cohabitare cum spiritu veritatis tantumque spiritum verum contristari » (*Pastor Hermae*, 3, 1, 4).

Quo magis ergo veritatem in vita mea colo, eo verior sum filius Dei veri et veracis.

CAPUT III

DE FIDELITATE

Ar t . 1

IN OFFICIIS IMPLENDIS

Homo in implendis suis officiis non potest solum secundum statuta et contractus scriptos (iustitia) agere: multa enim sunt minuta quae talibus scriptis complecti non possunt et quae in omnibus praesupponuntur ex ipsa psychologica habitudine hominis ad officia sua, quae fidelitas in officio vocatur. Officium hic intelligitur non tantum obligationes nostrae erga Deum, proximum et nosmetipsos, sed etiam amicitiam, professionem et quolibet contractum. In his omnibus requiritur fidelitas in officiis implendis.

391. — PRINCIPIUM. *Omnis homo tenetur ultra legem et obligationem scriptam, officia sua implere in fidelitate.*

Explicatur. *Vitra legem et obligationem scriptam:* quidquid enim statutis officii vel verbis contractus praescribitur, admissim servandum est; fidelitas autem ulterius progreditur.

Officia sua: uti iam diximus, agitur tum de officiis erga Deum, proximum et nosmetipsos, tum de amicitia, professione et quolibet contractu (etiam Matrimonio).

In fidelitate: *fidelitas* est illa promptitudo et magnanimitas qua quis tendit ad omnia officia sua usque ad perfectionem adim-

plenda etsi ex contractu vel regulis scriptis non teneatur; attendit magis ad spiritum officii quam ad litteram.

Probat ur. In statutis et regulis et in contractibus non possunt omnia minuta assumi quae ad rectam gestionem rerum, professionis, vitae socialis necessaria sunt; si solae regulae et obligationes scriptae servantur, tota vita socialis mox degenerat in formalismum, et collisiones vitari non possunt. Vera vita socialis requirit spiritum fidelem in adimptione officiorum.

392. — SCHOLION I. *De corruptione officialium.*

Corruptio in officiis implendis est vitium quo homo officia sua (praesertim in munere publico) non ex fidelitate adimplet, sed vel absque cura vel nonnisi propter specialem remunerationem (corruptio officialium) adimplet. Talis corruptio est peccatum contra fidelitatem in officiis implendis, et res ita acquisitae sunt iniuste acquisitae, et proinde restitutioni obnoxiae.

393. — SCHOLION II. *De fiducia.*

Effectus fidelitatis est *fiducia*, qua alii admittunt nos officia nostra fideliter adimplere. Omnis ergo homo ita debet esse fidelis ut huius fiduciae dignus sit. Ex altera autem parte debet etiam aliis praebere eandem fiduciam. Nemo censendus est in suo officio negligens vel corruptus nisi probetur. Hoc tamen minime impedit quominus superiores debeant inferioribus invigilare, ut ipsi officia sua fideliter adimpleant. Cf. supra dicta de fiducia et suspiciositate, n. 378.

Ar t . 2

IN PROMISSIONIBUS

394. — NOTIO. Promissio est voluntas, alii manifestata et ab eo acceptata, faciendi aliquid.

NOTA. De voto, quod est promissio Deo facta, vide n. 56-89.

Explicatur. *Voluntas*: seu intentio assumendi novam obligationem; illa obligatio potest iam ex aliunde exsistere, sed promissio addit novum motivum (fidelitatis) eam adimplendi.

Alii manifestata et ab eo acceptata: promissio debet illi cui promittitur (*promissario*) manifestari et ab eo acceptari (saltem implicite, per se vel per alium) secus non habet valorem obligatorium; unde, antequam acceptata fuerit, promissio semper revocari potest.

Faciendi aliquid: sive praestandi actionem sive dandi rem; promissio non necessario est in favorem promissarii, imo potest esse in favorem promittentis, uti e. g. promissio adimplendi suum officium, non amplius mentiendi, blasphemandi, etc.

395. — **REQUISITA.** Promissio debet esse (ad val.)

1. *Libera*: promissio enim est obligatio ab ipso promittente sibi imposita; iamvero nemo potest sibi imponere obligationem nisi deliberate et libere. Unde promissio non libera est invalida et ad nihil obligat. Videtur eadem deliberatio et libertas requiri ad validitatem promissionis, quae requiruntur ut transgressio legis sit peccatum mortale (vol. I, n. 182). Promissio dolo vel metu iniusto extorta videtur esse valida, sed rescindibilis ad nutum decepti vel metum passi.

2. *De re licita*: nemo enim potest sese obligare ad rem illicitam.

3. *De re possibili*: nemo enim potest sese obligare ad rem impossibilem. Res est impossibilis a) si non pendet a voluntate hominis sed a legibus naturae (e. g. mors); ÷) si promittens eam physice vel moraliter efficere non valet; c) si promittens non habet ius in illam rem (res aliena, actio aliena, etc.).

396. — **COROLLARIUM.** *De promissione rei partim possibilis partim impossibilis.*

Si res partim impossibilis promissa fuit ut unum indivisibile, et totum non potest impleri, ad nihil tenetur promittens nisi pars impossibilis pro minima habenda sit; si promissa fuit ut divisibilis, promissio est valida, et pars possibilis praestari debet nisi sit minima, ita ut eius impletio videatur irrisoria.

397. — PRINCIPIUM I. Per se nemo tenetur aliquid promittere; qui autem promittit tenetur valide promittere.

Explicatur. *Per se*: potest tamen per accidens teneri, e. g. ex pietate, ex caritate.

Valide promittere: cf. supra, requisita, n. 395. Nota tamen, si quis invalide promittit, promissionem de facto esse invalidam et proinde nullam inducere obligationem, nisi forsan illam reparandi damna inde orientia.

Probat ur. *Prima pars*: nemo tenetur sibimetipsi imponere obligationem quam superior ei non imponit. Atqui talis est promissio. Ergo.

Secunda pars: qui voluntarie invalide promittit, illudit proximo et proinde agit contra caritatem et sinceritatem.

Gravitas transgressionis. Qui voluntarie invalide promittit, generatim committit peccatum veniale; si autem grave damnum inde sequitur, potest esse peccatum mortale damnificationis.

398. — PRINCIPIUM II. Omnis homo tenetur stare promissis suis in quantum potest.

Explicatur. *Stare promissis*: h. e. debet exsequi quod promisit, modo et tempore prout promisit.

In quantum potest: si est partim possibile partim impossibile, cf. supra, n. 396; si postea fit totaliter vel partim impossibile, cf. infra, n. 399.

Gravitas transgressionis. Qui promissum non servat, committit peccatum mortale vel veniale prout res promissa fuit sub mortali vel sub veniali. Gravitas enim obligationis pendet a voluntate promittentis sicut tota obligatio ab eo pendet. Quodsi nihil explicite intenderit, censeatur sub levi promisisse, nisi promissionem iuramento firmaverit vel cum solemnitate promiserit (coram notario, coram testibus ad hoc selectis, per documentum scriptum). Communiter enim homines sentiunt promissionem per se obligare sub veniali, cui sensui communi sese accommodare censendus est promittens nisi aliter constet. Iuramentum

autem additum vel sollemnitas censetur demonstrare promittentem hanc rem pro maioris momenti habuisse; quare merito censetur tunc se graviolem assumpsisse obligationem. In dubio autem standum est pro minore obligatione, nam nemo censetur seipsum gravius obligare nisi aliter constet.

Qui autem laedit promissionem sub mortali, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate materiae. Difficile autem dictu est quid constituat materiam gravem: qui tenent omnem promissionem obligare sub mortali, tenent materiam gravem esse quae est quadruplo maior materiae gravi in furto (n. 484; cf. Prümmer, II, n. 268).

Si quis autem promissionem (etiam sub levi obligantem) non servando, alii damnum infert, insuper committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate damni ad quod restituendum tenetur. Ita si quis adiutorium promissum non dat, potest damnum inferre promissario, eo quod hic in promissione confidens, aliter non se providerit: tunc laesio promissionis includit malitiam damnificationis, quae ad restitutionem obligat (n. 591).

399. — **CESSATIO OBLIGATIONIS.** Praeter per impletionem promissi, obligatio cessat (vel suspenditur) etiam

1) *Mutatione substantiali rei promissae*: si scii, fit illicita vel impossibilis vel prorsus inutilis. Si fit partim impossibilis, applicanda sunt quae diximus de obiecto partim impossibili (supra, n. 396). Similiter si conditiones ita mutatae sunt, ut si promittens illas circumstantias praevidisset, nullo modo promississet: ita si promisit iter facere, et interim expensae ultra modum creverunt vel transeundum sit per medios latrones. Supponitur utique mutationes supervenisse praeter culpam promittentis.

2) *Renuntiatione promissarii*: cum enim tota obligatio pendeat a voluntate promittentis et acceptatione promissarii, obligatio horum voluntate etiam relaxari potest. Si promissio est bilateralis, promissarius implicate renuntiat eo quod partem suam implere recusat.

400. — COROLLARIUM. *De obligatione promissionis, mortuo promittente vel promissario.*

1. Si ante exsecutionem promissionis moritur *promittens*, obligatio *personalis* (h. e. promissio actionis praestandae) extinguitur, obligatio autem *realis* (h. e. promissio dandi rem) transit ad heredes, nisi manifestum sit promittentem solum voluisse seipsum obligare.

2. Si ante exsecutionem promissionis moritur *promissarius*, obligatio cessat, si promissio principaliter in eius favorem facta fuit (nisi res promissa possit etiam post mortem ei prodesse, uti S. Missa); manet vero si promissio aeque principaliter in favorem eius familiae vel heredum facta fuit.

Ar t . 3

IN SECRETO SERVANDO

Supra statuimus (n. 379) hominem quandoque habere ius ad veritatem celandam, ex quo oritur ius ad secretum (n. 380). Hic vero agitur de solo secreto alieno; nulla enim fidelitas requirit ut quis secretum proprium servet, nisi secretum proprium revelando simul ius alterius laedat, eo quod etiam alius ius habeat ad idem secretum.

401. — NOTIO. *Secretum* est res occulta et occultanda.

Haec est definitio secreti in sensu obiectivo : in sensu subiectivo definitur : cognitio rei occultae et occultandae.

Explicatur. *Res* h. e. aliquod factum praeteritum, praesens vel futurum, aliquod inventum artis vel scientiae, etc.

Occulta: occulta censetur res quae nonnisi paucis innotescat, ita ut fundata sit spes rem non manifestatum iri. Attamen etiam si adsit periculum, vel imo factum manifestationis, potest adhuc subsistere ratio secreti, si scii, ille ad quem pertinet, ius suum ad

secretum rationabiliter urget vel manifestatio facti ex parte talis hominis (e. g. secretarii) specialem vim manifestationi praeberet.

Occultanda: quia scii, aliquis ius habet ut non manifestetur; quando autem ille qui ius habet ut occultetur, cedit iuri suo, res non amplius est occultanda et proinde non est secretum.

402. — DIVISIO. Triplex distinguitur secretum :

1) Secretum *naturale*, quod etiam sine ullo pacto servari debet. Talia sunt omnia facta occulta et occultanda quae quis ex suis relationibus socialibus (familiae, muneris, etc.) vel ex indiscreta indagatione cognoscit (secretum extortum).

2) Secretum *promissum*, quod quis servare tenetur eo quod postquam rem detegerit (etiam illegitime), eam non revelare promiserit.

3) Secretum *commisum*, quod servare tenetur eo quod pacto saltem implicito cum committente ante communicationem secreti convenerit de non revelando secreto. Talia sunt omnia facta quae solum per exercitium muneris confidentialis (consultoris, advocati, medici, obstetricis, curatoris infirmorum, confessarii, superioris, etc.) cognoscit eo quod alii sub hoc pacto (implicito) secretum suum ei committunt (secretum professionale). Similiter omne secretum quod committitur solum post declarationem se non velle secretum revelare nisi sub conditione ut alius secretum servet (commisum privatum). Inter secreta professionalia maximum est secretum confessionis, de quo vol. III, η. 204 ss.

403. — PRINCIPIUM I. Nemini licet alterius secretum: **■** indagare quamdiu alter ius ad secretum habet.

Explicatur. *Indagare*: h. e. aliquid facere eo fine ut secretum cognoscat: subauscultare ad parietem vel portam, epistolas aperire (n. 404), vi aut dolo secretum extorquere, etc.

Si autem agitur de secreto artis, nihil impedit quominus quis studio suo eundem effectum obtinere satagat.

Quamdiu alter ius habet: Ius ad secretum perdit si secretum vergit in damnum publicum vel etiam in grave damnum privatum ipsius indagantis vel tertii innocentis. Similiter nemo ius

habet ad secretum, relate ad superiorem, in rebus quae ad disciplinam spectant, quibus superior ex officio invigilare debet (pater vel educator relate ad filios, superior relate ad subditum).

Probat ur. Alter ius habet ad secretum servandum; iamvero impar esset illud contra omnes defendere, si unusquisque ius haberet illud indagandi. Ergo secretum indagare non licet quamdiu alter ius habet ad secretum suum servandum.

Gravitas transgressionis. Qui iniuste indagat secretum alienum, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate secreti de quo agitur. Uti patet, si media adhibita sunt illicita in se, accedit malitia huius medii.

404. — SCHOLION I. *De lectione epistolarum vel scripti privati alterius.*

Epistolae sunt medium communicationis inter homines eodem modo ac loquela. Sicut ergo non licet subaudire conversationem secretam, ita nec licet epistolas legere, praesertim si sunt clausae aut in loco clauso asservatae (e. g. in armario aut in cubiculo privato). Idem valet de scriptis privatis quae quis e. g. ad memoriam adiuvandam conficit.

Sed etiam si epistolae vel scriptum in loco publico et non clauso inveniuntur, non licet ea legere, nisi ille qui ius habet ad secretum (scribens vel recipiens) illa proiecerit et ita iuri suo ad secretum renuntiaverit. Ita si quis tale scriptum amiserit vel ex oblivione ibi reliquerit, non licet illud legere. Si illud in parvis fragmentis laceravit et proiecit, probabilius non licet fragmenta colligere et componere et ita legere: eo enim quod scriptum dilaceravit, videtur sibi ius ad secretum vindicasse; alii autem aliter sentiunt dicentes eum eo quod scriptum (etsi dilaceratum) in loco publico proiecit, iuri ad secretum renuntiasse.

Uti patet, talia scripta legere licitum est quoties licet alterius secretum indagare, a. v. quando alter ius ad secretum amisit (n. 403). Ita licet auctoritati publicae litteras aliorum legere quando hoc necessarium est ad consulendum bono publico. Similiter licet patrifamilias, directori collegii (praefecto disciplinae), superiori religioso, litteras subditorum (non autem per se

litteras famulorum) legere quoties pro bono disciplinae necessarium videtur.

NOTA. 1. Generatim dicitur illos superiores simpliciter habere ius legendi omnes epistolas subditorum. Rectius autem videtur iudicasse ille superior qui dixit: ius legendi epistolas conceditur superiori modo generali, ut ipse possit absque scrupulis et absque contestatione etiam in foro externo, eas legere quoties id pro bono disciplinae utile iudicaverit, non vero ut possit indiscriminatim eo iure uti et omnes omnino epistolas legere. Merito autem praescribitur ut omnes epistolae mittendae apertae tradantur superiori et omnes epistolae receptae apertae tradantur, ne appareat quasnam epistolas legere superior opportunum iudicaverit.

2. Uti patet semper excipiuntur epistolae vel scripta quae referuntur ad secretum confessionis, quae nunquam legi possunt (vol. III, 204 ss.).

Tandem licet etiam homini privato talia scripta legere quoties iure merito suspicatur in eis contineri quod in grave damnum sive publicum sive privatum proprium vel tertii innocentis vergat.

Qui epistolas vel scripta privata alterius legit quando ius ad hoc non habet, committit peccatum mortale vel veniale prout secretum maioris vel minoris momenti ibi indagat; si quis certe scit in iis nihil contineri nisi res levioris momenti, eas legendo committit peccatum veniale; si quis autem nescit quid in iis contineatur et ita se periculo exponit iniuste indagandi secretum alterius, committit peccatum mortale.

NOTA. In hoc scholio agitur tantum de *lectione* epistolarum et scripti privati. Alia autem est quaestio (de qua infra n. 407 et 409), in quantum possit quis secretum ex licita vel illicita lectione talis scripti notum, manifestare vel eo uti.

405. — SCHOLION II. *De exploratione consiliorum hostium.*

Exploratio consiliorum hostium est medium contra hostes se defendendi, et quidem licitum. Nam etsi relate ad concives et socios habeat ius ad secretum militare, relate ad inimicum tamen hoc ius non habet. Quare civibus non licet exploratores inimici adiuvere, sed inimico licet secreta militaria adversarii explorare. Item licet cives pro inimico explorantes etiam morte damnare, non vero pro propria patria explorantes captos punire, sed solum libertate privare.

406. — PRINCIPIUM II. Omnis homo secretum alterius cognoscens, debet illud servare neminique manifestare, quamdiu ille alter ius suum conservat et urget.

Explicatur. Cognoscens: sive legitime sive illegitime.

Nemini manifestare: debet scii, veritatem celare: cf. supra, n. 388.

Conservat: Si enim ius suum ad secretum perdidit, nihil impedit quominus secretum *qua secretum* manifestetur: nullius enim ius tunc laeditur. Attamen per accidens potest esse illicitum illud factum manifestare, non quatenus est secretum, sed quatenus eius manifestatio laedit caritatem vel honorem vel famam, etc.

NOTA. 1. Requiritur gravior ratio ad ius ad secretum amittendum prout agitur de secreto commissio consiliario in causis publicis, hominibus in officiis publicis constitutis (medicis, advocatis, etc.), homini privato ad consilium petendum, homini privato simpliciter, secreto naturali vel secreto promisso.

2. Quoad obligationem revelandi impedimentum matrimoniale occultum, cf. vol. III, n. 468.

Urget: si enim iuri suo ad secretum renuntiat, factum licite (in quantum secretum!) revelatur, cum volenti non fiat iniuria. Notandum tamen hominem non necessario iuri suo ad secretum renuntiare eo quod ipse illud aliis manifestat. Cum enim ipse sit dominus secreti, potest illud manifestare cui vult, et tamen ius suum urgere. Quodsi autem multis indiscriminatim vel etiam paucis, sed non sub secreto illud manifestat, iure merito supponitur illum iuri suo renuntiasse.

Gravitas transgressionis. Qui secretum naturale manifestat, committit peccatum mortale vel veniale prout res est maioris vel minoris momenti, alter est rationabiliter magis vel minus invitus, et manifestatio fit cum maiore vel minore periculo publicitatis.

NOTA. In dubio utrum ipsa res sit maioris vel minoris momenti, censenda est maioris momenti, nec licet adhibere probabilismum: periculo enim certo revelandi rem maioris momenti se exponit.

Qui secretum promissum manifestat, videtur committere peccatum veniale (nisi insuper grave damnum inferat), quia potius quam violatio secreti, est violatio promissionis (n. 398).

Qui secretum commissum manifestat, committit peccatum mortale vel veniale, prout res est maioris vel minoris momenti. Notandum secretum commissum facilius esse maioris momenti, quia praeter materiam ipsius secreti, agitur de bono communi quod requirit ut secretum commissum, imprimis secretum professionale, nonnisi ex gravi ratione prodatur. De gravitate violationis secreti confessionis, cf. vol. III, η. 210.

NOTA. Secretum uni alterive homini prudenti sub secreto revelare, generatim non erit peccatum mortale, sed veniale, dummodo grave damnum inde non oriatur, nec illi reveletur cui ius ad secretum habens illud prae ceteris vellet abscondere. Si enim uni alterive homini prudenti sub secreto revelatur, secretum nondum censetur totaliter proditum; si autem illi revelatur cui ius ad secretum habens illud imprimis celare vult, graviter laeditur ius alterius.

407. — SCHOLION I. *De rationibus propter quas licet secretum revelare.*

Secretum promissum revelare licet quotiescumque licet promisso suo non stare (n. 399).

Secretum naturale et secretum commissum (excepto secreto confessionis, quod nunquam revelare licet: vol. III, η. 210) revelare licet (seu alter ius suum ad secretum perdit):

1. Si consensus alterius (ius ad secretum habentis) habetur vel iure merito praesumi potest. Ita si quis superiori crimen alterius secreto denunciavit, superior potest non quidem denunciatores, sed ipsum crimen revelare ad corrigendum delinquentem: denuntians enim censetur huic consentire, imo ad hoc denuntiasse.

2. Si res iam aliunde nota vel divulgata est. Qui autem rem cognoscit tum ex secreto (sive naturali sive promisso sive commissum) tum ex aliunde, potest rem tanquam aliunde notam manifestare, non tamen tanquam secretum, ne talis manifestatio rei addat maiorem auctoritatem. Ita potest dicere: X fecit hoc, uti audivi a tali vel tali homine; sed non potest dicere: X fecit hoc, nam ipse mihi dixit.

Ex eadem ratione potest de secreto loqui cum alio qui rem iam novit, etsi res nondum sit publica.

3. Si ex secreto servato oriretur *grave* damnum publicum : in tali casu non solum potest, sed imo debet secretum auctoritati competenti revelare, si damnum aliter praecaveri non potest. Ita si in quadam schola sit perversor iuventutis ; si ex secreto servato magnum damnum oriretur reipublicae, e. g. epidemia morbi contagiosi.

4. Si ex secreto servato oriretur *grave* damnum tertio innocenti iniuste inferendum ; tunc etiam non solum potest sed etiam debet secretum revelare, si damnum aliter praecaveri nequit. Ita si quis secreto scit A intendere grave damnum B iniuste inferendum, potest ac debet B monere ad damnum ab eo avertendum. Non autem si agitur de damno levi vel si damnum iuste ei infligitur (e. g. legitima concurrentia commercialis) : tunc enim ius ad secretum videtur praevalere, praesertim si agitur de secreto commisso.

Sunt tamen qui tenent (Noldin, II, 670) secretum servandum esse si agitur de crimine iam patrato, e. g. si quis secreto sciat A esse homicidam et B propter hoc homicidium damnari ad mortem. Tunc dicunt, non potest secretum revelare ad salvandum B, quia, cum A non teneatur secretum revelare (i. e. seipsum accusare) etiam ille cui secretum commissum est, non potest illud revelare. Attamen non apparet qualis intercedat differentia quando agitur de crimine adhuc patrando et quando de crimine iam patrato: in utroque casu agitur de damno gravi a tertio innocenti avertendo; et si in uno casu potest, imo debet secretum revelare (h. e. A ius ad secretum amisit), non videtur cur in altero casu hoc non potest. Uti patet, si potest damnum avertere quin secretum revelet, non potest secretum revelare.

Ponitur etiam quaestio de medico, obstetrice, etc. qui scit ex officio A laborare morbo syphilitico et velle non praemonita sponsa, Matrimonium inire cum periculo infectionis sponsae. Potestne sponsae secretum morbum revelare? Videtur affirmative respondendum : potest ac debet (si absque incommodo proportionate potest) sponsae morbum secretum revelare. Haec

enim infectio propter tremendas sequelas merito censetur grave damnum, nec apparet cur, si propter quodlibet aliud grave damnum avertendum secretum revelari debet, hoc damnum esset excipiendum : in hoc casu A est iniustus damnificator et suum ius ad secretum amisit.

5. Si ex secreto servato oriretur grave damnum proprium iniustum.

Dicitur autem: iniustum; nam si revelatione secreti aufugere potest grave damnum quod sustinere tenetur (e. g. miles qui propter bonum commune vitam periculo exponere tenetur), secretum revelare non licet.

Quaestio ponitur utrum quis teneatur secretum servare etiam cum iactura propriae vitae, si ita promiserit. Videtur affirmative respondendum : nulla enim apparet ratio cur talis promissio non sit servanda, nisi agatur de secreto minoris momenti; tunc enim promissio esset invalida utpote de re illicita: non enim licet vitam suam periculo exponere absque ratione proportionate gravi (supra, n. 271, 272); iamvero secretum minoris momenti non est ratio proportionate gravis.

408. — **SCHOLION II** *De proditione et perduellione.*

Proditio est manifestatio secreti inimico illius qui ius ad secretum habet, ita ut gravissimum damnum ei inde oriatur.

Perduellio seu proditio patriae est manifestatio secreti patriae (imprimis militaris) hostibus patriae.

Uti patet, proditio et perduellio sunt pessima et vilissima crimina.

409. — **PRINCIPIUM III.** **Omnis homo potest scientia uti quam ex secreto naturali legitime obtinuit, dummodo alii damnum non inferat; nunquam autem scientia quam ex secreto naturali illegitime obtinuit.**

Explicatur. *Scientia uti*: haec est differentia cum principio praecedenti: ibi agebatur de secreto revelando, hic agitur de usu scientiae ex secreto haustae in quo secretum non revelatur. Ita

si quis ex secreto sciens servum furari res, eum invigilat vel armarium claudit, secretum non revelat, sed utitur scientia ex secreto hausta.

Legitime... illegitime: legitime obtinet scientiam ex secreto naturali, si medium nullam iniustam indagationem continet: ita si quis ex vita communi cum alio cognoscit illum habere morbum vel vitium secretum, etsi secretum revelare non possit, potest tamen curare ut ipse ex hoc morbo vel vitio nullum damnum patiatur. Illegitime autem scientiam obtinuit, si iniuste secretum indagavit (n. 403).

NOTA. Qui utitur scientia ex secreto hausta, attendere debet ne simul secretum revelet, nisi et hoc legitime facere possit (supra, n. 407). Usus enim scientiae facile potest fieri implicita revelatio.

Probat ur. Prima pars: Qui scientiam legitime obtinuit, utitur iure suo si eam adhibet absque damno proximi.

Altera pars: qui scientiam illegitime obtinuit, in conscientia est ac si illam scientiam non haberet, et proinde ea uti non potest. Non debet enim ex peccato suo emolumentum habere. Si illa scientia utitur, iniustitiam suam quasi renovat seu protrahit.

Gravitas transgressionis. Qui scientia ex secreto illegitime hausta utitur, committit idem peccatum ac si secretum revelet: laedit enim ius alterius.

410. — PRINCIPIUM IV. Scientia uti ex secreto promisso vel ex secreto commissio privato hausta, est licitum vel illicitum iuxta tenorem promissionis.

Nisi autem aliter constet, censeri potest usus talis scientiae licitus: nam alter generatim censetur exquirere promissionem non revelandi, non autem non adhibendi scientiam secreti.

411. — PRINCIPIUM V. Nemo potest uti scientia ex secreto professionali hausta.

Probat ur. Secretum professionale solet committi ex necessitate petendi consilium; iamvero si liceret scientia ex secreto professionali hausta uti, confidentia hominum in consiliarios mi-

nueretur. Ergo propter bonum commune necesse est ut scientia ex secreto professionali hausta uti non liceat.

NOTA. De usu scientiae ex secreto confessionis haustae cf. vol. III, η. 212.

Ar t . 4

ERGA BENEFACTORES: GRATITUDO

412. — NOTIO. *Gratitudo* est specialis expressio amoris et honoris erga alium propter beneficium ab eo receptum.

GRADUS. Haec gratitudo exprimi potest

1. per sensus amoris et honoris ob laetam recordationem beneficii.

2. per omissionem omnis actus qui benefactori merito displicere posset.

3. per aliquam actionem in favorem benefactoris.

QUALITATES. Gratitudo debet esse 1) prompta; 2) sincera, non mere externa; 3) humilis, beneficium vere ut beneficium agnoscens, non illud vilipendens; 4) modesta, non ex cupiditate novorum beneficiorum oriens.

413. — PRINCIPIA I. Omnis homo debet pro quolibet etiam minimo beneficio a quolibet homine recepto, sensus gratitudinis fovere et etiam externe exprimere.

Explicatur. Etiam minimo: ita gratitudo magnum momentum assumit in vita quotidiana: in tot et tantis occasionibus quotidie a proximo adiuvamur et beneficia recipimus; requiritur autem ut oculus noster aperiatur ad videndum, ne adiutoria et beneficia quae recipimus tanquam quid nobis debitum consideremus.

A quolibet homine: etiam ab inimico. Sed imprimis sunt illi qui pro nobis laborarunt ad vitam et educationem nobis communicandam.

414. — II. Omnis homo debet, salte $\square$ pro maioribus beneficiis, omittere omnes actus qui benefactori merito displicere possunt, imo data occasione debet aliquid in eius favorem praebere.

Explicator. *Omittere omnes actus qui...*: hoc iam debet ex caritate. Propter beneficium autem acceptum haec obligatio caritatis duplicatur obligatione ex gratitudine.

Merito displicere: ita si benefactori displiceret omissio peccati, non tamen liceret peccare; item si ei displiceret quod occasionem magni lucri legitime arripias, non deberes talem occasionem negligere: irrationabiliter enim esset invitus.

Data occasione: dum obligatio sensus gratitudinis et omittendi actus displicentes statim incipit, obligatio aliud ei rependendi non statim urget, sed solum data opportunitate. Ita si beneficium aut donum recepisti, non debes statim donum aequivalens remittere, ne videaris ita velle eius merita exsolvere. Statim autem potes ei beneficium spirituale rependere, e. g. orando pro ipso.

NOTA. Gratitude, uti patet, proportionanda est momento beneficii et in collisione gratitudinis erga plures benefactores, maior benefactor praeferendus est.

Gratitude per se nunquam exstinguitur, sed saltem obligatio laetae recordationis beneficii manet.

415. — SCHOLION. De ingratitude.

Ingratitude est vitium quo homo, saltem in actibus suis, beneficium non agnoscit.

Ingratitude potest esse mere negativa, quando scii, homo negligit sensus amoris et honoris excitare vel exprimere. Hoc facile evenit in hominibus negligentibus qui ad beneficia recepta non attendunt, vel in egoistis qui ex sua passione considerant omne beneficium tanquam aliquid sibi debitum.

Vel ingratitude potest esse positiva, quando scii, homo actibus suis benefactorem contristat et laedit, beneficium vituperat, malum pro bono reddit.

Ingratitudo negativa solet esse peccatum veniale; ingratitude positiva potest esse peccatum veniale vel etiam mortale pro gravitate laesionis benefactoris.

APPLICATIO

Fidelitas est quae in Deo maxime laudatur, praesertim in Antiquo Testamento. Et in parabola de talentis, Christus laudat servum fidelem.

Fidelis ergo esse debeo et ego, in omnibus officiis et muneribus meis, in omnibus relationibus meis socialibus. Fidelis, h. e. non adhaerens litterae meae obligationis, sed spiritui. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat.

Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui.

CAPUT IV

RELATE AD PERSONAM PROXIMI

NOTA. Persona hic intelligitur tum persona physica, tum persona moralis, uti civitates, ordines religiosi, monasteria, societates etc.

Ar t . 1

I U R A

416. — PRINCIPIUM I. Omnis homo debet iura aliorum agnoscere, saltem quamdiu propria iura praevalentia non impediunt.

Explicatur. *Iura*: *ius* est facultas moralis aliquid faciendi vel ut suum possidendi. Primum ius quod omnis homo possidet, et quod proinde primarie agnosci debet, est ius implendi obligationes et officia sua. De iure ad honorem, famam, animam, corpus, possessiones, in sequentibus plura sunt dicenda.

Agnoscere: h. c. permittere ut ius suum exerceat.

Saltem: licet enim ius alterius agnoscere etiam si proprium ius impediat seu proprio iuri cedere, dummodo non impediat propriam obligationem. Notandum etiam quasdam obligationes (praesertim ex lege positiva) quandoque cessare in collisione cum iure alieno, e. g. obligatio Missae audiendae quando aegrotus ius habet ad tuam assistentiam.

Praevalentia: nam si ius alienum maioris momenti solum ius proprium minoris momenti impedit, debet homo ius alienum agnoscere et non impedire. Ita si ius alienum ad sustentationem vitae impedit proprium ius proprietatis, debet homo agnoscere

alterius ius ad sustentationem vitae, et proprio iuri proprietatis renuntiare.

417. — PRINCIPIUM II. *Omnis homo debet etiam proprio iuri cedere quoties ius proximi praevalens impedit.*

Probat ur. Homo cum proximo vivit in societate. Iamvero in societate bene ordinata debet regnare pax, et vera collisio iurium debet esse impossibilis, sed supponitur omne ius ita concessum ut in collisione ius minoris momenti cesset.

418. — SCHOLION I. *De aequitate.*

Aequitas est virtus qua homo secundum rectam rationem, iustitiam et caritatem iudicat de proportionem inter iura propria et iura proximi et inclinatur ad facilius iuri suo cedendum in favorem proximi.

419. — SCHOLION II. *De egoismo.*

Egoismus est vitium quo homo propria iura urget absque respectu ad iura aliorum.

Egoismus facile crescit in passionem qua homo sibi etiam iura usurpat quae videt alios habere, et qua etiam iura aliena laedit quoties proprio commodo obesse videntur.

Egoismus philosophicus est systema in quo Ego ponitur in centro. Similiter egoismus moralis est vitium quo Ego ponitur in centro vitae moralis.

420. — PRINCIPIUM III. *Omnis homo tenetur iura proximi ab ipso iniuste laesa, quantum potest reparare.*

Explicatur. *Ab ipso iniuste laesa:* si enim iuste laedit ius proximi, nihil reparare debet; nam utitur iure suo.

Quantum potest: ad impossibile enim nemo tenetur. Si ergo ius est irreparabile, ad nihil amplius tenetur.

Reparare: reparare per se est illum restituere in iure suo, seu permittere ut iterum ius suum exerceat. Quodsi laesio iuris causa sit ut proximus damnum patiatur, reparatio etiam includit reparationem damni per bonum aequivalens. Cf. infra, n. 599.

Ar t . 2

HONOR

421. — PRINCIPIUM I. *Omnis homo debet omnem proximum honorare seu eius personalitatem moralem interne agnoscere, quamdiu ille proximus hanc aestimationem meretur.*

Explicatur. *Omnes proximos* : etiam mortuum.

Honorare : agitur de honore morali, non de honore sociali, de quo infra, n. 427. Cf. supra, n. 230.

Personalitatem moralem : seu honestatem; cf. supra, 227. Etsi non perfectam, sub aliquo respectu tamen semper aliquam personalitatem moralem seu honestatem possidet : haec agnoscenda est.

Interne : interne agnoscit per indicium illum hominem esse honestum, et per internam reverentiam et aestimationem huius qualitatis.

Quamdiu meretur : quamdiu et sub quo respectu habet honestatem, tamdiu et sub eo respectu etiam meretur aestimationem (n. 227). Quando evidenter honestatem amisit, nemo amplius tenetur illam in eo agnoscere. Notandum tamen hominem etiam honestatem perditam posse per vitam honestam recuperare : tunc iterum agnosci debet.

Probatur. Honorare hominem seu personalitatem eius moralem agnoscere, nihil aliud est quam veritati sese conformare in iudicando. Atqui omne iudicium debet ex natura esse conforme veritati. Ergo.

422. — SCHOLION. *De iudicio temerario et suspicione.*

Iudicium temerarium est iudicium absque ratione sufficienti, aliquem esse in actibus vel saltem in motivis suis inhonestum.

Suspicio *temeraria* est assumptio, absque ratione sufficienti, possibilitatis, vel imo probabilitatis, alicuius inhonestatis in actibus vel motivis alterius.

Malitici utriusque apparet ex eo quod homo iudicat vel assumit aliquid absque ratione sufficienti, ita in aperto periculo falsitatis se ponens.

Iudicium temerarium potest esse peccatum mortale vel veniale iuxta gravitatem materiae et insufficientiam motivorum ; suspicio temeraria generatim est peccatum veniale eo quod iudicium malum aliquatenus suspenditur.

Si revera est ratio dubitandi de honestate alterius, interpretatio factorum favorabilior semper adhibeatur quamdiu potest: nemo enim malus nisi probetur, et certe habet ius ad suum honorem ; vel saltem iudicium suspendatur usquedum moralis certitudo habeatur. In ratione autem externa agendi nihil prohibet quominus quis, pro gravitate motivorum dubitandi, prudenter cautelas adhibeat (n. 378).

423. — PRINCIPIUM II. Omnis homo tenetur omnem proximum data occasione, etiam externe honorare seu eius personalitatem moralem agnoscere, quamdiu hanc aestimationem meretur.

Explicatur. Omnem proximum : etiam mortuum.

Data occasione: dum interna aestimatio semper praescribitur, externa eius manifestatio non praescribitur nisi quando occasio se praebet. Nunquam autem licet honorem laedere (n. 424).

Externe honorare: agitur de honore morali, nondum de honore sociali, de quo infra, n. 427. Personalitas moralis externe agnoscitur, laudando eum, tractando eum cum reverentia et aestimatione, et non vili modo.

Quamdiu... meretur: quamdiu interne eum honorare debemus (n. 421) etiam externe debemus, data occasione, eum honorare. Notandum tamen ius non agnoscendi alicuius honestatem, non includere ius laedendi eius famam (infra, n. 428 ss.); imo in non agnoscendo honestatem alicuius hominis qui honorem revera non meretur, debet homo curare ne famam eius laedat ; secus tenetur aestimationem externe exhibere ei qui eam non meretur, potius quam famam eius laedere.

424. — SCHOLION I. De contumelia et opprobrio.

Contumelia est laesio honoris moralis alterius.

Cum honor sit in possidente (n. 230), honoris laesio seu contumelia supponit hominem praesentem sive physice sive moraliter (per imaginem vel repraesentantem).

Contumelia fieri potest sive tractando eum sine reverentia et aestimatione (ad quam refertur etiam irrisio, n. 425) vel probrosa ei obiicendo (vera vel falsa): *opprobrium*.

Contumelia quae fit ex inhonorifica tractatione est peccatum mortale vel veniale iuxta gravitatem laesionis. Ad hanc gravitatem diiudicandam attendendum est moribus populi, imo ad usum in diversis classibus populi: ita alapa solet semper uti gravis contumelia haberi in classi nobilium, non semper a plebe. Attendere autem debet etiam omnis homo ne uti contumeliam habeat quod de facto talis non est vel quod ut talis non fuit intentum (cf. n. 233).

Opprobrium similiter est peccatum mortale vel veniale prout quod obiicitur est magis vel minus probrosum, et, si est verum, magis vel minus notum. Opprobrium si fit coram aliis, etiam facile includit laesionem famae (n. 428).

Contumeliae et opprobrii gravitas solet etiam maior haberi prout contumeliam patiens est altior, inferens est inferior in ordine sociali.

425. — SCHOLION II. De irrisione.

Irrisio est contumeliosa tractatio proximi, ita ut aliorum risus excitetur et ita proximus ad erubescendum provocetur.

Irrisio autem qua alterius fama vel honor non laeditur, sed quae fit ex mera recreatione, per se non est peccatum; facile autem limites transgreditur caritatemque laedit. Quare qui tali se dant recreationi, attendere debent ne recreatio vertat in contumeliam, vel subiectum irrisionis eam nimis dure ferat.

426. — PRINCIPIUM III. Qui contumelia affecit alium, debet laesionem honoris reparare.

Explicatur. *Qui contumelia affecit*: sive sit simplex inhonoratio, sive sit opprobrium.

Reparare: reparatur eo quod ille qui contumelia alium afficit, coram eo dolorem suum exprimit vel eo quod honorifice eum tractat (praesertim si fit ostentative). Quodsi lex civilis ad reparationem honoris laesi praevidet mulctam pecuniariam, tenetur, post sententiam iudicis, talem mulctam solvere (cf. n. 601).

Generatim non stricte tenetur contumeliam reparare eo quod explicite veniam petat, nec debet offensus (etiam si stricte loquendo hoc ius haberet) talem reparationem exigere, nisi agatur de parentibus aliisve superioribus qui propter auctoritatem laesam quandoque debent exigere ut explicite venia petatur.

Quodsi contumelia facta sit coram aliis, reparatio debet ita fieri ut aliis etiam innotescere possit.

Quodsi contumelia includat laesionem famae, non solum honor, sed et fama reparari debet (n. 432 ss.).

Probat ur. Ego autem dico vobis: quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo: raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit: fatue, reus erit gehennae ignis.

427. — PRINCIPIUM IV. Omnis homo tenetur proximo debitum honorem socialem exhibere.

Explicatur. *Debitum honorem socialem*: honor socialis est exhibitio signorum quibus solet agnosci alicuius excellentia socialis. Omnis homo tenetur cuilibet exhibere illa signa honoris quae illi iuxta gradum eius exhiberi solent: tales sunt salutatio, locus honoris, reverentia, etc. (cf. n. 235-239).

Ar t . 3

FAMA

428. — PRINCIPIUM I. Omnis homo tenetur bonam famam proximi, etiam mortui, apud alios non destruere, etiamsi sit falsa.

Explicatur. *Bonam famam*: bona fama est indicium aliorum de honestate alicuius hominis; secundarie autem complectitur

etiam omnes qualitates quibus homo apud alios aestimationem acquirit, uti scientia, bona fortunae, etc.

Proximi: omnis proximi, etiam sceleratissimi, etiam si in genere sit malae famae; apud illos qui illum bonae famae habent, necnon in illis punctis in quibus adhuc bona fama gaudet, hanc famam destruere non licet.

Etiam mortui: etiam post mortem homo ius habet ad aestimationem aliorum, quare etiam de mortuis nihil probrosum divulgari potest, sed « de mortuis nil nisi bene ».

Apud alios: proprium iudicium, si est sufficienter fundatum, potest utique veritati conformare; illud autem non potest aliis, qui facta ignorant, revelare.

Destruere: destruitur sive per diffamationem seu *detractionem* seu revelando inhonestatem veram, sive per *calumniam* seu narrando vel insinuando inhonestatem quae proximo non inest.

Etiam si sit falsa: cum omnis homo ius habeat ad bonam suam famam etiam falsam (n. 243), non licet nisi ex gravi ratione, de qua in n. seq. etiam veram inhonestatem alterius manifestare illi qui eam nescit. Extraordinariam autem famam, qua scii, quis habetur ut extraordinariae honestatis vel capacitatis, si sit falsa, destruere non est prohibitum: nemo enim ius habet ad talem famam extraordinariam, nisi revera extraordinaria dona et capacitates possideat.

Gravitas transgressionis. Qui alterius bonam famam laedit, sive vera narrando sive falsa imputando, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate laesionis, conditione et dignitate laesi, conditione et auctoritate laedentis, qualitate audientium. Ita si quis in parva re laedit famam, committit peccatum veniale; si autem laesus habet altam dignitatem socialem vel habet famam extraordinarie bonam, vel si revelatio defectus (etiam parvi) grave damnum materiale affert (uti si dicitur indiscretus ille qui munus secretarii ambit), potest facile fieri peccatum mortale. Similiter si laedens habet in hac re maiorem auctoritatem, e. g. si agitur de re quam ipse melius quam alii cognoscere potest, vel si laedens ipse habet famam hominis

discreti, laesio facilius potest fieri peccatum mortale. Similiter si audientes sunt plures vel tales qui facile credant et divulgent notitiam acceptam.

NOTA. Numerus audientium non videtur multiplicare numerum peccatorum (vol. I, n. 189 ss.), sed augere gravitatem.

Uti patet, maius est peccatum calumniae quam simplicis detractionis : insuper enim involvit malitiam mendacii.

Quoad reparationem damni, cf. infra, n. 601.

429. — PRINCIPIUM II. Si quando ex gravi ratione necesse sit famam alterius laedere, debet tamen laesio pro posse restringi.

Explicatur. Ex gravi ratione: talis esse potest bonum publicum vel bonum privatum ipsius delinquentis, ipsius revelantis vel tertii innocentis.

Bonum publicum exigere potest ut e. g. corruptor inter iuvenes alicuius scholae denuntietur, vel ut certi defectus qui hominem reddunt incapaces ad munus publicum quod ambit, revelentur. Bonum privatum delinquentis potest exigere ut delictum superiori (parentibus) reveletur, ut possit delinquentem corrigere; bonum privatum ipsius revelantis, quod posset permittere ut bonam famam alterius laedat, esset e. g. ad petendum consilium vel solatium apud virum prudentem: ita potest quis defectus mariti vel uxoris revelare sacerdoti, ut ab eo consilium vel solatium petat.

Restringi: tum quoad facta narranda tum quoad personas quibus narrantur. Non debet plus narrari quam necesse est ad finem necessarium obtinendum, nec potest aliis narrari praeter illos qui scire debent ad finem obtinendum. Ita si agitur de corruptore iuventutis in schola denuntiando, generatim sufficit eum directori scholae denuntiare; si autem hoc de facto non sufficit, potest et aliis denuntiari. Si agitur de homine incapace munus publicum ambiente, sufficit illum defectum revelare qui eum a munere removebit, nec debent alii defectus eius revelari. Laesio quandoque etiam restringi poterit eo quod revelatio fiat « sub secreto ».

430. — SCHOLION I. *Utrum liceat peccatum confiteri, quod quis sine laesione famae alterius confiteri non potest?*

Certe tenetur paenitens nomen complicitis occultare quantum potest. Quare, si absque proportionato incommodo fieri potest, apud alium confiteatur, qui nomen complicitis cognoscere non potest. Ita si quis commisit fornicationem cum muliere voto castitatis ligata, et parochus ex confessione fornicationis sacrilegae statim cognosceret complicem (e. g. eo quod sciret unam tantum mulierem in pago voto ligatam esse et virum pagum non reliquisse), peccatum suum, si fieri potest, apud alium confiteri deberet. Utrum liceat tale peccatum in confessione omittere, cf. vol. III, η. 284.

431. — SCHOLION II. *Utrum liceat manifestare crimen occultum, cuius notitia iniuste acquisita fuit.*

Notitia iniuste acquiri potest e. g. aperiendo epistolas vel secretum aliorum indagando (n. 403-404) vel ex indiscretione alterius proximum iniuste diffamantis.

Respondendum videtur non licere talem notitiam iniuste acceptam manifestare, nisi sit talis naturae, ut quis iam ius habeat secretum investigandi (n. 403).

432. — PRINCIPIUM III. **Si quis iniuste laederit famam alterius, tenetur eam pro posse restituere.**

Explicatur. Iniuste: h. e. absque sufficienti ratione vel plus quam necesse fuit, uti in n. 429 dictum fuit; a fortiori iniusta est omnis calumnia.

Restituere: si facta narrata sunt falsa, evidenter communicanda est falsitas factorum omnibus qui sive directe sive indirecte calumniam audierunt. Si facta revelata sunt vera, debes saltem famam huius hominis generalem restituere, exaltando e. g. eius qualitates. Neque ab hac obligatione excusatur quis, eo quod ita debeat seipsum diffamare: hoc malum enim ex propria malitia (iniusta diffamatione) oritur. Ab hac obligatione tamen excusatur, si factum revelatum interim etiam per aliam viam factum est publicum; vel si interim facti memoria iam periit, ita ut

retractatione memoria reviviscat ; vel si reparatio sit moraliter impossibilis (quia iam nimis divulgatum est) vel inutilis (quia nemo diffamationi credidit) vel sine damno multo graviore quam fama (e. g. periculo mortis) fieri nequit.

433. — **SCHOLION I.** *De susurratione.*

Specialem vilitatem secumfert *susurratio*, quae est diffamatio eo fine ut bonas amicitias inter homines destruat. Ita si duo sunt amici, tertius supervenit et uni alterius defectus et vitia narrat eo fine ut eorum amicitia destruantur. Si agitur de amicitia nociva, evidenter recte agit narrando ea quae nociva sunt; si autem agitur de amicitia bona, committit peccatum detractionis (etiam si narrata sunt vera) cum speciali vilitate susurrationis, de qua S. Scriptura dicit : Susurro coinquinabit animam suam et in omnibus odietur (Eccli. 21,31) et susurro et bilinguis maledictus, multos enim turbabit pacem habentes. Lingua tertia multos commovet et dispersit illos de gente in gentem (Eccli. 28, 15-16).

434. — **SCHOLION II.** *De spargenda notitia delicti publici.*

Delictum est publicum notorietate iuris, quando tractatum fuit coram iudice, notorietate facti, quando de facto eius notitia sparsa est.

Delictum publicum per se eodem modo tractandum est ac defectus privatus : omnis homo enim ius habet ad famam apud singulos, etiamsi apud omnes alios famam suam perdiderit. Attamen revelatio delicti publici illis qui illud nesciebant, generatim erit peccatum veniale, raro peccatum mortale, quia generatim, cum iam sit publice notum, mox etiam ad eorum aures pervenisset.

Neque licet notitiam delicti iam oblivioni traditam resuscitare : per oblivionem enim delicti restituta est fama, quae proinde eodem modo ac fama nunquam perdita, laedi non potest.

Similiter dicendum videtur, non raro etiam graviter (objective) peccare eos qui in diariis publicitatem nimiam tribuunt criminibus, additis nominibus, nisi publicatio sit pars paenae iustae a iudice impositae.

NOTA. Génicot, I, 422 putat hanc intentionem, ut scii, publicetur, semper inesse omni sententiae iudicis, ita ut iudex semper implicite cuique tribuat facultatem notitiam criminis divulgandi. Imo putat semper licite renovari memoriam criminis publice damnati, postquam in oblivionem venerit. Quoad primum forsitan admitti potest; ultimum tamen concedendum non videtur.

435. — SCHOLION III. *De detractionibus in competitionibus electoralibus.*

In competitionibus electoralibus pro muneribus publicis (praesidentis reipublicae, senatoris, deputati, etc.) in nonnullis regionibus solent candidatis omnia delicta obiici. Uti patet, in illis competitionibus, sicut in omni alia re, iustitia et caritas servanda est. Quare ab omni calumnia abstinendum est; et etiam defectus veri, illi soli revelari possunt, qui illum ad munus quod ambit reddunt incapacem. Defectus ergo vitae privatae candidatorum, qui cum illo munere nullam relationem habent, non licet revelare.

436. — SCHOLION IV. *De historia scribenda.*

In historia scribenda etiam famae aliorum quantum possibile est, parcendum est. Quare non licet personarum delicta vel defectus in ea describere, quae ad evolutionem historiae nullam relationem habent, sed sola illa patefacere licet, quae ad intellectum evolutionis historiae sunt necessaria.

Historiam autem recentiore scribere non licet, si in ea revelanda sunt diffamantia, quae etiam in adhuc viventes redundare possunt.

437. — PRINCIPIUM IV. **Qui audit aliquem diffamante || proximum, tenetur pro posse illam diffamationem impedire.**

Explicatur. *Impedire*: qui ad hoc auctoritatem habent vel qui aliter, cum spe fructus, conversationem diffamantem impedire possunt, illam impedire debent. Alii debent pro posse alterius famam salvare e. g. extollendo alias eius qualitates. Si hoc etiam cum spe fructus fieri non potest, debent conversationem pro posse ad aliam materiam divertere, vel silentio, discedendo, vel quovis alio modo suam displicentiam manifestare.

APPLICATIO

Iura aliorum debent mihi esse sacra : sunt dona Dei unicuique concessa.

Nec tamen possum exspectare ut alii semper omnia iura mea agnoscant: vivimus enim in natura corrupta peccato originali. Debemus conditionem nostram agnoscere, nec postulare ut nunquam iura nostra laedantur: hoc tamen nullo modo potest esse ratio laedendi iura aliorum ! Debeo sustinere iniurias aliorum, sed non possum aliis iniuriam inferre: en sequela peccati originalis.

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir (Iac. 3,2). Utique maleficia linguae saepe ex inadvertentia procedunt, sed ex inadvertentia quae laedit caritatem, primam virtutem Christianam... Si quis putat se religiosum esse non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio (Iac. 1,26). Quanta ergo cura debeo linguae meae invigilare, ut etiam involuntariam diffamationem proximi devitem. Secus vana est mea religio, Deo non vere servio...

CAPUT V

RELATE AD VITAM
SUPERNATURALEM PROXIMI

Virtute caritatis erga proximum, homo coram Deo respondere debet non solum de propria vita morali et supernatural!, sed aliquatenus etiam de vita morali et supernatural! proximi. Proximus utique finaliter ipse de propria vita morali et supernatural! est responsabilis, cum finaliter ipse propria libera voluntate vitam suam moralem instituat. Attamen etiam nos de ea sumus responsabiles eo quod ex caritate tenemur pro posse a proximo avertere omne quod vitam eius moralem in periculum ducit vel etiam difficiliorem reddit; imo debemus cooperari ad faciliorem reddendam vitam eius moralem. Haec responsabilitas duplex officium in nobis generat, scii, boni exempli et activae cooperationis, de quibus in distinctis articulis agendum est.

Ar t . 1

DE BONO EXEMPLO

438. — PRINCIPIUM I. Omnis homo tenetur bono suo exemplo vitam supernaturalem proximi fovere.

Explicatur. *Omnis homo*: imprimis autem qui sunt in auctoritate constituti.

Tenetur: ex caritate erga proximum.

Bono suo exemplo: bonum exemplum est omnis actio moraliter bona, sive praecepta sive libera, quatenus a proximo videtur.

Fovere: omni actioni inest vis psychologica attrahens videntes ad imitationem sui; insuper actioni bonae inest vis sanctificans supernaturalis, de qua infra, n. 440. Itaque omnis actio mala ab aliis visa, seu malum exemplum, psychologice avertit proximum a vita moraliter bona et supernatural!; actio autem bona ab aliis visa, seu bonum exemplum, dupliciter fovet vitam supernaturalem proximi.

Probatur. *Negative* eo quod Christus vae dicit scandalo (Lc. 17, 1). Impossibile est ut non veniant scandala, vae autem illi per quem veniunt. Utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius et proiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis. Attendite vobis.

Imo ipse Christus voluit vitare scandalum (Mt. 17,23): Ergo liberi sunt filii (a solvendo tributo templi); ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare et mitte hamum...

Positive: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent patrem vestrum qui in coelis est (Mt. 5, 16).

439. — SCHOLION. *De malo exemplo seu de scandalo.*

Scandalum est actio (vel omissio) saltem specie tenus mala, praebens proximo excitationem ad peccatum.

NOTA. Hic non consideratur significatio derivata huius vocabuli, qua designatur actio quae generalem admirationem et improbationem populi post se trahit, quin ad peccatum excitet. Ad illam derivatam significationem etiam reducitur locutio usualis, quae dicit homines pios facilius scandalizari, improbos difficilius: homines pii facilius utique excitantur ad actionem reprobendam, difficilius autem ad eam imitandam; improbi e contra facilius excitantur ad eam imitandam, difficilius ad eam reprobendam.

Actio scandalosa debet esse saltem specie tenus mala: si enim alii sciunt eam esse licitam, potest quidem praebere scandalum quod dicitur pharisaicum, quod tamen non est verum scandalum, sed solum mala voluntas in proximo. Ita si quis cum debita

dispensatione publice nota laborat die dominica, et proximus videns eum laborare et sciens eum esse dispensatum, dicit: si ipse potest laborare, possum et ego — labor prioris est quidem excitatio alterius ad laborandum, non tamen est scandalum (nisi pharisaicum).

Non tamen requiritur ad verum scandalum, ut actio sit mala in se: etiam actio licita potest praebere scandalum quod vocatur pusillorum, h. e. illorum qui ex ignorantia vel falsa conscientia vel ex debilitate extraordinaria voluntatis, inde excitantur ad peccatum. Exemplum praebet S. Paulus ubi dicit (1 Cor. 8,13): Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem. Similiter si quis publice utitur dispensatione quam alii ignorant, praebet scandalum pusillorum.

Scandalum excitat ad peccatum: et quidem ad peccatum in eodem ordine: ita si adulterium excitat proximum (e. g. maritum) ad blasphemiam, adulterium sub hoc respectu non dicitur scandalum: deest enim relatio causalitatis inter utrumque peccatum, etsi adulterium occasio sit blasphemiae.

Scandalum dividi solet in *activum* (quod est actio excitans ad peccatum) et *passivum* (quod est peccatum propter illam actionem commissum). Hic agimus de scandalo activo.

Scandalum activum dicitur *indirectum* si mere praevидetur, non vero intenditur peccatum proximi; *directum* si etiam intenditur peccatum proximi. Scandalum directum vocatur *diabolicum* si intenditur peccatum qua tale, h. e. tanquam malum spirituale proximi vel tanquam offensio Dei. Ita si quis sermones turpes loquitur ut pueros corrumpat, praebet scandalum diabolicum.

Omnis actio scandalum praebens, si in se iam est illicita, evidenter est omittenda tum propter propriam malitiam tum propter scandalum. Scandalum auget malitiam talis peccati, et quidem potest, si scii, excitat ad peccatum mortale, etiam peccatum veniale mutare in mortale. Ita si quis sermones turpes loquitur ex quibus ipse ad luxuriam non excitatur (peccatum veniale: supra, n. 337), sed quibus scit audientem puellam excitari ad pollutionem, committit peccatum mortale propter scandalum.

Actio scandalum praebens, si in se est licita (non obligatoria), poni potest solum si habetur ratio proportionate gravis ad permittendum scandalum. Est enim conflictus inter proprium ius et damnum spirituale proximi non necessarium: ad hoc permittendum requiritur ratio proportionate gravis. Scandalum autem quantum potest removeri debet, e. g. debita declaratione de licitate actus. Notandum insuper, non raro scandalum tali declaratione omnino removeri posse, ita ut tunc actio fiat etiam sine ratione gravi licita.

Actio scandalum praebens, si est obligatoria, semper poni debet, non obstante scandalo; debet tamen scandalum quantum potest removeri, e. g. debita declaratione de licitate actus. Considerandum autem est quandoque quaedam praecepta non urgere si scandalum implicant.

Scandalum ergo directum vel diabolicum semper vitari debet: cum directe intendat peccatum alterius, est peccatum alienum saltem internum eiusdem speciei moralis et theologicae ac peccatum in alio intentum (vol. I, n. 137). Scandalum pusillorum vitandum est quantum potest; ex ratione autem gravi, si vitari nequit, permitti potest. Scandalum pharisaicum generatim vitandum non est, cum pure ex mala voluntate alterius pendeat: nimis durum enim esset si homo semper propter malam voluntatem aliorum propriis iuribus renunciare deberet.

Gravitas scandali, praeterquam a peccato ad quod excitat, pendet etiam a persona quae influxum subit (difficilius scandalizatur persona a peccato abhorrens) et praesertim a persona scandalum praebente: gravius est scandalum si praebetur a persona auctoritate praedita, praesertim auctoritate didactica (educatores, sacerdotes). Notandum est, scandalum eodem modo ac bonum exemplum, imo propter corruptionem naturae humanae magis quam bonum exemplum, habere vim psychologiam attrahendi ad imitationem.

Qui scandalum praebuit (nisi actionem licite posuerit, uti supra dictum est), damnum spirituale iniuste intulit; illud ergo reparare tenetur apud omnes illos quibus damnum intulit seu scandalum praebuit. Si publice scandalum praebuit, sufficit ut publice illud reparet, etsi forsan de facto non omnes illos at-

tingat quos scandalizavit: illos quos non attingit, oratione sua Deo commendet.

Ad reparationem scandali raro requiritur exhortatio scandalizati ne amplius peccet; generatim suilicit bonum exemplum et vita pia (reparatio implicita). Non raro autem requiritur etiam ut scandalizans pro scandalizatis oret ad Deum. Aliquando autem, praesertim illi qui publice talenta sua in servitium diaboli adhibuerunt (cultores artium, scriptores, politici, etc.) tenentur talenta sua publice in servitium animarum adhibere.

440. — PRINCIPIUM II. Omnis Christianus tenetur propter proximum sanctificare seipsum.

Probat ur. Sicut Christus dixit: Pro eis sanctifico meipsum (Io. 17,19), ita et omnis christianus debet pro proximo seipsum sanctificare.

Omnes homines unum corpus constituunt, et qua tales ad invicem habent influxum physicum (etsi supernaturalem) sanctificationis. Quo magis singuli sese sanctificant, eo magis etiam sanctificantur alii (Communio Sanctorum; Corpus Christi Mysticum). Unde caritas, qua unusquisque responsabilitatem (etsi secundariam) de vita supernatural! proximi habet, postulat ut unusquisque seipsum magis sanctificet, ut et proximus inde magis sanctificetur.

Ar t . 2

DE ACTIVA COOPERATIONE

Bonum exemplum est cooperatio non quidem spernenda, sed tamen mere passiva ad vitam supernaturalem proximi fovendam. Caritas autem urget nos ut etiam magis active *cooperemur*.

441. — PRINCIPIUM I. Omnis homo tenetur data occasione collaborare ut proximus facilius vitam suam supernaturalem colat.

Explicatur. Tenetur: ex caritate.

Data occasione: unusquisque secundum officium suum, positionem sociale, culturam, etc.

Collaborare: verbis hortatoriis, scriptis utilibus, oratione, concursu ad opera vitam supernaturalem proximi foventia, etc. Si agitur de proximo nondum ad fidem converso, vocatur, Propagatio Fidei; si agitur de proximo iam christiano, vocatur Actio Catholica. Etsi valde commendandum sit, ut unusquisque in officialibus organizationibus Ecclesiae pro Propagatione Fidei et pro Actione Catholica collaboret, potest tamen quis etiam extra illas organizationes has obligationes implere.

Probat ur. Si praeceptum caritatis obligat ad adiuvandum proximum in suis difficultatibus temporalibus (n. 370), a fortiori obligat ad eum adiuvandum in suis difficultatibus spiritualibus.

Membra Corporis Christi Mystici tenentur ad procurandam dilatationem Corporis et perfectionem singulorum Membrorum.

Cf. etiam Documenta Pontificia Pii XI de Actione Catholica.

NOTA. Recte dicit Noldin, II, 99: Talia opera, iam ex obiecto bona, accipiunt novam bonitatem caritatis tum ex circumstantiis, eo quod publice, constanter, fortiter et hilariter exercentur et ita in alios movendos influunt, tum ex fine, si salus aeterna proximorum intenditur.

442. — SCHOLION I. *De inductione ad peccatum.*

Stricte loquendo omne scandalum, praesertim directum vel diabolicum, quodammodo est inductio proximi ad peccatum.

Hic autem sensu strictiore sumimus *inductionem* pro verbis vel signis (suasione, consilio, exhortatione, imperio) quae ex ipsa eorum significatione ad peccatum excitant. Ad quae etiam referatur permissio seu non-prohibitio peccati vel periculi peccati ab eo qui prohibere potest.

Inductio posset etiam ad scandalum directum referri, et de facto semper illud includit; attamen magis intimam relationem cum peccato proximi dicit inductio quam scandalum, etiam directum, quia inductio veram causalitatem (moralem) relate ad peccatum proximi habet. Quapropter etiam specialem malitiam induit: est enim verum peccatum alienum, quod medium tenet inter scandalum et cooperationem.

Inductio (etiam sine effectū) est peccatum eiusdem speciei et gravitatis ac peccatum ad quod inducit, cui accedit malitia contra caritatem proximi, et, si inductio est diabolica (h. e. intendit peccatum tanquam malum proximi vel iniuriam Dei), contra caritatem Dei. Nec videntur specie differre diversi modi inductionis (suasio, consilium, exhortatio, imperium).

NOTA. 1. Non possumus consentire cum Noldin, ubi dicit (II, 111): seductione graviter non peccat, si alium iam scit furtis assuetum. Eo quod alter facile seducitur, non videtur minui culpa seductoris; utrum enim alter facile an difficile seducatur, effectus est idem, scilicet, peccatum alterius.

2. In peccatis quae ex natura sua complicem requirunt, uti fornicatio, colloquia, videtur factum, quis inceperit, aggravare culpam, praesertim si seductus nonnisi post longiorem resistantiam cesserit; imo potest inducere gravius scandalum (e. g. si sacerdos vel educator inceperit); secus autem generatim non infert specialem malitiam.

443. — COROLLARIUM I. *De inductione ad peccatum materiale.*

Etiam ad peccatum materiale proximum inducere non licet absque gravi ratione. Sicut enim omnis homo debet etiam peccatum materiale pro posse vitare, ita etiam non licet alium ad peccatum materiale inducere absque gravi ratione. Ita graviter peccat contra caritatem qui puerum huius malitiae ignarum inducit ad pollutionem.

444. — COROLLARIUM II. *Utrum liceat ab alio petere quod ille sine peccato non praebebit vel praebere non potest?*

Nunquam, nisi in extrema necessitate spirituali, licet ab alio petere quod ipse absque peccato praebere non potest. Quid in extrema necessitate spirituali, cf. vol. III, η. 42.

Licet autem ex ratione proportionate gravi petere ab alio quod ipse absque peccato praebere potest, etsi praevideatur eum hanc rem non sine peccato praebiturum. Ita licet ex ratione proportionate gravi petere Sacramenta a ministro indigno qui potest ante administrationem Sacramenti seipsum dignum reddere (e. g. contritione perfecta), etsi praevideatur eum Sacramentum esse administraturum in statu peccati mortalis. Peccatum enim proximi in hoc casu non sequitur ex re petita, sed ex mala voluntate

proximi, qui potest sed non vult rem absque peccato praebere. Cum autem de facto praevideatur peccatum eius, non licet eam occasionem ei apponere absque gravi ratione.

445. — COROLLARIUM III. *Utrum liceat curare ut actio illicita ex officio praestanda, ab alio praestetur.*

Exemplum habetur, si quis servus catholicus ex servitio debet cooperari in superstitione: potestne tunc rogare dominum ut alium servum ad hoc servitium adhibeat?

Non licet directe petere alium ut illud praestet, etiam si ille peccatum materiale tantum committat; licet tamen procurare ut sibi tale officium non iniungatur, etsi praevideatur tunc alii iniungi. Sic enim a se avertit peccatum, in alio autem permittit quod avertere non valet.

446. — COROLLARIUM IV. *Utrum liceat suadere minus malum ei qui maius malum patrare intendit.*

Uti patet, si potest alius a maiore malo simpliciter averti, non licet ei suadere minus *malum*, sed debet ab omni malo averti.

Si autem a malo determinato patrando omnino averti non valet, licet ei suadere minus malum in eodem ordine, non autem in alio ordine, dummodo tamen hoc minus malum tertio non inferat damnum. Ita si quis ex vindicta vult inimicum occidere, et a vindicta averti non potest, licet suadere ut illum non occidat, sed percutiat. Si autem vult inimicum calumniare, non licet suadere ut loco calumniae ab eo furetur pecuniam. Neque licet, si quis vult ex vindicta inimicum occidere, ei suadere ut per adulterium inimico gravem iniuriam inferat; per adulterium enim damnum infertur etiam tertio.

In eodem autem ordine suadere minus malum, non est vera inductio ad malum, sed potius aversio a parte mali ubi a toto averti non potest. Si autem haec pars mali tertio damnum infert, quod totum malum non inferret, illicitum est, quia ad illud damnum inferendum alter non erat determinatus.

447. — COROLLARIUM V. *Utrum liceat alteri apponere occasionem peccandi ad probandam eius virtutem.*

Per se non licet, quia non licet alterum inducere in peccatum neque ei occasionem peccandi praebere seu tentationem parare. Ex gravi ratione autem, e. g. ad solvendam suspicionem in re gravioris momenti, licet vel occasionem peccati non auferre vel imo eam adstruere, non autem positive ad illud inducere. Ita potest maritus adstruere occasionem adulterii uxori suspectae, vel dominus adstruere famulo occasionem furti. Nam ex una parte occasionem peccati praebere non vere ad peccatum inducit, et ex altera parte multum interest ut uxoris vel servi fidelitas cognoscatur; insuper hoc est medium praecavendi peccata futura. — Uti patet, non licet occasiones tam frequentes adstruere ut quasi heroica virtus requiratur ad resistendum.

448. — SCHOLION II *De cooperatione ad peccatum.*

Cooperatio ad peccatum est adiutorium physicum ad pravam actionem alterius principalis agentis.

Dum ergo scandalum et inductio determinant voluntatem ad peccatum, cooperatio supponit voluntatem iam determinatam, et physice adiuvat alterum ad opus malum perficiendum, quod solus non vel difficilius perficere posset.

Cooperatio est *formalis* si praeter adiutorium praebetur etiam consensus in peccatum alterius: ita si custos furi tradit claves ut possit furari, si quis apponit mensam ut in ea superstitiones perficiantur; est *materialis*, si mere materialiter praebetur adiutorium ex alia ratione, sed sine consensu in peccatum: ita si custos tradit claves ad salvandam vitam, si quis apponit mensam quia ad hoc obligatur.

Cooperatio formalis est *explicite formalis* si explicite habetur voluntas cooperandi; est *implicite formalis* si adiutorium est ex natura sua, vel attentis circumstantiis necessario dirigitur ad cooperationem formalem, etiamsi protestetur se non velle formaliter cooperari: ita si custos, etsi furtum non approbans, sed tamen quasi sponte furi tradit claves, cooperatur formaliter implicite.

Cooperatio potest esse *immediata* vel *mediata* prout in ipsa actione concurrat vel solum viam parat ad actionem ; potest esse *proxima* vel *remota* prout adiutorium praestitum magis proxime vel remote ad actionem inservit.

Cooperatio formalis ad quodlibet peccatum (etiam veniale) nunquam est licita: qui eam praebet reus est eiusdem peccati ac agens principalis, quod insuper induit malitiam scandalii.

Cooperatio materialis similiter est illicita per se: nam tenemur quantum possumus impedire peccatum proximi. Per accidens tamen, quando scii, habetur ratio proportionate gravis, licita est cooperatio materialis, dummodo actio quae ponitur sit licita in se.

Dicitur: ratio proportionate gravis: requiritur scii, gravior ratio ad cooperandum peccato graviori vel maius damnum tertio vel bono publico inferenti; requiritur gravior ratio quo magis proxime cooperatio influit in actionem agentis principalis ; requiritur gravior ratio quo magis necessaria est cooperatio ut possit agens principalis opus suum perficere; requiritur gravior ratio quo magis quis (e. g. superior, educator, parentes) tenetur ad peccatum impediendum.

Quatenus cooperator tenetur ad reparationem damnorum ab agente principali illatorum, cf. infra, n. 593.

449. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Qui potest et vult damna reparare, potest ex ratione proportionata cooperari ad iniustam damnificationem tertii.

2. Licet ex ratione proportionata cooperari ad iniustam damnificationem tertii, si damnum sine cooperatione similiter foret illatum ; rarius autem licet, si cooperatio est necessaria ut possit damnificatio fieri.

3. Licet ex ratione proportionata cooperari ad minus malum si ita maius malum impediri potest (n. 446). Ita licite homini qui a ieiunio violando averti non potest, praeparatur cibus in propria domo, ne ad cauponam vadat ibique cum scandalo ieiunium violet.

4. Obiecta conficere vel vendere quae non nisi ad malum usum adhibentur (e. g. libros malos imprimere, instrumenta anticonceptionalia conficere, templa paganorum et haereticorum aedificare) est illicitum, saltem si cooperatio est proxima: ita administrator typographiae non potest librum malum imprimendum suscipere, operarii autem ordinarii, qui solent sub mandato administratoris imprimere quae eis proponuntur, possunt omnia imprimere, etiam si sciunt inter illa esse libros malos: si autem scirent in hac typographia saepe imprimi libros malos, deberent alibi laborem quaerere, si sine gravi incommodo hoc possent. Similiter operarii vel venditores subalterni, qui diversa obiecta iuxta mandatum administratoris facere vel vendere solent, possunt etiam, occurrente casu, conficere vel vendere obiecta illicita; hoc autem non licet ei qui propria auctoritate determinare potest quid conficiendum vel vendendum sit: haec enim esset propior cooperatio.

Obiecta autem quae in certis regionibus vel nostris temporibus non amplius ad malum usum inserviunt (e. g. idola in terra Christiana) licite ibi confici vel vendi possunt.

5. Obiecta conficere vel vendere quae tum bonum tum malum usum habere possunt, licitum est etiam si praevideatur aliquos emptores illis esse abusuros; si autem praevideatur talem determinatum emptorem ea re esse abusurum ad peccandum, non licet conficere vel vendere, nisi facile etiam apud alios obtineri possit: si enim alibi facile obtineri potest, recusatio, cum sit inutilis, commendabilis quidem est, sed non obligatoria.

Talia obiecta sunt e. g. arma, venenum, libri non mali, sed qui omnibus tradi non possunt, vinum, etc.

6. Ementes, imprimis per subscriptionem ementes, diaria aliasque ephemerides, sicut etiam redactores et scriptores, cooperantur ad sustentationem et incrementum talium foliorum. Quare non licet absque causa proportionata folia prava emere, multo minus eis subscribere, in eis articula, nuntia venditionum etc. inserere. Quodsi aliquis scriptor in tali folio publicet articula ad principia catholica propaganda, hoc licitum erit, nisi alii inde ansam sumant ad folium de coetero pravum etiam apud bonos propagandum (cf. c. 1386).

7. Pecuniam conferre pro templis haereticorum vel paganorum construendis vel reparandis, pro theatro superstitioso, etc. per se non licet. Si autem haec pecunia ab auctoritatibus civilibus per modum tributi requiritur, solvi potest, etiamsi praevideatur ad talem usum fore adhibitam. Imo, uti declaravit S. Paenitentiaria, a. 1822 (apud Génicot, I, 237), licet ita pecuniam conferre, si ita « catholici qui cultum in eadem ecclesia cum protestantibus celebrant, se ab hac scandalosa promiscuitate liberare possunt », collaborando scii, ut protestantes proprium templum aedificent.

Neque videtur prohibitum, si templum haereticum vel pagani impedit expansionem necessariam operum Missionis, illud emere sub conditione ut templum in alio loco a catholicis reaedificetur.

8. De cooperatione in cultu seu de communicatione in sacris cum infidelibus et haereticis, cf. supra, n. 133.

9. Cauponibus non licet cooperari sive ad legem abstinentiae violandum, sive ad inebriandum hominem, nisi sciat hospitem esse dispensatum ab abstinentia vel iustam rationem habere ad se inebriandum (n. 257). Hic valent eadem principia ac pro venditione obiectorum quae tum bonum tum malum usum habere possunt.

10. Famuli non possunt proxime cooperari peccatis dominorum: remote autem cooperari, uti vinum apponere, epistolas portare, ephemeridem malam emere, currum vehere ad certam domum, et similia quae ratione famulatus in genere facere obligantur, possunt facere etiam quando praevident vel imo sciunt dominum eo ad peccandum esse abusurum, dummodo ad hoc explicitum habent mandatum. Ita non licet, si iubentur emere ephemeridem (qualemcumque) ei emere ephemeridem malam, etiamsi sciant hoc domino placere.

11. Aurigae, vectores curruum etc. qui quasi in publico omnes petentes vehunt, non debent interrogare ad quemnam finem talem locum petunt, sed possunt omnes indiscriminatim ad omnia loca vehere.

12. Assistentes medicorum non possunt immediate cooperari in actibus malis (operatione, abortu, foeticidio, administratione

morphii quantitate illicita) ; materialiter autem et non immediate cooperari (praeparatio instrumentorum vel patientis) solum ex gravi ratione licitum esse potest. Ita si Sorores adiuvant in hospitali non-catholico et esset periculum ne, si recusarent cooperationem (non immediatam) dimitterentur ex hospitali et nemo esset qui curaret de salute animarum in illo hospitali, Sorores possent non-immediate cooperari. Uti patet, in hospitali privato Sororum hoc nunquam liceret et huic casui praeveniendum est sedula selectione medicorum.

450. — COROLLARIUM I. *Utrum liceat aliquem inebriare vel aliter usu rationis privare ad impediendum eius peccatum.*

Solet haec quaestio proponi tanquam casus particularis cooperationis ad peccatum. Minus recte autem: quaestio est potius de liceitate privationis usus rationis. Nam qui alium inebriat, non cooperatur ad peccatum eius, sed solum ad eius privationem usus rationis, quae non necessario est peccatum (n. 252). Quaeritur autem utrum « ad impediendum eius peccatum » sit ratio sufficiens ad eum privandum usu rationis.

Certe non est ratio sufficiens ad seipsum privandum usu rationis; ipse enim simpliciter tenetur aliud peccatum vitare, et ad hoc habet media necessaria (voluntatem et gratiam) quin debeat seipsum usu rationis privare. Unde si ille scit se inebriari vel usu rationis privari, peccat, et ad hoc peccatum cooperari non licet, nisi mere materialiter et ex ratione proportionata, qualis posset esse grave damnum a tertio innocenti avertendum.

Ad alium *nescientem* usu rationis privandum — et haec est nostra quaestio — eo fine ut aliud eius peccatum impediatur (e. g. homicidium, incendium, etc. quod committere intendit), per se non habetur ratio sufficiens: ipsius enim voluntas iam ad peccatum determinatur, et proinde peccatum internum iam commisit; solum autem peccatum externum impedire non videtur, per se, ratio sufficiens ad eum usu rationis privandum. Ratio autem sufficiens haberi potest in gravi damno avertendo a tertio innocenti, qui peccato alterius (homicidio, incendio, furto, stupro) damnificaretur.

Ad quaestionem ergo respondetur: non licet aliquem inebriare vel aliter usu rationis privare ad mere impediendum eius peccatum, sed licet ad grave damnum a tertio innocenti avertendum.

451. — COROLLARIUM II. *De cooperatione ad peccatum materiale.*

Cooperatio *formalis* ad peccatum materiale, hoc est qua quis sciens et volens intendit ab alio perficiendum quod est obiective malum, evidenter non est licita.

Cooperatio *materialis* ad peccatum materiale etiam per se est illicita, quia etiam peccatum materiale in nobis et in aliis pro posse vitare tenemur. Ex ratione autem proportionate gravi licita esse potest.

452. — PRINCIPIUM II. *Omnis homo tenetur proximum data occasione fraterne corripere.*

Explicatur. *Data occasione*: quoties scii, tres conditiones implentur: 1) proximus ad bonum exhortandus vel a malo avertendus sit (sive agatur de malo vel bono futuro sive de praeterito); 2) correptio praevideatur necessaria et utilis, h. e. si nemo alius eum corripiat et correptio praebeat spem emendationis; 3) sine magno incommodo corripientis fieri possit. Ita qui parvam tantum auctoritatem habet super corripiendum, generatim non tenetur; qui corripiendi indolem non cognoscit vel praevidet probabiliter correptionem magis obesse quam prodesse, generatim non tenetur. Qui eodem vitio laborat a quo corripere tenetur, non excusatur a correptione facienda, sed potius tenetur vitium suum corrigere ut correptio effectum habere possit.

NOTA. Scrupulosi generatim ab obligatione fraternae correptionis eximuntur, quia generatim incapaces sunt iudicare utrum conditiones adsint vel non.

Fraterne: agitur de *fraterna* correptione, quae fundatur in relatione fratris ad fratrem quae inter homines existit. Superior qua talis tenetur (obligatione maiore) subditos suos paterne corripere. Fraterna autem correptio supponit eam fieri ex solo

spiritu caritatis, solum ad bonum spirituale proximi attendendo et omnem egoismum et superbiam seponendo.

Corripere: correptio non necessario fieri debet verbis, sed etiam aliis mediis fieri potest, e. g. vultu exprimendo displicentiam, sermonem ad alia avertendo, etc.

Probat ur. Ex S. Scriptura: Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum (Lev. 19,17).

Et dixit illis: attendite ab omni iniquo. Et mandavit illis unicuique de proximo suo (Eccli. 17, 11-12).

Corripe amicum, ne forte non intellexerit et dicat: non feci; aut si fecerit, ne iterum addat facere. Corripe proximum ne forte non dixerit; et si dixerit, ne forte iteret (Eccli. 19, 13-14).

Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum; si te audierit, lucratus eris fratrem tuum (Mt. 18,15).

Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; et si paenitentiam egerit, dimitte illi (Lc. 17,3).

Fratres, et si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis (Gal. 6,1).

Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos (1 Thess. 5, 14).

Nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem (2 Thess. 3,15).

Ex ratione: si curare tenemur de bono temporali fratrum nostrorum, a fortiori de bono spirituali.

453. — SCHOLION I. *De ordine servando in correptione.*

Ipse Christus indicavit ordinem servandum in correptione fraterna, quem absque gravi ratione relinquere non licet: Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiae (Mt. 18,15).

Ad hoc notandum est: correptio solius cum solo non tantum

semel sed pluries facienda est; si haec correptio repetita fuerit infructuosa, facile evenire potest ut correptio coram uno vel duobus testibus iram excitet, praesertim si agitur de peccato illis testibus antea ignoto; quapropter posset in tali casu haec altera correptio omitti.

Denuntiatio apud superiorem facienda non est nisi sit necessaria. De ea plura infra, n. 455. Omitti tamen potest correptio fraterna et statim institui denuntiatio, si ita maius bonum exspectatur, e. g. si corrigendus praevideatur correptionem a superiore potius quam ab aequali esse accepturum.

454. — SCHOLION II. *De obligatione monendi proximum ex ignorantia invincibili peccantem.*

Homo debet proximum monere formaliter peccantem; quid autem quoad materialiter peccantem?

Superior certe tenetur subditum suum ex ignorantia peccantem monere seu instruere: hoc enim pertinet ad officium eius.

Secus autem nemo videtur teneri ad monendum proximum materialiter peccantem, nisi peccatum materiale noceat ipsi delinquenti (e. g. eo quod habitum pravum acquirat) vel proximo, vel scandalum praebet vel Deum inhonoret (e. g. si blasphemet quin sensum verborum intelligat).

Illi autem qui ex officio instruere tenentur, debent illum instruere, nisi possint (vel debeant) eum relinquere in bona fide: vol. I, n. 153.

455. — SCHOLION III. *De denuntiatione.*

Denuntiatio actionum aliorum apud superiorem quandoque est actus virtutis, quandoque vile vitium. Unde non potest semper eodem modo diiudicari.

Denuntiatio apud superiorem non fiat nisi 1) agatur de re maioris momenti, qua ordo, bonum commune vel bonum tertii graviter periclitatur; et 2) aliud medium emendationis non habeatur. Subditi enim ius habent ad bonam famam apud superiorem.

Quando autem hae conditiones implentur, denuntiatio potest

esse obligatio, eo gravior quo magis periclitatur ordo, bonum commune vel tertii.

Denuntiatio generatim fiat apud illum qui auctoritatem habet emendandi delinquentem, non apud alios, ne fama delinquentis plus laedatur quam necesse est. Si autem denuntians physice vel moraliter non potest ad illum accedere, potest etiam alii viro prudenti denuntiare, qui auctoritatem competentem moneat.

Neque fiat denuntiatio apud superiorem maiorem, si apud minorem sufficit pro spe emendationis.

Tum denuntiatio tum punitio fiant secreto, nisi agatur de delicto publico vel bonum publicum aliter suadeat. Ita si corruptor iuventutis occultus denuntiatur, punitio potest esse publica ut simul omnes contra eius influxum moneantur.

Quod autem dicimus : secreto, non impedit quominus superior possit, si necesse iudicaverit, delinquentem monere coram uno aliove teste discreto, vel, si de eius emendatione iuste dubitat, etiam uni alterive iniungere ut delinquenti prudenter invigilent.

Quoad denuntiationem sollicitationis in confessione, cf. vol. III, η. 216.

Superiores denuntiationem in systema ne erigant : hoc enim in vita communi vel in vita publica mutuam confidentiam subditorum destruit, quae est fundamentum omnis societatis.

Superior antequam ad correptionem procedat, inquiret utrum denuntiatio sit fide digna, ipsum denuntiatum etiam audiat, sed curet ut denuntiatum non advertat quis eum denuntiaverit ; solum consentiente denuntiante eum manifestet.

Superior false denuntiantes severe puniat: cf. vol. III, η. 216.

APPLICATIO

Numquid custos fratris mei ego sum?

Proculdubio. Nam debitor sum Sanguinis Domini, quo frater meus redemptus fuit.

Quanto magis ego, qui electus sum ad opus redemptionis perficiendum. Magnus honor, magnum onus. Nam eo ipso positus sum in exemplum multorum, et quam facile actibus meis im-

perfectis possum illos scandalizare quos aedificare vocatus sum, qui a me actus perfectos merito expectant. Utique ius non habent peccandi quia ego male ago, sed quam humanum est! Ego debeo talium peccatorum ferre responsabilitatem.

Omnis actus meus positus est in aedificationem vel ruinam multorum ; quidquid facio, etiam in secretissimo cubiculo, influxum suum supernaturalem habet super omnes animas humanas : in aedificationem vel in ruinam. Quanta responsabilitas !

Noli tamen timere, anima mea, coram tali responsabilitate : exhibe Domino bonam tuam voluntatem, de reliquis curabit ipse Dominus.

CAPUT VI

RELATE AD CORPUS PROXIMI

Ar t . 1

ERGA INNOCENTEM

PRAENOTANDUM. Innocens hic non est qui non habet peccatum (quis enim, praeter infantes, tunc esset innocens?) sed omnis ille qui *actu* non nocet; excipitur ergo solus iniustus aggressor, de quo in art. sequenti. Etiam malefactor, cuius crimen iam transiit, hic non excipitur: nam ius eum puniendi pertinet ad ipsum Statum.

456. — PRINCIPIA I. Omnis homo debet proximi corpus quoad vitam, integritatem et sanitatem protegere sicut proprium.

Explicatur. *Protegere*: h. e. si vita, integritas vel sanitas proximi versatur in periculo, debet illud periculum pro posse remove, nisi iam alius (ipse proximus vel alius) de illo removendo curet; sed insuper debet curare ut propria actione vita, integritas et sanitas proximi non periclitetur. Hinc non solum non potest illum occidere, sed neque vulnerare neque mutilare neque morbo eum inficere; in quantum potest ad omnia illa causam ponere, cf. infra, n. 457 ss.

Sicut proprium: imo plus quam proprium; nam homo potest quandoque permittere ut propria vita, integritas vel sanitas damnum patiatur, ubi alium eidem periculo exponere non potest. Ita

potest seipsum substituere homini certe morituro (n. 279), sed non potest proximum substituere homini certe morituro.

Probat ur. Sicut Deus est dominus vitae meae, ita est dominus vitae uniuscuiusque hominis, et proinde, sicut non licet vitam meam adimere, sic nec licet vitam alterius adimere; sicut integritas et sanitas corporis mihi sunt dona Dei quae reverenter accipere, fideliter custodire et conscientiose curare debeo, ita et proximo sunt dona Dei, de quibus ipse respondere debet Deo, et quae proinde nemo damnificare potest.

Si liceret proximum innocentem occidere vel vulnerare, nulla amplius esset securitas in societate.

Gravitas transgressionis. Qui vitam proximi innocentis destruit, committit peccatum mortale. Qui sanitatem vel integritatem eius laedit, committit peccatum mortale vel veniale prout graviter vel leviter eam laedit. Haec laesio sive vitae sive integritatis sive sanitatis insuper potest induere speciales malitias ex circumstantiis: sacrilegium personale vel locale, parricidium vel fratricidium, laesa maiestas, latrocinium, luxuria, etc.

NOTA. Nihil etiam refert quod alter forsitan consentiat in sui occisionem vel laesionem, vel imo eam petat, nam ipse ius in propriam vitam et corpus non habet (n. 267).

457. — II. Omnis homo potest, ex ratione proportionate gravi, ponere actionem in se licitam, ex qua oriatur laesio vitae, integritatis vel sanitatis alterius, vel periculum talis laesionis, dummodo haec laesio non directe intendatur.

Explicatur. *Ex ratione proportionate gravi:* eo gravior requiritur ratio quo gravior est laesio; similiter gravior requiritur ratio pro actione ex qua certe sequatur laesio quam pro actione ex qua oriatur periculum tantum, et in hoc casu eo gravior quo maius est periculum (cf. n. 458).

Actionem in se licitam: si enim actio non est in se licita, eam ponere nunquam licet, etiamsi nullum periculum sit ei adiectum. Notandum tamen ei qui ponit actionem in se illicitam, non necessario imputari subsequentem laesionem vitae, integritatis vel

sanitatis proximi; haec solum imputatur si necessarias cautelas ad laesionem praeveniendam non sumpserit, uti in principio III dicitur.

Probat ur. Ex principio duplicis effectus: vol. I, n. 49, IV.

Gravitas transgressionis. Qui talem actionem ponit absque ratione sufficiente (etiam si de facto laesio non sequatur) committit peccatum mortale vel veniale prout laesio et periculum laesionis est maius et ratio est minor. Si ex actione periculum sat proximum mortis proximi oritur, et nulla est gravis ratio, semper habetur peccatum mortale.

458. — III. Omnis homo ponens actiones ex qua oriri potest laesio vitae, integritatis vel sanitatis proximi, debet pro posse cautelas adhibere ad illud periculum removendum vel saltem minuendum.

Explicatur. Actionem: sive licitam sive illicitam in se.

Pro posse: ad impossibile enim nemo tenetur.

Cautelas: e. g. monere eos qui in periculo sunt ut sibi provideant, scientifica inventa adhibere, etc.

Probat ur. Qui necessarias cautelas non adhibet ut sequelas malas actionis suae impediat, earum sequelarum reus est per voluntarium in causa (vol. I, n. 49).

Gravitas transgressionis. Qui absque necessariis cautelis talem actionem ponit, committit peccatum mortale vel veniale pro gravitate negligentiae, laesionis et periculi.

459. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Non licet occidere graviter vulneratos vel aegrotos, senes, moribundos, ut a longioribus paenis salventur.

2. Non licet, etiam ex mandato auctoritatis publicae, occidere eos qui ob defectus psychicos vel physicos nationi prodesse non valent, sed potius eam gravant (S. Off., 2 Dec. 1940).

3. Illicita est punctio cordis ad habendam certitudinem mortis. Excipe forsan si iam habetur sufficiens certitudo, et punctio cor-

dis vel apertura venae fit solum ad depellendam vanam anxietatem consanguineorum.

4. Non licet, petente tyranno, occidere innocentem; sed licet eum, pro bono communi, tradere tyranno, etsi praevideatur eum fore occisum.

5. Non licet aggressori, etiam iuste aggredienti, innocentem ante se ponere ad se defendendum; sed licet iniuste aggresso (non autem iuste aggresso) talem innocentem occidere si hoc ad propriam defensionem necesse est.

6. Non licet medico experimenti causa novo uti remedio vel periculosam perficere operationem, quando remedium magis efficax et minus periculosum adest.

7. Non licet alios ex naviculo proficere ad vitandum naufragium; licet autem eiicere illum qui intrando in navim esset causa naufragii: ille enim esset iniustus aggressor.

8. Non licet parvulos occidere vel ita negligere ut moriantur vel saltem in sanitate damnum patiantur, vel eos proficere ita ut in periculo mortis vel sanitatis deveniant.

9. Directores officinae et domini curare debent ut operarii in talibus conditionibus laborare possint, ut periculum vitae et sanitatis eorum ad minimum reducatur (n. 277, 290).

10. Qui labores perficiunt quibus periculum pro aliis inest (automobilia conducunt, explosiva manipulant, etc.) debent laborem ita perficere talesque cautelas adhibere, ut tum pro sociis tum pro aliis periculum ad minimum reducatur; unde obligatio observandi « codicem viarum » etiam pro peditibus.

460. — SCHOLION I. *De homicidio.*

Homicidium est occisio hominis innocentis.

Distinguitur homicidium *directum* et *indirectum*, *voluntarium* et *involuntarium* seu *casuale*.

Homicidium *directum* est occisio per actionem quae directe ad occisionem dirigitur; *indirectum* est occisio per actionem quae directe alium effectum habet, indirecte autem simul occisionem innocentis secumfert. *Voluntarium* est occisio volita vel

saltem praevisa; involuntarium seu casuale est occisio praeter expectationem ex actione oriens.

Homicidium directum semper est peccatum mortale; homicidium indirectum voluntarium absque ratione sufficiente est peccatum mortale; homicidium casuale est peccatum mortale vel veniale vel nullum prout neglectae vel adhibitae fuerunt necessariae cautela.

NOTA. In foro externo quandoque (iure merito, ut homines ad maiorem prudentiam excitentur) imputatur homicidium casuale, quod in foro interno non imputatur.

461. — SCHOLION II. *De abortu et acceleratione partus.*

Abortus est expulsio fetus vivi nondum viabilis, h. e. quod extra uterum matris vivere nondum potest: a momento foecundationis ovuli per 28-30 hebdomadas. Est ergo directa occisio fetus, eodem modo ac includere hominem in locum ubi respirare non potest.

Si fetus iam est viabilis (ergo regulariter post 7 menses completos) expulsio non vocatur abortus, sed acceleratio *partus*. Cum fetus iam vivere possit extra uterum, eius eiectio non est occisio.

NOTA. Ex progressu artis medicae iam possibilis est incubatio *artificialis* fetus, ita ut post sextum mensem completum editus, vivere iam possit: *ubi ergo talis incubatio est possibilis*, eiectio fetus mense septimo non censetur abortus, sed acceleratio partus, dummodo haec incubatio de facto etiam adhibeatur; ubi vero impossibilis est, censetur abortus.

Accelerationem partus procurare licet ex ratione proportionate gravi, quae eo gravior esse debet quo fetus magis distat a sua plena maturitate. Requiritur ratio gravis, nam etsi vivere possit, periculum tamen adest damni tum pro vita tum saltem pro sanitate pueri praemature nati. Uti patet, ex partu accelerato (sive voluntario sive etiam involuntario) oritur obligatio adhibendi maiorem curam necessariam ne vita vel sanitas pueri damnum patiatur.

Abortum directe procurare nunquam est licitum, neque ad

vitam matris salvandam : est enim malum in se, quod neque ad bonum effectum obtinendum facere licet.

Neque obiiciatur: melius est ut una tantum vita pereat et altera salvetur, quam ut ambae pereant. Proculdubio melius est, sed tamen non licet eam mediante actione in se mala servare. Ita non licet abortum procurare, etiam si gestatio e. g. propter morbum cordis, sit matri mortifera.

Abortum indirecte procurare seu actionem ponere ex qua abortus tanquam alter effectus procedat, ex ratione proportionata licitum est, dummodo abortus non intendatur. Ita licet medicinam vel operationem adhibere ex qua mors fetus oriatur et simul (non propter abortum) vita vel sanitas matris servetur, dummodo, uti patet, aliud medium procurandi salutem matris non habeatur. Uti patet, ubi expectari potest usquedum fetus sit viabilis, expectandum est; imo, si expectari potest usque ad maturitatem perfectam fetus, expectandum est; ubi vero expectari non potest, omnis cura adhibenda est ut abortus vitetur. Ita licet extrahere uterum aegrotum, etiam gravidum, qui etiam si non esset gravidus, similiter extrahendus esset. Non autem licet fetum remove ut possit uterus curari, sed licet uterum curare etsi abortus sequatur.

Actionem ponere ex qua abortus sequi posset, uti pondus grave portare, contorsiones vel percussiones ventris, nimias commotiones vel nimiam defatigationem procurare, pedes lavare in aqua nimis frigida, copula abuti, vestes induere nimis arctas, etc. non licet nisi ex ratione proportionate gravi, proportionata scii, probabilitati abortus. Si quis eas, etiam ex ratione proportionate gravi, poneret ea intentione ut abortus eveniat, peccaret mortaliter, etiamsi de facto abortus non eveniat (non tamen incurreret poenas ecclesiasticas, si abortus non sequitur).

Mulier gravida proinde, et omnes alii cum ea conversantes, obligantur ad omnes cautelas adhibendas ut vita pueri protegatur.

Remotio fetus, etiam non viabilis, iam *certe* ab organismo matris soluti, videtur esse licita, quia intra uterum etiam iam vivere non potest. Imo videtur illa remotio consulenda, quia ita melius quam in utero baptizari poterit.

Plura vide apud Capellmann-Bergmann, p. 34 ss.

- NOTA. 1. Procurantes abortum, matre non excepta, incurrunt, effectu secuto, in excommunicationem latae sententiae Ordinario reservatam; et si sint clerici, praeterea deponantur (c. 2350).
Sunt irregulares ex delicto... qui voluntarium homicidium perpetrarunt aut fetus humani abortum procuraverunt, effectu secuto, omnesque coopérantes (c. 985).
2. De expulsionem *seminis* ante conceptionem, vide supra, n. 344.
3. Quoad fetum ectopicum seu *extrauterinum*, quaestio difficilior est eo quod raro constet utrum sit fetus an tumor. Uti patet, si tale non est periculum matris ut evolutio fetus expectari possit usque dum sit maturus vel saltem viabilis, expectandum est. Hoc autem raro accidit, nam generatim decursu secundi mensis gestatio extrauterina abrumpitur non sine periculo vitae matris. Ante hoc tempus autem generatim difficile apparet utrum agatur de solo tumore an de conceptione. Si est merus tumor, certe auferri potest; si certe est conceptio, quidam putant illud etiam tanquam tumorem malignum tractari posse: attamen auferri certe non potest quamdiu non certum periculum pro matre constituit, sed videndum utrum non possit expectari usque ad maturitatem fetus; alii autem negant illud ut tumorem tractari posse. Si autem est dubium utrum sit tumor an conceptio, et periculum est in mora, videtur licitum illud excidere (cf. S. Off., 4 Maii 1898).

462. — SCHOLION III. *De feticidio.*

Feticidium est actio qua fetus adhuc vivus in utero matris occiditur antequam edatur. Diversae sunt operationes ad occidendum fetum: embryotomia, craniotomia, etc., quae omnes sunt directa occisio fetus, et proinde nunquam permitti possunt, neque ad vitam matris salvandam.

Inter antiquiores theologos non defuerunt qui putarunt feticidium ad salvandam vitam matris esse licitum. Interrogata S. Paenit. primum respondit evasive: consulantur probati AA. (28 Nov. 1872); postea S. Off. respondit 24 Maii 1884 et 19 Aug. 1889: in scholis catholicis tute doceri non potest: tandem 24 Iui. 1895 respondit non licere iuxta illam doctrinam (quae tenet licet tatem craniotomiae ad salvandam vitam matris) agere. Quam sententiam confirmavit Pius XI in Enc. *Casti Connubii* (31 Dec. 1930).

Plerumque, sed non semper, ei substitui poterit operatio caesarea.

463. — SCHOLION IV. *De verberatione et punitione corporali.*

Verberatio seu *percussio* (sive fiat manu sive baculo sive alio instrumento) nec corporis vitam nec integritatem nec sanitatem laedit; est tamen vera violatio iuris in incolumitatem corporis. Quare per se etiam prohibetur.

Verberatio autem solet aliquando tanquam punitio medicinalis adhiberi pro parvioribus delictis quae ad auctoritates deferri non solent nec convenit. Hoc non videtur prohibendum, dummodo de delicto certe constet, verberatio mensuram non excedat proportionatam ad delictum, verberatio periculum laesionis vitae vel sanitatis non inducat. Ita non licet adhibere instrumentum quo vulnus infligi possit, nec licet percutere in parte corporis ubi facile laesio (etiam mere interna) produci posset (e. g. in ventre, in pectore, in dorso).

Non requiritur stricta auctoritas, sed requiritur tamen ius puniendi. Ita in familia pater et mater eorumve vices gerentes ius habent puniendi, non vero fratres et sorores. Extra familiam vero unusquisque potest habere ius puniendi parviora delicta quae ad auctoritates deferri non solent nec convenit, e. g. pueros vel iuvenes furantes fructus arborum.

464. — SCHOLION V. *De morbo contagioso infectis.*

Non solum vita, sed et sanitas proximi protegenda est. Quapropter qui morbo contagioso (etiam minore, uti s. d. influenza) infectus est, tenetur omnes cautelas adhibere ne proximum inficiat. Ita qui syphilide laborat tenetur saltem ante copulam (vel ante matrimonium) compartem monere (etiam si agitur de copula illicita), et remedia adhibere (utique remedia licita!) ad contagionem impediendam. Qui peste aliove morbo contagioso acuto laborat, debet permittere ut ab aliis hominibus prorsus separetur.

Ar t . 2

ERGA INIUSTUM AGGRESSOREM

465. — PRINCIPIUM. **Omnis homo potest iniustum aggressorem sui vel proximi vulnerare vel etiam occidere, ad vitam vel bonum aequivalens tuendam, servato tamen moderamine inculpatae tutelae.**

Explicatur. *Potest*: sed non debet; potest etiam seipsum occidi vel damnificari permittere. Per accidens tamen *deberet* vitam propriam defendere, si scii, est in statu peccati mortalis nec tempus superest perfectam contritionem eliciendi. Per accidens etiam tenetur defendere vitam proximi, e. g. satellites etc. qui ex officio tenentur alios defendere; item si aggressio fit contra parentes, uxorem, filios, etc. Vitam propriam defendere etiam deberet si esset aliis (e. g. familiae) necessarius (cf. n. 270-272).

Iniustum aggressorem: aggressor debet esse iniustus: si enim alter utitur iure suo, non licet se contra illum defendere; ita si satellites etiam armis minantur, non licet sese defendere; si executor sententiae iudicis hominem occidit, ipse non potest sese defendere, etc. Iniustus aggressor autem non necessario dicit culpabilem: etiam amens vel ebrius cui aggressio imputari non potest, censetur aggressor iniustus, contra quem se defendere licet. Item iniustus est aggressor qui alium aggreditur (ubi ei non licet) etiamsi ille alius culpa sua occasionem aggressionis praebuerit: ita adulter qui maritum offendit, potest tamen contra maritum sese defendere si maritus vult eum occidere.

Aggressorem: debet esse aggressor actualiter, h. e. quamdiu aggreditur seu periculum boni amittendi constituit; postquam autem ab aggressionem desistit vel aufugit, non licet eum vulnerare vel occidere; quamdiu autem in fuga secum aufert bona quae defendere licet, adhuc censetur aggressor, et potest vulnerari vel etiam occidi, si aliud medium bona recuperandi non habetur (e. g. repetere ad tribunal); postquam autem illa bona

in aliquo loco deposuit nec ea secum habet, non amplius censetur aggressor, sed debent bona alio modo recuperari.

Neque antequam actu aggrediatur, est aggressor. Hoc autem non significat aggressorem primum debere sclopeto vel ense uti, sed quando immediatam praeparationem facit, e. g. ensem stringendo, sclopetum arripiendo, iam vere est aggressor. Antequam autem certa signa aggressionis imminetis non dederit, sese defendere (seu potius praevenire) non licet.

Sui vel proximi: quod licet pro defensione sui, licet etiam, ex caritate, pro defensione proximi; imo defensio proximi, uti iam diximus, potest cuidam esse obligatio.

Vulnerare vel etiam occidere: servato moderamine inculpatae tutelae.

Vitam vel bonum aequivalens: talia sunt: integritas membrorum, castitas, bona fortunae magni momenti; non autem honor et fama, quia illa etiam occisione aggressoris defendi nequeunt (cf. n. 234). Quaestio autem est quid sint bona fortunae magni momenti. Damnata est propositio: Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei (DB 1181); hoc autem non impedit quominus pro paupere possit esse licitum. Sunt qui assignant 400 aureos tanquam magni momenti. Certe considerata est propria fortuna; nec ut magni momenti considerari iam potest quod in furto habetur materia gravis.

- NOTA. 1. Si fur etiam rem minoris momenti auferre conatur, licet eam defendere; quodsi tunc fur personam aggreditur, licet se defendere, et si necesse est, etiam vulnerando et occidendo. Sic enim non amplius est defensio rei minoris momenti, sed defensio sui.
2. Si licet, etiam occisione aggressoris, sese defendere contra illum qui rem aufert, non tamen licet sese ita defendere contra illum qui solum ius ad rem nondum possessam aggreditur (Innoc. XI, prop. 32, DB 1182).

Servato moderamine: h. e. non plus potest laedi quam necesse est ad defensionem. Non est considerandum bonum quod aggreditur, sed necessitas defensionis. Ita licet etiam occidere, si necesse est ad defensionem, eum qui solum stuprum intendit; sed non licet occidere, si vulneratio sufficit, eum qui etiam vitam

aggreditur. Utique in celeritate actionis generatim multa deliberatio non est possibilis, sed in quantum est possibilis, debet semper eligi minor vulneratio quae sufficit ad aggressionem repellendam. Si etiam vulneratio non est necessaria, sed aggressor fugari potest clamando, vel si ipse aggressus aufugere potest, hic modus eligi debet. Fuga autem eligenda non videtur ab eo qui fuga in suo honore graviter laederetur: non enim tenetur, ad iniusto aggressori parcendum, ipse grave damnum pati.

Generatim, nisi sit inutilis vel impossibilis, praemittenda est monitio ut ab aggressionem desistat, qualis est e. g. « explosio in acre » qua aggressor monetur, sed non vulneratur.

NOTA. Generatim dicunt AA. *occisionem* iniusti aggressoris illicitam esse si aggressor est in statu peccati mortalis, quia tunc esset in extrema necessitate spirituali. Casum tamen restringunt ad conditionem: nisi aggressio sit *formaliter* iniusta, quia tunc, si formaliter iniuste aggreditur, seipsum voluntarie ponit in extremam necessitatem, et nemo tenetur cum periculo propriae vitae adiuvere illum qui deliberate seipsum ponit in extremam necessitatem. Remanet ergo solus casus alicuius materialiter iniuste agredientis (c. g. ebrii, amentis): de illo autem generatim nescitur cum certitudine illum esse in statu peccati mortalis; unde praevalet ius proprium certum defendendi suam vitam prae obligatione incerta non occidendi aggressorem. Unde practice haec regula « non licet occidere aggressorem qui esset in statu peccati mortalis », ad nihil reducitur.

Pr o b a t u r . Unusquisque ius habet propriam vitam bonaque ei assimilanda etiam vitae iniusti aggressoris praeferendi.

Nemo obligari potest ad plus curandum de vita alterius quam ipse alter. Atqui iniusta aggressionem alter voluntarie seipsum periculo exponit. Ergo.

Si talis defensio non esset licita, nemo amplius esset securus in societate humana, et ansa praeberetur multiplicationi scelerum.

Si effringens fur domum sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis (Ex. 22,2).

Gr a v i t a s t r a n s g r e s s i o n i s . Qui in defensione sui vel proximi graviter et voluntarie excedit moderamen inculpatae tutelae, committit peccatum mortale homicidii (vel laesionis proximi). Attamen notandum est non raro excessum in defensione solum post

factum apparere et in improvise defensionis iustam mensuram iudicari non posse; quare generatim ille excessus non erit imputabilis.

APPLICATIO

Quando unum membrum corporis mei in sua functione impeditur, aliud membrum statim pro posse supplet, ita responsabilitatem suam manifestans non solum de propria, sed et de omnium membrorum activitate. Ita et ego, membrum magni Corporis Mystici quod est humanitas, responsabilitatem ferre debeo etiam omnium membrorum. Secundariam utique, sed veram responsabilitatem; non solum de bono animae, sed et de bono corporis proximi.

Sicut statim paratus sum meipsum curare, quando quodvis membrum corporis mei damnum patitur, sicut statim quodlibet membrum a quolibet periculo praeservabo, ita et proximum in eadem cura complecti teneor. Diliges proximum *sicut teipsum*.

Haec est vera caritas Christiana.

CAPUT VII

RELATE AD POSSESSIONES

466. — Infra, in libro IV huius voluminis, videbimus Deum naturam hominis ita instituisse ut capax sit res quasdam possidere ut proprias. Omnes creaturae subsunt dominio altissimo et supremo, uti vocatur, Dei utpote Creatoris. Res autem mundanas quae non sunt personae (ergo omnes creaturas huius terrae praeter homines), Deus creavit pro homine, ut homini inserviant. Ita autem instituit, ut homo possit legitimo titulo quasdam res vocare suas seu eas habere in *proprietatem* seu in eas habere *dominium*. Ius ergo proprietatis seu dominii a Deo venit. Reverentia ergo erga Deum exigit ut omnis homo res quas alii suas vocant, etiam agnoscant ut a Deo eis uti proprias concessas. Similiter caritas erga proximum postulat ab omni homine ut rem alienam ita tractet, ut proximus possit tranquilla possessione rerum suarum frui. Ita patet iustitiam, quae est recta habitudo hominis ad rem alienam, etiam ordinari et fundari in caritatem tum Dei tum proximi.

NOTA, Quae hic dicuntur de possessionibus proximi, valent primarie de proximo individuo, sed etiam de qualibet persona morali.

Ar t . 1

NOTIONES

1. *Iustitia.*

467. — **NOTIO.** *Vox iustitia* pluribus respondet definitionibus:

1. Conformitas animae cum voluntate divina. Quod in V. T. erat dispositio animae adimplentis omnia quae in lege Domini scripta erant (iustitia legalis). In N. T. vero vel est qualitas animae inhaerens qua anima est iusta, Dei amica, naturae divinae consors (gratia sanctificans, iustitia supernaturalis), vel est dispositio animae omnia officia sua erga Deum, proximum et seipsum adimplendi. De istis hic non loquimur.

2. Virtus qua homo tribuit unicuique suum.

Haec iustitia dividitur in quinque species:

a) iustitia *legalis* est virtus qua homo ut membrum societatis tribuit auctoritati quidquid pro bono communi necessarium est ;

l?) iustitia *distributiva* est virtus qua superiores societatis secundum aequitatem distribuunt onera, honores et commoda inter membra societatis;

c) iustitia *vindicativa* est virtus qua superiores societatis iustas paenas infligunt iis qui leges non observant vel bonum commune disturbant;

J) iustitia *socialis* est virtus qua homo, et etiam superiores societatis civilis, tendit ad aequam distributionem bonorum huius mundi inter omnes homines ;

e) iustitia *commutativa* est virtus qua homo, unicuique proximo tribuit suum.

Haec ultima est iustitia stricte dicta, de qua hic agimus.

Explicatur. *Unicuique*: est omnis proximus, non tanquam membrum societatis, sed tanquam individuus capax iuris; etiam persona iuridica seu moralis.

Suum: etsi quandoque iustitia extendatur ad agnitionem omnium iurium proximi (n. 416 ss.), iustitia commutativa stricte dicta agit solum de tribuendo proximo omnem *rem* quam iusto titulo *suam* vocare potest seu in quam habet dominium, saltem partialem.

468. — SCHOLION I. *Vis obligativa iustitiae commutativae.*

Non raro dicitur: haec lex non obligat ex iustitia, sed « solum » ex caritate. Talis modus loquendi facile inducere potest ideam acsi caritas minus obliget quam iustitia. Hoc omnino falsum est, e contra saepesaepius, ubi obligatio iustitiae cessat, incipit obligatio caritatis, quae non est minor. Sensus autem huius dicti est: dum caritas obligat solum in determinatis circumstantiis, et mutatis circumstantiis cessare potest, iustitia commutativa nunquam cessat semperque obligat usquedum res *tota* restituta sit. Insuper, dum caritatis obligatio non potest ad amussim determinari, sed locum relinquit iudicio (medium rationis), obligatio iustitiae generatim exacte determinatur ipsa re (eiusve acquivalenti) nec plus minusve admittit (medium rei).

2. Dominium.

469. — NOTIO. **Dominium est ius legitime disponendi de aliqua re tanquam sua, nisi lege vel restrictione prohibeatur.**

Explicatur. Ius: h. e. facultas moralis per se inviolabilis.

Legitime: ita ut nemo possit illum prohibere nisi legitima auctoritas quae « dominium altum » habet, vel alius qui item ius legitimum in rem vel ad rem habet; actus ita legitime disponendi est per se validus (et etiam legitimus, dummodo alia lege non prohibeatur).

Disponendi: h. e. secundum rectam rationem utendi, transformandi, destruendi, alienandi, etc.

Tanquam sua: ita ut hac dispositione per se nemini faciat iniuriam.

Lege: voluntate scii, illius qui dominium altissimum et supremum (Deus) vel illius qui dominium altum super rem habet

(societas perfecta). Similiter autem lege pietatis, caritatis, etc. potest ius legitime disponendi limitari.

Restrictione: Restrictiones dominii sunt e. g. *servitus* seu ius alterius adhibendi rem ad finem determinatum, salvo de cetero iure dominii (e. g. ius transeundi per agrum, hauriendi aquam ex fonte), *ius privilegii* quo alter ius habet conditionatum (e. g. emendi si dominus vult vendere, ita ut tunc dominus debeat prius huic offerre), *ius hypothecae* et *pignoris* quo alter ius habet ut ex rei fructibus vel substantia prius debita ei solvantur, vel post determinatum tempus ipsa res transeat in dominium alterius, etc. Hae et similes restrictiones possunt esse impositae ab illo qui dominium tradidit (contractu, testamento) vel ab illo qui dominium altum habet.

Prohibeatur: illa prohibitio etsi non relinquat ius libere disponendi, verum tamen relinquit ius dominii.

470. — **DIVISIO.**

A) *Species.*

1. Dominium dividitur in *altissimum ac supremum*, *altum*, et *humile*.

Dominium altissimum ac supremum est illud ius disponendi de aliqua re quod est apud Deum, qui utpote Creator est supremus Dominus omnium entium et de omnibus libere disponere potest quin unquam eius dispositio possit ius alterius laedere.

Dominium altum est ius auctoritatis legitimae in societate perfecta (Status, Ecclesia) propter bonum commune tum coarctandi ius disponendi apud legitimos dominos (e. g. prohibitio vendendi) tum eos obligandi ad determinato modo de re disponendum (c. g. expropriatio). De hoc vide infra, n. 652.

Ad hoc refertur etiam ius patris et tutoris coarctandi ius minorennum libere disponendi de rebus suis.

Dominium humile est dominium stricte dictum, de quo hic agitur.

2. Dominium etiam dividitur in *ius ad rem* quod est dominium inchoatum, et *ius in rem* quod est dominium stricte dictum.

Ius ad rem nondum est verum dominium : non enim potest talis dominus libere de re disponere; solum habet titulum quo potest rem exigere (saltem post determinatum tempus); usque- dum autem tradita non sit res, plenum dominium in eam non habet de eaque disponere non potest. Utique, quandoque etiam talis res iam venditur, sed tunc ita intelligendum est, ut solum ius ad rem vendatur. — Ut habeatur ius ad rem, non requiritur ut res iam existât : potest quis e. g. habere ius ad fructus alicuius arboris quae nondum fructus illos fecit.

B) Partes.

Dominium stricte dictum plures continet partes quae possunt etiam diversis personis inesse. Si omnes insunt uni personae, habetur *dominium perfectum*. Partes autem sunt :

1. *dominium nudum* seu radicale, quo quis habet solum ius disponendi de re, non vero de eius usu vel fructibus ;

2. *usus* quo quis potest libere (saltem ad certum gradum) disponere de usu rei, salva rei substantia;

3. *ususfructus* quo quis neque de re neque de eius usu dispo- nere potest, sed eius fructus sive naturales sive legales percipere potest.

3. *Bona*
seu obiecta dominii.

471. — NOTIO. Obiectum dominii esse potest omnis res quae extra hominem constituta, humano usui inservire potest et ita eius potestati subiici ut alienam occupationem excludat.

Explicatur. *Extra hominem constituta* : ergo corpus, membra, honor, fama etc. non sunt obiectum dominii (etsi homo ius in ea habeat).

Ut alienatu occupationem excludat: ita aer, pluvia, sol, etc. non possunt esse proprietas unius hominis. Aqua autem pluviae ab unius industria collecta, vel aer ex industria e. g. in lagena captus (e. g. aer liquefactus) potest esse obiectum dominii.

472. — **DIVISIO.** *Bona* sunt

1. *Immobilia* si, sive in se sive in statu in quo sunt, physice, salva substantia, transferri vel sese transferre nequeunt, uti fundus, ager, domus, etc.

Mobilia sunt quae salva substantia transferri possunt.

NOTA. Haec distinctio potius ad ius quam ad Theologiam Moralem spectat, et generatim a iure civili determinatur quid nomine immobilium veniat. Res ex immobilibus productae, usquedum ab illis non sunt separatae, generatim tamquam partes illorum immobilium habentur (e. g. segetes).

2. *Principalia* si sunt in se constituta sed praeter hoc adhuc habent bona accessoria.

Accessoria si, etsi bonum principale non constituent, tamen secundum communem aestimationem ad principale pertinent eo quod ad rectum usum boni principalis requiruntur, uti clavis portae, etc.

3. *Consumptibilia* si primo usu consumuntur sive per destructionem (e. g. cibus, potus, carbones, etc.) sive per amissionem formae et proprietatum (carta, ligna, pannus, etc.).

Non-consumptibilia si primo usu non delentur vel immutantur, uti domus, supellex, vestes, animalia (non occidenda) etc.

4. *Fungibilia* si in restitutione homines non ad identitatem numericam sed specificam attendere solent. Talia sunt *generatim* bona consumptibilia, et in genere quidquid simpliciter numerari, mensurari aut ponderari solet quin ad qualitatem individuum attendatur, uti pecunia, frumenta, ligna, panni, etc.

Non-fungibilia sunt pro quibus alia substitui non possunt, sed debent in identitate individua tradi. Talia esse possunt etiam bona quae per se sunt fungibilia, quae tamen proprietate individual! aucta sunt, e. g. memoria matris.

4. *Fructus.*

473. — *Fructus* vocantur illa bona quae ab aliis bonis extra se producuntur, sive accedat humana industria sive non.

Distinguuntur: fructus *naturales*, scii, productus plantarum, animalium, necnon productus qui ex ipso usu alicuius rei procedunt.

Fructus *legales*, uti fenora, pretium locationis aliaque emolumenta quae propter legum determinationes percipiuntur.

Insuper fructus naturales distinguendi sunt: fructus *separati* qui iam a bono producente sunt separati: animal iam natum, segetes iam demessae, fructus arborum iam decerpti; fructus *non-separati* qui adhuc cum bono producente sunt coniuncti: fetus animalis nondum natus, segetes nondum demessae, fructus adhuc in arbore pendentes, etc.

Ar t . 2

PRINCIPIA

474. — PRAENOTANDUM. In quaestionibus iustitiae commutativae semper prae oculis habendum est principium: *Volenti non fit iniuria*. Unde si dominus (cum ipsi sit ius disponendi) consentit, nunquam habetur iniustitia, nisi sit consensus extortus ex necessitate. Ita si quis consentit in emendo supra pretium vel vendendo infra pretium, non fit ei iniustitia, nisi consensum solum dederit ut ex gravi necessitate se eripiat. Ita committit iniustitiam qui pretium duplum exigit pro locatione vehiculi solum quia alius evidenter eo indiget.

475. — PRINCIPIUM I. *Omnis homo tenetur alterius hominis iura ad rem agnoscere, rem conservare eamque tempore debito tradere.*

Explicatur. Tenetur: ex iustitia commutativa.

Iura ad rem: seu dominium inchoatum, quo scii, hic et nunc nondum habet ius in rem, sed solum ius habet ut tempore debito ius in rem obtineat.

Conservare: h. e. curare (cura ordinaria boni administratoris) ut non deterioretur, imo ut meliorationem naturalem (e. g. animalis crescentis) acquirat, deteriorationem autem naturalem (ex

usu, vel animalis senescentis) permittere potest. Ita non tenetur, si ius utendi habet, re non uti ne deterioretur; sed non potest re abuti ita ut plus aequo deterioretur.

Tempore debito: scii, tempore quo alter ius habet ut ei res tradatur. Ita si duos menses post mortem testatoris res haeredi tradenda est, exsecutor testamenti debet illam post duos menses ei tradere. Si tempus debitum est « statim », res debet quamprimum tradi.

Gravitas transgressionis. Qui rem ad quam alius habet ius, non bene conservat, ita ut tempore debito nonnisi in statu nimis deteriorato tradi possit, vel qui tempore debito talem rem non tradit, committit peccatum mortale vel veniale, prout agitur de re, tempore vel damno gravioris vel levioris momenti (infra, n. 484); et tenetur ad restitutionem (infra, n. 591).

476. — PRINCIPIUM II. Omnis homo tenetur alterius hominis ius dominii, etiam partialis, legitime acquisitum, agnoscere.

Explicatur. Tenetur: ex iustitia commutativa.

Etiam parziale: scii, dominium nudum, usus, usufructus. Si sunt apud diversas personas, apud illas agnosci debent ad omnibus, etiam ab illis qui alteram partem dominii habent. Idem valet de restrictionibus in ius dominii (servitus, ius privilegii, hypothecae, pignoris, etc.).

Legitime acquisitum : quomodo acquiratur cf. infra, n. 658 ss.

Gravitas transgressionis. Qui alterius ius dominii, etiam partialis, legitime acquisito, infringit, committit peccatum mortale vel veniale prout agitur de re maioris vel minoris momenti (n. 484); et tenetur ad restitutionem (n. 583 ss.).

477. — COROLLARIUM I. De usu.

Obligationes et iura tum usuarii tum domini desumenda sunt ex titulo ex quo ius utendi oritur vel ex stipulationibus legis civilis aut legitima consuetudine (n. 485-486). Si usus contingit ex contractu, testamento, etc. obligationes et iura iuxta illa documenta determinantur.

Tanquam regula generalis dici potest : dominus debet usuario

usum normalem concedere, etiam si res inde deterioretur; usarius autem tenetur re ita uti, ut substantia rei quam minime deterioretur.

478. — COROLLARIUM II. *De usufructu.*

Obligationes et iura usufructuarii et domini desumuntur tum ex titulo ex quo usufructus oritur tum ex stipulationibus legis civilis et legitimae consuetudinis (n. 485-486).

In genere: dominus debet rem in tali statu conservare ut fructus non minuantur; usufructuarius potest omnes fructus in suam proprietatem percipere qui ex re oriuntur sive spontanee sive usu normali. Fructus naturales (nisi aliter convenerint) generatim percipit illos qui tempore iuris usufructus a re originali separantur; fructus vero legales percipit secundum numerum dierum per quos illud ius habet, etiamsi nondum sint soluti. Ita e. g. animalia tempore iuris usufructus nata, eius sunt, non vero illa quae eo tempore concepta sed non nata sunt; item segetes (maturae) collectae, eius sunt, sed non potest eas immaturas colligere quia tempore maturationis ius usufructus transierit. Nisi aliter in conventionem statutum fuerit, generatim non potest, ad maiores fructus percipiendos, re ita uti ut extraordinarie deterioretur, sed tenetur curam de re habere talem, ut tempore usufructus peracto, eam tanquam bonus administrator restituere possit.

479. — COROLLARIUM III. *De servitute aliisque restrictionibus.*

Dominus tenetur, etiam in alienando rem, alterum in exercitio iuris servitutis alteriusve restrictionis non impedire; qui ius servitutis, etc. habet, tenetur iura sua non excedere, sed potest omnes actus ponere necessarios ad ius suum exercendum.

480. — PRINCIPIUM III. Omnis homo tenetur rem alienam ab omni damno inferendo pro posse praeservare.

Explicatur. Tenetur: ex iustitia commutativa, si ipse esset causa (etiam inculpabilis) damni vel ex oiheio vel contractu ad hoc tenetur; secus ex caritate.

Damno inferendo: sive a seipso, sive ab alio, sive ab animalibus vel elementis naturae. Quodsi damni illatio iam incepit, tenetur ulterius damnum pro posse impedire.

Pro posse: ultra posse enim nemo tenetur; neque debet ipse ad damnum alienum impediendum, damnum notabile suscipere, nisi ipse fuerit causa damni vel ex officio vel contractu bona aliena a damno praeservare teneatur.

Praeservare: h. e. non potest ipse quaecumque damnum inferre, et, si ab alio vel ab animali vel ab elementis naturae rem alienam damnificari animadvertit, tenetur illud damnum pro posse avertere.

Probat ur. Nullus homo potest sufficienter de propriis rebus ita curare ut omne damnum ab eis avertere valeat; quare omnis homo ex caritate aliqualem responsabilitatem de re aliena assumere debet, ut societas in bono ordine procedere possit.

A fortiori unusquisque curare debet ut ipse non sit causa (etiam inculpabilis) damni in re aliena: alter enim strictum ius habet in illam rem integram.

Gravitas transgressionis. Qui culpabiliter damnum infert rei alienae, committit peccatum mortale vel veniale prout damnum est grave vel leve (infra, n. 484); et tenetur ad restitutionem (n. 591). Qui damnum ab alio vel ab animali vel ab elementis naturae inferendum non pro posse impedit, committit peccatum mortale vel veniale contra caritatem prout grave vel leve damnum permittit et facilius vel difficilius illud impedire potuisset; non tamen tenetur ad restitutionem.

481. — PRINCIPIUM IV. Omnis homo tenetur contractum initum fideliter exsequi, nisi sit manifeste iniustus vel altera pars illum non exsequatur.

Explicatur. *Tenetur:* ex iustitia commutativa.

Contractum initum: contractus est medium ex una parte disponendi de re, ex altera parte acquirendi aliquod ius circa rem. Ulteriora vide infra, n. 493 ss.

Fideliter exsequi: h. e. omnia puncta contractus exsequi debet prout sonant.

Nisi sit manifeste iniustus: e. g. si laedit iustitiam sociale. Videtur tunc servandus quoad substantiam, sed quoad tempus durationis videtur pars damnificata ius habere illum contractum rescindendi. Si adhibita fuit fraus aut dolus vel alia iniustitia, potest rescindi ab illo qui iniustitiam passus est.

Altera pars illum non exsequatur: si altera pars contractum exsequi recuset, potest (nisi ex caritate prohibeatur) prima pars illum urgere; quodsi hoc non valet, etiam prima pars censetur a sua obligatione liberata. Nam omnis contractus censetur factus sub hac conditione: dummodo tu facias quae ex contractu facienda habes. Quod si contractus sit omnimode unilateralis, absque ulla conditione ab altera parte implenda, prima pars absolute tenetur.

Gravitas transgressionis. Qui contractum non fideliter exsequitur, committit peccatum mortale vel veniale, prout agitur de re maioris vel minoris momenti (n. 484), et tenetur ad restitutionem (n. 591).

482. — PRINCIPIUM V. Omnis homo tenetur in contractibus suis iustitiam sociale servare.

Explicatur. *Iustitiam sociale*: iustitia socialis requirit ut altera pars ex hoc contractu non impediatur in societate decentem vitam agere, et ut hoc contractu differentiae sociales non augeantur; a. v. ut indigentia alterius non sit causa extorquendi eius consensum.

Gravitas transgressionis. Qui in contractu laedit iustitiam sociale, committit peccatum mortale.

483. — PRINCIPIUM VI. In extrema necessitate cessat alterius ius dominii.

Explicatur. *In extrema necessitate*: cui aequiparatur quasi-extrema necessitas, ne nimiae anxietati detur locus. Si autem rem necessariam petendo obtinere potest, non est in extrema

necessitate, et proinde non potest rem arripere. Nec potest plus arripere quam necesse est ut (quasi-)extrema necessitas removeatur. Nam postquam tot arripuit, non amplius est in (quasi-)extrema necessitate, et proinde non amplius cessat alterius ius dominii. Extrema necessitas censetur omne grave periculum vitae vel boni tanti momenti ut vitae aequiparetur, ex quo sine illa re sese eripere non valet. Ita si quis ab inimico persecutus, evadere non potest sine equo, potest equum alterius arripere.

NOTA. Etsi communis, et imo gravis necessitas a furto non excuset, non videtur tamen inquietandus pauper qui parvas res (praesertim manducabilia) quibus indiget auferret a divite qui inde damnum vix patitur illasque dare *recusat*.

Cessat : disputatur utrum sit vera cessatio an mera suspensio iuris. Si res non est consumptibilis, certe ius suspenditur tantum, et proinde, cessante extrema necessitate, res arrepta restitui debet; si res est consumptibilis ius videtur vere cessare, et proinde restitutio facienda non est. Attamen, si homo in extrema necessitate constitutus, tempore quo rem arripit, eius aequivalens alibi possidet vel brevi possidebit, videtur *ex aequitate* teneri ad aequivalens restituendum.

Ius dominii: etiam partialis, ita ut non possit impedire quominus qui in (quasi-)extrema necessitate est constitutus, de re disponat. Quod videtur valere etiam si agatur de re valde pretiosa, e. g. de magna summa pecuniae. Uti patet, non potest rem auferendo ipsum dominum ponere in extrema necessitate: non quia tunc ius dominii non cessaret, sed quia utroque in eadem extrema necessitate posito, melior est conditio possidentis. Unde non licet in naufragio alium privare medio salvationis quod ipse iam habet.

Gravitas transgressionis. Qui impedit hominem in (quasi-)extrema necessitate constitutum quominus rem necessariam arripiat, committit peccatum mortale. Non videtur teneri ad rem dandam postquam extrema necessitas transivit, sed communiter tenent AA. eum teneri ad damna resarcienda quae ex eius negatione sequerentur. Si *vi* impedit, est iniustus aggressor (cf. n. 465).

484. — SCHOLION I. *De materia gravi in iustitia commutativa.*

Gravitas materiae non potest mathematice determinari, sed debet moraliter aestimari. Ideoque si 100 doliaria dicuntur materia gravis, non potest dici 99 non esse materiam gravem !

Neque potest absolute determinari, sed considerandae sunt circumstantiae personarum, temporum et locorum. Et etiam tunc difficile est certum dare iudicium. Unde recte dicit Prümmer (II, 81): «Semper autem confessarius memor sit illius quod S. Augustinus dixit de discrimine inter peccatum veniale et mortale: Difficillimum est invenire, periculosissimum definire. Unde sapienter monet Billuart: Non ergo praesumant animarum directores ad singulos et individuales casus certo resolvere: hoc est mortale, hoc est veniale, nisi id aperte constet. Et dum ea de re a paenitentibus interrogantur, prudenter responsionem absolutam declinent, iliisque omnium peccatorum, etiam venialium, horrorem incutiant ».

Ut autem aliquatenus norma generalis habeatur, dici potest: materiam gravem constituit valor talis, quali homo cui fit iniustitia, indiget ad una die commode vivendum, inclusis omnibus expensis ordinariis. Practice hoc concordat pro operariis ordinariis salario unius diei. Pauperes vero, quibus aequiparari possunt generatim illi homines qui ex parva mercatura iuxta viam publicam vivunt, solent dimidia parte talis salarii vivere; artifices, et qui ex parva mercatura vivunt, duplo; mercatores et qui media classis dicuntur, quadruplo; magni mercatores et divites octuplo.

Insuper autem solet statui materia absolute gravis, quae in omni casu, etiam in furto apud ditissimum, uti materia gravis habenda est, ne multiplicatis talibus furtis si praeter peccatum mortale fierent, bonum commune, pax et securitas in societate periclitentur. Talis materia absolute gravis videtur statui posse salarium mensile operarii ordinarii.

Unde si salarium operarii dicimus 1 unitatem, materia gravis erit

0.5 ablatum a paupere	4 ablata a mercatore
1 ablatum ab operario ordinario	8 ablata a divite
2 ablata ab artifice	30 ablata etiam a ditissimo.

Solent tamen concedere AA. materiam gravem non constituere nisi summam duplo maiorem illi supra indicatae, si fur vel damnificator est uxor, maritus vel filius domini.

Pro famulis videtur sequenda regula generalis.

Si res pertinet ad plures dominos cumulative, materiam gravem constituit materia absolute gravis, nisi saltem unus etiam minore summa graviter damnificetur. Ita si quis furatur 10 unitates cumulative pertinentes ad duos divites et unum operarium, committit peccatum mortale, etsi non attingat materiam absolute gravem.

Materia diversarum iniustitiarum ab eadem persona erga eandem personam, coalescere potest si ex intentione fiunt actus unus (vol. I, n. 190). Solent tamen tunc AA. statuere summam duplam tamquam materiam gravem.

NOTA. 1. Disputatur etiam inter AA. utrum qui adhuc furatur, postquam iam per diversa furtula ad materiam gravem pervenerit, committat peccatum mortale an veniale. Vana videtur haec quaestio: si enim illud novum furtulum est moraliter unum cum prioribus, non est in se considerandum, sed una cum aliis; si vero non est moraliter imum cum aliis furtulis, est in se considerandum, nec augetur eius gravitas eo quod alia praecesserint.

2. Etsi autem ipsa furtula non coalescant, potest tamen onus restitutionis, propter iniustam detentionem vel damnificationem sub gravi obligare (n. 513). E contra potest quis peccatum mortale contra iustitiam commutativam committere, quin onus restitutionis sub gravi obliget. E. g. si quis vult furari quantum potest, sperans se magnam summam accepturum, committit peccatum mortale, etsi de facto minimam tantum summam acceperit, unde onus restitutionis est sub levi.

Similiter si iniustitiae diversae a diversis personis erga eandem personam *ex conspiratione* committuntur, ex intentione fiunt actus unus (unaquaeque persona cooperatur peccato alterius), et proinde materia coalescit; absque conspiratione autem non coalescit.

Materia autem diversarum iniustitiarum erga personas diversas non coalescit, nisi hae diversae personae unam personam moralem constituent, et iniustitiae in illam personam moralem redundant; tunc enim iniustitiae de facto non sunt contra has

personas físicas, sed contra illam personam moralem, et materia ex intentione coalescere potest. Ita si quis a praesidente, a secretario et a thesaurario alicuius societatis qua talibus furatur, materia coalescit.

NOTA. Iorio (II, 609, 2°) tamen putat talia furtula erga personas diversas coalescere, quia secus magna deordinatio oriretur in societate. Argumentum autem non videtur ad rem facere. Nam furta non propter materiam coalescunt, sed propter unitatem actus (vol. I, n. 190). Ita mercator utens falso pondere et mensura, non videtur peccare mortaliter, nisi magna sit fraus erga eandem personam.

485. — SCHOLION II. *De valore obligativo legum civilium in materia iustitiae commutativae.*

Etiam illi qui tenent leges civiles hodiernas non in conscientia obligare, concedunt leges ius dominii determinantes esse obligatorias in conscientia (vol. I, n. 124). Uti patet agitur de solis legibus iustis, exclusis legibus iniquis, quae certe non valent in conscientia.

Si autem dicimus leges valere etiam in conscientia, hoc significat hominem, qui nesciens stipulationes legis, contra illas de re propria disposuit, posse illam dispositionem secundum legem interpretari, et etiam, si casus fert, ut nullam habere; qui autem sciens contra stipulationes legis de re propria disponit, debet suam dispositionem ut validam habere. Leges enim illae dari possunt solum propter bonum commune, ad protegenda iura singulorum; quodsi autem quis scienter contra legem talem agit, censetur illam legis protectionem non velle, e contra se velle (sicut eius ius est) de re sua disponere.

Quoad leges vero quae modos originarios acquirendi dominium statuunt (cf. n. 659 ss.), illas valere in conscientia significat solum illum in quo circumstantiae in lege recensitae verificantur, posse seipsum ut verum possessorem habere, omnesque alios illum prohibere non posse.

In omnibus autem casibus, si intercedat sententia iudicis, illa sententia obligat in conscientia, nisi fundetur in factis certe falsis: si fundatur in factis manifeste falsis, non obligat in conscientia; si fundatur in factis certe falsis sed quorum falsitas

in foro externo probari nequit, obligat, sed potest locum dare occultae compensationi (n. 491).

Unde: leges quae iura uni concedunt quin iuri alterius derogant (e. g. quae determinant ius primi occupantis), obligant in conscientia ;

Leges quae iura uni tribuunt simul iuri alterius derogando, quin intercedat actus iuridicus (e. g. leges de praescriptione), valent in conscientia eo sensu quod qui ius recipit potest tuta conscientia iure suo uti ; quodsi autem alter ius suum laesum contendit coram iudice, iura suspenduntur usque ad sententiam iudicis ; post sententiam iudicis, standum est huic sententiae (nisi, uti supra diximus, factis certe falsis innitatur) ;

Leges quae regunt actus iuridicos (testamenta, contractus), valent in conscientia eo sensu quod actus *iuxta* praescripta legis positi debent in conscientia agnosci sicut in foro externo ; actus vero *contra* praescripta legis *scienter* positi, sunt in conscientia validi prout intenti fuerunt ; actus contra praescripta legis *nescienter* positi, possunt ad libitum ut validi aut invalidi haberi, post sententiam autem iudicis debent ut invalidi haberi etiam in conscientia.

Quoad contractus in materia ecclesiastica cf. c. 1529 ss.

Quoad sponsalia cf. vol. III, η. 436-440.

486. — SCHOLION III. *De valore consuetudinis in materia iustitiae commutativae.*

Legitima consuetudo praeter ius, et etiam contra ius, praesertim ubi consuetudo iuri praevalere solet, potest eodem modo obligare in conscientia sicut lex. Nisi ergo in contractibus explicitae conditiones contrariae stipulentur, censentur legitimae consuetudines acceptae.

Ita, ubi usus viget, nisi dominus explicitae prohibeat, possunt famuli pro dominis suis res ementes, parvam summam pecuniae procentualem accipere, etiamsi inde res ei carius venduntur. Cum autem talis usus soleat esse compensatio pro salario minimo quod famuli recipiunt, debet dominus talem usum prohibens curare ut salarium iustum eis tribuat.

Ubi viget usus, potest sartor fragmenta panni quae supersunt sibi conservare.

Ubi talis usus viget, possunt mercatores pretium altius petere eo quod emptores solent pretio derogare; quodsi aliquis emptor tunc inopinate statim tale pretium acceptat, potest illud etiam acceptare.

487. — SCHOLION IV. De furto.

Furtum est ablatio vel detentio rei alienae domino rationabiliter invito.

Dicitur: ablatio vel detentio: ita ut dominus de ea disponere non valeat.

Si est ablatio occulta, vocatur simplex furtum; si est ablatio violenta, vocatur *rapina*, quae proinde praeter furtum habet malitiam iniuriae personalis (violentiae).

Dicitur: *rationabiliter invito*: nam si dominus non est invitus, non habetur furtum, iuxta adagium: volenti non fit iniustitia; ipse enim libere de re disponere potest; nihil autem refert utrum ipse disponat an alter ipso consentiente disponat.

NOTA. Supponitur ergo, uti patet, dominum de re disponere *posse*, a. v. ut sit actus humani capax, et, saltem quoad illud obiectum, sui iuris. Si enim dominus de re valide disponere non potest, habetur furtum etiam si dominus non sit invitus. Unde error et fraus, vis et metus, in contractu possunt efficere ut habeatur furtum, etiamsi alter contrahens consentiat.

Ut autem habeatur furtum, requiritur etiam ut dominus sit invitus quoad substantiam, et non tantum quoad modum. Ita non habetur furtum si dominus non est invitus quod res auferatur, sed solum quod clam auferatur; unde in tali casu potest haberi peccatum quidem, e. g. contra caritatem, pietatem, etc., sed cum non sit contra iustitiam commutativam, non habetur onus restitutionis.

Ut habeatur furtum, requiritur etiam ut dominus sit *rationabiliter* invitus: ipse enim ius non habet contra rationem de re disponere, et si recta ratio stricte *postulat* ut ipse ita disponat, etiam alius potest loco eius ita disponere. Ita non est furtum si uxor sumit sibi cibos quos maritus ei dare irrationabiliter re-

cusat; similiter in extrema necessitate constitutus, potest sibi necessaria sumere etiamsi dominus recuset (n. 483). Furtum autem habetur si dominus recusat quod non ex iustitia, sed ex caritate, pietate, etc. dare tenetur.

Ablatio rei *cum intentione restituendi*, etiam est furtum, nisi possit rationabiliter supponi dominum non esse invitum; si autem de facto est rationabiliter invitus contra talem ablationem, habetur furtum, quia est actio contra ius dominii.

Furtum est peccatum in se, independenter a restitutione; unde etiam post restitutionem remanet peccatum furti quamdiu non fuit remissum; e contra, etiam post remissionem peccati furti, remanet onus restitutionis (n. 583).

Furtum potest etiam induere malitiam ex circumstantiis: imo potest haec malitia mutare actum furti venialis in peccatum mortale (non ex obiccto, sed ex circumstantiis): contra caritatem, contra pietatem, contra religionem (sacrilegium) etc. Ita si quis furatur rem parvi valoris, sed quae domino est carissima (e. g. propter memoriam matris) potest committere peccatum mortale: veniale in quantum furtum, sed mortale in quantum laesio gravis caritatis.

NOTA. Ex tali furto oritur obligatio gravis restitutionis, saltem si res detinetur: nam ipsa detentione illius rei continuatur peccatum mortale contra caritatem, pietatem etc., quod remitti nequit nisi postquam causa laesionis (detentio rei) cessaverit.

488. — COROLLARIUM I. *De furto in rebus publicis.*

Bona quae non sunt sub dominio *privato*, distinguenda sunt *communia* seu ad neminem pertinentia (quae ergo titulo primi occupantis dominium privatum fieri possunt), et *publica*, quae sunt vera proprietas auctoritatis publicae (civilis vel ecclesiasticae), ex quorum fructibus expensa pro bono publico desumere debet.

Ex bonis communibus aliquid sumere, non est contra iustitiam. Ex bonis autem publicis aliquid sumere invita auctoritate publica, est contra iustitiam commutativam eodem modo ac sumere ex bonis privatis. Materia gravis ibi erit materia absolute gravis.

Leges autem civiles prohibentes ne in silvis publicis colligantur rami aridi, herbae, fungi fructusque silvestres, generatim sunt mere paenales, et contrafacientes non peccant contra iustitiam commutativam, nisi de facto gubernium curet ut illa colligantur et pro bono publico adhibeantur. Si enim gubernium de istis non curat eaque putrefactioni tradit, patet hanc prohibitionem esse solum ut maiora damna non inferantur arboribus; si autem curat ut colligantur, manifestat suam voluntatem iura dominii urgendi.

Eodem modo furantur, et ad restitutionem tenentur illi qui auferunt res ab auctoritate publica post praelium ex provisionibus hostis captas, nisi possint rationabiliter considerari tanquam occulta compensatio (n. 491) pro rebus iniuste a gubernio vel ab hoste ablatis.

489. — COROLLARIUM II. *De defraudatione pretii in vehiculis publicis.*

Loca in vehiculis publicis, sive ad societatem privatam sive ad gubernium pertineant, per modum contractus locantur. Eis ergo vehi pretium statutum non solvendo, vel in classi superiore ac pro qua pretium solutum fuit, est contra iustitiam commutativam, nisi officialis, qui hoc permittere potest, permittat.

Putat Prümmer (II, 85) pretium classis inferioris solvendo sedere in classe superiore, non facile esse peccatum grave neque inducere obligationem restitutionis — nisi accedat corruptio officialium — quia societas non grave damnum patitur nec est graviter invita. Non tamen apparent solida argumenta: eadem enim est conditio illius qui pretium classis inferioris tantum solvit ac illius qui nullum pretium solvit. Differentia enim inter primam et secundam classem quandoque maior est quam ipsum pretium secundae classis; nec dicatur currum primae classis eodem modo currere si quis insidet ac si vacuus est: hoc idem enim dici potest ab eo qui nullum pretium solvit! Nec ex eo quod aliquando ipsi officiales hoc permittunt, deduci debet eos esse minus invitos: nam quandoque etiam permittunt nullo pretio soluto vehi! et ex altera parte solent tales, si deprehenduntur, eodem modo punire ac illos qui nullum pretium solverunt. Ergo

videtur illum qui non soluto pretio vel indebite soluto pretio minore vehitur vehiculo publico, peccare contra iustitiam commutativam, et proinde teneri ad restitutionem.

490. — SCHOLION V. *De iniusta damnificatione.*

Per se etiam furtum est damnificatio. Attamen hic sub hoc nomine intelligimus solam damnificationem ex qua damnificanti non oritur emolumentum materiale, sive res aliena destruat, sive alius impediatur ab obtinenda re in quam strictum ius habet.

Loquimur hic de sola *iniusta damnificatione*: de damnificatione enim ad quam inferendam quis ius habet, nihil est dicendum. Ita vera, sed iusta damnificatio est illa quae normaliter oritur ex usu normali rei; e. g. si quis ius habet utendi machina, ius etiam habet damnum ei inferendi quod normaliter ex recto usu illius machinae oritur (consumptionem); similiter, si quis mediis iustis (e. g. legitima concurrentia) impedit quominus alius lucrum faciat, non est iniusta damnificatio.

Damnificatio potest esse *directa* vel *indirecta* prout damnificans ipse ponit causam damni vel damnum ab alio vel ab animali vel ab elementis naturae inferri non impedit.

Damnificatio potest esse *voluntaria* vel *involuntaria*.

Damnificatio iniusta voluntaria est culpabilis. Damnificatio autem involuntaria, etsi *culpam theologicam* non admittat, stare tamen potest cum *culpa iuridica* seu omissione (involuntaria) illius diligentiae quam requirit lex humana ad damna praecavenda.

Quatenus damnificatio obliget ad restitutionem (scii, in aequivalenti), vide infra, n. 591.

491. — SCHOLION VI. *De occulta compensatione.*

Occulta compensatio est actio qua quis occulte rem alienam aufert vel detinet, ad obtinendam vel compensandam ab illo rem in quam ius habet et quam ille dare recusat.

Dicitur: *rem alienam*: scii, quae pertinet ad illum qui possidet rem in quam ius habet; non enim licet a tertio sese compensare. Ita A habet ius ad 20 doliaria quae ei debentur a B;

non potest ea a C, sed solum a B auferre in occultam compensationem.

Dicitur: *rem in quam ius habet* seu in quam de facto ius domini habet, etsi illud in foro externo forsitan probare non possit. Non autem sufficit ius *ad rem*, nisi res brevi ei esset tradenda, et fundatus est timor ne ei non tradatur. Licita esse potest etiam occulta compensatio, si res post longius tempus tantum esset tradenda, si scii, tempore debito compensatio praevideatur impossibilis: tunc curandum est ut alius nullum damnum patiatur eo quod ante tempus re privetur, e. g. minorem quantitatem sumendo.

Dicitur: *ad compensandum*: si autem ipsa res obtineri potest, non licet aliam auferre: ita si quis ius habet in rem, non potest eius valorem in pecunia auferre, si ipsam rem auferre potest quin dominus illud advertat: hoc enim esset commutatio rerum, ad quam ius non habet quamdiu ipsam rem obtinere potest.

Dicitur: *quam ille dare recusat*: si enim alter rem dare non recusat, non est ratio cur fiat occulta compensatio, quae semper aliquam iniuriam includit erga alium.

Ut occulta compensatio sit licita, requiritur: 1) ut agatur de vero et certo debito ex iustitia commutativa: ergo non de re debita ex aequitate vel ex promissione (nisi sit promissio sub contractu) neque de re dubie debita: in dubio enim « melior est conditio possidentis »; 2) ut alia via ad rem suam obtinendam non habeatur (e. g. petitio iudicialis): compensatio enim cum sit occulta, facile ansam praebere potest abusibus et illusionibus; 3) ut nullum damnum inde oriatur debitori: ne e. g. postea restituat quod iam fuit compensatum occulte et ipse ita rem dupliciter tradat; quare expectandum est donec habeatur moralis certitudo illum rem non esse traditurum; 4) ut omne damnum tertii caveatur, ne e. g. alius (famulus) de furto accusetur.

Si quis occulte sese compensat deficiente secunda conditione (e. g. si posset iudicialiter petere), generatim committit peccatum veniale; si aliae conditiones desunt, committit peccatum mortale vel veniale prout agitur de re aut damno gravi vel levi.

492. — **COROLLARIA PRACTICA.** 1. Famuli, etsi putent se non recipere salarium sufficiens, non possunt sese propter hoc occulte compensare (DB 1187). Notandum est remunerationes procentuales, etc. quas recipiunt e. g. pro rebus a domino emptis, ubi usus est, non esse occultam compensationem, etiamsi dominus hoc nesciat, etiamsi illas exigant (n. 486). Ubi autem talis usus non existit, vel dominus explicite in stabiliendo salario prohibuerit, esset contra iustitiam commutativam, saltem talia exigere.

2. Non autem prohibentur famuli sese compensare si dominus iniuste salarium minuat vel laborem augeat. Ita si partem salarii demit propter res fractas (nisi hoc explicite in contractu dictum sit vel famulus propter incuriam suam supellectilem nimis numerosam frangat), potest famulus occulte se compensare. Si autem dominus labores extraordinarie difficiles, extraordinarie periculosos vel tempore extraordinario faciendos imponit quin etiam salarium extraordinarium tradat, famulus potest sese pro hoc occulte compensare. Dicitur autem : imponit : nam si illos labores sponte suscipit (e. g. ad captandam benevolentiam domini) sese compensare non potest.

3. Qui sententia iudicis condemnatus est non potest sese occulte compensare, nisi haec sententia *certe* fundetur in factis falsis (n. 485).

4. Rarissime licebit venditoribus sese compensare diminutione ponderis vel mensurae, nisi iniustitia ob quam minore pretio vendere coguntur, veniat ab ipsis emptoribus. Si enim non ex parte emptorum venit, iniustum est sese apud emptores compensare.

Ar t . 3

DE CONTRACTIBUS

Contractus sunt medium principale quo homo disponit de re sua remque alienam ut suam acquirit. Quare primum in genere, deinde de diversis speciebus normae tradendae sunt iuxta quas contractus valide et licite contrahuntur.

§ 1. IN GENERE

493. — NOTIO. *Contractus est conventio qua unus vel plures erga unum vel plures alios se obligant ex iustitia commutativa, ad quid faciendum, omittendum vel dandum.*

Explicatur. Conventio: seu consensus in idem placitum. Consensus est elementum essenziale omnis contractus; sine illo consensu valido nullus contractus esse potest. Huic autem accedere possunt stipulationes accidentales, sive sola conventionē statutae, sive vi legis, consuetudinis vel aequitatis subintellectae nisi explicite excludantur.

Unus vel plures: in contractu sunt duae partes, quae possunt una vel pluribus personis constare.

Erga unum vel plures alios: saltem una pars erga aliam se obligat; si contractus est bilateralis, etiam altera pars erga primam se obligat.

Ex iustitia commutativa: si obligatio est ex pietate, caritate, religione, fidelitate, etc. non habetur verus contractus, sed mera promissio.

494. — DIVISIO. Contractus est:

1. *Unilateralis* vel *bilateralis* prout in una tantum parte (e. g. promissio gratuita), vel in utraque parte obligationem inducit.

2. *Expressus* seu *formalis* vel *implicitus* seu *virtualis* prout expressis verbis aut signis contrahitur vel in alio actu (e. g. in voluntaria acceptione muneris) continetur.

3. *Gratuitus* vel *onerosus* prout solum unius vel utriusque utilitas intenditur. Ita in commodatu intenditur sola utilitas unius. Non est confundendus contractus unilateralis cum gratuito, nam etiam gratuitus potest esse bilateralis, uti in commodatu.

Si contractus est onerosus quidem, sed onera et commoda non ad aequalitatem dividuntur super duas partes, vocatur *mixtus*; e. g. si unus maiora onera et alius maiora emolumenta obtinet.

4. *Personalis* vel *realis* prout obligatio haeret personae et proinde cum persona perit, vel haeret rei et proinde cum re transit ad successores contrahentis. Ita contractus venditionis

est realis, et proinde mortuo contrahente etiam ab haeredibus solvendus est.

5. *Comminativus* vel *aleatorius* prout utraque pars tradit rem circiter aequivalentem vel una tradit rem et altera solam spem rei adipiscendae.

6. *Solemnis* vel *simplex* prout a lege praescribuntur peculiares formalitates vel non ; contractus solemnus in quo illae peculiares formalitates non observantur, vocatur *informis*, et potest quidem in conscientia inducere obligationem (supra, n. 485), sed in foro externo generatim est invalidus.

7. *Nominatus* vel *innominatus* prout habet nomen speciale (emptio, locatio, mutuum, etc.) vel nullum nomen speciale habet. Innominati solent secundum quatuor sententias vocari: do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias; quorum tamen plures possunt esse variationes uti e. g. do et facio ut des, do ne facias, non facio ut des, etc.

8. *Conditionatus* vel *absolutus* prout eius validitas pendet ab impletione conditionis vel non.

495. — SUBIECTUM CAPAX. *Ex iure naturae* omnis et solus homo usu rationis pollens.

Talis enim solus est capax actus humani, et proinde consensus, et nemo potest sibi obligationem assumere quin eam cognoscat in eaque consentiat. Unde ex iure naturae contractum inire nequeunt infantes, amentes, ebrii, dormientes, hypnotizati.

Ex lege positiva solet capacitas quorundam subiectorum (minorennum et interdictorum, uti vocantur) ad contractus ineundos limitari.

Ita Iure Canonico generatim religiosi sunt incapaces ad quosdam contractus ineundos.

Hae stipulationes legis positivae etiam in conscientia servandae sunt, uti supra, n. 485, dictum est.

Qui cum minorenni contraxit, generatim debet contractui stare quamdiu minorennis voluerit.

Cum autem restrictiones illae factae sint ad protegendos inexpertos vitae contra malitiam aliorum, tales minores possunt privilegio iuris uti in conscientia, etiamsi sciverint se contractus

ineundi non esse plene capaces, et etiam si promiserint se iure suo non esse usuros. Quodsi autem mala fide vel dolo contractum inierint, tenentur ad omnia damna inde oriunda reparanda, etiamsi ad hoc contractui stare debeant. Mendacium circa propriam aetatem merito uti fraus habetur. Quodsi de licentia parentum vel tutoris egerint, evidenter contractus est validus.

Similiter mala fides habetur si tali contractu pecuniam obtinuerit sciens se vi legis non posse obligari ad restituendum, et proinde in conscientia ad restitutionem tenetur.

Si contractus (etiam bona fide initus) rescindatur, et res adhuc subsistat in se vel in aequivalenti, restituenda est.

NOTA. Si altera pars advertit minorennem velle apud iudicem petere contractus rescissionem, tenetur *ex caritate* sponte consentire in rescissionem, ad vitandas expensas processus iudicialis.

496. — COROLLARIA PRACTICA. 1. Minorennis qui falso se fingit maiorennem et pecuniam mutuatur, debet eam reddere.

2. Minorennis qui studiorum causa a domo paterna abest et sibi emit quae ad honestam sustentationem sunt necessaria, debet debita solvere, quia supponitur de mandato patris agere.

3. Minorennis qui debita contraxit et pecuniam lapidavit, non tenetur ex iustitia (nec ipse nec parentes eius) debita solvere, dummodo fraude usus non sit nec ex debitis ditior factus sit.

4. Minorennis qui pecuniam mutuatus est cum fenore usurario, etiam si iuramento promiserit se privilegio iuris non usurum, potest (obtenta dispensatione a iuramento) contractum rescindere.

5. Minorennis qui absque consensu patris et legis civilis aliquid emit, potest contractum rescindere; venditor autem debet contractui stare si minorennis ita voluerit.

6. Uxor absque licentia mariti vel legis civilis emens domum, potest marito consulere ut contractum rescindat, etiamsi venditor inde damnum patiatur.

497. — OBIECTUM. Obiectum contractus potest esse omnis res, actio vel omissio de qua contrahens disponere potest. Quoad rem potest esse dominium, usus, usufructus vel restrictio iuris domini.

NOTA. Sedulo distinguendum est obiectum et conditio contractus: videndum tamen utrum conditio non sit talis ut intret ipsum obiectum contractus.

Requiritur ut contrahens de re, actione vel omissione dispo-
nere possit: hoc supponit sequentes conditiones, quarum si una
deest, contractus est invalidus:

1) Actio vel omissio sit *honestas*: nemo enim potest sese ad
peccatum obligare; si agitur de re tradenda, requiritur ut licite
tradi possit.

NOTA. Distinguendum est inter obiectum illicitum et consensum illicitum:
obiectum illicitum reddit contractum invalidum, consensus illicitus
reddit contractum illicitum, sed validum (n. 499).

2) Actio vel omissio sit physice *possibilis*: ad impossibile enim
nemo se obligare potest. Quodsi sit moraliter tantum impossi-
bilis seu difficillima, per se potest esse obiectum contractus; at-
tamen cum nemo soleat seipsum ad moraliter impossibilia obli-
gare, talis contractus censetur invalidus nisi clare constet con-
trahentem conscium fuisse de hac morali impossibilitate.

Si agitur de re tradenda, requiritur ut actu vel saltem in spe
exsistat: si enim neque in spe exsistit, impossibile est illam
tradere.

Quodsi obiectum contractus sit partim possibile partim im-
possibile, distinguendum est: si obiectum sit indivisibile sive
in se sive in intentione contrahentium, contractus est invalidus.
Ita si quis vendit terrenum cuius unam partem vendere non po-
test, contractus est invalidus, saltem si intentione unius con-
trahentis terrenum ut quid indivisibile intendatur. Si autem
obiectum est divisibile, contractus est validus quoad partem
possibilem.

3) Res, actio vel omissio sit *determinata*: ad indeterminatum
quid non potest esse obligatio. Si agitur de re, debet esse deter-
minata saltem in specie et quantitate; non tamen debet esse
mathematice determinata, sed sufficit in genere, e. g. quidquid
in hoc loco invenitur.

4) Res, actio vel omissio sit *propria*, h. e. ille qui tradit,
debet habere ius tradendi vel debet esse sui iuris saltem quoad

illam actionem vel omissionem; ille qui acceptat debet habere ius acceptandi. Non tamen requiritur ut hic et nunc hoc ius habeat, sed sufficit ut illud ius sit habiturus tempore quo contractus effectum habebit.

Si duo contrahunt de re aut actione a tertio praestanda, contractus ita intelligendus est ut contrahentes se obligent ad curandum, quantum est in se, ut tertius rem praestet. Ita, si parentes ineunt contractum circa vitam futuram filiorum: filii non tenentur tali contractu, sed parentes debent observantiam contractus fovere (cf. vol. III, η. 423).

498. — COROLLARIUM. *Utrum possit contractus iniri de re iam aliunde debita?*

Distinguendum est: aliunde ex iustitia an ex alia obligatione (caritatis, pietatis, etc.) debita. Distinguendum est insuper: debita alteri an tertio.

Si res non alteri sed tertio iam debita est, valide et per se etiam licite potest de ea cum altero contractus iniri, dummodo ius tertii nullum damnum patiatur: relate enim ad illum alterum res est propria. Ita si A rogatur a B ut aliquod iter instituat pro negotio suo, potest cum illo contractum inire, etsi iam propter contractum cum C hoc iter instituere debeat, dummodo iura C in hoc itinere intacta maneant.

Si res ipsi alteri iam debita est ex iustitia, non potest neque valide neque licite de ea novum contractum inire: res enim non amplius est sua. Ita contractus alicuius officialis, quo accipit pecuniam pro favore quem praestare ex officio tenetur, est invalidus. Potest tamen sponte offerentis remunerationem acceptare.

Si res ipsi alteri iam debita est, sed non ex iustitia, contractus cum illo de illa re est validus, sed illicitus. Ita si quis interrogatur quaenam sit via ad talem locum, tenetur ex caritate respondere et rectam viam indicare (supra, n. 370): unde non potest contractum inire ut pro illa informatione remunerationem accipiat. Quodsi de facto talem contractum inierit, alter tenetur remunerationem dare (contractus validus), sed ipse non potest licite illam acceptare vel exigere; ad restitutionem autem post

factum non obligatur (contractus validus) nisi forsan ex caritate. Si autem alter sponte remunerationem offert, potest eam etiam licite acceptare.

499. — ELEMENTUM ESSENTIALE. Elementum essenziale contractus est *consensus* validus.

Consensus est actus voluntatis quo nova obligatio assumitur et simul alterius consensus acceptatur.

Ut consensus in contractu sit *licitus*, requiritur ut nulla lege prohibeatur: ita illicitus est consensus in contractu sub conditione turpi.

Ut consensus in contractu sit *validus*, debet esse:

1. *Verus*, non lictus, h. e. sincera voluntate elicitus. Notandum est, cum sincera voluntate assumendi obligationem, stare posse voluntatem illam non implendi. Quare sola voluntas, etiam ab initio manifestata, contractum non implendi, non necessario probat consensum non fuisse verum seu sincerum.

2. *Deliberatus et liber*: nemo enim nisi sciens et volens potest sibi novam obligationem imponere. Illa deliberatio et libertas debet esse talis ut sit actus perfecte humanus.

3. *Mutuus et simultaneus*: h. e. quod unus offert debet ab altero acceptari, et, si agitur de contractu bilaterali, simul debet acceptare quod ab altero offertur. Hic consensus mutuus debet esse simultaneus h. e. consensus illius qui primus consensum praebet, debet saltem habitualiter perdurare usquedum alterius consensus praebetur. Ita si primus consensum praebet, sed illum revocat antequam alter consensum suum praebet, consensus est invalidus. Si autem primus dormit dum alter consensum suum praebet, consensus est validus.

Consensus semel elicitus *praesumitur* non revocatus; si autem una pars scit alteram partem consensum suum renuisse, merito praesumi potest primam partem etiam consensum suum revocasse, praesertim si altera pars per longius tempus renuit.

Qui contractum offert, potest etiam tempus determinare intra quod alter respondere debet. Quodsi tempore illo non respon-

derit, praesumitur (nisi aliter statutum fuerit) etiam consensus offerentis revocatus.

4. *Externe manifestatus alterique intimatus*: per se quocumque signo vel verbo manifestari potest, dummodo ab altero uti consensus intelligi possit. Intimatio fieri potest sive per se sive per epistolas sive per *procuratorem*.

Si *intimatio* fit directe per se, consensus censetur validus statim ac contrahentes obligationem suam offerunt et alterius acceptant.

Si intimatio fit per procuratorem, consensus censetur validus statim ac procurator (vel procuratores) nomine partis (vel partium) obligationem eius offerunt et alterius acceptant.

Si intimatio fit per epistolas, distinguendum est inter contractum unilateralem et bilateralem: in contractu unilaterali videtur sufficere ut acceptatio sit externe manifestata, etsi ad alterum nondum pervenerit; in contractu bilaterali videtur requiri ut utriusque consensus sit etiam alteri intimata, et proinde contractus non valet nisi tempore quo epistolae perveniunt et lectae sunt.

Solent iura positiva (ecclesiasticum et civile) praescribere formam determinatam qua haec manifestatio et intimatio consensus fieri debet: in quantum hoc praescriptum servandum sit ad validitatem contractus in conscientia, cf. supra, n. 485.

500. — COROLLARIUM. 1. Ex eo quod ad validum consensum requiritur acceptationis intimatio, sequitur offerentem posse suum consensum revocare usquedum altera pars acceptationem suam ei intimaverit, et proinde, si fiat per epistolas, quando agitur de contractu bilaterali, usquedum responsum affirmativum *legerit*.

2. iuxta adagium: Qui tacet, consentire videtur, consensus potest quandoque etiam dari silentio. Ita si offerens dixerit: nisi intra tale tempus responsum habeam, censeris consentire. Attendendum tamen ne propter extraordinarias circumstantias responsum fuerit retardatum. Similiter si contractus est alteri omnino favorabilis (gratuitus, donatio), item si altera pars fa-

cile contradicere potest vel imo dissensum manifestare *deberet*, *praesumitur* silentium significare consensum.

3. Non est intimatio si A dicit ad B se velle cum C contrahere, et B absque mandato monet C et C acceptat.

501. — **SCHOLION I.** *De errore et dolo.*

Error intelligitur consensus in conventionem non intentam.

Error est *substantialis* si versatur circa ipsam substantiam obiecti contractus, circa qualitatem substantialem vel in substantiam redundantem (conditionem sine qua non), circa ipsam naturam contractus (e. g. si quis putat agi de donatione dum agitur de venditione) vel etiam circa motivum finale contractus (e. g. si quis locat operam famuli ut patri inserviat, et pater interim mortuus est). In contractu gratuito etiam error circa personam cui, potest esse *substantialis*; item in Matrimonio (cf. vol. III, η. 513). — Hic error etiam vocari potest: *causam dans contractui*.

Error est *accidentalis*, si versatur circa qualitates accessorias, quae si fuissent cognitae, contractum non certe impedissent. Potest tamen esse, ut illae qualitates in contrahendo fuerint motiva consensus: ita si quis domum emens attrahitur eius pulchritudine, quae tamen de facto provenit ex ornamentis, dum ablatis ornamentis non amplius tam pulchra apparet: est error *accidentalis*, etsi e mentem moverit ad emendum; si autem ablatis ornamentis domus apparet ruinosa, habetur error *substantialis*.

Dolus seu fraus est actio vel omissio ad alterum in errorem inducendum, ut ita ad contractum ineundum alliciatur.

Error *substantialis* reddit consensum invalidum, quia consensus utriusque partis non est in idem obiectum.

Error *accidentalis* relinquit consensum validum quia consensus revera est in idem obiectum.

NOTA. 1. Non pauci AA. solent errorem, circa qualitatem qui causam dat contractui vocare errorem *accidentalem* antecedentem eique eundem influxum in contractum assignant ac errori *substantiali*; nos autem talem errorem reduximus ad errorem *substantialem*, eo quod revera est circa qualitatem quae in obiectum redundat.

2. Cf. CIC c. 103-104.

3. Quoad obligationes ex tali contractu orientes cf. infra, n. 504.

502. — SCHOLION IL *De vi et meta.*

Vis est violentia ex causa extrinseca, voluntarium tollens.

Metus est tripidatio mentis, futuri, et instantis periculi causa (cf. vol. I, n. 27). Nota tamen metum posse esse de periculo proprio vel etiam personae intime coniunctae, e. g. matris, mariti, etc.

Metus est *gravis* si periculum est grave et instans; est *levis* si periculum est leve vel facile vitandum.

Metus gravis est *absolute*, si etiam virum constantem commovere solet, *relative* si ob indolem illius personae eam commovet.

NOTA. Solet etiam huc referri metus *reverentialis*, qui oritur ex reverentia quam quis habet erga superiorem (parentes, superiores, etc.). Non aliter ac alius metus influit in voluntarium, et proinde in contractum. Ratio autem dependentiae a superiore potest facilius in subdito mutare metum in graviolem.

Metus est *incussus* si causa metus est alius homo; est *susceptus* si eius causa est naturalis seu necessaria (morbus, tempestas). Metus incussus est *iuste* vel *iniuste* prout ille qui metum incutit ius habet ad hoc et mediis iustis utitur (e. g. iudex iustis paenis minans) vel non (e. g. latro mortem intentans). Iniuste incussus potest esse *ad consensum extorquendum* vel ad alium finem.

Metus est *antecedens* si est causa contractus; est *concomitans* si est merum phaenomenon consensum concomitans: non fit *ex metu*, sed *cum metu*.

Cum omnis vis tollat voluntarium, invalidus est contractus.

Quoad influxum metus in contractum Matrimonii cf. vol. III, η. 515.

Quoad contractus dissolubiles:

Metus etiam gravis per se relinquit consensum validum; si autem metus, etiam levis, est ab altero contrahente iniuste incussus, contractus generatim erit *rescindibilis* ex parte illius qui metum passus est; si metus gravis est iniuste incussus a tertia persona, probabiliter etiam est rescindibilis; si vero metus levis est iniuste incussus a tertia persona, est validus (nisi illa persona nomine vel mandato alterius contrahentis agat).

Uti patet, si dicimus contractum rescindibilem, ius rescindendi est solum apud illum qui metum passus est, non apud alium (cf. c. 103 § 2).

Quoad obligationes ex tali contractu orientes, cf. infra, n. 504.

503. — **ACCIDENTALIA.** Elementa accidentalia contractus sunt illae stipulationes quae obiectui contractus expressa voluntate contrahentium accedunt quin obiectum contractus constituent; praecipua sunt: conditiones, tempus, alternativa, poena, finis, motivum, iuramentum.

1. *Conditio.* — Potest esse

a) *de praesenti, praeterito vel futuro* prout conditio se refert ad praesens, praeteritum vel futurum tempus.

b) *Suspensiva* vel *rescissoria* prout ipsum valorem contractus allicit remittendo effectum ad tempus futurum, vel solam firmitatem contractus afficit faciendo contractum, qui nunc est validus, postea fieri invalidum.

c) *Possibilis* vel *impossibilis* prout impletio conditionis est possibilis vel non.

Conditio de futuro possibili subdividitur in *necessariam* et *contingentem* prout conditio necessario vel non-necessario impletur.

Conditio contingens insuper subdividitur in *potestativam* et *casualem*, prout impletio est in potestate contrahentis vel non.

d) *Honesta* vel *turpis* prout impletio conditionis potest fieri sine peccato vel non.

e) *Repugnans* vel *non-repugnans* prout conditio adversatur naturae contractus vel non.

f) *Causam dans contractui* vel *causam non dans contractui* prout consensus ab impletionem conditionis omnino vel non-omnino pendet.

De his cf. etiam vol. III, η. 418.

Conditio de praesenti vel praeterito facit contractum statim esse validum vel invalidum prout conditio impleta est vel non.

Conditio suspensiva facit contractum ex nunc esse validum, sed effectus eius remittit ad momentum impletionis conditionis.

Conditio rescissoria facit contractum nunc esse validum, sed eum cessare facit statim ac conditio impletur. Utrum novus actus

voluntatis requiratur (declaratio rescissionis) pendet a tenore conditionis, utrum scii, sit vere rescissoria an faciat contractum rescindibilem.

Conditio de futuro impossibili, si apponens scit eam esse impossibilem, et tamen eam vere apponit tanquam conditionem, consideratur ut non adiecta, et proinde contractus est absolutus, nisi appareat adiectionem talis conditionis esse expressionem consensus ficti. Si autem apponens nescit eam esse impossibilem, censetur simplex conditio non impleta et facit contractum statim esse invalidum.

Conditio de futuro necessario est quasi determinatio temporis, et facit contractum validum, sed effectus eius remittit ad tempus impletionis.

Conditio de futuro contingenti sive potestativa sive casualis idem est ac suspensiva.

Conditio de re turpi ut non adiecta habenda est, nisi sit sub forma rescissoria: tunc enim facit contractum invalidum ab initio. Nunquam autem licet conditionem implere. Quid autem post impletam conditionem turpem, vide infra, n. 505.

Conditio repugnans aequivalet conditioni impossibili.

Conditio causam dans contractui intrat ipsum obiectum contractus.

NOTA. Conditio censetur impleta si ille qui sub ea obligatur, eius impletionem impedit.

2. *Tempus*. Potest addi determinatio temporis sive *ad urgendam obligationem* sive *ad finiendam obligationem*. Nihil refert utrum ipsi contractui an conditioni addatur.

Si ad urgendam obligationem, effectus validi etiam post illud tempus continuant; si ad finiendam obligationem, post illud tempus cessat omnis obligatio.

Tempus autem potest addi etiam tanquam conditio rescissoria: e. g. si ante talem diem res tradita non est, contractus fit nullus.

3. *Alternativa*. Alternativa est ius eligendi inter duas vel plures res praestabiles.

Illa stipulatio generatim est in favorem debitoris, ita ut alter debeat acceptare quod primus elegit: e. g. domus venditur pre-

tio tot pecuniae vel tot farinae: venditor (nisi aliter statutum sit), debet acceptare quod eligit emptor. Si autem explicite determinatur, potest etiam esse in favorem creditoris vel tertii, ita ut debitor dare debeat quod alter eligit.

Quoad obligationem ex tali contractu, cf. infra, n. 504.

4. *Poena*. Est clausula qua contrahentes se obligant ad quandam poenam luendam si contractum non servant. Haec clausula, nisi aliter statutum fuerit, non est considerata ut alternativa aesi contrahens obligationi suae satisfaciat si poenam statutam solvat: absolute tenetur ad contractum servandum; quod si non fecerit, insuper debet poenam solvere.

Haec clausula generatim obligat (ex iustitia), si contractus culpabiliter non servatur, vtl si poena ita statuta sit, etiam pro casu inculpabilis non-observantiae.

5. *Finis*. Est clausula ad indicandum finem in quem contractus fit, vel onus acceptioni contractus adiectum. Ita si fit contractus: ego laborabo pro tua sustentatione ut tu studeas (finis) vel si quis dat eleemosynam ecclesiae ut ibi qualibet dominica celebretur Missa. Talis finis vel onus obligat in conscientia. Finis vel onus inhonestum pro non-adiectum habeatur.

Non raro, praesertim in contractu unilaterali, talis clausula habet valorem conditionis rescissoriae, ita ut non-observatio possit ad restitutionem obligare.

6. *Iuramentum*. Est clausula qua obligatio ex iustitia duplicatur obligatione ex religione.

Cf. supra, n. 100 ss.

504. — **OBLIGATIO**. 1. Ex contractu valido oritur obligatio ex iustitia commutativa illum cum omnibus clausulis licitis servandi quamdiu non est valide rescissus.

Clausulae licitae sunt quae sine peccato observari possunt.

Contractus exsequendus est bona fide, secundum aequitatem, consuetudinem vel legem, tum quoad substantiam tum quoad clausulas accidentales. Unde contractus interpretandus est primo secundum intentionem contrahentium; quodsi de hac clare non constet, secundum aequitatem, legem et usum interpretandus

est; dubio relicto semper quaeratur amicabile transactio seu compositio.

Obligatio tenet per se solos contrahentes; potest tamen quandoque, si ita ex contractu vel ex natura rei patet, tenere etiam heredes, creditores aliosve qui contrahentibus succedunt. Obligatio contractus realis semper transit ad successores.

2. Ex contractu invalido, nescientibus contrahentibus, nulla oritur obligatio.

Si autem postea una pars invaliditatem advertit, tenetur quamprimum alteram partem monere, secus venit in casum similem sequenti et oriuntur pro eo etiam obligationes sub n. 3 expositae.

3. Ex contractu invalido uno sciente altero nesciente, oritur soli parti invaliditatis consciae obligatio ex fidelitate standi contractui si sine peccato potest et altera pars velit, vel ex iustitia reparandi damna illata si ita contrahendo alteram partem deceperit.

Non debet ex iustitia stare contractui, nam verus contractus non habetur; cum autem invaliditatis conscius fuerit, vel voluit quantum in se est sese obligare (ex fidelitate) vel voluit alium decipere (damna reparanda ex iustitia, propter iniuriam).

4. Ex contractu invalido utroque sciente, oritur obligatio standi contractui usquedum rescindatur.

Censentur enim seipsos obligare voluisse quantum poterant; quod, si invaliditas non oritur ex defectu consensus sed ex elementis accidentalibus, uti forma externa, est ex iustitia commutativa vel ex fidelitate; si oritur ex defectu consensus, est ex fidelitate.

5. Ex contractu initio valido, qui tamen factus est invalidus antequam obligatio urgeat, nulla oritur obligatio ex momento quo fit invalidus.

Fieri potest invalidus quia obiectum fit impossibile vel sine peccato praestari nequeat. Si autem impedimentum contractus est solum temporaneum, videndum est utrum obligatio cesset an solum suspendatur.

6. Qui culpabiliter causam posuit quo contractus initio validus

postea fit invalidus vel impossibilis, tenetur contractui quantum licite potest stare si altera pars voluerit; secus damna reparare.

7. Ex conditione suspensiva (honestas), oritur obligatio 1) non impediendi impletionem conditionis; 2) nihil faciendi quo iura alterius minuantur usquedum conditio impleatur; 3) standi contractui statim ac conditio impleatur.

8. Ex contractu sub conditione rescissoria oritur obligatio 1) non adducendi impletionem conditionis; 2) observandi contractum quamdiu non fuerit rescissum.

9. Ex contractu alternativo oritur obligatio dandi unam ex rebus praestabilibus iuxta voluntatem illius ad quem pertinet electio.

Quodsi una res periit absque culpa contrahentium, altera res tradenda est.

Si una res periit cum culpa debitoris, debet aliam rem tradere, nisi electio alteri competat et ipse potius velit ut pretium rei perditae tradatur.

Si una res periit cum culpa creditoris, debitor ad nihil tenetur: si enim electio est apud debitorem, ipse potest eligere rem perditam tradendam; si electio est apud creditorem, ipse censetur elegisse quod culpa sua periit.

Si utraque res periit absque culpa contrahentium, contractus fit impossibilis et proinde nullus.

Si utraque res periit, sed una cum culpa debitoris altera sine culpa, debitor tradere debet pretium ultimae quae periit; nam postquam prima periit, tenebatur absolute alteram tradere; si autem ius eligendi erat apud creditorem, ipse potest pretium unius vel alterius petere.

10. Qui contractum eiusve clausulam non servaverit, tenetur ex iustitia commutativa paenam statutam solvere; quodsi paena statuta non fuerit, tenetur, si culpabiliter contractum non servaverit, omnia damna inde orientia reparare.

Quodsi praeter culpam theologicam contractum non servaverit, non videtur obligari ad paenam in conscientia, nisi ita conventum fuerit vel sententia iudicis accesserit.

Gravitas transgressionis. Qui unam ex supradictis obligatio-

nibus non servaverit, committit peccatum mortale vel veniale prout agitur de re magni vel minoris momenti (n. 484).

NOTA. Quamdiu obligatio non cessavit, ipse contractus urget, et non sufficit reparare damna ex non-observantia contractus illata.

505. — SCHOLION. *De obligatione ex contractu turpi.*

Si contractus est turpis ex obiecto, est invalidus, et proinde nulla obligatio ex eo oritur.

Si contractus est turpis ex conditione adiecta, est validus (nisi conditio intret ipsum obiectum contractus), et proinde servari debet quantum potest, dempta conditione turpi.

Haec patent. Sed quid, si altera pars partem suam turpem iam praestiterit? teneturne tunc altera pars ad partem suam praestandam? E. g. unus operam suam praebet ad occidendum Petrum, alter se obligat ad certam summam ei dandam. Postquam primus Petrum occiderit, teneturne alter pecuniam dare? Generatim affirmant AA. paucis contradicentibus. Attamen non clare patet unde talis obligatio (saltem ex iustitia) oriatur, cum nullus fuerit contractus validus. Ergo ad summum potest esse obligatio ex fide-
litate (promissione).

Ubi agitur de *conditione* turpi, et conditio iam impleta est, nulla est difficultas, cum contractus sit validus, saltem post conditionem impletam.

506. — CESSATIO. 1. Omnis contractus *dissolubilis* cessare potest per mutuum consensum.

2. Omnis contractus cessat per solutionem completam, substitutionem, condonationem, compensationem, confusionem, praescriptionem.

Solutio est impletio omnium obligationum ex contractu orientium.

Substitutio est novus consensus ponendi alium contractum loco huius: reducitur proinde ad mutuum consensum.

Condonatio est consensus in non-impletione contractus: reducitur proinde ad mutuum consensum.

Compensatio est nova obligatio alterius contrahentis quae

aequivalet obligationi unius: ita si A debet B summam pecuniae et B eandem summam debet A, utraque obligatio exstinguitur compensatione.

Confusio est reductio obligationis alterius partis ad primam partem: ita si A et B habent contractum et postea A per hereditatem accipit iura et obligationes B, contractus cessat.

Praescriptio est stipulatio legis, iuxta quam post determinatum tempus in quibusdam circumstantiis contractus simpliciter cessat. Cf. infra, de praescriptione liberativa, n. 666.

3. Omnis contractus cessat eo quod obiectum eius fit impossibile vel turpe.

Videndum tamen utrum impossibilitas vel prohibitio non sit temporanea, ita ut obligatio non cesset, sed solum suspendatur. Ita si quis ad tempus non potest solvere, tenetur tamen solvere quando poterit, nisi interim obligatio ab aliunde cessaverit (e. g. per praescriptionem).

4. Omnis contractus cessat impleta conditione resolutoria.

5. Obligatio contractus onerosi cessat si altera pars executionem ex parte sua non praestat.

Pars autem quae *culpabiliter* partem suam non praestat, tenetur damna inde orientia reparare.

6. Omnis contractus cessat *rescissione* facta ab eo qui ius rescissionis habet.

Sive sit alter contrahens sive eius superior (e. g. pater vel tutor pro minorenni) sive iudex.

507. — SCHOLION I. *De solutione probabili.*

Debitor qui debito probabiliter iam satisfecit, si dubium solvi nequit, videtur ad nihil teneri: melior est enim conditio possidentis quamdiu alterius ius non probatur.

508. — SCHOLION II. *De debitore obaerato.*

Debitor obaeratus est debitor, qui omnibus suis obligationibus satisfacere non valet.

Tales debitores quandoque a lege civili sub tutela statuuntur, ita ut bona sua libere administrare non amplius valeant. Distin-

guendus est ergo debitor obaeratus qui liberam administrationem bonorum habet, et ille qui eam non habet.

Uti patet, uterque committit peccatum contra iustitiam commutativam assumendo tantas obligationes ut eis satisfacere nequeat.

Quaestio autem est ad quid post factum teneatur.

1. *Remanente libera administratione bonorum.*

a) Rem alienam quam detinet reddere debet: res enim clamat ad dominum.

Notandum autem rem quam valido contractu acquisivit, non esse alienam, sed vere suam, etiamsi partem suam contractus (e. g. solutionem pretii) non praestiterit: valido enim contractu dominium vere ad ipsum transiit. Unde talem rem reddere ex iustitia non tenetur; ex aequitate potest esse obligatus ad reddendam illam rem in compensationem obligationis suae.

b) Creditoribus suis satisfacere debet quantum potest, servato tamen ordine iuris naturae.

Unde bona hypothecata et oppignorata adhiberi non possunt nisi ad debita solvenda erga illos qui ius ad illa habent: hypotheca enim et oppignoratio tribuunt ius reale. Inter ipsos prius satisfaciendum est illis qui prius hypothecam vel pignus acceperunt, nam subsequentium contractus erant validi tantum, in quantum ille habebat ius de illis bonis disponendi, quod ius iam erat prioribus contractibus restrictum.

Obligationibus ex delicto prius est satisfaciendum, deinde contractibus onerosis, ultimo contractibus gratuitis.

Creditoribus communibus potest satisfacere prout vult, nisi pietas, caritas aliave lex quosdam praeferendos dictet. Ita ex caritate potest teneri prius satisfacere pauperioribus. Potest etiam pro rata singulis partem debiti solvere vel etiam petentibus totum debitum. Non-petentibus autem totam solutionem offerre, praetermissis aliis creditoribus, nisi habeatur ratio proportionata, videtur esse contra caritatem.

NOTA. Si autem postea iudex omnes solutiones a tali debitore a certo tempore factas irritas declarat, tenentur creditores solutiones post illud tempus receptas restituere, etiam in conscientia.

2. *Amissa libera administratione.*

Ante amissionem non videtur obligari in conscientia ad statum suum declarandum et bona sua cedenda, nisi sententia iudicis imponatur.

In cessione bonorum tenetur sincere declarare omnia bona sua.

Ius tamen retinet sibi reservandi necessaria ad parce vivendum iuxta conditionem suam; imo potest in conscientia aliquid plus sibi retinere, si ita habeat fundatam spem industria sua ita lucrum facere ut possit paulatim omnia debita solvere. Imo non videtur esse illicitum aliquam rem minoris valoris, sed sibi valde caram, sibi reservare.

Post amissionem liberae administrationis: debet stare sententiae iudicis. Per se etiam tenetur residua debita solvere quando poterit, nisi lex statuerit illum a residuis debitis esse liberum. Si autem obaeratio est culpabilis, tenetur ad damna reparanda quando poterit.

§ 2. PROMISSIO

509. — Per se hic de promissione agendum non est, cum promissio generatim sit potius fideidatio quam contractus. Quare de hac egimus supra, n. 394 ss.

Potest autem quis promittendo non solum ex fidelitate, sed ex iustitia commutativa se obligare velle, ita ut promissio sit verus contractus unilateralis. Sed et tunc supra dictis de promissione ex fidelitate, nihil est addendum.

§ 3. DONATIO

510. — NOTIO. Donatio est actus quo rei propriae dominium alteri acceptanti transfertur absque compensationis obligatione.

Explicatur. *Dominium*: hinc differt a promissione, quae dominium nondum transfert, sed solum ius ad rem concedit.

Alteri acceptanti: si enim alter non acceptat, non est valida donatio; quapropter donator potest semper suam donationem revocare usquedum *donatarius* acceptaverit. Quoad donationem per litteras cf. supra, n. 499.

NOTA. 1. Non apparet ratio sententiae quorundam AA. dicentium non requiri acceptationem si donatio fiat Ecclesiae vel causae piae. Si est donatio Deo facta, utique non requiritur acceptatio ab hominibus; si autem est donatio Ecclesiae vel causae piae facta, videtur requiri acceptatio illius qui Ecclesiam vel causam piam repraesentat. 2. Si donator, misso nuntio, donationem revocavit antequam acceptetur, per se donatio est invalida; si autem ille nuntius non est merus nuntius sed mandatarius donatoris, donator tenetur ratam habere donationem a mandatario suo revocationis ignaro factam (cf. n. 529-530).

Absque compensationis obligatione: unde est contractus unilateralis, unde etiam differt a venditione.

511. — DIVISIO. Unica divisio donationum quae ad rem nostram facit est: *donatio inter vivos*, quae effectum habet etiam durante vita donatoris (etsi forsan praevideatur mox moriturus); *donatio mortis causa* quae effectum obtinet post mortem donatoris.

NOTA. Donatio in testamento non est vera donatio, tum quia dominium rei usque ad mortem conservatur, ita ut quolibet momento vitae dispositio testamenti mutari possit, tum quia non intercedit acceptatio donatarii.

512. — SUBIECTUM. 1. Donator potest esse quilibet homo capax contractus ineundi (n. 495). Generatim autem solet requiri maior actualis usus rationis et libertas.

2. Donatarius potest esse quilibet homo iam conceptus, etsi nondum natus. *Acceptatio* autem debet fieri per ipsum donatarium; qui si actus humani non sit capax, fieri debet per eius tutorem legalem. Pro homine concepto nondum nato sunt parentes.

513. — SCHOLION. *De donatore vel donatario mortuo.*

Si donator moritur antequam donatarius acceptaverit donationem (quae non est per modum testamenti), videtur donatio invalida propter defectum consensus. Potest tamen obligare heredes tanquam «ultima voluntas» (ex pietate; cf. infra, n. 609).

Si donatarius mortuus est antequam acceptaverit, donatio est invalida.

Si donatarius vel donator moritur post acceptationem, sed antequam res tradita sit, donatio est valida.

514. — **OBIECTUM.** Hic ponenda est quaestio de valore donationis qua laeditur ius tertii ad rem, e. g. donationes debitoris obaerati:

Quamdiu res est in potestate donatoris, donatio est per se valida, etsi illicita. Si autem sententia iudicis eam, etiam postea, invalidam declaret, donatarius tenetur in conscientia eam restituere.

Donator tenetur quantum potest ius tertii reparare, et quidem, si est ius ex iustitia commutativa, tenetur ex iustitia commutativa, et proinde cum obligatione restituendi (n. 591).

Donatarius, si scit donatione ius tertii laedi, tenetur eam recusare ne peccato alieno cooperetur; post acceptationem autem, nisi forsan donatorem ad illicitam donationem induxerit, non tenetur rem restituere, cum donatio fuerit valida.

515. — **EFFECTUS.** 1. Donator tenetur donatarium de oneribus rei inhaerentibus monere.

Quodsi donatarius onera inhaerentia nesciverit, potest acceptationem suam annullare, et rem donatori restituere.

2. Donatarius recipit plenum dominium in rem cum omnibus tamen oneribus huic dominio inhaerentibus.

Ita si rei inhaeret hypotheca vel aliud onus, donatarius tenetur hoc onus suscipere sicut donator illud habebat.

516. — **REVOCATIO.** Donatio per se est irrevocabilis, nisi impleatur conditio rescissoria addita. Generatim AA. tenent « donationem mortis causa » semper esse revocabilem ob praesumptam conditionem « dummodo ex hac infirmitate moriar ». Non tamen videtur haec semper praesumenda!

Ius civile autem non raro determinat circumstantias in quibus donatio a donatore (eiusve heredibus) revocari potest. Quae leges etiam in conscientia valent.

NOTA. 1. Donationes ad causas pias non subsunt legibus civilibus, sed iuri canonico. Si ergo lex civilis declarat aliquam donationem ad causam piam invalidam, haec lex iniusta est et proinde invalida. Similiter si sententia iudicis declarat donationem ad causam piam

invalidam. Attamen saepe abstinere debebit sacerdos a talibus donationibus acceptandis, non quasi iniustae sint, sed ne ex lite pro rebus materialibus scandalum oriatur.

2. Cf. c. 1535-1536.

§ 4. COMMODATUM

517. — NOTIO. *Commodatum est contractus quo unus alteri rem non fungibilem tradit cum facultate ea utendi et obligatione eam post usum reddendi.*

Explicatur. *Contractus:* est contractus bilateralis, quia unus tradit rem, alter assumit obligationem eam reddendi; est contractus gratuitus: et in hoc differt a locatione, quo alter pro usu tradit pecuniam.

Unus alteri: qui rem tradit vocatur *commodans*, alter *commodatarius*.

Non-fungibilem: si enim traditur res fungibilis qua fungibilis, contractus vocatur mutuum (simplex seu absque fenore); si autem traditur res fungibilis tanquam non-fungibilis, est verum commodatum. Ita si quis commodat vinum ad ostendendum, non ad bibendum, habetur commodatum, et vinum debet idem in individuo restitui.

Post usum: h. e. post determinatum tempus vel ad libitum commodantis; si res reddenda est ad libitum commodantis, contractus a quibusdam vocatur *precarius*.

Eam reddendi: in individuo, h. e. quod commodatum est, idem numero reddi debet; in quantum facienda sit compensatio si res in individuo reddi nequit, pendet a culpa commodatarii.

518. — EFFECTUS. Nisi contractu aliter statutum sit

1. Commodatarius debet

- a) de re curare ut homines prudentes et timorati facere solent, ita ut non plus quam normaliter ex usu consumatur;
- b) expensas ordinarias pro usu et conservatione rei solvere;
- c) nec tempus nec modum concessum excedere; ita non potest eam ad alium usum adhibere ac concessum est;
- d) damna ex eius culpa rei obvenientia reparare.

2. Commodans debet

α) monere de defectibus nocivis (saltem ex caritate; n. 370) nisi sint obvii;

Z;) damna ex eius culpa commodatario obvenientia reparare;

c) expensas extraordinarias pro conservatione rei solvere, dummodo non ex culpa commodatarii ortae sint;

d) rem non ante tempus repetere; si autem ex improvisa ratione re sua statim indiget, videtur eam repetere, non exigere posse.

3. Si res absque culpa commodatarii perit, domino suo (commodanti) perit.

NOTA. Iura et obligationes commodatarii (excepto iure utendi re) et commodantis, nisi aliter statutum fuerit, transeunt ad eorum heredes et successores.

§ 5. MUTUUM

519. — NOTIO. Mutuum est contractus quo unus alteri rem fungibilem tradit cum obligatione reddendi rem eiusdem speciei, qualitatis et quantitatis.

Explicatur. *Unus alteri*: qui tradit vocatur *mutuans*, qui recipit *mutuatarius*.

Rem fungibilem: in hoc differt a commodato.

Tradit: ita ut ipsum dominium transeat in mutuatarium; mutuans solum retinet ius ad rem eiusdem speciei et qualitatis et quantitatis.

Reddendi: sine vel cum fenore: ex hoc dividitur in *mutuum simplex* et *mutuum onerosum*.

Quantitatis: etiamsi interim pretium rei auctum vel minutum sit. Quoad quantitatem pecuniae, cf. n. 522.

520. — EFFECTUS. Nisi aliter statutum sit

1. Mutuatarius tenetur

a) reddere rem quantitate, qualitate et tempore statutis;

Z?) damna ex eius culpa mutuanti obvenientia (e. g. quia tempore statuto non reddidit) reparare;

c) fenus iustum, si quod statutum est, solvere.

2. Mutuans tenetur

a) monere de defectibus nocivis rei, nisi sint obvii (saltem ex caritate, n. 370) ;

b) non repetere ante tempus ;

c) damna ex eius culpa mutuatariorum obvenientia reparare;

d) nullum lucrum seu fenus exigere *vi mutui*; ex titulo autem extrinseco solum *iustum fenus* exigere (n. 523).

3. Si res perit antequam mutuatariorum ea usus fuerit, mutuatariorum perit, nam in eius dominium transiit; et tenetur rem eiusdem speciei et qualitatis et quantitatis restituere, nisi ex culpa mutuantis periit.

521. — SCHOLION I. *De obligatione dandi mutuum.*

Obligatio dandi mutuum oriri potest ex lege caritatis, qua omnis homo tenetur proximum suum in omni difficultate adiuvere ab eoque omnem iniuriam remove, quoties hoc sine proportionato incommodo facere potest, et nullam inde aliam certam obligationem laedit (n. 370).

Unde si merito timetur ne mutuatariorum tempore debito rem reddere non possit, vel imo illam nunquam restituere possit, nulla est obligatio mutuandi, sed sufficit proximi necessitati per aliquam eleemosynam subvenire: tale mutuum enim includeret incommodum proportionate grave.

Caritas non raro prohibet ne pro mutuo exigatur fenus, etiam tale quod per se ex titulo extrinseco iuste exigi posset (n. 523): tunc habetur obligatio, ex caritate, mutuandi absque fenore.

522. — SCHOLION II. *De reddenda pecunia mutuata.*

Mutuata pecunia, nisi aliter statutum sit, per se iuxta valorem nominalem, non iuxta valorem realem eadem quantitate reddenda est, non considerato valore permutatorio crescente vel decrescente. Hoc valet quando differentia est normalis.

Ouodsi autem ex improvisa causa pecuniae valor realis abnormaliter (c. g. per inflationem) minutus sit, caritas et aequitas postulant ut communi conventionem quaestionem solvant.

Dico: *ex improvisa causa*: nam si causa iam communiter nota erat, e. g. si inflatio iam inceperat, poterat in ipso contractu provideri, e. g. aliam basim assumendo (calculando quantitatem e. g. iuxta valorem farinae) vel maius fenus exigendo; quod si mutuans non fecerit censetur in damnum oriens consentire.

Si autem vere ex causa improvisa et publica pecuniae valor realis abnormaliter minuitur, mutuans et mutuatarius debent secundum caritatem et aequitatem de quantitate restituenda convenire, advocato, si necesse est, etiam tertio arbitro. Quodsi gubernium aliquam aequationem definiverit pro mutuis solvendis, huic etiam in conscientia stari potest, etiam si altera pars inde forsitan aliquod damnum patiatur, nisi tamen haec aequatio sit *evidenter* insufficiens: tunc enim illa aequatio negligi potest.

In hac quantitate definienda, considerandum est etiam lucrum quod mutuatarius fecerit: si enim mutuatarius illa pecunia indigerit ad vivendum, minor quantitas reddenda statui debet; si autem illam pecuniam in res stabilis valoris vel frugiferas converterit, ratio habenda est de valore huius rei. Ita si quis mutuo 1.000 doliariorum emit domum, nunc autem illa 1.000 doliaria realiter aequivalent 1.000.000, domus autem illa nunc aequivalet 10.000.000, ipse certe debet 1.000.000 restituere; quodsi autem illa domus nunc solum 500.000 aequivalet, non potest obligari ad 1.000.000, sed certe non ad plus quam 500.000 restituenda. Aequitas enim postulat ut non una pars totum damnum, altera totum lucrum portet.

Uti patet, in his omnibus supponimus mutuatarium non culpabiliter transgredi tempus praefixum mutui reddendi; quodsi culpabiliter transgreditur hoc tempus, evidenter tenetur ad omnia damna reparanda quae ex illa transgressione oriuntur.

523. — SCHOLION III. *De fenore insto.*

Mutuum ex natura sua est contractus gratuitus, et proinde ratione ipsius mutui fenus accipere non licet. Solum accedente causa externa, fenus potest esse licitum. Haec semper fuit et est clara doctrina Ecclesiae.

Quatuor solent nominari causae seu tituli ex quibus licet fenus accipere:

1. *Lucrum cessans*, h. e. cessatio lucri quod mutuans posset obtinere si pecuniam suam in alio contractu adhiberet.

2. *Damnum emergens*, h. e. damnum oriens ex eo quod mutuans pecuniam suam prae manibus non habet: e. g. si propter hoc impeditur rem emere tempore quo minore pretio emere posset, ita ut emere cogatur quando maius pretium solvendum est.

3. *Periculum sortis* seu capitalis, h. e. periculum ne pecunia sua mutuata non, vel saltem non tempore statuto, recuperari possit vel nonnisi cum difficultate et expensis. Quo magis fundatum vel quo maius est hoc periculum, eo maius fenus exigere potest. Ita si propter extraordinarias circumstantias periculum est ne res pereat, et si perdita re, mutuatarius impar sit eam restituere.

4. *Paena conventionalis*, h. e. mulcta quam mutuatarius solvere debet si pecuniam tempore statuto non reddat.

Primus hic titulus, scii, *lucrum cessans*, nunc, ex evolutione commercii et industriae humanae, speciale assumpsit momentum: quidam enim mercatores maiore summa pecuniae indigentes pro expansione commercii sui, mutuo petebant pecuniam, promittentes mutantibus partem lucri, relativam ad pecuniam mutuata, sed absolutam ad quantitatem lucri (e. g. 5% summae mutuatae). Tales mercatores semper numerosiores exsurgebant, ita ut paulatim omnibus hominibus pecuniam residuam habentibus, possibile fieret talis partis lucri aliorum participes fieri: unde si pecuniam suam nunc mutuo dant aliis quam talibus mercatoribus, revera illud *lucrum cessans*. Ita hodie pro quolibet mutuo habetur verus titulus extrinsecus fenus percipiendi, scii, *lucrum cessans*. Hic autem titulus facit quidem fenus non esse contra iustitiam, sed non potest impedire quominus quandoque sit contra aliam virtutem, e. g. pietatem, caritatem, etc., ita ut etiam hodie possit esse *vere prohibitum* in aliquo casu fenus aliquod, vel saltem tam altum, percipere, si scii, ex pietate, caritate, etc. oritur obligatio concedendi mutuum sine fenore.

Quodnam fenus sit moderatum, patebit ex scholio sequenti.

NOTA. *Anatocismus*, quo fenus non solvitur, sed sorti additur et novum fenus producit, eodem modo licitus vel illicitus est sicut mutuum cum fenore: est enim idem ac novum mutuum.

524. — SCHOLION IV. *De usura.*

Usura est fenus exaggeratum sive quia sine titulo (vi solius mutui) sive ex titulo, sed plus quam aequum, exigitur.

Unde quaestio, quaenam quantitas iuste exigi possit, si nulla alia obligatio (caritas, pietas, etc.) obstat.

S. Sedes pluries declaravit (S.C.P.F. 12 Sept. 1645; S. Paen. 7 Sept. 1845; S.C.P.F. 8 Apr. 1848; S. Off. 4 Iui. 1883) non esse inquietandos fideles qui iuxta morem et permissum legis 30% in anno accipiunt. Unde in definienda quantitate fenus liciti videndum est quid dicat 1) lex; 2) usus communiter receptus; 3) viri prudentes et timoratae conscientiae.

Non omne autem fenus iustum etiam est licitum.

Norma ad *iustitiam* fenus est lex civilis atque consuetudo; normae autem ad *liceitatem* fenus sunt circumstantiae particulares in quibus est imprimis mutuarius; ita ut fenus maius quam iustum sit *semper* illicitum, fenus iustum vel etiam minus *quandoque* sit etiam illicitum.

NOTA. Attendendum est ad usuram palliatam, quae sub specie nullius vel iusti fenus per aliquam clausulam vel alium contractum mutuo adicctum, de facto exigit fenus iniustum.

Extraordinariis autem circumstantiis in lege non provis, fieri potest ut, saltem ad tempus, maius fenus possit esse licitum, e. g. propter extraordinarium periculum sortis: ita tempore inflationis valore pecuniae celeriter decrescente, factum est ut quidam libenter darent 1 vel 2% in hebdomada vel in die, quod percipere necessario iniustum dicendum non erat: erat enim modus recuperandi sortem in eodem valore.

Nunquam autem licitum est fenus maius exigere ob necessitatem mutuarii: haec enim est vera usura.

Usura est peccatum mortale vel veniale prout minor vel maior est proportio inter fenus requisitum et titulum. Inducit obligationem restitutionis.

Etiam requisitio feneratoris, iusti quidem sed ex alia obligatione illiciti, est peccatum mortale vel veniale prout maius vel minus est fenus et maior vel minor est necessitas proximi.

§ 6. DEPOSITUM—SEQUESTRUM

525. — NOTIONES. Depositum est contractus quo res aliena suscipitur custodienda et in individuo reddenda.

Sequestrum est contractus quo res aliena litigiosa suscipitur custodienda et post litem solutam ei tradenda cui de iure competit.

Explicatur. *Litigiosa*: h. e. res de qua litigant cuiusnam sit, potest sive a litigantibus sive ab auctoritate publica tertio tradi custodienda usquedum dubium solutum sit.

• **526. — EFFECTUS.** Nisi aliter statutum sit

1. *Deponens* debet

a) monere de defectibus nocivis;

b) expensas et damna reparare quae eius culpa depositario obvenerunt.

2. *Depositarius* debet

«) rem diligenter custodire ac si fuerit propria, damnaque ex eius culpa deposito advenientia reparare; non tamen tenetur, nisi ita convenerit, vel pro custodia salarium accipiat, in communi periculo (c. g. incendio) res depositas potius quam proprias salvare;

b) re non uti absque licentia domini; si autem depositum est res fungibilis, non videtur illicitum, nisi aliter conventum fuerit, ea uti, *dummodo depositarius certus sit* se posse tempore occurrente rem eiusdem qualitatis et quantitatis restituere;

c) rem reddere cum fructibus; quodsi fuerit sequestrum potest rem solum ei tradere cui de iure competit. Quodsi autem rei restitutio esset quasi cooperatio ad malum (e. g. quia deponens ea esset ad peccandum usurus), potest ex caritate teneri ad non restituendum.

NOTA. 1. Cum depositum et sequestrum sint per se contractus gratuiti, depositarius per se nihil potest pro deposito ipso exigere; potest tamen moderatam compensationem percipere ex titulo externo, e. g. ex lucro cessante eo quod res deposita (si sit voluminosa) locum occupet quod secus depositario lucrum afferre posset; vel damnum emergens eo quod depositum specialem laborem et curam a depositario requirat; similiter si ipse assumit responsabilitatem: tunc enim potius locat suam operam tanquam custos.

2. Res domino perit, et proinde si depositum absque culpa depositarii et non obstante eius cura diligenti perit, hic ad nihil tenetur.

3. Solent AA. concedere ut, si depositum sit pecunia, depositarius qui ex ea lucrum perceperit ad quod non tenebatur, possit illud lucrum suum facere nec teneatur illud deponenti tradere; pecunia autem uti non potest, nisi *certus* sit se posse tempore opportuno summam restituere; quod cum sit valde periculosum, saltem si agitur de summa maiore, a tali usu generatim erit deterrendus.

§ 7. MANDATUM

527. — NOTIO. Mandatum est contractus quo unus alteri committit gestione **||** alicuius negotii suo nomine peragendam.

Explicatur. *Unus alteri*: qui committit vocatur *mandans*; alter vocatur nomine generali *mandatarius*; quorum diversae sunt species, imprimis procurator, proxeneta.

Unus hic significat unam partem: nam possunt etiam plures tanquam unus alteri rem gerendam committere: tunc omnes in solidum tenentur obligationibus mandatarii.

Committit ... suo nomine: ita distinguitur mandatum a negotiorum gestione, quod negotiorum gestio (n. 532) fit ex propria auctoritate, absque commissione domini, et proinde etiam nomine proprio, etsi in utilitatem domini.

528. — DIVISIO. Mandatum est

1. *expressum* vel *tacitum* prout mandans expresse contractum init, vel videns negotium nomine ipsius geri hoc non impedit; similiter prout mandatarius explicite mandatum acceptat vel implicite e. g. negotium gerendo;

2. *gratuitum* vel *onerosum* prout mandatarius gratis vel sub remuneratione rem gerendam suscipit.

NOTA. Mandatum onerosum differt a locatione operis eo quod in mandato mandatarius agit nomine mandantis, dum in locatione operis operarius non agit nomine conductoris.

529. — **EFFECTUS.** Nisi aliter statutum fuerit

1. Mandans tenetur

a) omnia necessaria mandatario praebere quae ad mandati executionem necessaria sunt, ei expensas refundere quas secundum necessitatem vel probatum usum fecerit;

b) omnes actus agnoscere quos mandatarius nomine eius intra limites mandati posuit; non autem quae ultra limites mandati fecerit, nisi mandans ea expresse vel tacite rata habuerit;

c) omnia damna compensare quae mandatarius in executione mandati passus est; si autem agitur de damnis fortuitis vel cuius periculum tale mandatum secum ferre solet, et quae proinde mandatarius praevидere potuit, non videtur mandans teneri ad ea reparanda, nisi in contractu provisum fuerit. Si enim in contractu libere inito mandatarius de tali indemnitate nihil statuit, censetur iuri suo ad compensationem pro talibus damnis renuntiasse.

2. Mandatarius tenetur

a) mandatum *totum*, sed non ultra limites mandati, exsequi;

b) quantum potest intentionem mandantis exquirere, eum interrogando, etc.;

c) debitam adhibere diligentiam in negotii gestione; mandanti rationem reddere gestionis suae, et mandanti omnia, etiam fructus reddere quae *vi mandati* recepit, etiam si illud mandanti debitum non fuerit, nisi excessus lucri debeatur speciali industriae et indebito labori mandatarii; ita si mandatum recepit mutuandi pecuniam et pro illa maius fenus percipit quam mandans expectaverat, tenetur tamen totum fenus mandanti tradere, nec potest excessum sibi retinere; remunerationes autem personales (mancia) sibi retinere potest;

d) mandatum sine consensu mandantis alii non mandare.

530. — **CESSATIO.** Praeterquam ex causis cessationis omnis contractus, mandatum cessat etiam 1) *revocatione* ex parte mandantis; 2) *renuntiatione* mandatarii mandanti notificata et ab eo acceptata.

Quodsi autem ex revocatione aut renuntiatione damnum occurreret alteri parti, revocans vel renuntians tenetur illa damna reparare.

Si mandatarius moritur, heredes tenentur mandantem monere et interim curare quod circumstantiae exigunt ne res damnum patiatur.

Si mandans moritur, mandatarius valide agit quamdiu mortem mandantis ignorat; postquam autem mortem noverit, nullam novam obligationem nomine mandantis assumere potest. Quodsi in mala fide adhuc continuaverit, actus eius sunt ad nutum heredum mandantis rescindibiles.

531. — **COROLLARIUM.** *De proxeneta.*

Proxeneta nihil aliud est quam mandatarius in contractu emptionis-venditionis. Ad eum ergo applicantur regulae de mandatario.

532. — **SCHOLION.** *De negotii gestione absque mandato.*

Negotiorum *gestio* est quasi-contractus quo quis sine mandato, sed ex voluntate praesumpta domini impediti, onus suscipit negotium alterius utiliter gerendi.

Dicitur: *quasi-contractus*: nam dominus, cuius loco negotium geritur, non acceptavit; si enim etiam tacite acceptaverit, fit mandatum. Unde etiam supponitur dominum nescire alterum negotium gerere.

Dicitur: *domini impediti*: dominus impeditur quoties propter circumstantias non potest neque per seipsum negotia sua gerere neque alii gestionem committere; tunc potest quis, si dominus secus damnum pateretur, ex praesumpta voluntate domini negotium gerere nomine proprio, sed in utilitatem domini: hoc sequitur ex praecepto caritatis, supra, n. 370; unde potest imo adesse *obligatio* negotia aliorum gerendi sine mandato, si scii, absque proprio incommodo proportionate fieri potest.

Qui, etiam sine mandato, gestionem negotii alterius suscipit, tenetur eadem diligentia ac mandatarius negotium gerere, et domino omnia, etiam fructus, reddere quae vi negotii recepit.

Dominus in cuius utilitatem negotium gestum est, per se non tenetur omnes actus alterius qui ei obligationes imponunt, agnoscere; attamen quae alter in bona intentione ad utilitatem domini fecerit, debet secundum aequitatem agnoscere et compensare, et imo damna suscepta reparare (ex aequitate, non ex iustitia).

NOTA. Si dominus recusat damna passa reparare, qui negotium gessit potest ex ipsa re seipsum compensare, et solum residuum domino reddere.

§ 8. FIDEIUISSIO - OPPIGNORATIO - HYPOTHECA - TRANSACTIO

533. — 1. Fideiussio est contractus quo quis alienam obligationem in se suscipit in alter contractum non observat.

Agitur ergo de tertia persona, quae conditionate locum assumit unius contrahentium in alio contractu; illa tertia persona vocatur fideiussor.

Creditor in altero contractu conditionate habet eadem iura erga fideiussorem ac contra alterum contrahentem seu debitorem.

Debitor tenetur ita contractum suum servare ut fideiussori nulla obligatio de facto obveniat; quodsi ipse causa fuerit ut fideiussor damnum patiatur, tenetur omnia illa damna reparare.

Fideiussor tenetur obligationem debitoris implere si debitor de facto obligationem suam non implet. Fideiussor utique non plus obligatur quam debitor, excepto casu impotentiae: ubi enim cessat obligatio principalis, cessare debet etiam obligatio huic fundata. Si autem debitoris obligatio solum cessat eo quod illam implere non valet, fideiussor videtur, saltem generatim, teneri illam obligationem suscipere; nam fideiussio plerumque exigere solet ad praeveniendum ne alius obligationem assumat cui satisfaciendae impar est.

Ex altera autem parte, fideiussor ius habet a debitore exigendi (ex iustitia commutativa) reparationem omnium damnorum quae passus est eo quod debitor suam obligationem non adimplevit.

Uti patet, fideiussionis capax est solus ille qui liberam administrationem bonorum sufficientium habet.

534. — 2. Oppignoratio est contractus quo debitor alterius contractus rem creditori (vel tertio) tradit in assecurationem obligationis ex contractu servandae.

Debitor seu qui pignus tradit tenetur

- 1) pignus idoneum tradere;
- 2) si obligationem suam non implevit, plenum dominium pignoris alteri relinquere.

Creditor seu qui pignus accipit tenetur pignus diligenter custodire sicut depositum (n. 526), et proinde etiam fructus perceptos vel domino pignoris tradere vel saltem in diminutionem obligationis iuxta iustitiam computare; de pignore aliter disporre non potest ac iuxta voluntatem debitoris, nisi debitor, elapso tempore utili, obligationem suam non impleverit, et ita totum ius in pignus perdiderit.

535. — SCHOLION. *De domibus oppignorationis.*

Domus oppignorationis est domus ubi homines pecuniam mutuare possunt dato pignore.

Ipsae ergo tenentur omnibus quae supra diximus de mutuo (n. 520) et de oppignoratione (n. 534). Insuper notanda est obligatio quae ex speciali earum caractère procedit. In illis enim domibus praesertim pauperiores solent res quas habent in pignus dare et in mutuo accipere, non determinatam summam pecuniae, sed denarios quos domus dare velit, cum maximo periculo se dato tempore fore impares ad pignus redimendum. Unde ex iustitia tenentur tales domus tantam pecuniam dare quae iusto valori illius rei respondet, dempto solo rationabili lucro, ut pauperes, transacto tempore, perduto pignore, saltem iustum pretium pro re sua receperint.

536. — 3. Hypotheca est contractus quo res immobilis (cui in casu etiam aequiparatur navis) remanens apud debitorem, obligatur creditori in securitatem debiti.

Haec est ergo differentia a pignore, quod res hypothecata remanet apud debitorem, dum pignus remanet apud creditorem.

Hypotheca alteri concedit ius praecedentiae in solutione debitorum (supra, n. 508).

Debitor tenetur rem hypothecatam cura ordinaria servare.

537. — 4. Transactio est contractus quo res dubia vel antiquus contractus secundum aequitatem componitur inter partes.

Ex illa oriuntur novae obligationes et iura secundum naturam novi contractus, extincta qualibet obligatione ex contractu anteriore in transactione incluso.

§ 9. EMPTIO-VENDITIO

538. — NOTIO. Emptio-venditio est contractus quo unus se obligat ad tradendum dominium rei, alter ad solvendum pretium.

Explicatur. *Unus*: vocatur *venditor*.

Alter: vocatur *emptor*.

Tradendum: generatim concluditur contractus ipso consensu; quandoque autem leges civiles solent requirere traditionem rei ut contractus sit plene conclusus.

539. — EFFECTUS. Nisi aliter statutum sit

1. Venditor debet

a) Pretium non ultra iustum stabilire: cf. infra, n. 541; non tamen videtur cum Noldin (IT, 593) dicendum venditorem teneri *ad monendum* emptorem qui verum valorem rei ignorans altum pretium sponte offert: qui enim vult emere, debet prius inquirere de vero valore rei; quodsi non facit, supponi potest cum velle tale pretium dare: ad quod ius habet. Quandoque tamen potest esse talis obligatio ex caritate.

b) Vitia rei vendendae occulta manifestare, saltem illa quae intentionem e mentis defraudarent vel de quibus emptor explicite interrogat.

Talia vitia sunt vitia circa substantiam vel etiam circa acci-

dentialia rei, quae rem ad finem suum reddunt ineptam vel emptori inutilem, vel ei grave periculum vel grave damnum causare possunt: talia enim, propter errorem in consensu, reddunt contractum invalidum vel saltem ex parte emptoris rescindibilem (supra, n. 501).

Vitia autem minoris momenti, quae ad substantiam contractus non faciunt nec emptori notabile damnum inferre possunt, manifestari non debent, nisi explicite emptor de iis interroget, et dummodo in stabiliendo pretio ratio habeatur defectus. Ita non tenetur venditor monere vas esse ex cupro deaurato, si ex pretio unusquisque intelligere potest illud non esse ex auro solido confectum.

Vitium autem magni momenti, de quo emptor semper monendus est, est servitus, hypotheca simileve onus rei impositum, quo emptor possit obligari ad partem iurium dominii alteri cedendum vel imo iuridice cogi ad totam rem alteri tradendam (evictio).

c) Omnia damna emptori obvenientia ob vitium rei non manifestum, imprimis ob evictionem, reparare.

d) Tradere rem in quam consensus datus est: si res in individuo determinata fuit, haec res individua tradenda est; si res in specie tantum determinata fuit, in illa specie, qualitate et quantitate quae determinata fuit.

e) Usque ad traditionem rem ita conservare sicut fuit tempore consensus; quodsi culpa venditoris damnificatur, tenetur damna reparare.

NOTA. 1. Si venditor rem alii iterum vendat, haec secunda venditio est invalida, quia est venditio rei non suae; nonnulla autem iuria civilia statuunt, ad lites vitandas, ut res *iam* secundo emptori *tradita*, eius res censeatur, dum primo emptori solum ius petendi reparationem damnorum competit. Haec stipulatio legis civilis etiam in conscientia valet; venditor autem qui iterum rem vendidit, non ideo liberatur a peccato contra iustitiam. Non licet ergo, re iam vendita, eam iterum vendere eo quod e. g. altius pretium offertur, etiamsi venditor paratus sit primo emptori omnia damna reparare: ita enim faciendo, disponit de re non-sua.

2. Si res periit postquam iam transiit dominium sed antequam tradita sit, per se perit emptori; si autem ita perit ex vitio intrinseco

quod tempore translationis dominii iam exsistebat, etiam nesciente venditore, contractus nullus est propter errorem substantialem, et proinde venditor debet pretium restituere; quodsi ipse sciverit defectum, debet etiam expensas et damna emptoris reparare.

2. Emptor debet

d) Pretium non infra iustum stabilire, e. g. eo quod venditor est in gravi necessitate (praesertim si agitur de pauperibus qui propter paupertatem res suas vendere debent). Non tamen videtur cum Noldin (II, 593) dicendum emptorem teneri ad *monendum* venditorem, si hic verum valorem ignorans vile pretium petat: qui enim vult vendere, debet prius de vero valore rei inquirere nec eam pro vili pretio imprudenter offerre. Quod si negligit, supponi potest eum vili pretio esse contentum.

Quid sit pretium iustum, cf. infra, n. 541.

/?) Rem tempore fixo acceptare sicut in contractu statutum est; quodsi ex dilatione vel recusatione venditor damnum patitur, tenetur emptor illa damna reparare; quodsi autem res tempore traditionis habet defectus quos tempore consensus non habebat, emptor licite eam recusare vel compensationem petere potest.

c) Pretium solvere prout stabilitum fuit: h. e. in illa specie in qua stabilitum est, cum assecuratione eam non esse falsam (e. g. pecunia falsificata); quodsi falsa est, tenetur damnum reparare.

NOTA. 1. Hac occasione notandum est, illum qui pecuniam falsam (vel etiam aliam rem falsificatam) pro bona accepit, non posse eam pro solutione pretii in alio contractu pro bona adhibere (nisi compars in alio contractu sit idem a quo illam receperit). Ipse habet ius compensationem exigendi ab illo a quo illam pecuniam accepit, sed ius non habet alium decipiendi. Quodsi nesciat a quonam illam accepit, debet ipse damnum sustinere.

2. Res perit domino: unde si res perit (inculpabiliter) antequam tradatur, perit illi qui ante traditionem est dominus, scii, si dominium transfertur ipso consensu, res perit emptori; si dominum transfertur traditione, res perit venditori. Similiter res fructificat domino.

540. — COROLLARIA PRACTICA. J. Si quis vendit rem artificialem vel imitationem pro originali, venditio per se est inva-

lida; si autem emptor detecto errore contractum ratificat, fit validus.

2. Si quis vendit rem diversam a petita, sed moraliter eandem, scii, easdem qualitates eandemque utilitatem pro fine ementis habentem, contractus censetur validus (error accidentalis tantum). Tenetur tamen vendens ex iustitia pretium adaequare valori rei de facto traditae.

3. Si quis rem adulteratam vendit pro pura, committit certe peccatum deceptionis, nisi haec praxis sit tam universalis et universaliter nota, ut haec mixtio pro pura iam habeatur, dummodo ne ut *extraordinarie* pura commendetur! Ita si usus est ut lanae semper aliquid cottonis admisceatur et ita ut lana pura vendatur, non amplius est deceptio, dummodo quantitas cottonis admixta quantitatem solitam non excedat, nec lana ut *extraordinarie* pura commendetur.

4. Si quis vendit mensura vel pondere falsificato, committit iniustitiam et debet etiam pretium minuere, nisi quando licite possit sese hoc modo occulte compensare (supra, η. 49M92).

541. — SCHOLION I. De iusto pretio.

1. Pretium *iustum* tale esse debet ut omnes expensae factae ut res ita fiat, in eo comprehendantur: etiam lux, propaganda commercialis, renovatio aedificiorum et machinarum, sustentatio et remuneratio omnium illorum qui ad eius productionem cooperati sunt, incluso directore fabricae, assecuratio pro periculo sortis, sustentatio (etiam familiae) omnium venditorum intermediorum, uno verbo quidquid requiritur ut res non solum talis facta sit, sed etiam hic et nunc venalis sit, debet in iusto pretio includi.

2. Pretium quandoque a legislatore in bonum commune statuitur sive ad protegendum populum contra mercatores pretia nimis alta petentes, praesertim in rebus usus quotidiani, ita ut populus eas emere vix valeat (pretium legale *maximum*); sive ad protegendos mercatores contra iniustam competitionem paucorum, qui hoc modo maiori parti mercatorum nocerent, ita ut ipsi vivere non valeant (pretium legale *minimum*). Illud pretium

legale pro illis rebus est pretium iustum, in conscientia servandum, nisi sit manifeste iniustum.

Manifeste iniustum est pretium legale, quando homo qui solet de venditione talium rerum vivere, propter pretium legale de illo commercio vivere non amplius posset, vel quando alii venditores solent illud pretium non servare, legislatore non efficaciter contradicente.

Uti patet, pretio legali standum non est, quando merces non sunt tales quales lex praesupponit. Ita si pretium legale statutum est pro « lana pura » et lana pura prout in commercio habetur, solet certam quantitatem cottonis mixtam habere, posset lana vere pura altiore pretio vendi.

3. Ubi pretium legale non est statutum, vel est manifeste iniustum, distinguendum videtur inter res quae sunt usus universalis (habitatio, vestitio, nutritio, moderata recreatio) et res quae solum a divitibus acquiruntur. Pro rebus quae sunt usus universalis, quibus omnes homines plus minusve indigent in vita quotidiana, pretium iustum iuxta tempora et loca statuitur communi aestimatione, in quam influunt tum raritas rei, tum numerus venditorum et emptorum, a. v. facilitas vel difficultas vendendi et emendi. Insuper, illud pretium non solet mathematice statui, sed eodem tempore et loco fluctuat, ita ut habeatur pretium iustum *summum*, *medium* et *infimum*. Illud pretium summum vel infimum excedere, praesertim quoad res magis necessarias et quando altera pars in maiore est indigentia (e. g. tempore belli), vel etiam procurare ut illud pretium crescat ita ut alii semper in maiore indigentia deveniant, est contra iustitiam commutativam.

Pro rebus quae usus universalis non sunt et quae solum a divitibus acquiri solent, pretium iustum summum videtur esse potius conventionale, seu in quod venditor et emptor consentiunt. Cum enim emptor tali re non indigeat, venditor, si pretium nimis altum postulat, non poterit eam vendere, et si emptor, nullam habens indigentiam, in eo consentit, non videtur fieri iniustitia. Pretium iustum infimum autem similiter erit conventionale, nisi venditor in necessitate constitutus vendere coactus sit: tunc enim venditor non iam libere consentit, sed solum necessitate

coactus: tunc videtur esse iustum pretium infimum valor quem homines probi et in taxanda illa re periti illi adiudicant: unde qui, *venditore in necessitate constituto* infra illud pretium emit, peccat contra iustitiam commutativam.

Qui ultra pretium iustum, ut supra statutum (sive legale sive commune) vendit vel infra pretium iustum emit, tenetur excessum restituere tanquam iniustus damnificator (n. 591) nisi habeat rationes peculiares, uti statim dicemus.

NOTA. 1. Uti patet, fraus semper est iniustitia, etsi pretium intra limites pretii iusti maneat; cavendum autem ne omnes exaggerationes, apud mercatores merces extollentes solitae, tanquam fraus vel mendacia habeantur: sunt potius modi loquendi quibus nemo prudenter credit! (cf. n. 386).

2. Mercatores qui de pretio ab emptore interrogati, pretium notabiliter altius dicunt, in locis ubi usus est in pretia derogare, iuste agunt; in locis autem ubi usus non est, sed pretio fixo emi solet, peccant contra iustitiam.

3. Non videtur consentiendum cum Noldin (II, 599) ubi dicit esse errorem substantialem si res de facto pretiosissima venditur vili pretio eo quod uterque contrahens rei valorem ignorat: conveniunt enim de *hoc obiecto* emendo-vendendo, quidquid est. Esset casus similis ac quando emerem talem librum, putans illum esse librum religiosum, dum revera est liber pravus!

4. Pretium iustum constituitur aestimatione communi. Unde, si alibi res magni aestimetur, etsi alibi pro vili habeatur, ibi pretium iustum est prout ibi aestimatur.

4. Ob rationes peculiares iuste potest quis etiam pretium iustum excedere, dummodo necessitate alterius partis ne abutatur.

Tales rationes ad augendum pretium sunt: dilatio solutionis pretii, quae venditori creat cessationem lucri; venditio minutatim, ita ut maiorem laborem requirat; venditio in gratiam emptoris (e. g. si venditor non venderet nisi emptor ita insistat), excepto tamen si emptor est in necessitate emendi.

Tales rationes ad minuendum pretium sunt: solutio anticipata pretii (e. g. si quis emit chirographum quem statim solvit sed cuius valorem statim percipere non valet); emptio in gratiam venditoris (e. g. si emptor non emeret nisi venditor ita insistat) excepto tamen si venditor est in necessitate; maior quantitas mercium insimul emptarum.

NOTA. 1. Quaestio ponitur utrum specialis utilitas emptoris sit venditio in gratiam emptoris, ita ut inde pretium augeri possit. Recte videtur distinguere Merkelbach (II, 518): si utilitas specialis potius provenit ex conditione subiectiva emptoris, e. g. quia scientia eius specialis facit tale instrumentum ei magis utile, haec non est ratio augendi pretium, quia tunc augmentum valoris non venit ex obiecto, sed ex emptore; si vero utilitas specialis potius provenit ex conditione relativa obiecti, e. g. ager contiguus agro emptoris, liber ex serie qui emptori deest ut habeat seriem completam, etc. haec est ratio rationabiliter augendi pretium, quia tunc augmentum valoris venit potius ex obiecto.

2. Qui iustis mediis, absque violatione vel indebita indagatione secreti, scit pretium mox fore mutatum, potest rem suam emere vel vendere pretio currente. Quodsi autem hanc scientiam mediis illicitis obtinuit, non potest hac scientia uti, et proinde non potest emere vel vendere nisi quod sine illa scientia similiter emisset vel vendidisset; quodsi hanc scientiam habet ex officio, e. g. quia ipse debuit decretum pretii mutandi ex officio transcribere ante promulgationem, disputatur utrum possit illa scientia uti: videtur respondendum cum non posse; nam secreto professionali non solum erga alios, sed et erga propriam vitam privatam teneri videtur (supra, n. 411). Ita de cetero solent contra-facientes etiam ab opinione publica damnari.

542. — COROLLARIUM. *De mercatu nigro.*

Mercatus *niger* vocatur emptio-venditio a lege prohibita vel pretio non-legali.

Uti patet, talis mercatus niger est in conscientia prohibitus, quia supponitur in bonum commune prohibitus; nisi tamen prohibitio vel pretium legale sit manifeste iniustum vel quando alii venditores et emptores solent legem non servare, legislatore non efficaciter contradicente (n. 541, 2).

543. — SCHOLION II *De negotiatione.*

Negotiatio est emptio rei ad eam cum lucro iterum vendendam.

Negotiatio est *lucrativa* seu *quaestuosa*, si res emitur ut sine ulla mutatione carius vendatur; vel *industrialis* si res emitur ut sive naturaliter sive per industriam mutata carius vendatur.

Negotiatio industrialis, etiam si mutatio rei consistat solum in eo quod in maiore quantitate empta nunc minutatim venditur, certe est licita, dummodo lucrum inde perceptum sit rationabile,

h. e. uti retributio pro labore circa rem adhibito considerari possit.

Negotiatio lucrativa per se etiam est licita, dummodo pretium auctum correspondent pretio iusto actuali; prohibita autem est in conscientia, si talis negotiatio est causa augmenti pretii communis, praesertim si agitur de rebus quotidianis necessariis (pro nutritione, vestitione, habitatione, honesta recreatione, etc.).

In quantum autem negotiatio lucrativa includit speculationem, observanda sunt etiam quae infra dicuntur, n. 582.

544. — COROLLARIUM I. *De competitione commerciali.*

Quando plures mercatores eandem rem vendere satagunt, necessario debent inter se competere ad attrahendos emptores.

Uti patet, talis *competitio* est licita, etiamsi alii mercatores inde damnum patiuntur, quamdiu media licita et iusta adhibentur.

Media illicita sunt imprimis fraus et dolus et mendacium, uti c. g. si quis minore pretio vendit, sed simul secreto pondus vel mensuram adulterat, si quis false accusat competitorem vel falso eius mercem malam dicit; non autem est iniustum si propriam mercem laudat. Medium illicitum est etiam venditio infra pretium infimum (imprimis legale) eo scopo ut alii competitores (qui talem copiam pecuniae non habent) mox a negotiatione cessare debeant: hoc saltem est contra iustitiam socialem.

Non tamen est contra iustitiam infra pretium vendere propter propagandam commercialem, ut ita merces melius divulgentur et cognoscantur.

545. — COROLLARIUM II. *De monopolio.*

Monopolium est potestas unius vel paucorum exclusive certas merces vendendi. Haec exclusivitas constituit eius periculum peccandi contra iustitiam commutativam per pretium iniustum, vel contra iustitiam socialem per iniustam competitionem.

Monopolium distinguitur *legale* et *privatum* prout a lege vel a privata activitate est introductum; monopolium legale vel gubernio reservatur vel uni vel paucis privatis conceditur.

Monopolium gubernio reservatum si est necessarium (vel utile) pro bono publico, vel si est medium ad vectigal iustum obtinendum, non est illicitum, dummodo pretium rationabile servetur. Melius tamen, si possibile est, libertas civium non coarctatur (n. 650).

Videntur cives teneri ad illud monopolium agnoscendum, a. v. ad illas merces privatim non vendendas, ex iustitia legali, non ex iustitia commutativa (unde non inducit obligationem restitutionis); praesumitur enim pro bono communi statutum.

Monopolium *concessum* est iustum si habetur iustus titulus ad illud concedendum, e. g. si quis est auctor vel inventor illius mercis: ad hoc referuntur « *iura auctoris* » et « *nomina commercialia* ». Videntur soli illi duo tituli strictum ius ex iustitia commutativa concedere; alii vero tituli videntur potius concedere licentiam, non ius, ex parte gubernii. Unde in conscientia (ex iustitia commutativa) quisque debet agnoscere iura auctorum et nominum commercialium, non vero alia monopolia.

Monopolium privatum iustum est si mediis iustis obtentum fuit, et pretium iustum (n. 541) servatur. Si illud monopolium est apud plures, omnes qui in eo de pretio convenerunt, tenentur huic pretio stare (ex contractu); alii autem qui extra monopolium privatum stant, cum nullum contractum habeant, non tenentur ad pretium monopolii, sed ad pretium iustum stare.

Non apparet ratio ad affirmandum cum Lessio et Molina ipsum monopolium esse rationem ad augendum pretium summum.

546. — SCHOLION III. *De cambio.*

Cambium est emptio-venditio pecuniae pro pecunia.

Pro cambio quo pecunia localis unius valoris pro pecunia locali alterius valoris permutatur (e. g. una moneta decem doliariorum contra decem unius doliarii) nullum lucrum obtineri solet; quare in illo lucrum esset iniustum.

Pro cambio autem quo pecunia localis pro pecunia alterius loci permutatur, vel quo litterae crediti, promissoriae, chèques, etc. pro pecunia permutantur, moderatum lucrum iuxta legem vel consuetudinem est iustum; hoc lucrum potest esse eo maius

quo maius est periculum vel maior difficultas in recuperanda pecunia.

547. — COROLLARIUM I. *De cambio in mercatu nigro.*

Ultimis annis solet a guberniis statui pretium officiale pro cambio pecuniae aliarum nationum, quod pretium plerumque non correspondet valori quem illa pecunia alibi habet, simulque sibi vindicat monopolium illius cambii, saltem ad extra.

Uti patet, tales leges sunt iustae et etiam obligant in conscientia ex iustitia *legali*, dummodo revera pro bono communi sint necessariae et pretia rerum localia aliquatenus etiam correspondeant huic cambio officiali. Sub his conditionibus pecuniam exteram altiore pretio emere vel vendere (mercatus niger) esset contra bonum commune, contra iustitiam legalem. Quodsi autem de facto pretia rerum localia notabiliter crescerent, gubernio non efficaciter contradicente, etiam pretium cambii officiale non servare, non esset illicitum.

548. — COROLLARIUM II. *De negotiatione in cambio.*

Ultimis annis propter instabilitatem valoris pecuniae, solent non pauci pecuniam alterius regionis emere ad illam vendendam cum lucro: ita pecunia facta est vera merx, de qua fit negotiatio lucrativa. Per se nihil obstat, dummodo serventur principia de iusto pretio cambii (n. 546) necnon de speculatione (n. 582).

549. — SCHOLION IV. *De venditione cum pacto retrovenditionis.*

Est emptio-venditio, sed addita clausula, ut sub certis conditionibus emptor debeat rem iterum venditori vendere vel venditor debeat rem iterum ab emptore emere.

Per se talis clausula non est illicita, dummodo pretium iustum servetur, ratione etiam habita de periculo vel utilitate quam una pars ex illa clausula habuerit.

Aliqua tamen species talis contractus, quae vocatur *Mohatra*, est damnata ab Innocentio XI (DB 1190) propter particularem characterem usurae quem continet. Non est enim verus contractus emptionis-venditionis, sed fictitius, quo res venditur, sed non traditur, et statim retrovenditur minore pretio.

550. — SCHOLION V. *De venditione sub hasta.*

Venditio sub *hasta* est modus vendendi quo res vendenda proclamatur coram plures, et plus offerenti adiudicatur.

Pretium in tali contractu est conventionale, et proinde potest pretium infimum vel summum excedere.

Venditor obligatur rem cedere plus offerenti, et quidem ipsam rem quam obtulit: ipsa enim oblatio sub hasta includit consensum in talem contractum; videtur tamen licitum sive per se sive per emptores fictos rem sibi retinere si pretium oblatum notabiliter infra pretium iustum remanet; non tamen licet licitatores fictos emittere solum ad pretium augendum, nisi hoc ab usu sit universaliter acceptum.

Emptores videntur licite hortari alios ut abstineant a pretio offerendo, ut ita pretio minore res obtineri possit; non tamen possunt ad hoc fraude uti. Utrum possint inter se pactum facere ut aliqui abstineant e. g. in uno obiecto et alii in alio, disputatur inter AA. Si autem, praesertim in venditione coacta (a iudice imposita) quis ita impediret quominus pretium rationabile pro re obtineatur, ageret certe contra caritatem; si fraudem adhiberet, esset contra iustitiam commutativam, et proinde contraheret obligationem restitutionis.

Praeco non potest ex industria tempus auctionis eligere quo pauci venire possunt emptores, ut ita amici eius vilius emere possint; nec potest rem citius quam solito adiudicare quia amicus eius est emptor.

551. — SCHOLION VI. *De gratificatione.*

Gratificatio (*mancia*) in quibusdam regionibus dari solet illis qui pro alio emunt: proxenetis, servis, etc; imo non raro a talibus exigi solet.

Haec praxis dandi per se non est iniusta, dummodo pretium non propter hoc augeatur: gratificatio enim debet a venditoris lucro desumi, non ab emptoris pretio, nisi emptor explicite consentiat. Nam venditor illam concedit ad attrahendos clientes.

Praxis gratificationem exigendi (non mere petendi) per se est iniusta, nisi ab usu universali cohonestetur. Per se enim mediator ius ad gratificationem non habet; unde non potest eam exigere.

Ubi vero usu universali haec praxis sit admissa, *moderatam* gratificationem exigere potest, quia tunc supponitur haec gratificatio in pretio iusto includi. Licite etiam mediator potest in emendo potius tales vendentes eligere qui gratificationem concedunt, dummodo iura domini ita non laedantur, imprimis ius domini ut minore pretio emat.

552. — SCHOLION VII. *De reductionibus pretii.*

Nonnulli solent quibusdam emptoribus, qui rem maiore quantitate emere solent, vel quibus ex speciali motivo (amicitiae, religionis, etc.) coniuncti sunt, pretium statuere *reductum*. Hoc esse per se iustum patet, dummodo (ad hoc compensandum) pro aliis non excedat pretium iustum: potest enim quis e. g. propter venditionem in maiore quantitate pretium minuere (n. 541); potest etiam in favorem alterius proprio lucro renunciare. Iniustum autem esset si cum aliis venditoribus contractum iniisset non concedendi tales pretii reductiones.

§ 10. LOCATIO-CONDUCTIO

1. In genere.

553. — NOTIO. **Locatio-conductio est contractus quo unus alteri concedit vel usum aut usumfructum rei vel operam sua: pro pretio.**

Explicatur. *Locatio-conductio*: ex parte illius qui rem vel operam praebet, dicitur locatio; ex parte illius qui pretium solvit, dicitur conductio.

Unus alteri: qui rem vel operam praebet vocatur *locator*; qui pretium solvit *locatarius* vel *conductor*.

Pro pretio: pretium potest esse pecunia vel pars fructuum vel quaelibet alia res.

DIVISIO. Triplex distinguitur species locationis: locatio rerum, locatio seu susceptio operis perficiendi, et locatio laboris, de quibus distinctim dicendum est.

554. — CESSATIO. Contractus locationis cessat transacto tempore; ante hoc tempus autem nulla pars potest contractum alio invito abrumpere. Quodsi nullum tempus statutum sit, censetur ad libitum tum locatoris tum conductoris abrumpi posse; attamen iustitia commutativa tunc requirit ut qui locationem abrumpere vult, in eo damnum alterius partis praecaveat. Ita tum legibus tum consuetudine statui solet ut qui contractum abrumpere vult, aliquod tempus ante abruptionem alterum moneat, ut ille sibi providere possit; similiter si agitur de terra culta, locatio abrumpi non potest nisi post messem antequam labor pro novis fructibus incipiat.

2. *Locatio rerum.*

555. — NOTIO. Locatio rerum est locatio qua alicuius rei (domus, praedii, animalis vel cuiuscumque aliae rei) usus vel ususfructus alii traditur pro pretio, retento dominio.

Explicatur. *Usus vel ususfructus*: contractus eo sese extendit quo consensus datur. Unde si solus usus locatur, res fructificat domino, et conductor non potest fructus percipere. Ita si quis animal ad usum conduxit et illud animal eo tempore peperit, fructus est domini, non conductoris; similiter si quis animal ad usum conduxit, non potest illud adhibere pro generatione nisi consentiente domino.

556. — EFFECTUS. Locatio-conductio referri potest ad contractum emptionis-venditionis, quo non res, sed solum usus vel ususfructus venditur. Unde obligationes locatoris et conductoris reducuntur ad illas venditoris et emptoris.

In specie autem

1. locator debet

a) conductorem monere de defectibus nocivis et damna ex neglectu huius obligationis orientia reparare;

b) pretium iustum (legale, commune, conventionale) pro usu vel usufructu stabilire;

c) rem tempore suo ita tradere ut non sit minus apta ad

finem conductoris ac tempore quo contractus initus fuit, damnaque ex neglectu huius obligationis orientia reparare;

d) nisi aliter convenerint, reparationes maiores solvere (secundum consuetudinem et legem);

e) rem non ante tempus repetere.

2. conductor debet

a) de re curare ut homines prudentes et timorati de rebus suis curare solent;

b) pretium iustum tempore statuto solvere;

c) reparationes secundum consuetudinem a conductore faciendas, cum diligentia facere;

d) damna ex sua culpa rei obvenientia reparare;

e) rem finito contractu restituere (non autem antea, si ita statutum fuerit), in illo statu in quo locator eam rationabiliter expectare potest.

NOTA. 1. Si res locata praeter culpam perit, domino perit, et proinde conductor (nisi aliter convenerint) nihil restituere tenetur.

2. In locatione agrorum leges civiles quandoque concedunt diminutionem pretii si ex infortunio e. g. tempestatis, ager magna ex parte fructibus caruerit.

557. — SCHOLION I. *De superficie.*

Superficies est contractus quo ad certum tempus, retento dominio, conductori pro pretio conceditur ius terreni ad ibi domum aedificandam vel aliud opus peragendum vel ibi arbores possidendas.

Propter mutationes quae terrenum ex tali contractu patitur et magnas expensas quae conductori obveniunt, solent gubernia in locis ubi tales contractus fieri solent, speciales leges quoad illum contractum condere. De cetero applicantur principia de locatione-conductione.

558. — SCHOLION II. *De locatione perpetua.*

Locatio perpetua est contractus locationis quo ius conducendi conceditur in perpetuum, conductori eiusque heredibus.

3. *Susceptio operis.*

559. — NOTIO. *Susceptio operis est contractus quo unus pro determinato pretio determinatum opus perficiendum suscipit.*

Explicatur. Determinatum opus: e. g. confectio vestis, constructio domus, viae, currus, instrumenti, etc. Sub opere aliquando intelligitur solus labor, aliquando labor et materia.

560. — EFFECTUS. 1. Susceptor operis debet pro pretio iusto opus perficere et tradere cum materia, tempore et modo statuto, etiam si ita ad conveniens lucrum non perveniat, imo si in labore damnum patiatur. Utrum autem ius habeat ad compensationem si in computatione erraverit, controvertitur: videtur affirmandum si error est mere materialis e. g. in additione summarum.

NOTA. Si inopinatae causae quas susceptor operis praevidere non poterat, e. g. terracmotus, supervenerint cum notabili damno susceptoris, aequitas postulat ut fiat novus contractus in quo conductor etiam partem (e. g. dimidiam) damni suscipiat.

2. Conductor debet: a) statuto tempore pretium iustum solvere; ubi consuetudo vult ut initio vel progrediente labore pars pretii solvatur, etiam haec consuetudo servanda est nisi susceptor aliter libere consenserit;

/?) compensare opera superaddita, nisi susceptor ea proprio Marte superaddiderit: tunc enim mandatum suum excedit.

4. *Locatio operae.*

561. — NOTIO. *Locatio operae est contractus quo unus se obligat ad certum laborem praestandum, alter vero ad dandam mercedem determinatam pro hoc labore.*

Explicatur. Certum laborem: sive sit labor determinatus, sive sit omnis labor alicuius generis (e. g. labor fabri lignarii) sive sit omnis labor occurrens (famulatus). Si in contractu labor est stricte determinatus, operarius non tenetur alios labores suscipere; si labor est solum generice determinatus, tenetur labores illius generis suscipere quos conductor ei imponit.

Mercedem determinatam: haec merces debet esse iusta, de quo cf. infra, n. 562.

562. — SCHOLION I. *De salario iusto.*

Quando loquimur de *salario* iusto, solemus cogitare de operariis qui labore manuali sustentationem vitae suae acquirere debent. Attamen iustum salarium dari debet omnibus qui operam suam, sive manualement sive intellectualem, aliis praebent.

Salarium iustum minimum est illud quod operario normali, qui mere materialiter operam suam praebet, absque laesione iustitiae commutativae recusari non potest. Labor enim est medium quod Deus homini dedit ad sustentationem sui sibi procurandam: tantus est ergo valor laboris materialiter sumpti, quantum necessarium est ad sustentationem sui, et ille valor debet ex iustitia commutativa remunerari in contractu locationis operae (etiam si ab aliis conductoribus ita remunerari non solet).

Dicimus autem: ad sustentationem sui. Haec autem sustentatio sui omnia includere debet, non merum cibum et vestitum quotidianum, sed etiam necessariam requiem et recreationem (dies quibus non laboratur), provisionem pro tempore adversae valetudinis et senectutis, etc.; sed insuper homo (vir) est naturaliter constitutus caput familiae, in qua uxor propter labores domesticos labores lucrativos suscipere non potest, pueri autem sustentari et educari debent e labore patris: unde illa sustentatio sui videtur necessario includere etiam sustentationem (cibum, vestitum, recreationem, educationem, etc.) familiae normalis, *etiamsi ille particularis homo talem familiam non habet* (salarium familiare absolutum').

NOTA. Ex eo quod salarium iustum debet includere etiam provisionem pro tempore adversae valetudinis et senectutis, patet salarium maius requiri pro labore periculoso vel sanitati nocivo.

Sunt tamen AA. qui tenent salarium iustum non esse salarium familiare absolutum, sed familiare relativum, ita ut coelibis minus salarium dari debeat, patrifamilias maius pro ratione numeri filiorum. Haec autem sententia non considerat, iustitiam commutativam requirere aequalitatem inter rem et rem, et proinde si

valor laboris est solum quidquid requiritur pro sustentatione propriae personae (hoc enim dicunt salarium iustum pro coelibe), salarium iustum pro omnibus (etiam pro patribusfamilias) iuxta illam sententiam dicendum est salarium personale, non familiare; sustentatio familiae autem seu quod supra salarium personale requiritur, non deberetur ex iustitia commutativa, sed ex alio titulo. Insuper, haec sententia ad magna incommoda socialia ducit : etenim, cum opera coelibis minore pretio conduci possit, patresfamilias (a fortiori qui plures habent filios) difficilius laborem invenirent, et ita quod in eorum bonum erat cogitatum, in eorum damnum cederet. Quare magis placet sententia salarii familiaris absoluti.

Contra hanc utique obiici potest : Qui maiorem familiam habet, tunc non sufficiens salarium pro eius sustentatione obtinet. Hoc verum est, sed compensatur eo quod antea abundantius salarium perceperit: potest enim iuvenis salarium familiare percipiens, parcimonia sua seponere, primum ad familiam condendam, deinde ad supplendum quod postea forsan crescente familia deficiet. Insuper, familiae normali maiores (plus quam 5-6 pueros in vita habentes) non erunt tam numerosae; et potest, saltem pro familiis valde numerosis aliter provideri, e. g. per caritatem vel melius, per subventionem ex aerario publico.

Quod hic statuimus, de homine normaliter robusto meram materiam suam operam praestante dicta sunt. Quodsi autem agitur de homine qui normalem quantitatem laboris praestare non valet in ullo laboris genere, salarium eius poterit esse minus: reliqua erunt per caritatem supplenda. Si autem quis speciali diligentia et capacitate plus quam normalem quantitatem praestat, salarium poterit habere maius.

Quodsi autem agitur, non tantum de mero labore materiali, sed de labore qui specialem requirit dexteritatem vel specialia studia praeparatoria, salarium ut sit iustum, etiam illas expensas ad dexteritatem vel scientiam acquirendam, compensare debet.

Notanda sunt verba Pii XI in Enc. *Quadragesimo Anno*: Quod si in praesentibus adiunctis non semper id praestari poterit, postulat iustitia socialis ut hae mutationes quamprimum inducantur, quibus cuivis adulto operario eiusmodi salaria firmentur.

563. — **COROLLARIUM.** 1. Minus salarium dare solum quia operarii multi inveniuntur et proinde viliori salario contenti sunt potius quam a labore abstinere, est iniustum. Iustum autem est si conductor ex misericordia aliquem assumit cuius labore non indiget, vel si negotium eius est tam parum frugifer ut salarium iustum dando non possit negotium sustinere et operarios dimittere obligaretur: si enim *in tali casu operarii consentiunt* in minore salario potius quam a labore abstinere, iustum est.

2. Si quis nonnisi paucis horis pro domino laborat, et reliquum tempus pro alio labore liberum habet, evidenter non debet ex tali labore *totam* suam sustentationem suscipere.

564. — **SCHOLION II.** *De obligationibus conductoris operae praeter iustitiam.*

Iam supra notavimus obligationem conductoris curandi ut operarii in talibus conditionibus laborare possint, ut vita et sanitas eorum a periculis et nocumentis quamplurimum servetur (n. 277, 290), necnon ut non compellantur ad consolationem quaerendam in alcoholismo (n. 298); unde debet etiam in labore imponendo rationem habere virium corporis operarii.

Insuper debet cos tractare modo hominis digno, eis concedere tempus liberum pro requie, recreatione, vita familiari, et praesertim pro sanctificatione Festorum (n. 115); debet laborem ita ordinare ut operarii inde in periculum peccandi non incidant (praesertim ubi viri et mulieres simul laborant), imo debet eis occasionem praebere vitam vere christianam ducendi, et in quantum circumstantiae permittunt, eos ad hoc exhortari.

Tandem debet, saltem pro illis operariis quos per longius tempus conduxit, ex caritate (magis urgente quam pro aliis) eos adiuvari in suis difficultatibus (supra, n. 370).

565. — **COROLLARIUM I.** *De salario tempore impedimenti laboris.*

Quaestio ponitur utrum operario a labore impedito (e. g. propter infirmitatem) solvi debeat salarium annon.

Uti supra, ubi de salario iusto, n. 562, iam diximus, salarium iustum deberet includere provisionem pro tempore infirmitatis,

infortunii, etc. Quodsi revera salarium solutum talem provisionem continet, conductor ex iustitia commutativa nihil dare debet tempore impedimenti laboris; si autem de facto talem provisionem non perfecte complectitur, conductor tenetur ex iustitia commutativa sive partem salarii sive totum salarium, vel imo insuper expensas pro cura infirmitatis solvere, iuxta rationem qua illa provisio deest, saltem pro illis operariis quos ad longius tempus conduxit; pro illis vero quos ad breve tempus tantum conduxit, potest teneri ex caritate.

566. — COROLLARIUM II *De exclusione a labore.*

Etsi conductor, expirato contractu, ex iustitia non teneatur contractum renovare, contra caritatem tamen, imo quandoque contra iustitiam socialem, peccat si operarium absque iusta ratione dimittit eiusque loco alium assumit. Ita si illum excludit solum quia ad aliquam societatem legitimam pertinet vel quia magnam familiam habet, etc. talis exclusio est illicita, nisi haec conditio ab initio apposita fuerit.

567. — SCHOLION III. *De obligationibus operarii.*

Operarii tenentur ex iustitia commutativa 1) integre et fideliter laborem iuxta contractum iniunctum perficere, tempore determinato, modo determinato; 2) instrumenta laboris non propria ita curare ut minus damnum patiantur; 3) materia parce uti; 4) secretum fabricationis, si quod est, servare.

Insuper debent domino oboedire eique reverentiam exhibere, eumque prae aliis adjuvare in suis difficultatibus (n. 370).

568. — COROLLARIUM. *De operistitio.*

Operistitium est communis multorum operariorum cessatio a labore ex condicto, ad emolumentum quoddam a conductore obtinendum.

Dicitur: *communis multorum* : si enim unus alterve inter multos cessat a labore, non agitur de operistitio; requiritur autem ut omnes vel notabilis pars operariorum cesset, ita ut labor normaliter progredi non valeat.

Dicitur: *ex condicto*: requiritur scii, quaedam conspiratio ces-

sandi a labore, sive contractus expiraverit sive non ; h. e. si contractus tempus nondum transiit, et ex conducto cessant a labore, habetur operistitium stricte dictum; si autem contractus expiravit quidem sed normaliter esset a moraliter omnibus renovandus, ex conducto autem non renovatur ad emolumentum a conductore obtinendum, etiam habetur operistitium, quod non est contra iustitiam ex contractu, sed potest esse contra iustitiam ob iniustam damnificationem.

Operistitium ergo nondum expirante contractu, per se est iniustum, quia vel unus non potest invito conductore a contractu valido resilire. Iustum autem est si contractus ab initio fuerit iniustus (e. g. contra iustitiam socialem), vel si conductor suas obligationes non servat: tunc enim operarii non solent habere aliud medium ad iura sua vindicanda. Similiter iustum esse potest operistitium, si salarium quod initio erat iustum, nunc mutatis circumstantiis iniustum esse incepit, et conductor illud augere renuit.

Iniustum autem est operistitium, si indicitur solum ad emolumentum obtinendum ad quod ius strictum non habent vel ad resistendum iustae diminution! salarii, vel ex alio motivo quod cum contractu nullam relationem habet (e. g. ex motivis politicis).

Etiam operistitium iustum in se, fieri potest iniustum ex mediis adhibitis iniustis: ita non licet aedificiis, instrumentis laboris, materiae etc. damnum inferre (sabotaggio). Similiter non licet alios operarios qui a labore cessare non volunt, violentia, calumniis, etc. a labore impedire. Utrum autem iniustum sit tempus operistitii eligere quo maius damnum imminet conductori si cedere non velit, pendet a circumstantiis. Si hoc tempus eligitur (utique in operistitio iusto) solum ad efficacius movendum conductorem ut iustis petitionibus acquiescat, et nullo modo ex odio seu voluntate damnificandi, hoc tempus eligere est licitum.

NOTA. In indicendo autem operistitio, etiam ad iustum emolumentum obtinendum, attendendum est non solum ad emolumentum obtinendum, sed etiam ad spem efficacitatis et ad damna quae ipsi operarii tempore operistitii, necnon bonum commune patiuntur: nam interim operarii non solum salarium non percipiunt, sed etiam pecunias

parcimoniae suae expendere debent; si per longius tempus durat, conductor tanta damna pati potest ut postea tot operarios admittere non amplius valeat, ita ut multi etiam cessato operistitio ad laborem redire nequeant; insuper operarii non raro damna animae patiuntur, eo quod ad odia, violentias, blasphemias, etc. excitantur. Et non raro etiam bonum commune ex operistiliis, saltem si sunt frequentiora, magnum damnum patitur. Quare in quantum potest aliae viae tentandae sunt, et operistitia quam maxime sunt dissuadenda.

569. — SCHOLION IV. De labore mulierum.

Mulieris locus naturalis est in familia, ubi laboribus domesticis vacare debet; nihil tamen obstat quominus innupta etiam suam operam aliis locet. Videtur autem requirendum ut tunc tales labores seligat ad quos viri minus apti sunt. “Pessimus certe est abusus et omni conatu auferendus, quod matresfamilias ob patris salarii tenuitatem extra domesticos parietes quaestuosam artem exercere cogantur, curis officiisque peculiaribus ac praesertim infantium institutione neglectis” (*Quadrag. Anno*).

Quodsi autem mulier, etiam nupta, operam suam de facto locat, etiam pro labore qui a viro per se esset faciendus, conductor ex iustitia commutativa tenetur ei iustum salarium iuxta contractum solvere. Cum autem mulier a natura non sit constituta caput familiae, probari non potest valorem laboris eius plus esse quam sustentatio propria, et proinde salarium iustum mulieris videtur esse salarium personale, non familiare. Iniustum tamen videtur mulieri, quae sub iisdem conditionibus eidem labori vacat ac vir, minus salarium solvere.

§ 11. SOCIETAS

570. — NOTIO. Societas est contractus quo duo vel plures conveniunt de aliquo contribuendo in communem possessionem vel commune lucrum.

Explicatur. Aliquo contribuendo: potest esse pecunia vel opera vel quaecumque alia res; potest etiam esse ut unus pecuniam, alter operam praebeat etc.

Communem: potest esse commune ita ut omnes aequalia iura

habeant vel ita ut unusquisque pro rata contributionis iura habeat.

In hoc ergo est essentielle societatis, quod partes (socii) non percipiunt lucrum determinatum, sed plus vel minus, imo et debita suscipiunt prout res plus vel minus vel omnino non fructificat. Unde socii non sunt qui, cum in societate officium habeant, determinatum pretium percipiunt: ipsi sunt locatores operae suae, non socii. Nihil tamen impedit quominus tales sint simul locatores operae (salarium fixum percipientes) et socii (partem habentes in lucris et debitis), uti solent esse directores talium societatum.

NOTA. Uti patet, finis societatis debet esse licitus, secus est contractus de re turpi; quoad obligationes ex tali contractu orientes, cf. supra, n. 505.

571. — **EFFECTUS.** 1. Omnes socii tenentur ex iustitia commutativa fideliter partem suam iuxta contractum conferre eamque ante tempus praefinitum non retrahere nisi omne damnum aliorum reparet. Etiam finito contractu, non potest ex caritate partem suam ex improvviso retrahere si inde notabile damnum aliis sociis occurreret. Debent etiam, si casus fert, partem suam debitorum societatis ferre.

2. Qui in societate aliquod officium habent, debent res gerere cum diligentia in bonum omnium; res et pecunias ad societatem pertinentes non possunt ad privatum usum adhibere nisi in quantum a statutis societatis permittitur; nec possunt nomine societatis obligationes assumere ultra statuta societatis; lucrum societatis secundum veritatem debent inter socios dividere.

NOTA. Socialistae et marxistae contendunt contractum locationis operae esse iniustum, omnemque locationem operae fieri debere per modum contractus societatis. Utique contractus societatis inter capitalistam et operarium ubi possibilis est, est bonus et commendabilis, utpote caritatem fovens. Inde autem non sequitur alium contractum esse illicitum; imo non raro est impossibilis. Operarius enim generatim non potest expectare usquedum societas fructus faciat, sed pecunia sua statim indiget, et proinde salarium pro labore percipere debet; insuper, operarius generatim non potest assumere periculum damni, sed indiget lucro *certo*.

§ 12. CONTRACTUS ALEATORII

1. *Assecuratio.*

572. — NOTIO. *Assecuratio est contractus in quo contra certum praemium assecuratur reparatio damni casu vel vi praevalente illati.*

Explicatur. Contra certum praemium: in hoc consistit contractus aleatorius quod unus certe solvit (parvam) summam cum possibilitate nunquam illam recuperandi (si nempe infortunio non feritur), alter vero certe recipit pecuniam cum periculo necessitatis maiorem summam solvendi (si nempe infortunium accidit).

Reparatio damni: contra quale damnum datur assecuratio, determinatur in contractu.

573. — IUSTITIA. Talis contractus est iustus dummodo habeatur proportio inter praemium solvendum, valorem obiecti reparandi (si totum periret) et extensionem periculi. Haec proportio est ex statisticis desumenda. Ita maius praemium exigi potest ad assecurandam domum ligneam contra ignem quam domum totam ex petra confectam; maius ad assecurandum aedificium ubi explosiva producuntur vel asservantur, quam ubi parva familia pacifice vivit; maius in regionibus terraemotus quam ubi tales calamitates non habentur, etc. Nisi aliter conventum fuerit, occultatio talis circumstantiae reddit contractum invalidum et proinde assecuratorem a sua obligatione solvit; occultatio autem bona fide, ius praebet recuperandi praemia soluta.

NOTA. Iniustus tamen non videtur usus maiorem vel minorem valorem rei assecurandae declarare: Si enim maior declaratur, assecurator maius praemium percipit; si minor, assecuratus in casu infortunii minorem compensationem recipiet: contractus ergo tunc censetur de talibus summis pecuniae solvendis pro securitate talis rei.

574. — OBLIGATIONES. 1. Asscuratus debet sincere circumstantias declarare quae periculum infortunii augent; non potest

post contractum periculum augere, sed e contra debet illud removere quantum potest, et damnum occurrens quantum potest coercere; insuper debet praemium statuto tempore solvere.

Si reparationem perceperit pro damno propria culpa theologica causato, restituere tenetur.

NOTA. Assecuratus post infortunium debet quantum potest statum rerum relinquere uti est, ut assecurator possit de extensione damni iudicare; uti patet, potest curare de vita et integritate hominum et animalium qui forte damnum passi sunt, etsi ad hoc statum rerum parum mutare debeat.

2. Assecurator debet esse certus se posse damna probabiliter occurrentia reparare; reparationem damni iuxta contractum solvere.

Si autem tertius est causa damni, potest quidem contra illum tertium recurrere, sed ipse tenetur iuxta contractum assecurati damnum reparare.

575. — COROLLARIUM. *De assecuratione vitae.*

Assecuratio *vitae* habetur duplicis speciei: vel ut in casu mortis certa summa haeredibus solvatur, vel ut post certam aetatem ipsi assecurato certa pensio solvatur. Uti patet, tenetur assecuratus, ex iustitia, periculum vitae in quo degit (sive ex morbo sive ex causa externa) declarare. Etiam medicus a quo testificatio sanitatis ad hoc requiritur, debet ex iustitia commutativa testimonium secundum veritatem dare.

Defectus sanitatis qui neque assecurato neque medico erat notus, non facit contractum invalidum.

Assecuratus non potest cum culpa theologica vitam suam periculo exponere; potest tamen facere quod aliis licet (n. 267 ss.).

NOTA. Si ad probabilitatem temporis vitae definiendam assecurans ponit quaestiones circa vitam moralem assecurandi, hic secundum veritatem respondere non tenetur, quia assecurans ius non habet de vita morali inquirendi: quodsi timeat vitam moralem influxum habere in sanitatem, medici est hunc influxum detegere: si enim talem influxum de facto non habuit in sanitatem, nulla est ratio cur assecurator hoc sciat. De cetero habet etiam alia media quam interrogationem personalem, ad modum vivendi assecurandi cognoscendum.

2. *Ludus*.

576. — NOTIO. Ludus est contractus quo duo vel plures conveniunt de praemio dando victori ludi.

Explicatur. Contractus: de ludo in quantum est mera recreatio, iam egimus supra, n. 263. Tali ludo non raro addi solet contractus de praemio dando: de hoc hic agitur.

Victori ludi: pro moralitate talis contractus parum refert utrum ludus sit industrialis seu peritiae ludentis innitens an aleatorius seu a sola fortuna pendens.

577. — MORALITAS. Ludus uti recreatio per se est licitus, si scii, observantur quae supra, n. 263 dicta sunt. Uti patet, quando ludus uti recreatio est illicitus, etiam contractus praemii dandi eo ipso est illicitus, etsi non invalidus. Unde ludus pro lucro, qui non est moderata recreatio, sed passio inordinata vel modus in otio lucrandi, est omnino illicitus. Quare illi qui tales domos ludorum erigunt cooperantur peccatis ludentium.

Insuper autem requiritur

1. Consensus liber ludentis: ad val.; si enim non est liber consensus, contractus est invalidus. Quare invalidus est contractus ludi cum semi-ebrio, etc. et proinde lucrum restitui debet.

2. Res exposita sit ad dispositionem ludentis (saltem ad lie.), h. e. ludens debet posse dominium rei victori transferre: unde requiritur ut sit in perfecto dominio ludentis vel exponatur saltem de licentia domini. Si ludens habet quidem dominium nudum, sed de re disponere non potest (e. g. religiosus, minorrennis) contractus est invalidus.

NOTA. Solent dicere AA. hanc secundam conditionem esse ad validitatem contractus; ex altera autem parte tenent ludentem qui rem alienam exponit, posse lucrum servare si quid facit. Hoc autem est inconsequentia: vel enim contractus est invalidus, et tunc lucrum restituere debet, vel est validus (etsi illicitus), et tunc debet rem domino restituere, sed victori ludi damnum resarcire. Haec ultima sententia videtur verior.

3. Res exposita non excedat rationabilem quantitatem (ad lie.): h. e. non sapiat prodigalitatem nec impediat ludentem ab officiis suis (e. g. debitis solvendis, familia sustentanda) implendis.

4. Aequalitas inter ludentes: non potest peritus fraude simulare imperitiam ut imperitum ad ludum alliciat et ita magnum lucrum faciat (ad val.: nam ignorantia periculi est error substantialis in contractu aleatorio). Quodsi autem imperitus velit « contra quemcumque » fortunam tentare, contractus non est contra iustitiam, sed forsitan contra caritatem ex parte periti, contra prudentiam et rectum usum rerum ex parte imperiti; sed ad restitutionem lucri in tali casu non tenentur.

5. Serventur regulae ludi et omnes fraudes vitentur (ad lie.): attamen astutiae quae in regulis ludi et consuetudine agnoscuntur, non sunt fraudes.

NOTA. Clerici aleatoriis ludis, pecunia exposita, ne vacent (c. 138). Etiam ab aliis ludis autem (etiam sine pecunia exposita) abstineant ubi est periculum scandali vel periculum negligendi officia sua.

3. *Sponsio.*

578. — NOTIO. Sponsio est contractus quo duo vel plures de veritate vel eventu rei litigantes, conveniunt de praemio dando victori.

Explicatur. *Litigantes*: haec est differentia inter ludum et sponsionem, quod ludi exitus pendet ab actione ludentium (etsi forsitan fortuita), dum sponsio est de re extra spondentes existente. Litigatio autem hic solum significat differentiam opinionum.

579. — MORALITAS. Sponsio per se non est illicita, dummodo

1. obiectum sponsionis non sit illicitum, e. g. si quis spondet se audere peccatum (e. g. duellum) committere: tunc est contractus de re turpi, de cuius obligatione cf. supra, n. 505;

2. libere consentiant partes: ita sponsio cum semi-ebrio est invalida;

3. res exposita sit ad dispositionem spondentis, ut in ludo, supra, n. 577;

4. res exposita non excedat rationabilem quantitatem; imprimis vitanda est immoderata consuetudo spondendi;

5. spondens non simulet dubium ut tali fraude alterum ad sponsonem alliciat, dum ipse certus sit de rei eventu.

NOTA. Si eventus rei pendet a voluntate tertii, non licet spondenti illum tertium fraudulenter ad suas partes trahere; e. g. si sponsio est de cursu equorum, non licet equitem oblata pecunia adducere ut minus bene equum suum dirigat.

4. *Loteria.*

580. — NOTIO. Loteria est contractus quo singulis pretii solventibus datur ius ad praemium obtinendum si sors ei favet.

MORALITAS. Loteria per se non est illicita, dummodo (ad val.)

1. omnis fraus in sorte educendo vitetur; qui fraude uni favet, tenetur aliis pretium suum restituere;

2. proportio sit inter pretium et spem praemii, h. e. praemia debent esse vel tam magna vel tam numerosa, ut, seposito moderato lucro, circiter aequivaleant pretiis sortem ementium quae normaliter ex loteria provenire praevideri possunt; quodsi numerus ementium extraordinarie augetur, non videntur augenda praemia.

NOTA. Non raro autem loteria solet fieri per modum pecuniae colligendae pro sustentatione cuiusdam operis (e. g. Missionis), cui praemia solum adduntur ad attrahendam liberalitatem hominum; talibus loteriis minora praemia adicere iustum est, eo quod ementes scientes finem, in minore spe praemii consentiunt.

5. *Speculationes Bursae.*

581. — Bursa est conventus mercatorum, negotiantium, etc. ubi sive valores sive merces venduntur et emuntur.

DIVISIO. Diversis modis solent ibi fieri contractus emptionis-venditionis :

1. Venditio *de praesenti*, quae est simplex emptio-venditio qua revera res et pretium traduntur.

2. Venditio *ad terminum*, qua res nunc emitur et venditur, sed executio remittitur ad diem determinatum (generatim die 1 vel 15 mensis: dies *liquidationis*).

Talis venditio est vel *vera*, si scii., die liquidationis revera traduntur merces et pretium; vel *ficta* seu *differentiatis*, si res non revera traditur, sed solum differentia solvitur inter pretia diei venditionis et liquidationis.

582. — **MORALITAS.** 1. Venditio de praesenti et venditio ad terminum vera, sunt veri contractus emptionis-venditionis, et proinde huius sequuntur normas (n. 539 ss.).

2. Venditio ad terminum ficta, est contractus aleatorius ad modum sponsionis, et proinde huius sequitur normas (n. 579).

NOTA. 1. Clericis ex c. 142 prohibentur speculationes bursae; sed et omnes Christiani sunt ab illis avertendi, propter periculum ruinae cui rem familiarem non raro exponunt.

2. Numquam licet falsis notitiis et fraude pretia bursae augere vel minuere.

Ar t . 4

DE RESTITUTIONE

583. — **NOTIO.** Restitutio est actus quo iustitia commutativa laesa reparatur.

Explicatur. *Reparatur*: cum duplex possit esse laesio, duplex etiam est reparatio: res aliena ipsa, iniuste detenta, legitimo domino redditur, vel damnum domino iniuste illatum compensatur. Quamdiu possibilis est primus modus restitutionis, adhiberi *debet*, seu res domino reddenda est, iuxta adagium: res clamat ad dominum. Solum si hoc est impossibile, accedit alius modus, scii., compensationis.

NOTA. 1. Onus restitutionis non stricte oritur ex furto, sed ex iniusta detentione rei (etsi forsan initio fuerit inculpabilis) necnon ex iniusta damnificatione. Unde etiam peccatum non-restitutionis omnino inde-

pendens est a peccato furti, et potest quis ad restitutionem obligari sub gravi, qui tamen gravem iniustitiam non commisit, imo nullum peccatum commisit; similiter potest peccatum furti iam esse remissum, sed peccatum non-restitutionis exsistere. Ratio ergo cur fur qui restitutionem recusat, a peccato absolvi nequit, non est quia vult peccatum suum moraliter continuare, sed quia non vult aliam (gravem) obligationem, scii, restitutionis, implere.

2. Hic agitur solum de restitutione propter laesam iustitiam commutativam. Utique etiam alia iura laesa restituenda sunt, uti supra n. 420, iam notatum est. De hac autem restitutione hic non agimus. Notandum vero est ex laesione alius iuris posse oriri damna in rebus temporalibus, quae etiam ex iustitia commutativa restituenda sunt: ita e. g. virgo stuprata quae non potest amplius convenientes nuptias inire, inde magnum damnum etiam in rebus temporalibus patitur: quare stuprator potest obligari ad peccatum suum pecunia reparandum: talis restitutio etiam sub hoc articulo cadit (n. 599-605).

§ 1. EX DETENTIONE

584. — PRINCIPIUM. Omnis homo qui rem alienam absque legitimo titulo detinet, tenetur illam quamprimum domino legitimo restituere.

Explicatur. Rem : si est bonum fungibile, restitui debet etiam si in individuo non amplius exstet, dummodo in specie adhuc exsistat.

Absque legitimo titulo: primarius titulus legitimae *detentionis* uti patet, est consensus domini: unde qui rem alienam de consensu domini detinet, non tenetur eam restituere quamdiu ille consensus perdurat; inde etiam qui titulo contractus eam detinet, non tenetur eam durante contractu restituere. Alii tituli sunt tituli legitimae acquisitionis, uti testamentum, inventio, praescriptio, etc. de quibus infra, n. 659 ss.

Detinet : sive in bona fide, sive in mala fide, sive in fide dubia.

Restituere: ipsam rem cum omnibus fructibus (exceptis forsan linctibus industrialibus) quos durante iniusta detentione ex ea perceperit, iuxta adagium : res fructificat domino.

Gravitas transgressionis. Qui rem alienam absque titulo legitimo detinet illamque non restituit, committit peccatum mor-

tale vel veniale prout agitur de materia gravi vel levi (n. 484), a quo absolvi non potest nisi habeat saltem sinceram voluntatem restituendi. Etiam si illam in bona fide possesserit, a momento quo scit illam esse alienam, incipit obligatio eam restituendi: quod si non facit, statim incipit esse possessor malae fidei. Notandum insuper eum qui restitutionem culpabiliter differt, fieri posse iniustum damnificatorem, et ex hoc titulo obligari ad damna compensanda (n. 591).

585. — SCHOLION I. *De possessore bonae fidei.*

Possessor *bonae fidei* est ille qui rem alienam possidet seu detinet, sincere putans se eam legitime detinere. Fit autem malae fidei statim ac sciverit rem non esse suam et illam restituere vel etiam dominum requirere recusaverit.

Etiam possessor bonae fidei, statim ac scit se rem illegitime detinere, tenetur eam restituere, sed non debet inde damnum pati. Quare si rem gratis accepit, debet eam gratis reddere; expensas autem quas habuit sive in acquisitione sive in conservatione sive in melioratione rei bona fide possessae, repetere potest; sed rem ipsam domino restituere debet.

Possessor autem bonae fidei potest etiam, *antequam dominus rem repetit*, rem illi restituere a quo illam accepit, si hoc est unicum medium recuperandi pretium.

NOTA. Si possessor bonae fidei rem emit apud mercatorem talium rerum vel in mercato publico, lege civili statui solet ut talis res restituenda non sit nisi restituto etiam pretio.

Ex altera autem parte possessor bonae fidei neque debet ex re aliena ditior fieri, nisi fructus perceperit ex propria industria. Ex re enim potest fieri ditior solus dominus, et nullus alius nisi de consensu domini; fructus autem industriales, qui potius propriae industriae quam ipsi rei sunt adscribendi, merito accedunt possessori bonae fidei potius quam domino. Similiter non tenentur ad fructus restituendos bona fide consumptos. Fructui industrial! assimilatur etiam praemium loteriae etc. *iam perceptum*, ita ut possessor bonae fidei nonnisi pretium loteriae restituere debeat.

- NOTA. 1. Si res non amplius apud ipsum, sed apud tertium exstat, ipse non amplius est rei detentor, et proinde non directe tenetur propter detentionem, rem restituere. Possunt tamen oriri obligationes erga illum tertium, praecavendi scii, ne ille tertius damnum patiatur: ad hoc autem tenetur, etiam si lucrum obtentum iterum perdere debeat, non tamen cum damno proprio positivo, nisi ex contractu venditionis ei orta sit obligatio compensandi in casu evictionis.
2. Si dominus non comparet, rem ut inventam habere potest; infra, n. 659 ss.
3. Si res etiam cum culpa possessoris bonae fidei perit dum est in bona fide, compensationem dare non debet: res enim perit domino.

586. — SCHOLION II. *De possessore malae fidei.*

Possessor *malae fidei* est ille qui rem alienam detinet, sciens se non posse eam legitime detinere, sive illud ab initio sciat sive postea sciverit.

Possessor malae fidei imprimis tenetur inquirere dominum; quodsi illum revera invenire non possit, potest rem uti inventam habere (infra, n. 659 ss.).

Quando dominum invenerit, tenetur eam quamprimum restituere cum omnibus fructibus, etiamsi inde, saltem pro tempore quo est malae fidei, damnum pati debeat: debet enim sequelas peccati sui assumere. Fructus autem industriales vel quos bona fide consumpsit generatim dicuntur non restituendi. Quoad fructus bona fide consumptos, concedi potest: quoad fructus vero industriales, videntur potius restituendi: non enim debet ex sua iniustitia ditari, etiamsi propriae industriae adseribendi sint fructus.

Insuper tenetur compensare omnia damna, etiam lucrum cessans, quae dominus passus est ex iniusta detentione.

Si rem mala fide possessam alteri donat vel vendit vel aliter tradit, obligatio restitutionis ab eo nullo modo aufertur, sed tenetur curare ut ille alius rem restituat; secus tenetur damnum reparare. Si res perit, etsi domino pereat, tenetur tamen compensationem dare, nisi res ex causa interna pereat vel si apud dominum similiter periisset.

587. — COROLLARIUM I. *Ad quid tenetur possessor malae fidei, si res secus apud dominum periisset?*

Tenetur rem restituere: nam res clamat ad dominum. Ita si quis rem ex incendio eripuit, debet eam restituere.

Si autem res peritura *instante periculo* consumitur non videtur restituenda. Ita si quis bibit vinum alienum *instante incursu* hostium qui illud raperent, nihil restituere debet.

588. — COROLLARIUM II. *Ad quid tenetur possessor malae fidei, si res tempore iniustae possessionis varium valorem habuit?*

Si mutatio est ex causa intrinseca (e. g. quia animal interim crevit), res cum augmento vel deterioratione restituenda est; quodsi res non amplius existit, sed compensari debet, compensatio calculanda est prout res nunc esset.

Si mutatio est ex causa extrinseca (mutatio pretii), res restituenda est (vel compensanda), addita differentia inter valorem actualem et valorem maiorem quem res habuit, nisi certum sit dominum tunc temporis non voluisse rem vendere etiam si illam in possessione habuisset. In praxi autem restitutio huius differentiae urgenda non erit, cum difficulter constet de voluntate domini rem tunc vendendi.

589. — COROLLARIUM III. *Ad quid tenetur mendicans eleemosynam accipiens, qui non est pauper vel non est probus sicut se simulat?*

Si non est pauper, iniuste obtinet eleemosynam, et proinde eam restituere debet sive domino sive vero pauperi, cum dominus solum vero pauperi eleemosynam dare voluisse censeatur.

Qui non est probus sicut se simulat, ad nihil tenetur, quia dominus imprimis intendit dare pauperi; probitas pauperis generatim non est nisi causa impulsiva eleemosynae.

590. — SCHOLION III. *De possessore dubiae fidei.*

Possessor *dubiae fidei* est ille qui dubitat utrum res sit sua an aliena, utrum illam legitime possidere possit an non. Non vero qui sciens se non esse dominum, dubitat quisnam sit dominus.

Possessor dubiae fidei debet (pro gravitate rei) diligenter inquirere quisnam sit dominus; quem si invenerit, restituere debet; quem si invenire non poterit, uti rem inventam habere potest (n. 659).

Si inquisitionem negligit, aequiparatur possessori malae fidei; si autem ob illam negligentiam dubium fit insolubile, a quando est insolubile videtur eum rem uti inventam habere posse; peccat tamen iuxta gravitatem negligentiae.

§ 2. EX INIUSTA DAMNIFICATION

591. — PRINCIPIUM. *Omnis homo tenetur quodcumque datum in rebus temporalibus alii iniuste de facto intulerit, ex iustitia commutativa reparare.*

Explicatur. Quodcumque: h. e. debet esse aequalitas inter omnes damnosas consequentias actionis, et compensationem.

In rebus temporalibus: non agitur de aliis damnis, e. g. in honore et fama, saltem qua talibus (n. 583).

Iniuste: h. e. damnum debet laedere ius alterius; unde excluditur damnum ad quod inferendum quis ius habet (e. g. ex legitima competitione commerciali). Insuper damnum debet esse *theologice culpabile* seu damnificatio debet esse peccaminosa, seu cum deliberatione et libertate facta: nemo enim potest obligari ad ferendas consequentias actionis non-humanæ. Potest tamen oriri obligatio ex caritate, e. g. si damnum inculpabiliter illatum est pauperi. Si autem *damnificatio* non est theologice, sed mere iuridice culpabilis, reparatio non obligat in conscientia nisi post sententiam iudicis.

Uti patet, qui inculpabiliter damnum causât, tenetur ambitum damni pro posse coercere, non solum ex caritate, sed, uti videtur (aliis tamen contradicentibus), ex iustitia commutativa: pars enim damni quam non coercet, cum sit causata ab actione eius, ei inculpari debet, et proinde restitutionis obnoxia est.

De facto: haec est tertia conditio ut obligatio restitutionis ex damnificatione oriatur, ut scii, actio sit efficax seu de facto damnum causet. Si enim de facto nullum damnum ex actione oritur,

nihil etiam reparandum est. Voluntas damnificandi est quidem peccatum, sed non inducit obligationem reparandi; eodem modo, posita causa damni, retractatio voluntatis non excusat ab obligatione restituendi.

Intulerit: sive per seipsum sive per illos pro quibus ipse respondere debet. Ita si pueri, animalia, etc. damnum inferunt ex eius culpa theologica, ipse reparare debet.

Gravitas transgressionis. Qui damnum iniuste de facto illatum non reparat, committit peccatum mortale vel veniale, prout agitur de materia gravi vel levi (n. 484). Quodsi autem damnificatio est gravis quoad materiam sed levis quoad culpam (imperfectio actus), disputatur utrum non-restitutio sit peccatum mortale vel veniale vel nullum. Sicut coalescit materia ex detentione (supra, n. 484), eodem modo coalescit ex damnificatione.

NOTA. 1. Quandoque potest esse obligatio ex caritate, etiam ubi obligatio ex iustitia commutativa non adest.

2. Si dominus esset re sua abusurus ad peccandum, non tamen licet ab eo rem auferre aut destruere; potest tamen talis abusus esse ratio ad *non-restituendam* (saltem ad tempus) rem ablatam seu ad restitutionem suspendendam (ex caritate).

3. Nulla apparet ratio ad negandam obligationem reparandi damnum quando quis intendens uni damnum iniuste inferre, ex errore alteri damnum infert: error circa personam videtur in casu mere accidentalis, damnificatio vero iniusta est et efficax. Alia esset quaestio si intendens emi damnum inferre cui iuste inferre potest, ex errore alteri infert cui ius inferendi non habet: tunc enim nulla habetur culpa theologica. Alia etiam est quaestio si loco caprae Mauri vaccam Marini occidit, quam *nesciebat* ibi adesse.

4. Neque probabile videtur, illum qui damnum intulit de facto maius quam putabat (e. g. destruens gemmam 100 valentem, quam putabat 10 valere), non teneri ad damnum totum reparandum, sed solum ad damnum putativum: de facto enim voluit hanc rem destruere, et proinde hanc rem restituere debet. Alia esset quaestio si intenderet unam tantum domum destruere, et de facto ex causa improvisa destruuntur decem.

5. Iorio (II, 642 I 2) negat obligationem reparandi damnum alicui obveniens occasione iniustae actionis tuae: si actio tua est mera occasio, concedi potest; sed exemplum quod dat (si furatus fueris, et furtum illi imputetur) non videtur admittendum: est enim plus quam mera occasio damni!

6. Qui impedit alium a bono consequendo (munere, hereditate, etc.)

ad quod ille alius *strictum ius* habet, vel media adhibet iniusta (calumnias, vim, etc.) tenetur ad reparanda damna inde consequentia. Qui autem illum impedit a consequendo bono ad quod strictum ius non habet, non tenetur ad damna reparanda, etsi facile contra caritatem aliamve virtutem peccare possit.

7. Notanda est reponsio S. Sedis ad quaestionem utrum Christianus qui sciens et volens destruit e. g. templum paganorum, debeat damna resarcire. Respondit scii. (21 Sept. 1842) illum teneri ex iustitia ad restitutionem.

§ 3. CIRCUMSTANTIAE RESTITUTIONIS

1. *Quis.*

592. — **PRAENOTANDUM.** Cum illa obligatio haereat rebus, mortuo illo qui restituere debebat, obligatio transit ad haeredes.

593. — 1. Restituere debet imprimis ille qui rem de facto detinet.

Quatenus ille damnum *sibi* illatum compensare possit, supra dictum est, n. 491.

2. Si res non amplius existit vel, praeter detentionem rei, dominus aliud damnum passus est, illud reparare debet imprimis ille qui principaliter damnum intulit.

3. Insuper damnum reparare tenentur in solidum (cf. n. 595), saltem secundarie, omnes qui iniuste cooperati sunt ad damnificationem, iuxta sequentia:

a) *Mandans* seu qui tacite vel expresse alium inducit ad damnum inferendum nomine suo, tenetur primario (ergo ante executorem mandati) omnia damna illata reparare.

Uti patet, tenetur etiam mandatum revocare: quod si facere non amplius valet, debet, quantum potest, e. g. monere dominum ut sibi cavere possit.

b) *Consulens* seu *palpo* seu qui suasionem, laudem, adulationem, vituperationem, vel consilio suo alium (culpabiliter) movet ad damnificandum, tenetur secundarie totum damnum reparare, h. e. si damnificator actualis illud non reparat.

Consilium damnosum datum praeter culpam theologiam, non

obligat ad restitutionem, uti patet ex supra dictis, n. 591, sed ad consilium retractandum, si possibile est.

Consilium damnosum *doctrinale*, h. e. datum illi qui consilium petit, obligat ad damna reparanda si ad consilium dandum scientia culpabiliter caret vel si peritiam affectat.

Consilium damnosum *impulsivum*, h. e. excitatio alterius ad agendum obligat ad damna reparanda, nisi alius iam ante consilium datum fuerit determinatus ad agendum, et consilium mere accessorium fuerit vel circa circumstantias tantum (modum, tempus agendi, etc.). Si autem adhuc erat haesitans et consilium eum definitive determinavit, vel si circumstantia quam consiliat speciale damnum affert, tenetur etiam ad reparandum illud damnum.

Omnis consulens, consilium damnosum dans, tenetur consilium suum quantum potest efficaciter quamprimum revocare; quod si tempestive fecerit ante damnificationem, non tenetur ad restitutionem.

De illo qui consulit minus malum, cf. supra, n. 446. Casus qui ibi dicuntur liciti, certe non inducunt obligationem damna reparandi.

- NOTA. 1. Homines quorum imperitia omnibus nota esse debet, uti homines populares e. g. de medicina consilium dantes, generatim nihil restituere debent, nisi peritiam dolose affectent.
2. Qui iam damnificare volenti suadet modum absque periculo damnificandi, peccat, sed ad restituendum non tenetur; si autem ita causa fuit ut damnum maius fiat quam alter primum volebat, tenetur illum excessum reparare, uti consulens.
3. Si duo simul consulunt Petro furtum, uterque tenetur ad reparationem: nam etsi unius suasio suffecisset, de facto tamen utriusque consilium eum determinavit.
4. Si fur petit ut indicem thesaurum meum et ego indico thesaurum alterius, debeo restituere: nam ego sum causa damni alterius.

c) *Consentiens* seu qui consensu vel suffragio efficaciter concurrat ad damnificationem, tenetur cum aliis in solidum damna reparare. Tales esse possunt imprimis iudex, iuratus, deputatus ceterique qui sententiam vel legem simul cum aliis ferre debent.

Uti patet, consensus vel suffragium debet esse efficax: unde si

sententia vel lex damnosa non efficaciter votatur, ad restitutionem non tenentur illi qui pro ea votarunt, etsi voluntate peccaverint (n. 591) contra iustitiam. Si autem efficaciter votatur, omnes et singuli qui pro ea votarunt, ad restitutionem tenentur in solidum: unde, si 50 vota requirebantur, qui quadragesimum nonum votum dedit, sicut ille qui quinquagesimum primum vel sexagesimum votum dedit, non potest dicere se non efficaciter consensisse. Qui autem efficaciter votum suum tempestive revocavit, non tenetur ad restitutionem.

NOTA. Si quis a suffragio abstinet in sententia vel lege damnosa ferenda, et ita damnum de facto (propter eius abstinentiam) infertur, tenetur ad restitutionem, si ex officio erat obligatus ad votum dandum; secus non. Si autem votum aperte est inutile (e. g. quia sententia aut lex certe feretur), abstinere licet.

d) *Receptans* seu ille qui damnificatori qua tali securitatem praebet aut res sublatas recipit et custodit, tenetur rem domino restituere et in solidum omnia damna reparare: ipse enim efficit actione sua ut dominus difficilius indemnificetur. Attamen si motivum speciale (v. g. amicitia, consanguinitas, hospitium, etc.) habetur ad damnificatorem (non tanquam talem) recipiendum, non tenetur ad damna reparanda. Rem autem, si illam detinet, semper restituere tenetur.

NOTA. Receptores sunt

1. Qui ante factum offerunt malefactori domum suam in asylum, vel post factum ipsos recipiunt (etiam tabernarii) *ne capiantur*, aut eorum instrumenta et furta ex industria custodiant et occultant.
2. Mercatores et caupones qui a filiisfamilias vel famulis pecuniam vel rem a domino vel patre ablatam in pretium accipiunt.
3. Veteramentarii qui omnia ad illos delata vili pretio emunt; nam facile suspicari possunt inter eas multas esse res furtivas.
4. Duces belli qui milites iniustitias committentes non impediunt, sed imo protegunt.
5. Advocati qui causas manifeste iniustas defendunt; non tamen prohibentur malefactores defendere ut a poena vel a tanta poena liberentur: etiam malefactores enim possunt iuxta legem habere suos defensores.

c) *Participans* seu qui physice in damnificando adiuvat, ad restitutionem tenetur cum aliis in solidum.

Quatenus talis cooperatio sit licita vel illicita, cf. supra, n. 448 s. Casus qui ibi dicuntur liciti, certe nullam obligationem reparationis inducunt.

Participans qui rem vel partem rei recepit, debet illam restituere tanquam iniustus detentor.

Si autem cooperatio non in totum damnum, sed in partem tantum damni influit, non tenetur in solidum, sed pro rata reparare.

NOTA. Cooperatio in totum influit, si est necessaria vel sufficiens ad damnum inferendum, vel si fit ex conspiratione.

Cooperatio in partem tantum influit si simul est non-necessaria, insufficiens et sine conspiratione data.

Ita qui vigilat ne quis adveniat dum alii furantur, cooperatur ad totum, quia cum aliis conspirat; qui solum dum alii furantur (e. g. occasione incendii) etiam pro parte sua, quaedam furatur, cooperatur ad partem.

f) *Mutus, non-obstans, non-manifestans* (cooperatores *negativi*.) seu ille qui ante damnificationem, durante damnificatione vel post damnificationem illam non impedit, tenetur ad damna reparanda, si ex contractu vel officio illud impedire tenebatur, et ab obligatione ob periculum proportionatum non excusabatur. Ita custodes nemorum, mercium, etc.; praepositi vectigalium si *tributa* non exigunt, non vero si *muletas* non exigunt.

Similiter praepositi damnum non impedientes ab illis illatum de quibus respondere debent (pueri, animalia, etc.).

NOTA. 1. Si quis, ad iniustitiam manifestandam obligatus, a fure accipit pecuniam ad tacendum, potest pecuniam retinere, sed non potest tacere.

2. Confessarius qui inculpabiliter omittit monitionem de restitutione facienda, non tamen obligatur ad restitutionem erga tertium, nam in confessione non tenetur bona aliorum tueri; neque erga paenitentem, nam ex officio solum debet curare de bono spirituali paenitentum; si autem interrogatur, omissio potest aequivalere approbationi, ita ut fiat consulens (consilium doctrinale, supra, sub b).

2. *Cui.*

594. — 1. Restitutio per se facienda est ipsi personae damnificatae vel illis qui iuri eius successerunt (e. g. haeredibus).

Uti patet, restitutio etiam fieri potest illi qui personae damni-

Beatae (saltem in hoc negotio) locum tenet, e. g. patri, tutori, vel, si est communitas, administratori, dummodo certum sit damnificatum eam esse recepturum. Ita non potest per modum doni donari administratori, ita ut ille putet rem sibi, non domino dari.

Quodsi ex errore restitutio facta est, sed non vero domino, errore cognito, pro posse reparari debet. Attamen si nulla fuit culpa neque in errore neque in damnificatione, non tenetur illam reparationem erroris facere cum proprio damno vel incommodo proportionato.

NOTA. Dicimus: restitutio facienda est personae damnificatae, non domino: nam si res ablata est iusto possessori (e. g. qui non dominium, sed usum vel usumfructum habebat) illi, non domino, restituenda est.

2. Si damnificatus ignoratur et inveniri nequit, videtur restitutionem non esse faciendam.

Solet quidem dici, restitutionem tunc esse faciendam pauperibus vel causis piis. Sed argumenta non videntur hoc probare. Stricta enim obligatio restitutionis habetur solum ubi habetur strictum ius. Iamvero neque pauperes neque causae piae, sed solus dominus habet strictum ius ad illam rem vel ad eius compensationem. Si ergo hic inveniri vel attingi nequit, haec obligatio est impossibilis et proinde saltem suspenditur quamdiu est impossibilis. Nemo utique debet ex re aliena ditari, sed ex hoc nondum sequitur obligatio eam dandi illi qui certe non est rei dominus! Consulenda quidem est talis eleemosyna ad exemplum Zachaei, sed eius obligatio probari non videtur.

3. Similiter, si dubitatur inter plures quis sit legitimus dominus, non videtur singulis restituendum pro rata probabilitas, ut quidam volunt: sic utique iniustus possessor non ditatur re aliena, sed nec ad legitimum dominum res revertitur! — et ad hoc solum datur obligatio.

3. *Quomodo.*

595. — 1. Restitutio facienda est ita, ut ius ad aequalitatem reparetur, h. e. tota res detenta restituenda, totum damnum illatum reparandum est.

Quare saltem imprudens, ne dicam immorale est quod quandoque auditur: sufficit ut ita restituant ut non amplius sit materia gravis! Ita, si materia gravis sit 100, et quis furatus sit 110, nullo modo sufficit (nec absolvendus est) si restituat 20.

2. Restitutio facienda est pro ea parte qua in damnum alienum influit; si in totum damnum aliquomodo influit, tenetur in *solidum*, h. e. ad partem suam absolute, ad reliquum conditionate, si scii, ab aliis pars illorum non restituitur.

Si ergo ipse solus totum damnum intulit, tenetur absolute ad totum damnum reparandum.

Si simul cum aliis, eius obligatio differt iuxta influxum quem habuit in damnum:

a) cooperatores eiusdem gradus tenentur absolute pro parte sua, conditionate pro parte aliorum;

Z^o) cooperatores diversi gradus tenentur ad totum damnum reparandum: imprimis detentor ipsius rei, deinde detentor in aequivalenti, deinde mandans (et consulens si est quasi-mandans, scii, si consulit in proprium commodum), deinde exsecutor damnificationis, deinde participans, deinde consulens, consentiens et receptans, tandem cooperatores negativi: illi omnes ita tenentur ut, si prior vel non adsit vel non restituat, secundus ad totum teneatur; si secundus non adsit vel non restituat, tertius ad totum teneatur, etc.; si autem prior in ordine iam totum reparavit, sequentes ad nihil amplius tenentur; si vero posterior in ordine reparaverit, priores tenentur illi restituere.

NOTA. Condonatio concessa cooperatori superioris gradus, eximit omnes sequentes; condonatio concessa cooperatori inferioris gradus non eximit cooperatores superioris gradus.

3. Restitutio fieri potest etiam in scio creditore: sufficit enim ut res (vel compensatio) revera transeat in possessionem laesi. Ita fieri potest sub forma donationis vel eleemosynae vel laboris gratuiti vel extraordinariae parcimoniae.

NOTA. 1. Si restitutio iit per modum donationis, cavendum est ne dominus simulatam donationem per aliam donationem rependat.

2. Si restitutio fit per interpositam personam et res apud illum perit: si restitutio est ex detentione bona fide, res perit domino; si autem restitutio est ex detentione mala fide vel ex iniusta damnificatione,

iterum restitutio facienda est, nisi damnificatus illam personam ut mediatorem designaverit vel saltem acceptaverit, vel ille mediator sit ipso iure designatus. Idem valet si interposita persona restitutionem non exsequatur: tunc autem potest eam ab illo repetere.

4. *Ubi.*

596. — 1. Possessor bonae fidei non tenetur expensas assumere ad rem restituendam, sed sufficit ut dominum moneat ubi rem suam obtinere possit.

2. Possessor malae fidei necnon iniustus damnificator, per se debet rem propriis expensis ad dominum mittere, seu, si agitur de re, in locum ubi dominus eam haberet si ablata non fuisset, nisi tamen expensae vecturae essent nimiae: tunc posset, ex consensu rationabiliter supposito domini, potius rei valorem domino mittere.

5. *Quando.*

597. — Res quamprimum restitui debet, h. e. statim in voto, statim ac poterit in re. Dilatio absque ratione sufficiente est peccatum mortale vel veniale vel nullum prout domino grave vel leve vel nullum damnum infert. Quod damnum insuper reparandum est si est ex dilatione culpabili vel ex damnificatione culpabili.

- NOTA. 1. Quandoque potest esse ratio caritatis differendi restitutionem: si scii, dominus esset re abusurus ad peccandum.
 2. Obligatio restituendi non est disiunctiva: vel statim restituere vel damna ex dilatione orta reparare. Obligatio statim restituendi est absoluta.
 3. Si res divisibilis non potest statim tota restitui suadenda est restitutio partialis.

§ 4. EXCUSATIO

598. — 1. Excusatio sive definitiva sive temporanea (*suspensio*) obligationis restituendi oritur ex absoluta vel temporanea impossibilitate physica vel morali restituendi.

Impossibilitas physica habetur, e. g. si res perit domino in talibus circumstantiis ut etiam compensationis obligatio non oriatur (n. 585 ss.), vel si dominus inveniri nequit. Impossibilitas

moralis habetur si ille qui restituere debet est in necessitate quasi-extrema, vel si ex restitutione sibi vel domino vel tertio gravius damnum oriretur quam ex dilatione. Ita moraliter impossibilis est, si quis a statu sociali iuste acquisito decideret vel grave damnum in bonis iuste acquisitis ei immineat (nisi idem valeat de domino) vel si grave damnum pateretur in bonis altioris ordinis (e. g. si dominus re abuteretur ad peccandum).

2. Excusatio seu exemptio definitiva ab obligatione restituendi oritur

d) ex legitima translatione rei restituendae in dominium illius qui restituere debebat (praescriptione, haereditate, etc.);

b) ex condonatione libera (sine vi nec metu) et valida (sine errore dante causam) ab eo qui de re disponere potest, sive expressa sive tacita;

c) ex solutione creditori domini: supponitur autem ad licetatem consensus (saltem rationabiliter praesumptus) domini.

§ 5. INDEMNIFICATIO PRO ALIIS IURIBUS LAESIS

599. — 1. Uti supra, n. 483, diximus, restitutio per se spectat solam iustitiam commutativam laesam, seu damnum in iure domini. Alia iura laesa utique similiter petunt reconciliationem, quae tamen per se mere consistit in eo quod alius in iure suo restituatur illudque exercere permittatur (n. 420). Hoc cum iustitia commutativa nullam dicit relationem. Per accidens autem etiam talis laesio iuris inducere potest obligationem ex iustitia commutativa, si scii, proximus ex laesione iuris simul damnum passus sit in bonis suis temporalibus. De hac ergo restitutione hic quaedam addenda sunt. Supponitur etiam hic omnes conditiones adesse ad restitutionem requisitas scii, causa sit iniusta, efficax, theologice (vel saltem, post sententiam iudicis, iuridice) culpabilis. Cum autem in istis generatim difficile sit quantitatem damni aestimare, compositio inter laesum et laedentem erit ineunda.

2. Si *de facto* damnum temporale ortum non sit nec oriundum praevideatur, per se nulla est obligatio in conscientia damna in

aliis iuribus pecunia compensandi. Quodsi autem leges positivae concedunt personae laesae ius compensationem petendi etiam pecuniariam, laedens post sententiam iudicis in conscientia, et quidem, saltem indirecte, ex iustitia commutativa, pecuniam solvere debet. Compensatio enim illa habenda est uti mulcta laedenti imposita, cuius dominium laeso iuridice transfertur: unde per sententiam laesus fit verus dominus illius pecuniae, laedens vero iniustus detentor, qui proinde illam quamprimum laeso restituere debet ex iustitia commutativa. Ante sententiam iudicis autem ad nihil tenetur.

3. Qui proximum laesit in bonis supernaturalibus, debet ex caritate reparare quantum potest, per orationes et sacrificia.

1. *In rebus spiritualibus.*

600. — 1. Qui alium iniuste privat usu rationis (n. 252), tenetur damna materialia ei inde exorta reparare.

Ita si alius propter defectum usus rationis perdit occasionem lucri vel damnum suum avertere non potuit, vel si iniusta privatio usus rationis (e. g. in hypnosi vel similibus) sanitati mentis vel corporis ita noceat, ut postea expensas pro cura facere debeat vel res suas debite administrare vel laborare non valeat: qui ita iniuste alium privavit usu rationis, tenetur illa damna reparare.

2. Qui per fraudem alium induxit in errorem, tenetur omnia damna temporalia ex illo errore profluentia reparare.

3. Qui voluntarie alium inducit ad peccatum, tenetur (secundarie h. e. si ipse inductus non reparat) omnia damna temporalia ex illo peccato orientia reparare.

Nota tamen simplex scandalum hic non venire sub nomine inductionis (n. 442), et proinde qui scandalum praebet, non tenetur propter hoc damna temporalia inde orientia reparare.

2. *Laesio famae et honoris.*

601. — Qui famam vel honorem alterius iniuste laesit, tenetur, praeter reparationem ipsius famae et honoris (n. 432 et 426),

etiam omnia damna temporalia reparare quae ei ob laesam famam vel honorem oriuntur, etiam post retractationem calumniae.

Ita si quis propter laesam famam, sive fundatam sive non, non potest amplius conveniens Matrimonium inire vel munus obtinere, vel si damnum patitur in negotio, illud damnum temporale a laedente reparandum est non solum per retractationem, sed etiam bonis temporalibus (e. g. maiorem dotem procurando). Quodsi autem efficaciter ita retractare potest ut nullum damnum de facto amplius oriatur, ad hoc tenetur, et ita damnum alterius praecavere.

3. *Laesio corporis vel vitae.*

602. — Qui sanitatem, integritatem vel vitam alterius iniuste laedit, damna temporalia inde ei vel personis coniunctis orientia, reparare tenetur; quae autem damna inde aliis personis per accidens oriuntur, reparare non tenetur nisi ea intenderit.

Ita debet expensas pro cura reparare; insuper damna temporalia quae familia (parentes, coniux, pueri alique, saltem qui partem vel totum sustentationis ab eo habent) patitur, reparari debent. Quodsi autem tali damno iam aliter provisum fuerit e. g. liberalitate alterius vel novis nuptiis, cum verum damnum non amplius sequatur, reparandum non est. Si autem per assecurationem vitae provisum est (supra, n. 575), non debet societati assecuranti damnum reparare, quia illius damnificationis causa homicidium est tantum per accidens, nisi homicida ita intenderit societati assecurationis damnum inferre.

Quae autem alii inde damna patiuntur temporalia, per se non sunt reparanda: ita si dominus vel socius propter extraordinariam capacitatem illius hominis damna temporalia patitur ex perditione talis operarii vel socii, haec damna reparari non debent nisi damnificatio illius domini vel socii intenta fuerit: si enim intenta fuit, haec damnificatio non est per accidens.

Qui in legitima defensione sui excedit mensuram inculpatae tutelae, per se tenetur damna pro rata excessus reparare; practice autem raro erit obligandus, nisi excessus fuerit certe voluntarius et deliberatus (n. 465).

Qui duellum libere acceptat, evidenter nullum ius ad reparationem habet: volenti non fit iniuria.

4. *Ex fornicatione vel stupro.*

603. — 1. Ex fornicatione utpote ab utraque parte libere acceptata, nulla oritur obligatio damna reparandi, nisi una pars sit mediis iniustis (vi, metu, fraude) seducta (ex iustitia commutativa) vel reparatio (sive pecunia sive Matrimonium) fuerit promissa (ex fidelitate, n. 398).

Debet tamen uterque partem suam assumere in alenda et educanda prole; imo, nisi graviora obstent incommoda, debent (ex pietate) prolem legitimare per subsequens Matrimonium.

2. Stuprator debet omnia damna temporalia reparare mulieri obvenientia tum ex difficultate Matrimonii ineundi tum ex expensis et lucro cessante in graviditate, partu, alenda et educanda prole.

Plerumque damna efficacius reparabit seipsum in Matrimonium offerendo, si mulier consentit; quodsi hoc non possit vel nolit, vel mulier non consentiat, debebit mulieris Matrimonium facilius reddere augendo dotem, et prolem, si concepta fuerit, alere et educare.

604. — COROLLARIUM. *Utrum excusentur ab obligatione alendi prolem fornicationis vel adulterii, qui eam in orphanotrophium mittunt.*

Disputatur inter AA. eo quod iuxta alios orphanotrophia adsunt solum ad pueros pauperum accipiendos, ita ut parentes pro posse orphanotrophii expensas compensare debeant; iuxta alios talia sunt erecta ad salvandos omnes pueros, irrespective utrum a pauperibus an a divitibus parentibus sint, ita ut tales pueri omnino ex fundis orphanotrophii alantur, et proinde parentes nihil compensare debeant. Hoc a priori determinari nequit, sed considerata sunt statuta orphanotrophii.

Tales autem parentes saltem hortentur ut in spiritu paenitentiae expensas pro posse compensent.

5. *Ex adulterio.*

605. — 1. Vir qui Matrimonio iunctus adulterium committit, tenetur erga prolem adulterinam sicut supra dictum est ex fornicatione.

2. Vir qui cum muliere Matrimonio iuncta et consentiente adulterium committit, si proles ex adulterio nata sit, tenetur simul cum muliere, sed in solidum, omnia damna familiae obvenientia reparare. Illa damna sunt expensae in alenda et educanda prole necnon pars legitima haereditatis qua alii filii legitimi privantur propter introductam prolem adulterinam, non tamen donationes et legata quae a testatore tali filio forsitan darentur.

Si ergo mulier adulterinam prolem educare et alere recusat, peccat quidem, sed adulter tenetur de tota sustentatione et educatione curare; similiter mulier tenetur de tota sustentatione et educatione curare, si vir curare recusat (e. g. si dubitatur quisnam sit pater).

3. Stuprator tenetur ad omnia damna temporalia reparanda.

4. Mulier matrimonio iuncta in adulterium consentiens, tenetur, si proles ex adulterio nata sit, simul cum viro, sed in solidum, omnia damna obvenientia reparare.

NOTA. 1. Media reparandi pro muliere adultera generatim erunt: laborem augere, expensas minuere, ex bonis propriis, si quae habet, disponere; vix unquam erit obligatio crimen suum revelandi.

2. Filius adulterinus portionem suam haereditatis retinere non posset, si sciret suam originem adulterinam, nisi fuerit legitimatus vel pater adulterium etiam quoad hacreditatem condonaverit. Legata autem et donationes retinere potest.

APPLICATIO

Res proximi mihi sacra est : non est enim res quam proximus sibi usurpavit, est res quam Deus ei ad propriam dispositionem concessit.

Iustitiam laedere proinde est laedere voluntatem Dei, est pec-

catum contra voluntatem Dei magis adhuc quam contra iura proximi. Quapropter iustitia debet mihi esse sancta.

Ab aperta violatione iustitiae, quae furtum vocatur, omnis homo honestus abhorret, sed ad minutam observationem iustitiae quae verum discipulum Christi decet, non raro etiam praedicatores iustitiae non attendunt. Quam facile de re aliena minorem curam habemus quam de nostra; quam facile parvas res aliorum spernimus vel etiam ad nostrum usum convertimus sub uno alterove praetextu easque perire sinimus.

Caritatem libenter exercemus eleemosynas elargiendo illis qui pro nobis laborem suscipiunt; — sed quid de iusto salario?... Non sufficit exercere caritatem et dare eleemosynam: ante hoc venit iustitia qua unicuique tribuitur suum: et ille qui laborem suum nobis praebet, strictum ius habet ad omne id quod ei eiusque familiae est necessarium ad decentem vitam: est vere suum. Solum quod hoc superat, potest vocari caritas seu eleemosyna.

CAPUT VIII

RELATE AD PROXIMUM DEFUNCTUM

606. — PRINCIPIA I. Omnis homo tenetur pro proximo defuncto, imprimis pro illis qui cum eo magis sunt coniuncti, saltem aliquando orare, ut a poenis purgatorii liberentur.

Explicatur. *Tenetur*: ex caritate.

Magis coniuncti: ita e. g. pro parentibus, filiis, consanguineis et affinibus, amicis aliisque qui unitate civitatis, nationis, religionis etc. nobiscum sunt coniuncti; sed praesertim pro illis qui forsitan propter nos mortem susceperunt (e. g. milites in defensione patriae occisi) vel qui propter nos poenas purgatorii ferre debent sive quia nos eos ad peccatum induximus, sive quia ex amore vel condescendentia erga nos officia sua neglexerunt.

607. — II. Omnis homo tenetur cadaver proximi reverenter tractare illudque absque gravi ratione non mutilare.

Explicatur. *Proximi*: non solum christiani, sed etiam infidelis. Cadaver christiani utique ex motivo speciali, quia scii, fuit templum Spiritus Sancti, membrum vivum Corporis Christi Mystici, reverentiam meretur. Sed et omne corpus humanum, quia uti supra, n. 260, diximus, est instrumentum coniunctum, socius animae humanae spiritualis, ex sua associatione cum anima quodammodo spiritualizatum.

Reverenter tractare: h. e. signa reverentiae erga illud exhibere. Ita pulcher et vere christianus est usus reverenter salutandi

quodcumque cadaver. Contra hanc reverentiam autem agunt e. g. qui cadavera per viam inventa vestibus spoliant et ita relinquunt, qui sepulchra violant, etc.

Non mutilare: gravis ratio mutilandi est e. g. progressus scientiae medicae (n. 356), vel examen faciendum ad detegendam causam mortis, si scii, adest suspicio criminis.

608. — III. Omnis homo tenetur cadaver proximi inhumare quoties non est qui de eo curet hocque absque proportionato incommodo facere potest; debet etiam eius tumulum non violare.

Explicatur. Quoties...: ita, si cadaver derelictum invenit per viam ubi raro homines transeunt, debet illud inhumare; generatim autem ubi curant consanguinei vel amici vel auctoritas publica, ad nihil tenentur alii, nisi forsan ad curandum ne cadaver a bestiis devoretur.

Hocque... non tenetur e. g. periculum incurrere ne de homicidio accusetur vel similia.

Eiusque tumulum non violare: violatio tumuli benedicti est sacrilegium locale (n. 13); sed etiam violatio cuiuslibet tumuli (h. c. apertio tumuli ex fine inhonesto, uti furtum, etc.) est gravis irreverentia, ab omnibus hominibus uti graviter indecens habita.

609. — IV. Omnis homo tenetur ex caritate, in quantum rationabiliter potest, absque incommodo proportionato, ultimam voluntatem defuncti exsequi; testamentum autem ex iustitia commutativa exsequi debet.

Explicatur. In quantum rationabiliter potest: quod enim irrationabiliter petit defunctus, nemo exsequi debet; insuper si interim condiciones mutatae sunt ita ut si voluntas nunc statueretur esset irrationabilis, talem voluntatem nemo exsequi debet.

Absque incommodo proportionato: ita pro omni ultima voluntate circa quamcumque rem; ubi autem agitur de dispositione circa possessiones, vocatur testamentum, quod si est validum et in quantum est validum, debet ex iustitia commutativa executioni tradi (ulteriora vide n. 667 ss.).

Probatur. *Prima pars*: ultima voluntas moribundi apud omnes populos ut quid sacrum habetur, ita ut si rationabiliter fieri potest, exsecutioni mandetur. Haec autem obligatio ex alia lege deducenda non est nisi ex lege pietatis vel caritatis erga proximum.

Secunda pars: testamentum est modus legitimus disponendi de possessionibus suis de quibus disponere potest. Iamvero legitimae dispositiones de rebus propriis obligant alios ex iustitia commutativa. Ergo testamentum obligat ex iustitia commutativa.

APPLICATIO

Morte homo pertingit ad finem.

Ultima voluntas... Multi curant de sua ultima voluntate circa possessiones suas, circa res secundarias. Et bene faciunt — dummodo tamen ultimam suam voluntatem circa Deum non negligant. Ultima voluntas erga Deum est decisiva pro tota aeternitate, nam per totam aeternitatem voluntas manebit sicuti est momento mortis, aversa vel conversa ad Deum.

Nunc est tempus acceptabile ad praeparandam hanc ultimam voluntatem...

SECTIO II

HOMO ET SOCIETAS

610. — Homo non solum vivit *cum* aliis hominibus, et inde habet obligationes erga alios, sed vivit in *societate* cum ipsis, ex quo oriuntur ei novae obligationes qua socio.

Homo vivit naturaliter in societate, quia solus sibi suisque necessitatibus providere nequit, sed aliis indiget sicut et alii eo indigent, ut ex mutua cooperatione possint omnes suis et aliorum necessitatibus providere. Ita omnes tenentur ad eundem finem tendere, scii, bonum commune omnium — et in quantum potest etiam singulorum membrorum societatis.

Dicimus: in quantum potest etiam singulorum membrorum; nam etsi singulorum hominum bonum in societate quaerendum sit, quandoque tamen bonum privatum aliquorum particulare cum bono communi est impossibile: tunc bonum privatum debet bono communi cedere. Societas tamen non est finis in se, sed existit propter bonum singulorum: quapropter tenetur etiam societas bonum privatum singulorum promovere quantum potest, et non potest illud plus restringere quam necesse est ad bonum commune.

Societas autem in qua homo vivit, est duplicis generis: alia est naturalis seu *necessaria*, cuius membrum esse necessario seu ex natura sua debet; alia est *libera*, cuius membrum fieri potest, sed non debet, secundum liberam electionem. Societates necessariae sunt tres: familia, Status et Ecclesia.

NOTA. Uti patet, necessitas qua homo pertinet ad familiam et Statum non est eadem qua pertinet ad Ecclesiam Catholicam. Etiam ad

hanc autem vere necessario pertinet, ex ipsa natura sua, etsi eam libere acceptare debeat: illa libertas enim est physica, non moralis: obligatur ad illam acceptandam.

De obligatione hominis erga Ecclesiam iam supra diximus n. 4; ulteriora explicantur in Iure Canonico. Quare hic agendum est solum de obligationibus hominis in familia et in Statu.

NOTA. Societas potest etiam considerari tanquam unitas seu persona *moralis*, quae sicut persona physica habet officia et iura erga alios homines non-membra et erga alias societates. Ita consideratae societati, ut supra, ante n. 416, iam diximus, eadem applicantur quae de obligationibus hominis ad hominem dicta sunt.

CAPUT I

IN GENERE

NOTA. Cf. etiam quae supra diximus, η. 570-571, ubi de societate tanquam contractu.

Ar t . 1

MEMBRA ERGA SOCIETATEM

611. — PRINCIPIA I. In qualibet societate omnis homo tenetur legitimam auctoritatem agnoscere hominique auctoritate vestito oboedientiam et reverentiam exhibere.

Explicatur. *In qualibet societate*: sive necessaria sive libera.

Omnis homo: qui est membrum huius societatis. Alii utique non possunt contra legitimam auctoritatem societatis ad quam non pertinent moliri, sed non tenentur illam auctoritatem positive agnoscere, nisi in quantum illa societas habet ius existantiae, et proinde ab homine auctoritate vestito apud alios repraesentatur.

Legitimam auctoritatem agnoscere: h. e. debet agnoscere societatem habere auctoritatem in membra, illumque hominem qui iuxta leges et statuta societatis est in auctoritate constitutus, debet tanquam legitime auctoritatem exercentem agnoscere. In quantum membra possunt auctoritate abutenti resistere alium-

que auctoritate vestire, desumendum est ex legibus et statutis societatis.

Oboedientiam : utique solum in iis quae sunt iuxta leges et statuta societatis, et non adversantur legi superiori sive divinae sive societatis altioris (Ecclesiae vel Status).

Reverentiam : cf. supra, n. 427.

Probat ur. Sine auctoritate finis societatis, scii, bonum commune membrorum, attingi nequit. Si autem singula membra non tenerentur auctoritatem agnoscere hominique in auctoritate constituto oboedientiam exhibere, illa auctoritas esset derisoria.

612. — II. In qualibet societate omnis homo tenetur pro bono communi praebere quidquid a superiore iuxta leges et statuta praebendum censetur, etiamsi inde bonum privatum membrorum detrimentum pati debeat.

Explicatur. *Tenetur* : haec obligatio vocatur iustitia legalis.

Quidquid : sive labor, sive pecunia, sive aliae possessiones, dummodo secundum leges et statuta eius potestati subsint; uti patet, non potest praebere quod lege superiore prohibetur.

Etiam si : uti infra, n. 617, videbimus, superiorum est providere ut bonum *privatum* quam minimum damnum patiatur, et damna secundum aequitatem distribuantur.

Probat ur. Absque collaboratione membrorum societas seu auctoritas non potest finem seu bonum commune attingere; superiorum est media ad hunc finem ordinare; subditorum proinde est in iis cooperari et oboedire.

613. — III. In qualibet societate omne membrum tenetur aliorum membrorum iura agnoscere legesque et statuta societatis servare.

Gravitas transgressionis. Utrum non-observantia legis vel statuti sit peccatum mortale, veniale vel nullum, pendet a modo quo lex vel statutum obligat.

614. — IV. In omni societate ubi subditis datur ius electionis ad munera, subditi quibus ius electionis datur, tenentur eligere vere capacem.

Explicatur. *Tenentur*: si lege eis imponitur obligatio eligendi, tenentur etiam eligere; si lege eis conceditur privilegium electionis, non tenentur, quia nemo tenetur privilegio suo uti; per accidens autem potest etiam tunc esse obligatio, si scii, non eligendo efficeret ut alii vere incapacem eligerent: tunc enim posset propter bonum commune obligari ad privilegio utendum, saltem si absque incommodo proportionato potest. Quicumque autem de facto eligit, tenetur eligere vere capacem.

Vere capacem: vere capax est qui potest et vult in illo munere verum bonum commune promovere. Unde vere incapax est ille, de quo, etsi talenta habeat, exspectari tamen potest eum non esse bonum commune revera promoturum. Vere incapax etiam est, qui societatem regeret pro bono quidem materiali membrorum, sed in detrimentum boni spiritualis. Etenim, etiam in societatibus quae ad bonum spirituale promovendum non sunt institutae, nunquam potest bono spirituali membrorum damnum inferri.

Non tamen dicitur quod tenentur eligere capaciores, dummodo eligatur vere capax. Potest enim adesse ratio specialis aliquando non eligendi capaciores, sed vere capacem, e. g. si minus sed vere capax habet specialia merita erga societatem, ita ut eius electio sit quasi agnitio meritorum eius.

Ar t . 2

SOCIETAS ERGA MEMBRA

615. — PRAENOTANDUM. Societas repraesentatur *superioribus* seu illis quibus *auctoritas* est data; quare si loquimur de obligationibus societatis erga membra, loquimur de obligationibus superiorum erga subditos. Cum autem, saltem in societatibus

maioris momenti, auctoritas soleat apud plures subdividi, loquimur de superioribus, h. e. de unoquoque auctoritatem habente, iuxta ambitum eius auctoritatis.

616. — PRINCIPIA I. Superiores tenentur subditos tractare modo humano.

Explicatur. *Modo humano*: h. e. modo hominis digno, nullam vim vel indignam tractationem eis inferendo, sed libertatem et dignitatem personalitatis eorum agnoscendo. Solum si et in quantum illud merentur, possunt eos iuxta leges et statuta punire, servato quantum potest moderamine. Ita vituperandi sunt qui facile subditos percutiunt vel modo ignominioso tractant, uti apud milites et custodes civitatum non raro evenit.

617. — II. Superiores tenentur bonum commune pro posse promovere, simul de bono privato pro posse rationem habendo.

Explicatur. *Bonum commune pro posse promovere*: haec est positiva obligatio; non solum debent in legibus et statutis quae condunt et in eorum applicatione bonum *commune* promovere, sed insuper tenentur illas leges et statuta condere quae indicant pro bono communi necessaria vel etiam utilia.

De bono privato: h. e. tum in condendis tum in applicandis legibus et statutis, superiores non possunt bonum privatum, iniciativa privata, etc. plus cohibere quam necesse est pro bono communi. Bonum privatum debet utique bono communi cedere, sed solum ubi pro bono communi est necessarium vel saltem valde utile. Unde superior tenetur a statuto vel lege *dispensare* quoties bonum privatum e lege damnum patiatur et dispensatio bono communi non notabiliter noceat.

618. — III. Superiores tenentur pro muneribus in societate implendis eligere homines vere capaces.

Explicatur. *Tenentur*: haec obligatio vocatur iustitia distributiva. Haec iustitia distributiva si laesa fuerit, per se non inducit obligationem restitutionis; per accidens autem eam indu-

cere potest, si scii. laesa fuerit eo quod cuidam strictum ius ad munus habenti hoc munus fuit negatum et ita damnum ei illatum in bonis eius temporalibus. Ita si ad aliquod munus iuxta leges vel statuta eligendus est qui in examine melius respondit, superior tenetur illum ad hoc munus eligere; quod si non fecerit, non tenetur quidem nominationem cassam facere, sed tenetur illi homini compensare omnia damna materialia quae ex non-obtentione huius muneris patitur.

Vere capaces: vide supra, n. 614. Superior non tenetur ad munus eligere capaciores, nisi ille ius ad hoc munus habeat; si autem lex vel statuta nemini concedit strictum ius ad tale munus, superior potest etiam minus capacem eligere, dummodo vere capax sit et habeatur ratio specialis.

619. — IV. Superiores tenentur commoda et incommoda in societate secundum aequitatem distribuere inter membra.

Explicatur. Commoda et incommoda: societas ad hoc instituitur ut homines inde bona percipiant quae tanquam individui non vel difficilius obtinere possint; ad hoc autem non raro requiruntur etiam quaedam incommoda a membris suscipienda, e. g. labores vel contributiones pro bono communi.

Secundum aequitatem: ita ut qui maiora commoda percipit, etiam maiora incommoda sustineat, et qui maiora incommoda sustinet vel sustinuit, etiam maiora emolumenta percipere possit. Qui maiora merita erga societatem habet, e. g. quia bonum commune eius opera multum profecit, potest etiam maiora percipere emolumenta.

620. — V. Superiores tenentur bona communitalis cum omni diligentia administrare, nec possunt bona communia in usum privatum convertere.

Explicatur. Cum omni diligentia: sicut homo prudens de propriis bonis curaret.

In usum privatum convertere: non tamen prohibetur res quae ei ratione muneris conceduntur, etiam in usu privato adhibere,

dummodo ille usus non secumferat nimias expensas pro societate, et non explicite sit prohibitus. Ita si cui propter munus conceditur currus, potest illum currum etiam pro itinere privato adhibere, nisi sit explicite prohibitum, et dummodo expensas suppletorias proprias faciat.

APPLICATIO

Libenter accipimus emolumenta ex societate cum aliis ; sed quando agitur de incommodis suscipiendis, quam facile quaerimus ea vitare. Haec non est caritas, non est aequitas, non est discipuli Christi dignum.

Si bona suscepimus de manu Dei, mala autem quare non sustineamus?...

CAPUT II

SOCIETAS FAMILIALIS

Ar t . 1

OBLIGATIONES CONIUGUM

621. — PRINCIPIA I. Maritus tenetur uti caput familiae totam familiam gubernare, cum uxore autem, utpote socia, consilium inire.

Explicatur. *Uti caput familiae*: sive sint filii sive non, pater est caput familiae a Deo constitutus, et qua talis debet bona familiae administrare, labore suo necessaria vitae pro tota familia secundum statum suum procurare, disciplinam familiarem tueri.

NOTA. Etsi videatur, propter perfectionem vitae communis, optandum ut bona tum mariti tum uxoris in communi possideantur, possunt tamen coniuges habere rationes speciales ad retinendum dominium separatum propriorum bonorum; quomodo tunc a marito vel ab uxore bona sint administranda, e contractu vel c lege civili desumitur.

Consilium inire: etsi marito ius sit res decidere, convenit tamen, imo, nisi habeantur rationes speciales aliter agendi, debet maritus saltem in rebus maioris momenti, cum uxore consilium inire: uxor enim non est serva, sed socia.

622. — II. Uxor tenetur marito se subiicere et rem domesticam prudenter gerere.

Explicatur. *Se subiicere*: h. e. ei debet reverentiam et oboedientiam. Uti autem ex praecedenti principio patet, potest uxor sua desideria et suam opinionem exponere; sed postquam maritus deciderit, acquiescere debet. Ex hoc etiam sequitur, uxorem teneri ad sequendum maritum, si ille pro bono familiae utile indicaverit domicilium in alium locum transferre; attamen etiam maritus in talibus pro posse rationem habeat desiderii vel repugnantiae uxoris.

Rem domesticam: regimen familiae internum primarie pertinet ad uxorem, sub dependentia tamen mariti; extra familiam autem laborare ei non convenit; et si ex circumstantiis vitae hoc est necessarium ad sustentationem familiae, est abusus abolendus (n. 569).

623. — III. Coniuges tenentur ad mutuam amorem et adiutorium, tum in temporalibus tum in spiritualibus.

Explicatur. *Mutuam amorem et adiutorium*: ille amor non tantum debet esse generalis caritas proximi, sed specialis amor amicitiae (n. 317), quo seinvicem pro posse adiuvant in omnibus curis quotidianis, tum in vita individuali tum in vita familiari tum in vita publica; in omnibus debent sibi invicem esse adiutorium ad facilius ferendas difficultates et ad perfectius officia sua implenda. Inde etiam sequitur obligatio pro invicem orandi, se invicem ad bonum exhortandi et praesertim bono exemplo aedificandi. Inde etiam obligatio mariti vitam familiarem fovendi (n. 263) omniaque faciendi ut uxori placeat; uxoris vero obligatio vitam domesticam, bonum ordinem et nitorem domus ita curandi ut marito sit attractio; et etiam propriam personam ita curare debet ut marito placere valeat. Unde non recte agunt illae uxores quae post Matrimonium culturam exterioris apparentiae ita negligunt, ut non amplius constituent marito attractionem (n. 339).

Amor coniugis praecedat etiam amorem propriorum parentum, ita ut ceteris paribus quis debeat prius proprium coniugem quam parentes adiuvarc (n. 371).

624. — IV. Coniuges tenentur ad vitam communem perpetuam et exclusivam.

Explicatur. *Vitam communem*: cf. vol. III, η. 485. Quoad rationes dissolvendi vitam communem, ib. 486. Quoad obligationes et iura debiti conjugalis, cf. supra, n. 343-355.

Art. 2

OBLIGATIONES FILIORUM

625. — PRINCIPIA I. Liberi tenentur erga parentes exhibere amorem, reverentiam, oboedientiam et gratitudinem.

Explicatur. *Amorem*: affectivum et effectivum. Etiam si parentes degeneres officia sua erga liberos non implerent, hoc liberos non eximit ab hac obligatione.

Reverentiam: iuxta mores patriae et conditiones tractandi sunt tanquam in dignitate constituti, sensus honoris fovendo, modeste ac reverenter ad eos loquendo, eos salutando, honorando, consulendo.

Oboedientiam: in omnibus licitis quae ad educationem eorum vel ad gubernium familiae spectant; non autem in electione status vitae (matrimonialis, clericalis, religiosi: cf. vol. III, η. 422, 553), in cuius electione sunt omnino liberi. In selectione autem professionis, quamdiu non sunt sui iuris, debent oboedire parentibus: illa selectio enim adhuc pertinet ad eorum educationem; parentes autem in illa selectione etiam tenentur rationem habere inclinationum et capacitatum liberorum. Haec obligatio oboedientiae cessat quando liberi fiunt sui iuris electione status vitae vel, uti videtur, eo quod maiorenium attingunt. Attamen quamdiu domi manent, etiam emancipati, tenentur sese disciplinae familiari subiicere.

Gravitas transgressionis. Liberi qui parentes odio habent, malum eis optant, aspere eos tractant percutiunt vel minantur, gravem tristitiam absque ratione proportionata infligunt, com-

mittunt peccatum mortale. Qui parentes contemnunt, contumeliose vel irrisorie cum vel de illis loquuntur, eorum auctoritatem non agnoscunt, committunt peccatum mortale vel veniale pro gravitate materiae. Qui parentibus non oboediunt, committunt peccatum mortale vel veniale pro gravitate materiae.

626. — SCHOLION. *Utrum filii teneantur debita parentum solvere.*

Postquam haereditatem a parentibus acceperint, certe tenentur, et quidem ex iustitia commutativa, debita parentum solvere: obligatio enim restitutionis realis transit ad haeredes (n. 592). Attamen tenentur solum iuxta mensuram haereditatis (n. 668): h. e. retenta parte sua legitima, ex reliqua parte debita solvere tenentur. Reliqua autem debita, quae vires haereditatis superant, etsi ex iustitia solvere non debeant, ex pietate tamen solvere debent si absque incommodo proportionate hoc facere possunt, ne fama parentum laedatur.

627. — II. Liberi nondum emancipati debent quando laborare possunt, eorumque adiutorium est necessarium, pro sustentatione familiae collaborare; filii autem emancipati debent parentibus necessaria pro victu, vestitu et habitatione suppeditare si indigent.

Explicatur. Quando laborare possunt: quando aetatem et vires habent, ita ut iam labore suo adiuvere possint in sustentatione familiae, debent laborare si necesse est salariumque laboris capiti familiae tradere.

Pro victu, vestitu et habitatione: Non est necesse ut eos in propriam familiam introducant (cum hoc non raro difficultates inducat), sed sufficit ut eorum sustentationi et habitationi pro viribus provideant.

NOTA. Ad hanc obligationem servandam tenentur etiam, si necesse est, renunciare (vel saltem postponere) statui clericali vel religioso amplectendo; non autem a iam amplexu resilire.

Gravitas transgressionis. Liberi non emancipati qui recusant labore suo collaborare in sustentationem familiae ubi est neces-

sarium, sive recusent laborare, sive recusent salarium (totum) parentibus tradere, committunt peccatum mortale. Si partem salarii sibi retinent, committunt peccatum mortale vel veniale pro gravitate materiae; cf. supra, n. 484 (pro filiisfamilias). Liberi emancipati qui parentes in necessitate constitutos non adjuvant, committunt peccatum mortale.

628. — III. Liberi debent in parentes habere confidentia: ³¹ eorumque consilium in rebus maioris momenti exquirere.

Hoc utique supponit parentes etiam esse bonos et huius confidentiae dignos: consilium utique petere non debet nisi in rebus in quibus parentes habent experientiam.

629. — IV. Liberi debent de parentibus aegrotis curam gerere, in mortis periculo constitutis solatium Sacramentorum tempestive procurare, defunctos decenter inhumare secundum consuetudinem, et pro refrigerio animae eorum orare.

Ar t . 3

OBLIGATIONES PARENTUM

630. — NOTA. 1. Deficientibus parentibus, transeunt hae obligationes ad parentes parentum, vel ad fratres vel sorores maiores vel ad legitimos tutores.
2. Hae obligationes existunt etiam erga filios illegitimos.

631. — PRINCIPIUM I. Parentes debent filios suos amare amore affectivo et effectivo aequali omnibus.

Explicatur. *Aequali omnibus*: hoc non significat parentes non posse ob speciales rationes unum plus amare alio, uti fieri solet e. g. si unus est magis debilis sanitate vel est magis docilis. Attamen semper curare debent ut etiam aliis appareat rationabile, et nullam invidiam inter liberos excitare possit.

NOTA. Falsus est amor, si parentes filiis in omnibus cedunt, et ita eorum educationem reddunt impossibilem.

632. — PRINCIPIUM II. Parentes debent filios suos enutrire omniaque pericula sanitatis et vitae ab eis avertere saltem quamdiu hoc a seipsis facere nequeunt.

Explicatur. *Enutrire*: neonatum ipsa mater proprio lacte enutrire debet nisi gravis ratio ab hoc excuset: est enim nutrimentum magis accommodatum, et usus nutriendi parvulos lacte nutricis alienae periculum includit etiam pro moribus publicis.

Obligatio nutriendi insuper includit obligationem procurandi liberis necessaria vitae (victum, vestitum, habitationem) quamdiu non sunt emancipati.

Pericula sanitatis et vitae: haec obligatio incipit a momento conceptionis usque dum filii possunt sufficienter de seipsis curare. Quare etiam mater praegnans tenetur omnia vitare quae non solum vitae fetus, sed etiam eius futurae sanitati animae vel corporis periculum esse potest; unde mater tempore praegnantiae habet speciale motivum ut pacate, caste et pie vivat.

Gravitas transgressionis. Qui pueros suos non bene nutriunt vel custodiunt, rei sunt laesionis vel occisionis innocentis (n. 456), eo gravioris quia est contra proxime coniunctos. Mater quae filium non proprio lacte nutrit absque causa excusante, committit peccatum veniale.

633. — PRINCIPIUM III. Parentes debent filiis suis procurare convenientem educationem intellectualem et spiritualem, imprimis per bonum exemplum.

Explicatur. *Educationem*: haec complectitur imprimis administrationem Baptismi (vol. III, η. 71), deinde evolutionem talentorum intellectualium et characteris (n. 177 ss., 180 ss., 247 ss.), educationem intellectus ita ut secundum statum suum decenter ex labore suo vivere suaque officia implere possit, educationem voluntatis (n. 258).

634. — SCHOLION. De magistris.

Magistri scholarum alique educatores iuventutis, loco et nomine parentum curam educationis assumunt. Unde eorum obligationes quoad educationem discipulorum sunt eadem ac obliga-

tiones parentum; discipuli autem obligantur eis eandem reverentiam et oboedientiam praebere quam parentibus.

Ex hoc autem etiam sequitur obligatio parentum eligendi pro pueris suis bonos magistros et bonas scholas, qui non solum de eorum educatione intellectuali, sed et de eorum educatione spiritali et morali curent. Iam supra, n. 133, diximus de frequentatione scholarum quoad periculum fidei: idem, imo magis valet de periculo morum: dum enim instructio falsi relative bene possit corrigi vel suppleri instructione privata, corruptio morum vix potest corrigi influxu educationis familiaris: quare scholae ubi corrumpuntur mores absolute vitandae sunt.

Soluta relatione magistri et discipuli, inter eos non remanent aliae obligationes ac erga alios proximos, excepta in discipulis obligatione gratitudinis.

635. — PRINCIPIUM IV. Parentes debent filios suos adiuvere, et consilio assistere in omnibus negotiis maioris momenti.

Explicatur. *Negotiis maioris momenti*: talia sunt electio professionis et status vitae, electio sponsae, etc.; sed etiam sic dicta tempora critica iuventutis: tempus pubertatis, tempus quo evigilat conscientia sexus, quo evigilat tendentia criticismi et libertatis, etc. Illis temporibus praesertim debent parentes vigilare super liberos suos, eosque tempestive consilio suo praevenire.

636. — PRINCIPIUM V. Parentes debent parcimonia sua procurare ut filiis suis convenientem haereditatem relinquere possint.

Cf. infra, n. 669.

Ar t . 4

OBLIGATIONES DOMINORUM ET FAMULORUM

637. — Ad societatem familiarem plus minusve reducitur relatio inter dominos et famulos domesticos. Quo intimius operarii hnt famuli cum familia ligantur, eo maior etiam est obligatio domini curandi eorum bonum temporale et spirituale.

Uti patet, relationes inter dominos et famulos imprimis statuuntur contractu, quod tum domini tum famuli ex iustitia commutativa observare tenentur. Praeter autem iustitiam commutativam, etiam aliae obligationes inter ipsos oriuntur (n. 564, 567), et prout maior est intimitas domestica inter ipsos, insuper tenentur :

1. domini: benigne famulos tractare eorumque sanitati providere, eos succurrere in necessitate, tempus eis concedere ad obligationes suas religiosas implendas, imo ad veram vitam Christianam ducendam, omne periculum spirituale ab eis pro posse avertere.

2. famuli : reverentiam, obsequium et fidelitatem exhibere. Cum ipsis facilius secreta vitae privatae innotescant, notanda est eorum obligatio bonam famam familiae singulorumque membrorum servandae (n. 428) necnon secreti naturalis servandi (n. 406).

APPLICATIO

*

Familia est pulcherrimum institutum Dei in terra. Ubi bona est familia, ibi boni sunt homines, bona est societas civilis. Familiae homo omnia debet. Vitam et naturam humanam, quae est fundamentum omnium bonorum, in ea recipit; quidquid in vita erit, ad hoc iam in familia in eo fundamenta iaciuntur. Vix est aliquis homo magnus qui non habuit etiam parentes magnos, despectos forsan coram mundo, sed magnos coram Deo. Dixit quidam non exsistere sanctum qui non habuerit matrem sanctam : etsi necessarium non sit, generatim tamen verum est.

Quapropter veri criminales sunt coram Deo et hominibus, qui vitam familiarem destruere conantur; benedictionibus autem a Deo et ab hominibus locupletandi sunt qui bonas et sanctas familias condunt et iuvenes educant, ut possint boni patresfamilias, bonae matresfamilias fieri.

CAPUT III

SOCIETAS CIVILIS

Ar t . 1

OBLIGATIONES CIVIUM

638. — PRINCIPIA I. Omnes cives tenentur propriam patriam amare amore effectivo.

Explicatur. *Omnes cives*: etiam extra patriam degentes.

Amare: attamen semper servata recta ratione. Patria semper ita amanda est, ut iura aliarum nationum non laedantur vel parvipendantur.

Amore effectivo: h. e. talis ut paratus sit etiam pro patria seu pro bono communi sacrificia assumere.

NOTA. Hodie amor patriae exaggeratus seu nationalismus est vera lues populorum. Quapropter omnis homo tenetur curare ne amor patriae fiat causa discordiarum inter populos, sed intra limites rationis servetur.

639. — PRINCIPIUM II. Omnes cives tenentur erga legitimam auctoritatem civilem (eiusque repraesentantes) reverentiam, oboedientiam et fidelitatem exhibere.

Explicatur. *Erga legitimam auctoritatem* : legitima auctoritas seu eius repraesentans est ille qui actu est in possessione gubernii (vel alicuius officii gubernii) ; etiam *tyrannus* et qui potestate sua abutitur, si actu est in possessione gubernii, habet legitimam auctoritatem, et proinde ei debetur reverentia, oboedientia et

fidelitas. *Usurpator* vero quamdiu non est in actuali possessione gubernii, non habet legitimam auctoritatem, et proinde uti talis agnosci non debet; cum autem quaedam auctoritas semper adesse debeat, expulso eo qui auctoritatem habebat, usurpatori practice reverentia, et oboedientia tribuenda erit, saltem ad tempus. Imo post aliquod tempus per praescriptionem legitima auctoritas erit in manu usurpatoris, et tunc ei etiam fidelitas debetur.

Oboedientiam: oboedientia debetur legitimae auctoritati eiusque repraesentanti; attamen non debetur singulis eius legibus et mandatis, sed solum legibus et mandatis iustis. Leges omnes censentur iustae, quae non sunt manifeste contra legem naturalem, divinam vel ecclesiasticam (cf. vol. I, n. 66). Legibus autem quae manifeste adversantur legem naturalem, divinam vel ecclesiasticam, oboedientiam praestare non licet, quamvis auctoritati in genere reverentia, oboedientia et fidelitas servanda sit.

640. — SCHOLION. *De iure revolutionis seu sese defendendi contra iniustas vexationes tyranni.*

Si homo debet reverentiam, oboedientiam et fidelitatem etiam erga tyrannum, quaeritur quomodo et in quantum possit sese contra iniustas eius vexationes defendere.

Homo potest, imo, quando agitur de bono necessario impedito, debet sese contra iniustas vexationes auctoritatis civilis defendere per meram inoboedientiam in lege iniusta seu per resistantiam passivam. Potest etiam per media pacifica (in ephemeridibus, in electionibus etc.) sese defendere, sed privata auctoritate tyrannum occidere vel a gubernio expellere non licet. Quodsi non agatur de suprema auctoritate, sed de subalterno officiali, potest etiam ad superiorem recurrere.

Per seditionem autem seu *revolutionem* (resistentia activa, vis armata) sese defendere rarissime licet. Ad hoc requiritur ut agatur de gravissima iniustitia in regimine quae quasi ruinae populi aequivaleat; simul, requiritur ut maior et sanior pars populi id desideret vel desiderare merito supponatur, ita ut vera sit spes successus: si enim haec spes non adsit, periculum est ne maiora adhuc mala eveniant.

641. — PRINCIPIUM III. Omnes cives tenentur leges civiles quibus subiecti sunt, servare.

Explicatur. *Quibus subiecti sunt:* (cf. vol. I, n. 123) si enim quidam ab observantia legis eximuntur sive propter ambitum legis (e. g. si determinatae legi e. g. uti clerici non sunt subiecti) sive propter excusationem vel dispensationem, eam observare evidenter non debent.

Servare: et quidem in conscientia prout legislator eam vult obligare, nisi sit mere poenalis (cf. vol. I, n. 124).

642. — SCHOLION. De exteris quoad legis observationem.

Exteri qui ad longius vel brevius tempus in societate civili non propria vivunt, tenentur etiam leges huius societatis pro ipsis conditas servare. Secus enim ipsi essent impedimentum boni communis illius societatis (cf. vol. I, n. 123).

Possunt quidem, in hac societate non propria, bonum commune propriae patriae promovere, sed semper salvo primum bono communi huius societatis in qua vivunt.

643. — PRINCIPIUM IV. Omnes cives tenentur ad munera gubernii pro quibus eis electio datur, eligere homines vere capaces.

Haec est mera applicatio principii generalis de societatibus in genere (n. 614).

644. — COROLLARIUM. De obligatione eligendi in electionibus politicis.

Ultimis annis quaestio saepius posita est, quaenam sit obligatio civium ius eligendi habentium, in electionibus deputatorum status vel municipii, illo iure utendi.

Cum nostris temporibus non raro homines ad talia munera incapaces, h. e. *verum* bonum commune promovere non volentes, imo impedire volentes, adspirent (n. 614), omnium hominum officium est eos ab illis muneribus remove. Quare certe nunquam licitum est tales homines eligere, etiamsi tunc eligi debeant homines in rebus « politicis » minus capaces. Sed etiam a voto abstinere potest esse peccatum mortale, ubi scii, per abstinentiam inducitur periculum tales homines incapaces eligendi. Ubi

vero tale periculum non existit, raro erit, secluso scandalo, peccatum.

645. — PRINCIPIUM V. Omnes cives tenentur iuxta leges tributa solvere.

Explicatur. Tenentur: ex iustitia legali.

Tributa: solent distinguere AA. inter tributa *directa*, quae imponuntur personis ratione possessionis bonorum vel ratione artis aut negotii, et tributa *indirecta*, quae imponuntur rebus occasione venditionis, transvectionis, fabricationis, etc.

646. — SCHOLION. *De obligatione declarandi res tributo subiectas.*

Uti regula generalis dici potest: ubi nulla est obligatio in conscientia solvendi tributum, nulla est obligatio in conscientia declarandi res tributo subiectas; ubi vero adest obligatio in conscientia tributa solvendi, ibi etiam est obligatio in conscientia secundum veritatem declarandi res tributo subiectas.

Videndum ergo est primum, iuxta diversa loca, utrum obligatio solvendi tributa sit obligatio in conscientia an mere poenalis.

Cum autem tributa quaedam saltem, propter necessitatem societatis civilis, necessario in conscientia solvenda sint, pars saltem tributorum videtur solvenda in conscientia. Iamvero solent tributa directa uti magis obligatoria haberi, quam tributa indirecta. Quare videtur dicendum solutionem tributorum directorum esse obligatoriam in conscientia, solutionem tributorum indirectorum generatim (nisi etiam viri timorati aliter sentiant) esse mere poenalem, et proinde tales res non esse in conscientia declarandas, sed solum si inveniuntur solvenda esse tributa et mulctam si quae imponitur.

Attamen etiam quoad tributa directa notandum est, ea non raro esse tam alta ut summam necessariam excedant: hoc non reddit legem iniustam, sed hoc solent gubernia facere quia sciunt se semper minores summas percepturos quam imponunt; sed tunc etiam cives ius habent sese ab illo excessu defendendi, illam partem tributorum uti mere poenalem considerando; quatenus

sil illa pars, diiudicandum est iuxta opinionem virorum timoratorum illius regionis.

NOTA. Eo quod dicitur tributa indirecta esse obligationem mere poenalem, et proinde illas res declarandas non esse in conscientia, non tamen iustificantur illi homines qui veluti negotium suum faciunt vectigalia defraudare; aliud est enim occasionaliter vectigalia defraudare, aliud est hoc facere habitualiter per modum negotii. Tale negotium de cetero eo magis damnandum est quod tales homines facile sese exponunt periculo vel custodes vectigalium occidere vel ab eis occidi.

647. — PRINCIPIUM VI. Omnes cives tenentur iuxta leges servitium militare praestare, nisi legitime sint excusati.

Explicatur. *Tenentur*: item ex iustitia legali; milites autem voluntarii, qui ex contractu militiam ineunt, tenentur ex iustitia commutativa.

Iuxta leges: supponitur legem esse iustam.

Nisi legitime sint excusati: legitime sunt excusati lege ecclesiastica (cui etiam Status oboedire debet) clerici et religiosi (c. 121), lege naturali ii qui sunt necessarii pro familia alenda; lege civili quandoque etiam alii excusantur. Illi omnes possunt sese mediis legitimis servitio militari subtrahere. Nemo autem potest media illegitima adhibere ad se eximendum, uti fraudes, mendacia, corruptionem officialium, etc.; a fortiori hoc facere non possunt qui legitime non excusantur.

Ar t . 2

OBLIGATIONES AUCTORITATIS

Imprimis applicentur quae dicta sunt supra, n. 615 ss., de societatibus in genere.

648. — PRINCIPIUM I. Auctoritas civilis debet onera civibus imponenda pro posse minuere.

Explicatur. *Onera civibus imponenda*: illa sunt imprimis tributa et servitium militare.

Pro posse minuere: h. e. non potest onera imponere ultra necessitatem pro bono communi. Ita si minora tributa sufficiunt pro expensis gubernii et boni communis, non licet maiora imponere; si minor exercitus sufficit ad defendendam patriam contra hostes externos et internos, non licet plures conscribere, tum quia conscriptio est restrictio libertatis, tum quia maior exercitus auget expensas et proinde tributa.

649. — **SCHOLION.** *De conscriptione militum.*

Milites sunt duplicis speciei: voluntarii, qui ex contractu militiam ineunt, et *conscripti*, qui lege ad servitium coguntur. Quaestio nunc ponitur utrum conscriptio militum sit licita necne.

Certe si non est necessaria, seu ubi exercitus voluntariorum sufficit, conscriptio est illicita; ubi vero exercitus voluntariorum non sufficit, conscriptio est licita, dummodo numerus conscriptorum non excedat necessitatem. Insuper curandum est ut in conscribendo ratio habeatur de necessitate familiae, ita ut non solum eximantur filii illarum familiarum quae plures filios habent, sed etiam facilius eximantur pauperes quam divites, quia filii pauperum sunt magis pro sustentatione familiae necessarii quam filii divitum.

Sunt AA. qui tenent conscriptionem universalem semper excedere necessitatem, hocque probare volunt ex eo quod in quibusdam nationibus non habetur; hoc autem nihil probat: quod enim in una natione (e. g. numerosiore) sufficit, potest esse in alia insufficiens. Quare conscriptio universalis absolute damnari nequit, sed in singulis casibus ratio habenda est circumstantiarum.

650. — **PRINCIPIUM II.** *Auctoritas civilis debet activitatem civium dirigere in bonum commune.*

Explicatur. Dirigere: non est officium auctoritatis civilis totam activitatem in se assumere, sed mere eam in bonum commune dirigere, excessus cohibendo, iniciativa stimulando. Iniciativa ad statum non pertinent, sed ad cives: Status potest solum iniciativa stimulare prout pro bono communi ei necessarium vel utile videtur; solum ubi stimulatio non sufficit ad necessarios effectus

pro bono communi obtinendos, status potest ipse iniciativa assumere; unde monopolium status vel socializatio industriae vel commercii est licitum solum ubi et in quantum et quamdiu est necessarium vel valde utile pro bono communi. Unde patet quam falsa sit doctrina socialism! qui vult totam vitam industrialem et commercialem ad Statum reducere. Falsa autem similiter est doctrina liberalismi, quae auctoritati civili nullum ius invigilandi activitatem civium concedit, sed civibus plenam libertatem, etiam in competitione industrial! et commerciali concedit. Hoc falsum est: auctoritas civilis officium habet excessus libertatis, etiam in industria et commercio, refraenare pro bono communi.

651. — SCHOLION. *De statu et distributione bonorum.*

Etsi Statui non liceat civibus auferre res proprias, quas legitimo titulo possident (n. 652 et 658 ss.), cum tamen in hodierna societate manifeste desit aequitas in distributione bonorum, et moderna organizatio societatis eo ducat ut semper maior fiat inaequalitas distributionis, auctoritas civilis tenetur, ex suo officio dirigendi activitatem civium in bonum commune, prudenti legislatione procurare ut quin ius proprietatis et dominii laedatur, maior aequitas et iustitia socialis paulatim obtineatur. Ita e. g. auctoritas civilis posset obligare magnas industrias quarum introitus certam summam superat ut pro operariis suis domos, scholas, media recreationis etc. aedificent, in quibus operarii decenter et commode, vili pretio, secundum leges hygienicas et moralitatis, habitare et vivere possint.

652. — PRINCIPIUM III. **Auctoritas civilis debet ius proprietatis civium agnoscere, quoties hi cives iustum titulum dominii habent; potest tamen quandoque, sed solum propter bonum commune, possessiones singulorum expropriare, servata tamen iustitia tum distributiva, tum commutativa.**

Explicatur. Iustum titulum : cf. infra, n. 658 ss.

Expropriare : h. e. potest ius dominii a legitimo domino auferre illudque sive in societatem qua talem (bona communia societatis, possessiones publicae) sive in alium civem transferre;

attamen semper requiritur ut haec translatio dominii sit propter bonum commune necessaria vel saltem valde utilis.

Servata iustitia distributiva : h. e. dummodo onera, praesertim onera similia, non nimia in eundem cumulentur, et quantum potest aliis privilegiis compensentur.

Commutativa : h. e. debet auctoritas civilis ex iustitia commutativa res ita expropriatas (nisi fuerint expropriatae in punitiorem), iuxta valorem realem priori domino compensare.

653. — PRINCIPIUM IV. Auctoritas civilis debet curare ut civium libertas, sanitas et vita tueantur.

Explicatur. Libertas : debet quantum potest impedire ne unus civium alteri violentiam inferat; sed etiam ipsa auctoritas debet curare ut singulorum libertas non plus quam necesse est pro bono communi, cohibeatur.

Sanitas : auctoritas debet curare ut conditiones hygienicae in locis publicis, in habitatione et in locis laboris meliores fiant (n. 277, 290).

Vita : auctoritas debet curare ut vita civium quantum potest protegatur tum contra aggressores tum contra causas naturales vel industriales (e. g. fabricas in quibus conficiuntur materiae quae facile explodunt, securitatem in viis publicis, in construendis machinis, etc.).

654. — PRINCIPIUM V. Auctoritas civilis, etsi bonum spirituale civium directe promovere non teneatur, tenetur tamen curare ut non impediatur, imo ut possit sese expandere.

Explicatur. Directe promovere non teneatur : ad hoc enim habetur Ecclesia.

Non impediatur : debet scii, curare ut omnes possint officia sua religiosa exercere, ut in vita publica et in officinis occasiones peccati vitentur, ut vita familiaris possit secundum regulas moralitatis sese evolvere, etc. Cf. supra, n. 9-10.

655. — PRINCIPIUM VI. Auctoritas civilis non habet ius in vitam vel corpus subditorum, nisi ad eorum legitimam punitionem.

Explicatur. *Ius in vitam vel corpus*: auctoritas civilis non potest aliquem occidere vel mutilare (n. 280), nisi ad eius legitimam punitionem; quoad mutilationem in specie notanda est sterilizatio (n. 283).

Legitimam punitionem: requiritur ut crimen vere grave contra bonum commune commiserit, et de crimine iudicialiter certe constet.

NOTA. Inde patet milites in statione positos et confinium custodes non posse occidere eos qui ad loca prohibita accedunt vel merces fraudulenter transvehunt, sed solum posse cos vulnerare ita ut propositum suum exsequi non valeant; quodsi per accidens eos occidunt, non possunt tamen hoc intendere. Insuper debent semper prius monere.

656. — APPENDIX. De defensione boni communis seu de bello.

1. *Causa*. Bellum est et unice esse potest medium ad defendendum bonum commune. Omnis alia causa est illicita. Praesertim hodie, cum media bellum gerendi sunt tam terrifica, bellum ad gravissimas omnino causas restringendum est, eo vel magis quod omne bellum particulare inter duas nationes periculum belli mundialis secum ferat.

Pro bello vero aggressivo vix unquam erit ratio sufficiens. De cetero omnes bellum gerentes semper contendunt bellum esse ex parte sua defensivum, alteram scii, partem eum ad bellum compulisse. De facto, difficillimum est iudicare quisnam primam causam belli posuerit, quisnam bellum in meram defensionem suam suscepit: politica enim, praesertim sic dicta « politica externa » non raro tam obscure et mysteiose geritur, ut impossibile sit distinguere quisnam primam iniuriam intulerit.

NOTA. Necessitas expansionis propter nimiam populationem patriae, vel necessitas acquirendi media ad vivendum, quae nonnunquam uti causa belli invocantur, per se non sunt causa sufficiens, cum per se possint etiam pacifice obtineri. Attamen etiam hic alia natio potest

esse causa, sua legislatione, cur pacifice obtineri nequeat, eo quod scii, immigrationem vel commercium impedit, ita ut bellum seu conquisitio territorii sit unicum medium necessaria vitae nationis obtinendi. Ex altera autem parte non raro ipsa natio quae expansione vel commercio indiget, causam ponit cur immigratio vel commercium ei prohibeatur, quia scii, suis machinationibus politicis pacem internam alterius nationis turbat.

2. *Media*. Per se licet solum obiecta militaria destruere et solos milites occidere; obiecta (aedificia, etc.) civilia, etiam publica, et bona privata destruere non licet, nisi a militibus adhibeantur. Etiam cives occidere non licet nisi et ipsi cum exercitu coeperentur. Similiter milites captos occidere non licet, sicut inermes, e. g. pro recreatione per vias ambulantes, occidere non licet. Uti patet, etiam non licet occidere illos milites qui possunt in captivitatem duci: etiam in bello requiritur moderamen inculpatae tutelae.

Haec sunt principia; applicationes autem antiquorum moralistarum, in bello moderno non semper fieri possunt. Hodie enim tota natio in bello involvitur et etiam cives domi manentes non raro eodem modo sicut milites in belli gestione concurrunt. Officinae privatae, imo et domus privatae non raro secreto convertuntur in fabricis pro productione mediorum belli. Unde systematica destructio civitatum a quibusdam dicitur remedium necessarium ad eradicandam productionem illorum mediorum.

In ultimo insuper bello aliud medium bellicum excogitatum est: destructio systematica civitatum sive per bombas ordinarias sive per bombam atomicam ad emolliendos nervos populi et ita illum ad capitulationem adigendum. Certe talia media sunt immania, et non est proportio inter obiecta militaria quae ita destruuntur et innocentes qui ita occiduntur vel quorum bona privata destruuntur. Quare videtur dicendum talia media per se esse illicita. Utrum iustificari possint, tanquam minora mala, uti praetendunt fautores eorum, eo quod illa media solum intendunt citius finem imponere bello, difficile est dictu.

Duces et milites etiam (ex iustitia commutativa) abstinere debent a rapinis, violentiis, incendiis, stupris, etc. quae tam facile post victoriam eveniunt; duces obligantur disciplinam militarem

ita urgere, ut milites ab omni iniustitia erga privatos abstineant. Quod si negligunt, sunt cooperatores, et qua tales ad restitutionem in solidum obligati.

3. *Post bellum*. Victores memores sint victoriam non esse testimonium iustitiae belli. Etiam victores debent victos humane tractare; etsi compensationem expensarum belli exigere possint, nunquam tamen possunt victis maiora onera imponere ac portare possunt nec possunt illam compensationem usurpatione boni privati exigere: a natione, non a singulis privatis eam exigere possunt. Quare exspoliatio privatorum, qualis post ultimum bellum facta est, est flagrans iniustitia.

Etiam victores in bello obligantur Christiana caritate.

APPLICATIO

Hodie spiritus nationalisticus invadit mundum. Sed non raro est talis qui cum vero amore patriae nihil commune habet. Dum amor patriae a Deo est, veraque Christiana caritas est, spiritus nationalisticus a diabolo est, ruina populorum.

Verus amor patriae aliis nationibus non adversatur, sed solum iusto ordine caritatis propriae patriae prioritatem concedit. Verus amor patriae imprimis paratus est ad sacrificia pro bono communi ferenda.

De cetero ne obliviscamur: patria nostra in coelis est!

LIBER IV

De officiis erga ceteras creaturas

NOTA. Loquimur solum de aliis creaturis terrestribus praeter hominem
De obligationibus erga angelos cf. supra, n. 19, 38-39.

657. — PRINCIPIUM I. Omnis homo tenetur in aliis creaturis venerari Deum, cuius sunt imago, et per eas ascendere ad laudem Dei.

Probatur. Homo est quasi caput et os creationis, per quem aliae creaturae ad Deum in laudem ipsius referri possunt; unde homo recte dicitur sacerdos creationis. Cf. supra, n. 22.

658. — PRINCIPIUM II. Omnis homo potest alias creaturas, salvo iure aliorum hominum, in proprium usum, etiam exclusivum reducere.

Explicatur. *Salvo iure aliorum*: si alius, sive persona physica sive persona moralis sive ipsa communitas qua talis, illas res iam legitime possidet, vel aliter ius in illas habet, non licet eas ad proprium usum reducere absque legitimi domini consensu; sed huius ius agnoscendum est (n. 475 ss.).

In usum proprium: hoc est ius dominii seu *proprietatis*. Quomodo quis legitime possit illam rem in proprium usum reducere, dicitur in principiis sequentibus.

659. — PRINCIPIUM III. Omnis homo potest rem nullius sibi acquirere in proprietatem per simplice occupationem.

Explicatur. *Rem nullius*: res nullius est quae nullum habet dominum, neque hominem privatum, neque societatem qua talem. Ita domus, hortus, viae publicae non sunt res nullius, sed revera

pertinent ad societatem. Hodie vix adhuc sunt bona immobilia nullius, sed quae non sunt privatorum, solent pertinere ad societatem, ita ut bona immobilia, nisi forsan in quibusdam regionibus, vix adhuc possint acquiri per occupationem. Res nullius sunt animalia, res amissae et res derelictae, de quibus in scholiis.

Occupationem: occupatio est apprehensio rei nullius animo eam suam faciendi.

NOTA. Leges civiles ius dominii determinantes, ab omnibus habentur obligatoriae in conscientia (cf. n. 485, et vol. I, n. 124). Unde etiam leges civiles de occupatione rei nullius valorem habent in conscientia tanquam determinationes legis naturalis in bonum commune.

660. — SCHOLION I. De occupatione animalium.

Animalia quaedam sunt sub dominio alicuius, alia adhuc fruuntur naturali libertate. Ad hoc parum refert divisio solita in mansueta, mansuefacta et silvestria: etenim etiam mansueta, si de facto sunt sine domino, possunt a quolibet occupari; e contra silvestria, si habent dominum, non possunt occupari ab alio.

Animalia quae nullum dominum habent, censentur nullius usquedum ab aliquo capiuntur.

Quandoque autem dubium oriri potest de quibusdam animalibus, utrum adhuc dominum habeant necne. Ita canis qui aufugit in aliam domum, columbae quae ex uno columbario ad aliud veniunt habitare, apes quae examen efficiendo alibi migrant. Cum illa animalia certe dominum habuerint, sed ab eo aufugerunt, ad illum pertinent et non sunt res nullius, nisi ipse dominus ea dereliquerit et ea recuperare negligat. Si quis autem tale animal ceperit, et dominus illud sibi vindicat, debet illud domino restituere, sed potest compensationem pro labore et nutritione exigere; si autem dominus solum post longius tempus illud vindicat, videndum est utrum non habeatur titulus praescriptionis (n. 665). Uti patet, nunquam licet talia animalia allicere ut dominum proprium derelinquant.

NOTA. Si animalia alterius notabile damnum inferunt et dominus recusat damna resarcire, possunt (dum damnum inferunt vel inferre minantur) a damnum patiente occidi.

Animalia autem silvestria quae venatione capiuntur, et pisces, si sunt in loco omnibus obvio, censentur sine domino. Si autem in aquis vel silvis privatis includuntur, ita ut inde aufugere non vel vix possint, pertinent ad dominum illius aquae vel silvae, quamdiu in illis manent. Quodsi inde aufugerint, censentur nullius, nisi dominus ea capere conetur. Si in fundo privato vivunt, sed non inclusa, ita ut facile exire possint, non licet quidem contra voluntatem domini fundum intrare ad ea capienda (laeditur enim ius domini in fundum), sed animalia non censentur proprietas domini fundi, ita ut extra fundum licite capiantur, et etiam intra fundum ea capere non sit contra iustitiam (etsi laedatur ius domini in fundum).

NOTA. Capta censentur animalia a venatore occisa vel ita vulnerata ut facile capi possint; item laqueo capta. Unde talia animalia iam non possunt ab alio occupari, nisi forsan a domino fundi in quo contra prohibitionem capta fuerint (tanquam punitio laesionis).

Quando autem venatio aut piscatio a lege civili prohibetur, talis lex valet solum quoad animalia quae sunt nullius: animalia enim propria capere, auctoritas civilis generatim prohibere non potest. Utrum talis lex sit obligatoria in conscientia an mere poenalis, pendet a mente legislatoris (vol. I, n. 124); per accidens tamen potest esse obligatio in conscientia abstinendi a venatione illegitima saltem habituali, eo quod talis venatio non rare inducat ad negligendam rem familiarem necnon ad crudelitatem erga homines et bestias, imo ad voluntatem etiam occidendi, si necesse fuerit, custodes.

661. — SCHOLION II. *De inventione thesauri.*

Thesaurus vocatur res pretiosa infossa vel abscondita cuius non exstat memoria, ita ut dominum non habeat.

Qui talem thesaurum casu invenit, per se potest illum occupare seu proprium facere: est enim res nullius. Attamen solent codices civiles dimidiam partem thesauri inventi in re mobili vel immobili alterius hominis, huic homini concedere. Quam legem solent AA. dicere obligatoriam in conscientia, etiam ante sententiam iudicis. Utique, auctoritas civilis ius habet pressius deter-

minandi modos acquirendi dominium; quae leges obligant in conscientia. Attamen, de iustitia *huius* legis dubitari posset, cum iuxta omnes ex lege naturae totus thesaurus acquiratur ab inventore: unde lex dimidiam partem ei auferens, videtur adversari legem naturalem, et proinde esse iniusta.

Qui autem talem thesaurum ex industria quaerit, etiam videtur posse illum proprium facere, dummodo revera ita desit memoria thesauri ut dominum non habere censendus sit. Si autem ad quaerendum ius alterius violaverit (e. g. intrando fundum illius) merito pars vel imo totus thesaurus conceditur domino fundi vel obiecti in quo inventus fuit.

Si quis sciverit in aliqua re mobili vel immobili contineri thesaurum, potest illam rem pretio ordinario emere et tunc thesaurum suum facere.

662. — SCHOLION III. *De inventione rei amissae.*

Res *amissa* non est nullius, etsi forsan dominus ignoretur; quare domino restitui debet statim ac comparet.

Inventor rei amissae habet obligationem ex caritate rem in locum tutiorem portandi et conservandi, quoties iudicat rem amissam in loco inventionis facilius perituram vel a domino non inveniri, dummodo hoc sine incommodo proportionato facere possit (n. 370). Debet insuper diligentia proportionata (valori rei amissae) quaerere dominum. Si dominus non comparet intra tempus utile (cf. praescriptionem, n. 665), potest rem suam facere; si vero dominus comparet, debet eam restituere sed potest compensationem pro expensis exigere.

Quodsi dominus praemium inventori promiserit (ex fidelitate), inventor ius *ad* praemium habet, non tamen potest illud sibi arripere, si dominus illud dare (illegitime) recusaret.

663. — PRINCIPIUM IV. *Omnis homo potest fructus aliamve rem accidentalem rei propriae accedentem, suam facere.*

Explicatur. *Fructus*: sive industriales sive naturales; etiam fructus per alienam actionem illicitam producti (e. g. si alter pecuniam non suam fenore mutuavit) pertinent ad dominum: res fructificat domino.

Reni accidentalem : Accessorium sequitur principale. Si illa res naturaliter advenit (e. g. alluvio), fit proprietas domini rei cui accedit; si industria, etiam nulla est difficultas. Si autem res accedit industria aliena, et alius est in mala fide, iustum videtur ut ille alius omne ius perdat in accessorium illudque transeat in dominium domini partis principalis, nisi agatur de re accessoria quae absque damno rei principalis facile dimoveri potest. Si ille alius est in bona fide, aequum videtur ut compensationem recipiat. Quod si determinari nequeat quid sit principale (e. g. si duo acervi frumenti mixti sunt) debent rem secundum aequitatem componere vel condominium acceptare. in his attendant ad leges civiles.

664. — SCHOLION. *De fructu partus animalium.*

Quaestio poni potest cuiusnam sit animal natum, cuius pater et mater non sunt eiusdem domini.

Iuxta adagium ab omnibus admissum: partus sequitur ventrem, dominus animalis neonati est dominus matris tempore nativitatis.

665. — PRINCIPIUM V. Transacto tempore legitimo praescriptionis, omnis homo potest rem quam bona fide possidet, suam facere.

Explicatur. *Tempore legitimo*: hoc tempus non solum secundum diversas leges civiles, sed etiam iuxta res possessas differt. Lege naturae non determinatur, sed merito a lege civili determinatur propter bonum commune, ut saltem post determinatum tempus homo possit sine periculo evictionis rem tranquille possidere. Fundatur in praesumptione verum dominum potuisse, si voluisset, rem suam reclamare; quod si non fecerit, praesumitur vel non haberi alium dominum, vel illum iuri suo renuntiasse. Ita praescriptio reducitur ad occupationem rei nullius, et adhibetur ad declarandam rem derelictam esse rem nullius, quae licite et valide occupari potest (n. 659).

Praescriptionis: praescriptio supponit possessionem continuam, pacificam, publicam, cum animo domini, in bona fide.

Possessio continua est, si nunquam fuit interrupta; possessio autem vi (e. g. furto) interrupta, non impedit praescriptionem.

Possessio pacifica est, si nemo durante illo tempore contenderit rem esse suam.

Possessio publica est, si omnibus potest esse nota : si enim res in abscondito possidetur, verus dominus, si quis est, non potest iure suo uti eam reclamandi, nec proinde praesumi potest eum iuri suo renuntiasse.

Possessio cum animo possidendi est, si quis revera habet intentionem dominii, et non tantum usus vel usufructus; potest tamen praescriptione etiam acquiri ius parziale dominii, e. g. servitus, usufructus, etc.

Possessio bona fide est sensu stricto, si quis vere putat rem esse suam ; sensu lato, si quis vere putat se rem licite conservare posse. Ita si quis rem invenit, bene scit illam rem non esse suam, sed putat, et quidem recte si dominus non comparet, se posse illam rem licite conservare: haec bona fides sensu lato generatim sufficit pro praescriptione, nisi lex explicite bonam fidem postulet. Uti patet, qui in bona fide possessionem incepit, postea autem fit malae fidei, praescriptione frui non potest.

Praescriptio est vera translatio dominii, si necesse est, ita ut, transacto legitimo tempore, res vera sit proprietas possessoris, illamque domino postea comparent! restituere nullo modo amplius teneatur.

666. — SCHOLION. *De praescriptione liberativa.*

Ad praescriptionem *acquisitivam* de qua supra, reducitur praescriptio *liberativa*, qua nulla res acquiritur, sed homo ab onere quodam liberatur, e. g. ab onere servitutis, ab onere debiti solvendi.

Ad praescriptionem liberativam requiritur 1) ut nulla lex obstet extinctioni oneris ; 2) ut adsit bona fides nullaue subsit fraus : ita non exstinguitur onus si quis e. g. solutionem debiti differt donec tempus praescriptionis transierit, nisi agatur de debito quod nonnisi petenti solvendum est : tunc enim debitum exstinguitur eo quod creditor non petiit; 3) tempus legitimum praescriptionis, quod a lege positiva desumendum est.

667. — PRINCIPIUM VI. Unusquisque homo potest sua facere quae ei haereditate legitima relinquuntur, salvis tamen oneribus haereditati adhaerentibus.

Explicatur. *Haereditate*: sive per pactum haereditarium, sive per testamentum, sive per legatum, sive per simplicem successionem.

Pactum haereditarium est contractus quo quis ius haereditatis alteri confert (e. g. uxori). In hoc differt a testamento, quod pactum est verus contractus qui ergo requirit utriusque partis consensum et nonnisi utriusque consensu mutari potest.

Testamentum est expressa voluntas domini de suis proprietatibus pro tempore post mortem disponentis. De eo cf. infra, n. 669.

Legatum est expressa voluntas domini de una alterave re sua determinata, pro tempore post mortem suam disponentis. Haec est ergo differentia inter testamentum et legatum, quod testamentum de universis possessionibus disponit, dum legatum solum de una alterave re determinata (domus, ager, certa summa, etc.) disponit. Legatum potest etiam in testamento includi; quare de eo simul cum testamento, n. 668-669 agemus.

Simplex successio est haereditas quae accipitur absque testamento, sive quia testamentum factum non fuit, sive quia fuit invalidum, sive quia non fuit acceptatum. Vocatur *haereditas ab intestato*.

Legitima: legitime relinquuntur solum illa bona de quibus homo disponere potest. Ita bona necessaria ad restitutionem faciendam vel debita solvenda, non potest legitime relinquere. Quare illa bona ex haereditate prius eliminanda sunt, et legitimis possessoribus danda. Similiter de sic dicta portione legitima (n. 669) dominus disponere non potest, sed debet eam legitimis successoribus relinquere: unde et in illis nemo nisi legitimus successor succedere potest.

Salvis oneribus: onera quae haereditati inhaerent sunt e. g. debita solvenda, obligationes reales (non personales) defuncti, utpote ad haeredes transeuntes, implendae, conditiones a defuncto iuri successionis legitime additae, servandae, etc. Ita si

defunctus alicui legat certam summam sub conditione celebrandi Missas, vel sustentandi parentes vel alia simili, hic non potest illud legatum suum facere nisi hanc conditionem servet, et quidem ex iustitia commutativa, nam res in eius dominium non transit nisi conditionem servet. Onera autem portioni legitimae addita debent quidem servari ex pietate et gratitudine, sed non ex iustitia, quia heres legitimus ad hanc portionem ius habet absolutum, et proinde portio legitima in eius dominium transit independenter ab impletione oneris.

668. — SCHOLION I. *De haeredibus.*

Haeres est qui successione haereditaria assumit possessionem bonorum defuncti.

Haeredes distinguuntur *ab intestato* et *ex testamento*: primus simpliciter succedit secundum legem naturalem, lege positiva determinatam, in omnibus possessionibus defuncti qui dispositionem testamentariam non reliquit, vel cuius dispositio testamentaria non est valida vel non acceptatur a respectivis haeredibus. Alter (haeres ex testamento) succedit in possessionibus defuncti secundum huius voluntatem ultimam, in testamento expressam.

Haeredes ex testamento distinguuntur *universales* et *legatarii*. Haeredes universales sunt qui, demptis legatis, in omnibus bonis reliquis succedunt; legatarii sunt qui solum legatum accipiunt.

Haeredes sub alio respectu distinguuntur *necessarii* et *arbitrarii*. Haeredes necessarii sunt illi quibus ipse testator partem haereditatis negare non potest nisi ex gravi ratione, qualis est e. g. gravis iniuria parentibus vel familiae inflicta. Haeredes arbitrarii sunt qui haeredes instituuntur, sed institui non debent. Quinam sint haeredes necessarii qualisque pars eis cedi debeat (ex iustitia commutativa) a lege civili determinari solet. Hae leges etiam in conscientia valent.

Praeter haeredes necessarios autem adhuc habentur haeredes *legitimi* non-necessarii, scii, illi quibus secundum legem civilem haereditas ab intestato competit si haeredes necessarii desunt, quibus tamen portio legitima danda non est si adsunt haeredes superioris gradus.

Haeredes omnes universales, sive sint necessarii sive legitimi sive mere arbitrarii, tenentur, si eam acceptant, ex iustitia commutativa, simul cum haereditate etiam onera suscipere haereditati adnexa: debita testatoris solvere, legata solvere, conditiones seu ultimas voluntates implere (n. 609). Quod si facere nolunt, non possunt haereditatem acceptare. Illa autem onera exsequi debent solum iuxta vires haereditatis, h. e. haeredes necessarii et legitimi tenentur omnia onera suscipere, salva tamen eorum *portione legitima*; haeredes arbitrarii tenentur omnia onera suscipere, etiam si nihil haereditatis supersit. Obligatio autem singulos tangit solum pro rata haereditatis, non in solidum, ita ut si unus non possit vel non velit partem suam debitorum solvere, alii non debeant supplere.

NOTA. Leges civiles solent praescribere ut haeredes omnia debita solvant, etiam ultra vires haereditatis, nisi haereditatem acceptaverint « sub beneficio inventarii ». Solum qui acceptavit « sub beneficio inventarii » non debet solvere debita supra vires haereditatis. In conscientia autem nemo videtur teneri ultra vires haereditatis, cum obligatio haereat haereditati, non haeredi. Potest tamen haberi obligatio solvendi debita etiam ultra vires haereditatis, ex pietate (n. 626).

Legatarii non tenentur debita defuncti solvere, sed solum illa onera suscipere quae ipsi legato inhaerent. Quodsi autem testamentum tot legatis oneratur ut haereditas non sufficiat ad debita solvenda et portionem legitimam haeredibus legitimis tribuendam, legata possunt ac debent pro rata minui usquedum sufficiat.

Solent leges civiles statuere, quod etiam ex iure naturali videtur iustum, ut haereditati connumerentur omnia dona quae haeredes durante vita testatoris iam receperunt *intuitu* futurae haereditatis, e. g. occasione Matrimonii, separationis familiae, etc., nisi testator tempore donationis contrariam intentionem declaraverit. His autem non videntur adnumerandae expensae pro educatione factae, nisi explicite aliter statutum fuerit.

NOTA. Unde haereditas ita exsequenda erit:

1. Bonis relictis addantur dona antea intuitu futurae haereditatis donata, et subtrahantur debita testatoris.
2. Deinde reserventur portiones legitimae.
3. Deinde solvantur legata.

4. Quod superest dividatur inter haeredes universales secundum voluntatem expressam testatoris vel secundum leges civiles.

Haeredes tenentur ultimam voluntatem defuncti exsequi, sive sit in scriptis sive oretenus expressa (n. 609). Attamen testamentum invalidum non tenentur ex iustitia commutativa agnoscere, nisi ipsi per dolum vel fraudem aliave media iniusta fuerint causa, cur testamentum est invalidum. Ex caritate vel pietate tamen possunt teneri ad testamentum etiam invalidum agnoscendum.

669. — SCHOLION II. *De obligationibus testatoris.*

1. Per se nemo tenetur testamentum conficere, cum lege naturali et positiva sufficienter provisum sit cuinam transeat haereditas. Per accidens tamen, ille potest teneri ad testamentum conficiendum qui hoc modo debet adhuc solvere debita, vel qui praevidet successionem haereditariam secus occasionem esse praebituram rixarum et discordiarum. Ex eadem ratione etiam debet curare ut testamentum etiam in forma legitima valida conficiatur.

2. Testator tenetur ex iustitia commutativa haeredibus necessariis portionem legitimam relinquere; insuper tenetur pro posse curare ut filiis suis tot bona relinquat quot sunt necessaria ut secundum statum suum vivere possint. Si ergo portio legitima huic obligationi non satisfacit, tenetur curare, pro posse, ut plus quam legitimam portionem recipiant.

3. Testator tenetur etiam coniugi, fratribus et sororibus *indigentibus* relinquere quantum necesse est ut ex indigentia subleventur.

4. Testator semper potest testamentum suum revocare: sola *ultima* voluntas valet. Si autem haereditas per modum contractus determinata est, non potest valide testamentum contra hunc contractum conficere nisi de consensu alterius partis. Si vero testamentum sub promissione vel etiam sub iuramento factum est irrevocabile, revocatio est illicita (nisi cesset obligatio promissionis: n. 399), sed valida.

670. — PRINCIPIUM VII. Omnis homo potest de aliis creaturis, salvo iure aliorum hominum, disponere, eas etiam destruendo, si ad hoc sit ratio sufficiens.

Explicatur. Salvo iure aliorum hominum: cf. supra, n. 658.

Disponere: hoc est ius proprietatis (n. 469): potest eam conservare, ea uti, eam alii tradere, etiam eam destruere. Requiritur tamen ut semper secundum rectam rationem de eis disponat, uti in principio sequenti explicabitur.

Si ad hoc sit ratio sufficiens: ratio sufficiens est necessitas vel utilitas propria vel proximi; etiam honesta recreatio (e. g. venatio pro mera recreatione) potest esse ratio sufficiens.

671. — PRINCIPIUM VIII. Qui habet dominium alicuius rei, non potest de ea disponere nisi secundum dictamen rectae rationis.

Explicatur. Non potest de ea disponere: dominium concedit quidem ius ad libitum disponendi de re sua, ita ut quomodo-cumque de ea disponat, non laedat iustitiam commutativam, et ad restitutionem non teneatur. Attamen non concedit ius absolutum disponendi, sed tenetur etiam dominus secundum dictamen rectae rationis disponere, ita ut etiam alias virtutes non laedat. Ita non potest in disponendo esse avarus neque prodigus, non potest esse crudelis, et praesertim debet servare pietatem, caritatem et iustitiam sociale. Ita non potest e. g. destruere rem, etiam propriam, quae proximo esset necessaria vel etiam utilis.

672. — PRINCIPIUM IX. Omnis homo tenetur bona superflua, etsi propria, in utilitatem aliorum adhibere.

Explicatur. Bona superflua: per se non possunt determinari limites pro iure proprietatis seu dominii, sed quidquid iusto titulo (n. 658-667) est acquisitum ut suum, est vere res propria, et ab aliis, etiam ab auctoritate civili (n. 652) violari nequit. Attamen, cum ius proprietatis homini datum sit non solum in bonum privatum aliquorum, sed in bonum omnium, iuri posses-

sionis onus adhaeret res superfluas in bonum aliorum impendendi. Etsi contra iustitiam commutativam non sit, contra iustitiam socialem tamen est, et contra caritatem, res superfluas sibi retinere casque in utilitatem aliorum non adhibere. Certe bene facit qui opes superfluas adhibet ad procurandum laborem aliis, sed huic obligationi hoc modo non satisfacit, nisi operariis maiorem partem lucri seu maius salarium concedat (agitur enim de lucro ex opibus superfluis) et pro seipso nullum vel parvum lucrum retineat (cf. etiam n. 651).

Quomodo facere debeat, ex circumstantiis diiudicandum erit, sed certe obligatur ex iustitia sociali et ex caritate, ad adhibendum bona sua superflua ita, ut indigentes ex eis utilitatem trahant.

Quid sint bona superflua, etiam non potest uno verbo statui, sed ex circumstantiis est diiudicandum.

APPLICATIO

Paupertatem et divitias ne dederis mihi, Domine, sed tantum victui meo tribue necessaria.

Quod reliquum est, da pauperibus!

INDEX ALPHABETICUS

Numeri referunt ad numeros marginales

A

Abortus: 461; directe, indirecte procurare, 461.
Abstinencia: notio, 307, subiectum, 308; tempus, 309; excusatio, dispensatio, 310; ab actu coniugali, 351, 354; a labore, vide *Cessatio*.
Acceleratio partus: 461.
Acedia: 173.
Acrobatia: 272, 273.
Activa cooperatio: 441 ss.
Actus coniugalis, vide *Copula*.
Adiuratio: notio, 108; principia, 109, 110.
Adoratio: notio, 15; principia, 16-18.
Adulatio: 364.
Adulterium: 329; reparatio danda, 605.
Aequanimitas: 199.
Aequitas: 418.
Acquivocatio (mendacium): 384.
Aestimatio: sui, 232; aliorum, vide *Honor*, *Fama*.
Affabilitas: 364.
Aggressor, vide *Iniustus*.
Agrorum locatio perpetua: 558.
Aleatorius contractus: 572 ss.
Alternativa (conditio contractus): 503.
Ambitio: 183, 238.
Amicitia: 317, 363.
Amissae rei inventio: 662.
Amor Dei: 5, 174; proximi, 5, 174, 317; vide *Caritas*.
Amphibologia: 384.
Amplexus impudici: 338.
Anatocismus: 523.
Animae in purgatorio: oratio ad illas, 38.

Animalia domestica et silvestria: 660.
Antipathia: 362.
Apostasia: 140.
Appendicitis: 280, 282.
Aspectus impudici: 338.
Assccuratio: 572; vitae, 575.
Assumptio vana nominis Dei: 24, 109; nominis diaboli, 25.
Astrologia: 42.
Attentio in oratione; 35.
Auctoritas in societate: 9.379,459,611 ss.
Austeritas: 210.
Autopsia: 356.

B

Beatorum cultus: 19; oratio ad illos, 38-39.
Bellum aggressivum, defensivum: 656.
Benedictio proximi: 37.
Bestialitas: 335.
Blasphemia: 23.
Bonae fidei possessor: 585.
Bona (obi. dominii): notio, 471; divisio, 472; superflua, 672.
Bonum exemplum: 438 ss.
Bursae speculationes: 581

C

Cadaver: violatio, 336; mutilatio, 356, 607; inhumatio, 357, 608.
Calumnia: 383 ss., 421 ss., 428 ss.
Cambium: 546; in mercato nigro, 547; negotiatio, 548.

INDEX ALPHABETICUS

- Cantus impudici: 338.
 Caritas: 174; erga Deum: notio, 165; habitus, 166-168; habitualis et actualis, 169-170; erga seipsum, 175-176; erga proximum, 270 ss., 285 ss., 289 ss., 358, 360; habitualis et actualis, 360 ss.; ordo, 371; caritas et secretum, 407; et iustitia, 468.
 Castigatio corporalis: 463.
 Castitas: 207; extramatrimonialis, 319 ss.; coniugalis, 343 ss.
 Castratio: 283.
 Celare veritatem: 379, 388; vide *Dissimulare, Simulare*.
 Cessatio: ab operibus in festis, 126; causae excusantes, 127; dispensatio, 128; cessatio voti, 73-89; secreti, 407, 434-436; iuris, 483; contractus, 506; mandati, 530; restitutionis, 598.
 Character: 180 ss.
 Chirurgica operatio: 280 ss.
 Choreae: 263.
 Cibus in die ieiunii: 301-302; abstinentiae, 307.
 Cinematographica spectacula: 263.
 Civium obligationes: 638 ss.
 Clementia: 191.
 Clerici et aleatorii ludi: 577 (nota); et speculationes Bursae, 582 (nota).
 Cogitationes impudicae: 338.
 Collisio votorum: 66; caritatis, 371.
 Colloquia impudica: 338.
 Commercium cum diabolo: 41 ss.; vide *Communicatio*.
 Commodatum: notio, 517; effectus, 518.
 Commotiones carnales: 315, 320.
 Communicatio cum infidelibus: 133.
 Commutatio voti reservati: 84.
 Compensatio (modus dissolvendi contractum): 506; occulta, 491; vide *Indemnificatio*.
 Competitio: sportiva, 264; commercialis, 544; electoralis, 435.
 Concubinitus: 322.
 Condonatio (contractus): 506.
 Conductoris operae obligationes praeter iustitiam, 564; 115; 459; 482.
 Confusio (modus dissolvendi contractum): 506.
 Coniuges: 621 ss., 630 ss., 343 ss.
 Conscriptio militum: 649.
 Consensus in contractu: 499.
 Consentiens damnificationi: 593.
 Consilium: damnosum, impulsivum, doctrinale, 593.
 Constantia: 208.
 Consuetudo: in materia iustitiae commutativae, 486; vide *Commercium, Communicatio*.
 Consulens damnificationem: 593; minus malum, 446.
 Contagio: vide *Morbus contagiosus*.
 Continentia: 207; periodica, 351.
 Contractus: 481; notio, 493; divisio, 494; subiectum, 495; obiectum, 497; elementum essentiale, 499; elementa accidentalialia, conditiones, tempus, alternativa, poena, finis, iuramentum, 503; obligatio, 504-505; cessatio, 506; cum minorenni, 495, 496; de re aliunde debita, 498; turpis, 505; societas, 570-571.
 Contumelia: 233; Dei et sanctorum, 23; reparatio, 234, 424.
 Cooperatio activa ad peccatum: 441 ss.; formalis, materialis, immediata, mediata, 448; ad onanismum, 350.
 Cooperatores negativi (damnificationi): 593.
 Copula: 314, 343 ss.; passim ubi de Castitate; modus, 344; locus, 346; tempus, 348; frequentia, 349; dimidiata, 344; abruptio, 333, 334; petitio, 352; redditio, 353.
 Cordis punctio: 495.
 Corpus: oblatio Deo, 48; obligationes erga corpus, 260 ss.; cura positiva, 261; mortificatio, 265; vita, 267 ss.; integritas, 280 ss.; sanitas, 288 ss.; laesio alterius, 465 ss.; indemnificatio, 602.
 Correptio fraterna: 452-454.
 Corruptio officialium: 392, 489.
 Craniotomia: 462.
 Crematio: 357.
 Crudelitas: 191, 212, 671; sadistica, 331.
 Cultura intellectus: 247-248; popularis, 249.
 Cultus Dei: notio, 6; principia, 7-8; superstitiosus, 12; civilis, 15, 17; idololatricus, 21; relativus, 20; sanctorum et beatorum, 19.
 Cunctatio: 225.
 Cupediae: 297, 301.
 Curiositas: 250.

D

- Damnificatio iniusta: 490; vitanda, 370; reparanda, 591; vide *Indemnificatio*.
 Damnum: emergens 523; belli, 488; vide *Damnificatio*.

INDEX ALPHABETICUS

Debitum coniugale: 352-354.
 Debitor obaeratus: 508.
 Defensio legitima: 465.
 Defloratio virginis: 318.
 Defraudatio: pretii in vehiculis publicis, 489.
 Delectatio venerea: notio, 315; passim ubi de Castitate.
 Denuntiatio actionum aliorum: 455.
 Depositum: notio, 525; effectus, 526.
 Desiderium mortis: 159, 279.
 Desiderium pravum: 342.
 Desperatio: 163.
 Destructio rerum: 670-672.
 Detentio iniusta rei: 584.
 Detractio in competitionibus electoralibus: 435.
 Devotio: notio, 1; principia, 3-5; in oratione, 35, 199.
 Diabolus: commercium, 41 ss.; vana assumptio nominis, 25.
 Diaeta: 294.
 Diffamationem impedire: 437.
 Dilectionis signa: 368.
 Discretio: 389.
 Displicentia: 361.
 Dispensatio: a voto, 83-86; auctor, 84; requisita, 85; principium, 86; ab assistentia Missae, 125; a cessatione a labore, 128; a ieiunio, 306; ab abstinentia, 310.
 Dispositio: de bonis superfluis, 672; de bonis materialibus, 469, 670-671; post mortem, 356-357, 667-669.
 Dissimulatio: 382; fidei, 147-148.
 Distillatio: 313.
 Distributio bonorum et Status: 651.
 Divinatio: 42; virga divinatoria, 42.
 Docere in schola acatholica: 133.
 Dolus: in iuramento, 104; in contractu, 501.
 Dominativa potestas: 78.
 Dominicae observantia: vide *Festorum*.
 Dominium: 466; notio, 469; divisio, 470; nudum, 470.
 Dominorum obligationes: 637, 277, 290, 115; 298, 459, 482, 564.
 Donatio: notio, 510; inter vivos, mortis causa, 511; effectus, 515; obiectum, 514; subicctum, 512; revocatio, 516.
 Donator, donatarius: 513.
 Dubiae fidei possessor: 590.
 Dubium in voto: 65; contra fidem, 136.
 Duellum: 234.
 Dulla: 15, 19, 108.
 Durities: 212.

E

Ebrietas: 257.
 Ebriositas: 257, 298.
 Ecclesia: oboedientia, 4.
 Ectopicus fetus: 461.
 Educatio prolis: 633; c fornicatione vel adulterio susceptae, 604; educatio sexualis, 312.
 Egoismus: 174, 419.
 Electionis obligatio: 614, 644; competitiones, 435.
 Eleemosynae dandae obligatio: 374.
 Embryotomia: 462.
 Emptio-venditio: 538 ss.; notio, 538; effectus, 539; obligationes, 539-540.
 Epistolarum vel scripti privati lectio: 404.
 Error in voto: 58; in iuramento, 104; in contractu, 501; in damno, 591.
 Eubulia: 222.
 Eugenctica: 283.
 Euthanasia: 255, 459.
 Exaggeratio: 386.
 Exclusio a labore: 566.
 Excusatio: ab assistentia Missae, 124; a cessandis laboribus, 127; a ieiunio, 305; ab abstinentia, 310; a restituendo, 598.
 Exemplum bonum: 438 ss.; malum, 439; vide *Scandalum*.
 Exercitia corporalia (gymnastica, sportiva): 264.
 Exorcismus: 111.
 Experimentum in medicina: 459.
 Exploratio: consiliorum hostium, 405.
 Expulsio seminis: 325, 344.
 Expropriatio: 651, 652.
 Extrauterinus fetus: 461.
 Extrema necessitas, quasi extrema, communis, 483.

F

Facultativa sterilitas: 351.
 Fama: notio, 241; principia, 242-243, 428-429; indemnificatio, 601; in conscribenda historia, 436.
 Famulorum obligationes: 637.
 Fecundatio: 314; artificialis, 345.
 Fenus Iustum: 523; tituli, 523.
 Festorum observatio: 112-128; subicctum, 113; dies, 114; vide *Missa audienda*; *Cessatio ab operibus*.

INDEX ALPHABETICUS

Fetichismus sexualis: 331.
 Feticidium: 462.
 Fetus extrauterinus, ectopicus, 461.
 Fidcilussio: 533.
 Fidelitas: 391 ss.; iuramentum fidelitatis, 107.
 Fides: 129-150; habitus, 130-132; pericula, 133; interna, 134-144; revelationes privatae, 135; dubium, 136; haeresis, 138; apostasia, 140; profectus in Fide, 144; externa, 145-150; fuga, 150; possuntne infideles compelli, 141; fides simplicium cum irreverentia, 5; fides effectus sinceritatis, 378; bona, mala, dubia fides, 585-590.
 Fiducia: 393; in Divinam Providentiam, 161, 159.
 Filii: obligationes, 625 ss.; vide *Parentes*, *Prolis*.
 Fornicatio: 321; indemnificatio, 603.
 Fortitudo: notio, 200; necessitas, 201; media, 202; relatio ad alias virtutes, 203; et prudentia, 221.
 Fraus (in verbis): 390; vide *Dissimulatio*, *Simulatio*.
 Frequentatio: scholae acatholicae, 133; acatholicorum, 133.
 Fructus (obiectum dominii): 473; rei principali accedunt, 663; partus animalium, 664.
 Fuga in persecutione: 150.
 Furtum simplex, violentum (rapina): 487; in rebus publicis, 488.

G

Generatio: organa, 313; actus, 314; vide *Copula*.
 Gestio negotii (absque mandato): 532.
 Gloria vana: 240.
 Gloriae Del zelus: 171.
 Gnome: 222.
 Gratificatio (mancia): 551.
 Gratitude: notio, 26; erga Deum, 27-29; erga proximum, 412 ss.; obligatio eam manifestandi, 413-415.
 Gubernium et cultus publicus: 9-10; 115; vide *Auctoritas*.
 Gymnastica: 264.

H

Habitatio et moralitas: 347.
 Haeres: 667; ab intestato, per testamen-

tum, 667; universalis, legitimus, necessarius, arbitrius, 668; quoad votum, 67; vide *Ultima voluntas*.
 Haeresis: 138.
 Hasta (venditio sub): 550.
 Homicidium: 460; directum, indirectum, casuale, 460; defensio legitima, 465.
 Hoinosexualitas: 331.
 Honestas: notio, 227; principium, 228.
 Honor moralis: notio, 230; principium, 231, 421; reparatio, 234, 426; indemnificatio, 601; honor socialis: notio, 235; principia, 236-237, 427; exigendus, 239.
 Honorandi obligatio: interne, 421; externe, 423.
 Humilitas: notio, 181; necessitas, 182; et mansuetudo, 190; et patientia, 196; et fortitudo, 203; et prudentia, 221.
 Hyperdulia: 19, 108.
 Hypersexualitas: 331.
 Hypnotismus: 46, 256.
 Hypocrisis: 377.
 Hypotheca: 536.

I

lactantia: 387.
 Idololatria: 21, 53.
 Ieiunium: notio, 301; subiectum, 303; tempus, 304; excusatio, 305; dispensatio, 306.
 Ignavia: 187, 193, 204.
 Imaginum cultus: 20.
 Impatientia: 198.
 Impletio voti ab alio: 68.
 Impotentia: 343 ss.
 Imprudentia: 226.
 Impudicitia: 316, 337, 338, 355.
 Incantatio: 45.
 Incestus: 327.
 Inconsideratio: 224.
 Indcliberatio: 198.
 Indemnificatio: 599; in rebus spiritualibus, 600; famae et honoris, 601; corporis et vitae, 602; ex fornicatione et stupro, 603.
 Inductio ad peccatum: 442; materiale, 443.
 Inedia voluntaria: 295.
 Ingenuitas: 381, 389.
 Ingratitudo: 415.
 Inhumatio: 357, 608.
 Initiatio sexualis: 312.
 Iniuria, vide *Contumelia*.

INDEX ALPHABETICLS

Iniusta damnificatio: 490; iniustus aggressor, 465; in statu peccati mortalis, 465.
 In solidum (reparatio): 595.
 Integritas membrorum: 280-287.
 Intellectus: cultura, 247 ss.; usus, 251 ss.
 Intimatio (consensus contractus): 499.
 Invidia: 365.
 Irascibilitas: 157.
 Irrisio: 425.
 Irritatio voti: 78-79.
 Iudicium temerarium: 422.
 Iuramentum: notio, 90-91; divisio, 92; requisita, 93; principia, 94-96; obligatio, 97-107; fidelitatis, 107; restrictio mentalis, 93.
 Ius: legitime acquisitum agnoscere, 476; ad rem, in re, 470, 475; auctoris, 545; proximi, 416 ss.; cessans in extrema necessitate alterius, 483.
 Iustitia legalis, distributiva, vindictiva, socialis, commutativa: 467; socialis in contractibus, 482.

L

Labor: 179; periculosus, 276, 289 ss.; mulierum, 569; vide *Cessatio, Operistitium*.
 Laesio: corporis, 280 ss.; secreti, 401 ss.; vide *Indemnificatio*.
 Latria: 15; idololatria, 21.
 Laus: Dei, 22; propria, 230 ss.
 Laxa conscientia: 217.
 Lectio: impudica, 338; epistolarum et scripti, 404.
 Legatarius, Legatum: 667.
 Legitima: portio haereditatis, 668; defensio, 465.
 Levitas: 211.
 Liberaitas: 215.
 Liberi: 627; vide *Filii*.
 Libertas civium: 648 ss.
 Libri mali lectio: 133.
 Locatio (conductio): 553; operae, 561; rerum, 555.
 Locutiones usuales (mendacium): 385.
 Longanimitas: 197.
 Loquela (exaggeratio): 386.
 Loterla: 580; in favorem operis pii, 580 (nota).
 Lotio vaginae: 333, 334.
 Lucrum cessans: 523.
 Ludus: 213; contractus, 576-577; speculationes, 581.

Luxuria, passim ubi de Castitate; sacri lega, 13, 338.

M

Magia: 44.
 Magister: in schola acatholica, 133; obligationes, 634.
 Magnanimitas: 214.
 Magnctismus: 46.
 Malae fidei possessor: 586.
 Maledictio: Dei, 23; sui vel proximi, 34, 37, 366.
 Maleficium: 45.
 Malum physicum: optare sibi, 279; alii, 366; minus malum, 446.
 Manciam: 551.
 Mandans (damnificationem): 593.
 Mandatum (contractus); 527; expressum, tacitum, gratuitum, onerosum, 528; effectus, 529; cessatio (revocatio, renuntiatio), 530.
 Mansuetudo: notio, 187; necessitas, 188; media, 189; relatio ad humilitatem, 190; ad patientiam, 196; ad fortitudinem, 203; ad prudentiam, 221.
 Martyrium: 209, 275.
 Masochismus: 331.
 Masturbatio: 330; habitualis, 331.
 Materia gravis (iustitia commutativa): 484.
 Matrimonium mixtum (periculum fidei): 133.
 Medicina cxperimentalis: 459.
 Mendacium: 384.
 Mendicans non probus (simulans): 589.
 Mensura (duellum academicum): 234.
 Menstruatio: 313; et assistentia Missae, 124; et ieunium, 305.
 Mercatus niger: 542, 547.
 Meretricium: 322.
 Mcsmerismus: 46.
 Metus: in voto, 59; in contractu, 502.
 Misericordia: 373.
 Missa: audienda diebus festis, 116 ss.; modus, locus, 119; causae excusantes, 124; dispensatio, 125.
 Modestia: 184.
 Mohatra: 549.
 Molestia: 375.
 Monopolium: 545.
 Morbo contagioso infecti: 464; 348.
 Morositas: 364, 213; in debito coniugali, 353.
 Mortificatio: 265, 266.

INDEX ALPHABETICUS

Mortis desiderium: 159, 279; vide *Malum, Vita*.
 Mulierum labor: 569.
 Munificentia: 215.
 Mutilatio: 280 ss.; cadaveris, 356.
 Mutuatae pecuniae redditio: 522.
 Mutuum: notio, 519; effectus, 520; dandi obligatio, 521.

N

Narcotica: 255.
 Necessitas: extrema, quasi extrema, communis, 483.
 Necrophilia: 336.
 Necroscopia: 356.
 Negare fidem: 147-148.
 Negotiatio (emptio): 543.
 Nervositas: 187.
 Nomina commercialia: 545.
 Nuditas: 340.
 Nupturientes: quoad luxuriam, 320; quoad pudicitiam, 341.
 Nutritio: 293-299.
 Nymphomania: 331.

O

Oblationes: notio, 47; principia, 48-50; vide *Sacrificium*.
 Obligatio: civium, 638 ss.; auctoritatis civilis, 648 ss.; coniugum, 621 ss.; parentum, 630 ss.; dominorum et famulorum, 637 ss.; filiorum, 625 ss.; magistrorum, 634; societatis erga membra, 615 ss.; membrorum erga societatem, 611-614; testatoris, 669; erga defunctos, 606; solvendi debita parentum, 626; rem alienam a damno servandi, 480; tributa solvendi, 645; ad senilium militare, 647; legitimos contractus servandi, 481; contractus alternatim, 504; conditionalis, 504; conditionis turpis, 505; ex voto, 63 ss.; ex iuramento, 97 ss.
 Oboedientia: 259; erga Ecclesiam, 4.
 Obscoenum, vide *Impudicitia*.
 Obsonantia (vana): 43; festorum, vide *Festorum*.
 Obstinatio: 206.
 Occulta compensatio: 491.
 Occultare fidem: 147-148.
 Occupatio animalium: 660, titulus proprietatis; 60

Odium: sensu stricto, sensu lato (displacencia), 361; Dei, 172.
 Officialium corruptio: 392, 489.
 Officiorum impletio: 391.
 Onanismus: 333; coniugalis, 350.
 Oophorectomia: 280-283.
 Opera prohibita in festis: 126; vide *Cessatio*.
 Operae locatio: 561.
 Operarii obligationes: 567.
 Operatio chirurgica: 280 ss.; 292.
 Operistitium: 568.
 Oppignoratio: 535.
 Opprobrium: 424.
 Oratio: notio, 30; divisio, 31; principia, 32-35; requisita, 35-36; ad angelos, sanctos, animas in purgatorio, 38-39.
 Organa generationis: 313.
 Osculum: 338.

P

Paenitentia, vide *Mortificatio*.
 Palpo: 593.
 Parentum obligationes: 630 ss.; vide *Praegnantes*.
 Participans damnificationem: 593.
 Patientia: notio, 194; necessitas, 195; relatio ad humilitatem et mansuetudinem, 196; ad fortitudinem, 203; ad prudentiam, 221.
 Pendulus sidereus: 42.
 Percussio: 463.
 Perduellio: 408.
 Periculum: se exponere, 272; ex caritate, 372; contagionis, 464, 348.
 Periodica abstinencia: 351.
 Persecutio: fuga, 150.
 Perseverantia: 208; in oratione, 35.
 Perversio sexualis: 331.
 Petitio (oratio): 31 ss.
 Pigritia: 218.
 Pollutio: passim ubi de Castitate; solitaria, 330; habitualis 331; nocturna, 332.
 Portio legitima hereditatis: 668.
 Possessor bonae fidei: 585; dubiae fidei, 586; malae fidei, 590.
 Potestas dominativa: 78.
 Potus in die ieiunii: 302.
 Praecipitatio: 224.
 Praegnantes: et assistentia Missae, 124; et ieiunium, 305; et abstinencia, 310; et proles, 348, 461, 462, 632.

INDEX ALPHABETICUS

- Praescriptio legitima** (titulus proprietatis): 665, 666.
Praesumptio: 40, 42, 164, 204.
Pravum desiderium: 342; vide *Impudicitia*.
Pretium iustum: 541; reductio, 552; augendum, minuendum ex secreto cognito, 541 (nota); ex utilitate emptoris, 541 (nota).
Privata vita, vide *Vita privata*.
Procurator (contractus): 499.
Prodigalitas: 216.
Proditio: 408.
Professio (labor): 178-179, 391; professio fidei, 145 ss.
Prolis educatio: 348, 461, 462, 630 ss.; e fornicatione vel adulterio ortae, 604; ius haereditatis, 636, 668, 669; obligationes, 67, 625 ss.
Promissio: 97 ss., 394, 402, 509; cessatio obligationis, 399, 509.
Proprietas, vide *Bona*.
Providentia: 223; vide *Fiducia*.
Proxeneta: 531.
Prudentia: notio, 219; necessitas, 220; relatio ad alias virtutes, 221.
Pudicitia: 205, 337, 338, 355; et vestitus, 339.
Punitio corporalis: 463.
Purgatorium: oratio ad animas, 38.
Pusillanimitas: 163, 217.
- R
- Rapina**: 487.
Raptus: 326.
Receptores damnificatorum: 593.
Reconciliatio: 369.
Recreatio: 213, 263.
Rehabilitatio incarcerationum etc.: 229; alcoholicorum, 298.
Reliquiarum cultus: 20.
Renumerationes procenualcs famulorum: 492.
Reparatio scandali: 439; vide *hidemnificatio*.
Res nullius: 659 ss.
Rcservatio votorum: 84.
Resistentia contra violatorem: 324; contra iniustum aggressorem, 465.
Respectus humanus: 205.
Restitutio: 583 ss.; ex detentione, 584 ss.; ex damnificatione, 591 ss.; circumstantiae, 592 ss.; quis, 592-593; cui, 594; quomodo, 595; ubi, 596; quando, 597; inscio creditore, 595; per interpositam personam, 595 (nota); per modum donationis, 595 (nota); obligationis excusatio, 598.
Restrictio mentalis: 384; in iuramento, 93.
Revelatio: privata, 135; secreti, 407.
Reverentia: erga Deum, 5; 35, 93, 109, 119; erga scipsum, 260, 311; erga alios, 311, 607.
Reolutio: 640.
- S
- Sabotaggio**: 568.
Sacrificium: notio, 51; principia, 52-55; vide *Missa*.
Sacrilegium: 13, 53, 72; luxuria, 328.
Sadismus: 331, 336.
Salarium iustum: 562; minimum, familiare, 562; propter operae abundantiam, 563; labore impedito, 565.
Sanctificatio festorum, vide *Festorum*.
Sanctorum cultus: 19; oratio ad illos, 38-39.
Sanitas: 288 ss.; et vestitus, 339; oblatio ad Deum, 48.
Satyriasis: 331.
Scandalum: 23, 368; activum, 439.
Scholae acatholicae frequentatio: 133; magister, 133.
Scientia acquirenda: 247; rerum fidei, 142.
Scrupulositas: 217.
Secretum: 380; notio, 401; naturale, commissum, promissum, 402; indagare, 403; observare, 406; revelare, 407; usus scientiae ex secreto, 409-411.
Semen: 313; expellere, 325, 344.
Seminatio: 313; vide *Copula*.
Scpulchrum: violatio, 13; vide *Inhumatio*.
Sequester: notio, 525; cllctus, 526.
Servitus (iuris restrictio): 479.
Servitium militare: 647.
Sexualis: initiatio, 312; perversitas, 331.
Simonia: 14.
Simplicitas: 185.
Simulatio: 382; aliam fidem, 147.
Sinceritas: 376 ss.; in actionibus, 376-382; in verbis, 383-390.
Socializatio: 650 ss.
Societas: necessaria, libera, 610; contractus, 570; familiaris, 621 ss.; civilis,

INDEX ALPHABETICUS

638 ss.; persona moralis, 610 (nota);
societas civilis et cultus Dei, 9.
Sodomia: 334.
Solitarium peccatum: 330; uti habitus,
331.
Sollicitudo: 223.
Solutio contractus: 506; probabilis de-
biti, 507.
Somnium: 42.
Somnus: naturalis, 253; artificialis, 255;
hypnoticus, 256.
Soporativum: 254.
Sortes: 42.
Spargere notitiam delicti publici: 434.
Spectacula cinematographica etc.: 263;
impudica, 338.
Speculationes Bursae: 581.
Spes: notio, 151; relatio ad timorem,
152; habitus, 154-156; habitualis et
actualis, 157-162; spes et vita, 158;
spes et mors, 159.
Spiritismus: 42.
Sponsi quoad luxuriam: 320; quoad pu-
dicitiam, 341.
Sponsio (contractus): 578.
Sport: 264.
Statuae: cultus, 20; nudae, 340.
Sterilitas facultativa: 351; sterilitas et
copula, 343.
Sterilizatio: 283.
Stipendium Missarum etc.: 50.
Studiositas: 250.
Stupefacientes: 255.
Stuprum: 323; resistantia, 324; expulsio
seminis, 325; indemnificatio, 603.
Subiectio voluntati: divinae, 2; Eccle-
siae, 4; hominis, 259.
Substitutio (cessatio contractus): 506.
Suicidium: 209, 267 ss.
Superbia: 186.
Superficies (contractus): 557.
Superiorum obligationes: erga subdi-
tos, 616; erga bonum commune, 617;
quoad electionem ad munera, 618;
quoad commoda et incommoda di-
tribuenda, 619; quoad administra-
tionem bonorum communium, 620.
Superstitio: 12, 43.
Susceptio operis (contractus): 559.
Suspensio obligationis: voti, 75, 80-82;
contractus, 506; restitutionis, 598.
Suspicio: 422.
Suspiciositas: 378.
Sustentatio ministri cultus: 50.
Susurratio: 433.

Sympathia: 362.
Synesis: 222.

T

Tactus impudici: 338.
Talenta: 177-179.
Telepathia: 46.
Temeritas, 204; iudicium temerarium,
422.
Tempus ad urgendam vel finiendam
obligationem (contractus): 503.
Tentatio Dei: 40, 42, 137, 165.
Testamentum: 667; vide *Ultima volun-
tas*.
Testator: 667.
Theatrum: 263.
Thesauri inventor: 661.
Timiditas: 204.
Timor et spes: 152.
Transactio (contractus): 537.
Transplantatio (operatio chirurgica):
286.
Tributa solvenda: 645-646.
Tumulatio, vide *Inhumatio*.
Tyrannus, 640.

U

Ultima voluntas: 356-357, 609, 668-669.
Urbanitas: 300.
Usuarius: 477.
Usufructuarius: 478.
Usura: 524.
Usurpatio: vana nominis Dei, 24, 109;
nominis diaboli, 25; auctoritatis, 639.
Usus: bonorum, 470, 477, 555, 620; talen-
torum, 177 ss.; intellectus, 251 ss.; se-
creti, 409-411.
Ususfructus: 470, 478, 555.

V

Vana: assumptio nominis Dei, 24, 109;
nominis diaboli, 25; gloria, 240; obser-
vantia, 43.
Vasectomia: 280, 283.
Venatio: 660, 670; die dominica: 126.
Venditio: sub hasta, 550; ad terminum.
581; cum pacto retrovenditionis, 549;
de praesenti (Bursa), 581; vide
Emptio.
Venerationis signa (erga proximum):
367, 368.

INDEX ALPHABETICUS

- Venerea delectatio, vide *Delectatio*.
 Verberatio et punitio corporalis: 463.
 Verecundia: 205.
 Veritatem celare: 379, 388; vide *Dissimulare*, *Simulare*.
 Vestitus: 339.
 Vindicta: 192.
 Virga divinatoria: 42.
 Virginitas: 318.
 Vis (in contractu): 502.
 Vita corporis: 267 ss.; oblatio Deo, 48; aliorum, 456 ss.; indemnificatio, 602; vita supernaturalis: propria 244-246; aliorum, 438 ss.; vita privata, 648 ss/, 401 ss., 431 ss., 380.
 Volenti non fit iniuria: 474.
 Voluntas: 258-259; ultima, vide *Ultima voluntas*.
 Voluntati Dei sublectio: 2.
 Votum: notio, 56-59; divisio, 60; principia, 61-62; obligatio, 58-59, 63-71. cum errore, 58; ex metu, 59; dubium^o, collisio, 66; cessatio, 73-89; suspensio, 75, 80-82; dispensatio, 83-86; commutatio, 87-89; violatio, sacrilegium, 13, 72.

Z

- Zelotypia: 365.
 Zelus gloriae Dei: 171.

INDEX

	Pag.
<i>Bibliographpta - Sigla</i>	V

PARS SPECIALIS

LIBER I. - DE OFFICIIS ERGA DEUM

CAP. I. - DEVOTIO

Notio et principia n. 1-5	3-4
<i>Corollarium.</i> Dc subiectione X [^] oluntati Divinae n. 2	4
<i>Applicatio</i>	6

CAP. II. - RELIGIO

Ar t . 1. De religione in genere n. 6-14	8
<i>Scholion I.</i> De cultu Dei a societate civili n. 9	10
<i>Corollarium.</i> Utrum societas civilis debeat ritus infidelium, schismaticorum et haeticorum tolerare n. 10	11
<i>Scholion II.</i> De solemnitate in cultu n. 11	11
<i>Scholion III.</i> Dc superstitione n. 12	12
<i>Scholion IV.</i> Dc sacrilegio n. 13	13
<i>Scholion V.</i> Dc simonia n. 14	16
Ar t . 2. De adoratione n. 15-21	20
<i>Corollarium.</i> De Ritibus Sinensibus n. 17	21
<i>Scholion I.</i> Dc cultu duliac n. 19	23
<i>Scholion II.</i> De cultu relativo n. 20	23
<i>Scholion III.</i> De idololatria n. 21	24

INDEX

	<i>Pag.</i>
Art. 3. De laude Dei n. 22-25	25
<i>Scholion I. De blasphemia et maledictione Dei</i> n. 23 . . .	26
<i>Scholion II. De vana nominis Dei assumptione</i> n. 24 . . .	27
<i>Corollarium. De vana usurpatione nominis daemonis</i> η. 25 .	27
Art. 4. De gratitudine n. 26-29	27
Art. 5. De oratione n. 30-46	29
<i>Corollarium. Utrum liceat sibi vel proximo petere mala phy-</i> <i>sica</i> n. 34	33
<i>Corollarium. De requisitis ad orationem efficacem</i> n. 36 . . .	34
<i>Scholion I. De benedictione et maledictione</i> n. 37	35
<i>Scholion II. De oratione ad angelos et sanctos et ad animas</i> <i>in purgatorio</i> n. 38.....	36
<i>Corollarium. De obligatione orandi ad angelos et sanctos</i> n. 39	36
<i>Scholion III. De tentatione Dei</i> η. 40	37
<i>Scholion IV. De commercio cum diabolo</i> η. 41 - - - -	37
<i>Scholion V. De divinatione</i> η. 42	38
<i>Scholion VI. De vana observantia</i> η. 43	41
<i>Scholion VII. De magia</i> η. 44	43
<i>Scholion VIII. De maleficio</i> η. 45	43
<i>Scholion IX. De magnetismo, hypnotismo etc.</i> n. 46 . . .	43
Art. 6. De oblationibus n. 47-55	44
§ 1. De oblationibus in genere n. 47-50	44
§ 2. De sacrificio in specie n. 51-55.....	46
<i>Scholion. De sacrificiis idolis, magnis viris, antenatis oblatis</i> n. 53	48
Art. 7. De voto n. 56-89	49
§ 1. Natura n. 56-62	49
<i>Corollaria practica</i> n. 57	52
<i>Scholion I. De voto cum errore emisso</i> n. 58	54
<i>Scholion II. De voto ex metu emisso</i> n. 59	55
§ 2. Obligatio n. 63-72	57
<i>Corollaria practica</i> n. 64	59
<i>Corollarium. De dubio in voto</i> n. 65	59
<i>Scholion. De collisione votorum</i> n. 66	60
<i>Corollarium I. Utrum votum ab alio impleri possit</i> n. 68 . . .	61
<i>Corollarium II. De obligatione voti conditionati</i> n. 69	61
<i>Corollarium III. De obligatione voti disiunctivi</i> n. 70	62
<i>Scholion I. De voto paenali</i> n. 71	62
<i>Scholion II. Utrum laesio voti sit sacrilegium</i> n. 72	63
§ 3. Cessatio n. 73-89	63
1. Ab intrinseco n. 73-77	63
2. Per irritationem n. 78-79	65
3. Per suspensionem n. 80-82	68
<i>Corollarium practicum</i> n. 82.....	69

INDEX

	<i>PaR.</i>
4. Per dispensationem n. 83-86	7 _q
5. Per commutationem n. 87-89	73
Art. 8. De iuramento n. 90-107	75
§ 1. Natura n. 90-96	75
<i>Corollaria practica</i> n. 91	76
§ 2. De obligatione ex iuramento promissorio oriente n. 97-107	81
<i>Scholion</i> . De iuramento fidelitatis n. 107	85
Art. 9. De adiuratione n. 108-111	85
<i>Scholion</i> . De exorcismo n. 111	87
Art. 10. De observantia festorum n. 112-128	87
§ 1. In genere n. 112-115	87
<i>Scholion</i> . De observantia festorum publica n. 115	89
§ 2. De Missa audienda n. 116-125	90
<i>Corollaria practica</i> n. 118	92
<i>Corollaria practica</i> n. 120	96
<i>Scholion I</i> . Utrum satisfaciat praecepto Missae audiendae, qui Missam audit quam ritu catholico verus sacerdos, sed sectae schismaticae vel haereticae, celebraverit n. 121	97
<i>Scholion II</i> . Qui habet indultum oratorii privati (vel altaris portatilis) teneturne privilegio suo uti, si secus haberet rationem excusantem a Missa audienda? n. 122 - - -	97
<i>Scholion III</i> . Quomodo potest praecepto satisfieri in mari? n. 123	97
§ 3. De cessatione ab operibus n. 126-128	100
<i> Applicatio</i>	104

CAP. III. - FIDES

§ 1. Notiones n. 129	106
§ 2. De habitu fidei n. 130-133	107
<i>Scholion</i> . De periculis fidei n. 133	108
§ 3. Fides interna n. 134-144	112
<i>Scholion I</i> . De revelationibus privatis n. 135	114
<i>Scholion II</i> . De dubio contra fidem n. 136	114
<i>Corollarium</i> . De tentatione Dei n. 137	115
<i>Scholion III</i> . De haeresi n. 138	115
<i>Corollarium</i> . Utrum peccet contra fidem qui non reiicit propositionem ab Ecclesia proscriptam n. 139	115
<i>Scholion IV</i> . De apostasia n. 140	116
<i>Scholion V</i> . Possuntne infideles ad fidem compelli? n. 141	116
<i>Corollarium</i> . De mediis proficiendi in fide n. 144	118

INDEX

	Pag.
§ 4. Fides externa seu professio fidei η. 145-150	jjg
<i>Corollarium practicum</i> n. 148.....	122
<i>Scholion. De fuga in persecutione</i> n. 150.....	123
<i> Applicatio</i>	124

CAP. IV. - SPES

§ 1. Notiones n. 151-153.....	125
<i>Scholion I. De relatione spei et timoris</i> n. 152.....	126
<i>Scholion II. De honestate spei</i> n. 153.....	126
§ 2. De habitu spei n. 154-156	127
§ 3. De spe habituali et actuali n. 157-164	128
<i>Scholion I. Utrum peccet contra spem qui desiderat semper</i> <i>vivere hic in terra</i> n. 158.....	128
<i>Scholion II. Utrum peccet contra spem qui ex taedio vitae</i> <i>optat mortem</i> n. 159.....	128
<i>Scholion I. De desperatione</i> n. 163.....	130
<i>Scholion II. De praesumptionen.</i> 164.....	130
<i> Applicatio</i>	132

CAP. V. - CARITAS

§ 1. Notiones n. 165.....	133
§ 2. De habitu caritatis n. 166-168	135
§ 3. De caritate habituali et actuali n. 169-173	136
<i>Scholion I. De zelo gloriae Dei</i> n. 171.....	138
<i>Scholion II. De odio Dei</i> n. 172.....	138
<i>Scholion III. De acedia</i> n. 173.....	138
<i> Applicatio</i>	139

LIBER II. - DE OFFICIIS ERGA SEIPSUM

CAP. PRAEVIUM - DE CARITATE ERGA SEIPSUM

<i> Applicatio</i>	144
--------------------------	-----

SECTIO 1 - RELATE AD PROPRIAM PERSONALITATEM

CAP I. - DE TALENTIS

<i> Applicatio</i>	148
--------------------------	-----

TNDEX

CAP. II. - CHARACTER

	Pag.
§ 1. In genere n. 180.....	150
§ 2. Quaedam virtutes in specie n. 181-226	151
1. Humilitas n. 181-186.....	151
<i>Scholion I.</i> De ambitione n. 183.....	152
<i>Scholion II.</i> De modestia n. 184.....	152
<i>Scholion III.</i> De simplicitate n. 185.....	153
<i>Scholion IV.</i> De superbia n. 186.....	153
2. Mansuetudo n. 187-193	153
<i>Corollarium.</i> Relatio mansuetudinis ad humilitatem η. 190 .	154
<i>Scholion I.</i> De dementia η. 191.....	154
<i>Scholion II.</i> De vindicta η. 192.....	154
<i>Scholion III.</i> De ignavia η. 193.....	155
3. Patientia η. 194-199	156
<i>Corollarium.</i> Relatio patientiae ad humilitatem et mansuetu-	
dinem n. 196.....	156
<i>Scholion I.</i> De longanimitate n. 197.....	157
<i>Scholion II.</i> De impatientia n. 198.....	157
<i>Scholion III.</i> De aequanimitate n. 199.....	157
4. Fortitudo n. 200-209	157
<i>Corollarium.</i> Relatio fortitudinis ad humilitatem, mansuetu-	
dinem et patientiam n. 203	158
<i>Scholion I.</i> De timiditate et temeritate n. 204 - - -	159
<i>Scholion II.</i> De verecundia n. 205	159
<i>Scholion III.</i> De obstinatione n. 206	159
<i>Scholion IV.</i> De continentia n. 207	160
<i>Scholion V.</i> De perseverantia et constantia n. 208	160
<i>Scholion VI.</i> De martyrio n. 209	160
5. Austeritas n. 210-213.....	162
<i>Scholion I.</i> De levitate n. 211.....	162
<i>Scholion II.</i> De duritie et crudelitate n. 212	162
<i>Scholion III.</i> De ludo n. 213.....	163
6. Magnanimitas n. 214-218.....	163
<i>Scholion I.</i> De liberalitate seu munificentia n. 215	163
<i>Scholion II.</i> De prodigalitate n. 216.....	164
<i>Scholion III.</i> De pusillanimitate n. 217 - - -	164
<i>Scholion IV.</i> De pigritia n. 218.....	164
7. Prudentia n. 219-226	164
<i>Corollarium.</i> Relatio ad humilitatem, mansuetudinem, patien-	
tiam, fortitudinem aliasque omnes virtutes n. 221	165
<i>Scholion I.</i> De eubulia, synesi et gnome n. 222	165
<i>Scholion II.</i> De providentia et sollicitudine n. 223	165

	Pag.
<i>Scholion III.</i> De praecipitatione et inconsideratione n. 224	166
<i>Scholion IV.</i> De cunctatione n. 225	166
<i>Scholion V.</i> De imprudentia n. 226	166
<i>Applicatio</i>	166

CAP. III. - DE HONORE ET FAMA

Art. 1. De honestate n. 227-229	167
<i>Corollarium.</i> De rehabilitatione incarceratorum etc. n. 229	168
Art. 2. De honore n. 230-240	168
§ 1. De honore morali η. 230-234	168
<i>Corollarium.</i> De aestimatione sui n. 232	169
<i>Scholion I.</i> De iniuria n. 233	170
<i>Scholion II.</i> De duello n. 234	170
§ 2. De honore sociali n. 235-240	171
<i>Corollarium I.</i> De ambitione n. 238	173
<i>Corollarium II.</i> De honore exigendo a superiore coram subditis n. 239	173
<i>Scholion.</i> De vanagloria n. 240	173
Art. 3. De fama n.241-243	174
<i>Applicatio</i>	175

SECTIO II. - RELATE AD PROPRIAM ANIMAM

CAP. I. - VITA SUPERNATURALIS

<i>Applicatio</i>	178
-------------------------	-----

CAP. II. - INTELLECTUS

Art. 1. Cultura intellectus n. 247-250	179
<i>Corollaritim.</i> De cultura populari n. 249	180
<i>Scholion.</i> De studiositate et curiositate n. 250	181
Art. 2. De usu intellectus n. 251-257	183
<i>Scholion I.</i> De somno naturali n. 253	184
<i>Corollaritim.</i> De usu soporativorum n. 254	184
<i>Scholion H.</i> De somno artificiali seu de usu narcoticorum n. 255	185
<i>Scholion III.</i> De somno hypnotico n. 256	186
<i>Scholion IV.</i> De ebrietate n. 257	187
<i>Applicatio</i> - - -	189

INDEX

CAP. III. - VOLUNTAS

	Pag.
<i>Applicatio</i> - - - - -	192

SECTIO HI. - RELATE AD PROPRIUM CORPUS

CAP. I. - CURA CORPORIS

Ar t. I. Cura positiva n. 261-264	195
<i>Scholion I.</i> De recreatione n. 263	196
<i>Scholion II.</i> De exercitiis corporalibus η. 264	198
Ar t. 2. Mortificatio 265-266	199
<i>Applicatio</i>	200

CAP. II. - VITA CORPORIS

Ar t. 1. Ipsa vita n. 267-279	201
<i>Corollaria practica</i> n. 268	202
<i>Scholion.</i> Pacnae ecclesiasticae contra suicidium committen- tes vel attentantes η. 269	203
<i>Corollaria practica</i> η. 273	206
<i>Corollarium</i> η. 275	206
<i>Corollarium</i> η. 277	207
<i>Scholion.</i> De desiderio mortis n. 279	208
Ar t. 2. Integritas corporis n. 280-287	208
<i>Corollaria practica</i> n. 282	209
<i>Scholion.</i> De sterilizatione n. 283	210
<i>Scholion.</i> De transplantationibus n. 286	212
Ar t. 3. Sanitas corporis n. 288-292	213
<i>Corollarium</i> n. 290	214
<i>Scholion.</i> Utrum operatio chirurgica considerata sit medium extraordinariumn. 292	215
<i>Applicatio</i>	215

CAP. III. - SOBRIETAS

Ar t. 1. Nutritio n. 293-300	217
<i>Scholion I.</i> De diaeta n. 294	219
<i>Scholion II.</i> De inedia voluntaria n. 295	219
<i>Scholion I.</i> De cupcdiis n. 297	221
<i>Scholion II.</i> De ebriositate n. 298	221
<i>Scholion.</i> De conventionibus civilibus urbanitatis n. 300 .	222

INDEX

	Pag.
Ar i. 2. Iciunium et abstinentia n. 301-310	223
§ 1. Iciunium n. 301-306	223
Corollaria n. 302	226
§ 2. Abstinentia η. 307-310	232
<i>Applicatio</i>	235

CAP. IV. - CASTITAS

Art. 1. Notiones n. 312-318.....	237
Scholion I. De amore n. 317.....	241
Scholion II. De virginitate n. 318.....	242
Art. 2. Castitas extra-matrimonialis n. 319-342	244
Scholion I. De fornicatione n. 321	246
Corollarium. Concubinitus, matrimonium illegitimum, mere- triciu n. 322	247
Scholion II. De stupro n. 323	247
Corollarium I. De resistentia n. 324	248
Corollarium II. Utrum possit mulier stuprata semen receptum expellere n. 325	248
Scholion III. De raptu n. 326	249
Scholion IV. De incestu n. 327	250
Scholion V. De luxuria sacrilega n. 328	250
Scholion VI. De adulterio n. 329	251
Scholion VII. De pollutione n. 330	252
Corollarium I. De masturbatione ut habitus n. 331	253
Corollarium II. De pollutione nocturna n. 332	254
Scholion VIII. De onanismo n. 333	255
Scholion IX. De sodomia n. 334	256
Scholion X. De bestialitate n. 335	257
Scholion XI. De necrophilia n. 336	257
Scholion I. De actibus impudicis n. 338	259
Scholion II. De vestitu n. 339	262
Corollarium. De nuditate in picturis, statuis,etc. n. 340	263
Scholion III. De nupturientibus n. 341	264
Scholion IV. De peccatis internis contracastitatem n. 342	264
Ar i 3. Castitas coniugalis n. 343-355	265
Scholion I. De modo n. 344	265
Corollarium. De fecundatione artificiali n. 345 - - -	267
Scholion II. De loco n. 346	268
Corollarium. De habitatione n. 347	269
Scholion III. De tempore n. 348	269
Scholion IV. De frequentia n. 349	270
Scholion V. De onanismo coniugali n. 350	271
Scholion VI. De abstinentia periodica seu de sterilitate facul- tativa n. 351	273
<i>Applicatio</i>	276

INDEX

CAP. V. - CADAVER

	Pag.
<i>Applicatio</i> - - - - -	279

LIBER III. - DE OFFICIIS ERGA PROXIMUM

SECTIO I. - HOMO AD HOMINEM

CAP. I. - DE CARITATE ERGA PROXIMUM

Art. 1. De habitu Caritatis n. 359	283
Art. 2. De Caritate habituali et actuali n. 360-375	283
<i>Scholion I.</i> De odio n. 361	285
<i>Scholion II.</i> De sympathia et antipathia n. 362 - - - -	285
<i>Scholion III.</i> De praedilectione et amicitia n. 363 - - - -	286
<i>Scholion IV.</i> De affabilitate n. 364	286
<i>Scholion V.</i> De invidia et zelotypia n. 365	287
<i>Scholion VI.</i> De maledictione n. 366	287
<i>Corollarium practicum</i> n. 368	288
<i>Scholion.</i> De reconciliatione n. 369	288
<i>Scholion I.</i> De ordine caritatis n. 371	291
<i>Corollaria practica</i> n. 372	292
<i>Scholion II.</i> De misericordia n. 373	292
<i>Scholion III.</i> De eleemosyna n. 374	293
<i>Applicatio</i> - - - - -	294

CAP. II. - DE SINCERITATE

Art. 1. In actionibus n. 376-382	296
<i>Scholion I.</i> De Hypocrisi n. 377	297
<i>Scholion II.</i> De fiducia ct suspiciositate n. 378	297
<i>Corollarium.</i> De secreto n. 380	298
<i>Scholion.</i> De ingenuitate n. 381	298
Art. 2. In verbis n. 383-390	300
<i>Scholion I.</i> Dc mendacio n. 384	301
<i>Scholion II.</i> Dc locutionibus usualibus n. 385	303
<i>Scholion III.</i> De exaggeratione in loquela n. 386	304
<i>Scholion IV.</i> De iactantia n. 387	304
<i>Scholion I.</i> De ingenuitate ct discretione n. 389 - - - -	305
<i>Scholion II.</i> Dc fraude n. 390	305
<i>Applicatio</i>	306

INDEX

CAP. III. - DE FIDELITATE

	Pag.
Art. 1. In officiis implendis n. 391-393	307
<i>Scholion I.</i> De corruptione officialium n. 392	308
<i>Scholion II.</i> De fiducia n. 393	308
Art. 2. In promissis n. 394-400	308
<i>Corollarium.</i> De promissione rei partim possibilis partim im-	
possibilis n. 396	309
<i>Corollarium.</i> De obligatione promissionis, mortuo promittente	
vel promissario n. 400	312
Art. 3. In secreto servando n. 401-411.....	312
<i>Scholion I.</i> De lectione epistolarum vel scripti privati alterius	
n. 404	314
<i>Scholion II.</i> De exploratione consiliorum hostium n. 405 .	315
<i>Scholion I.</i> De rationibus propter quas licet secretum revelare	
n. 407	317
<i>Scholion II.</i> De proditiione et perduellione n. 408 - - - -	319
Art. 4. Erga benefactores: gratitudo n. 412-415.....	321
<i>Scholion.</i> De ingratitude n. 415.....	322
<i>Applicatio</i>	323

CAP. IV. - RELATE AD PERSONAM PROXIMI

Art. 1. Iura n. 416-420	
<i>Scholion I.</i> De aequitate n. 418.....	325
<i>Scholion II.</i> De egoismo n. 419.....	325
Art. 2. Honor n. 421-427	326
<i>Scholion.</i> De iudicio temerario et suspicione n. 422 . .	326
<i>Scholion I.</i> De contumelia et opprobrio n. 424 - - - -	328
<i>Scholion II.</i> De irrisione n. 425	328
Art. 3. Fama n. 428-437	329
<i>Scholion I.</i> Utrum liceat peccatum confiteri, quod quis sine	
laesione famae alterius confiteri non potest? n. 430 . .	332
<i>Scholion II.</i> Utrum liceat manifestare crimen occultum, cuius	
notitia iniuste acquisita fuit? n. 431	332
<i>Scholion I.</i> De Susurratiione n. 433	333
<i>Scholion II.</i> De spargenda notitia delicti publici n. 434	333
<i>Scholion III.</i> De detractiionibus in competiitiionibus electorali-	
bus n. 435	334
<i>Scholion IV.</i> De historia scribenda n. 436	334
<i>Applicatio</i>	

INDEX

CAP. V. RELATE AD VITAM SUPERNATURALEM PROXIMI

	<i>Pag.</i>
Ar t . 1. De bono exemplo n. 438-440	336
<i>Scholion</i> . De malo exemplo seu de scandalo n. 439	337
Ar t . 2. De activa cooperatione n. 441-455	340
<i>Scholion I</i> . De inductione ad peccatum n. 442	341
<i>Corollarium I</i> . De inductione ad peccatum materiale n. 443	342
<i>Corollarium II</i> . Utrum liceat ab alio petere quod ille sine pec-	
cato non praebebit vel praebere non potest? n. 444 . . .	342
<i>Corollarium III</i> . Utrum liceat curare ut actio illicita ex officio	
praestanda, ab alio praestetur? n. 445	343
<i>Corollarium IV</i> . Utrum liceat suadere minus malum ei qui	
maius malum patrare intendit? n. 446	343
<i>Corollarium V</i> . Utrum liceat alteri apponere occasionem pec-	
candi ad probandam eius virtutem? n. 447	344
<i>Scholion II</i> . De cooperatione ad peccatum n. 448 - - - -	344
<i>Corollaria practica</i> n. 449	345
<i>Corollarium I</i> . Utrum liceat aliquem inebriare vel aliter usu	
rationis privare ad impediendum eius peccatum?	348
<i>Corollarium II</i> . De cooperatione ad peccatum materiale n. 451	349
<i>Scholion I</i> . De ordine servando in correptione n. 453 . . .	350
<i>Scholion II</i> . De obligatione monendi proximum ex ignorantia	
invincibili peccantem n. 454	351
<i>Scholion III</i> . De denuntiatione n. 455	351
<i> Applicatio</i>	352

CAP. VI. - RELATE AD CORPUS PROXIMI

Ar t . 1. Erga innocentem n. 456-464	354
<i>Corollaria practica</i> n. 459	356
<i>Scholion I</i> . De homicidio n. 460	357
<i>Scholion II</i> . De abortu et acceleratione partus n. 461 . . .	358
<i>Scholion III</i> . De feticidio n. 462	360
<i>Scholion IV</i> . De verberatione et punishmente corporali n. 463 .	361
<i>Scholion V</i> . De morbo contagioso infectis n. 464	361
Ar t . 2. Erga iniustum aggressorem n. 465	362
<i> Applicatio</i>	365

CAP. VII. - RELATE AD POSSESSIONES

Ar t . I. Notiones n. 467-473	367
1. Iustitia n. 467-468	367
<i>Scholion I</i> . Vis obligativa iustitiae commutativae n. 468 .	368

INDEX

	<i>Pag.</i>
2. Dominium 469-470	368
3. Bona seu obiecta domini n. 471-472	370
4. Fructus n. 473	371
 Art. 2. Principia n. 474-492	 372
<i>Corollarium I.</i> De usu n. 477	373
<i>Corollarium II.</i> De usufructu n. 478	374
<i>Corollarium III.</i> De servitute aliisque restrictionibus n. 479 .	374
<i>Scholion I.</i> De materia gravi in iustitia commutativa n. 484 .	378
<i>Scholion II.</i> De valore obligativo legum civilium in materia iustitiae commutativae n. 485	380
<i>Scholion III.</i> De valore consuetudinis in materia iustitiae com- mutativae n. 486	381
<i>Scholion IV.</i> De furto n. 487	382
<i>Corollarium I.</i> De furto in rebus publicis n. 488 - - - -	383
<i>Corollarium II.</i> De defraudatione pretii in vehiculis publicis n. 489	384
<i>Scholion V.</i> De iniusta damnificatione n. 490	385
<i>Scholion VI.</i> De occulta compensatione n. 491 - - - -	385
<i>Corollaria practica</i> n. 492	387
 Art. 3. De Contractibus n. 493-582	 387
§ 1. In genere n. 493-508	388
<i>Corollaria practica</i> (de subiecto) n. 496	390
<i>Corollarium.</i> Utrum possit contractus iniri de re iam aliunde debita n. 498	392
<i>Corollarium</i> (dc consensu valido) n. 500	394
<i>Scholion I.</i> De errore et dolo n. 501	395
<i>Scholion II.</i> De vi et metu n. 502	396
<i>Scholion.</i> De obligatione ex contractu turpi n. 505 - - - -	402
<i>Scholion I.</i> De solutione probabili n. 507	403
<i>Scholion II.</i> De debitore obaerato n. 508	403
 § 2. Promissio n. 509	 405
§ 3. Donatio n. 510-516.....	405
<i>Scholion.</i> De donatore vel donatario mortuo n. 513	406
 § 4. Commodatum n. 517-518.....	 408
§ 5. Mutuum n. 519-524	409
<i>Scholion I.</i> De obligatione dandi mutuum n. 521.....	410
<i>Scholion II.</i> De reddenda pecunia mutuata n. 522 .	410
<i>Scholion III.</i> De fenore iusto n. 523	411
<i>Scholion IV.</i> De usura n. 524	413
 § 6 Depositum-sequestrum n. 525-526	 414

INDEX

	Pag.
§ 7. Mandatum n. 527-532	415
<i>Corollarium</i> . Dc proxeneta n. 531	417
<i>Scholion</i> . Dc negotii gestione absque mandato n. 532	417
§ 8. Fidciussio - oppignoratio - hypotheca - transactio n. 533-537 .	418
<i>Scholion</i> . Dc domibus oppignorationis n. 535	419
§ 9. Emptio-venditio n. 538-552	420
<i>Corollaria practica</i> n. 540	422
<i>Scholion I</i> . De iusto pretio n. 541	423
<i>Corollarium</i> . Dc mercatu nigro n. 542	426
<i>Scholion II</i> . Dc negotiatione n. 543	426
<i>Corollarium I</i> . De competitione commerciali n. 544 - - - -	427
<i>Corollarium II</i> . De monopolio n. 545	427
<i>Scholion III</i> . De cambio n. 546	428
<i>Corollarium I</i> . De cambio in mercatu nigro n. 547 - - - -	429
<i>Corollarium II</i> . De negotiatione in cambio n. 548 - - - -	429
<i>Scholion IV</i> . Dc venditione cum pacto retrovenditionis n. 549 .	429
<i>Scholion V</i> . Dc venditione sub hasta n. 550	430
<i>Scholion VI</i> . De gratificatione n. 551	430
<i>Scholion VII</i> . De reductionibus pretii n. 552	431
§ 10. Locatio - conductio n. 553-569	431
1. In genere n. 553-554	431
2. Locatio rerum n. 555-558	432
<i>Scholion I</i> . De superficie n. 557	433
<i>Scholion II</i> . De locatione perpetua n. 558	433
3. Susceptio operis n. 559-560	434
4. Locatio operae n. 561-569	434
<i>Scholion I</i> . Dc salario iusto n. 562	435
<i>Corollarium</i> n. 563	437
<i>Scholion II</i> . De obligationibus conductoris operae praeter iustitiam n. 564	437
<i>Corollarium I</i> . Dc salario tempore impedimenti laboris n. 565	437
<i>Corollarium II</i> . Dc exclusione a labore n. 566 - - - -	438
<i>Scholion III</i> . De obligationibus operarii n. 567 - - - -	438
<i>Corollarium</i> . De operistitio n. 568	438
<i>Scholion IV</i> . De labore mulierum n. 569	440
§ 11. Societas n. 570-571	440
§ 12. Contractus aleatorii n. 572-582	442
1. Assecuratio n. 572-575	442
<i>Corollarium</i> . De assecuratione vitae n. 575	443
2. Ludus n. 576-577	444
3. Sponsio n. 578-579	445
4. Lotcria n. 580	446
5. Speculationes bursae n. 581-582	446

INDEX

	Pag.
Art. 4. De restitutione η. 583-605	447
§ L Ex detentione η. 584-590	448
<i>Scholion I.</i> De possessore bonae fidei η. 585	449
<i>Scholion II.</i> De possessore malae fidei n. 586	450
<i>Corollarium I.</i> Ad quid tenetur possessor malae fidei, si res secus apud dominum periisset? n. 587	451
<i>Corollarium II.</i> Ad quid tenetur possessor malae fidei, si res tem- pore iniustae possessionis varium valorem habuit? n. 588	451
<i>Corollarium III.</i> Ad quid tenetur mendicans eleemosynam acci- piens, qui non est pauper vel non est probus sicut se simu- lat? n. 589	451
<i>Scholion III.</i> De possessore dubiae fidei n. 590	451
§ 2. Ex iniusta damnificatione n. 591	452
§ 3. Circumstantiae restitutionis n. 592-597	454
1. Quis n. 592-593	454
2. Cui n. 594	457
3. Quomodo n. 595	458
4. Ubi n. 596	460
5. Quando n. 597	460
§ 4. Excusatio n. 598	460
§ 5. Indemnificatio pro aliis iuribus laesis n. 599-605	461
1. In rebus spiritualibus n. 600	462
2. Laesio famae et honoris n. 601	462
3. Laesio corporis vel vitae n. 602	463
4. Ex fornicatione vel stupro n. 603-604	464
<i>Corollarium.</i> Utrum excusentur ab obligatione alendi prolem fornicationis vel adulterii, qui eam in orphanotrophium mit- tunt n. 604	464
5. Ex adulterio n. 605	465
<i> Applicatio</i> - - - - -	465

CAP. VIII. - RELATE AD PROXIMUM DEFUNCTUM

<i> Applicatio</i> - - - - -	469
------------------------------	-----

SECTIO II. - HOMO ET SOCIETAS

CAP. I. - IN GENERE

Art 1. Membra erga societatem n. 611-614.....	472
Art. 2. Societas erga membra n. 615-620 - - - -	474
<i> Applicatio</i>	

INDEX

CAP. II. - SOCIETAS FAMILIALIS

	Pag.
Ar t . 1. Obligationes coniugum n. 621-624	478
Ar t . 2. Obligationes filiorum n. 625-629	480
<i>Scholion.</i> Utrum filii teneantur debita parentum solvere n. 626	481
Ar t . 3. Obligationes parentum n. 630-636	482
<i>Scholion.</i> De magistris n. 634	483
Ar t . 4. Obligationes dominorum et famulorum n. 637	484
<i>Applicatio</i>	485

CAP. III. - SOCIETAS CIVILIS

Ar t . 1. Obligationes civium n. 638-647	486
<i>Scholion.</i> De iure revolutionis seu sese defendendi contra iniustas vexationes tyranni n. 640	487
<i>Scholion.</i> De exteris quoad legis observationem n. 642	488
<i>Corollarium.</i> De obligatione eligendi in electionibus politicis n. 644	488
<i>Scholion.</i> De obligatione declarandi res tribulo subiectas n. 646	489
Ar t . 2. Obligationes auctoritatis n. 648-656	490
<i>Scholion.</i> Dc conscriptione militum n. 649	491
<i>Scholion.</i> Dc statu et distributione bonorum n. 651	492
<i>Appendix.</i> Dc defensione boni communis scu dc bello n. 656	494
<i>Applicatio</i>	496

LIBER IV. - DE OFFICIIS ERGA CETERAS CREATURAS

Principia n. 657-672	499
<i>Scholion I.</i> Dc occupatione animalium n. 660	500
<i>Scholion II.</i> De inventione thesauri n. 661	501
<i>Scholion III.</i> De inventione rei amissae n. 662	502
<i>Scholion.</i> De fructu partus animalium n. 664	503
<i>Scholion.</i> Dc praescriptione liberaliva n. 666	504
<i>Scholion I.</i> De haeredibus n. 668	506
<i>Scholion II.</i> Dc obligationibus testatoris n. 669	508
<i>Applicatio</i>	510

STAMPATO coi tipi
dello stabilimento
grafico marietti
Torino - 1962

